

RƏHİLƏ SOLTANQIZI

# ZƏFƏR DASTANI

**44** GÜNLÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİ HAQQINDA



RƏHİLƏ SOLTANQIZI

# ZƏFƏR DASTANI

## 44 GÜNLÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİ HAQQINDA

*“Çaşıoğlu” Nəşriyyat Poliqrafiya  
Şirkətinin layihəsi olan  
“Zəfər dastanı” kitabı 44 günlük  
Vətən Müharibəsində müzəffər  
Ali Baş Komandan İlham Əliyevin  
rəhbərliyi ilə qəhrəmancasına  
doyuşən və xalqımıza  
qələbə sevincini yaşadan  
rəşadətli Azərbaycan ordusunun  
zəfərinə ithaf olunur.*

QAF

F. Köçərli adına  
Respublika Uşaq  
KİTABXANASI  
INV. № 122074



313 (5 Aze) 622, 8 + 84 (5 Aze)

S 70

## MÜQƏDDİMƏ

Qədim tarixi köklərə malik olan Azərbaycan xalqının nəsildən-nəslə ötürdüyü gözəl adət-ənənələri, mədəniyyəti var. Etiraf edək ki, "yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işidir, yamanlığa yaxşılıq hər kişinin işidir" atalar məsəli də məhz həmin adət-ənənələrə köklənən xalqımızın xarakterik xüsusiyyətlərindən birini ifadə edir. Elə bunun nəticəsidir ki, bizə olunan haqsızlıqları, ədalətsizlikləri, pislikləri tez unuduruq. Ermənilərin Azərbaycan torpaqlarında müəyyən məkrli məqsədlərlə yerləşdirilməsi, məhz bu torpaqların hesabına özlərinə "dövlət" qurmaq planları haqqında çoxsaylı tarixi faktlar, arxiv sənədləri var.

Ermənilər Azərbaycanın ən gözəl torpaqlarında yurduya saldılar, nəsil artırdılar. Xalqımıza məxsus olan çox şeylərə sahibləndilər. Sonda isə qəlbi bizə qarşı kin-küdurətlə dolu olan düşmənlə və onun havadarları ilə üz-üzə qaldıq. Elə bir düşmən ki, məqam tapdıqca insanlığa sığmayan əməlləri ilə azərbaycanlılara qarşı çirkin əməllər törədirdi. Onları yenidən

xatırlatmaq istəmirik, çünkü təqdim etdiyimiz kitabın məramı tamam başqadır. Bununla belə, 1905–1907, 1914–1916, 1918–1920, 1948–1953 və 1988–1993-cü illəri heç zaman unutmamalıyıq. Bu illər erməni-daşnak quldur dəstələrinin Azərbaycan xalqına qarşı törətdikləri soyqırım planının tarixə yazılan qan yaddaşdır...

Ermənilər hər zaman böyük dövlətlərin dəstəyi ilə çirkin siyasət aparıblar. Məhz bu siyasi oyunların nəticəsində Azərbaycan xalqının əzəli-əbədi torpaqlarının 20 faizindən çoxu işğal olundu və bir milyondan çox soydaşımız yurdsuz-yuvasız qaçqına, köçkünə çevrildi. Xalqımız məkrli “qonşuların” başladığı bu müharibəyə hazır deyildi. Silah-sursatımız, nizami ordumuz yox idi. Bununla belə, torpaqlarımızın hər qarışı uğrunda mübarizə apardıq. Haqq səsimizi ucaldıq... eşidən olmadı... Minlərlə şəhid verdik, amma neyləyə bilərdik ki, bu savaşda biz təklənmişdik...

Otuz ilə yaxın vaxt keçdi. Elə deyirdik ki, nə olur olsun, amma torpaqlarımızı geri qaytaraq, yurd-yuvamıza, Vətənimizə dönək. O yerlərdən qaçqın düşərkən qundaqda çıxan uşaqlar artıq yetkin insanlar idilər. Hərdən düşünürdük ki, bu gənclər bizim torpaqlarımızı görüblərmi ki, onun uğrunda da döyüşsünlər? Lakin məsəl var, deyir ki, sən saydığını say... Sən demə, bu gənclərin köklərinə, soylarına çox möhkəm bağlılıqları var imiş. Bu gənclərin hissələrinə, Vətən məhəbbətinə toxunmaq olmazmış... Sən demə, bizim gənclik bir qığılcıma bənd imiş...

Atəşkəs olduğu halda, namərd düşmən alçaq niyyətlərinə çatmaq üçün hər dəfə təxribatlar törədirdi. O qədər azğınlaşmışdılar ki, hətta bizi Bakıya qədər ordu yeritməklə

hədələyirdilər. Azərbaycan dövləti dünyaya car çəkirdi, etiraz səsini ucaldırdı, lakin dünya buna göz yumurdu, lal olurdu, kar olurdu... Bu problemi həll etməyə “cəhd göstərən” ermənipərəst ATƏT isə, həmişəki kimi, susurdu. Və axırda xalqın səbr kasası daşdı... Artıq ermənilərin törətdikləri dəhşətli cinayətlərin cəzasını çəkmələrinin vaxtı çatmışdı.

2016-cı il, aprel ayının 1-dən 2-nə keçən gecə düşmənin növbəti təxribatı oldu. Azərbaycan ordusu ilə qondarma “Dağlıq Qarabağ respublikası”nın hərbi birləşmələri (əslində bunlar Ermənistanın silahlı qüvvələri idi) arasında münaqişə baş verdi. Bu dörd günlük müharibə tarixə “Aprel döyüşləri” adı altında düşdü. Bu, 1994-cü ildən bəri, Atəşkəs sazişindən sonra ən şiddətli döyüş oldu və bu döyüş Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin qələbəsi ilə nəticələndi. Tərtər rayonunun Talış kəndi ətrafındakı yüksəkliklər, Seysulan kəndi, Cəbrayıl rayonunun Lələtəpə yüksəkliyi, Cocuq Mərcanlı kəndi, Goranboy rayonunun Güllüstan kəndi, Tərtər rayonunun Qazaxlar kəndi və Madagiz (sonra tarixi adı bərpa olunaraq Suqovuşan oldu) istiqamətindəki yollar düşməndən təmizləndi. Ordumuzun düşməndən azad etdiyi ərazilər əsarətdə olan torpaqlarımızın bir qismi idi. Hələ bu başlanğıc idi. Bu döyüş düşməne bir xəbərdarlıq oldu və bu hadisədən dörd il keçdi.

Məğlubiyyəti ilə barışmaq istəməyən düşmən 2020-ci il, iyulun 13-dən 14-nə keçən gecə Azərbaycanın Ermənistanla dövlət sərhədinin Tovuz istiqamətində növbəti təxribatlarını törətdi – mülki əhaliyə və yaşayış məntəqələrimizə hücumlar olundu.

Azərbaycan ordusunun cavab tədbirləri nəticəsində düşmən böyük itkilər verərək geri çəkildi. Hər iki döyüş

Ermənistan ordusunun məğlubedilməzliyi haqqında mifi darmadağın etdi. Təəssüf ki, düşmən hücumunun qarşısını alarkən general-mayor Polad Həşimov tabeliyində olan hərbiçilərlə birlikdə, ön xətdə şəhid oldu. Generalın ölümü bütün Azərbaycanı ayağa qaldırdı, çünki sözdən əmələ keçmək vaxtı gəlib çatmışdı. “Ya Qarabağ, ya ölüm, başqa yol yox artıq!” Bu çağırış İkinci Qarabağ müharibəsinin başlanmasına start verdi. Xalq Ali Baş Komandan İlham Heydər oğlu Əliyevin əmri ilə ayağa qalxdı. Artıq bu xalq otuz il əvvəlki xalq deyildi. Ali Baş Komandanın televiziyadakı çıxışını eşidən xalq dəmir bir yumruq kimi birləşdi.

2020-ci il, sentyabr ayının 27-də, Füzuli rayonunun Qaraxanbəyli kəndində, təmas xətti boyunca döyüşlər başladı. Torpaqlarımızın hər qarışı geri alındıqca hamı uşaq kimi sevinib ağlayırdı. Hamı ekran qarşısında toplaşır, ancaq prezidentin çıxışlarını, onun verdiyi qələbə xəbərlərini izləyirdi. Prezidentin səsini eşitmək, onun sevinc dolu gözlərini görmək xalqı daha da ruhlandırır. 44 gün şiddətli döyüşlər getdi. Ən müasir texnikalarla, döyüş taktikası ilə silahlanmış Azərbaycan ordusu Qarabağ uğrunda şəhid olan igidlərimizin, Xocalı qurbanlarının qisasını aldı. Müzəffər ordumuzun Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə keçirilən “Dəmir Yumruq” əməliyyatı düşməni diz çökməyə məcbur etdi. Bu dəmir yumruq birliyimizin rəmzi oldu. Heç bir dövlət Ermənistanın köməyinə gəlməyə cəsarət etmədi, çünki onların qarşısında Azərbaycan ordusu dayanmışdı.

Bizim tarixən heç bir dövlətin torpağında gözümlə olmayıb. Torpaqlarımızı işğal edən erməni faşistləri isə hətta qəbir daşlarına qədər hər şeyi söküb aparmışdılar. Alçaq

düşmənin siması da, xisləti də elə bundan məlum olurdu. Azərbaycan xalqı itirdiklərinin qisasını alan qalib xalq oldu...

Doğrudur, şəhidlərimiz çox oldu... Analarımızın, atalarımızın beli büküldü, körpələr atasız qaldı, gözü yaşlı cavan gəlinlər ömür-gün yoldaşlarını, bacılar qardaşlarını itirdilər... Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin, qazilərimizə yardımçı olsun ... “Başın sağ olsun, Vətən!” dedik.

44 günlük müharibədə düşmən ordusunu kökündən sarsıdan, onları məhv edən Azərbaycan ordusu əsl zəfər dastanı yazdı.

Təqdim olunan “Zəfər dastanı” kitabının müəllifi də onlardır – igid vətən oğulları... Hər birinin dastanını mən sadəcə qələmə aldım. 44 günlük müharibədə kişi sözü verdilər və düşməni torpaqlarımızdan, prezidentimizin təbirincə desək, “iti qovan kimi” qovdular... Mərmilərin, qumbara, tank, top güllələrinin atəşi altında bu dastanı öz qanları ilə, söz-söz, cümlə-cümlə yazdılar...

Tarixi faktlar əsasında yazılan bu dastanın hər sətirini oxuduqca qürur duyuruq. Nə yaxşı ki, vətənimizin belə qeyrətli, mərd oğulları var. O igidlər ki, vətən tarixinə qızıl hərflərlə “Qələbə” sözünü yazdılar. Onlar bizə bütöv Azərbaycanı bağışladılar və şəhidlərimizin ruhuna qələbə duası oxudular!

Bu ağır dövrdə qardaş Türkiyə Azərbaycan xalqına dəstək göstərməyə hazır olduğunu bildirdi. Atalar yaxşı deyiblər: “Dost dar gündə tanınar”... Prezidentimizin dediyi kimi, Türkiyənin verdiyi siyasi və mənəvi dəstək hər bir Azərbaycan vətəndaşını qürurlandırır, sevindirir.

Ey "Zəfər dastanı"nı yazan igidlər!

Ey vətən torpağı uğrunda canlarını qurban verən ərənlər! Bu vətən sizə "oğul" dedi! Bundan şərəfli, bundan qürurlu nə ola bilər ki? Sizin haqqınızda hələ çox dastanlar yazılacaq. "Dədə Qorqud", "Koroğlu", "Babək" "Qaçaq Nəbi" dastanları kimi... lakin bundan əvvəl də, bundan sonra da yazılan əsərlər sizin tərəfinizdən yazılan "Zəfər dastanı"nın fonunda çox zəif görünəcək.

Qoy bu dastanı 7-dən 77-yə qədər hər kəs oxusun! Belə igidləri doğan analar övladları ilə qürur duysunlar! Qoy gənc valideynlər övladlarını tərbiyə edərkən bu igidlərdən söhbət açsınlar. Onlara anlatsınlar – vətən o zaman vətən olur ki, onun namusunu, qeyrətini çəkən oğullar onun uğrunda can verirlər, çünki "Torpaq, uğrunda ölən varsa, vətəndir!"

Gəlin bu dastanı hamımız oxuyaq, çünki bu dastan yüz illərlə xalqımızın əzəli və əbədi düşmənləri tərəfindən başımıza gətirilən bəlalara son qoyan igidlərimizin dastanıdır. Bu kitabda vətən uğrunda döyüşən igidlərimizin çox az bir hissəsi haqqında danışılır. Onların sayı çoxdur. Lap çoxdur... Bu dastanı söyləyənlərin dilindən kimsə öz övladı, kimsə atası, kimsə qardaşı, kimsə həyat yoldaşı, kimsə də dostunun qəhrəmanlığı haqqında bilmədiklərini biləcək, eşitmədiklərini eşidəcək..

Haqqımızı halal edin, şəhidlər və şahidlər!

\*\*\*

İlham Heydər oğlu Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti,  
Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı



SKAN ET

27 sentyabr, 2020-ci il

**DANIŞIR VƏ YAZIR**  
**CƏNAB ALİ BAŞ KOMANDAN**  
(*Sərkərdənin dastanı*)

Bu gün səhər Ermənistan silahlı qüvvələri bir neçə istiqamətdən müxtəlif növ silahlardan, o cümlədən, ağır artilleriyadan istifadə edərək bizim yaşayış məntəqələrimizi, eyni zamanda, hərbi mövqelərimizi atəşə tutmuşdur.

Düşmən atəşi nəticəsində mülki əhali və hərbiçilərimiz arasında itkilər, yaralananlar var. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin! Onların qanı yerdə qalmayacaqdır! Azərbaycan Ordusu hazırda düşmənin hərbi mövqələrinə atəşlər, zərbələr endirir və bu zərbələr nəticəsində düşmənin bir çox hərbi texnikaları sıradan çıxıb. Bu, erməni faşizminin növbəti təzahürüdür.

Son vaxtlar Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təxribatları müntəzəm xarakter almışdır. İyul ayında Ermənistan-Azərbaycan dövlət sərhədinin Tovuz istiqamətində yenə də artilleriya atəşi nəticəsində hərbiçilərimiz və bir mülki şəxs həlak olmuşdur. Heç kəsə sirr deyil ki, ilk atəşi, o cümlədən, artilleriya atəşini Ermənistan açıbdir və ilk həlak

olanlar da məhz Azərbaycan hərbçiləri olmuşdur. Azərbaycan düşməne layiqli cavabını verdi və düşmən bir santimetr irəliyə gedə bilmədi. Düşmən dayandırıldı, ölkəmizin ərazi bütövlüyü qorundu. Sarsıdıcı zərbələr nəticəsində Ermənistan tərəfi məcbur olub acı məğlubiyyətlə razılaşdı. Mən bu barədə demişəm, bir daha demək istəyirəm, əgər bizim istəyimiz olsaydı, hərbi əməliyyatları Ermənistan ərazisinə keçirə bilərdik. Ancaq bizim Ermənistan ərazisində hərbi hədəflərimiz yoxdur və belə olan halda bir neçə gündən sonra atəş dayandırılmışdır.

Ermənistan bu təxribatı törətməklə hansı məqsədi güdüdü? İlk növbədə Azərbaycan torpaqlarının işğal onların planındadır və onlar bunu gizlətmirlər. Onların hərbi-siyasi rəhbərliyi Azərbaycanı yeni işğalla hədələməyə çalışırdı, yeni ərazilər uğrunda yeni işğal siyasəti. Budur, bu gün Ermənistan hərbi-siyasi rəhbərliyinin siyasəti. Digər səbəb Ermənistanda mövcud olan çox ciddi sosial, iqtisadi və siyasi məsələlərdən ölkə əhalisinin fikrini yayındırmaq və Azərbaycandan düşmən obrazı yaratmaqdır. Daha bir səbəb isə ondan ibarətdir ki, Ermənistan hər vəchlə çalışır ki, danışıqlar prosesi pozulsun və deyə bilərəm ki, buna nail olub. Məhz Ermənistanın riyakar, qeyri-konstruktiv və yalançı siyasəti nəticəsində hazırda danışıqlar, faktiki olaraq, dayandırılıbdır. Növbəti təxribatın törədilməsi məhz bu məqsədləri güdür və bu məqsədlər onlar üçün əsas məqsədlərdir.

İyul ayında Azərbaycan düşməne layiqli cavabını verdi, öz ərazi bütövlüyünü qorudu və bir daha göstərdi ki, Azərbaycanla hədə-qorxu dili ilə danışan bundan peşman olacaqdır. Əfsuslar ki, bu, onlar üçün dərs olmadı. Halbuki

mən iyul təxribatından sonra demişdim ki, Ermənistanın bu acı məğlubiyyəti onlar üçün dərs olmalıdır.

Avqust ayında Ermənistan növbəti hərbi təxribata əl atdı. Bu dəfə Azərbaycana diversiya qrupu göndərilmişdir. Diversiya qrupunun başçısı Azərbaycan hərbçiləri tərəfindən saxlanılmışdır və hazırda ifadələr verir. Bu ifadələrdə açıq-aydın göstərilir ki, bu planlaşdırılmış təxribatçı diversiya qrupu Azərbaycana terror aktları törətmək üçün gəlmişdir. Mülki əhaliyə və hərbçilərimizə qarşı növbəti hərbi təxribat bu gün Ermənistan tərəfindən törədildi və qeyd etdiyim kimi, bu dəfə də onlar öz cəzasını alıblar və alacaqlar.

Ermənistanın təxribatları, eyni zamanda, Ermənistan rəhbərliyi tərəfindən verilən bəyanatlarda da öz əksini tapır. Ermənistanın baş naziri bir il bundan əvvəl, işğal edilmiş torpaqlarda - Xankəndidə demişdir ki, "Qarabağ Ermənistandır və nöqtə". Birincisi bu, yalandır, Qarabağ Azərbaycandır və mən bu məsələ ilə bağlı öz fikirlərimi dəfələrlə bildirmişəm. Qarabağ Azərbaycandır və nida işarəsi! İkincisi, bu təxribat xarakterli bəyanat, faktiki olaraq, danışıqlar prosesinə vurulan böyük zərbə idi. Əgər Ermənistanın baş naziri deyirsə ki, "Qarabağ Ermənistandır", onda hansı danışıqlardan söhbət gedə bilər?! Bununla paralel olaraq, Ermənistanın rəhbərliyi artıq iki il ərzində dəfələrlə bəyan edir ki, Azərbaycan Ermənistanla yox, qondarma "Dağlıq Qarabağ respublikası" ilə danışıqlar aparmalıdır. Bu da danışıqlar prosesinə vurulan böyük zərbədir. İlk növbədə, Azərbaycan heç vaxt oyuncaq xunta rejimi ilə hər hansı bir danışıqlar aparmayacaq. İkincisi, danışıqlar formatını dəyişdirmək cəhdləri bir daha onu

göstərir ki, Ermənistanın əsas məqsədi danışıqları pozmaq və status-kvonu saxlamaqdır. Halbuki ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinin dövlət başçıları dəfələrlə bəyan etmişlər ki, status-kvo qəbul edilməzdir və bu, o deməkdir ki, işğala son qoyulmalıdır.

Ermənistanın bizə qarşı təxribatları bu faktlarla bitmir. Bu yaxınlarda bizim qədim Azərbaycanın qədim şəhəri olan Şuşada qondarma kriminal xunta rejiminin başçısının "andıçmə" mərasimi keçirilmişdir. Bu, təxribat deyilmi? Bu, bizə qarşı təhqirdir. Onlar hesab edirdilər ki, biz bu təhqirlə barışacağıq, razılaşacağıq. Onlar bizi şüurlu şəkildə təxribatlara çəkirlər və bunun acı nəticələrini görəcəklər.

Bu yaxınlarda qondarma "Dağlıq Qarabağ respublikası" parlamentinin qədim Azərbaycan şəhəri Şuşaya köçürülməsi haqqında qərar qəbul edildi. Bu, növbəti təxribatdır. Bu yaxınlarda Ermənistanın baş naziri bəyan etmişdir ki, on minlərlə insanı birləşdirən "kөнüllü" hərbi birləşmələr yarıdılacaqdır. Bu, nə üçün lazımdır? Bunlar kimə qarşı vuruşacaqlar? Bu, Azərbaycana qarşı bu gün törədilən təxribatın hazırlıq mərhələsi idi. Mən artıq bir neçə dəfə demişdim, o cümlədən, bu yaxınlarda BMT kürsüsündən demişdim ki, Ermənistan yeni müharibəyə hazırlaşır, Ermənistan dayanandırılmalıdır və dayandırılacaqdır.

Ermənistan işğal edilmiş torpaqlarda qanunsuz məskunlaşma siyasəti aparır. Bu yaxınlarda Livan ermənilərindən ibarət bir neçə ailə Dağlıq Qarabağa, o cümlədən Azərbaycanın qədim şəhəri olan Şuşaya yerləşdirildi. Bu, hərbi cinayətdir. Bu, Cenevrə Konvensiyasına tamamilə ziddir. Bu cinayətə görə Ermənistan cavab verəcəkdir. Bu, bizə qarşı növbəti

təxribatdır. İşğal edilmiş torpaqlarda məskunlaşma aparmaq cinayət hesab olunur və bu siyasət Ermənistan tərəfindən uzun illər ərzində aparılır. İş burasındadır ki, Ermənistanda mövcud olan ağır iqtisadi, siyasi və sosial vəziyyətə görə ölkə əhalisi azalır. Ermənistanda demoqrafik böhran yaşanır və onlarda insan resursları yoxdur ki, işğal edilmiş torpaqlarda öz adamlarını yerləşdirsinlər. Ona görə xaricdə yaşayan ermənilərə ümid edirlər. Hazırda bu siyasət davam etdirilir. Bununla paralel olaraq, bizdə olan dəqiq məlumata görə, bizim işğal edilmiş bəzi ərazilərimizdə Ermənistan qanunsuz məskunlaşma aparıbdir. Bizim rayonlarımızın, kəndlərimizin adları dəyişdirilir. Azərbaycanlıların tarixi irsi silinir. Bizim tarixi abidələrimiz dağıdılır. Azərbaycan məscidləri dağıdılır, təhqir edilir. Bizim məscidlərimizdə Ermənistan inək, donuz saxlayır. Bu, bütün müsəlman aləminə ən böyük təhqirdir. Bizim əcdadlarımızın qəbirləri traktorla dağıdılır. Bunu edən faşistlərdir, vandallardır, vəhşilərdir!!!

Eyni zamanda, işğal edilmiş torpaqlarda bu yaxınlarda keçirilmiş hərbi təlimlər bizim üçün Ermənistanın növbəti təxribatı sayılmalıdır, çünki bu təlimlərin bir məqsədi var: Azərbaycana hücum etmək, mülki əhalini atəşə tutmaq və yeni torpaqları işğal etmək! Sadələdiyim bütün faktlar bir daha onu göstərir ki, bu gün regionda təhlükə mənbəyi Ermənistandır və onun çirkin siyasətidir.

Azərbaycan heç bir təxribata əl atmamışdır. Azərbaycan, sadəcə olaraq, öz maraqlarını müdafiə edir, öz mövqeyini dəstəkləyir və öz siyasətini alnıaçıq aparır. Biz dəfələrlə bəyan etmişik ki, Dağlıq Qarabağ əzəli, tarixi Azərbaycan torpağıdır və bu, həqiqətdir. Ermənistanın baş naziri deyəndə

“Qarabağ Ermənistandır”, bu yalandır. Mən deyəndə ki, “Qarabağ Azərbaycandır”, bu həqiqətdir. Bütün dünya Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi kimi tanıyır. Tarixi ədalət bizim tərəfimizdədir, çünki bu, bizim doğma, dədə-baba torpağımızdır. Beynəlxalq hüquq bizim tərəfimizdədir. Bütün beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyır. Bütün ölkələr Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyır. Beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində qəbul edilmiş qərar və qətnamələr Dağlıq Qarabağın Azərbaycana məxsus olduğunu açıq-aydın təsbit edir. BMT Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsində deyilir ki, erməni silahlı qüvvələri dərhal, tam və qeyd-şərtsiz işğal edilmiş torpaqlardan çıxarılmalıdır. Otuz ilə yaxındır ki, bu qətnamələr kağız üzərində qalır. Otuz ilə yaxındır ki, Minsk qrupu çərçivəsində danışıqlar aparılır və bunun sonunda Ermənistan müntəzəm olaraq hərbi təxribatlar törətməklə danışıqlar prosesini iflic vəziyyətə salıbdır. BMT-dən başqa bütün digər aparıcı beynəlxalq təşkilatlar bizim haqlı mövqeyimizi müdafiə edir. Qoşulmama Hərəkatı BMT-dən sonra ikinci ən böyük beynəlxalq təsisatdır ki, bu gün Azərbaycan bu təsisata sədrlik edir. Onlar münafişə ilə bağlı ədalətli qətnamə qəbul etmişlər. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı ədalətli qətnamələr qəbul etmişdir. ATƏT-in qərarları, Avropa Parlamentinin qətnamələri bizim mövqeyimizi dəstəkləyir. Bizim mövqeyimiz beynəlxalq hüquqa və ədalətə əsaslanır. Biz öz torpağımızda vuruşuruq. Bu gün Azərbaycan Ordusu Azərbaycan torpaqlarında düşmənə sarsıdıcı zərbələr endirir. Bu gün Azərbaycan Ordusu öz torpağında Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü qoruyur, müdafiə edir. Erməni əsgərinin

bizim torpağımızda nə işi var?! Ermənistan ordusunun bizim torpağımızda nə işi var?! Heç kəs üçün sirr deyil ki, “Dağlıq Qarabağ ordusu”nun tərkibində olan şəxsi heyətin 90 faizi Ermənistan vətəndaşlarından ibarətdir. Ermənistan işğalçı dövlətdir! Bu işğala son qoyulmalıdır və son qoyulacaqdır!

Biz haqq yolundayıq. Bizim işimiz haqq işidir. Biz zəfər çalacağıq! Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır!

\*\*\*

## QƏLƏBƏ XƏBƏRLƏRİ ALİ BAŞ KOMANDANIN TVİTTER SƏHİFƏSİNDƏ

 **İlham Əliyev** @azpresident · 3 okt. 2020-ci il  
Bu gün #Azərbaycan ordusu #Madagizdə Azərbaycan bayrağını qaldırdı. Madagiz bizimdir. #Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** @azpresident · 3 okt. 2020-ci il  
2020-ci il oktyabrın 3-dən #Madagizin tarixi adını bərpa edirəm. Bundan sonra #Suqovuşan adlandırılır. #Qarabağ #Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** @azpresident · 3 okt. 2020-ci il  
Bu gün #Azərbaycan #Ordusu Tərtər rayon Taliş kəndini, Cəbrayıl rayon Mehdili, Çaxırlı, Aşağı Maralyan, Şəybəy və Quycaq kəndlərini, Füzuli rayonu Aşağı Əbdürrəhmanlı kəndini azad etmişdir. #Qarabağ #Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** @azpresident · 4 okt. 2020-ci il  
Bu gün Azərbaycan ordusu Cəbrayıl şəhərini və rayonunun bir neçə kəndini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** @azpresident · 4 okt. 2020-ci il  
Bu gün Cəbrayıl rayonunun Karxulu, Şükürbəyli, Çərəkən, Daşkəsən, Horovlu, Mahmudlu, Cəfərabad, Yuxarı Maralyan, Decal kəndləri işğaldan azad edilmişdir. Eşq olsun Azərbaycan ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

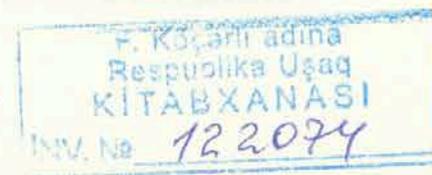
 **İlham Əliyev** @azpresident · 5 okt. 2020-ci il  
Bu gün Azərbaycan ordusu Cəbrayıl rayonunun Şixəli Ağalı, Sarıcalı, Məzrə kəndlərini və müxtəlif istiqamətlərdə bir neçə strateji yüksəkliyi azad etmişdir. Qəhrəman ordumuzun uğurlu əməliyyatı davam edir. Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** @azpresident · 9 okt. 2020-ci il  
Bu gün Azərbaycan ordusu Hadrut qəsəbəsini, Çaylı, Yuxarı Güzlək, Gorazıllı, Qışlaq, Qaracalı, Əfəndilər, Süleymanlı, Sur kəndlərini işğaldan azad edib. Eşq olsun Azərbaycan ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** @azpresident · 14 okt. 2020-ci il  
"Rəşadətli Azərbaycan Ordusu tərəfindən Füzuli rayonunun Qaradağlı, Xatunbulaq, Qarakollu, Xocavənd rayonunun Bulutan, Məlikcanlı, Kəmərük, Təkə, Tağaser kəndləri işğaldan azad edilib. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!"

 **İlham Əliyev** @azpresident · 15 okt. 2020-ci il  
Rəşadətli Azərbaycan Ordusu tərəfindən Füzuli rayonunun Arış, Cəbrayıl rayonunun Doşulu, Xocavənd rayonunun Edişə, Düdükçü, Edilli, Çıraquz kəndləri işğaldan azad edilib. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** @azpresident · 16 okt. 2020-ci il  
Rəşadətli Azərbaycan Ordusu tərəfindən Xocavənd rayonunun Xırmancıq, Ağbulaq, Axullu kəndləri işğaldan azad edilib. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 17 okt. 2020-ci il  
Rəşadətli Azərbaycan Ordusu tərəfindən Füzuli rayonunun Qoçəhmədli, Çimən, Cuvanlı, Pirəhmədli, Musabəyli, İşıqlı, Dədəli kəndləri və Füzuli şəhəri işğaldan azad edilib. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 18 okt. 2020-ci il  
Azərbaycan Silahlı Qüvvələri qədim Xudafərin körpüsünün üzərində Azərbaycan bayrağını qaldırdılar. Eşq olsun Azərbaycan xalqına! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 19 okt. 2020-ci il  
Cəbrayıl rayonunun Soltanlı, Əmirvarlı, Maşanlı, Həsənlı, Əlikeyxanlı, Qumlaq, Hacılı, Göyərçinveysəlli, Niyazqullar, Keçəl Məmmədli, Şahvəlli, Hacı İsmayılı, İsaqlı kəndləri azad edilmişdir. Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 20 okt. 2020-ci il  
Rəşadətli Azərbaycan Ordusu tərəfindən Füzuli rayonunun Dördçinar, Kürdlər, Yuxarı Əbdürrəhmanlı, Qarğabazar, Aşağı Veysəlli, Yuxarı Aybasanlı, Cəbrayıl rayonunun Safarşa, Həsənqaydı, Fuğanlı, İmambağı, Daş Veysəlli, Ağtəpə, Yarəhmədli,

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 20 okt. 2020-ci il  
Xocavənd rayonunun Ağcakənd, Mülküdərə, Daşbaşı, Günəşli, Çınarlı, Zəngilan rayonunun Havalı, Zərnəli, Məmmədbəyli, Həkəri, Şərifan, Muğanlı kəndləri və Zəngilan şəhəri işğaldan azad edilib. Eşq olsun Azərbaycan xalqına! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 21 okt. 2020-ci il  
Rəşadətli Azərbaycan ordusu Füzuli rayonunun Gecəgözlü, Aşağı Seyidəhmədli, Zərgər kəndlərini,

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 21 okt. 2020-ci il  
Cəbrayıl rayonunun Bələnd, Papı, Tulus, Hacılı, Tinli kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 21 okt. 2020-ci il  
Rəşadətli Azərbaycan Ordusu Zəngilan rayonunun Mincivan qəsəbəsi, Xurama, Xumarlı, Sarıl, Babaylı, Üçüncü Ağalı, Hacallı, Qırx Müşlan, Üdgün,

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 21 okt. 2020-ci il  
Turabad, İçəri Müşlan, Məlikli, Cahangirbəyli, Baharlı kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 22 okt. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Füzuli rayonunun Mollavəli, Yuxarı Rəfidinli, Aşağı Rəfidinli, Cəbrayıl rayonunun Sirik, Şıxlar, Məstəlibəyli, Dərzili kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 22 okt. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Zəngilanın Kolluqışlaq, Malatkeşin, Kənd Zəngilan, Genlik, Vəliqulubəyli, Qaradərə, Çöpədərə, Tatar, Tiri, Əmirxanlı, Qarqulu, Bartaz, Dəlləkli kəndlərini və Ağbənd qəsəbəsini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 23 okt. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Xocavənd rayonunun Dolanar, Bünyadlı kəndlərini, Cəbrayıl rayonunun Dağ Tumas, Nüsüs, Xələfli, Minbaşılı, Veysəlli, Zəngilan rayonunun Vənədli və Mirzəhəsənli kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 23 okt. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Qubadlı rayonunun Zılanlı, Kürd Mahrızlı, Muğanlı və Alaqurşaq kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 25 okt. 2020-ci il  
Bu gün Azərbaycan Ordusu Zəngilan, Cəbrayıl, Qubadlı rayonlarının bir neçə kəndini və Qubadlı şəhərini işğalçılardan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 26 okt. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Zəngilan rayonunun Birinci Alıbəyli, İkinci Alıbəyli, Rəbənd, Yenikənd, Cəbrayıl rayonunun Qovşudlu, Sofulu, Dağ Maşanlı, Kürdlər, Hovuslu, Çələbilər,



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 26 okt. 2020-ci il  
Qubadlı rayonunun Padar, Əfəndilər, Yusifbəyli, Çaytumas, Xanlıq, Sarıyataq, Mollabürhan kəndlərini və Qubadlı şəhərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 28 okt. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Zəngilanın Birinci Ağalı, İkinci Ağalı, Üçüncü Ağalı, Zərnəli, Füzulinin Mandılı, Cəbrayılın Qazanəmi, Xanağabulaq, Çüllü, Quşçular, Qaraağac,



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 28 okt. 2020-ci il  
Qubadlının Qiyaslı, Ədilçə, Qılıcan kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 30 okt. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Cəbrayıl rayonunun Xudaverdili, Qurbantəpə, Şahvələdli, Xubyarlı, Zəngilan rayonunun Aladin, Vecnəli, Qubadlı rayonunun Kavdadıq, Məmər, Mollalı kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 2 noy. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Cəbrayıl rayonunun Çaprand, Hacı İsaqlı, Qoşa Bulaq, Zəngilan rayonunun Dərə Gilətağ, Böyük Gilətağ, Qubadlı rayonunun İşıqlı, Muradxanlı, Milanlı kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



**İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 4 noy. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Cəbrayıl rayonunun Mirək, Kavdar, Zəngilan rayonunun Məşədiismayılı, Şəfərbəyli, Qubadlı rayonunun Başarat, Qarakişilər, Qaracallı kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 7 noy. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Füzulinin Yuxarı Veysəlli, Yuxarı Seyidəhmədli, Qorqan, Üçüncü Mahmudlu, Qacar, Divanalılar, Cəbrayılın Yuxarı Məzrə, Yanarhac, Qubadlının Qəzyan, Balasoltanlı, Mərdanlı, Zəngilanın Beşdəli,

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 7 noy. 2020-ci il  
Xocalının Qarabulaq, Moşxmaat, Xocavəndin Ataqut, Tsakuri kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 8 noy. 2020-ci il  
8 noyabr Şanlı Qələbə Günü kimi əbədi tarixə düşəcək. Biz Şuşaya qayıtmışıq. Şuşa bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır! Gözün aydın olsun, Azərbaycan!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 8 noy. 2020-ci il  
ƏZİZ ŞUŞA, SƏN AZADSAN! Əziz Şuşa, biz qayıtmışıq! Əziz Şuşa, biz səni dirçəldəcəyik! Qarabağ bizimdir! QARABAĞ AZƏRBAYCANDIR!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 9 noy. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Füzulinin Qobu Dilağarda, Yal Pirəhmədli, Yuxarı Yağlıvənd, Dilağarda, Seyid Mahmudlu, Ələsgərli, Xocalının Dəmirçilər, Çanaqqı, Mədətkənd, Sığnaq, Xocavəndin Susanlıq, Domi, Tuğ, Akaku, Azix,

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 9 noy. 2020-ci il  
Cəbrayılın Hüseynalılar, Söyüdlü, Aşağı Sirik, Qubadlının Yuxarı Mollu, Aşağı Mollu, Xocik, Zəngilanın Keçikli, Ördəkli kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 9 noy. 2020-ci il  
Müzəffər Azərbaycan Ordusu Xocavəndin Mets Tağlar, Salakətin, Zoğalbulaq, Aragül, Tağavard, Böyük Tağavard, Zərdanaşen, Şəhər, Xocalının Şuşakənd, Muxtar, Daşaltı, Füzulinin Aşağı Güzdək, Qovşatlı, Mirzəcamallı, Şəkərcik, Mərdinli, Şıxlı, Qaraməmmədli, Dövlətyarlı,

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 9 noy. 2020-ci il  
Hacılı, Hüseynbəyli, Saracıq, Zəngilanın Sobu, Qaragöz, İsgəndərbəyli kəndlərini, Bartaz qəsəbəsini, Bartaz strateji yüksəkliyini (2300 metr), Sığirt yüksəkliyini (1370 metr), Şükürataz yüksəkliyini (2000 metr) və əlavə 5 adsız strateji yüksəkliyi, Cəbrayılın Qalacıq,

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 9 noy. 2020-ci il  
Mollahəsənli, Əsgərhanlı, Yuxarı Nüsüs, Aşıq Məlikli, Niftalılar, Qərər, Çələbilər, Qubadlının Qaramanlı, Xəndək, Həməzəli, Məhrizli, Hal, Ballıqaya, Ulaşlı, Tinli, Xocahan, Boyunəkər, Qaraqoyunlu, Çərəli,

 **İlham Əliyev** ✓ @azpresident · 9 noy. 2020-ci il  
Laçının Gülübərd, Səfiyan, Türklər kəndlərini işğaldan azad etmişdir. Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Qarabağ Azərbaycandır!



**İlham Əliyev** @azpresident · 10 noy. 2020-ci il  
Bu gün tarixi gündür. Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə son qoyulur.



**İlham Əliyev** @azpresident · 10 noy. 2020-ci il  
Əldə etdiyimiz qələbələr məcbur etdi ki, Ermənistan tərəfi Ağdam, Laçın və Kəlbəcəri siyasi yolla qaytarsın.



**10 noyabr, 2020-ci il**

## ZƏFƏR GÜNÜ

Bu gün tarixi bir gündür. Bu gün Azadlıq meydanında Zəfər paradı keçirilir. Mən çox şadam ki, bu paradı mənim dəvətimi qəbul edərək, Türkiyə Cümhuriyyətinin Cümhur başkanı, əziz qardaşım Rəcəb Tayyib Ərdoğan iştirak edir. Eyni zamanda, Türkiyədən gəlmiş böyük nümayəndə heyəti, türk əsgər və zabıtları iştirak edirlər. Bu, bir daha bizim birliyimizi, dostluğumuzu və qardaşlığımızı göstərir.

Vətən Müharibəsinin ilk günlərindən, daha doğrusu, ilk saatlarından biz Türkiyənin dəstəyini hiss edirdik. Türkiyənin Cümhur başkanı Rəcəb Tayyib Ərdoğan ilk saatlardan Azərbaycanın haqq işinə öz dəstəyini verdi. Onun açıq, birmənalı və sərt açıqlamaları Azərbaycan xalqını çox sevindirdi. Mənim qardaşım demişdir ki, bu müharibədə Azərbaycan haqlıdır, demişdir ki, Azərbaycan tək deyil və Türkiyə hər zaman Azərbaycanın yanındadır. Bu, birliyimizin, qardaşlığımızın təzahürüdür. Türkiyənin Azərbaycana verdiyi siyasi və mənəvi dəstək hər bir Azərbaycan vətəndaşını qürurlandırır, sevindirir. Bu gün biz birlikdə Zəfər paradında

iştirak edərkən, bir daha bizim birliyimizi həm xalqlarımıza, eyni zamanda, bütün dünyaya göstəririk.

Azərbaycan 44 gün ərzində parlaq qələbə qazanaraq, Ermənistanı məğlub etdi, işğala son qoydu. Bu 44 günün hər günü bizim şanlı tariximizdir. Hər gün Azərbaycan Ordusu irəli gedirdi, hər gün yeni şəhərlər, kəndlər, qəsəbələr, yüksəkliklər azad edilirdi. Azərbaycan əsgəri, Azərbaycan zabiti bir amalla vuruşurdu ki, bu işğala son qoyulsun, bu haqsızlığa son qoyulsun, ədalət zəfər çalsın, tarixi ədalət zəfər çalsın və buna nail olduq.

Azərbaycan əraziləri 30 ilə yaxın işğal altında idi. 1990-cı illərin əvvəllərində Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti torpaqlarımızın işğal altına düşməsinə səbəb olmuşdu. Əslində, Ermənistanın təcavüzkar siyasəti hələ 1980-ci illərin sonlarından başlamışdı. O vaxt indiki Ermənistan Respublikasında yaşamış 100 minlərlə azərbaycanlı öz dədə-baba torpaqlarından didərgin salındı. Zəngəzur, Göyçə, İrəvan mahalı bizim tarixi torpaqlarımızdır. Bizim xalqımız bu torpaqlarda əsrlər boyu yaşayıb, ancaq Ermənistan rəhbərliyi o vaxt 100 minlərlə azərbaycanlıyı öz doğma torpaqlarından didərgin salmışdır. Ondən sonra Dağlıq Qarabağda eyni mənzərə müşahidə olunurdu, Ermənistan tərəfi zor gücü ilə Azərbaycanın dinc əhalisinə qarşı hərbi cinayət törətmişdir, Xocalı soyqırımını törətmişdir. Ondən sonra 1992-ci ilin may ayında Şuşa şəhərinin və Laçın şəhərinin işğala məruz qalması Ermənistanla Dağlıq Qarabağ arasında coğrafi bağlantı yaratmışdı. 1993-cü ilin aprel ayında Kəlbəcər rayonunun işğal altına düşməsi bizim vəziyyətimizi daha da ağırlaşdırdı

və faktiki olaraq, sonrakı işğalçılıq siyasətinin davam etdirilməsinə səbəb oldu.

Biz uzun illər bütün beynəlxalq tədbirlərdə bu məsələ ilə bağlı həqiqətləri çatdırırdıq, böyük iş aparılmışdır və bu işin səmərəsi oldu. Baxmayaraq ki, biz ərazi bütövlüyümüzü döyüş meydanında qazandıq, hesab edirəm ki, son illər ərzində apardığımız siyasi və diplomatik səylər öz bəhrəsini verdi, bütün aparıcı beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıdı və bunu dəstəklədi. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsi, BMT Baş Assambleyasının qətnamələri, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Qoşulmama Hərəkatı, Avropa Parlamenti və digər təşkilatlar Azərbaycanın haqq işini dəstəklədi. Beləliklə, münaqişənin həlli üçün hüquqi zəmin yaradılmışdır. Eyni zamanda, bizim məqsədyönlü səylərimiz nəticəsində münaqişə ilə bağlı, Qarabağın tarixi ilə bağlı dünya ictimaiyyətinə dolğun məlumat çatdırıldı, Ermənistanın yalançı təbliğatına son qoyuldu və bütün dünya gördü ki, Qarabağ bizim əzəli tarixi torpağımızdır. Azərbaycan xalqı əsrlər boyu bu torpaqlarda yaşayıb, qurub-yaradıb, eyni zamanda, bütün dünya görüb ki, beynəlxalq hüquq baxımından Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir.

Biz bu illər ərzində güc toplayırdıq, həm siyasi müstəvidə, beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində, həm də ölkə daxilində iqtisadiyyatımızı gücləndirirdik, ordumuzu gücləndirirdik. Bunun nəticəsində Azərbaycan son illər ərzində çox uğurlu inkişaf yolu keçmişdir və ildən-ildə bizim üstünlüyümüz özünü daha qabarıq şəkildə büruzə verirdi. Ermənistan bizimlə rəqabət apara bilmədi. Mən son 17 il ərzində dəfələrlə

demişdim ki, Ermənistan öz xoşu ilə bizim torpaqlarımızdan işğalçı qüvvələrini çıxarmasa, biz bu məsələni hərbi yollarla həll edəcəyik. Mən 2003-cü ildə prezident vəzifəsinə seçiləndə konstitusiyamıza və müqəddəs "Qurani-Kərim"ə əl basaraq and içmişdim ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü qoruyacağam. Bu gün böyük qürur hissi ilə deyə bilərəm ki, Azərbaycan öz istədiyinə nail oldu, tarixi ədaləti, beynəlxalq hüququ bərpa etdi.

Biz dünyada gedən prosesləri diqqətlə izləyirdik və görürdük ki, son illərdə beynəlxalq hüquq və prinsiplər kobudcasına pozulur. Bəzi ölkələr güc tətbiq edərək öz məqsədlərinə çatırlar, beynəlxalq hüquq kağızda qalır, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri kağızda qalır. Belə olan halda münaqişənin hərbi yollarla həll edilməsi qaçılmaz idi. Bundan əlavə, son illər ərzində, xüsusilə son 2 il ərzində Ermənistanın təxribatçı addımları, bəyanatları, hərəkətləri müharibəni qaçılmaz etmişdi. Ermənistan rəhbərliyinin çox zərərli və təhlükəli bəyanatları demək olar ki, danışıqlara son qoymuşdu. "Qarabağ Ermənistandır" deməklə Ermənistan rəhbərliyi danışıqlara son qoymuşdu. Bizim tarixi torpaqlarımızda xaricdən gətirilmiş erməniləri məskunlaşdırmaq hərbi cinayətdir, beynəlxalq konvensiyalara ziddir. Bu, faktiki olaraq danışıqlara son qoyurdu, danışıqları mənasız edirdi və biz bunu görürdük, hiss edirdik və öz sözumüzü beynəlxalq kürsülərdən dünya ictimaiyyətinə çatdırırdıq. Bu ilin sentyabr ayında, müharibəyə 3 gün qalmış mən BMT Baş Assambleyasının kürsüsündən demişdim ki, Ermənistan yeni müharibəyə hazırlaşır, Ermənistan dayandırılmalıdır. Belə də oldu və bu il bizə qarşı 3 dəfə hərbi təxribat törədildi. İyul

ayında Ermənistan-Azərbaycan dövlət sərhədində hərbi təxribat törədildi və Ermənistan bizim torpaqlarımızı işğal etmək istədi. Amma biz layiqli cavab verərək onları yerinə oturtduq. Avqust ayında Azərbaycana diversiya qrupu göndərildi. O diversiya qrupu da zərərsizləşdirildi. Nəhayət, sentyabrın 27-də bizim kəndlərimiz, hərbi mövqelərimiz artilleriya atəsinə məruz qalmışdır, mülki şəxslər, hərbcilər arasında itkilər olmuşdur. Biz dedik: yetər artıq, bu işğala son qoyulmalıdır və son qoyulacaqdır. Mən Ali Baş Komandan kimi əmr verdim ki, Azərbaycan əsgəri, irəli, torpağımızı azad etməliyik, işğala son qoymalıyıq, işğalçıları cəzalandırmalıyıq və belə də oldu. Azərbaycan 44 gün ərzində istədiyinə nail oldu, ədaləti bərpa etdi.

Bu 44 günün hər günü bizim şanlı tariximizdir, hər gün Azərbaycan irəli gedirdi. Bu 44 gün ərzində bir gün də olmamışdır ki, biz geri çəkilək. Biz Ermənistanın 30 ilə yaxın müddət ərzində qurduğu istehkamları yararaq keçmişik. Bu istehkamlar elə qurulmuşdu ki, Azərbaycan oradan keçə bilməsin, əsgərimiz oradan keçə bilməsin. Eyni zamanda, Dağlıq Qarabağ ərazisinin coğrafi relyefi də Ermənistan tərəfi üçün daha əlverişli idi. Azərbaycan əsgər və zabıtları böyük qəhrəmanlıq, şücaət göstərərək şərəfli missiyanı yerinə yetirdilər və öz doğma torpaqlarını işğalçılardan azad etdilər. Cəbrayıl, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı rayonları, eyni zamanda, Suqovuşan qəsəbəsi, Hadrut qəsəbəsi, Xocalı rayonunun bir hissəsi, Kəlbəcər rayonunun bir hissəsi, Murovdağ silsiləsi, Laçın rayonunun cənub hissəsi, strateji yüksəkliklər döyüş meydanında düşməndən azad edildi, orada Azərbaycan bayrağı qaldırıldı. Şanlı müharibəmizə Şuşa şəhərində yekun vuruldu. Noyabrın 8-də Şuşa şəhərinin azad edilməsi tarixi

nailiyyətimizdir. Şuşa işğal altına düşmüş birinci şəhərimiz idi və işğaldan azad edilən sonuncu şəhər oldu. Şuşa işğaldan azad ediləndən sonra düşmənin beli qırıldı, düşmən təslim olmağa məcbur qaldı. Şuşanın azad edilməsi tarixi hadisədir. Bizim Ordumuz, qəhrəman övladlarımız dağlardan, dərələrdən, meşələrdən, cığırlardan keçərək, sıldırım qayaları qət edərək, qayalara dırmaşa-dırmaşa Şuşaya qalxaraq orada əlbəyaxa döyüşdə düşməni məhv etdilər, Azərbaycan bayrağını Şuşada qaldırdılar. Ondən bir gün sonra daha 70 kənd işğalçılardan azad edildi və Ermənistan artıq təslim oldu, ağ bayraq qaldırdı, diz çökdü, öz layiqli cəzasını aldı və imdad dilədi. Biz Ermənistanı döyüş meydanında məğlub etdik. Biz ermənilərin uzun illər yaratdıqları mifə darmadağın etdik. Onlar öz ordusu haqqında yalan məlumat ötürərək mif yaratmışdılar, guya Ermənistan ordusu yenilməz ordudur. Cəmi 44 gün ərzində Ermənistan ordusu məhv edildi, hərbi texnikası məhv edildi, canlı qüvvəsi məhv edildi və Azərbaycan öz gücünü, öz qüdrətini göstərdi.

Mən demişəm ki, biz güc toplayırıq və bu gücü toplamışıq. Biz bu qələbəni həm peşəkarlıq, qəhrəmanlıq hesabına, eyni zamanda, milli ruh hesabına qazanmışıq. Biz haqlı idik, haqq-ədalət bizim tərəfimizdə idi. Bizim əsgər və zabitlərimiz hücumə keçəndə bir amalla yaşayırdılar ki, öz doğma torpaqlarını işğalçılardan azad etsinlər. Noyabrın 10-da Ermənistan məcbur olub kapitulyasiya aktına imza atdı. Bu kapitulyasiya aktına görə, bir güllə atmadan Kəlbəcər, Laçın və Ağdam rayonları Azərbaycana qaytarıldı, Azərbaycan bayrağı orada qaldırıldı. Bu, onu göstərir ki, biz müharibəni həm döyüş meydanında, həm siyasi müstəvidə qazanmışıq. Halbuki bir çoxları, xüsusilə bu məsələ ilə məşğul olan vasitəçilər dəfələrlə

demişdilər ki, münaqişənin hərbi həlli yoxdur. Amma biz sübut etdik ki, münaqişənin hərbi həlli var. Əks-təqdirdə, bu nə hərbi, nə sülh vəziyyəti bundən sonra da 30 il davam edə bilərdi. Biz buna nə qədər dözə bilərdik? Biz nə qədər səbr göstərə bilərdik? Mən dəfələrlə demişdim ki, Azərbaycan xalqının səbri tükənib və əgər Ermənistan işğal edilmiş torpaqlardan öz xoşu ilə çıxmasa, biz onları oradan qovacağıq, onlar rədd olmalıdırlar bizim torpaqlarımızdan! Mən bunu müharibədən əvvəl və müharibə dövründə demişəm, xalqa müraciətlərimdə demişəm, xarici mətbu orqanlara verdiyim müsahibələrdə demişəm. Demişəm ki, Ermənistan bizim torpaqlarımızdan öz xoşu ilə rədd olmalıdır, etiraf etməlidir və çıxmalıdır. Əks-təqdirdə sona qədər gedəcəyik və sona qədər getdik. Ona görə biz döyüş meydanında qələbə qazandıq. Ondən sonra siyasi müstəvidə qələbə qazandıq, düşməni məcbur etdik ki, Kəlbəcər, Laçın və Ağdam rayonlarını azad etsin və bizim torpaqlarımızı tərk etsin.

Bu zəfər tarixi zəfərdir. Azərbaycan xalqı bu günü 30 ilə yaxın müddət ərzində gözləyirdi, 30 ilə yaxın müddət ərzində Ali Baş Komandanın əmrini gözləyirdi. Mən dəfələrlə Azərbaycan xalqına müraciət edərkən deyirdim ki, biz daha güclü olmalıyıq və nəyi nə vaxt, necə etmək lazımdır, biz bilirik. Həyat göstərdi ki, vaxtında addımlar atdıq, bütün gücümüzü səfərbər edərək bir dəmir yumruq yaradıb düşmənin başını əzdik. Müharibə dövründə mən deyirdim ki, bizim dəmir yumruğumuz həm birliyimizi, həm də gücümüzü təcəssüm etdirir. Bu dəmir yumruq düşmənin belini qırdı, düşmənin başını əzdi. Bu gün biz qəhrəman xalq kimi bu bayramı qeyd edirik. Azərbaycanın müzəffər ordusu öz tarixi missiyasını

yerinə yetirdi, Ermənistanı məğlub etdi. Ermənistan ordusu demək olar ki, yoxdur, məhv edilib. Bundan sonra əgər erməni faşizmi bir daha baş qaldırsa, nəticə eyni olacaq. Yəni Azərbaycanın dəmir yumruğu onların belini qıracaq.

İndi isə bizim üçün yeni dövr başlayır - quruculuq dövrü. Mənfur düşmən işğal edilmiş bütün torpaqları yerlə-yeksan edib. Bu məlumat artıq hər kəsdə var, videogörüntülər var. Azad edilmiş ərazilərə mənim səfərlərim bunu göstərir. Bütün binalar, bütün tarixi abidələr, məscidlər, qəbirlər, məzarlıqlar mənfur düşmən tərəfindən dağıdılıb. Biz onların hamısını bərpa edəcəyik. Artıq bərpa işləri başlanmışdır.

Mən bir daha Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığını dilə gətirmək istəyirəm. Mənfur düşmən döyüş meydanında məğlubiyətə uğrayarkən mülki əhaliyə qarşı hərbi cinayətlər törədib, bizim şəhərlərimizi ballistik raketlərlə, fosforlu bombalarla, kassetli bombalarla atəşə tutub. Bu namərd atəş nəticəsində 100-ə yaxın mülki vətəndaş, onların arasında uşaqlar, qadınlar həlak olublar. Dörd yüzdən çox mülki vətəndaş yaralanıb, beş mindən çox ev dağıdılıb, ya da ki, o evlərə ziyan vurulub. Ancaq Azərbaycan vətəndaşı öz torpağından bir addım geri atmayıb. Deyirdilər ki, öldü var, döndü yoxdur, sona qədər gedəcəyik. Müharibə dövründə Ermənistan ordusunda 10 mindən çox fərari olub. Azərbaycan ordusunda bir dənə də fərari olmayıb. Yaralı əsgər və zabitlərimiz hərbi hospitallarda, xəstəxanalarda həkimlərdən xahiş edirdilər ki, bizi tezliklə sağaldın, biz qayıdaq döyüş meydanına, biz öz missiyamızı başa vurmaliyız. Azərbaycan xalqı öz böyüklüyünü göstərdi, yüksək mənəvi ruhunu göstərdi. Bu qələbənin səbəbkarı da

Azərbaycan xalqıdır. Biz birlik, iradə, əzmkarlıq, milli ruh göstərərək tarixi missiyamızı yerinə yetirdik.

Bundan sonra Azərbaycan yalnız inkişaf edəcək. Bizim azad edilmiş torpaqlara bundan sonra həyat qayıdacaq. Mən demişəm ki, bizim hər birimiz bu işdə fəal olmalıyıq. Biz düşmən tərəfindən dağıdılmış şəhər və kəndlərimizi birlikdə bərpa edəcəyik. Bizim iradəmiz də var, imkanlarımız da var.

Azadlıq meydanında paradlar çox keçirilib, ancaq bu paradın xüsusi önəmi var. Bu, Zəfər paradıdır. Bu, tarixi hadisədir. Paradların birində mən demişdim ki, parada 2016-cı ildə Lələtəpə yüksəkliyində qaldırılmış bayraq gətiriləcək. Demişdim ki, gün gələcək və bu gün işğaldan azad edilən torpaqlarda qaldırılan Azərbaycan bayrağı Azadlıq meydanına gətiriləcək və bu gün gəldi. Bu tarixi günün şahidi bizik, Azərbaycan xalqıdır. Biz bundan sonra ancaq və ancaq irəli gedəcəyik.

Öz çıxışımı məşhur kəlamla yekunlaşdırmaq istərdim. Hər kəs bilir ki, Ermənistan rəhbərliyi bir il bundan əvvəl demişdi ki, "Qarabağ Ermənistandır və nöqtə". Mən isə demişdim ki, "Qarabağ Azərbaycandır və nida". Bu gün bütün dünya görür ki, Qarabağ Azərbaycandır! Qarabağ bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır! Eşq olsun Azərbaycan Ordusuna! Yaşasın Türkiyə-Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı! Yaşasın Azərbaycan əsgəri!

İlham Əliyev  
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Banipaşa Əvəz Böyükağa oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“İgidliyə görə” medalı,

“Şücaətə görə” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı



### GİZLİ DUA

*“Paşa” ləqəbli Əvəzin dastanı*

Müharibənin başlanmasını gözləyirdik, çünki Xocalı faciəsi bizi çox sarsıtmışdı. O günləri göz önünə gətirərək, bütün təlimlərimizi, tapşırıqlarımızı yüksək səviyyədə yerinə yetirməyə çalışırdıq. Amma vaxt keçdikcə narahat olur, həyəcanlanırdım, çünki yaşlanırdım. Artıq 41 yaşım var idi. Qorxurdum ki, müharibə başlayanda mən artıq istifadə olaram.

2020-ci il, sentyabrın 27-də xain düşmənin hücumu keçdiyi xəbəri gəldi. Biz döyüşə başlamağa can atırdıq ki, düşməne kim olduğumuzu göstərək. Hücumun qarşısını almaq üçün əks-hücum əməliyyatları yerinə yetirmək lazım idi. Hücumu keçdik. Bizim ilk döyüşümüz Füzuli rayonunun Qaraxanbəyli kəndindən başladı.

Həmin kəndə girərkən bir xeyli yol qət etməli olduq. Kapitan Kamil Şirinov taqım komandiri, mən isə manqa komandiri idim. Bu zaman bizdə belə sual yaranmışdı:

görəsən, düşmən niyə müdaxilə etmir? Halbuki bizə məlumat verilmişdi ki, müəyyən istiqamətlərdə düşmən qüvvələri yerləşib. Hər halda, düşmən əraziyə xüsusi təyinatlı qüvvələrin girməsindən xəbərsiz olmazdı. Hətta dəfələrlə eşitmişdik ki, düşmən "Yaşma, yaşma!" deyib qaçmışdı. Bu, onların kabusudur. Bu dəfə də elə zənn etdik ki, onlar qorxub qaçmışlar. Biz xeyli irəlilədik. Qabaqda gedən kəşfiyyatçı yoldaşlarımızı yaraladılar. Bununla da döyüş başladı. Bizə 3 istiqamətdən – sağ, sol və qarşı tərəfdən atəş açmağa başladılar. Artıq mühasirədə olduğumuzu anladıq. Demək, hiyləgər düşmən bizi cəlb edərək aldatmış və mühasirəyə salmışdı, lakin düşmənin hiyləsi baş tutmadı. Döyüş hazırlığımızın yüksək olması nəticəsində bizi mühasirəyə ala bilmədilər. Tam qüvvəmizlə onlara müdaxilə etdik.

Artıq döyüşün ikinci günü, səhərə yaxın idi. Onlar bütün kəndi şumlayaraq, bizə maneələr yaratmış, hərəkət intensivliyimizi azaltmışdılar. Həmin şumluqda özümüzə gecədən mövqelər qazıb hazırlamışdıq. Ola bilirdi ki, düşmən əks-hücuma keçəydi. Biz bu hücumun qarşısını almaq üçün hazır olmalı idik. Kəndin qurtaracağında düşmənin istifadə etdiyi yol vardı.

Səhər açılarda sol tərəfdəki müşahidəçimiz məlumat verdi ki, 20-yə yaxın hərbi şəxs maşından düşüb bizə tərəf gəlir, amma formaları bizim milli ordunun formasıdır. Belə hesab etdik ki, yəqin milli ordunun hansısa bir bölməsidir və gəlib bizə qoşulmaq istəyir. Amma düşmən istiqamətindən gəlməsi təəccüblü idi. Şirinov Kamil dedi ki, bir neçə nəfərlə gedib, onların kim olduqlarını dəqiqləşdirə bilərəm. Əliyev Seyidbala Şirinov Kamilin rəhbəri idi. İsmayılov Camal,

Vəliyev Elyar da onlara qoşularaq, birlikdə həmin istiqamətə doğru getdilər. Kamil mənə tapşırıq verdi. Taqımın üzərində başçı olaraq onu əvəz etməli idim.

Kamilə dedim ki, bəlkə getməyəsiz, gözləyin, müşahidə edib baxaq, kim olduqlarını öyrənək. Bəlkə düşməndirlər? Etiraz etdi ki, yox, gedirəm. Dedim, yaxşı, onda ehtiyatlı ol.

Onlar sağ tərəflə hərəkət edirdilər. Balaca bir tərəcik, onun üstündə isə xarabalıq ev vardı. Əslində, bütün evlər neçə illər ərzində dağıdılıb, xarabalığa çevrilmişdi. Kamilgil bizdən təxminən 200 metr uzaqlaşandan sonra birdən həmin 20 nəfərlik dəstə onlara atəş açmağa başladı. Bunu görəndə, özümdən asılı olmayaraq, həmin istiqamətə sarı yüyürdüm. Onları oradan çıxarmaq, ya da kömək etmək lazım idi. Arxamca kiminsə gəlib-gəlmədiyini heç fikirləşmədim. Təxminən 40 metrlik bir məsafədə onlara yaxınlaşdım. Onlar tərəfin üstündəki xarabalıqda idilər, mən isə aşağıda, dağıdılmış bir binanın yanında mövqe tutub, hansı istiqamətdən atəş açıldığını müəyyən etmək istəyirdim. Bu zaman Kamilgilin hansı mövqedə olmasını da öyrənməli idim. Dönüb arxaya baxanda gördüm ki, rəhmətlik Cəbrayilov Sübhan, Quliyev Şəhriyar və hal-hazırda xidmətdə olan döyüşçülərdən Qurbanlı Anar, Zalov Nicat da də qaça-qaça mənə tərəf gəlirlər. Şəhriyar mənə dedi ki, gəlin, bu istiqamətdən girək, keçib onların mövqelərindən çıxarıq. Ona dedim ki, gözləyək, səhv etməyək, dəqiqləşdirək. Ərazini qiymətləndirəndən sonra hərəkət edək.

Düşmən əvvəlcədən 4 metr dərinliyində bir val qazmışdı. Onun içərisindən çıxarılmış torpaq düşmən tərəfə

tökülmüşdü. Həmin torpağın üstündə artıq ağaclar, kollar bitmişdi. Düşmən o kolların arxasından atəş açırdı. Biz düşməni görmürdük. Onlar maskalanmışdılar və bizi rahat görürdülər, çünki açıqlıqda idik.

Şəhriyardan onda tüstü şaşkasının olub-olmamasını soruşdum. Dedi ki, var. Ona dedim ki, valın soluna çatana kimi, düşmənin bizi görməməsi üçün açıqlığı tüstü ilə bürümək lazımdır.

Şəhriyar tüstü şaşkasını atdı, tüstü pərdəsi yarandı və biz valın sol tərəfi ilə irəliləyib, yolun üstünə çıxdıq. Birdən düşməne tərəf döndük. Onlarla aramızda 20 metrlik bir məsafə vardı. Aramsız atəşlərimizlə düşməni məcbur edib, valın içinə sala bildik. Onlar üzü yuxarı qaçmağa başladılar. Qabaqcadan hazırlanmış həmin valın çıxışları vardı, yəni səngərlər qazılmışdı. Oradan rahatlıqla səngərə çıxa bilirdilər. Biz isə yenə də açıqlıqda qalmışdıq. Şəhriyarla Sübhan yolun sol istiqamətinə keçdilər, mən isə iki döyüş yoldaşım ilə yolun sağ istiqamətindəki valın təciklərinə yaxınlaşdım. Ermənilər artıq səngərdən bizə atəş açmağa başladılar. Biz təciklərin arxasında gizlənib, onlarla döyüşməyə davam etdik.

Bir xeyli döyüşəndən sonra yoldaşlarımızdan biri uca səslə qışqırdı ki, mənə vurdular, yaralandım! Baxdım ki, güllə sol çanaq sümüyünü sındıraraq, onu hərəkətsiz hala salıb. Qarşıda düşmən, solda snayper (onu elə snayper sol tərəfindən vurmuşdu), sağ tərəfdə isə bizim öz bölmələrimiz. Onlar da atəş açırdılar. Yəni bizim oraya keçdiyimizi heç kim görməmişdi, öz bölməmizin atəşləri də hərdən bizim üstümüzə gəlirdi.

Biz artıq mühasirədə ola-ola daha bir mühasirəyə – ikiqat mühasirəyə düşmüşdük. Atəş davam edirdi. Mən yaralı

yoldaşıma nəzarət etmək üçün bir daha dönüb arxaya baxdım. O, qan itirdiyindən rəngi ağarmağa başlayırdı. Ona dedim ki, bacardığın qədər sürün, valın içinə düş. Bizim artıq buradan çıxmaq şansımız yoxdur, sən nə qədər gedə bilirsənsə, get. Düşmən hər tərəfdən bizi atəşə tutub. Buradan çıxaq, səni yarı yoldan götürəcəyik. Amma çalış, özün get. Yanımızda dayanma. O, qan itkisindən zəifləmiş və hərəkət intensivliyi azalmışdı. Hərəkət etmək istəyirdi, amma bacarmırdı. Dedi ki, ağrıyıram, ayaqlarım getmir, sürünə də bilmirəm, yavaş-yavaş keyiyirəm.

Bir də gördüm ki, yolda düşmənin “Kamaz” avtomasını düz üzərimizə gəlir. Aramızda təxminən 400–500 metrlik bir məsafə var idi. Yoldaşlarıma qışqıraraq dedim ki, artıq buradan çıxmaq lazımdır. Arxamızdan düşmən gəlir və bizi mühasirəyə salıb, əsir götürə bilərlər.

Yanımdakı yoldaşımdan yenə tüstü şaşkasının olub-olmadığını soruşdum. Cavab verdi ki, var. Dedim ki, çıxart, at yolun üstünə. Cəbrayıllov Sübhanla Quliyev Şəhriyara qışqıraraq dedim ki, tez çıxın, snayper sizi vurmasın. O, şaşkanı atdı və tüstü sahəsi yaranandan sonra mən vala tərəf bir addım atıb, yaralı yoldaşımın paltarından yapışdım. Bizim döyüş formamızın arxasında və ön hissəsində möhkəm tutacaqlar olur. Bu, yaralanan zaman əsgəri daşımaq üçündür. Döyüş yoldaşımın yaralı olmasına baxmayaraq, onun paltarındakı həmin tutacaqlardan tutdum və dardım. O, ağrıdan qışqırırdı. Ona dedim ki, döz! Buradan çıxmaq lazımdır, başqa çarəmiz yoxdur!

Onu sürüyüb valın içərisinə, təhlükəsiz bir yerə saldım. Yoldaşlarım da həmin vaxt geri çəkilərək, valın içərisinə

düşdülər. Cəbrayıllov Sübhan tibb mütəxəssisi idi. Ona ilkin tibbi yardım göstərdi ki, qanaxma dayansın. Mən də iynə vurdum. Bütün bunlar atəş altında baş verirdi. Düşmən ağır artilleriyadan istifadə edir, minomyotlardan atəş açırdı.

Artıq yorulub haldan düşmüşdük. Hava da isti idi. Döyüş elə bir şeydir ki, insanda stress yaradır. Stresli insan isə təngnəfəs olur. Sübhan aramızda ən cüssəli və qüvvətli idi. Onun üzünə baxdım... Dedim ki, Sübhan, yaralını ancaq sən götürə bilərsən. Dedi ki, problem yoxdur, köməklik edib qaldırım, belimə qoyun, aparacağam. Köməkləşib yoldaşımızı oradan çıxartdıq. Təxliyə etdik. Onu təxliyə edərkən gördüm ki, səngərin içindən kapitan Şirinov Kamili gətirirlər. Mən hələ o vaxta qədər onun şəhid olduğunu bilmirdim. Onu gətirib yanıma qoyanda bağıraçaq qışqırdım: Kamillll, sənə dedim axı, getmə!.. Gözlə!.. Allah sənə rəhmət eləsin...

Şirinov Kamili də təxliyə etdik... Bütün bunlara baxmayaraq, ruhdan düşmədik. O kənddə mühasirədə qalıb, axıra kimi döyüşdük. Düşmən gördü ki, bizi artilleriya, minomyot və s. ağır silahlarla da susdura bilməyəcək. Yaxşı mövqe seçirdik, gizlənidik. Biz düzgün, doğru şəkildə atışırdıq. Düşmən artıq bilirdi ki, qarşısındakı kimdir! Bizə üstün gələ bilmirdilər...

Artıq döyüşün 3-cü gününün axşamı idi. Düşmənin şəxsi heyəti ilə birlikdə 5 tankın üstümüzə gəldiyini müşahidə etdik. Onlar tankla kəndi vurmaq istəyirdilər... Trayektoriya ilə uçan mərmə yerə düşürsə, qəlpələr ətrafa yayılır. Qəlpələrin qabağını alan xarabalıqlar, səngərlər var idi. Amma tankın atəşləri düzünə atəş olduğuna görə, xarabalığın və ya binanın içərisində olsan belə, onun mərmisi binanı dağıdaraq

partlayışlar edir. O zaman insan kantuziya nəticəsində hərəkətsiz vəziyyətə düşür.

Tankın üzərində gələn düşmənin niyyətini peşəkarlıqla "oxuya" bilirdik. Məqsədləri kəndi tanklarla vurmaq, sonra şəxsi heyəti kantuziyalı vəziyyətdə ya əsir götürmək, ya da ki, kontrol atışları ilə hərəmin başına bir güllə vurub məhv etmək idi. Üzümü səngərdəki yoldaşıma tutub soruşdum: Kəlməyi-şəhadətinizi bilirsiniz? Cavanlardan biri soruşdu ki, nə olub ki, reis? Dedim, odur ey, əzrayıllarımız gəlirlər. Döyüşçülərimiz döyüş zamanı həmişə Allahın ətayindən yapışırdılar. Allahu-Əkbər...

Yenə də ümidimizi üzmədik. Hər kəs dua etməyə başladı. Çətin vəziyyətə düşmüşdük, düşünürdük ki, bu, artıq sondur. Uşaqlara dedim ki, dua edin... Dua edin ki, şəhid olanda yüksək zirvələrə qalxasınız...

Oturdum, özüm də gizli bir dua etdim: "Allahım, sən düşmənləri özün məhv elə... Burada bizim məhv olmağımıza izn vermə..."

Tanklara baxdım... artıq yaxınlaşırdılar... Mövqe tuturdular ki, atəş açsınlar. Birdən qarşısındakı tankın partladığını gördüm. Bu, inanılmaz bir şey idi! Tankın üzərindəki erməni əsgərlərinin cəsədləri havada uçuşmağa başladı. Birinci tank partlayan kimi arxadakı, beşinci tank yerində dayanıb, geri dönməyə başladı. Bundan sonra 4-cü tank da dönmə hərəkətlərini icra etməyə başladı. 2-ci tank da partladı. 3-cü tank da partlayandan sonra 4-cü dönmək üçün manevr etdiyi vəziyyətdə partladı. 5-ci isə artıq dönüb geri qayıdırdı. Təxminən 3-4 metr aralanmışdı ki, o da partladı. Cəmi 10 saniyə ərzində 5 tankın beşinin də partladığının şahidi olduq.

Tankların şəxsi heyətinin məhv olmasını da öz gözlərimizlə gördük. Artıq düşmən anladı ki, bizimlə bacarmayacaq və ermənilər öz mövqelərini tərk edib geri çəkilməyə başladılar.

Həmin gün gecə orada qaldıq. Gecə vaxtı bizə avtomat və PK vasitəsilə bir az atəş açdılar. Səhər açılanda komanda gəldi ki, artıq sizin yanınıza bölmə gəlir.

Bölmə gəlib yanımıza çatdı. Biz mövqeləri onlara təhvil verib, Qaraxanbəyli kəndindən çıxdıq. Düşmən bizim kənddən çıxmağımızı müşahidə edirmiş. Bu zaman bizim olduğumuz nöqtələrə ağır artilleriyadan, minomyotlardan atəş açmağa başladılar. Geri çəkilərək valın içərisinə girdik. Bu zaman arxadan səs gəldi ki, yaralımız var. Qışqırdım ki, gətirin. Bu, Məmmədov Mahir idi. İki nəfər onun qoltuğuna girib gətirirdi. Minomyot atəşi onu bir neçə metrlik məsafəyə atdığından kontuziya almışdı. Mən də ona kömək etməyə başladım. O, yeriə bilmirdi. Birdən gördüm ki, onun bədəni boşaldı. Elə bildim ki, keçindi. Tez onu yerə uzadıb üzünə su vurdu və şillələdim, bir az ayıldı. Əli ilə mənə toxunub, "Cəbi, Cəbi" dedi. O, elə bilmişdi ki, qarşısındakı Cəbrayıl Sühhandır. Dedi ki, ölürəm. Mən bu sözə bir az əsəbləşdim. Sifətinə möhkəm bir şillə ilişdirdim ki, ayılsın. Azacıq özünə gəldi. Qışqırıb dedim ki, ölmək yoxdur, ölmək olmaz! Səni gözləyənlər var. Biz buraya bir yerdə gəlmişik, sağ-salamat, bir yerdə də qayıdacağıq.

Mahiri ayağa qaldıraraq müəyyən bir yerə qədər gətirdik. Qarşıda BMP vardı, onu mindirib yola saldıq ki, təxliyə olunsun. Özümüz də o kənddən çıxdıq. Düşərgəmizə qayıdıb bir gecə orada qaldıq. Ertəsi gün Füzulinin Horadiz istiqaməti ilə Lələtəpə tərəfdən hücumu keçmək üçün növbəti komanda

gəldi. Düşmən həmin istiqamətdən hücumu keçmişdi və biz əks-hücumu keçərək, onların hücumlarının qarşısını almalı idik. Gəlib düşmənlə vuruşaraq onların mövqelərini götürdük və irəlilədik. Qarşıda onların ehtiyat səngərləri vardı. Həmin səngərlərə çatanda bizi minomyot atəşinə tutdular. Bu atəşlər nəticəsində Zülfüqarov İlkin adlı qardaşımız şəhidlik zirvəsinə yüksəldi. Bir neçə yaralımız da oldu. Onu da qeyd edim ki, biz Qaraxanbəylidən çıxıb düşərgəyə gedəndə məlum oldu ki, bu döyüşdə 39 yaralımız və bir şəhidimiz olub.

Biz Cəbrayıl Sühhanla ayrı-ayrı taqımlarda idik, amma eyni qrupda xidmət edirdik. Sadəcə olaraq, bizi elə bölmüşdülər ki, yaşlıları taqımlardakı manqalara başçı təyin etmişdilər.

Gecə bizim bir bölməmiz irəliləyib, qarşı təpələrdəki düşmənlə üzbəüz döyüşdü. Düşmənin yerləşdiyi yüksəklik bizim döyüş yoldaşlarımızın mövqə tutduğu yüksəklikdən bir qədər hündür idi. Ona görə də onlar həmin yüksəkliyi rahatlıqla vura bilirdilər. Düşmən bizim səngəri ovuc içi kimi görürdü. Gecə komanda gəldi ki, Cəbrayıl Sühhanın taqımı həmin bölməmizə kömək etmək üçün irəliləsin. Cəbrayıl Sühhan yanımdan keçəndə soruşdu ki, Paşa, neynirsən? (Mənim adım Əvəzdir, amma xüsusi təyinatlılar Paşa kimi tanıyırdılar). Cavab verdim ki, heç nə, səngərdəyəm, komanda gözləyirəm. Dedi, dur gedək bizimlə. Taqım komandirini əvəz edəndə dedim ki, Sühhanla getmək istəyirəm, onsuz da siz də o istiqamətdə irəli gələcəksiniz, orada sizinlə birləşərəm. Razılaşdıq.

Cəbrayıl Sühhan qabaqda, mən də onun arxasınca irəliləməyə başladım. Bir xeyli gedəndən sonra gəlib həmin yüksəkliyin aşağı hissəsinə çatdıq. Yüksəkliyin bəlli bir

nöqtəsinə qədər yuxarı qalxdıq. Oradan düşmənin hansı tərəfdə, hansı istiqamətdə olduğunu dəqiqləşdirmək fikrində idik. Bizə istiqamət verdilər və hərəkətə başladılar. Sübhan qabaqda, mən də yenə onun arxasınca bir xeyli gedəndən sonra tərəfdən aşağı düşüb sağa döndük. Qarşıdakı tərəflə aramızda dərə var idi. O dərəni keçəndən sonra, qarşıdakı tərəfdə düşmən mövqə tutmuşdu.

Dərəyə çatacatda Sübhana dedim ki, Sübhan, gözlə. İcazə ver, mən qabağa keçim. Qabağa keçdim. Döyüş yoldaşlarıma dedim ki, mənim komandamla hərəkət edəcəksiniz. Bu, həssas bir tapşırıqdır, buna riayət etməyiniz lazımdır, çünki biz yüksəkliyə qalxıb, düşmən üzərinə yaxın məsafədən hücum edəcəyik. Düşmən əlverişli yerdə, səngərin içərisindədir. Onların yalnız başlarının göründüyü halda, biz bütün bədənimizlə tam hədəfdəyik.

Həmin yüksəkliyin arasında yarıq vardı. Üçümüz – mən, Cəbrayilov Sübhan və bir nəfər yoldaşımızla (hazırda xidmətdədir deyər, adını çəkmirəm) irəliləməli idik. Təklif etdim ki, biz yarıqın solundan qalxaq, qalan əsgər heyəti isə sağ tərəflə qalxsın. Planı elə qurmuşduq ki, 3 nəfər başımız görünənə qədər qalxıb atəş açaraq, düşmənin diqqətini öz üzərimizə cəlb edəndən sonra sağdan qalxan heyət qumbara atacaqdı. Qumbara partlayandan sonra hər iki tərəf qalxıb düşmənin üzərinə hücumə keçməli idi.

Biz bir xeyli qalxandan sonra komanda verdim. Yüksək səslə qışqırdım. Düşmənin səngəri elə bir üsulla qazılmışdı ki, səngərin o biri başından çıxışları vardı. Mən qışqıranda onlar “Yaşma, yaşma!” deyib qaçmağa başladılar. Hava qaranlıq idi. Buna görə biz onların hansı istiqamətə qaçdıqlarını görmədik.

Qalxıb atəş açmağa, səngərə tərəf hücumə keçəndə gördük ki, artıq burada düşmən yoxdur. Amma uzaqdan səslərini eşidirdik ki, qışqıra-qışqıra qaçırlar.

Ərazidə tank vardı. Biz gəlib səngərdə yerləşmək istədik. Mən ratsiya ilə yüksəklikdə olan döyüşçülərimizə məlumat verdim ki, yüksəkliyi götürmüşük. Siz irəliləyin, gəlin bura və biz davam edək. Elə ratsiya ilə bunu demişdim ki, gördüm tank işə salındı. Biz hücumə keçən zaman tank əleyhinə silah götürməmişdik, aşağıda qoyub gəlmişdik. Elə zənn etdik ki, tankı işə salıb üzərimizə gələcəklər. Məcbur olub həmin səngərdən çıxmalı olduq. Biz artıq ratsiya ilə digər bölməmizə buraya gəlmələrini bildirmişdik. Onlar tank atəşi nəticəsində məhv ola bilirdilər. Şəhid Əzizov Xəyyamdan ratsiyayı götürüb əlaqəyə çıxmaq istədim, amma bölmə ilə əlaqə yarıda bilmədim. Məcbur olub bölmənin yanına qayıtmalı olduq. Amma necə oldusa, tankdakılar fikirlərini dəyişdilər və dönüb öz tərəflərinə qayıtmağa başladılar.

Səhər açıldı, o biri bölmələrimizlə birlikdə mənim taqım da gəldi və biz taqımla birləşdik. Mövqelər göstərildi və biz həmin mövqələrə yerləşdik. 5–10 dəqiqə istirahət edib, yemək yeməyə başladılar. Yemək yeyərkən rəhmətlik Vəliyev Elyara dedim ki, düşmən geri çəkilib, lakin onlar öz köhnə nöqtələrini, koordinatlarını yaxşı bilirlər. Buranı minomyotla atəşə tutacaqlar. Gəlin özümüzlə təhlükəsiz bir mövqə seçək ki, atəşə məruz qalmayaq, minomyot qəlpələri bizi tutmasın. Elə bu sözləri demişdim ki, güllənin lülədən çıxma səsləri eşidilməyə başladı. Bu o demək idi ki, cəmi 2 saniyədən sonra qəlpələr yanındadır.

5 – 6 dəfə minomyot atəşi açdılar. Gəlib sağ-solumuza düşdü. Hərəmiz bir səngərə girib uzandıq ki, qəlpələrdən yayınma bilək. Buna baxmayaraq, xırda qəlpələr yanımıza qədər çatıb ora-bura düşürdü. Hətta orada maraqlı bir hadisə də baş verdi. Minomyot atəşi altında başımı səngərdən azca qaldırıb baxdım ki, görüm, bəlkə düşmən yaxınlaşır? Çünki ola bilərdi ki, hiyləgər ermənilər minomyotla başımızı qatararaq, səngərin içinə girib bizi vursunlar. Onda gördüm ki, səngərin üstündə bir ilan mənə baxır. Öz-özümə dedim ki, bir bu çatmırdı. Düşmən minomyotla atanda yenə gizləndim. Fikrim ilanın yanında qalmışdı. Mərmi düşəndən sonra başımı qaldırıb gördüm ki, ilan artıq yoxdur... çıxıb getmişdi...

Bir xeyli orada qalandan sonra atəş səngidi və irəliləməyə başladıq. Düşmənin bir yüksəkliyini də aldığımız. Hava artıq qaralırdı. Yaxınlıqda bir meşəlik vardı, içindən kiçik çay axırdı, ora gəlib bir az dincəldik.

Axşam saat 8-ə işləmiş hərəkətə başladıq. Artıq Cəbrayıl istiqamətinə, Şəybəy kəndinə gedirdik... Səhər saat 6-ya işləmiş deyilən yüksəkliyə çatdıq. Düşmən həmin yüksəklikdə mövqə tutmuşdu, həm də sayı xeyli çox idi. Biz açıq əraziyə çıxan kimi, bizi avtomatlardan, PK-lardan atəşə tutdular. Bir qaraltı gördüm, düşündüm ki, gedib onun arxasında mövqə tutum. Gəlib həmin qaraltının arxasında uzananda, gördüm ki, bu, cəsəddir... Bu, bizim milli ordunun şəhid əsgəri idi... Oradan qalxdım, sol tərəfdə 20 metrlik səngər var idi. Qaçıb o səngərə girdim. Səngərlə üzüyuxarı qaçmağa başladım. Səngərin içində yoldaşlarımız yerləşmişdi. Həmin səngərin üzü yüksəkliyə tərəf idi, düşmən isə yüksəkliyin sağ tərəfində, "I" hərfi şəklində yerləşmişdi. Nədənsə, səngərdə düşmən yox

idi, amma burada onların atılmış silahlarını və yeməklərini gördüm. Qaç-aqça öz taqımımın yanına çatdım.

Düşmənin atdığı istiqamətləri dəqiqləşdirdik. Hücuma keçməyi qərara aldığımız. Səngərin içi ilə üzüyuxarı qalxıb, orada döyüş aparmağı planlaşdırdığımız və hərəkətə keçdik. Döngəyə çatanda səngərdə düşmənin hərəkətini hiss etdim. Bildim ki, artıq ermənilərə yaxınlaşırıq. Elə bu anda kiçik bir partlayış səsi eşitdim. Əl qumbarası havada belə səs çıxarır, yerə düşəndən sonra isə qumbaranın özü partlayır.

Mən irəlidə olduğuma görə, qumbara üzərimə gəlirdi. Cəld yerə uzandım, qumbara yaxınlığımda partladı. Elə bil dəbilqəmdə və dirsəyimdə kəskin bir zərbə hiss etdim. Başıma, elə bil ki, ağır çəkilə, dirsəyimə isə sanki kürəklə vurdular. Qışkırdım... yanımdakı yoldaşım dedi ki, səndən qığılcım çıxdı. Mən dedim ki, deyəsən, mənə vurdular.

Döyüşçülərimiz vuruşaraq düşməni səngərdən çıxartdılar. Döyüş yoldaşım (hazırda xidmətdə olan tibb mütəxəssisi) mənə yaxınlaşıb halımı soruşdu, deyəsən dirsəyimdən yaralanmışdım. Yaraya baxdı və mənə ürək-dirək vermək üçün dedi ki, heç nə yoxdur, sıyrılıb və sarğı qoydu. Amma gördüm ki, vəziyyətim pisləşir. Getdikcə böyrəyimdə bir istilik hiss edirdim. Baxdım ki, yaramdan qan axır. Çox yorğun idik, axşam saat 8-ə işləmişdən səhər 6-ya işləmişə qədər ağır yüklə neçə kilometr yol qət etmişdik. Taqətdən düşmüşdüm, bədənimdə enerji qalmamışdı. Yemək yeməyə isə vaxt olmamışdı.

Gözlərim qaralmağa başlayırdı. Yanımdakı yoldaşıma dedim ki, mənə nəşə olur, yavaş-yavaş gedirəm elə bil. Dedi ki, özünü qorxutma, heç nə yoxdur. Elə bunu deyəndən sonra

huşumu itirmişəm. Bir də onda ayıldım ki, üzümü şillələyirlər. Mənə ağrıkəsici vurdular. Ağrılarım yüngülləşdi, amma başımdakı küt ağrı qalmışdı, elə bil qulağımın dibində mühərrik işləyirdi. Bir xeyli səngərdə uzanıqlı halda qaldım. Döyüş yoldaşım dedi ki, narahat olma, səni özüm çıxardacağam. Piyada da olsa, aparacağam. Düşünürdüm ki, gecə ilə bu qədər yol gəlmişik və mənə geri qayıtmaq uşaqlara əziyyət olacaq. Həkimə dedim bəlkə sarğı qoyulsa, qala bilərəm. Dedi ki, yox, sarğılıq deyilsən. Həmin yer tikilməlidir. Dirsək sümüyü bayıra çıxıb.

Artıq səhər açılmışdı. Dedilər ki, bizə kömək gəlir. Təxliyə maşını gələndə Cəbrayıllov Sübhan qaçıb yanıma gəldi. Dedi ki, nə olub, nə hay-küy salmışan? Mənə aparanda Cəbi dedi ki, Paşa, mənə tək qoyub gedirsən? Bu söz mənə təsir etdi. Söylədim ki, Cəbi, narahat olma, qayıdacağam, mütləq qayıdacağam.

Mənə xəstəxanaya gətirdilər. Yaramı tıkdılar. Qolumun sümüyü də zədələnmişdi. Gips qoydular. Xəstəxanada olanda eşitdim ki, Cəbrayıllov Sübhan, Quliyev Şəhriyar, İsmayılov Camal, Vəliyev Elyar, Abbasbəyli Həmid, Həşimov Tarzan, Qafılanov Mayıl şəhid olublar... Ağır stress keçirdim. 18 il birlikdə xidmət etdiyim qardaşlarım artıq həyatda yox idilər...

Müharibə elə bir şeydir ki, onu görməsən, orada iştirak etməsən, hadisələri təsvir etməyə sözün gücü çatmaz.

Quliyev Asim Əfrasim oğlu

*Təltif olunduğu medal:*

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı



SKAN ET

## **BOŞ QALAN MƏZAR**

*Kapitan Asimin dastanı*

Rəhbərlik etdiyim bölmə Füzuli rayonu istiqamətində hərəkət edirdi. Tapşırıq alandan sonra hücumə keçmək üçün lazım olan vaxtı gözləyirdik. Hərbi-taktiki məsələlərlə bağlı fəaliyyətləri öz aramızda müzakirə edir, döyüşə başlamaq üçün səhərin açılmasını gözləyirdik.

Səhər saat 7 radələrində hərəkətə başladım. Şəxsi heyət-də həqiqətən də böyük bir ruh yüksəkliyi vardı. Bunu sözlə ifadə etmək olmur. O anı, o situasiyanı yaşayanlar daha yaxşı bilirlər. Uşaqlar səhərə kimi yatmadılar. Hücumə keçəcəyimiz vaxtı gözləyirdik.

Təyin olunmuş yerə çatanda təxminən səhər saat 7–8 olardı. Öndə özüm gedirdim, mənə bərabər 5 nəfər də vardı, şəxsi heyəti 200–250 metr aralıda saxlamışdım. Həmin ərazini tanıyırdıq. Və oraya birinci getməkdə məqsədim əraziyə bələd olmaq idi. Sonra şəxsi heyəti düşmənin müdafiə zolağına salmağa nail olduq.

Kiçik bir yamac vardı. Yamacın üzərindən 300 metr o tərəfə olan məsafədə düşmən səngəri yerləşirdi. Həmin səngərə girdik. Düşmənin müdafiə xətti yarıldıqdan sonra bağı yarıldı. Artıq qorxmadan səngərin içində yerimizi aldığımız. Düşmən tərəfindən atılan mərmilərdən itkilərimiz də oldu. Tahir Əliyev şəhid oldu... Ramil Yusifzadə qolundan və ayağından yaralandı. Amma yaralı halda vuruşurdu. O fikirləşirdi ki, ona ilkin tibbi yardıma sərf olunan vaxt hədədir, ona görə də, bunu istəmirdi.

Orada "40 metr beton" adlı bir ərazi var idi, bizimkilər oraya girmişdilər. Oraya 1993-cü ildən bəri heç kim girə bilməmişdi. Düşmənin müdafiə zolağını ilk olaraq yaran biz olduq.

Düşmən səngərində möhkəmlənəndən sonra özümüzü müdafiə etməkdən ötrü, taktikaya əsasən, düşməne öz sənəqlərinə daxil olmaq imkanı vermədik. Bununla bərabər, durduğumuz yerdən koordinatları bölmələrimizə ötürürdük ki, artilleriya atəşi ilə düşməni məhv etsinlər. Düşmən tərəfindən atılan artilleriya atəşi nəticəsində bizimkilərdən şəhid olanlar və yaralananlar oldu. Birinci dəfə yaralananda əhəmiyyət vermədim. İkinci dəfə ağır yaralandım. Ağır yaralandıqdan sonra huşumu itirdim ...

Səngərin içində böyük bir dəmir vardı. Üstünə yarım metr torpaq tökülmüşdü. Həmin dəmir üstümə aşmışdı. Əsgərlər gəlib tez üstümü açdılar. Ayağım sınımışdı, amma özümün bundan xəbərim yox idi. Sağ qolum da əzilmişdi. Salamət qalan sol qolum idi. O da boşluğa düşdüyü üçün salamət qalmışdı. Əsgərlər təklif etdilər ki, gəlin sizi buradan çıxaraq. Etiraz etdim, döyüşərək irəli getmələrini tapşırıdım. Onlar irəli

getdilər. Kəlmeyi-şəhadətimi dedim və düşündüm ki, qismətim bura qədər imiş... Amma buna da şükür edirdim ki, şəhidlik zirvəsinə yüksələcəyəm. Özüm-özlüyümdə fikirləşirdim ki, arzu etdiyim nailiyyətləri əldə edə bilməsəm də, müəyyən yerə qədər gedib çıxmışdım. Hər bir hərbi kimi, mənim də istəyim vardı ki, işğaldan azad olunmuş torpaqlarımıza ayaq basım. Həmin vaxt səngərin içində təxminən 2 saata yaxın yatmışam. Bəlkə də qan itirmişdim, ona görə idi...

Müəyyən bir müddətdən sonra ayıldım. Təxminən 10–15 metr aralıda, səngərin içində səs gəlirdi. Hiss etdim ki, bu səs bizimkilərin səsi deyil. Rus dilində "bakinets" deyərək irəliləyirdilər. Danışıqlarından hiss etdim ki, deyəsən, 2 nəfər idilər. Səsi çox zəif eşidirdim. Əl qumbarası ata-ata səngərin içi ilə gəlirdilər. Onlar bizim şəhidlərimizdən belə qorxurdular...

Yavaşca ayağa qalxdım. Sınan ayağımın üstündə necə durduğumu özüm də bilmədim. 2 nəfərin mənə tərəf gəldiyini gördüm. Ayağımın altındakı avtomatı götürüb, hər ikisinin baş nahiyəsindən vurdum. Vuran kimi də silahı yerə tulladım... Sağ tərəfim minalanmış sahə idi, oraya yuvarlandım. Yamac olan hissəyə minaları düzmüşdülər. Özümü itirmədim...Hava qaralırdı. Amma ermənilər səngərin üstünə çıxsaydılar, mənə görə gələcəkdilər. Yerdən nazik, uzun bir dəmir parçası tapdım. Dəmiri torpağa basa-basa irəliləyirdim. Yamaca çıxdım. Başımı əllərimlə tutub, oradan aşağı yuvarlandım. Təxminən 150 metrlik bir məsafə idi. Sıx kolluğa gəlib çıxdım. Onun arxasında özümə mövqe seçdim.

Hava tam qaralandan sonra sürünməyə başladım. Ayaqlarım və sağ qolum işləmirdi. 3–4 saat süründüm. Susuzlanmışdım. Allaha yalvarır, bir qurtum su istəyirdim. Sol, sağ

və arxa tərəfim düşmən idi. Sürünüb meşəlik bir yerə çatdım. Susuzluqdan halım yox idi. Düşündüm ki, sübh çağı otların üstünə yığılan şeh damcılarını içərim. Orada yuxuya getdim, amma tez-tez ayılırdım.

Səhərə yaxın, alatoranlıqda gördüm ki, sağ tərəfimdə bir ərazi var, ayın işığı oraya düşüb parıldayır. Bilmədim bu nədir. Yaxınlaşa da bilmirdim. Buraya qədər güclə sürünüb gəlmişdim. Hava tam işıqlaşanda gördüm ki, sən demə, ora yağış suyunun gölməçəsi imiş. Birtəhər sürünüb gölməçəyə sarı getdim. Bir konserv qabı tapdım. Haçalılıq bir çubuğu qaba keçirib sol qolumla su götürdüm. Yağış suyundan 1–2 qab içdim. Allaha çox şükür etdim. Elə bil, ikinci dəfə həyata qayıtdım...

İki gün orada qalmalı oldum. Gündüzlər suyun içinə girirdim. Sol tərəfimdə iri ağac kötüyü vardı. Suyun içində yuxarı qalxa bilmirdim deyə, əlimlə o kötükdən yapışırdım. Düşmən bu yeri görmürdü. Gecələr çıxıb əraziyə baxırdım. Düşmən tərəfdən güllə səsi, danışıq səsləri gəlirdi. Artıq 2 gündən sonra özümdə, bir az da olsa, təpər hiss etdim ki, hərəkət etməyə halım var.

Maykamı cırıb sağ əlimə bağladım. Kitelimin düymələrini açıb, onu sol əlimə keçirdim. Həmin yerdən çıxaraq, sürünə-sürünə başqa yerə gəldim. Orada gölməçə var idi. Demək, Allahın nəzəri üstümdə idi...

Artıq hava açılırdı. Yenə suyun içində gizlənməli oldum. Əvvəlki yerə nisbətən burada suyun ərazisi geniş idi. Həm də su çox idi. Buna çox sevindim. Adam yeməksiz qala bilər, amma susuz yox... Bir gün burada qalmalı oldum. Ac olduğum üçün yerdəki otları yığıb çeynəyirdim.

3-cü günü də bu minvalla keçirdim. Axşam vaxtı böyütkənlik olan bir yerə gəlib çıxdım. 4-cü günün səhəri hava tam açıldı. Qara böyütkən kolunu görəndə elə sevindim ki... Allahım mənə yemək göndərmişdi...

Birdən səslər eşitməyə başladım. Bu səs, deyəsən, bizimkilərin səsi idi. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Deməli, öz ərazimizə gəlib çıxmışdım. Amma posta yaxınlaşmadım, çünki həmin ərazi neytral ərazi olduğundan, bizimkilər düşünə bilərdilər ki, gələn düşməndir və mənə vura bilərdilər. Ona görə də, həmin yerdə qalıb, havanın qaralmasını gözlədim. Elə ki, hava qaraldı, qamışıq olan yerə süründüm. İki dəfə ayağa qalxmağa cəhd göstərdim. Qalxa bilmədim, yıxıldım. Az qala ayaqlarımın yaralı olduğunu unutmuşdum. Həmin vaxt ayaqlarımın sındığını heç bilmirdim. Elə bilirdim ki, sadəcə əzilib.

Qarşıda iki yol var idi. Bu, mənə bir az çəşdirirdi. Yerdə boş butulkalar gördüm, cibimdəki alışqanın fənerini yandırıb, butulkanın etiketinə baxdım. Təzə idi, təxminən 3–4 günlük idi. Anladım ki, bura bizim gəldiyimiz istiqamətdir. Nəhayət, postun baş tərəfinə gəlib çatdım. Səngərin kənarına çatanda belimi səngərə söykədim. Sonra belimin üstündə yuvarlanaraq, müdafiə postumuza gəldim. Əsgər mənə görəndə qışqırdı: "Dayan, səni vuracağam". Sonra gördü ki, özümüzünkülərdəndir. Mənə sevincək posta apardılar. Bədənimə istilik gəldi. 4 gün ərzində sanki bədənim keyimişdi. Heç soyuğu da hiss etməmişdim. Suyun içində qalmağıma baxmayaraq, üşümürdüm də. Ümumiyyətlə, heç bir şey hiss etmirdim.

Allaha şükür etdim. 1500 metrlik məsafəni 4 günə gəlib çıxmışdım. 4 gün idi ki, ac-susuz idim. Postda kiməsə pay gəlmişdi, onu mənə verdilər. Yeyəndən sonra üşüməyə başladım. Əynimə buşlat geyindirildilər, papaq verdilər, ancaq yenə üşüyürdüm. Məni sanitar maşınına qoyub hospitala apardılar. Orada həkim ayağıma morfi vurmaq istədi. Etiraz etdim. Səbəbini soruşanda, dedim ki, ağrı hiss etmirəm. Amma həkim gizlicə mənə iynə vurdu. Sağ ayağımda 20–25 qəlpə yarası var idi. Hətta indi də sınıq hissələrdə qəlpələr qalır. Ayağımın sınımasını heç həkimlər də bilməmişdilər.

Hospitalda həkim məni əməliyyat stoluna aparmazdan əvvəl gülə-gülə soruşdu ki, sən bura necə gəlib çıxmısan? Dedim ki, sol qolumun üstündə... Həkim mənə daxili orqanlarımın da zədələndiyini bildirdi. Hətta sağ ayağımın baş barmağı və iki barmağımın üst hissəsinin yox olmasından xəbərsiz idim. Həkim mənim morfi vurub-vurmadığımla maraqlandı. Biləndə ki, heç bir iynə vurmada 4 gün ərzində bu qədər yolu qanaxma ilə gəlib çıxmışam, çox təəccübləndi.

Mənim şəhid olduğum haqqında xəbər də yayılmışdı. Bu xəbər Müdafiə Nazirliyinə qədər gedib çıxmışdı. Hətta kənd qəbiristanlığında qəbrimi də qazıb hazırlamışdılar...

Hospitaldan qayıdanda atamın qəbrini ziyarət etməyə getdim. Onun qəbrinin aşağı tərəfində qazılmış məzarı görəndə təəccüblə kimin üçün hazırlandığını soruşdum. Mənə heç kəs cavab vermədi. Xalam oğlu Elşən mənə dedi ki, Asim, biz sənə şəhid xəbərini eşitmişdik... Bizi bağışla...

Düşmən səngərinin içində olanda bir anlığa uşaqlıq illərimdən tutmuş bu ana qədər olan dövr gözlərimin önündən

kino lenti kimi gəlib keçmişdi. Düşünürdüm ki, görəsən, sağ-salamat evimizə qayıda biləcəyəmmi?

Mən şəhid ruhlarının, şəhid analarının qarşısında baş əyirəm. Təəssüf ki, onların övladlarını qaytara bilmirik...

\*\*\*

Məmmədov Mahir Natiq oğlu

Təltif olunduğu medallar:

"Şücaətə görə" medalı,

"Füzulinin azad olunmasına görə" medalı,

"Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalı



## HƏM OV İDİK, HƏM OVÇU...

*Əfsanəvi taborun döyüşçüsü Mahirin dastanı*

Cəbhənin, demək olar ki, bütün istiqamətlərində xüsusi təyinatlı qüvvələr əks-hücum əməliyyatına cəlb olunmuşdular. Mənsub olduğum bölmənin əks-hücum istiqaməti Füzuli rayonunun Qaraxanbəyli kəndindən başlamışdı. Biz Qaraxanbəyli kəndinə asanlıqla daxil olmadıq. İstər girişdə, içəridə, istərsə də kəndin arxa hissəsində daim düşmənin müqaviməti ilə qarşılaşırıq. Artilleriyadan tutmuş, bütün növ silahlardan açılan atəşə məruz qalırdıq, çünki düşmən artıq bilirdi ki, qarşısındakı məhz xüsusi təyinatlılardır və anlayırdılar ki, bizimlə üzbəüz döyüşə girə bilməyəcəklər. Ona görə də əllərində olan bütün növ artilleriya silahlarından istifadə edirdilər, amma bizi zərərsizləşdirə bilmirdilər. Dörd gün ərzində burada çox güclü döyüşlər getdi. Beləliklə, kənd, demək olar ki, düşməndən tamamilə azad edildi. Şəhidimiz oldu.

Sentyabrın 29-u günü, Qaraxanbəyildə əks-hücum zamanı əjdaha rabitəçimiz kapitan Şirinov Kamil şəhid olmuşdu. Kapitan Şirinov... Bütün şəhidlərimiz haqqında, bəlkə də,

saatlarla danışmaq olar. Onların göstərdiyi şücaəti, cəsurluğu, nizam-intizamı və s. sözlə ifadə etmək mümkün deyil. Şirinov Kamil yalnız bir hərbiçi kimi yox, bir insan kimi də yüksək dəyərlərə malik idi. O, həm yoldaş, həm dost, həm rəhbər kimi dəyərli bir insan idi.

Əlbəttə, döyüş heç də asan başa gələn bir iş deyil. Müharibədir, çətinliklər çox olurdu. Biz burada həm ov idik, həm də ovçu. Həm vurula, həm də vura bilərdik. İndiyə qədər öyrəndiyimiz döyüş taktikalarından istifadə edərək döyüşlərə girirdik. Əsas məqsəd həyatda sağ qalaraq düşməne daha çox zərər vermək, istər texnika, istər şəxsi heyət baxımından daha sarsıdıcı zərbələr vurmaq idi. Qarşıda ermənilərin həqiqətən çox keçilməz olan çətin tunelləri vardı. Artilleriyanın gücünün çatmadığı qalın beton maneələrdən ibarət mövqelər quraşdırılmışdı. Bu maneəni keçib, oranı azad edə bilmək inanılmaz idi, yəni itkilərimiz çox ola bilərdi. İtkilərin olmaması, şəxsi heyətin təkrarən güc toplaması məqsədi ilə oktyabrın 2-də biz artıq Qaraxanbəyli kəndini milli orduya təhvil verərək öz qüvvələrimizi geriye çəkdik.

Məqsədimiz düşmən cəbhəsini yarıb keçmək idi. Həmin döyüş bizim üçün çox ağır bir döyüş idi. Daxili Qoşunlardan bizə 40 nəfər kömək verilmişdi. Mən onlara "40 canavar" deyərdim. Mayor Qaflanov Şıxəmir, Sahib, Surxay, Ramiz də həmin döyüşdə şəhid oldular. Biz ölümün gözüne dik baxırıq və düşməne də ağır zərbələr vururduq. Həmin lazımi mövqe də alındı, igidlərimizin intiqamı da...

Mən o zaman yanıma düşən iri çaplı artilleriya mərmisindən yaralandım. Bununla əlaqədar olaraq, öz silahdaşlarımı istəmədən tərk edib, arxa cəbhəyə müalicəyə gətirildim.

Qaraxanbəylikdə yanıma mərmə düşəndə heç bir şey xatirimdə qalmamışdı. Sonralar bilmişəm ki, məni döyüş meydanından çıxaran kim olub, tankın içinə kim qoyub aparıb... Təcili yardım maşınına kim qoyub... İndi fürsət düşmüşkən, o qardaşlarımın hər birinə təşəkkürlərimi bildirirəm. Onlar məni xilas edərkən öz canlarını təhlükəyə atıblar. Heç kimin məndən xəbəri olmaya da bilərdi. Mən canlı bir ölü idim... 3 gün ölüxanada olmuşam. Zərbədən mədənin qida borusu parçalanıbmiş, daxili qanaxma olub. Yəni demək olar ki, həyatda sanki yoxammış. Uşaqlar məni götürməsəydilər, mən bu gün həyatda olmayacaqdım...

Döyüş yoldaşlarım son günə qədər öz döyüşlərini davam etdirdilər. Ermənistanın öz məğlubiyyətini könüllü etiraf etdiyi günə qədər...

Xüsusi təyinatlı qüvvələrin döyüş yolu olduqca çətin və şəərəfli olub. Bu yol Vətən Müharibəsində bir çox rayonların azad olunmasına qədər uzandı... Qarabağın gözü olan Şuşanın azad olunması birbaşa xüsusi təyinatlıların adı ilə bağlıdır. Bunu heç kəs inkar edə bilməz. Heç etmir də, artıq hər kəs bizi tanıyır. Xüsusi təyinatlıların adı ən yüksək mənbələrdə belə hallanır. Şuşa şəhərinin işğaldan azad olunması, istər Cəbrayıl, istər Zəngilanda xüsusi təyinatlıların göstərdikləri şücaətlər göz önündə idi. Bununla belə, bir çox rayonlarımızın işğaldan azad olunmasında mən konkret olaraq Dəniz Qüvvələrinin xüsusi təyinatlılarının, xarici kəşfiyyatın xüsusi təyinatlılarının adlarını çəkmək istərdim.

Mənim olduğum bölmədə Cəbrayıl, Füzuli istiqamətində gedən döyüşlərdə şəhidlərimiz oldu. Ərgünəş yüksəkliyində şəhid olan İsmayılov Camal peşəkar xüsusi təyinatlı idi.

Cəbrayıl Səbhan, Vəliyev Elyar Vətən Müharibəsi qəhrəmanı oldular. Abbasbəyli Həmid "Qarabağ" ordenli idi. Onlarla uzun müddət bir yerdə xidmət etdiyim üçün onların itkisindən, yoxluğundan, şəhidliyindən danışmaq mənim üçün asan deyil... Amma bu, həm də qürurvericidir, çünki mən onlarla bir yerdə xidmət etmişəm.

Şəhidlər bizim mənəvi sərvətimizdir. İstər birinci Qarabağ müharibəsində, istər Vətən Müharibəsində, istərsə də digər vaxtlarda hər hansı bir döyüş tapşırığını yerinə yetirdiyimiz zaman düşmənin təxribatı nəticəsində şəhid olmuş bütün qardaşlarımız bizim sərvətimizdir. Xüsusi təyinatlı Əliyev Kərimi tez-tez xatırlayıram. Boylu-buxunlu idi, tamamilə başqa cür insan idi, amma əsas boy-buxun deyil, sinəndə daşdığı ürəkdir. Əliyev Kərim düşmənlə açıq döyüşdə olmuşdu. Hücüm edərək ermənilərin mövqeyini alıblar. Amma düşmənin yenidən əks-hücumu nəticəsində itkilərimiz, şəhidlərimiz oldu. Kərim ayaqlarından yaralanmışdı. Döyüş yoldaşlarımızın ona kömək etməsi mümkün olmadı. Həm də ərazinin relyefi buna imkan verməmişdi. Ölümündən sonra o, "Azərbaycan bayrağı" ordeni ilə təltif olundu.

Ağdamlı Hüseynov Yaşar var. 2014-cü ildə döyüş tapşırığı zamanı qolundan yaralanmışdı, Vətən Müharibəsində daha yüksək səviyyədə, daha fəal iştirak etdiyinə görə ona Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı adı verildi. Döyüşdə əsas olan cəsarətdir.

Oğuzdan Feyzullayev Beyrək var idi bizdə. Çox gənc idi. Ermənilərin üzərinə düşməyə olan nifrətini qışqıra-qışqıra, ən ağır ifadələri söyləyərək gedirdi. Fiziki gücü ilə

düşmənin üzərinə şığıyan bir qəhrəman idi. Qəmbərli Elton – komandir heyəti idi. Çox mərd, cəsur, qoxmaz döyüşçü idi. Zülfüqarov İlkin yenicə ailə həyatı qurmuşdu. O da qəhrəman qardaşlarımızdan biri idi. Əzizov Xəyyam zabit idi. Şuşa uğrunda gedən döyüşlərdə həlak oldu. Tağıyev Ramiq və b... Onların cəsurluğu kitablara sığacaq bir söhbət deyil. İnsanın yaralandığı halda, özü-özünə ilkin tibbi yardım göstərən döyüşdə qalmasından tutmuş inanılmaz döyüş hünərləri, rəşadətləri ağılasığan deyil. Onlar qeyri-adi qəhrəmanlar idilər. Məsələn, İsmayılov Camalın ayaq sümüyü qırılmışdı. Amma özünə ilk tibbi yardım göstərərək, döyüşü davam etdirmişdi. Təəssüf ki, düşmən snayperi tərəfindən vuruldu. Həşimov Tarzan son nəfəsində “Ailəmi görmək istəyirəm” demişdi...

Bizim tabor “əfsanəvi tabor” adlandırılmışdı, çünki şəhid versək də, bütün əməliyyatlarımız uğurlu keçirdi. Bax, həmin əfsanəvi taborun belə əfsanəvi döyüşçüləri var idi.

\*\*\*

Məmmədzadə Orxan Təbriz oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı



## DOSTLARIMIN QONŞUSU OLMAQ İSTƏYİRƏM...

*Maskalı Orxanın dastanı*

Müharibə başlayanda qardaşım xüsusi təyinatlılarda xidmət etdiyi üçün döyüşlərə qatılmışdı. O, Şuşaya qədər gedib çıxmışdı. Mən də könüllü yazılmaq istəyirdim. Aparmadılar. Dedilər ki, hər evdən bir nəfər olmalıdır. Sənə ehtiyac yoxdur. Əl çəkmədim. Hər gün hərbi hissəyə getdim və bir gün adımlı yazdılar. O gün mənimçün toy-bayram oldu.

Könüllü gedənlərin 90 faizini ya kəşfiyyat-həmlə taborlarına, ya da ki, xüsusi təyinatlı qüvvələrin tərkibinə verirdilər. Orada idmançılar xüsusilə seçilirdi. Mən də 9 il 6 ay professional boksla məşğul olmuşdum. Həmin vaxt xüsusi təyinatlı qüvvələrə 120–130 nəfərin içindən cəmi 2–3 nəfər seçildi. Onlardan biri də mən idim. Artıq bilirdim ki, güvənli əllərdəyəm, arzuma çatmışam. Xüsusi təyinatlıların kapitanı Şadmanov Nail var idi... Allah rəhmət eləsin. Onun dəstəsinə qoşulmaqdan ötrü dəridən-qabıqdan çıxmışdım. Komandirimiz Nail Şadmanov bizi təlimatlandıraraq deyirdi ki, düşdüyünüz vəziyyətə uyğun hərəkət edin. O insan illərini hər bə

vermiş, təlimlər, döyüşlər görmüş bir insan idi... 12–13 gün onunla çiyin-çiyinə vuruşdum. Kapitan Nail Şadmanovun bütün tapşırıqlarını mükəmməl öyrəndim və bu təlimlər ömrümün axırına qədər mənə gərək olacaqdı. Döyüş vaxtı onun öyrətdiyi taktikalarla hərəkət edirdim.

Sonra xüsusi təyinatlı qüvvələr Füzulidən geri çəkildə həmlə taborlarına qoşuldum. Hamı mənə "Maskalı" deyə çağırırdı. Adımı heç kim bilmirdi. Məhz kapitan Şadmanovun döyüş taktikalarına yiyələndiyim üçün komandir mənə şəxsi heyəti idarə etməyi tapşırmışdı.

Müharibədə iki dost qazanmışdım: Həsən və Mətin. Həsən artıq 5-6 il idi ki, hərbidə xidmət edirdi. Mətin isə 6–7 ayın leytenantı, gənc kadr idi.. Onlar mənəim əzizlərim idi... Döyüşə girməzdən əvvəl üçümüz də bir-birimizin qucaqlayıb deyirdik ki, bax, ölmə ha! Və cavab verirdik ki, üçümüz də buradayıq, niyə ölürük ki?!. Düşmənin anasını ağıladacağıq!

Mən oktyabrın 15-də, döyüş vaxtı yaralandım. Yanıma mərmə düşdü və mənə qaldırılıb daşa çırpıldı. Sinəmdən yaralanmışdım və təxminən yarım saat huşum özümdə olmamışdı. Elə bilmişdilər ki, ölmüşəm. Təxliyə qrupu gəlib çatana qədər özümə gəlmişəm. Ayılıanda sinəmi, ayaqlarımı yoxladım ki, görüm qəlpə, sınıq-filan varmı. Gördüm ki, çox şükür, yoxdur. Ayağa qalxmaq istəyəndə belimdən çox möhkəm ağrı tutdu. Elə bildim ki, belim daşa çırpılıb, əzilib. Kitelimin sağ cibində morfi iynəsi vardı. Onu vurdum, 5–6 dəqiqə gözlədim ki, təsirini göstərsin. Şəxsi heyətin yanına gedəndə uşaqlar şoka düşdülər: "Komandir, ölməmişsiniz?!" deyə təəccübləndilər. O vəziyyətdə, gündə 2 dəfə özümə morfi iynəsi vurmaqla 10 gün vuruşdum. Ağrılarımda dözülməz olurdu.

Füzulidə "40 metr beton" deyilən bir istehkam var idi, oraya hansı hərbi hissə girirdisə, şəhid və yaralı verib çıxırdı, çünki çox möhkəm qurulmuş bir istehkam idi. Oraya minalar atılarda betonun boyası belə tökülmürdü. Bax, belə bir yer idi... Bizə tapşırıq gəldi ki, bu gecə o yeri mütləq götürməlisiniz. Əgər oranı, sonra da "kamera" deyilən yeri ələ keçirə bilsəydik, deməli, Füzulinin taleyi bütövlükdə həll olunacaqdı. Rayonun digər kəndlərində ermənilər olsa belə, özləri çıxıb qaçacaqdılar. Oraya döyüşçülərin getməsinə belə ehtiyac qalmayacaqdı.

Bizdə zabitlər və gizirlər vardı ki, erməni dilində çox səlissə danışa bilirdilər. Planla hərəkət etməli idik. İlk öncə postda duran erməni əsgərlərini çox sakit və səssiz vəziyyətdə aradan götürməli idik. Onların ratsiyalarını ələ keçirib, həmin kanaldaca, lazım olanda "hər şey qaydasındadır" – deyib, erməni dilində məruzə etməli idik. O məruzəni edənə qədər isə kamera postunun yanında yeri qazaraq içəri keçməli idik. Plan əsasında hərəkətə keçdik. Postda dayanan əsgərləri ya səsboğucu makarlarla vurur, ya da xüsusi iplərlə birdəfəlik boğaraq, səsləri çıxmasın deyə, ağzını qumluğun içinə soxurduq. Mən həyatımın ən böyük şokunu orada yaşadım. 1–2 nəfərlə gedib, 4–5 nəfəri boğub öldürmək və sonra kameraya girmək o qədər də asan tapşırıq deyildi.

Gecə ilə kürəklə tunel qazdıq. Sızılıb içəri keçdik. Postlar isə öz növbəsində məruzə edirdilər ki, "hər şey qaydasındadır". Biz də içəri girib özümüzünkülərə məruzə etdik ki, "Artıq içəridəyik, hər şey qaydasındadır". Komanda gəldi ki, irəli gedin. Bizdə 5 ədəd qumbaraatan vardı. Hərəməz bir kazarmanın içini nişan aldığımız. "İrəli!" deyilən kimi, hissə-hissə, 2–3 saniyə fərqlə birinci qumbaraları kazarmaların

içinə atdıq. 100 gülləlik balaca PK-larımız vardı. Onlardan da istifadə etdik. Sıfır itki ilə oranı götürdük. Əvvəlcədən qurulan döyüş planı mükəmməl işlənmişdi. Artıq Füzulinin taleyi həll olunmuşdu.

Füzuli uğrunda döyüşlər gedəndə belə bir hadisə olmuşdu. Kəndlərin birinə hücum edirdik. Düşmənləri məhv etdikdən sonra bir az aralıda ferma kimi bir yer gördük. Düşündük ki, bu fermada yəqin ki, toyuq-cücə olar. Yeməyimiz bitmişdi. Bütün günü döyüşdə olmuşduq deyə yemək gətirmək üçün yenidən 8-10 km geri qayıtmalı idik. Ona görə də yemək üçün fermaya girməyə qərar verdik. Yaxınlaşanda uşaq ağlamasının səsini eşitdik. Çox ehtiyatla hərəkət edirdik, çünki hər an bizə tələ qurmuş ola bilərdilər. Otağa girəndə gördüm ki, çarpayının üstündə balaca bir körpə var. Haradasa 7-8 aylıq olardı. Belinə ip bağlayıb bir az irəli çəkdim ki, görünüşü uşağın altında hər hansı bir partlayıcı quraşdırılmayıb ki. Şükürlər olsun ki, heç nə yox idi. Uşağı qucağıma aldım. Uşaq ağlamaqdan göyərmişdi. Sakitləşdirdim. Sonra qərar verdim ki, onu buradan aparmaq lazımdır. Yoxsa öləcək. Uşağı bükdüm. Silahımı yoldaşlarıma təhvil verib, səkkiz kilometr geri qayıtdım. Yol boyu gah snayper silahı ilə, gah da minomyotla atırdılar. Yanımda torpaq qalxır, başımdan aşağı tökülürdü. Mənə irad tutdular ki, özünü niyə təhlükəyə atmısan?! Dedim ki, körpədir. Biz də qocaları, körpələri qırsaq, ermənidən fərqi olmaz ki. Daha sonra bizi Xocavənd istiqamətinə yönəldilər. Orada düşmənin hərbi hissəsi yerləşirdi. Biz o hərbi hissəyə çatanda 35 nəfər idik. 20 nəfərlə içəri girdik, 15 nəfər atəş-dəstəkdə qaldılar. Hərbi hissənin həyəti hədsiz dərəcədə böyük idi. Təxminən 3-4 hektarlıq bir ərazi olardı.

20 nəfərlə 3-3, 4-4 bölünərək, hərəməz bir tərəfdən girdik. Hərbi hissənin həyətinə, asfaltda dəmir qapaqlar vardı. Bu, yeraltı anbarın girişləri idi. Bir də gördük ki, 3 nəfər bir tərəfdən, 5 nəfər də digər tərəfdən çıxdı. Hamısı 022-nin xüsusi təyinatlıları idilər. Rəhmətlik gizir Səlimli dərhal qışqırdı ki, mövqe tutun. Hərəməz bir daşın, qayanın arxasında gizlənərək atışmağa başladıq. Ara məsafəmiz çox az idi. Sən demə, onlar bizi əvvəlcədən gözləyirmişlər. Bizi tələyə salmışdılar.

Təxminən 6 saat döyüşdük. Bu zaman güllənin biri sağ ayağıma, dizdən bir az aşağı nahiyəyə dəydi. Yıxıldım və yanımdakı döyüş yoldaşıma dedim ki, mənə vurdular. Bunu deyib, azacıq gözlədim ki, güllənin şoku bədənimdən çıxsın. Jqut çıxarıb birini dizimdən yuxarı, o birini bir az da yuxarıdan bağladım ki, qan çox axmasın. Sol ayağıma isə morfi vurdum ki, ağrısı azalsın. Elə yaralı vəziyyətdə də döyüşə davam etdim.

Yanımda bir nəfər şəhid olmuşdu, ikisi yaralanmışdı, bir nəfər isə salamat idi. Qarşı tərəf isə hərəsi bir tərəfdən, bizi mühasirəyə almışdılar. Məqsədləri bizi əsir götürmək idi. Onlar sadəcə atışdırlar ki, bizim gülləmiz qurtarsın. Bizim ağır səhra çantalarımız vardı. Uşaqlar həmişə ora ələcək, dizlik rezin qoyurdular. Bu dəfə bu çantalara yarıya qədər güllə, yarıdan yuxarı isə maqazin dolu güllə yığımışdılar. Mənim sonuncu darağım qalmışdı.

Gizir Xəlid Abdullayev ayağından, topuğundan yaralanmışdı. Atəş-dəstəkdən uşaqlar gəlirdilər, amma çata bilmirdilər. Son bir dənə F-1-im qalmışdı. Xəlidə dedim ki, əgər bizi əsir götürsələr, qumbaranı partladacağam, istəsən, yanıma gələ bilərsən.

Bir də gördüm ki, biri hasardan qalxıb, üstümüzdə qumbara atdı. Mən tərəfə düşdü. Mənim sol tərəfimdə təxminən 1 metr dərinliyində çala vardı. Özümü atdım çalanın içinə. Oraya çiyim üstə düşdüm. Çiyim çıxdı. Sağ qulağımın pərdəsi cırıldı. Qəlpənin ikisi qarnıma girdi. Çox pis vəziyyətə düşdüm. Düşündüm ki, artıq atəş açma bilməyəcəyəm. Bir də gördüm ki, Həsən qaçıb yanımıza gəldi. Həmin vaxt o da yaralanmışdı, amma yarası yüngül idi. Həsən yaralandığını gördü. Soruşdu ki, çıxma biləcəksən? Dedim ki, yox, siz tüstü şaşkasını atın, yüngül yaralanan əsgərləri çıxarın. Həsən mənə: “Ağlını itirmisən? Mən səni burada qoya bilərəm? O birilərini çıxarmağa uşaqlar kömək edəcəklər. Səni özüm çıxaracağam,” – dedi. Həsən arıq, cansız idi. Boyu da balaca idi. Dedim ki, mənə çıxma bilməyəcəksən, gedin, o biri uşaqları çıxarın. Dedi ki, ölməyimi istəyirsənsə, problem yoxdur, qalaq! Çıxırıqsa, bir yerdə çıxmalıyıq, başqa variantımız yoxdur! Mətinə soruşdum. Dedi ki, Mətinin yanında qumbara partlayıb, ayaqlarının ikisi də yaralanıb. Onu çıxarıblar, sən ilə mən qalmışıq. Gəl tez çıxmaq.

Məni oradan Həsən çıxartdı. Sağ əlimi onun çiyinə atdım. Hər dəfə ayağımı yerə basanda “Qurban olum, qaç” – deyər-deyər, mənə bir tərəfə oradan çıxartdı. Ayağımı yerə basanda qan axırdı. Çiyim bir tərəfdən, ayağım da bir yandan möhkəm ağrıyırdı. Elə vəziyyətdə idim ki, oradan çıxma bilməyəcəyəm heç inanmırdım. Sonra bizimkilər həmin hərbi hissəni ələ keçirmişdilər. Tabor komandirəm 2 gün sonra həmin əraziyə getmişdi, dedi ki, ermənilər hər şeyi orada qoyub qaçıblar. Onu da dedi ki, yaralandığımız yer elə bir yer idi ki, oradan çıxmağımız möcüzə imiş. Döyüşün qızğın

vaxtında vəziyyətin necə olduğunu görmürsən... Sən demə, biz döyüşün tam mərkəzində olmuşuq. Bizim dörd tərəfdən mühasirəyə almışdılar. Bizim oradan çıxmağımız, həqiqətən də, möcüzə idi.

Həmin döyüşdə bizdən əsir düşən olmasa da, 6 şəhidimiz, 10 yaralımız oldu. Şəhidlərimizi bacardığımız qədər çıxarda bilmişdik. Mən yaralanıb çıxandan sonra dostlarım Həsənə Mətin Xocavənd–Üçtəpə uğrunda gedən döyüşlərə qatıldılar. Mətin... Həsən... heyf onlardan. Döyüş vaxtı ona “Mətinim” deyirdim... Mətin düşmənin üstünə cumanda kitelindən tutub saxlayırdım ki, gözlə, heç olmasa, düşmən silahını doldurduğu vaxt qaç üstünə. Həsən də elə. O, kamikadze idi... “Gəl gedək, onu partladaq”, “Gəl gedək, o tərəfdə qarargah görmüşəm, onu partladaq”, “Maşınlarını partladaq, ortalığa çıxan kimi qıraq hamısını...” – deyirdi. Eləyirdi də bunların hamısını. Füzulidə silahla, yan-yörəsi əsgərlə dolu 3 qarargah partlatmışdı ki, ora 4–5 gün yanmışdı. Ətrafında nə vardısı, hamısı partlamışdı. Belə mərd oğullar idi onlar...

Noyabrın 4-də, xəstəxanada olanda mənə zəng edib dedilər ki, onların hər ikisi şəhid oldu... Mətin, qəhrəman qardaşım... Döyüşə sol istiqamətdən girmək istəyib ki, ermənilərin başını qatsın, bizimkilər də sağ tərəfdən girsinslər. Sol istiqamətdə qayaya çatacatda yaralanıb. İki dəfə güllə ilə vurublar. Biri ayağından, o biri çiyindən dəyib. Uzanıb qayanın arasına. Həsən onu görüb. Mətinin yanına getmək istəyib. Mətinə çatanda başından vurulub. Mətin bilirdi ki, oraya, onu xilas etməyə gələ biləcək adam ancaq Həsən ola bilərdi, çünki ondan başqa heç kim ora girə bilməzdi. Həmin gün oraya girə bilməmişdilər, çünki düşmən özünə

çox yaxşı, güclü mövqe tutubmuş. Mətin görüb ki, artıq onu əsir götürmək istəyirlər, darağında qalan sonuncu güllə ilə çənəsinin altından özünü vurmuşdu... Mən ölənə qədər onları unutmaram, çünki həyatda onlar kimi dostcanlı, cəsur insan görməmişdim...

Heç yadımdan çıxmır... Mən yaralanıb döyüşdən çıxanda onların ikisi də gəlib xərəyin yanında dayanmışdılar. Həsən başıma sığal çəkə-çəkə “qaqa, sən getdin, daha bizi də vururlar” – demişdi. Xərəkdən əlimi qaldırıb ona bir şillə vurdum. Dedim ki, hələ sənin balalarının toyunda oynayacağıq. O, evin tək oğlu idi...

Döyüşlərin birində Həsən yaralanmışdı, onu təxliyə edib hospitala aparmışdılar. Yarasını sarıyandan sonra evinə qayıtmışdı. Bir tikə çörək yeyib, uşaqlarının üzündən öpüb, yenidən döyüş meydanına qayıtmışdı. Ona məzuniyyət vermişdilər. Ayın 3-də şəhid olmuşdu. Onun cibindən məzuniyyət vəərəqəsi çıxmışdı. Şəhid olduğu gün o, məzuniyyətdə olmalı idi...

Mənim ən böyük arzum dostlarım Həsənlə Mətinin yanına getməkdir. İnşallah, qonşuları olaram... Görüşənədək.

\*\*\*

Qiyaslı Cəmsid Hikmət oğlu

Təltif olunduğu medallar:

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,  
“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,  
“Qubadlının azad olunmasına görə” medalı



SKAN ET

## SAĞ QALDIĞIM ÜÇÜN XƏCALƏT ÇƏKİRƏM...

*Baş leytenant həkim Cəmsidin dastanı*

Xüsusi təyinatlılarla birlikdə Füzuli istiqamətindəki mövqelərimizə gedirdik. Tapşırığımız Yastı təpənin alınması idi. Hər bir xidmət növü üzrə ayrıca döyüş tapşırığı var idi. Mənim də tapşırığım cəbhənin yarılməsi istiqamətindəki təxliyə nöqtəsində yaralılara yardım göstərmək idi.

Bizim komandirimiz polkovnik-leytenant Orxan Əkbərov idi. O, sözün əsl mənasında, bir əfsanə idi. Onun şəhidliyi şərəfdir, amma yoxluğu, həqiqətən də, ağırdır... O insanın yeri daim görünəcəkdir. O, “İrəli!” komandası verən deyil, “Ardımca!” deyən komandirlərdən olmuşdur.

Artıq əmr gəlmişdi və cəbhə xətti yarılırdı, qruplar cəbhəni keçməyə hazırlaşdılar. Müəyyən qruplar keçdi, komandir Orxan Əkbərov özü də Yastı təpə istiqamətində birbaşa qrupların başında gedirdi. Mənim üçün təxliyə yeri təyin olunmuşdu, amma düşündüm ki, onların hamısı

gedəndən sonra burada tək qalıb neyləyəcəyəm ki? Komandirə yaxınlaşıb xahiş etdim ki, icazə verin, mən də sizinlə gedim. Burada qalmaq istəmirəm. Razılıq verdi. Bir qara xərəyim vardı, təp-təzə idi, onu çiynimə atıb, çantamı da götürüb, onların arxasınca getdim. Xidməti tapançam da var idi. Hamı deyib-gülərək irəli gedirdi. Heç kimdə bir narahatçılıq hissi görmədim. Biri foto çəkdirir, o birisi artıq indidən qələbəni qeyd edirdi. Bir sözlə, hamının əhvali-ruhiyyəsi yüksək idi. Döyüşçülərin içində heç bir qorxu, xof yox idi. Belə anları, əslində, yaşamaq lazımdır.

Döyüşçülərimiz həkimlərə o qədər dəyər verirdilər ki... Neftçaladan bir döyüşçü var idi – Orxan Mikayılov (hazırda qazidir). O, döyüş zamanı mənim qarşımda sipər kimi dayanmışdı. Mən bundan narahat olurdum. Etirazımı bildirəndə mənə dedi ki, sən həkimsən, təksən. Biz isə çoxuq. Bizə güllə dəysə, sən bizi xilas edəcəksən. Sənə bir şey olsa, biz neyləyəcəyik? Elə oğlanlarla irəli getməyəsən, neyləyəsən?!..

Artıq döyüş başlamışdı. Bizimlə nisbətdə ermənilərin çox böyük qüvvələri üstümüzdə gəlirdi. Xüsusi təyinatlı kəşfiyyat qrupumuzla ermənilər arasında çox şiddətli atışma oldu. İlk şəhidimiz Emin Məmmədov orada vuruldu. Çox qoçaq, cəsur, həm də güləruz döyüşçülərdən biri idi. Ona heç cür yardım edə bilmədim... Atışmada snayper gülləsinin qurbanı oldu. Son sözü “Mən vuruldum...” oldu. Bundan sonra da yaralılarımız gəlirdi. İlk Abbasov qolundan yaralanmışdı. Ona yardım etdim. Yarası elə də ağır deyildi. Ən ağır yaralılarım Abdullayev Eminlə Sahab Mahmudov oldu...

Emin Abdullayev döyüş zamanı yaralanmışdı. Eynən filmdəki kimi... yaralı əsgər səngərin üstünə çıxıb döyüşür.

Bir də gördük ki, səngərin üstünə bir qaraltı çıxdı. Baxdıq ki, Emindir. Elə bir dəfə baxıb özünü yerə atdı. Bölük komandiri, rəhmətlik Abasəli ilə bir yerdə Eminin üstünə qaçdıq. Yardım etməyə başladıq. Həkimin bir prinsipi olmalıdır – soyuqqanlı olmaq. Yeri gəlmişkən, cavan həkimlərimizə də məsləhət görürdüm ki, əgər həkim yaradan, xəsarətdən qorxduca, bunu xəstəyə, yaralıya bildirdisə, bu hiss həmin yaralını və ya xəstəni ölümə aparacaq... Həkim ilk növbədə yaralını, ən ağır vəziyyətdə belə, özünə inandırmaqlıdır. Deməli, Emin yaralı olduğu üçün danışa bilmirdi. Sarğısını elədim, iynə vurdu. Deyirdim ki, narahat olma, hər şey yaxşı olacaq, ciddi bir şey deyil, sıyrıb keçib və s. O, bu vəziyyətdə dostu Amili soruşdu. Sonra onu xərəyə bağlayıb təxliyə edəndə dedim ki, Emin, narahat olma, sağalacaqsan. Heç nə demədi, əlini yuxarı qaldırıb bir boz qurd işarəsi göstərib getdi. Onu beləcə yola saldıq...

Onun arxasınca Sahab Mahmudovun xəbəri gəldi. Əvvəl dedilər ki, şəhid olub. Sonra məlum oldu ki, yaralanıb. Sahabın yarası daha ağır idi. Xeyli qan itirmişdi. Döyüş zamanı yaralını dərhal çıxarmaq olmur. Məcbursan ki, gözləyəsən. Uşaqlar Sahabı birtəhər yanıma gətirdilər. Danışa bilmirdi, huşu özündə deyildi. Nədənsə, hey diksinirdi, reaksiya, demək olar ki, çox az idi. Şükür ki, indi sağ-salamatdır... Qazidir... Baxdım ki, çənə sümüyü sınıb və sifəti şişib. Boynu dağılmışdı və xeyli qan itirmişdi. Yaralarına sarğı qoydum, amma dərmanla yükləməkdən ehtiyatlandım, çünki təxliyə yerinə qədər olan məsafə xeyli uzaq idi. Dərmanlar əks təsir də edə bilirdi. Fikirləşdim ki, iynənin müəyyən qismini də, ehtiyac yaranarsa, sonra, yolda vuraram. Onu düşməndən

alınan sığınacaqın qarşısına gətirdik ki, oradakı erməni maşını ilə aşağı aparsınlar. Yaralının vəziyyəti get-gedə daha da pisləşirdi. Artıq nəbzini tutmaq çətinləşirdi, heç bir reaksiya vermirdi. Döyüş yoldaşları artıq bir şəhid vermişdilər deyə, çox sarsılmışdılar. Soruşdular ki, həkim, Sahab yaşayacaqmı? Hamı eyni sualı verirdi. Axırda əsəbləşib qışqırdım ki, Sahab ölsə, mən heç kiməm! Allaha çox şükürlər olsun ki, özümü itirməyə, həyəcanlanmağa imkan vermədim. Öz bildiyim tərzdə onu müalicə etməyə davam etdim. Bir az da gözlədim. Nəbzinin əməlli-başlı vurduğunu, halının düzəldiyini görəndə sevindim, çünki xəstənin rəngi çox avazıymışdı, üzünə bir az qan gəldi, artıq lazımi reaksiyaları verirdi. Danışa bilmirdi. Mızıldanırdı. Onu maşınla yola saldıq... Yaralı əsgərin sağ qalması mənim üçün ən böyük mükafat idi...

Müharibə şəraitində mülki həkimlə hərbi həkim arasında heç bir fərq yoxdur. Hamımız hərbi həkimlər idik: Tariyel həkim, həkim Nurlan Fərəməzov, həkim Xəlilbəyli Turqut yüzlərlə əsgərin həyatın xilas etmişdilər... Axırınıcı dəfə yaralıları aparanda Turqut həkimin maşını ilə rastlaşdım. Uzaq məsafədən əl işarəsi ilə salamlaşdıq. Özünəməxsus gülüşü vardı. Güləndə sanki insan rahatlıq tapırdı. Qayıdanda yolda uşaqlar mənə zəng edib dedilər ki, Turqut həkim şəhid olub...

Adını çəkdiyim həkimlər yaralı götürməyə gediblərmiş. Yaralıları götürəndə xəbər gəlir ki, bir yaralı da var. Turqut deyib ki, qoy gözləyək, onu da gətirsinlər, hamısını bir yerdə aparaq. Elə həmin ərəfədə minomyot mərmisi gəlib düz onların yanına düşür... Allah hamısına rəhmət eləsin...

Oktyabr ayının 2-də həmin yüksəkliklər artıq alınmışdı. Bir az da irəli getmək lazım idi. Axşamdan döyüş tapşırığımız

verilmişdi ki, filan istiqamətdə hücum olacaq. Səhərə kimi torpağın üstündə uzandıq, çünki orada yataq-filan yox idi. Soyuqdan yatmaq mümkün deyildi, amma əhvali-ruhiyyəimiz çox yüksək idi. Deyib-gülərək səhərin açılmasını gözləyirdik.

Saat 7–8 radələrində qruplar yola düzəldi. Şükürov Rəşad adlı qrup komandirimiz vardı. Aprel döyüşü fəthlərindən idi. Allah saxlasın... O komandir həmişə qabaqda gedirdi. Onun yanında zampolit (siyasi hissə üzrə müavin) vardı. O, əslində, şəhidlərlə bağlı olan məsələlərin həll edilməsi, onların valideynlərinə göndərilməsi, təhvil verilməsi, məlumatlandırılması kimi işlərlə məşğul olmalı idi. Amma o, komandirin yanına gəlmişdi! Komandir onun buraya niyə gəldiyini soruşanda “Siz hara, mən də ora” – demişdi. Zampolit iri çaplı silahlarla işləyirdi. Şəhid oldu... Hüseyn, Sübhan... Şirinov Eldar, Şakir adlı əsgərlər komandirlə çiyin-çiyinə gedirdilər. Onların hamısı bir yerdə şəhid oldular.

Qəflətən bizi hər tərəfdən atəşə tutdular. Pusquya düşmüşdük. Arxaya isə çıxış yox idi, görüntü verdiyimizə görə gəldiyimiz yolla geri qayıda bilmirdik. Xüsusi təyinatlı qruplar irəlində, arxasınca kəşfiyyat qrupları... hərə bir tərəfə səpələndi... Niyaməddin adlı döyüşçümüz orada şəhid oldu...

Səngər xaç şəklində idi. Yaralıların yarısı bir tərəfə, yarısı da digər tərəfə düşmüşdü. Ermənilər birbaşa oranı vururdular deyə, yaralıları çıxarmaq mümkün deyildi. Yaralıları arasında Rəsulov Elnur vardı, sürünə-sürünə gəlmişdi. Güllə budundan girib bud sümüyünü sındırmışdı, ayağı sallanırdı. Niyaməddin Əzizova 5 güllə dəymişdi. Səngərə qədər sürünə-sürünə gəlmişdi. Səngərə çatacatda təkən verib, özünü səngərin içinə atmışdı. Ağır yaralıları çox olsa da, döyüşçülərimizin

heç biri təşvişə düşüb qorxmurdular. Düşünürdük ki, ölsək, öləcəyik, qalsaq, qalacağıq. Yavər Məmmədov, Məhərrəm Bayramov adlı sanitarlarımız həmin bölükdə işləyirdilər. Bəzən səngər yaralılarla dolu olurdu və onlara orada yardım edirdilər.

Miryusif Kazımov adlı döyüşçümüz vardı, yaralanmışdı. Onun yanına qaçdım. “Qaçdım” deyəndə ki, səngər çox dayaz idi, ona görə də ancaq sürünüb getmək olurdu. Ona 6–7 güllə dəymişdi. Yarasının birini sarıyıb qurtarmamış, o biri yarası qanayırdı, təzədən sarğı qoymalı olurdum. Ayağı, baldırı, iki budu da yaralanmışdı. Yaralarını sarıyanda əllərim qan içində idi, jüt qoyarkən daha qandan və s. iyrənmək də yada düşmürdü, məcburən jütü dişimlə tutub saxlayır və sarğı qoyurdum. Güllə dəymiş bu adama, elə bil ki, daş atıblar, yığılıb yerə. Elə bil ki, bu adam heç yaralı-filan deyil. Elə hey deyirdi ki, yaxşıyam, get.

Samirin də vəziyyəti çox ağır idi, sürünə-sürünə onun yanına getdim. Nitqi çox zəif idi, qırıq-qırıq danışdı. Mən öz ələməmdə cədvəl qururdum. Məsələn, o yaralıya filan iynəni vurmuşam. Neçə dəqiqədən sonra isə filan iynəni vurmalyam. Özüm Samirin üzərində işləyirdim deyə, uşaqlardan soruşurdum ki, iynə vura bilərsinizsə, dərmanı yığıb verim, vurun. Yaralının özü işarə edib deyirdi ki, “at bura”. Dərmanı yığıb iynəni ona atırdım ki, götürüb özünə vursun.

Güllə Samirin budundan girib, çanağından keçərək, qarın boşluğuna düşmüşdü. Bağırsaqlarını da zədələyərək, ağ ciyəri deşmiş və kürəyindən çıxmışdı. Amma vəziyyətini soruşanda baş barmağını yuxarı qaldırıb “yaxşıyam” işarəsini verirdi. Nəfəs alanda isə kürəyinin güllə çıxan yeri şar kimi köpüb yatırdı. Hətta vijiltıya oxşar səs də gəlirdi... Hesab

etdim ki, bunun xəsarəti yəqin elə budur... Tampon qoyub sarğısını etdim. Onun sarğısını qoymaq istəyəndə düşündüm ki, Samiri bir az dikəldim ki, kürəyini rahat sarıya bilim. Bir də gördüm ki, qaşlarının arası, dərisi aralanıb. Sən demə, bu yazığa güllədən əlavə, alınına qəlpə də dəyibmiş. Minomyot mərmisinin qəlpələri yağış kimi yağırdı. Yazıq dayanmadan su istəyirdi. Gecə soyuqdan titrəyirdik, amma döyüş başlayan vaxt, gündüz bir isti var idi ki... Su yox idi, onsuz da bu cür yaralıya çox su da vermək olmazdı. Pambığı ağzımızda isladib dodaqlarına basırdıq. Bu minvalla 8 saat pusquda qaldıq.

Biz pusquya düşəndə heç kəs özünü itirmədi, dərhal hərə bir tərəfdə mövqe tutdu. Ora-bura atəş açmağa başladılar. Kəşfiyyat taborundan Seyran adlı bir döyüşçü vardı, onun sözü yadımdadır: qışqırırdı ki, birdən kimsə qorxar ha, bu dəqiqə bunları qıracağıq. Hazırlaşdı ki, çıxıb F1-i atsın, snayper gülləsindən oradaca şəhid oldu. O adam kişi kimi ölümün qabağına getdi...

Ağayev Mirlətif yadımdadır. Allah rəhmət eləsin, cavan oğlan idi, bizdən yaşca kiçik idi. Amma çox həvəslə, ürəklə işləyirdi. Dəbilqəsi də başında əyri dayanardı. Nə desən, can-başla yerinə yetirir, ora-bura qaçırdı. Havanın qaralan vaxtı idi. Yaxınlaşdı ki, həkim, mən gedirəm. Dedim ki, Lətif, getmə, burada qal, yardım edək. Dedi ki, yox, bizim tabor filan istiqamətə gedir, mən də onlarla gedirəm. Birdən orada şəhid, yaralı çox olar, lazım olaram... Lətif elə həmin gün şəhid oldu...

Şəhid həkim Qasımov Şöhrətdən danışmaq istəyirəm. O, bizim buraxılışdan idi, rəhbərimiz olmuşdu. Əslində, o, hərbi hissənin tibb xidməti rəisi idi. O, mövqedə dayanmalı, həkim, təxliyə qruplarını göndərməli və onlar yaralıni götürüb

gətirməli idilər. Amma o, həkimlərlə birlikdə zirehli təxliyə maşınlarına oturur və yaralıları təxliyə etməyə gedirdi. Orada düşmənlə qəfil atışmaya düşürlər, özünü itirmir. BMP-nin üstünə çıxaraq, düşməne güllə atmağa başlayır. Qəhrəmancasına şəhid olur. Allah rəhmət eləsin... Ora təxliyə qrupu göndərmək mümkün olmadı. Birdən gözüne döndüyüm qırıcımızın uzaqdan səsi gəldi. Rabitədə danışığı səslerini eşidirdik: "Siz koordinatları verin, narahat olmayın, onları biçəcəyik !!!" Uzaqdan uğultusunun gəlməyi ilə güclü partlayışın baş verməsi bir oldu. Aləm bir-birinə dəydi və düşmən susduruldu. Rəşad Şükürov son dərəcə dəqiqliklə yaralı və şəhidlərimizi oradan çıxartdırdı. Axırncı silahı belə orada qalmağa qoymadı. Bundan sonra biz oradan çıxdıq. Neçə gün idi ki, döyüşdə idik və çox yorulmuşduq. Kərimbəyli kəndinə qayıtdıq. Cəmləşmək üçün məktəbdə bizə yer vermişdilər. Gəlib gördük ki, arxa cəbhədən məktəbə o qədər ləvazimatlar, ərzaq alıb yığıblar ki...

Aprel döyüşlərinin qaziləri – Vüsal Paşayev, Ruslan Fərzəlizadə də orada idilər. Onlardan birinin həm gözü, həm barmaqları yox idi. Amma erməni silahını götürüb gəlmişdilər ki, biz də döyüşəcəyik. Hər kəs, doğrudan da, bir dəmir yumruq olub birləşərək, Vətən üçün əlindən gələni etməyə çalışırdı.

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin... Elə bir söz yoxdur ki, şəhid analarına bir təsəlli olsun. Allah o balaları bu yolda onların əlindən alıbsa, mükafatını demirəm, çünki övladın yerini heç bir mükafat verə bilməz, amma inşallah, şəhidliyin savabını onlara verəcək...

Gün ərzində deyib-gülmək, şənəlmək olur, amma insan özü ilə tək qalanda, xüsusilə də gecələr, adam xəcalət çəkir ki, mən niyə sağ qalmışam?..

Soltanov Orxan Sərdar oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

"Hərbi xidmətlərə görə medalı",  
 "Füzulinin azad olunmasına görə" medalı,  
 "Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalı,  
 "Kəlbəcərin azad olunmasına görə" medalı,  
 "Xocavəndin azad olunmasına görə" medalı



SKAN ET

## CƏSARƏTSİZ DÜŞMƏN

*XTQ-nin giziri Orxanın dastanı*

Füzuli istiqamətində idik. Deyəsən, kənd Horadizin girişi idi. Ermənilər bizə qarşı xeyli tank və texnika ilə əks-hücuma keçdilər. Biz xüsusi təyinatlılar üç tankla hərəkət edirdik. Kapitan İsmayılovu snayperlə vurdular. O, şəhid oldu. Biz sağ tərəfdəki təpəlikdə mövqə tutduq. Düşmən tanklarının bir neçəsi vuruldu. Amma tankın birini vuranda o birisi manevr edib üstümüzə gəlirdi. Bizim tankçılarımız çox bacarıqla döyüşürdülər.

Biz ehtiyatla düşmənin arxasına sızır, bir-bir, iki-iki irəliləyirdik. Bacardığımız qədər içəri girmək istəyirdik. Devran adlı bir döyüşçümüz başından vurularaq şəhid oldu. O, mənim sağ tərəfimdə idi. Sol tərəfimdəki döyüşçü yoldaşım isə körpücük sümüyündən yaralandı. Onları tutub aşağı çəkdik. Ermənilər bu məqamda bizi vura bilmədilər. Hüseynov Cavid adlı döyüşçümüz (sonra o da şəhid oldu) Devranla birlikdə sol

tərəfimdəki döyüşçünü vuran erməni öldürdü... Biz aşağıya tərəf çəkildik.

Tanklarımızı vururdular. Digər zirehli texnikalar da – BTR və s. atəş açırdı. Snayper gülləsinə tuş gəlməyək deyə, zirehli texnikanın vasitəsi ilə ərazidən çıxaraq düşmən mövqələrinə tərəf irəlilədik. Düşməndən aldığımız posta girdik, sonra isə yavaş-yavaş yuxarı qalxmağa başladıq. Orada aypara şəklində açılıb, onların gəlməyini gözləyirdik ki, pusquya salaq. Sayımız az idi. Bizə düşmənin pusquya tərəf gəlməyəcəyini bildirdilər və oradan çıxmağımız haqqında əmr verildi. Növbəti tapşırığı yerinə yetirməyə getdik.

Füzulidə Kaşnakar yüksəkliyi vardı. Oraya yol ilə getsəydik, 5–6 saata rahat çata bilərdik, amma düşmənin arxa tərəfinə sızmaq üçün o yerə təxminən iki günə gedib çıxdıq. Cavid sağ istiqamətdə yüksəkliyə çıxdı və arxaya dönüb dedi ki, salamatlıqdır, heç nə yoxdur, amma sol istiqamətdə mən orada salfet kağızı gördüm. Komandiri çağırıb dedim ki, ermənilər burada ayaqyolu qurublar. Təxminən 4–5 saatın işi idi. Düşündük ki, o halda düşmən uzaqda deyil, buralardadır.

Zəncir şəklində açılıb irəliləməyə başladıq. Yavaş-yavaş yuxarı qalxdıq. Uşaqların bəziləri sağ tərəflə irəliləyirdi. Sol tərəfdə baş leytenant Əliyev ilə mən gedirdik. İrəlilədiyim yolun düz qarşısında kol vardı. Birdən Əliyev əl işarəsi ilə “Dayan, tərpnəm!” dedi. Mən dayandım. Bir erməni çıxdı. Mən kolların arasından onu görürdüm. Özlüyümdə fikirləşirdim ki, o mənə görmür, onu asanlıqla vuracağam. O isə baş leytenantı görürmüş. Erməni dilində nəsə dedi. Komandirimiz isə ona cavab verdi. Bu, bir az vaxt qazanmaq üçün idi, sonra tez qoruyucunu açdı və mənə dedi ki, mövqe

tut. Özü də mövqələndi. Erməni çaşıb yuxarı atəş açdı. Atışma başladı... Biz ortada idik. Düşməne güclü zərbələr endirirdik. Ermənilər maşınlarla doluşub qaçmağa üz qoydular. Onlar elə zənn etdilər ki, biz meşənin içindən çıxmışıq. Hesab edirdilər ki, yəqin oraya ordu gəlib. Oradakıları qırandan sonra gəlib buraya çıxmışıq. Daha bilmirdilər ki, biz buraya sızıb keçmişik. Xəbərləri yox idi ki, cəmi 15 nəfərlik, bunu bilsəydilər, ən azı hücumla qarşımızı alardılar. Düşmən qaçmağa başlayanda onların snayperləri rahat çıxma bilmələri üçün kömək edirdilər. Balaca bir kolun arxasında mövqe tutmuşduq ki, snayper bizi görüb vura bilməsin. Həsənov Emin yanımda idi. Onun silahı ağır, özü də çox ucaboş idi. Snayper bizə tərəf atəş açırdı. Hətta dəbilqəmi bir neçə güllə sıyıdırıb keçdi. Eminə dedim ki, mənə sol tərəfə snayper güllələri gəlir. Dəqiq bilmirdik ki, bizi görüb vurur, ya təxmini atəş açır. Eminlə silahımızı qucaqlayıb özümüzə sıxdıq. Sonra üzünə meşəyə tərəf, aşağı yuvarlandıq. Biz aşağı düşdükcə, yüksəklik bizi güllələrdən qoruyurdu.

Ermənilər çox cəsarətsiz idilər. Üzbəüz çıxmağa, ümumiyyətlə ürəkləri yox idi. Artilleriyadan maksimum dərəcədə istifadə edirdilər. İşləri ancaq bu idi. Bizim gəlişimizdən çox qorxurdular. Elə XTQ adı gələn kimi qaçırdılar. Silah-sursatın hamısını atıb gedirdilər, biz isə onları götürüb ermənilərin özlərinə qarşı istifadə edirdik. Erməni leşlərinin hamısı yerdə qalırdı. Mən heç görmədim ki, erməni qaçanda çiynində bir əsgəri, zabiti və ya döyüş yoldaşını aparsın. Meyitlər döyüş meydanında qalıb qaralır və çürüyürdü...

Məmmədov Elxan İlham oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Hərbi xidmətlərə görə” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı



## FİLM KİMİ MÜHARİBƏ

*XTQ-nin giziri Elxanın dastanı*

Müharibənin başlayacağından xəbərsiz idik. Düşmən hücumu keçdi. Biz təxribatın qarşısını almaq məqsədi ilə düşmən üzərinə hərəkət etməli olduq. Elə həmin gün də Murov yüksəkliyinə doğru irəliləməyə başladığımız. Oradan düşmən postuna endik. Həmin postun qarşısında mövqeyimizi qurduq. Düşmənin bundan məlumatı yox idi, çünki biz dumanlı havada hərəkətə başlamışdıq. Onlar bizi görmürdülər, lakin bununla belə, minomyot və digər silahlardan bizə qarşısına atəş açırdılar. Bir müddətdən sonra duman açıldı. Təmiz, aydın havada hətta atılan mərmiləri belə görmək mümkün idi.

Dəstə komandirimiz Yaşar bizə elə bir mövqe seçmişdi ki, düşmən postundan atılan mərmilər bizdən ötüb, başımızın üzərindən keçərək dağa dəyirdi. Düşmən, təxmini də olsa, yerimizi bəlli etmişdi, amma xəbərləri yox idi ki, artıq biz onların postununun bir neçə metrliyində öz mövqelərimizi tutmuşuq. Üç gün orada, səngərlərdə qalaraq döyüşdük. Onlar

çayın içərisini belə minalamışdılar. Şəxsi heyətimizin üzvlərindən minaya düşənlər də oldu. Həmin ərazidə ordumuzun başqa hərbi hissələrinin döyüşçüləri də var idi. Döyüş zamanı yaralıların oradan çıxarılmasına kömək edirdik.

Dörd gündən sonra bizi geri çəktilər. Ermənilər bu məlumatı bildilər və bizim hərəkət etdiyimiz yol istiqamətini vurmağa başladılar. Biz yoldan qırağa çıxma bilmirdik. Ona görə ki, yolun kənarlarına minalar döşəmişdilər. Mərmiləri düşürdü, yerə uzanırdı. Yaralansan, şəhid olsan belə, yoldan qırağa çıxma bilməzdin. Məcburiyyət qarşısında qalıb ancaq yolla gedirdik.

Biz irəliləyib artıq Camışdağın zirvəsinə çatdıq. Həm təchizatımız ağır idi, həm də orada 3–4 gün səngərlərdə qalmışdıq. Yorgun idik, hava şəraiti də yaxşı deyildi. Havalar yağışlı keçirdi. O vəziyyətdə bizim şəxsi heyətin əzmkarlığı, döyüş hazırlığı imkan verirdi ki, ən yüksək zirvələrdən biri olan 3300 yüksəkliyini fəth edək. Həmin yüksəkliyi şəhid vermədən aşmaq böyük hünər tələb edirdi. Camışdağın zirvəsinə aşandan sonra maşınlarla minməli idik. Elə bir vəziyyət yarandı ki, ermənilər bizi artıq artilleriya ilə vurmağa başladılar. Baş verən hadisələri sözlə ifadə etmək olmur...

Müharibə sözlə ifadə ediləcək bir hadisə deyil, yəni hər an ölümünü fikirləşirsən. Düşünürsən ki, güllə, mərmilər indi sənə dəyəcək, bomba partlayacaq, qıçını, qolunu aparacaq... Ölüm, kabus kimi, hər an səni izləyir... Dağlıq yer olduğuna görə, mərmilərin gurultusu dağlarda əks-səda verirdi. Daşlıq ərazi olduğundan, mərmilərin qəlpələri daşın, torpağın bərkiymiş hissələrini qoparıb üst-başımıza yağdırırdı. Üstümüze

qopub gələn daş da, elə bil ki, qəlpə idi. Ona görə də hərə bir tərəfə dağılışırdı. Mərmi atılandan sonra düşmən növbəti mərmini doldurub atana qədər 2–3 dəqiqə vaxt keçirdi. Həmin vaxt ərzində biz artıq maşınlara doluşub, mərmnin düşdüyü yerdən ən azı 50, 100, 150 metr aralana bilərdik. Qışqırırdım, bağırırdım, aşağı-yuxarı qaçırdım ki, şəxsi heyət maşınlara minib ərazidən uzaqlaşsın. Necə olur-olsun, buradan çıxmalıydıq ki, şəhid verməyək. Əsgərlərlə dolu altı “Kamaz”ımızı oradan çıxara bildik. Qalanları orada qaldı. Bir gündən sonra həmin döyüşçülər piyada gəlib çıxdılar. Hərbi hissələrimiz artıq Füzuli istiqamətində irəliləyirdi.

Füzuli istiqamətinə çatanda hərbi hissələrin bir hissəsi Lələtəpənin birinci postunu azad etməyə getdi. Birinci postu almaq heç də asan olmadı. Orada da şəhidlərimiz oldu. Allah onlara rəhmət eləsin. Düşmən qüvvələrinin şəxsi heyətini məhv etdik və postu aldık. Artıq Füzulinin kəndləri ilə, üzü Cəbrayıl istiqamətində irəliləməyə başlamışdıq. Bu zaman anidən düşmənin bizim üzərimizə atəş açdığını gördük. Şəxsi heyət arasında şəhidlərimiz oldu. “Vuruldum!” – deyə qışqıran səslər eşidirdim. Biz orada müəyyən məsafə üzrə açılmışdıq. Birdən şəxsi heyətimizdən bir nəfər qışqırıb dedi ki, düşmən soldadır! Hamı həmin istiqamətə atəş açdı. Döyüş yoldaşımız Ramil Musayev orada şəhid oldu. Erməni tərəfinin sayı çox idi. Onlar üstümüzdə bir neçə maşınla gəlirdilər. Getdiyimiz istiqamətin qarşı tərəfi dəyə idi. Seyrək meşəlik idi, amma düşmən əsgəri hərəkət edəndə onu görmək olmurdu. Texnikanın özünü də güclə görmək mümkün idi, çünki yaxşı kamuflyaj olunmuşdular. Özlərinə səngər də qazmışdılar. Həmin dəyə

istiqamətində geri çəkildə meşəlikdə təzə “Ural”lar görünməyə başladı. Deməli, burada düşmən qüvvələri var idi. Aşağı baxanda dərən dibində tank və BTR-lərin olduğunu gördüm. Kəşfiyyat apardıq, yaxınlaşdıq ki, görək texnikanın yanında, içərisində və ya arxa tərəfində kimsə varmı. Heç kim yox idi. Təzə texnika idi, düşündüm ki, qənimət kimi götürmək olar. İdarə etməyi də bacarırdım. Əvvəlcə texnikanın qapılarını, müəyyən hissələrini nəzərdən keçirməyə başladım. Düşmən burada “sürpriz” mina da gizlədə bilirdi. Qapının açılması ilə ani partlayış baş verə bilirdi. Gizir Əliyev Rüstəm adlı istehkamçı da yanımda idi. O da texnikanı nəzərdən keçirdi. Maşının “təmizliyinə” əmin olandan sonra maşına oturub, onu dərhal işə saldım. Maşının qızmasını gözləmədim, vaxt yox idi. Vəziyyət elə idi ki, düşmən tərəfindən gələn texnikanın bizimkilər tərəfindən vurulması da mümkün idi. Bu, çaşqınlıq yarada bilirdi. Düşmən tərəfdən, düşmən texnikası ilə gəldiyimizə görə nə desən, baş verə bilirdi.

Riskli idi, amma texnikanı götürüb gətirə bildik. Şəxsi heyətin sevinci bugünkü kimi yadımdadır. Biri yaxınlaşıb qapını açır, biri kapotun üstünə çıxırdı. Bu texnika bizim ilk qənimətimiz idi. Onun içində çox qiymətli gecəgörmə, koordinasiya cihazları, arxasında isə silah-sursat var idi. RPK, PK, qumbaraatan, hətta mənim belə indiyə qədər görmədiyim digər silahlar da var idi.

Cəbrayılın girişində dairəvi yol var idi. Rayon dağıdılmışdı, ondan heç əsər-əlamət də qalmamışdı. Amma orada öz əsgərləri üçün böyük bir hərbi hissə tikmişdilər. Həmin hərbi hissənin düz qarşısında mövqə tutduq. Gecəni də orada qaldıq. Hərbi hissənin önündə gecələmək – heç də təhlükəsiz

iş deyildi. Həmin hərbi hissə düşmən tərəfindən müdafiə olunurdu, lakin düşmənin bizim gəlişimizdən xəbəri yox idi. Ermənilər hərdən dağın başına çıxır, PK ilə atəş açırdılar. Güllələr başımızın üstündən vıyıldayıb keçərək torpağa sancılır, qəlpələr ətrafımıza səpələnirdi. Yaralansaq belə, yerimiz bəlli olmasın deyə, səsimizi çıxarmamalı idik. Eynən Murovdakı kimi, gəlmək istiqamətimizi bildiklərinə görə koranə atəş açırdılar.

Dumanlı bir səhər açılırdı. Komandir bizim heyətimizi ayırdı. Tərkibimizdə daxili qoşunların heyətindən olanlar da vardı. Hərbi hissənin qarşısında böyük bir çay yatağı, dərə vardı. Həmin hərbi hissəyə girmək üçün dərədən keçmək lazım idi. Biz hərəkətə başlayıb, hərbi hissənin məftillərdən ibarət olan maneələrinə qədər oraya yaxınlaşdıq. Demək olar ki, hərbi hissənin 100–200 metr yaxınlığında idik. Orada qruplara bölündük. Hücuma keçdiyimiz vaxt əsgər Cəfərli Sabir məlumat verdi ki, yoldaş gizir, düşmən təxminən 300–400 nəfərlə üzərimizə hücumə keçib.

Rayonun mərkəzinə doğru tanklar irəliləyirdi. Onlar da bizə tərəf gəlirdi. Tankların sağ tərəfində isə onların piyada qoşun hissələri irəliləyirdi. Artıq elə bir vəziyyət yaranmışdı ki, onlarla qarşı-qarşıya gəlməli olduq. Əvvəlcə hərbi hissəni müdafiə edən düşmən taborunu məhv etdik. Qırılan qırıldı, qaçan qaçdı. Onlar artıq məlumat vermişdilər. Köməyə 022 sayılı xüsusi təyinatlılar gəldilər. Artıq yaralılarımız və şəhidlərimiz var idi.

Qeyri-bərabər qüvvə ilə düşmənlə üz-üzə qalmalı olduq. 3–4 nəfər döyüşçümüz mühasirədə qalmışdı. Biz geri çəkilməli

idik. Bir tərəfdən də mühasirədə qalanları düşünürdüm ki, onları necə qoyub gedək?! Rabitənin enerjisi tükənmişdi. Əlaqəyə çıxmağa cəhd etsəm də, bir şey alınmadı. Neçə gün idi ki, ərazidə idik. Hətta insanın da gücünün tükəndiyi halda, rabitə enerjisi nə etsin ki?! Əlaqəyə çıxmaq mümkün olmadı. Səsim hissə-hissə, qırıq-qırıq gedib çatırmış deyə məni başa düşən olmamışdı. Əlavə qüvvə gəlmədi... Artıq görürdüm ki, vəziyyət pisdır, düşmən getdikcə yaxınlaşmaqdadır. Şəhid və yaralılarımızı ərazidən çıxarmaq lazım idi. Düşünürdüm, necə edim ki, şəxsi heyəti buradan salamat çıxarda bilim?! Burada məqsəd yalnız geri çəkilməkdən ibarət deyildi. Şəxsi heyətin əsas hissəsi arxada gözləyirdi. Üzərimizə qoyulan tapşırıq isə həmin hərbi hissəni almaq idi. Həm şəxsi heyəti qırğına verməməli, həm də arxaya məlumat ötürməli idim. Bu isə mümkün olmurdu. Mən hədsiz həyəcan keçirirdim. Dərədə qalmışdıq... geri çəkilməliydik ki, arxaya məlumat verək. Rabitə blokunun enerjisinin tükənməsi isə işimizi çətinləşdirirdi... Bu cihaz artıq əlimizdə lazımsız, dəyərsiz bir əşya olmuşdu.

Hücuma keçən düşmən qüvvələri hərbi hissəni bir az da keçərək, gəlib bizə yaxın bir mövqedə möhkəmləndilər. Rahatlıqla silah-sursatlarını açıb yerləşirdilər. Bizim geri çəkildiyimizi görəndə üzərimizə atəş yağdırmağa başladılar. Biz isə elə bir yerə gəlib çıxmışdıq ki, qarşıdakı dağın zirvəsinə qalxmamış, o biri tərəfə aşa bilməzdik.

Allahı çağırıb, dərəni üzə yuxarı qalxmağa başladıq. Güllələr sağ-solumuzda vıyıldayıb, ayağımızın altından keçir, torpağı göyə sovururdu... Həm yorğunluq, həm daşdığıımız

təchizatın ağırlığı, həm də yüksəkliyə qalxmaq... Mən dizlərimi yerə qoyub torpağa çökdüm. O qədər taqətdən düşmüşdüm ki, fikirləşməyə belə halım qalmamışdı. Sağ-solumda döyüş yoldaşlarım şəhid olurdu, amma güllələr mənə dəymirdi... Belə səhnələr ancaq filmlərdə olur.

Mən taqətsiz idim. Artıq sürünməyə başladım. Bir əlimlə sürünür, o biri əlimlə isə silahı qoltuğuma sıxaraq, düşməne atəş açırdım... Dumanlı halda düşünürdüm ki, bu dəqiqə vuracaqlar, bu saat şəhid olacağam. Yağış kimi yağan güllələrdən birinin də mənə dəyməməsi reallıq deyildi və mən artıq öləcəyimi düşünürdüm.

Birdən ayağa qalxdım, elə bil dizlərimə taqət gəldi. Bir az irəliləmişdim ki, qarşıma minomyot mərmisi düşüb partladı, yerində çuxur əmələ gəldi. Belə hallarda insan hər şeydən, hətta yarpaqdan belə kömək umur. Mən mərminin açdığı kiçik çalaya düşüb mövqə tutdum. Onsuz da gizlənmək mümkün deyildi, hər tərəfdən görünürdüm. Onlar bizi əsir götürmək fikrində idilər.

Baş leytenant Kamran Kazımov yanımda vuruldu, şəhid oldu. O, daxili qoşunların zabiti idi. Neçə vaxt idi ki, bir yerdə idik. Elə bir hal yarandı ki, mən ona kömək edə bilmədim. Buna görə özümü çox günahkar hiss edirdim...

Düşməne atəş yağdırmağa başladım. Daraq qurtaran kimi dəyişib yenə atəş açırdım. Dağa qalxmaq artıq çətinləşmişdi. Buradan qurtulmaq mümkün deyildi. Onların sayı çox idi, biz isə 2-3 nəfər qalmışdıq. Artıq dağın o üzünə aşa biləcəyimə heç bir inamım qalmamışdı. Ölümə üz-üzə idik. Yaralılarımız "Kömək edin!" deyib qışırırdılar. Elə yalnız

onu düşünürdüm ki, heç olmazsa, düşməndən bir neçəsini öldürə bilim.

İstədiyimə nail ola bildim. Artıq düşmənin diqqətini özümə çəkdim. Mənim atəşimdən sonra onların əsas hədəfləri mən oldum. Mərmimi üzərimə yağış kimi yağdırırdılar. Bir az irəliləyib yerə çökür, yenidən qalxıb həmin qayda ilə irəliləyirdim. Bir az da irəliləyib dağın zirvəsinə çatanda gördüm ki, artıq güllələr tək-tək gəlməyə başlayır. Bildim ki, bu, artıq snayperdir. İndi mənə snayperlə vurmaq istəyirdilər. Onda özümü dağın zirvəsindən birbaşa dərənin içinə buraxdım. Baş üstə yuvarlandım. Onda gördüm ki, bir nəfərin zəhri yarılmış halda səsi gəlir. Bu daxili qoşunların hərbi qulluqçusu Anar Məmmədov idi. Onu yanıma çağırıdım, dizimə baxdı, gördü ki, güllə yarası deyil. Onda silahımı götürüb dayanmadan qaçdım, çünki xəbər verməli idim ki, şəxsi heyət mühasirəyə düşüb...

Birtəhər gəlib çatdım. Şəxsi heyətin mühasirəyə düşdüyü barədə məlumatı verdim. Komandir əmr verdi: "Dərhal hücum!" Bir az su içib, nəfəsimi dərdim. Döyüşçülərimiz düşmənin şəxsi heyətini yerlə yeksan etdilər, onları tam olaraq məhv etdilər. Həlak olan şəhidlərimizin qanı yerdə qalmadı. Onların köməyə gələn texnikalarını da vurduq. Oranı yenidən ələ keçirdik. Sonra məlumat daxil oldu ki, oranı digər N saylı hərbi hissəyə təhvil verərək geri çəkilməli idik, çünki artıq neçə gün idi ki, döyüşürdük.

Günlərlə döyüşlərdə olduq. Gecəli-gündüzlü vuruşdum, mühasirəyə düşdüm, mühasirədən çıxdım, amma yanıma düşən bir mərmidən yaralandım. Mərmə yaxın məsafəyə,

rabitəçinin üzərinə düşdü. Mən bir anlığa ayılıb gördüm ki, tamam başqa bir yerdəyəm. Sonrakı mərmilərin biri dağa, biri şəxsi heyətin yanına düşmüşdü. O mərmilər düşənə qədər mən artıq yerə yatdım, amma rabitəçi Ruslan çatdırıb yerə uzana bilmədi. Mərmi onu çox ciddi yaraladı.

Partlayış dalğası nəticəsində özümdə deyildim. Mərmi məni dərənin başqa bir istiqamətinə, 4–5 metr məsafəyə tullamışdı. Məndən heç kəsin xəbəri yox idi. Döyüş yoldaşım olan gizir Qismət həyatımı xilas etdi. Allah ona şəfa versin, o, təsadüfən mövqeyini dəyişirmiş. Onda görüb ki, yerdə yığılıb qalmışam və demək olar ki, can verirəm. Hər iki ayağımdan güclü qan axırdı. Gözlərim görmürdü. Ayaqlarım yerimirdi. Çəkmələrim ayağımda yox idi, onları qəlpələr param-parça eləmişdi. Hətta şalvarımın balaqlarını da yandıraraq ayaqlarımdan çıxarmışdı. Həmin anda gizir Qismət Əliyev yanıma gəlib, mənə kömək etmək istədi. Mən yeriyə bilməyəcəyimi dedim. Bir az məni apardı. Dedim ki, məni burada burax, can verirəm. Heç bir ümidim yox idi. Təminat maşınımız vurulmuşdu. Düşünürdüm ki, artıq təxliyə də gəlməyəcək və biz burada şəhid olacağıq...

Şəxsi heyət artıq uzaqlaşmış mövqeyini dəyişmişdi. Qismət isə mənə görə qalmışdı. Üzərimdə F-1, RQD-7 vardı. Düşünürdüm ki, son anda özümü partladaram. Düşməne sağ halda əsir düşməyi ağıma da gətirmirdim. Bir neçə dəfə eyni vəziyyətə düşər olub, belə anlar yaşamışdım. Hər dəfə də eyni şeyi düşünmüşəm...

Gizir Əliyev kömək edib, məni lazımı yerə gətirdi. Sonra Samir Cəfərli gəldi. O da qoluma girib kömək etdi.

Mərminin partlayış dalğası məni pis hala salmışdı, qulaqlarım eşitmirdi, sifətim də pis vəziyyətdə idi. Özümdə deyildim. Mənə ilkin tibbi yardım göstərdilər. Jqutun bağlanmadığı yerlərdə görünməyən yaralarım da varmış. Bunu heç özüm də bilmirdim. Gördüyüm ancaq ayağım idi. Bilirdim ki, ayağım üzülür... Gözüm, sinəm, hər iki ayağım, çanağıma qədər hamısı qəlpə yarası ilə dolu idi. (Hələ də bədənimdə qəlpələr var). Qismətə yalvarırdım ki, məni burada qoyub getsin. O, məni atmadı... Şükürlər olsun ki, bizə verilən tapşırıqların öhdəsindən gələ bildik. Şəhidlərimizin qanını yerdə qoymadıq. On qat əvəzini çıxdıq.

Döyüş yoldaşlarım məni, çətinliklə də olsa, həmin ərazidən çıxarıb təxliyə yerinə gətirdilər. Burada da tibbi yardım göstərəndən sonra bizi "Kamaz"a qoyub, sanitariya maşınına gətirdilər. Oradan Füzulinin Əhmədbəyli hospitalına gətirildik. Həmin hospitalın həkim heyətinə də öz dərəcə təşəkkürümü bildirirəm.

\*\*\*

Namazova Kəmalə Novruz qızı



### SAĞ ÇADIRA ŞƏHİDLƏR... SOL ÇADIRA YARALILAR...

*Reanimatoloq Kəmalənin dastanı*

Mən yola düşməyə hazırlaşanda uşaqlarım ağladılar. Qızım mənə belə bir söz dedi ki, – “Başqalarının atası müharibəyə gedir, mənim də anam. Səninlə fəxr edirəm”. Anam isə “qızım, üç qız övladı böyütmüşəm, oğlum olmayıb, amma sən mənə oğul oldun” – dedi. Əlbəttə, bir ana kimi o da narahat idi, amma mən müharibəyə gülər üzlə yola saldı.

Oktyabrın 5-dən 6-na keçən gecə Füzuli rayonunun Böyük Bəhmənli kəndində yerləşən Diaqnostika Mərkəzinə ezam olundum. Xəstəxanaya çatanda axşam saat 10 idi. Foyeyə girib, əlimdəki yükümü yerə qoydum. Professor Fariz Camalovla rastlaşdım. Mənə dedi ki, dayanma, iş başına! Mən sargı otağının qapısından içəri boylandım. Gördüm ki, bir əsgər mənim gözlərimin içinə baxır. Əli ilə də yarasını tutub. Barmaqlarının arasından qan sızırdı. Birdən mənə dedi ki, Kəmalə xala, mənə tanımadın? Mənəm e, Nurlan, Gülalının oğlu. Bir az çaşdım. Gözlərimə inana bilmədim. Necə yəni?

Doğrudanmı, bu uşaq gəlib buraya çıxıb? Hər gün məhəllədə üz-üzə gəlirdik. Ağıma da gəlməzdi ki, mən belə bir təsadüflə qarşılaşacağam. Elə ilk yaralı xəstəm də öz qapı qonşum oldu. Qeyd edim ki, anestezioloq-reanimatoloq olmadan, cərrah heç bir iş görə bilmir. Bəli, cərrah yaralını qəbul edə, əməliyyat da edə bilər, amma elə əməliyyatlar var ki, orada anestezioloq-reanimatoloqun birbaşa iştirakı vacibdir. Biz reanimatoloqların zəhməti çox olur. Cərrahiyyə əməliyyatı zamanı ən ümdə iş damar cərrahlarına aiddir. Bizim anestezioloqumuz Fazil Cəniyev, Rasim Quliyev, damar cərrahı İlham Budaqov da orada idilər. İlham həkimin əsgərlərin həyata qaytarılmasında, yuxarı və aşağı ətrafların amputasiyadan qorunmasında çox böyük rolu olub. Döyüş bölgəsində fəaliyyət göstərmiş digər həkimlərimiz, həqiqətən də, az qala hərbiçilərimiz qədər böyük qəhrəmanlıqlar göstərirlər.

Yaralılar çox olurdu. Birdən-birə 60–70 yaralı gəlirdi. Məlum məsələdir, müharibə gedir... Biz onlar arasında seçim aparırdıq. Ən ağır yaralılara birinci növbədə yardım göstərməyə çalışırırdıq. Ola bilərdi ki, aşağı ətraflarda güllə yarası, qanaxma var. Qanaxmanı təcili dayandırmaq lazım idi. Ağır vəziyyətdə olanların sayı çox olduğundan, bunu araşdırmaq da asan deyildi. Elələri var idi ki, hospitala klinik ölüm vəziyyətində çatdırılırdı, bura çatana qədər ürək dayanması baş verirdi. Elə əsgərlərin, demək olar ki, əksəriyyətini həyata qaytarmışıq. Belələri həddən artıq çox idi...

Yaralılar arasında klinik ölüm keçirən bir əsgər var idi. O, qusmuşdu, qusuntu kütləsi bütünlüklə onun nəfəs yoluna dolmuşdu. Mən əlimlə onun ağız boşluğunu təmizlədim, təcili

süni tənəffüs aparatına qoşdum, ürəyini masaj etdim və o xəstəni həyata qaytardım. Onu neyro-cərrah Şamil Tahirov təcili olaraq əməliyyata götürdü. Həmin əsgər hazırda sağdır.

Tibbi materiallar cəhətdən çətinliyimiz, demək olar ki, olmayıb. Bəzən azad olunmuş torpaqlarda ələ keçirilən erməni tibbi çantaları gətirilirdi. O çantaların içərisində çürümüş tən-ziflərdən və yoddan başqa heç nə olmurdu, amma bizim o cəhətdən təminatımız çox yüksək səviyyədə idi. Biz hər cür tibbi ləvazimatlarla – dərmanlar, qan, plazma ilə tam təmin olunmuşduq. Elə yaralı əsgər var idi ki, ona 3 paket, yəni 900 ml-ə qədər qan, hətta 1 litr, bəzən bundan da artıq qan əvəzedici plazmalar köçürülürdü. Bu qədər qanın, plazmanın təminatını təşkil etmək o qədər də asan məsələ deyildi. Sağ olsun xalqımız! Qanköçürmə institutunda səfərbər olub qan verirdilər. Dövlətin yardımından başqa, eyni zamanda, könüllü olaraq dərman şirkətləri də əllərindən gələnlə bütünlü imkanları əsirgəməyirdilər.

Döyüş gedə-gedə, atəş altında həkim kimi çalışmaq, əlbəttə, hansısa bir şəhər xəstəxanasında işləməkdən çox fərqli, həm də təhlükəli idi. Bir dəfə yaxınlıqda bir mərmir partladı. Mən çox qorxmışdım. Aşağıda zirzəmi var idi. Bizə dedilər ki, əgər ikinci bir atəş olarsa, zirzəmiyə yığılacaqsınız. İkinci atəş zamanı bizi zirzəmiyə düşürtmək ərafəsində nədənsə mən üçüncü mərtəbəyə, reanimasiya şöbəsinə qalxdım. Orada reanimatoloq Elşən həkimi gördüm. Soruşdum ki, həkim, siz aşağı düşürsünüz? Mənə ağır vəziyyətdə olan xəstələri göstərib dedi ki, bunları qoyub hara düşüm?.. Mən onlardan artıq deyiləm ki?! O, əsgərləri süni tənəffüs aparatında qoyub

aşağı düşmədi... Elşən həkim orada həm əsgərlərə, həm də bizə atalıq edirdi.

Təcili tibbi yardım maşınlarının üstü palçıqlanırdı ki, torpaqdan seçilməsin, çünki ermənilər maşınlarımızı vururdular. Düşmən gülləsinə tuş gəlməsin deyə, bu maşınları sürücülər 170–180 km/saat sürətlə idarə edirdilər. Bir dəfə yolda təcili tibbi yardım maşını zirehli maşınla toqquşaraq aşır. Sürücünü hospitala gətirdilər. Dedim ki, onu KT (kompüter tomoqrafiyası) edək. Bəlkə sınığı, zədəsi var, ağ ciyəri parçalanıb? O mənə nə desə yaxşıdır? “Eybi yoxdur, mən cəhənnəm, orada yaralı əsgərlər var, maşın göndərin!” Bax, bizi qələbəyə aparanlar belə insanlar idi...

Bütün kəndin işıqları söndürülürdü, çünki haradan işıq gəlirdisə, ora ermənilər tərəfindən vurulurdu. Xəstəxanada, demək olar ki, işıq yandırılmırdı. Reanimasiya şöbəsində, adətən, telefon işığı ilə işləyirdik. Süni tənəffüs aparatları isə batareyaya qoşularaq işləyirdi.

Xüsusi təyinatlıların bir neçəsi yaralanıb xəstəxanaya gətirilmişdi. Xəstələrə, ilkin olaraq, ağrıkəsicilər, bəzən zər-dablar vururduq. Bir dəfə tibb bacısı gəlib dedi ki, doktor, yaralının bədəninə iynə girmədi. Mən çaşıb qaldım ki, necə yəni? Qız dedi ki, iynə dəridən keçmir. Yaralıya baxdım əzələsinə əl vurdum, əzələ, elə bil ki, dəmirdən idi. O qədər möhkəm, fiziki hazırlıqlı, o qədər qüvvətli idilər ki, həkim, tibb işçisi, bir neçə porter birlikdə onları bir xərəkdən qaldırıb o birisinə qoya bilmirdik. Gücümüz çatmırdı. Bir xüsusi təyinatlıni əməliyyat stoluna götürmüşdük. Əməliyyat stolunun ən böyük ölçüdə olmasına baxmayaraq, döyüşçünün

ayaqları bayırda qalmışdı, qollarını açanda qanadlarını açmış qartala bənzəyirdi. Onun yanından o biri tərəfə keçmək üçün fırlanmalı idin, düz keçə bilməzdin. Əlləri, ayaqları o qədər iri idi ki, ölçüdədən kənar qərribə bir görkəmdə idilər.

Elə döyüşçülərimiz var idi ki, xəstəxanada qalıb müalicə olunmaq istəmirdilər. "Sargı edin, gedirəm,"– deyirdilər. Ayağı amputasiya olunan bir əsgərimiz var idi: "Bir protez verin, gedirəm,"– deyirdi. Ayaqlarına şina bağlayırdılar, yenə də "biz gedirik," – deyirdilər. Döyüşçü Asim Quliyevin hər iki ayağı sınımış, neytral zonada qalmışdı, amma yaralı vəziyyətdə, dörd gün sürünə-sürünə gəlmişdi. Hazırda sağdır.

Füzuli Diaqnostika Mərkəzinin girişi var idi. Təcili yardım maşını gələndə hamımız girişə baxırdıq ki, görək maşın hansı tərəfə gedəcək? Xəstəxananın arxasında yol ikiyə ayrılırdı... Hamı intizarla gözləyirdi. Maşın sola dönəndə sevinirdik ki, ay Allah, şükür ki, gələn yaralıdır. Elə ki, maşın sağa dönürdü, ürəyimiz parçalanırdı... çünki sağda şəhid çadırı var idi... Hər bir şəhidimiz üçün fəxri qarovul qoyulurdu. Bayraqlar asılırdı. Hamı onu böyük kədərlə qarşılayırdı. ANAMA-dan Məhəmməd var idi orada. Çox əziyyətlər çəkmişdi... Bir dəfə Məhəmməddən xahiş etdim ki, məni şəhid çadırına aparsın. Kaş ki, getməyəydim... O uşaqların valideynləri – analar, atalar necə dözürlər görəsən... Oraya bir ana gəlmişdi... O ananın iki balası şəhid olmuşdu...

Cəbhə bölgəsində biz həkimlər ailəmizlə müntəzəm əlaqə saxlaya bilmirdik, çünki orada həm şəbəkə tutmurdu, həm də işimiz çox olurdu. Günlərlə orada ac-susuz işləyirdik. Yemək var idi, amma boğazımızdan keçmirdi, çünki

əsgərlərimiz ac-susuz döyüşürdülərsə, biz yemək yeyə bilərdikmi? Namazov İlqar adlı damar cərrahımız vardı. Səhər saat 9-da işə gələndən, demək olar ki, oturmurdu, əlcəyin birini çıxarıb o birini geyirdi, dalbadal əməliyyatlara girirdi. Bu insan su da içmirdi. Gecə saat 12-yə, 1-ə kimi işləyirdi. Belə cərrahların hesabına əksər əsgərlərin ayaqları amputasiya olunmaqdan qurtardı. Biz həkimlərin hesabına o qədər əsgər həyata qayıtdı ki...

\*\*\*

Məmmədov Nurlan Yusif oğlu

Təltif olunduğu medal:

"Füzulinin azad olunmasına görə" medalı



### ACI XATİRƏLƏR...

*Könüllü döyüşçü, qorxmaz Nurlanın dastanı*

Müharibənin elə ilk günündən Füzuli rayonu istiqamətində döyüşlərə qatıldım. Güllə yağışı bir yandan, təbiətin yağdırdığı yağış da bir yandan... Oralarda torpaq yumşaq olduğundan yağış bizə çox çətinlik törədirdi. Palçıqda yerimək, döyüşmək çətin olurdu. Belə hava döyüş qabiliyyətini, bəlkə də, 50 faiz azaldırdı. Döyüş bacarığı zəifləyir, irəliləmə xeyli ləngiyirdi. Allaha dua edirdik ki, yağış yağdırmasın.

Gündüz hərəkətdə olurduq deyə o qədər də üşümürdük, amma gecələr çox soyuq olurdu. Döyüş qaydalarına görə, hamının bir yerə yığılması qadağan idi. Bu halda artilleriya atəşi nəticəsində itkilər çox ola bilərdi. Biz, çətinliklə də olsa, mövqe tutduq. Bir neçə gün durduğumuz mövqedən atışdıq. Sonra "İrəli!" komandası verildi. Hücuma keçdik. Bu döyüşdə yaralılarımız, şəhidlərimiz oldu. Məmmədov Vüqar da elə yanımızda şəhid oldu. Yaralı, şəhid olanda narahat olurduq, bizə mənfə təsir edirdi, amma atışma vaxtı özümüz-özümüzü

motivasiya edə bilirdik. Ölüm qorxusu hamıda var idi, heç kəs ölmək istəmir. Can şirin şeydir axı... amma düşməndən qorxub geri çəkilmə fikri heç vaxt bizdə olmayıb.

Füzuli istiqamətində döyüşlərimiz çətin oldu. Orada, onların məşhur bunkerlərində gücləndirilmiş mövqeləri var idi. Bunkerin arxa hissəsində isə artilleriya mövqeyi yerləşdirilmişdi. Gündüz oraya yaxınlaşmaq qeyri-mümkün idi. Hava qaralanda isə erməni snayperləri gecəgörmə cihazları ilə izləyib, işə başlayırdılar. Ona görə də, o tərəfdən dəfələrlə hücumla keçməyə cəhd etsək də, nəticəsi olmurdu. Bizim briqadalarla bərabər digər döyüş briqadaları da irəliləyə bilmirdilər, çünki hər dəfə hücumla keçəndə artilleriya atəşi nəticəsində itkilərimiz olurdu. Məcbur olub geri çəkildik. Bizdə yuxu deyilən bir şey yox idi, yatanda da bir gözümüz, demək olar ki, açıq qalırdı. Bir neçə hücumdan sonra, nəhayət ki, oktyabrın 25-26-da bunker alındı.

Mənim fikrimcə, müharibədə heç kəs yemək, yatıb dincəlmək haqqında düşünmürdü. Yolların çətinliyinə görə təminat gec-gec gəlirdi. Bunker ətrafında olduğumuz müddətdə təminatın gəlişi bir müddət dayandı, çünki yolu, arxanı, ön hissəni bütünlüklə artilleriyadan vururdular. Aclığa dözmək olurdu, amma susuz qalanda yağış suyundan tutmuş, palçıqlı suya qədər əlimizə keçən suyu içirdik. Bizim üçün silah-sursat sudan daha önəmli idi. Bir şüşə suyun əvəzinə, bir daraq güllə götürmək daha vacib idi, çünki su ilə düşməne heç nə edə bilməzdin, amma bir güllə bir düşmən demək idi...

Cəbrayıl istiqamətində bir yüksəkliyi almaq komandası gəldi. Həmin yüksəkliyə tərəf irəlilədik. Digər bölük sağ istiqamətdə, biz isə soldan döyüşə girdik. Bölüyün komandiri

vuruldu. Bir güllə başından, bir güllə isə ürəyinin altından dəydi. Onu götürmək qeyri-mümkün idi. Komandirlə birlikdə düşmənlə atışa-atışa irəli getmişdik. Baş leytenant Hüseynoğlu həmin məqamda yaralı halda neytral zonada qalmışdı, fikrimiz onun yanında idi. Bölük komandiri, mən və müddətdən artıq xidmət edən hərbi qulluqçu Pirəliyev birlikdə gedib, baş leytenantı oradan götürdük. Çox çətin idi, çünki açıq düzənlik ərazidə hərəkət edə bilmirdik. Hərbi qulluqçu Pirəliyev o biri döyüşçülərlə birlikdə bizə atəş dəstəyi verdi. Bölük komandiri ilə birlikdə yaralını hərəməz bir tərəfdən tutub, “nə olar, olar” deyərək, qaça-qaça oradan çıxarda bildik.

Maşına çatacatda Pirəliyev dizindən yaralandı və qışqıraraq yıxıldı. Elə bildik ki, yarası ağırdır. Yaralını yerə qoyub, dərhal onun yanına qaçdım. Bu zaman başqa bir döyüşçü də arxamca gəldi. Pirəliyevi də götürüb oradan çıxdıq, onları təxliyə etdik. Biz isə yenidən döyüşə qayıtdıq. İlanlı dağ yüksəkliyini düşməndən alıb, orada mövqə tutduq.

Səhər açıldı. Saat 10-da qızğın döyüş başladı, atışma heç dayanmırdı. Ermənilərlə 40–50 metrlik məsafədə vuruşurduq. İki valdan atışma gedirdi. Nə onlar irəli gələ bilir, nə də biz irəliləyə bilirdik. Avtomat atəşlərindən başqa, snayperlər və artilleriya da atəş açırdı. Minomyot mərmisi gəlib yanına düşür, səni götürüb 5–10 metr məsafədə harasa tullayır. Gözünü açırsan ki, bir anın içində göz-gözü görmür, qulaqların heç nə eşitmir, məcbur olub var gücünü toplayırsan və atəşi davam etdirirsən, çünki mühasirəyə düşmək ehtimalı var. Bu, ən qorxunc hal olardı...

Həmin gün 12 saat vuruşduq. Artıq güllələrimiz tükənirdi... Düşünürdük ki, artıq bu gün son döyüşümüzdür,

amma şükürlər olsun ki, arxadan artilleriyamız bizə dəstək verdi. Bizimkilər onların artilleriyasını susdurdu. Onların canlı qüvvəsini məhv edəndən sonra həmin mövqeni azad etdik. Bir neçə gün də atışmalar davam etdi, amma irəli gediş olmadı.

Cəmi on beş nəfər idik. Hücum komandası verildi, öndən xüsusi təyinatlılar, bu tərəfdən isə biz irəli getməli, Füzulidə müəyyən mövqeləri götürməli idik.

Hücuma keçib irəliləyəndə gördük ki, artıq hər şeylərinə atıb qaçiblar. “Sürpriz” minalar qoymuşdular. Təzə gecəgörmə cihazı var idi, kubik daşını cihazın kəmərinin üstünə qoymuşdular. Daşın arxasında 4 F-1-in kəmərinə 3 RQD-5-in üzüyünə keçirmişdilər. Kəməri darta zaman daşlar ağırlıq verərək üzükələri çıxaracaqdı və partlayış baş verəcəkdi. Şükür Allaha, heç nəyə toxunmadan mövqeləri götürdük. Həmin gün meşə azad olundu, amma biz meşənin içərisinə dərhal girmədik. Orada tələlər, minalanmış ərazilər var idi. Arxadan bizə dəstək gəldi və təmizləmə işləri aparıldı. Meşənin içərisində şəhidlərimiz qalmışdı. Orada yaxın dostum, Nadir Rzayevin nəşini gördüm... O, qəhrəmancasına döyüşərək, bir neçə erməniyə də zərərsizləşdirəndən sonra şəhid olmuşdu... Onun ölümü mənim üçün ağır zərbə oldu... Onunla birlikdə 39 nəfər şəhidimizi meşədən çıxartdıq...

Dostumdan sonra doğma qardaşım Muradın şəhid olması xəbəri mənim üçün ikinci böyük zərbə oldu. Cəbhədə mənə zəng vurub dedi ki, könüllü yazılmışam, yanına gəlirəm. Nə qədər etiraz etdimsə, onu fikrindən döndərə bilmədim. Murad oktyabrın 1-də Ağcabədiyə gedir, orada hərbi forma ilə, silahlə təmin olunduqdan sonra Füzuli isitiqamətində döyüşlərə

qatılır. Sonra onların bölüyü Qubadlıya yola düşür. Ayın 25-də Qubadlı rayonu azad edilir. Səfiyan kəndinə hücum keçən vaxt ermənilər artilleriya atəşi ilə onların maşınlarını vururlar. Həmin maşında da o, şəhid olmuşdu...

...Müharibədən qayıtdıqdan sonra günlərlə yuxu yatmırdım. Gözlərimi yuma bilmirdim. Elə indi də yuxu rejimim normal deyil. Qaranlıqda gözlərimi yumanda çox şeylər yadıma düşür. Bunlar qarabasmalar deyil, sadəcə, silinə bilməyən acı xatirələrdir...

\*\*\*

Abdullazadə Azər Rizvan oğlu

*Təltif olunduğu ad və medal:*

“Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı” adı,  
“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı



### NƏNƏMƏ BİR SÖZ VERMİŞDİM...

*Tankçı Azərin dastanı*

Hərbi təlimlərdə komandirlərim mənə tankın peşəkar idarə olunmasının, düşmənə dəqiq zərbə vurulmasının sirlərini öyrətmişdilər. “Düşmən ön xətdədir” hərbi tapşırığını dəfələrlə poliqonda məşq etmişdim, amma indi fərqli bir məkanda idim, qarşıdakı həqiqi düşmən səddi idi. Artıq mən təlimdə yox, müharibədə idim...

Əmr almışdıq. Tanklarla Füzuli rayonuna doğru hərəkət etməyə başladıq. Çox çətin və ağır tapşırıq idi. Ermənilər bir neçə mərhələli müdafiə mövqeləri qurmuşdular. Birinci səddə zirehli tankların qarşısını almaq üçün xəndəklər qazmışdılar. Xəndəklərdən çıxarılan torpağı öz tərəflərinə tökmüşdülər ki, onların içərisini doldurmaq çətin olsun. Sonrakı sədd tank əleyhinə minaların basdırıldığı sahə idi. Növbəti mövqedə isə torpağa tank əleyhinə dirəklər basdırılmış, tikanlı məftillər çəkilmişdi. Düşmən o qədər hiyləgər idi ki, piyadalar üçün də məftillərdən hazırlanmış torlar çəkilmişdi. Bu qədər

həngamədən sonra məhz peşəkar hərbi hazırlığımızın sayəsində bu keçilməz sədləri yarıdığ və irəlilədik. Düşmənin onlarca hərbi texnikasını, maşınlarını məhv etdik, atəş nöqtələrini susdurduq və çoxsaylı canlı qüvvələrini sıradan çıxardıq. İdarə etdiyim T-90 tankını minaatanla vurdular. Yaralansam da, döyüş meydanından çıxmadım. Axıra qədər döyüşdük və tapşırığı yerinə yetirdik. Yüngül xəsarət aldığım üçün cəmi bir gün hospitalda qaldım. Səhəri ərzaq daşıyan maşına minib, geriye – ön xətdəki bölməmizə qayıtdım. Komandir dedi ki, artıq bölüklərin tank heyətləri qruplaşdırılıb. Bir qədər düşünəndən sonra məni ikinci bölüyün tərkibinə saldı və beləliklə, mən yenidən döyüşə qatıldım.

Hücum əmri gəldi. Döyüş tapşırığımız arxaya çəkilən düşmən eşelonunun atəş nöqtələrini susdurmaq və bizim piyada motoatıcı bölmələrimizin hücumuna dəstək verməkdən ibarət idi. Sürətlə irəliləyirdik. Tanklarımızı vursalar da, düşməni qovaraq irəliləyirdik. Cəbrayıl rayonunun Nüzgar kəndində düşmənin bir mövqeyi var idi: hansı ki, oradan iriçaplı silahlarla əsgərlərimizi, texnikamızı vururdular. Onları susdurmaq üçün sərrast atəş açdım. Mərmii o mövqeləri darmadağın etdi və düşmənin bizə təhlükə yaratdığı həmin mövqelər susduruldu. Bu döyüşlərdə səkkiz tank heyəti iştirak edirdi. Şükürlər olsun ki, tapşırığı uğurla, sağ-salamat yerinə yetirə bildik.

Növbəti döyüşə hazırlaşır, tanklarımıza mərmii yükləyirdik. Komandir tankları iki qrupa ayırdı. Mənim olduğum qrup xüsusi təyinatlılarla birlikdə Cəbrayıl şəhəri istiqamətində hücum keçməli idi. Şükürbəyli kəndinin yaxınlığında mövqe tutduq. Oradan yol düz Cəbrayıl şəhərinə, sol tərəfdəki

yol isə Zəngilana və Qubadlıya aparırdı. Hücum keçdik. Həmin istiqamətdə erməniləri məhv etdik. Yadımdadır, Cəbrayıl rayonunda düşmənin bir hərbi hissəsi var idi... Həmin hərbi hissəni tanklarla atəşə tutduq. Ermənilər özlərini necə itirdilərsə, qaçaraq hərbi hissənin binasına doluşdular. Həmin binanı elə içindəki düşmənlə birlikdə, tanklardan açılan atəşlə partlatdıq. Döyüş zamanı elə maneərlər edirdim ki, düşmən tankımızı hədəfə ala bilmirdi. Bəzən görünməmək üçün tüstü qumbaralarından istifadə edirdim. Bunu bizə təlimlərdə öyrətmişdilər. Məhz bu təlimlərin nəticəsi idi ki, düşmən bizi hədəfə ala bilmirdi.

Bir epizod danışmaq istəyirəm. Çaşqın düşən ermənilər "Ural" avtoməşinına doluşaraq, döyüş meydanından qaçmaq istəyirdilər. Onları hədəfə aldığ. "Uralı" ermənilərlə birlikdə göyə uçurtduq. Bir də gördüm ki, bir neçə erməni zabiti də avtomobilə minib qaçmaq istəyir. Onları da nişan alaraq, avtomobillə birlikdə partlatdım. Həmin döyüşdə düşmənin bir zirehli texnikasını qənimət götürdük. Cəbrayıl şəhərini və rayonun 14-ə yaxın kəndini düşməndən azad etdik. Bu döyüşlərdə düşmənin xeyli sayda döyüş texnikasını, silah-sursatını ələ keçirdik.

Oktyabrın 11-i idi. Növbəti hücum əmri verilmişdi. Cəbrayılın Hacılı kəndi istiqamətində, döyüşdə idim. Tankımı tank əleyhinə raketlə vurdular. Tank komandirim, leytenant Murad Mail oğlu Nağıyev qəhrəmancasına şəhid oldu. Mən və mexanikimiz Elsevər Hübətli yaralandıq. Zərbədən sonra həmin andaca huşumu itirmişdim. Özümə gələndə anladım ki, tankla bərabər mən də yanırım. Heç nə

görmürdüm. Həmin anda düşünürdüm ki, düşməne əsir düşməkdənsə, ölmək yaxşıdır. Ara-sıra mexanikimizin səsi qulağıma gəlirdi: "Azər, buradan çıxmalıyıq!" Elsevər məni yanan tankdan çıxartdı. Yerə uzadıb, torpaqla söndürməyə çalışdı. Qışqırdım: "Elsevər, qaç! Onsuz da mən ölürəm". Dedi ki, səni burada qoymaram. O, məni sürüyə-sürüyə oradan çıxartdı. Məni Füzulinin Əhmədbəyli kəndindəki hospitala təxliyə etdilər. Bu hospitalın komandiri, əmim – həkim, polkovnik Elçin Abdullayev mənim bu vəziyyətimi görəndə çox həyəcanlanmışdı, çünki üzüm-gözüm yanmışdı, dişlərim tökülmüşdü. Bir neçə yerdən qəlpə yarası almışdım. Əvvəlcə məni cərrahi əməliyyat etdilər, sonra Bakıya gətirdilər. Məlum oldu ki, sağ gözümlü də itirmişəm. Sol gözümlün yaxşı görməsi üçün yeddi dəfə əməliyyat olundum. (Hətta dörd gün də komada olmuşam). Bu halımdan valideynlərimin xəbəri olmadı. Gözümlü itirsəm də, lap dünya işığına həsrət qalsam da, bu, mənim üçün qələbə qədər önəmli deyildi. Əsas odur ki, torpaqlarımızı ermənilərdən azad etdik. Qardaşım Yaqub Abdullazadə də Suqovuşan və Talış istiqamətlərində döyüşüb.

Mən nənəmə bir söz vermişdim... Söz vermişdim ki, 1992-ci ildə Ağdərə uğrunda gedən döyüşlərdə şəhid olan əmim Abdullayev Natiq Yaqub oğlunun və bütün şəhidlərimizin qisasını alacağam... Nənəmə verdiyim sözü yerinə yetirdim.

\*\*\*

Zeynalov Elçin Əsədağa oğlu

Təltif olunduğu medallar:

"Füzulinin azad olunmasına görə" medalı,

"Döyüşdə fərqlənməyə görə" medalı



## ƏSHABİ-KƏHFƏDƏ BİR ARZU TUTDUM...

*Qərargah rəisi, mayor Elçinin dastanı*

Həyəcan signalı verildi. Kazarma boşaldı. Bütün şəxsi heyət kolona düzüldü. Artıq müharibənin başladığını, döyüşə gedəcəyimizi dərk edirdik. Silah-sursatımızı, əşyalarımızı, sənədlərimizi də götürüb maşınlara mindik... Yol boyu düzülmüş insanların kimisi ağlayır, kimisi əllərini göyə qaldırır və dua edirdi. Hara getdiyimiz bəlli idi, lakin aqibətimiz naməlum idi...

Füzulinin mərkəzinə çatar-çatmaz kolonnalarımızın biri vuruldu. Hələ döyüşə başlamasaq da, artıq çox sayda yaralılarımız var idi. Bir bölməmiz sentyabrın 28-də, səhər tezdən döyüşə girmişdi. Mənim olduğum bölməni isə ehtiyatda saxlayırdılar. Rayonda cəmləşib, əmrin verilməsini gözləyirdik. Rəhbər aparatlarından çox vahiməli xəbərlər gəlirdi. Adamı həyəcan bürüyürdü...

Tabor komandirimiz, kapitan Cavid Mahmudov (ölümündən sonra ona Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı adı verildi)

sanitar maşınına minib, döyüş meydanındakı vəziyyəti yoxlamaq üçün getdi. Qayıdanda üzündəki kədərli ifadəni sezsəm də, bizə ürək-dirək verdi: "Hər şey yaxşıdır. Neçə kilometr irəliləmişik, bölmələrimiz hərəkətə davam edir". Axşam əmr gəldi. Bölmələrimizdən biri döyüşə girməli idi. Anı olaraq hamımızı ilk döyüş həyəcanı bürüdü. Komandirimiz Füzulidə boğazından yaralandığına görə, bizi başqa hərbi hissə komandirinin tabeliyinə keçirmişdilər. Hərbi hissə komandirimiz Anar Mirzəyev (müharibədən sonra polkovnik-leytenant Anar Mirzəyevə Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı adı verildi) gənc, bəstəboy bir oğlan idi. Çox komandirlər görmüşdüm, amma Anar bir başqa komandir idi. İlk baxışdan bu qədər mərd, cəsur olduğunu təxmin etmək çətin idi. Bu cavan oğlan bizimlə birlikdə BMP maşınlarının üstündə döyüşə gedirdi. Onun vətən sevgisi çox güclü idi. Bizi başqa briqadaya keçirdiklərini eşidəndə çox əsəbiləşmişdi.

General-mayor Mayis Bərxudarov komandir və zabit heyətini sıraya düzdü. Bizi Beyləqan korpusunun sərəncamına verdilər. Cənab general mənə işarə edərək, Cavid Mahmudova belə bir sual verdi: "Bu zabiti tanıyırsan?" Cavidin cavabı gecikmədi: "Bəli, cənab general. Tələbə yoldaşı olmuşuq, öz çağırışçımdır". Cənab general: "Bir azdan bu yoldaşın başına güllə dəysə belə, döyüşə davam edəcəksən. Dostluğa-qardaşlığa baxmadan, yalnız irəli getməlisiniz" – dedi. Təbii ki, bu sözlər bizə qəribə gəlmişdi. Generalın növbəti sualı "Taboru döyüşə necə aparacaqsan?" – oldu. Əslində Cavid hərbi akademiya təzəcə məzun olmuşdu, amma bu sualların qarşısında özünü itirmədi. O, bizi döyüşə qruplarla daxil edəcəyini söylədi. General Cavidin fikrini təsdiqlədi,

lakin səbəbini də soruşdu. Cavid "Qruplarla heyəti idarə etmək asandır, itkimiz də az olar," – dedi. Onun cavabları generalın çox xoşuna gəldi, söhbətin sonunda Cavidin əlini sıxdı.

Üç qrupa bölündük. Birinci qrupun komandiri baş leytenant Sənan Kərimli, ikinci qrupun rəhbəri Sübhan Məmmədli (o, şəhidlik zirvəsinə ucaldı... Allah rəhmət eləsin), üçüncü və ehtiyat qrupunun komandiri Mərhəmət Məmmədli oldu. Şahin komandirlərin qrupları idarə etmələrinə etiraz etdi. Onun fikrincə, müavinləri bu vəzifəyə təyin etmək daha məqsədəuyğun idi. Beləliklə, ilk qrupa qərargah rəisi olaraq mənə, ikinci qrupa tabor komandirinin müavini, baş leytenant Məhəmməd Məmmədlini, üçüncü qrupa kombatımız Cavid Mahmudovu təyin etdilər. Bir az keçəndən sonra Cavid mənə yaxınlaşdı, "Elçin, sən ailəlisən, uşaqların var. Gəl yerlərimizi dəyişək. Belə daha yaxşı olar," – dedi. Razılaşmadım: "Yox, komandir. Yaxşısı budur, siz idarəetmədə qalın, sizə bir şey olmasın. Taborumuzun başsız qalmağından qorxuram. Həm də mən qərargah rəisiyəm, tabor komandiri deyiləm". Əslində bir zabit kimi, idarəetməyə də hazır olmalı idim, lakin bu qədər insanın məsuliyyətini üzərimə almaqdan çəkinirdim. Etiraf etməliyəm ki, o an bir zabit kimi yox, adi bir insan kimi düşünürdüm.

Yenicə sərəncamına verildiyimiz hərbi hissənin komandiri bizi Füzulinin Ağaxanlı kəndində bir dağlıq əraziyə apardı. Qruplar şəkildə yerləşmişdik. Bu ərazi düşmən nəzarəti altında idi, bizi müşahidə edirdilər. Bizdən 400 metr irəlində yerləşən səngərə getməli idik. Qabaqda mən, arxamda rəhmətlik Sənan Kərimov gedirdi. Vəziyyət yenə dəyişdi: kombatımız Cavid Mahmudov ikinci qrupun, mən birinci

qrupun, kombatın müavini isə ehtiyat qrupunun başına keçdi. Bir-birimizdən 1–2 kilometr məsafədə əmri gözləyirdik. Axşam oldu, zil qaranlıq çökdü. Dəhşətli səssizlik var idi, hətta ermənilərin danışq səsləri də eşidilirdi. Döyüşə başladığımız və xoşbəxtlikdən onu itkisiz başa vurduq. Beş gün dayanmadan irəlilədik, bütün döyüşlərdən itkisiz çıxıb bildik. Kombatımız yerimizi məruzə etdi. Tapşırıq görə, növbəti yüksəkliyə doğru irəliləməli idik. Sağ tərəfimizdə mövqə tutan erməni minomyotçuları üstümüzə dayanmadan mərmir yağdırırdılar. Hava soyuq, yükümüz də ağır idi. Bir sözlə – haldan düşmüşük və çox yorğun idik. Bu an gizirimizin ayağından güllə dəydi, yüngül xəsarət aldı. Hədəfimiz olan yüksəkliyə gəlib çatdıq. Rabitəçimiz çavuş Məhəmməd Əhmədov, kombatımız Cavid Mahmudov və mən ehtiyatla yüksəkliyin zirvəsinə qalxmağa çalışırırdıq. Zirvəyə çatanda yerin altında yerləşdirilmiş boş bir tikili – dot gördük. Dayandıq. Kombatımıza “Gözləyək, düşmən olar,” – deyə xəbərdarlıq etdim. Sürünərək irəlilədik. Cavid oraya iki əl qumbarası atıb, dotu partlatdı. Sonra mənə çağıraraq dedi ki, şəxsi heyəti buraya çağırım. Bir də eşitdim ki, çavuş qışqırır ki, kombat vurulub. Hadisə bir göz qırpmında oldu. Snayper onu başından vurmuşdu. Onu arxaya sürüməyə başladım. Güllə başının bir tərəfindən girib, o biri tərəfindən çıxmışdı, burnundan qan gəlirdi. İnanmırdım. Başını sarıdım, onu bir daha silkələdim ki, bəlkə gözünü açsın. Gördüm ki, ayılıdır. Xəstəxanaya yolladıq. Kombatımızın şəhid olduğunu məruzə etmək, təəssüf ki, mənə qismət oldu. Mən o döyüşdə həm tələbə, həm də əsgər yoldaşımı itirdim... Bir müddət sonra həmin yüksəkliyi almağa nail olduq. Birliyin artilleriya

şöbəsinin zabiti, mayor Rövşən Əliyev kombatımızın şəhid olduğunu eşidən kimi ordunun arxa cəbhəsindən çıxıb, bizim yanımıza gəldi. Mayor hərbi hissənin idarə olunmasını öz boynuna götürdü, nə qədər çağırırsalar da, geri dönmədi...

Sonra yağış yağmağa başladı. Leysan idi, tamamilə islanmışdıq. Elə bil göylər də Cavidin ölümünə göz yaş axırdı... Biz irəlilədikcə düşmən geri çəkilmirdi. İki gün güclü yağışlar yağdı. Yeni tabor komandiri təyin olundu, bizə yeni tapşırıq verildi. Növbəti hərbi əməliyyata hazırlaşmağa başladığımızda düşmən var idi, sağ tərəfimizdə isə başqa bir qrupumuzun ermənilərlə döyüşü gedirdi. Sol tərəfimiz boş idi, ehtiyat üçün oraya patrullar təyin etmişdik. Onlar bizi arxadan müşayiət edirdilər. Plana uyğun olaraq hərəkət edirdik. Birdən dağın yamacında bizə doğru irəliləyən bir tank qrupu gördük. Dərhal silahlarımızı nişan almaq üçün tuşladığımızda. Bir də gördük ki, tanklardan birindən Azərbaycan bayrağını yelləyərək, bizi səsləməyə başladılar. Elə bildik ki, öz əsgərlərimizdir. Kapitan Vüqar İbrahimov da onlara bayrağımızı yelləmək istəyəndə qəfildən gözümdən vuruldu (Allah ona da şəfa versin). Yerə yıxıldı. Birdən çaxnaşma düşdü. Tanklar və BMP-lər bizi vurmağa başladılar. Yerə uzandıq. Üstümüzə tanklar, BMP-lər gəlirdi. Gözlərimin qabağında əsgər Elməddini vurdular. Çəkisi cəmi 50 kq olardı, yaşı da çox az idi. Ona doğru getdim. “Dayan, indi tankçını vuracağam,” – dedim. Yenicə yağın yağış silah-sursatımızı islatmışdı. Pulemyotçunu nəmli silahla nişan aldım, güllə tankın içinə girdi. Yenidən bizə atəş açmağa başladılar. Elməddinin səsi çıxmırdı, elə bildim ki, ölüb. Uzaqlaşmağa başlayanda danışdı: “Komandir, mənə də apar”. Nə edəcəyimi bilmirdim. Dağın döşündə biz, yamacında

tanklar dayanmışdı. Tank atəşindən hərəkət edə bilmirdik. Avtomatla tankı vura bilməzdik. Axır ki, Gəncədən bir əsgər – Cavid Əliyev tankı vurmağı bacardı. BMP-nin desantları bizi qırmaq üçün maşından düşüb səpələnmişdilər. Arxadan bizə dəstəyə gələn minaatan batareyalarımız da desantları vururdu. Haradasa 70–80 nəfər əsgər gəlmişdik. Həmin döyüşdə 14 şəhidimiz, 52 yaralımız oldu. Döyüşün sonunda onların bir tank taborunu əsir aldığımız. Bizə dəstək gələndən sonra ermənilər qaçdılar. Mühasirədən çıxdıq. Sənan Kərimov da elə bu döyüşdə şəhid oldu. O, gizlənməyə bilirdi, amma canı bahasına döyüş meydanından əsgərləri çıxararaq xilas etməyi seçdi... Şəhidlik zirvəsinə ucaldı... Bu döyüşdə neçə əsgərimizin bədəni parça-parça oldu, onları tanıya bilmədik... Çox ağır idi... Lakin yüksəkliyi almağa nail olduq.

Növbəti döyüşə hazırlaşmaq üçün yenidən qruplaşmağa başladığımız. Köməyə iki şəxsi heyət də gəldi. İki gün sonra yeni tapşırıqımız məlum oldu. Qırmızı Bazarda birbaşa Füzulinin mərkəzinə aparan çox önəmli bir strateji yol var idi. Bu yolun bir qolu təpənin ətrafından fırlanaraq yenidən Cəbrayıla aparırdı. Gecə saat 3-ün yarısı həmin əraziyə çatdıq. Bu ərazini xüsusi təyinatlılardan təhvil aldığımız. Haradasa 2–3 gün sakit keçdi. Yolun 150–200 metr hündürlüyündə, bir təpənin yanında başqa bir qrupumuz mövqə tutmuşdu. Həmin qrupun komandiri Şahin Tapdıqlı idi. Buralar gizlənmək üçün heç əlverişli deyildi, buna görə də gündüz vaxtı düşmənin gözüne görünməməyə çalışırıq. Səngərlər qazıb mövqə tutmuşduq. Axşam qaranlıq düşməyə başlayanda irəliləməyə başladığımız. Tapşırıqımız, həyatımız bahasına da olsa, bu strateji

əhəmiyyətli ərazini düşməyə verməmək idi. Birdən təpədəki qrupun komandiri Şahin rəbitə ilə mühasirəyə düşdüklerini xəbər verdi. Sürünə-sürünə, dörd nəfər əsgərlə təpəyə doğru getdik. Vəziyyəti bilmirdik, sadəcə yoldaşlarımızın köməyinə çatmağa çalışırıq. Təpədən baxanda gördük ki, düşmənin üstümüzə gəlir. Atışma başladı. Gizlənməyə yer yox idi. Bronojiletimi, kaskamı çıxarıb, sipər kimi qarşıma qoydum. Qüvvələr bərabər deyildi, düşmənin isə bizə doğru yaxınlaşmaqda davam edirdi. Vəziyyəti komandanlığa xəbər verdim və biz sürünə-sürünə səngərə qayıtmağa başladığımız. Elə bu an tank əleyhinə raketlə səngərimizi vurdular. Haradasa 7–8 nəfərlik itkimiz oldu. Ağlımdan “Deyəsən, artıq bu sonudur” – kimi qara düşüncələr keçirdi... Tərimi sildim, gözləməyə başladım. Gizir Ravid Bağirov, rəbitəçimiz Məhəmməd, bir də çavuş Xaqani Murtuzəliyev və mən səngərdə idik. Məndən soruşdular: “Nə edək?” Dedim ki, gözləməliyik. Gərginlikdən kaskamı başıma taxıb çıxarırdım. Kaskamı başıma yenidən taxmışdım ki, bizi yenə vurdular. Mərmilə qarşımda dayanan gizirin 3 metr arxasına düşdüm. O an elə bildim ki, başım zərbədən qopub. Həyəcan içində qızım Mələhəti səsləməyə başladım... Sanki mənə yox, ona nəşə olmuşdu... Gözümün qabağına bir tək o gəlirdi. “Başımı tapmaq” üçün təlaşla torpağı qazımağa başladım. Elə bilirdim ki, həqiqətən də ölmüşəm. Torpağı eşələyə-eşələyə irəlilədim. Üstümdə diş, saç qalıqları tapdım. Düşünürdüm ki, mənimkidir. Yerdən tapdığım daşı yoxlamaq məqsədi ilə başıma vurmağa başladım, amma heç nə hiss etmədim. Ermənilər isə hər tərəfdən mərmiləri üstümüzə yağış kimi yağdırırdılar. Ravidin bədəninə qəlpələr qalmışdı. Bir qədər irəliyə gedəndə gördüm ki, çavuşun da başı partlayıb.

Birdən mənə kimsə şillələyərək silkələməyə başladı. Nəsə deyirdi, amma heç nə eşitmirdim. Qulaqlarım tutulmuşdu. “Komandır, salamatsan!” – deyə qışqırdı. 15–20 dəqiqə sonra özümə gəldim. Məhəmməd kaskamı və silah-sursatımı götürdü. Biz 100–150 metr arxada yerləşən daha dərin səngərə keçdik. Sağ dirsəyim parçalanmışdı, qolumdan qan axır, gözlərim qaralırdı. Bu, müharibə boyunca düşdüyümüz ikinci mühasirə idi. Səngərdə Məhəmməd mənə kaskamı göstərdi. Gördüm ki, 6 qəlpə kaskama girib, qəlpələrdən biri isə kaskanı dəlib keçib. Sağ qalmağım möcüzə idi. Şəhidlik Allahın nemətidir, amma mənə qismət olmadı... Səngərdə bir neçə nəfər qalmışdıq. Arxadan artilleriyamız erməniləri vurduğuna görə onlar da irəliləyə bilmirdilər. Sonradan xəbər tutdum ki, imdadına çata bilmədiyimiz Şahid Tapdıqlının qrupu düşdüyü mühasirədə 11–12 nəfər şəhid verib. Tanıdığımız başqa bir komandır – Hakim Bəşirov da həmin şəhidlərin siyahısında idi... Elə onun yanında əsgər Cavid Həsənov da şəhid olmuşdu. Bir müddət sonra bizə arxadan dəstək gəldi. Düşmən geri çəkildi. Mənə Salyan rayonunun hospitalına təxliyə etdilər. Qələbə xəbərini də hospitalda, həkimlərdən aldım.

Ümumilikdə taborumuz 27 nəfər şəhid verdi. Müharibədən sonra hamısının yas mərasimlərində iştirak etdim. Ailələrinə ürək-dirək verirdim, amma nə fayda? Nə qədər dərdlərinə şərik olmağa çalışsaq da, o acını unutmurmaq mümkün deyildi... Tək təsəllimiz o oldu ki, o igidlərin hamısı ən yüksək zirvəyə – şəhidlik zirvəsinə ucaldılar...

Müharibə vaxtı daim xatırladığım bir epizod var. Naxçıvanda tələbə ikən şəhərə ekskursiyaya çıxmışdıq. Bizi Əshabi-Kəhf ziyarətəgahına aparmışdılar. Orada bir yer var:

iki daşın arasından keçəndə ürəyində arzu tutursan. Mən də arzu tutdum: Allah mənə şəhidlik nəsim eləsin... Amma arzum yerinə yetmədi. Demək, qismət belə imiş...

Tələbə yoldaşım, kombatımız Cavid Mahmudovu tez-tez yad edirəm. Çox mədəni, nəcib insan idi. Ağılıma da gəlməzdi ki, onunla nə vaxtsa çiyin-çiyinə döyüşəcəyəm, o şəhid olacaq, mən isə müharibədən evə qayıdacağam. Bəzən onu yuxularımda görürəm. Şirin-şirin söhbət edirik. Mənə deyir ki, indi sənə şəhidlik nədir, onu danışacağam. Oyanıram və onun danışdıqlarından heç birisini xatırlamıram.

Məndən soruşsalar ki, Vətən nədir, izahını verə bilmərəm. Vətən müqəddəs bir anlayışdır, mənəcə, Allahla bağlıdır. Yaşamaq da, ölüm də yaradanın əlindədir. Bircə onu bilirəm ki, Vətən üçün ölməyinə dəyər...

\*\*\*

İsayev Hamid Tərhan oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Hərbi xidmətlərə görə” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı,

“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı



### KƏŞFİYYAT HAVASI

*“Dayı” ləqəbli Hamidin dastanı*

Bizim bölməmizə Murovdağ silsiləsində yerləşən Koroğlu yüksəkliyindən düşmənin əks-hücumunun qarşısını almaq tapşırığı gəldi. Murovdağ silsiləsindən Çiçəkli dağa kimi hərəkət etdik. Düşməni pilotsuz uçuş aparatı ilə bütün ərazilərdə axtarırdıq. Biz xüsusi təyinatlı qüvvələrin döyüş tapşırıqlarının yerinə yetirilməsində, təlimlərdə onlardan daim istifadə edirdik. Düzənliklərlə hərəkət edərək, sağ və sol postları bir-bir ala-ala, bütün postları təmizləyirdik. Mərkəzə doğru hərəkət edirdik. Düşmən 5 qrup ayırır, artilleriya atəşi ilə bizi məhv etmək üçün pusqu düzəltdi, amma niyyətləri öz başlarında çatladı. Çoxlu itki verərək, postlarını itirdilər. Sonra komandanlıq tərəfindən növbəti əmr gəldi. Biz Füzuli istiqamətinə gəlib, orada öz fəaliyyətimizi icra etməyə başladıq. Dəstələrin tərkibində hərəkət edirdik. Füzuli rayonunun Qaraxanbəyli kəndinin girişində ermənilərin çox

məşhur bir tuneli vardı. Onlar həmin tunellə ad çıxarmışdılar. Guya bu tunnel alınmaz qala idi. Amma bizim xüsusi təyinatlı qüvvələrin qarşısında elə bir maneə yoxdur ki, onu dəf etməsinlər. Biz bölmələrimizlə həmin istiqamətlər üzrə hərəkət etdik. Ermənilər qruplara bölünərək, əraziyə paylanmışdılar. Bizi snayper atəsinə tuturdular.

Mənim 6 nəfərlik qrupum vardı. Həmin 6 nəfərlə bir taborun tərkibində hərəkət edirdim. Mənim orada vəzifəm tamamilə başqa bir tapşırığı yerinə yetirmək idi. Düşmən snayperi mənə atəş açdı. Dəbilqəmin üstündən 2 sm aşağı dəysəydi, güllə başıma girərdi. Dəbilqənin üst tərəfini dağıtdı və zərbədən yerə çırpıldım. Elə bildim, şəhid olmuşam. Kəlmeyi-şəhadətimi demək istəyəndə arxadan yoldaşlarım məni çağırırdılar. Başa düşdüm ki, sağ qalmışam. Yoldaşlarıma dedim ki, snayper buranı nəzarətdə saxlayır, siz özünüzlü ölülüyə vurun. 8–10 dəqiqə gözləyəndən sonra silahımızı bir metr irəliyə qoya-qoya həmin istiqamətdə köhnə səngərlərə tərəf hərəkət etməyə başladıq. Çatandan sonra bir anda səngərə atıldıq və mövqe tutduq. Düşmənin mövqələrinə atəş açaraq, yoldaşlarımızı oradan təxliyə etdik.

Tunellərə girib oranı dağıtdıq. Tunellərin içərisində onların nələri yox idi?! 30 ildə onlar ancaq istehkamları gücləndirməklə məşğul olmuşdular. Tunellərin içinə beton plitələr döşəmişdilər. Bu tunellərlə texnika da rahat hərəkət edə bilirdi. Elə kameralar quraşdırılmışdı ki, ayaq səsindən, hətta adi titrəmədən belə, hansı istiqamətə desən, kamera baxırdı. Balaca bir siçan gəlsə belə, onun ayağının titrəyişindən kamera həmin istiqamətə dönməyə başlayırdı. Dəzgahların

üzərinə birləşdirilmiş silahlar vardı. Onlar əraziyə monitorla baxırdılar. Gələn insandırsa, canlı qüvvədən istifadə etmədən, düyməni basaraq silahdan atəş açmağa başlayırdılar.

Biz kameraları məhv edəndən sonra rahat şəkildə içəri girdik. Ermənilərin 75 nəfər əsgərini əsir götürdük. Düşmənin döyüş əzmini orada qırdıq. Sonra növbəti tapşırıqlar üzrə hərəkət etməyə başladıq.

Biz bir gecədə 30–35 km hərəkət edirdik. Düşmən səhər ayılında görürdü ki, artıq hakim nöqtələri tutmuşuq. Müqavimət göstərmək istəyirdilər, alınmırdı. Artilleriya ilə, aviasiya ilə bizi atəşə tutmağa başladılar. Xüsusi təyinatlıların keçdikləri təlimlər müharibə meydanında öz müsbət nəticəsini göstərirdi. Xüsusi təyinatlı qüvvələrin nəyə qadir olduğu döyüşlərdə bilindi.

Ermənilər silah-sursatlarını, ərzaq ehtiyatlarını buraxıb gedirdilər. Biz də rahatca onları götürüb, özlərinə qarşı istifadə edirdik. Bu bizim özümüzə də ləzzət edirdi.

Cəbrayıl istiqamətində hərəkət etməyə başladıq. Ermənilərin orada bir hərbi hissəsi var idi. Onlar məcbur olub hərbi hissələri tərk edərək qaçmağa başladılar. Belə deyilirdi ki, düşmən artilleriyası dəqiq vurur. Mən bir neçə yerdə aşkar etdim ki, düşmən bütün mövqelərimizin koordinatlarını dəqiq çıxarıb və oraya oriyentirlər yazıb. Oriyentir 5, 6, 7... Oriyentir 5 istiqamətində onların artilleriyasından bizə atəş açıldı. Yoldaşlarıma dedim ki, onlar hər bir oriyentir qeydi ilə bizə atəş açacaqlar. Ehtiyatlı olun. Bir zabit yoldaşımızla qaça-qaça qabağa gəldim ki, oradakıları xəbərdar edim. Onları dayandıqları yerdən çıxarıb, aşağı saldım, çünki o mövqenin

oriyentiri 9 idi. Onlar oranı tərk etdilər. Həmin vaxt mərmə uçuşunu gözlərimlə gördüm. Yerə düşən mərmə partladı, üç qəlpə üzümdən, başımdan və qaşımın üstündən dəymişdi. Mənə ilk tibbi yardım göstərildi. Təxliyə olunmaq istəmədim, öz istəyimlə döyüşə davam etdim.

Cəbrayıl istiqamətində düşmən əks-hücuma keçdi. Üstümüzdə 11 tankın gəldiyini gördük. Arxadan isə düşmənin yüngül zirehli texnikaları, BMP-ləri, canlı qüvvəsi gəlirdi. Biz öz bölmələrimizlə, bir-birimizə paralel olaraq irəliləməyə başladıq. Əvvəlcə gələn 11 tankın 5-ni spayklardan vurmağa nail olduq. Vurulan tankları görən ermənilər qorxudan 6 tankı qoyub özləri qaçdılar. Geri çəkilməyə başladılar. BMP-lər və canlı qüvvə də tam əks istiqamətdə geri çəkilməyə, qaçmağa başladılar. Beləliklə, Cəbrayıl da azad olundu.

Növbəti tapşırığımız Hadrutun azad edilməsi idi. Ermənilər Hadrutu verməmək üçün bütün canlı qüvvələrini bölgənin cənub hissəsinə toplamışdılar. Və onlar bizi elə cənubdan gözləyirdilər. Hərbi hissələr öz yaşayış yerlərini boşaldıb dağlara çəkilmişdilər. Biz gecələr hərəkət edirdik. Gecə vaxtı ən azından onların alışqanlarının işığını görürdük. Onlar özləri də bilmədən işıq maskalanması qaydalarını pozurdular. Beləliklə, bizim müşahidəmiz altına düşürdülər və biz onların burada hansı sayda ola biləcəklərini müəyyən edirdik.

Sonra istiqamətimizi dəyişib, müxtəlif yerlərlə hərəkət etməyə başladıq. Həmin vaxt topların səsini eşidirdik. Atəşləri kəsilmirdi. Yolları elə dəqiq vururdular ki, bizim texnikanın hərəkətini məhdudlaşdırmışdılar. Texnikamız hərəkət edə

bilmirdi. Bütün dərələrdə onları axtarırdıq ki, məhv edək. Hansı dərəyə baxırdın, səsləri gəlirdi. Beləliklə, biz Hadrutun müəyyən hakim nöqtələrinə gəlib çıxdıq. Oranı düşməndən təmizləyib yerləşdik. Orada bölgə bazası qurduq. Səhərin açılmasını gözlədik. Səhər açıldı, ərəziyə tam nəzarəti təmin etdik. Giriş planını müzakirə etməyə başladığımız.

Biz yolumuzu 9,5 km uzadaraq, gecə ilə hərəkətə başladığımız. Çox çətin yollarla gedirdik. Özümüz istədik ki, haropdan (İsraildə istehsal olunmuş pilotsuz uçuş aparatı) istifadə olunsun. Haropun səsi gələndə düşmən qaçmağa siçan deşiyi axtarırdı. Harop, sadəcə olaraq, səs salırdı və bunlar qaçıb gizləndilər. Səs maskalanması pozulanda eşitmirdilər.

Hadrutun şimal istiqamətinə doğru irəliləyirdik. Hadrut-Xankəndi istiqamətində bir yol var idi. O yolu keçib, oradakı hakim nöqtələri tutmalı idik. Müəyyən bölmələr var idi ki, o bölmələrin tərkibində biz həmin hakim nöqtələri ələ keçirməli və yuxarı komandanlığa məruzə etməli idik.

Hadrutun şimal istiqamətinə çatdıq. Orada o qədər setkalar toxumuşdular ki... Onların hamısını bir-bir kəsib, kəndlərdən keçərək Füzuli istiqamətinə çatdıq. Hadrutdan Füzuliyə torpaq yol var idi. Oranı qalxdıq. Bir yerdə mövqe tutduq. Hadrut-Xankəndi yolunu, Hadrutdan Füzuliyə gedən torpaq yolu da nəzarət altına aldıq. Orada mövqe tutduq. Sayımız çox az idi – cəmi 20–25 nəfər idik.

Səhər açılırdı. Düşmən artıq gördü ki, bizim bölmələr onların gözləmədikləri yerlərdə dayanıb. Vahiməyə düşən erməni hərbiçiləri və polislər bir-birinə qarışdı. Hadrut rayonu bütünlüklə hərbiçilərlə dolu idi. Polislər də onlarla birlikdə döyüşürdülər.

Bizim bölmələrimiz Hadrutun qərb hissəsində fəaliyyətə başladı. Hadrutun şərq istiqamətindəki yüksəklikləri, yolları da öz nəzarətimiz altına aldıq. Atışma başlayandan təxminən yarım saat keçmişdi ki, ermənilər Hadrutun bütün yollarının bağlandığını gördülər. Qorxuya düşüb bölgəni tərk etməyə başladılar. Birinci olaraq, axtardığımız 4 top heyəti bizim nəzarət etdiyimiz yolla hərəkətə başladı. Onları lap yaxına buraxdıq. Bizi görüb, atəş açmaq istəyəndə onları məhv etdik. 100–150 nəfər erməni oradan çıxmağa başladılar. Silahlı, silahsız halda, qorxudan mövqelərini tərk edib gedirdilər. Biz iki yerə bölündük. Bir hissəmiz əsas magistral yolun üstündə mövqe tutdu. Mən şəxsi heyətimlə birlikdə bulağın yanından keçən torpaq yolda, Füzuliyə gedən yolun üstündə mövqe tutmuşdum. Ermənilərin yaxınlaşmasını gözləyirdik. Çox yaxın gəlsinlər deyə, erməni meyitlərini sağa-sola çəkmişdik ki, görməsinlər. Bizim əskərlərimizin sayı onlardan çox az idi.

Ermənilər torpaq yolla hərəkət etməyə başladılar. Orada içində bulaq olan böyük bir dərə var idi. Bulaqdan su içdilər, dərənin içi ilə hərəkət etməyə başladılar. Guya buradan tam təhlükəsiz halda çıxacaqdılar. Erməni əsgərlərinin meyitlərini gören anda artıq işi başa düşdülər. Hər yeri atəşə tutmağa başladılar. Mənim olduğum yerə də atəş açılmağa başladı. Düşmən yenidən öz mənfur, hiyləgər niyyətinə əl atırdı, "Təslim olun!" dedik, amma yenə atəş açmaqda davam etdilər.

O dərənin içindən cəmi 6 nəfər sağ çıxdı. Bir nəfər yaralı oldu. Qalan ermənilərin hamısının meyitləri orada qaldı. Dərənin kənarı, yol düşmən meyitləri ilə dolu idi. Xankəndindən gələn maşınlar yaralıları daşımağa başladı. Həmin istiqamət

üzrə mövqe tutmağa başladığı. Düşmən Füzuli istiqamətindən çıxıb Hadrutdan qaçanda, bizim durduğumuz yerdən keçirdi. Biz isə onların hərəkətinə mane olurduq. “Kamaz” maşınlarını ələ keçirdik. Maşınlar silahla dolu idi. İçində olan minaatanları, mərmiləri qənimət kimi götürdük, canlı qüvvəsini isə məhv etdik. Canını qurtara bilən qaçırdı. Daha bir maşını da Hadrutda tutduq. Silahlarını, xəritələrini götürərək hamısını yuxarı komandanlığa təhvil verdik.

Biz meşələrdə erməni qruplaşmalarını axtarmaqda davam edirdik. 5 gün ac-susuz qalandan sonra bölməmiz tərəfindən bizə su və ərzaq gətirildi. Digər bölmələrimiz artıq Hadrutun içinə girmişdilər və orada təmizləmə işləri aparılırdı. Ermənilərdən birini ələ keçirib danışdırdıq. Məlumat verdi ki, evlərin zirzəmilərində silahlı qruplaşmalar gizlənilir. Hadrutu həmin qruplaşmalardan təmizləməyə başladığı, amma bəziləri qaçdılar. Həmin o qaçan qruplaşmalar bizə təminat gətirən maşına pusqu qurdular. Biz də, buna cavab olaraq, müəyyən qədər qruplar hazırlayıb onların arxasına göndərdik. Bizim bölməyə pusqu quran qruplaşmanı məhv etdik.

Hadrutun bütün yüksəkliklərini ələ keçirdik. Sonra onları milli orduya təhvil verməyə başladığı. Düşməndən ələ keçirdiyimiz bütün silahları da onlara təhvil verdik. Hamısı təzə silahlar idi.

Bir günlük istirahət üçün bazaya qayıtdığı. Növbəti tapşırığımız Tuğ istiqaməti ilə hərəkət edərək, orada mövqe tutmaq idi. Biz gecə Hadrutdan çıxıb, təyin olunmuş marşrutla hərəkətə başladığı. Hava şəraiti də çox pis idi. Çiskinli-dumanlı hava idi, belə havaya “kəşfiyyat havası” deyilirdi. Düşmən hər yerə səpələnmişdi. Hara baxırdın, erməni postu idi.

Səhər açılmışdı. 35–40 km yol gəlmişdik. Tuğ kəndinin aşağı hissəsindən keçən bir çay vardı. Gəlib ora çatanda artıq düşmən əsgərlərinin, avtomobillərinin səsi eşidilirdi. Hava işıqlaşanda digər bölmələrimiz də 702 yüksəkliyinə doğru hərəkət etdilər. Onlar düşmənlə qarşılaşmışdılar. Tuğ kəndi tam boşalmamışdı. Səhər düşmən o vaxt ayıldı ki, biz artıq hakim nöqtələri ələ keçirmişik. Ermənilər öz təminatlarını edib, istehkamlarını hazırlamış, səngərlərini qazmışdılar. Təpədən dırnağa kimi silahlanmışdılar.

Səhərin alatoranlığında biz yüksəkliyə qalxıb, oradakı bölməmizə kömək etməli, həmin yüksəkliyi ələ keçirməli idik. Üzüm sahəsindən 702 yüksəkliyinə keçməli idik. Orada bizə RPQ-lərdən, pulemyotlardan atəş açmağa başladılar. Biz mövqe tutduq. Briqada komandirinin əmri ilə özümü 5 nəfər götürüb, sağdan manevr etdik. Həmin istiqamətdə düşmən mövqeləri vardı, lakin orada canlı qüvvə olub-olmadığını bilmirdik. Sağ tərəfdəki setka kəsildi. Düşməne iki tərəfdən manevr etdik. Onların səngərinə çatanda mən rus dilində komanda verməyə başladım, çünki bilirdim ki, belə dayanıqlı əsgərlər ancaq onların muzdlu döyüşçüləridir. Adətən, ya narkotik qəbul etmiş, ya da içkili halda olurdular.

Mən rus dilində komanda verəndə onlar mühasirəyə düşdüklərini anladılar. Mən “əllərinizi qaldırın, təslim olun” – dedikdə səngərdən çıxıb üzünə aşağı qaçdılar. Biz atəş açmağa başladığı, çünki onlar təslim olmaq istəmirdilər. Səngəri ələ keçirdik. Bütün silah-sursatların, ərzaq təminatlarının hamısı bizə qaldı. Sonra düşmən bizi minaatanlarla atəşə tutmağa başladı. Biz sursat təminatımızı götürərək başqa bir yerdə

mövqe tutduq. Müəyyən bir istiqamətə çəkildikdən sonra başqa yerə hərəkət edəcəkdik. Gördüm ki, Hadrut–Şuşa yolunun üstü ilə bir nəfər bizim dildə danışa-danışa üzüaşağı düşür. “Mən Sumqayıtdanam, Sumqayıtda böyümüşəm, mənimlə bir nəfər danışsın!”– deyərək qışqırırdı. “Mən müharibə istəmirəm, torpaqlar sizindir. Məni buraxın gedim...” Üzüm tənəkləri arasından məftilləri kəsib, 1–2 cərgə irəli getdim. Kamera ilə baxdım ki, görüm bu kimdir?! Hiss etdim ki, bu “bizim ermənilərin” danışığına oxşamır. Aşağıda baza bölgəsi seçmişdik. Şum vardı, şumun aşağı hissəsi isə çay və kolluq idi. Təminat və əsgər heyətimizi orada saxlamışdıq. Üzərlərinə də rəhbərlik üçün baş zabit qoymuşduq. Bu müəmmalı adam həmin hissə istiqamətində hərəkət edirdi.

702-nin sol tərəfindəki kolluqdan atəş səsləri gəlirdi. Biz əvvəlcə onun niyyətini başa düşmədik. Onu izləyə-izləyə aşağı düşdüm. 100–150 metr məsafədə, özümü göstərmədən gedirdim. Çayın yaxınlığında iki nəfər yoldaşımız vardı. Onlara dedim ki, bu ermənidir, gəlin onu tutaq, danışdıraq. Dedilər ki, dayı, 5–6 dəqiqə səbr edək, bu, tələ də ola bilər. (Uşaqlar mənə “dayı” deyirdilər). Görək, bunun axırı necə olacaq?! Bir az gözlədik. Oraya yaxınlaşanda, bizim əsgərlərimiz tərəfindən ona güllə atılan kimi, o, aşağı yattı. Sən demə, onu Tuğun içindəki hərbi hissədən kəşfiyyata göndəribmişlər. Onun yalanı üzə çıxandan sonra yaxınlaşıb onu məhv etdim. Həmin hərbi hissədən bizə 6 dəfə basqın etdilər. Sayımız onlardan xeyli az idi. Bu hücumların qarşısını alarkən, yaralılarımız da oldu. Həmin yaralıları müəyyən yerlərə təxliyə etdik. Qalib Aslanov qardaşımız çox ağır yaralanmışdı (şükürlər olsun

ki, hazırda həyatdadır). Üst-başımız suyun içində idi. Mən ciyərlərimə qədər soyuqlamışdım. Sifətimdəki, başımdakı qəlpə yaralarının hamısı irinləmişdi, bununla belə döyüşə davam edirdim.

Düşmən avtomobilindən erməninin buşlatını götürüb geyindim. Öz formamı qurutmaq istəyirdim. Elə bu vaxt bir səs eşitdim. Elə bildim, təyyarə səsidir, amma bu, hərəkət edən düşmən tankının səsi idi. Onlar elə bilmişdilər ki, biz yolu bağlamışıq. Müdaxilə edib, canlı qüvvələrini oradan çıxarıb aparmaq istəyirdilər. Həmin an tankdan atəş açıldı. Mərimi bizdən çox qabağa düşdü. PKT ilə atəş açmağa başladılar. Elə bil ki, ağacları ülgüc biçirdi. Onun mərmisinin yerə dəyib parçalanmasından dizimdən də yara aldım. İkinci mərmidən sonra yenə də başımda çox güclü ağrılar əmələ gəldi. Amma buna baxmayaraq, RPQ-7 ilə tankı vurdum. Tank sıradan çıxdı. Onlar sakitləşdilər. Oradakı canlı qüvvənin müəyyən bir hissəsini məhv etdik. Sonra yaralılarımızı götürüb, təhlükəsiz bir yerə çəkilmək məcburiyyətində qaldıq. Kolların arasında onların artilleriyasının əvvəl yerləşdiyi yeri tapdıq və orada yerləşdik. Yaralılarıma ilk tibbi yardım göstərildi. Səhəri gün yaralıları təxliyə etmək əmri verildi.

Düşmən bütün yolları minalamağa başlamışdı. Mən də yaralıların içərisində idim. Orada 16-ya yaxın şəhidimiz vardı. Özümüz də şəhidlərimizin yanında qalırdıq. Gecə yaralılarımız qan itirməkdən keçinməsinlər deyə, onları götürüb hərəkətə başladım. Xəbər gəldi ki, yollarda mina var. Təxliyə üçün gələn avtomobil minaya düşüb. Dedim ki, mən istehkamçıyam, yolda mina olsa, mən onu təmizləməyə

qadirəm. 10 metr gedirdim, 10 metrdən sonra dizim bükülürdü. Çox halsızlaşmışdım. Addım-addım irəliləyirdik. Dizimdən qan axırdı. Səhərə yaxın təxliyə maşınımız gəldi. Əhmədbəyli hospitalına təxliyə olunduq. Orada mənə ilk tibbi yardım göstərildi. Özümü toplayandan sonra öz istəyimlə yenidən döyüşçü yoldaşlarımın yanına getməyi qərarlaşdırdım və hospitaldan çıxdım. Başqa bölmələrə qoşuldum. Biz artıq Qırmızı Bazar, oradan da Şuşa istiqamətinə doğru hərəkət etməli idik. Mən döyüşən yoldaşlarla gedib, öz bölməmə çatmalı idim.

Şuşa ətrafında artıq çox qızgın döyüşlər gedirdi. Ermənilər bütün güclərini səfərbər etmişdilər ki, Şuşanı verməsinlər. Şuşa aşırımlarının hamısında avtomobillərin yanacaq borularını kəsib 45 dərəcə saxlamışdılar ki, piyadaların və texnikanın hərəkətini məhdudlaşdırsınlar.

Artıq Şuşanın kəndlərində idik. Malibəyli istiqamətində bizi artilleriya atəsinə tutdular. Mərminin biri düz yanımıza düşdü və mən ayağımın topuq hissəsindən yaralandım. Başımdan qapalı kəllə-beyin travması aldım və huşumu itirdim. Özümə gəlib gözlərimi açanda Füzuli rayon diaqnostika mərkəzində idim.

Müharibənin acılarını yaşamış bir insan kimi deyə bilərəm ki, vətən torpağı uğrunda yenə savaş olarsa, yenə də döyüşməyə hazırım.

\*\*\*

Cəbrayılı Cəbrayıl Vaqif oğlu  
Təltif olunduğu medallar:

“Cəsur döyüşçü” medalı,  
“Döyüşdə fərqlənməyə görə” medalı,  
“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,  
“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,  
“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,  
3-cü dərəcəli “Vətəne xidmətə görə” ordeni



SKAN ET

## DÜŞMƏNİN ÇÖRƏYİNİ DƏ YEMƏK OLMAZ...

*Cəsur Cəbrayılın dastanı*

Bakıdan yola düşən “Bakı həmləsi” hərbi ešelonu 14 saat yol gəldikdən sonra Ağcabədiyə çatdı. Meşədə dincəldik. Silah-sursatlarımızı qaydaya saldıq və tapşırığı gözlədik. Oktyabrın 1-də tapşırıq verildi. Biz Cəbrayılın Nüzgar kəndinin dağında döyüşə başladıq. Düşmənin müqavimətini qıra bilmirdik. Elə mövqə tutmuşdular ki, hər tərəfdən bizi atəşə tuturdular. Sağdan, soldan, mərkəzdən hücumla keçmək istəsək də, alınmırdı. 4–5 saat atışma oldu. Gördük ki, alınmır, bu qüvvə ilə oranı götürə bilməyəcəyik. Şəhidlərimiz, yaralılarımız oldu. Geri çəkildik.

Həmin günün axşamı əlavə qüvvələr gəldi. Düşmənin ağılına gəlməyən digər istiqamətdən hücumla keçmək üçün gecə ilə yola çıxdıq. Yükümüzün ağır olması bizi yorurdu. Oraya gecə çatdıq. Mövqə tutduq. Atışmaya girmədik, gözlədik, ancaq müşahidə aparırdıq. Erməni tərəfi dayanmadan atəş

açırdı. Snayperləri yaxşı işləyirdilər. Biz yerimizi bəlli etməmək üçün cavab atəşi açmırdıq. Gecəni orada qaldıq. Səhər güllə səsləri ilə açıldı. Üç gün döyüştük. O istehkamı yarmaq o demək idi ki, Cəbrayılın ərazisinin yarısı bizim nəzarətimiz altına keçirdi. Zəncir şəklində açıldıq və irəlilədik. Artıq kənddə təmizləmə işləri aparılırdı. Bir də gördük ki, düşmənin təminat maşını bizə tərəf gəlir. Bədbəxtlərin xəbəri yox idi ki, artıq Azərbaycan ordusu bu yerləri alıb. Komandir əmr verdi ki, atəş açılsın. Hamımız yerə uzandıq. PK ilə atəş açıldı. Ermənilər şoka düşüb qaçdılar. Maşın dolu ərzaq bizə qaldı. Ermənilərin müdafiə xəttini yarandan sonra Cəbrayıl şəhəri və xeyli kəndlərin ərazisi bizim nəzarətimiz altına keçdi. Kəndlərdən əsər-ələmət qalmamışdı. Hamısı dağıdılıb talan olunmuşdu. Bir gün istirahət etdik və yeni tapşırıq aldıq. Tapşırıq gəldi ki, Füzuliyə geri qayıdın. Hadrut istiqamətində irəlilədik. Yağışlı bir gün idi. Üstümüz-başımız suyun içində, yenə də ağır yüklərlə, palçıqlı yollarla irəliləmək vəziyyətimizi çətinləşdirirdi. Qarşıda səngər kimi bir yer var idi, üstü samanla örtülmüşdü. Düşmən samanlığın tərpənişindən hiss etmişdi ki, kimsə gəlir və snayper bizi görmədən atəş açırdı. Biz dolayı yolla arxaya keçdik. Haldan düşmüşdük, yorğun idik. Oradan kiçik çay axırdı. Biz çay daşlarını tapdalayanda düşmən ayaq səslərini eşitdi. Biz isə düz kolonla gedirdik və düşünürdük ki, erməni postu hələ qabaqdadır. Bizi atəşə tutmağa başladılar. O postda təxminən 7–8 nəfər var idi. Tez mövqe tutduq, atəşin dayanmasını gözlədik. Onlar elə bildilər ki, yəqin biz geri qayıtmışıq. Orada çoxdan qazılmış kiçik bir səngər var idi. Hamımız onun içinə girib, bir-birimizə sıxılaraq gizləndik. Onlar bizim mövqelərimizi bilmək üçün

ışıqlandırma fişənglərindən istifadə etdilər. Hər tərəf aydın görünürdü, nəfəs belə almırdıq. Səhərə qədər orada qaldıq, çünki onların əlavə qüvvə çağırdığını bilmirdik.

Yağış isə dayanmadan yağdı. Suyun, palçıqın içində idik. Səhərə yaxın komandir tapşırıq verdi ki, geriye qayıtmaq lazımdır. Geri dönərkən şəhid və yaralımız oldu. Şəhidimizi, yaralımızı da götürüb geriye qayıdırdıq. Əldən düşmüşdük. Palçıqlı səngər, susuzluq... Ağzımızı açırdıq ki, yağış suyu ağzımıza düşsün. Bu vəziyyətdə qüvvələrimizi möhkəmləndirmək üçün geriye dönürdük. Füzuli artıq alınmışdı. Füzulinin son kəndləri – Aşağı Əbdürrəhmanlı, Yuxarı Əbdürrəhmanlı, Yuxarı Gilağardı kəndləri istiqamətinə doğru hərəkətə keçdik. Füzulinin son çıxışı Xocavənd idi. Son kəndə girəndə gördük ki, düşmənlərdən biri Xocavənd istiqamətinə qaçmaq istəyir. Ayağından vurduq. Qaçıb kəndin xarabalığında gizləndi. Tabor komandiri, qərargah rəisi və üç nəfər əsgərlə birlikdə onun arxasınca getdik. Ən çətin məqam da odur ki, düşmən gizlənir, bizi görür, biz isə onu görmürük və axtarıyıq. Hər an gizləndiyi yerdən güllə atıb, gizləndiyimiz yerdə birimizi vura bilərdi.

Kəndə girəndə gördük ki, onların bir zabiti Niva markalı avtomobilə minib qaçır... onu vura bilmədik. Tabor komandiri ilə qərargah rəisi təpənin üstünə çıxdılar ki, onun hara getdiyini izləsinlər. Biz isə onu axtarmağa getdik... Birdən səs eşitdim. Gördüm ki, erməni əsgəri uzanıb yerdə, bizi səsləyir. Komandirə məlumat verdim ki, şəərəfsiz buradadır, nə edim? Komandir dedi ki, onu tutub buraya gətirin. Erməninin üzərinə getmək istəyəndə bizə atəş açdı. Tez evin xarabalığı arxasında

gizlənərək komandirə səsəndim: “Komandir, artıq bunu tutmaq yox, məhv etmək lazımdır”. Onu vurdum. Düşmənin üzü üstə uzandı. Komandirimiz ona yaxınlaşıb, ratsiyasını və silahını götürdü. Çiyindən qaldırıb, çevirmək istəyəndə qışqırdım: “Komandir, qumbara!” Əlini zapalda tutmuşdu, çevrilsə, partlayacaqdı. Onu çiyindən də vurduq. Zapalı çəkmə bilmədi. Erməninin hiyləsi baş tutmadı.

Ermənilər gecə ilə “Карабах – Армения!” deyə-deyə əks-hücuma keçdilər, lakin biz mövqələrimizi qoruya bildik və onları məhv etdik. Onlara bildirdik ki, Qarabağ – Azərbaycandır. Həmin döyüşdə iki şəhid verdik.

Füzuli istiqamətində hərəkət edirdik. Məngənə dağ deyilən bir yer var idi. Biz onun ətrafında idik. Bizə əmr gəldi ki, bir ərazi var, ora alınmalıdır. 35 nəfərdən ibarət şəxsi heyətlə “Kamazla” irəlilədik. Bir az getmişdik ki, maşınımızı minomyotla yanacaq bakı tərəfdən vurdular. Maşının bir hissəsi yox oldu. Hərəkət bir tərəfə qaçdı. Düşmənin növbəti addımının necə olacağını bilmirdik. Mövqe tutduq, gözlədik. Gördük ki, maşından səs gəlir: “Kömək edin, kömək edin!”. Xəbərimiz yox idi ki, əsgərlərimizin biri maşında qalıb. Bilmədik neyləyək, ehtiyatla yaxınlaşdıq. Ehtiyat edirdik ki, birdən maşın partlayar, amma onu xilas etməli idik. Biləsuvarlı bir əsgərlə birlikdə irəli atıldım. Maşına yaxınlaşdıq, yaralını çıxardıq. Çox pis vəziyyətdə idi. Dedi ki, məni yerə qoyun, gedin. 35 nəfərdən 18 döyüşçü yaralanmışdı. Onların silahları maşında qalmışdı. Komandir dedi ki, “Kamaz”dan silahları götürmək lazımdır, könüllü kim gedər? Hər an partlama təhlükəsi olan “Kamaz”dan silahları götürmək lazım idi. Mən irəli çıxaraq

könüllü getdim, silahları yığıb geri qayıtdım. “Döyüşə silahsız gedəcəkdiniz?” – deyə silahları təhvil verdim. Bütün yaralılar təxliyə olundu. Mən də kəllə-beyin travması almışdım.

Füzuli ermənilərdən tam təmizləndəndən sonra növbəti istiqamət Xocavənd idi. Xocavəndə kəşfiyyat xarakterli yürüşlərimiz oldu. Düşmənin boş səngərləri var idi. Orada mövqe tutduq. Hər dəfə müşahidə edib, geri qayıdırdıq. Sən demə, düşmənin bundan xəbəri var imiş. Növbəti dəfə gedib qayıdanda 8 nəfərlə minaya düşdük. Bir şəhidimiz və yaralılarımız oldu. Onların bu hiyləsinə cavab verməli idik. Xocavənddə ermənilərin ən böyük hərbi hissəsi yerləşirdi, ora götürülməli idi. Hərbi hissənin arxa tərəfinə keçdik. Elə yerdə mövqe tutduq ki, oradan hərbi hissəni tam olaraq görür, müşahidə aparırıdık. Ermənilər gəldiyimizi bilirdilər, ona görə də hərbi hissəni boşaltmışdılar, amma onların bəzi qüvvələri hərbi hissənin ətrafında mövqe tutmuşdular. Komanda verildi ki, hərbi hissənin gözətçi qülləsi götürülsün. Biz hücumə keçdik. Sağ tərəfdə mövqe tutan düşmənlərin sayı haradasa 7–8 nəfər olardı. Biz açıqlığa çıxanda atışma başlandı. Hamımız yerə uzandıq. Onlar bizi görürdülər, hər an vurula bilərdik. Bizə kömək gəldi. Ermənilər qaçdılar. Bir neçə nəfər “Niva”ya minib uzaqlaşdı, onları vura bilmədik.

Həmin qaçan ermənilər Xocavənd istiqamətində gizlənmışdilər. Onlar yaralılarımızı götürmək üçün gələn sanitariya maşınımızı atəşə tutaraq vurmuşdular. Ratsiya ilə bizimkilərin səsini eşidirdik, Anar həkim qışqırırdı ki, bizi vururlar, bizi vururlar! Sonra səs kəsildi. Həkim kapitan Anar Məmmədov çox cəsur insan idi. Harada yaralı olurdu, oraya qorxmadan

gedirdi. Təhlükəli olsa belə, gedirdi. Çox təəssüfləndik ki, qaçan erməniləri vursaydıq, bəlkə də Anar həkim sağ qalardı. Sonradan digər bölmənin döyüşçüləri həmin dəstəni məhv etmişdilər, amma Anar həkimi, digər şəhidlərimizi qaytarmaq mümkün olmadı...

Ermənilərin Xocavənddəki hərbi hissəsini götürdük. Orada təmizləmə işlərinə başlamışdıq. Artıq düşmən bilirdi ki, biz oradayıq, oranı hədəf seçərək darmadağın etməyə başladılar. Hər cür silahdan atəş açırdılar. Yer axtarırdıq ki, mövqe tutaq. Hərbi hissənin ətrafında digər səngərlər də var idi. Özümüzü ora atdıq. Bir qədər keçəndən sonra atəş səsləri kəsildi. Biz orada qaldıq. Əldən düşmüşük. Bir az keçəndən sonra komandirimizdən yeni tapşırıq gəldi: Xocavənddə bir yüksəklik var, oranı almaq lazımdır. Düşmənin orada mövqeyi var idi. Şəmkir hərbi hissəsi də gəlib bizə qoşuldu. Gecə ilə irəlilədik. Düşmənin postu tərənin üstündə idi, biz isə aşağıda dayanmışdıq. Onlar bizim səslərimizi eşidirlərmiş. Kor-təbii şəkildə atəş açırdılar. Yerimizi bildirməmək üçün cavab atəşi açmadıq. Gecə gəlib o yüksəkliyə çatdıq, səngərə girdik. Səhərə qədər sakitlik oldu. Səhər açılanda baxdıq ki, hər tərəfdən mühasirəyə düşmüşük. Ermənilər güclü mövqe qurmuşdular. Ard-arda qurulmuş bir neçə sıra səngərləri var idi. Ağır artilleriya dəstəyi ilə qarşıdakı düşmən məhv edildi, amma yenə də mühasirədən çıxıb bilmirdik. Üç gün orada qaldıq. Təminatı oraya gətirib çıxarda bilmir, bir neçə kilometr arxada qoyurdular. Təminatı götürmək üçün 6 nəfər əsgər yollandı, hamısı yaralandı. Komandir digər altı nəfəri də göndərmək istəyəndə gördük ki, düşməne Kamazla

dəstək gəlir. Komandir dedi ki, tez buranı tərk etməliyik. Bəxtimizdən duman çökmüşdü. Çıxdıq, amma düşmən bizi sezmişdi. Bizi atəşə tutdular, hamımız yerə sərilidik. Yerimizi bəyan etməmək üçün atəş açmadıq. Başımızı əllərimizlə tutub uzanmışdıq. Həmin məqamda düşündük ki, artıq bu, son dur, şəhid olacağıq. Bir xeyli atışmadan sonra düşmən susdu. Düşündülər ki, yəqin biz oranı tərk etmişik. Bir şəhidimiz, səkkiz yaralımız var idi. Geri çəkildik. Təxliyə maşını gəldi və yaralılarımızı, şəhidlərimizi təxliyə etdik, oradan çıxdıq...

Növbəti tapşırıq gəldi. Yenə də əhəmiyyətli bir yüksəklik var idi, oranı götürməli idik. Çiynimdən yaralandığımı üçün məni aparmadılar.

Düşməni elə qovurduq ki, onların geri dönməsi mümkün idi. Əllərində daha heç nə qalmamışdı. Hərbi sursatları bitmişdi, amma müharibənin belə tezlikdə qurtaracağını gözləməyirdik.

Xəbəri radiodan eşidən yoldaşımız gəlib bizə deyəndə ki, müharibə qurtarıb, sülh sazişi imzalanıb, inanmadıq. Yuxulu idim, dərhal durub qardaşıma zəng etdim. Evdəki sevinc, qışqırıq səslərini eşidəndə anladım ki, həqiqətən də, müharibə qurtarıb. Buna baxmayaraq, mövqelərimizi daim möhkəmləndirirdik.

Vətən Müharibəsində böyük itkilərimiz oldu, amma heç zaman qələbəyə ümidimizi itirmədik, çünki bizdə vətənə böyük sevgi var idi. Yaxşı xatırlayıram, igid döyüşçü İsmayilov Orxan bölmə komandirini xilas etməyə getdiyi yerdə ağır yaralanmışdı. Könüllü idi, 31 yaşında idi, 2 övladı var idi. Güllə ona dəyəndə qıvrıla-qıvrıla yanımıza gəlmişdi.

Su istədi. Vermək istəmədim, çünki yaralı insana su vermək olmazdı. Gördüm ki, artıq canını tapşırır. Suyu verdim. Güclə eşidiləcək pıçıltı ilə “Uşaqlarım vətənə əmanət... Onlara yaxşı baxın...” deyib gözlərini əbədi yumdu...

Müharibədən xatirimdə qalan bir hadisə var, onu da sizə danışmaq istəyirəm... Qərargah rəisi Nəcəf Şikarov 16 il idi ki, orduda xidmət edirdi. Sonradan təqaüdə çıxsa da, yenidən döyüzlərə qoşulmuşdu. Döyüşkən, cəsur insan idi.

Bir dəfə ağır döyüslərdən çıxmışdıq. Neçə gün idi ki, ac-susuz idik. Düşmən postunda əlimizə keçən qənimət konservləri açıb yeyirdik. Bu zaman Şikarovun həyat yoldaşı zəng edərək soruşdu ki, necəsən, nə iş görürsən? O da dedi ki, heç, uzanmışıq, dincəlik. “Bəs nə yeməsən, nə içmişən?” – deyəndə cavab verdi ki, ermənilərdən qalan konservləri yeyirəm. Telefonda yoldaşının qışqırıq səsələrini eşitdim: “Sənə demədim ki, çörəyi dizi üstə olanların yeməyini yemə?” Şikarov da gülə-gülə dedi ki, bəs neyləyim, yeməyim, acından ölüm? Yoldaşı “Düşmənin yeməyini yeməkdənsə, ölmək yaxşıdır” deyərək cavab verdi. Bu sözlərin mənim üçün dərin mənası var idi: düşmənin çörəyini yeməzlər...

\*\*\*

Həsənov Sənan Kamil oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı



## QAN TORPAĞA QARIŞANDA NƏ QƏRİBƏ RƏNGİ OLURMUŞ...

*Komandir Sənanın dastanı*

Hamı evlə danışaraq sağollaşmış və halallaşmışdı. Mən isə telefonunu söndürdüm ki, ümumiyyətlə, heç kim mənimlə əlaqə saxlamasın.

Sentyabrın 27-də axşam Ağcabədiyə yola düşdük. Hındarxı deyilən bir yer var idi. Bütün maşınları maskalayıb, özümüz də meşənin içərisində gizləndik. Üç gecə orada qaldıq. Axşam saat 11 olardı, həyəcan signalı verildi. Şəxsi heyətin hamısı maşınlarla doldu və biz Füzuli istiqamətinə yola düşdük. Bütün gecə yol getdik. Bir neçə saatdan sonra Füzuliyə çatdıq. Orada hərbi hissə vardı. Hərbi hissənin içində yerləşdik. Səhər səhər tezdən yenə silah-sursat, dəbilqə, qoruyucu jiletlər – nə varsa, hamısını geyinərək maşınlarla mindik. Hazır vəziyyətdə oktyabr ayının 1-də Füzuli istiqamətinə getdik. Cəbrayıl, Cəbrayıl-Mərcanlıya gəldik. Oradan irəli getdik. Ermənilər maşınlarımızı atəşə tuturdular.

İlk dəfə idi ki, döyüş meydanı görürdüm... Başımız üzərindən minomyotların, 120 mm-lik minaatanların atəşi vuyıldayırdı. Düzdür, biz tərəfdən də cavab atəşləri açılırdı. Onlar bizi müşahidə məntəqəsindən müşahidə edirdilər. Kolonların hansı tərəfdən gəldiyindən xəbərdar idilər. Biz Lələtəpə istiqamətinə qalxdıq, ancaq oraya maşınla qalxmaq təhlükəli olduğuna görə, piyada getməyə başladıq. Lələtəpədən çıxdıq və ön xəttə doğru gəldik. Cəbrayıl rayonunun içərilərinə doğru irəlilədik.

Döyüş səhnələrini gördükcə həyəcanlanırırdıq. Sağda bir tank, solda bir BTR yanır. Sağ tərəfdə bir erməni leşi düşüb qalmışdı. Adam bunları görəndə, uşaqlıq vaxtlarında gördüyü filmləri xatırlayır. Sözlə ifadə edilməsi çətin olan bu cür səhnələrlə qarşılaşırdıq. Təxminən 10 km məsafəni piyada getdik. Başımızın üstündən minomyot atəşi yağırıdı... Bizdən bir nəfər – gizir Nurlan Məmmədov minaya düşdü. İlk dəfə gözümüzün qabağında kimsə minaya düşürdü...

Ön xəttə doğru irəlilədikcə həyəcan daha da artırdı. Əsgərlərin əhvali-ruhiyyəsi çox yüksək idi. Bunu sözlə ifadə etmək olmur. Hamı döyüşmək, düşməni vurmaq, onun leşinin üstündən keçmək istəyir, buna can atırdı. Təxminən saat 9 –10 radələrində biz düşmənlə təmas xəttinə gəlib çatdıq.

Bir təpə var idi, ermənilər onu yarıb yol açmışdılar. Buna “val” deyirlər. Vala girdik. 1–2 nəfərlik kolonna şəklində, ara məsafəsi saxlayaraq o istiqamətdə gedirdik. Valı keçən kimi 1–2 nəfər gözə göründü. Dərhal sağ tərəfdəki təpədən bizi atəşə tutmağa başladılar. Geri çəkilib, valda yerləşdik. Bölük komandiri kapitan Ənvərli və 2-ci, 3-cü bölüklərin

komandirləri əmr verdilər ki, hərə bir istiqamətə yayılsın. Həmin val çox təhlükəli bir yerdə idi. O vala bir minomyot mərmisi düşsəydi, ətrafındakıların, içindəkilərin hamısı məhv olacaqdı.

Bir-birimizdən ayrılaraq, sağ və sol istiqamətlərdə təpənin ətrafına yayıldıq. Bölük komandiri məni yuxarıya, təpənin başına göndərdi. Bu təpənin başından o biri təpənin başına atəş açaraq, döyüşə başladıq. 2-ci bölüyün komandiri, baş leytenant Xələfli yaralandı. Onun yanındakı iki nəfər şəhid oldu, ancaq ermənilərin atışlarından hiss edirdik ki, qarşı tərəf daha çox itkiyə məruz qalıb. Axşama kimi döyüşdük.

Ermənilər avtomatdan çox minomyotla atəş açırdılar. Nə biz, nə də onlar tərəfdən artilleriya susmurdu. Hava qaralanda və atəş dayanandan sonra şəhidləri aparmaq üçün təxliyə maşınları gəldi. Öz şəhidlərimizi çiyinlərimizdə çıxartdıq. Bir saat bundan əvvəl səninlə bir yerdə olan, deyib-gülən, zarafat edən döyüş yoldaşının sənin gözlərinin qabağında şəhid olması dözlücek hal deyildi. Şəhidləri görəndə həyəcanlanır, intiqam hissimiz daha da alovlanırdı. Bilmirdik ki, nə edək. Onları evinə, ailəsinə aparanda, nə deyəcəyimizi bilmirdik.

Cəbrayılın Nüzgar kəndi uğrunda döyüşlər gedirdi. Kəndin qarşısında iki təpə var idi, biz o təpələrin yamaclarında döyüşürdük. Gecə düşəndə təpənin üstünə qalxdıq. Bölük komandiri qabaqda, mən arxada gedirdim. Hamımız kolonna şəklində, ara məsafəsini saxlayaraq, bir istiqamətdə irəliləyirdik. Təpənin üstünə qalxıb mövqə tutduq. Əslində buna səngər də demək olmazdı – ayaq üstə dayananda yarıdan yuxarı hissəmiz görünürdü. Bu, bir xəndək idi. O xəndəkdə

əyilib, döyüşə hazır vəziyyət aldıq. Əsgərin biri sağımda, biri solumda başlarını mənim çiyinə qoydular, yuxuladıq. 2–3 saat yatdıq. İki nəfər tərənin başında, bizi qorumaq məqsədi ilə keşik çəkirdi.

Səhər, sübh tezdən gözüümüzü atəş səsləri ilə açdıq. Şiddətli döyüş başladı. Ermənilər çoxdan qazıb hazırladıqları səngərin içində, biz isə xəndəkdə idik. Bizim mövqeyimiz əlverişsiz olsa da, döyüşü davam etdirirdik. Bizdən sağ tərəfdə hərbi hissəmizin bir bölüyü vuruşurdu. Onlar düşmənin mövqeyini ələ keçirib, bayrağımızı sancdılar.

Sol tərəfdəki valda mövqə tutmuş başqa bir bölüyümüz döyüşürdü. Düz saat 7-nin yarısından 10-un yarısına kimi qızgın döyüş getdi. Minomyot mərmiləri üstümüzə yağış kimi yağdı. Güllələr sağ-solumuza, avtomatı qaldırarkən avtomatlarımızın uclarına, dəbilqəmizə... dəyirdi. Torpağı qaldırıb başımıza sovururdu. Amma gülləyə fikir vermirdik. Biz də, öz növbəmizdə, qarşı tərəfi susdurmaq üçün avtomatdan, pulemyotdan və başqa silahlardan istifadə edərək ermənilərə cavab verirdik.

Tabor komandirimiz kapitan Bayramov gəldi. O, arxadan – döyüşü idarə edən generallardan tapşırıq almışdı və gözləmə mövqeyində idi. Bizdən sağ tərəfdə, tərənin üstündəki hərbi hissəmizin bölüyü düşmənin başına dayanmadan, şiddətli atəş açırdı. Ermənilər minomyotla bizim bayrağımızı vurub yerə salmaq istəyirdilər. Təxminən 10-un yarısı olardı, bayrağımızı vurub saldılar. Biz bundan daha da qəzəbləndik, hücumə keçmək əmri aldıq. Bu tərədən o biri tərənin üzərinə çıxmaq üçün tərədən aşağı düşüb dərənin

dibinə enməli və dərədən qalxıb döyüşə-döyüşə onların səngərinə hücum etməli idik.

Bölük komandiri sol tərəfimdə, təxminən 2–3 nəfər o yanda idi. O, qışqıraraq döyüş əmrini verdi. Tərəni 3 nəfərlik, 5 nəfərlik qruplarla aşaraq, yamacla aşağı düşdük. Birinci üç nəfər düşdü. İkinci üç nəfərin önündə mən gedirdim. Qaçacaq, xırda sıçrayışlarla, atəş açaraq hücumə keçdik. Üzü aşağı 5–10 metr gedir, yumalanır, qaçır, uzanırdıq. Elə o vəziyyətdə də atəş açırdıq. Sonra, biz atəş açdığımız müddətdə digər üç nəfər irəli gedib döyüşürdü.

Üç nəfərdən biri yaralanıb arxada qaldı. Digər hücumə keçənlərlə birlikdə dərənin dibinə çatdıq. Mövqə çox çətin idi. Üzüaşağı uzanıb, yuxarı istiqamətə güllə atırdıq. Bu, vəziyyəti olduqca çətinləşdirirdi. Sağ tərəfdə, mənim 10 metrliyimdə gizirimiz İsmayıl Quliyev ayağından yaralandı. Mənim isə sağ baldırıma dəyən güllə əzələdən keçib, sol baldırıma girdi. Güllənin girib-çıxdığını hiss etdim. Bu vəziyyətdə yenə də irəli gedirdik. Hərdən arxaya baxırdım, görürdüm ki, yaralananlar var. Minomyot mərmisi 3–5 metr məsafədə, yaxınlığıma düşürdü. Sanki bizi Allah qoruyurdu... Bir müddət səngər istiqamətində qalxandan sonra dayandım. Düşmənlə ara məsafəmiz təxminən 50–60 metr olardı. Yenə də tərə istiqamətində güllə atırdım. Gizlənməyə bir yer, bir çala da yox idi. Qoruyucu jiletimə, dəbilqəmə güllələr dəyirdi. Qoruyucu jiletdə salamat yer qalmamışdı. Buna oxşar səhnələri xarici filmlərdə görmüşdüm. Adam qaçır və ya sürünür, yan-yörəsinə yağan güllələr, nədənsə, ona dəymir... O zaman, uşaq vaxtı düşünürdük ki, bu, kinodur... necə ola bilər ki, bu qədər

atılan güllələrin biri ona dəymir?.. Amma sən demə, belə şeylər həyatda da olurmuş...

İki tərənin ortasında, dərədə, düşmənin gözü qabağında tək-tənha qalmışdım. Yaralarımın qan axdığını hiss edirdim, amma üstümə yağan güllələrin ucbatından heç cür imkan tapıb yaramı sarımağa, özümə yardım göstərə bilmirdim. Öz səngərimizin istiqamətində, sürünə-sürünə gedirdim. Yanıma düşən güllələrin sayı-hesabı yox idi, minomyot atəşləri ara vermirdi və bunu sözə çevirib, vəziyyəti izah etmək mümkün deyildi... Bir minomyot mərmisi lap yanıma düşdü və bütün üst-başım torpaqla örtüldü. Fikirləşdim ki, yaqın bədənim dolu qəlpədir, amma baxdım ki, salamatam. Qəlpələr mənə tutmamışdı...

Öz səngərimizə çatacatda sonuncu güllə boynumun arxasından dəydi. Özümü bir anlığa itirdim. Bir az keçdi. Gözlərim qaraldı. Üstümə baxdım ki, görüm gözüm nə görür. Öz-özümə saymağa başladım... 10-a qədər saydım. Huşumun yerində olub-olmadığını yoxlayırdım. Hər iki ayağım qan içində idi. Qanı torpağa qarışanda qəribə bir rəng alınmışdı. O rəngi sözlə təsvir edə bilmirəm...

Get-gedə halsızlaşırdım. Səngərə çatmağa 8–10 metr məsafə qalmışdı... Əsgərlərimizin səslərini eşidirdim. 2–3 dəfə qışqırdım ki, yardım edin. Bölük komandiri səsimi eşitdi. Qışqırdı ki, narahat olma, gəlirəm. Amma güllələrin hələ də ardı-arası kəsilmirdi. 5–10 dəqiqəyə qədər vaxt ötdü. Hər tərəfim qan içində idi...

Əlimi atıb böyrümdəki yaramı tutdum... çox ağrıyırdı, ağrıdan qıvrılırdım. Təxminən 10 dəqiqədən sonra döyüş

səngidi. Həm biz tərəf, həm də qarşı tərəf susdu. Həmin vaxt bölük komandiri ilə iki nəfər qaça-qaça tez yanıma gəlib, qollarımdan tutaraq, xəndəyə doğru sürüyüb gətirdilər. Nə bədənim, nə də ayaqlarımı tərpedə bilmirdim. Boynumdan dəyən güllə vəziyyətimi ağırlaşdırmışdı.

Xahiş etdim ki, mənə dikəltsinlər. Başımı azca sağ tərəfə əydim. Yanımda bir nəfər MAXE vardı, Əliyev Vüsal. O da yaralanmışdı. Çox qeyrətli oğlan idi. Döyüş bayrağımızı ona verib demişdim ki, sən sancacaqsan. Gördüm ki, başını torpağın üstünə qoyub mənə baxır və sayır: 1, 2, 3, 4... 10-a, 20-yə kimi dayanmadan sayır. Mənim huşum hələ özümdə idi, amma mənə qan aparırdı.

Vüsal gözlərimin içinə baxaraq, pıçılıtlı ilə nəsə deyirdi, eşidə bilmirdim. Mən elə bilirdim, o, şəhid olur, öz-özünə danışır... Son sözlərini deyir. O isə elə bilirdi ki, mən şəhid olmuşam... Vüsal döyüş zamanı çavuş Xalid Məcidovun şəhid olduğunu görəndə sarsıntı keçirmişdi...

Neçə dəfələrlə döyüş yoldaşlarımdan xahiş etdim ki, siz mənə avtomatın birini verin, narahat olmayın, gedin. Onlara deməsəm də, fikirləşirdim ki, çənəmin altından bir güllə vurub özümü öldürərəm... Əmr etsəm də, üstlərinə qışqırsam da sözümə baxmadılar. Ağakərimov dedi ki, komandir, qurban olum, yaralanmışsan da, burada hamımız əsgərlik... Sonra xahişə keçdim. Başladım yalvarmağa ki, sizə qurban olum, mənə burada buraxın, amma yenə bir şey çıxmadı, sürüyüb apardılar.

Düşməndən aldığımız köhnə bir post vardı. Üstü qamışdan idi, amma kənarları təpə idi. İçərisi 1 – 1,5 metr

olardı. Məni yerə uzatdılar, ilkin tibbi yardım göstərildi. Bir ayağıma jcut qoydular, o biri ayağıma ikinci jcutu bağlayanda qırılıb açıldı. Sanitar-təminatçılar arxada qalmışdılar. Heç cür gəlib yanımıza çata bilmirdilər. Ermənilər yolları nəzarətdə saxlayırdılar, gələn BTR və tankların bir neçəsini vurmuşdular.

Sağ baldırımı bir məftillə, sol baldırımı bir əsgə parçası ilə sarıdılar. Sonra kitelimini düymələrini açdım. Maykamı cırıb onlara verdim. Ayağa dura bilməsəm də, oturduğum yerdə qollarımı işlədə bilirdim. Yaxşı ki, güllə qollarıma dəyməmişdi. Maykamla boynumdan aldığı güllə yarasını sarıdılar. Sonra bildim ki, boynuma dəyən güllə snayper silahından atılıbmış. Hamısı 5,45-lik güllələr idi. Hədəfə dəyib istiqamətini dəyişmişdi, yəni sağ tərəfdən girib, istiqamətini dəyişərək sol tərəfdən çıxmışdı. Sol tərəfdən güllə sümüyə dəymişdi. Ayaqlarımın aşağı hissələri salamat idi. Əsgər Ağakərimov deyirdi ki, komandır, o qədər qan itirmişdiniz ki, rənginiz ağ kağıza dönmüşdü.

Əsgərlər müşahidə aparırdılar. 10–20 metr o tərəfdə ələ keçirdiyimiz keçmiş düşmən səngəri var idi. Ağakərim oradan səngərdə qalan sanitar çantası, su, konserv və digər şeyləri gətirdi. Yaralarımı bir az su ilə təmizlədi. Tənziflə yaramı bağladı. Tənzifin birini bağlayıb, o biri tərəfə keçənə qədər əvvəlki tənzif al qan olurdu. Ondan xahiş etdim ki, bədənimdə olan güllə yaralarının sayını mənə desin. Özüm təxmini bilirdim ki, 7 güllə yarası almışam. Sən demə, mənə 9 güllə dəymişdi. 8-i 5, 45-lik, boynumdan dəyən axırıncı güllə isə snayper gülləsi olmuşdu. Dəqiqələr, saatlar keçdikcə daha da halsızlaşırdım. Gözlərim görürdü, danışırdım, uzandığım yerdə yanımdakılara tapşırıqlar verirdim.

Hava qaralmışdı. Saat 8-in yarısında artıq bizə təxliyə köməyi gəldi. 4 nəfər məni tapdıqları köhnə bir çarpayı setkasına qoyaraq, çiyinlərində axıra kimi apardılar. Yolda, 50–100 metr məsafələrdə başqa əsgərlər də onları əvəz edərək kömək göstərirdilər. Lələtəpə yüksəkliyinə qədər təxminən 10 km məsafə var idi. Bu qədər yolu əsgərlər məni çiyinlərində gətirdilər.

Lələtəpəyə çatanda hərbi hissənin həkimi Anar Məmmədov məni görəndə kimi yaxınlaşdı. Dizlərini yerə qoydu. Alnımdan, üzümdən öpdü: Həsənov, sən sən? Ölmə haa, möhkəm ol, – dedi. Sonra soruşdu ki, sənə ağrı kəsici vurulub? Cavab verdim ki, yox, vurulmayıb. İynə vurulmadığını eşidəndə inana bilmədi. Bir həkim kimi, nə düşündüsə, tez bir ağrı kəsici vurdu. Sonra Lələtəpə yüksəkliyindən məni hərbi sanitar maşınına mindirib, Əhmədbəyli hospitalına yola saldılar.

Hospitala çatanda 10 saatdan artıq vaxt keçmişdi. Məni xərəkdə xəstəxananın içinə qədər gətirdilər. Hələ huşum başımda idi. Hərə öz işini görməyə başladı. Məni xərəyə qoyanda qan necə getdisə, xərək bütünlüklə qan oldu. Döyüş meydanında sarıyan tənzifləri açanda dəhşətə gəldilər. Hətta bir tibb bacısı özündən getmişdi. Çox ağır mənzərə idi. Burada başqa yaralılar da var idi və onların səslərini, qışqırıqlarını eşidəndə adamı vahimə bürüyürdü.

Əməliyyat zamanı həkimdən soruşdum ki, mən tezmi, gecmi sağalacağam? Həkim gülüb dedi ki, qəhrəman, niyə soruşursan? Döyüş meydanına qayıtmaq, döyüşmək istəyirdim. Arzum Qubadlı rayonuna getmək idi. Haqqında

uşaqlıqda eşitdiyim Qubadlı rayonu ilə bağlı təsəvvürlərimi reallaşdırmaq istəyirdim. Qubadlıdan çıxanda 3 yaşım var idi. Hətta dağılmış olsa belə, evimizi görmək istəyirdim... Qubadlının gözəl təbiətini öz gözlərimlə görmək istəyim vardı...

Hospitalda müalicə aldığı zaman eşitdim ki, Qubadlı rayonu işğaldan azad olunub. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Yerə-göyə sığmırdım. Hayqırmaq istəyirdim ki, mən artıq qaçqın deyiləm, məcburi köçkün deyiləm! Mən bir döyüşçüyəm, torpaqlarımızı düşməndən azad etmək uğrunda vuruşan döyüşçü! O sevinci ailəmlə bölüşmək istəyirdim. Atama-anama zəng etmək istəyirdim. “Qubadlıni artıq almışığı, bayrağı sancmışığı!” – xəbərini vermək istəyirdim.

Hər kəsin evində ailəsi var. Hər kəs ailəsini qorumaq üçün vətəninə qorunmalıdır. Vətəni sevən öz canından, atasından, balasından da keçməlidir. Öncə vətən, sonra ailə qorunmalıdır. Vətən olmasa, ailə də ola bilməz.

\*\*\*

Həsənov İbrahim Məzahir oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Şücaətə görə” medalı,

“Döyüşdə fərqlənməyə görə” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı



## ÖLÜMÜNÜ GÖZLƏYƏNLƏR

*Snayper İbrahimin dastanı*

İlk döyüşlərimiz Kəlbəcər – Murov ərazisində oldu. Relyefi bu cür mürəkkəb olan bir ərazidə aclıq, susuzluq kimi çətinliklərimizin olmasına baxmayaraq, həyatımızın zirvəsini yaşadığımız. Əlimizdəki yüklər çox ağır olurdu. Ərazinin mürəkkəb quruluşlu relyefini də bu yükün üzərinə əlavə etdikdə, bizim nələrlə qarşılaşdığımızı, qismən də olsa, təsəvvür etmək olar.

Döyüşə gedəndə mən bronjiletin ikisini də götürmüşdüm. Baş gizir İlham Rəşidov mənə dedi ki, bizi arxadan vurmayacaqlar, geri qaçmırıq ki, ancaq sinəmizi qorunmalıyıq dedi və arxa bronjiletini götürmədi. Müharibənin başladığı elə ilk gündə yanımıza minomyot mərmisi düşdü. Qəlpə İlhamın elə kürəyinə dəydi, şəhid oldu. Həmin gün igid döyüşçü Həmidov Əmrah da yaralandı. 3–4 saatdan sonra kəlmeyi-şəhadətini deyib o da şəhid oldu...

Dörd gün həmin yüksəklik uğrunda döyüşdük və onu ələ keçirdik. Sonra oradan geri çəkilməli olduq. Füzuli-Cəbrayıl istiqaməti üzrə hərəkət etməli idik. Füzuli sağda, Cəbrayıl isə solda idi. Cəbrayıla tərəf istiqamət götürdük. Cəbrayılı əvvəllər görməmişdim. Biz orada yağışa düşdük, suyun içində olduq. Soyuqdan titrəyirdik.

Mənə elə gəlir ki, insan müharibədən daha çətin, daha ağır günlər yaşaya bilməz. Biz xəritə üzrə hərəkət edirdik. Ancaq xəritədə kəndin yerini tapsaq da, reallıqda kənd yox idi, çünki kənd deyilən bir şey qalmamışdı... Evləri dağıdıb, daşlarını da söküb daşmışdılar... Kəndlərin yerində arpa, taxıl əkməmişdilər. İki gündən sonra Cəbrayılın özünə gəlib çıxdıq. Rayon bir gündə idi ki, tanımaq olmurdu... Ermənilər burada hər şeyi məhv etmişdilər.

Cəbrayılın düşməndən təmizlənməsi uğrunda ağır döyüşlər başladı. Orada düşmən briqadası ilə döyüşə girdik. Ölümümüzü gözə alaraq vuruşurduq. Döyüşə-döyüşə irəliləyirdik. Sağ qalacağımıza inamımız az idi. Bu, ölüm-dirim savaşı idi və biz, təbii ki, ölməyə deyil, öldürməyə getmişdik. Nəyin bahasına olursa-olsun, canımız, qanımız bahasına olsa belə, düşmən tapdağı altında qalan torpaqlarımızı azad etməli idik. Başqa cür düşünə də bilməzdik.

Nəhayət, bayrağımızı Cəbrayıla sancdıq. Ermənilər bayrağımıza atəş açmağa başladılar. Bayrağa güllə dəymədi, sağ-solundan keçirdi. Minomyot mərmiləri, aviasiya, kaset mərmiləri yağış kimi üstümüzdə yağdı. Oradan sağ-salamat çıxmağımız bir möcüzə idi, amma şəhidlərimiz də oldu... Allah onlara rəhmət eləsin...Cəbrayılı alandan sonra bizə bir gün istirahət verildi. Düşməndən təmizlədiyimiz ərazini milli

orduya təhvil verərək, növbəti tapşırıqları yerinə yetirməyə gedirdik.

Düşünürəm ki, ən güclü döyüşümüz Füzulidə olmuşdu. Füzuli alınmaz qalaya çevrilmişdi. Onların orada o qədər istehkam qurğuları var idi ki, irəli getmək olmurdu. Bu postu alırdıq, qarşıya növbəti post çıxırdı. 30 il ərzində yerlərini yaxşı möhkəmləndirmişdilər. Füzulinin kəndləri çoxdur. Özüm Füzulidən olduğuma görə, doğma yurdum uğrunda döyüşdüyümdən qürurlanırdım. Oranın alınması uğrunda 13-14 gün vuruşduq. Oktyabr ayının 17-də rayonun alındığı elan olundu. Kəndlərdə hələ də şiddətli döyüşlər gedirdi. Hər iki rayonun kəndlərini aldıqca heyrətdən donub qalırdıq. Hər yeri xarabalığa çevirmişdilər. Bir ev yox idi ki, içində daldalanasan...

Gecə vaxtı irəliləyirdik. Qaranlıqda mövqe seçmək çətin idi. Keçdiyimiz təlimlərin nəticəsini, bəhrəsini bu döyüşlər zamanı gördük. Axı təlimlərdə yetişmişdik... Ehtiyatla davranaraq çalışırdıq ki, ermənilərin pusqusuna düşməyək. Qrup yola düşəndə bizdən 5 metr öndə kəşfiyyat-dozor gedirdi. Onunla aramızda 10-20 metr məsafə olurdu. Çalışırıdık ki, gecə vaxtı onu itirməyək. Bizim sağ-solumuzda öz bölmələrimiz, xüsusi təyinatlıların digər dəstələri də gedirdi. Öndəki kəşfiyyatçı məlumat verdi ki, bizə qarşı düşmən ya hücumə keçməyi, ya da müdafiədə durmağı müzakirə edir. Dayanıb təxminən 1 saata qədər gözlədik, onlardan bir səs çıxmadı. Elə qalxıb getməyə hazırlaşırıdık ki, birdən onlar bizi avtomatların, PK-ların qabağına verdilər. Anladıq ki, pusquya düşmüşük. Oradan sağ-salamat çıxacağımıza inanmırdım. Hər tərəfdən üstümüzdə güllə yağışı yağdı. Yerə uzandım

və dəbilqəmi aşağı endirib kəlmeyi-şəhadətimi dedim. Bizi Allah qoruyurdu... “Yaşma” olduğumuzu bildikdə, ermənilər atəşi daha da gücləndirdilər. Onların hər postunun yanında bir minomyot vardı. Biz dağılışdıq ki, atəş hamımızı birlikdə məhv etməsin. Xüsusi təyinatlı olaraq, zəncir kimi açıldıq və əsgərlərin arasında 10–15 metr məsafə saxlayırdıq. Bu zaman qarşıda çoxdan qazılmış bir səngər gördük. Artıq içi də, demək olar ki, dolmuşdu. Təxminən 20 metr uzunluğunda olardı. Bir-bir gəlib həmin səngərə girdik. Hər öz qrupunu saydı. Gördük ki, təxminən 3–4 nəfər yoxdur. Biz heç vaxt şəhidlərimizi və yaralılarımızı döyüş meydanında qoymurduq. Xüsusi təyinatlıların mənsubu olan əsgər əsir düşməməlidir. Ya son nəfəsinə qədər döyüşməli, ya da özünü öldürməlidir ki, əsir düşməsin... Bu döyüşdə şəhidimiz, yaralımız oldu. Mühafizə yaradıldı, ön xəttə girib həmin şəhidləri çıxartdılar. Şəhidlərdən biri Nail Ələkbərov, o biri isə baş leytenant Nəbi Hüseynov idi. Kürəyindən yaralanmışdı. Hər ikisi qəhrəmancasına döyüşərək şəhid oldu. Həmin döyüşdə 3–4 nəfər yaralımız oldu. Yaralılarımızı, şəhidlərimizi təxliyə etdik. Bir dəstə biz düşmənin başını atəşlə qatanda, sol tərəfdəki dəstə biz düşmənin postuna hücum edərək düşməni məhv etdi. Hər bir yüksəkliyi, hər bir postu aldıqca növbəti tapşırıqlar verilir. Gün ərzində 40–50 km hərəkət edirdik. Növbəti tapşırığa gedən zaman gördük ki, onların minbatı bizə atır. Biz onlardan irəli keçmişdik, onlar artıq arxaya atırdılar. Gündüz saat 5 olardı. Üç nəfər müşahidəçinin bizə baxdığını gördük. Onları səslədik. Düşmən bizi görüb şoka düşdü. Təxminən 60–70 nəfər olardıq. Məsafəli dayananda isə 1 km yer tuturduq. Gündüz vaxtı bu, daha yaxşı sezilirdi. 15–20 m

ara məsafəmiz vardı. Məsafə nə qədər uzun olurdusa, döyüş gücümüz də o qədər artırdı.

Həmin o üç nəfər bizi görüb, özünükülərə xəbər etmək üçün qaçmağa cəhd etdilər, amma çatdıra bilmədilər. Onları atəşə tutduq. Gizlənən ermənilər də döyüşə qatıldılar. Təxminən 20–30 nəfər idilər. 4–5 saat döyüş getdi. Biz onların maşınlarını məhv etdik. Burada artıq PK, avtomat döyüşü gedirdi. Minomyotlarını məhv etdikdən sonra postun içində qalmışdılar. Qaçmağa yol yox idi. Qaçanları vururduq. Ona görə də bizimlə döyüşə başladılar. Yüksəklikdə durub müşahidə edirdik, onlar çıxdıqca atəşə tutur, vururduq.

Bir qrup əsgərlə ayrıldıq və yaxın məsafədən döyüşə başladıq. Ermənilərə imkan vermirdik ki, başlarını qaldırsınlar. Mən aralıdan müşahidə edib, qaçanı vururdum. Qrupumuz səngərin içində gizlənən düşmənləri də məhv etdi. Hava artıq qaralırdı. Saat təxminən 7–8 olardı. Həmin döyüş zamanı bir nəfər şəhid verdik, 2–3 yaralımız da oldu. Yaralıları və şəhidimizi oradan çıxartdıq.

Vaxt itirmək olmazdı. Ancaq irəli... Birdən öldürdüyümüz ermənilərdən birinin atəş səsini eşitdik. Atəş tək-tək, yuxarı istiqamətə atılırdı. Sən demə, biri yaralı qalıbmış. O elə bilib ki, biz artıq oradan uzaqlaşmış getmişik. O, havaya atəş açırmış ki, özünükülər gəlib onu oradan götürsünlər. Səngərin böyründə gizlənib atırdı. Onu görməmişdik. Snayper tüfəngi ilə atəş açdıq. Elə yerdə idi ki, ona güllə dəymirdi. Üç snayper yaxınlaşıb onu məhv etdik, sonra oradan uzaqlaşdıq.

Bizə növbəti tapşırıq gəldi. Füzulinin başqa bir kəndini almalı idik. Ermənilərin ağına da gəlmirdi ki, biz bu sürətlə irəliləyə bilərik. Füzulinin Musalı kəndi var idi. Orada

və... Erməni postunu alaraq orada yerləşdik. A... bölməsinin bundan xəbəri yox idi. Saat 11–12... ki, bir “Uaz” maşını gəlir. Biz gizlənmişdik. ... düşmən maşınıdır, səhvən gəlirlər. Maşındakılar rütbəli zabitlər idi. Hamısını məhv etdik. Həmin... qaldıq, bir az dincəldik. Neçə gün idi ki, çəkmə... çıxmırdı. Çəkməni çıxartdım. Ayağımın altı suluq... olmuşdu... Amma ayağımın ağrıdığını bildirmirdim. Fəaliyyətə davam edirdim.

Səhəri gün Füzuliyə girdik. Xəritədə rayonun adı qalmışdı. Reallıqda isə rayonda daş üstə daş qoymamışdılar. Təkçə bir binanı özlərinin yaşamaları üçün saxlamışdılar. 720 adlı bir yüksəklik vardı. Ən böyük strateji əhəmiyyəti olan yüksəklik idi. Oraya qalxmaq çox çətin idi. Biz qruplara ayrıldıq. İki qrupumuz yüksəkliyə qalxdı, qalan qruplar isə aşağıda düşmənin qalıb-qalmadığını yoxladılar. Biz 720-ci yüksəkliyi tuta bilməsəydik, orada təmizləmə işləri apara bilməzdik. Yüksəkliyə qalxanda orada artıq erməni qalmamışdı. Bura düşmənin ən böyük postu idi. Postun elektrik stansiyası, akkumulyatorları da var idi.

Biz posta çatan kimi, ilk növbədə görəcəyimiz iş mövqe tutmaq və mühafizə işlərini təşkil etmək oldu. Həmin gün sakitlik idi. İkinci gün isə minomyot, top mərmiləri üstümüzə yağış kimi yağmağa başladı. Hətta aviasiya belə səmaya qalxıb atırdı. Ermənilər bizi uzaq məsafədən müşahidə edirmişlər. Koordinatlarımızı çıxarıblarmış.

Yüksəklikdə bir günbəz vardı, yağış kimi yağan güllələrdən qorunmaq üçün oraya girdik. Dağılası şey deyildi. Nə ilə vurdularsa, bilmədim, bir də gördüm ki, mən çöldəyəm.

Başımdan yaralanmışdım. Dəbilqəm olmasaydı, başım kitab kimi yastılanacaqdı. Daxili qoşunlarda xidmət edən Şahbazov Vüsal tayı-bərabəri olmayan cəngavər idi. Mən həyatımı ona borcluyam. O, özünü təhlükəyə ataraq, məni çiyinə aldı. Çıxarıb mövqeyə gətirdi. Danışılanları eşidirdim. Burnumdan qan açılmışdı, kəsilmirdi. Qasımov Şəhriyar mənə ilk tibbi yardım göstərdi. Başımın yarasını sarıdı, ağrıkəsici iynə vurdu. Belimə kubik düşmüşdü, bədənimdə qəlpələr vardı. Mən huşumu itirdim. Məni sürüyə-sürüyə səngərin içinə saldılar. Orada 6 nəfər idik. Hamımız yaralanmışdıq. Dedilər ki, düşmən hücumu keçir, tank, BTR-lə üstümüzə gəlir. Əl qumbarasını çıxartdım ki, düşmən gəlsə, özümü öldürüm.

Aradan 1–2 saat keçdi. Qəhrəman komandirimiz Dövlətbəy Yunusov koordinatlarımızı öz bölməmizə verdi ki, bizi də onlarla birlikdə vursunlar, amma erməni bura girməsin. Nə olursa-olsun, düşmən bu postu tutmamalı idi. Koordinatlar verilmişdi. Artıq ölümümüzü gözləyirdik... Aradan nə qədər vaxt keçdiyini bilmədik. Onda gördük ki, bizim “Bayraqdar” qalxdı! Onların tanklarını, BTR-lərini məhv etdi. Bizi təxliyə etdilər, Füzuli rayon Mərkəzi Xəstəxanasına, Diaqnostika Mərkəzinə gətirdilər. Orada ayılıb özümə gəldim. Göydə Allahın, yerdə döyüşçü yoldaşlarımdan sayəsində mən sağ qaldım...

Xüsusi təyinatlı qüvvələr, həqiqətən, qəhrəmanlar yetişdirir. Mahir Məmmədov, Hamid İsayev, Etibar İsgəndərov, Natiq Qəhrəmanov, Ramiz Cəfərov (Ramiz mənim komandirim idi, şəhid oldu...) kimi qəhrəman döyüşçüləri Vətən və xalq unutmayacaq!

Əliyev İlham İbrahim oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Hərbi xidmətlərə görə” medalı,

“Vətən uğrunda” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,

“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



SKAN ET

### **BAYRAQ SANCILMALIDIR!**

*XTQ-nin baş giziri İlhamın dastanı*

Murovdağ istiqamətində düşməyə qarşı əks-hücum əməliyyatlarına başladıq. Murovdağ silsiləsində düşmənin bir zamanlar bizdən aldığı postları geri götürürdük. Orada ermənilərin xüsusi təyinatlıları ilə də qarşı-qarşıya gəldik. Onları sarsıdıb məhv etdik. Sonra, müəyyən səbəblərə görə, bizi Füzuli istiqamətinə gətirdilər. Əks-hücum əməliyyatları oradan başladı. Tapşırığımız Cəbrayılın işğaldan azad edilməsi idi. Düşmən də bizə qarşı əks-hücum əməliyyatları keçirdi. Onlar fasiləsiz olaraq bizə minomyotlardan atəş açırdılar. Biz mövqə tutduq. Qızğın döyüş gədirdi. Vətən müharibəsi qəhrəmanlarımız kapitan Veysəl Müsübov, baş leytenant Valeh Bədəlov düşmənin ağır silahlardan atdığı mermilər nəticəsində şəhid oldular. Çox cəsur komandirlər, igidlər idilər.

Həmin döyüşlər zamanı mərmilərdən biri də hərbi sursatların yükləndiyi maşının üzərinə düşdü və böyük bir partlayış əmələ gəldi. Bu partlayışdan 7,62 mm çaplı bir mermi uçaraq, bizim mövqə tutduğumuz yerdə, XTQ-nin baş leytenantı, rəhmətlik Məmmədov Dünyamirin ayağına girdi. O, mənim yanımda uzanmışdı. Biz ona dərhal ilkin tibbi yardım göstərdik. Ağır çaplı silahlardan atılan atəşin səngiməsini gözləyirdik. Şəhid və yaralılarımızı döyüş meydanından çıxarmalı və təcili tibbi yardım maşınına çatdırmalı idik. Qan itirməkdən, şokdan hər şey ola bilərdi. Onlar həyatlarını itirə bilərdilər.

Vaqif adlı bir döyüşçümüz də kürəyindən yaralandı. Böyük qəlpə parçaları kürəyinə girmişdi. Çoxlu qan itirmişdi. Mənə komanda verildi ki, pikap maşınına əraziyə yaxınlaşdırım. Dünyamiri, Vaqifi və digər yoldaşlarımızı maşına qoyub, tez oradan uzaqlaşdırmağa çalışdıq. Onları təcili tibbi yardım maşınına çatdırmalıydıq ki, hospitala aparsınlar. Sən demə, ermənilər bizi hələ də izləyərək, vurmağa cəhd göstərmişlər. Oradan çox böyük əziyyətlərlə çıxdıq. Yaralılarımızı lazımi yerə çatdırırdıq bildik. Sonra şəhidlərimizi təhvil verdik. Bu, çox ağır bir itki idi və yadıma düşdükcə dil-dodağım quruyur. Biz intiqam hissi ilə döyüşləri davam etdirməyə başladım.

Bir gün komandanlıq tərəfindən tapşırıq verildi ki, artıq Cəbrayıl rayonuna bayraq sancılmalıdır. Təbii ki, Cəbrayılın alınmasında orada döyüşən hər bir əsgərin zəhməti, haqqı var idi, amma damın üstünə qalxıb, bayrağı sancmaq tapşırığı mənə verildi. Biz hamımız orada maskada idik. Mən damın üstünə qalxaraq, bayrağımızı sancdım və məruzə etdim. Bu,

orada döyüşən bütün əsgərlərin, qazilərin, torpaq uğrunda canını qurban verən şəhidlərin adından edilən bir jest idi...

Cəbrayıl alındıqdan sonra növbəti tapşırıq Hadrut istiqamətində idi. Arada Süleymanlı, Daşkəsən kimi kəndlər var idi. Onlar da hərbi qulluqçularımız tərəfindən düşmənlərdən təmizləndi.

Hadrut istiqaməti üzrə hərəkət edirdik. Hələ Hadruta girməmişdən əvvəl tərədə bir erməni xaçı gördük. Xaçın olduğu yerin aşağısından yol gedirdi, lakin o yola çıxmamışdan əvvəl şumlanmış sahə vardı. Orada taxıl, üzüm əkilmişdi. Açıq sahə idi. O sahədən keçərkən, bir xüsusi təyinatlı kimi, ərazini müşahidə etdik. Düşmənin mövqe tutduğu yüksəkliklərdən həmin sahə açıq-aşkar görünürdü, yəni biz canlı hədəf idik. Biz oradan xüsusi təyinatlı – kəşfiyyatçı olaraq, öz taktikamıza uyğun şəkildə, cəld hərəkətlə keçib uzaqlaşdıq və aşağı enməyə başladığımızı.

Bu vaxt arxadan bizim milli ordunun hansısa bölməsinin, (səhv etmərsən, səfərbərlikdən gələnler idi), gəlib orada yerləşdiyini gördük. Mən tez qaçıb onların komandirinə "Burada yerləşməyin, bura açıq hədəfdir", – dedim. O məndən böyük rütbəli idi, lakin sağ olsun ki, mənim məsləhətimə qulaq asdı və şəxsi heyəti uzaqlaşdırmağa başladı. Amma çox təəssüflər olsun ki, zaman məsələsi var idi... Mənfur düşmən həmin zamandan istifadə edib, ağır çaplı silahlarla, minomyotlarla oranı vurmağa başladı. Vaxt çatışmazlığı bir neçə insanın şəhid olmasına, yaralanmasına səbəb oldu.

Ermənilər bu üstünlükdən vaxtında və dəqiq istifadə etməyi bacardılar. Onların minomyot, top heyətləri vardı və kəşfiyyatçıları işləyirdi. Düşmən heç də zəif deyildi. Onlar

da bizim hər addımımızı, hərəkətlərimizi izləyir, məlumat ötürürdülər və bizim şəxsi heyətin burada toplandığını görərək, dərhal toplardan və minomyotlardan atəş açmağa başlamışdılar.

Biz hərəkətə davam edərək, xaçın altına gəldik. Ermənilər bizi izləyirdilər. Orada tərəliklər, qayalıqlar var idi. Onların arxasına keçəndə yol dönürdü və bu zaman düşmən bizi görmürdü, lakin oradan nə vaxt çıxacağımızı izləyirdi. Biz xaçın tam altına çatanda düşmən həmin əraziyə kaset mərmiləri atmağa başladı. Şəxsi heyətimizin ön hissəsi gedir, arxa hissəsi isə gəlirdi. Kaset mərmisi havada bir partlayış edir, 12 mərmə saçır, o da öz növbəsində qəlpələnir. Bu mərmə bir neçə dəfə atıldı. Biz dərhal xaçın altındakı dağın ətəyinə sığındıq. Kürəyimizi söykəyib, müşahidə aparmağa başladığımız. Allaha çox şükürlər olsun ki, itkilərimiz olmadı. Lakin 2 saatdan çox bir müddətdə hətta yerimizdən tərponə də bilmədik. Düz 2 saata yaxın düşmən bizi atəş altında saxladı. Biz isə professionallıq nümayiş etdirərək, yerimizi bəlli etməmək üçün onlara atəş açmadığımız. Xüsusi təyinatlılığın vəzifələrindən biri də bu idi ki, düşmən səni görmürsə və atəş açırsa, öz yerini ona bildirməməlisən, çünki ola bilər ki, düşmən ehtimal edərək atəş açsın, sənə məhv olduğunu düşünüb atəşi kəssin. Ona görə də, professional bir xüsusi təyinatlı olaraq, onlara cavab atəşi açmadığımız. Yalnız mövqe tutub, iki saat gözlədik. Ara sakitləşəndən sonra hərəkətə davam etdik. Şükürlər olsun ki, Hadruta da girdik. Orada amansız döyüşlər getdi. Xüsusi təyinatlı qüvvələrimiz düşməyə qan uddurdular. Adını çəkmək istəmədiyim (hal-hazırda sağ-salamatdır), Vətən Müharibəsi

Qəhrəmanı olan zabitimiz bir yamacda maskirovka olunaraq, snayper tüfəngi ilə düşməni bir-bir dənləyirdi. Çox dəyərlı, çox hörmətli komandirimizdir.

Hadruta girəndə bizim kəşfiyyatçılardan şəhidlərimiz və yaralılarımız oldu, amma əcdadlarımızdan bizə yadigar qalan şanlı bayrağımızı Hadrutda dalğalandırdıq.

\*\*\*

Əkbərov Murad Nuhbala oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Qubadlının azad olunmasına görə” medalı,

“Laçının azad olunmasına görə” medalı



## YARALI ƏSGƏRLƏRİN AĞRILARINI CANIMDA HİSS EDİRDİM...

*Sürücü Əkbərovun dastanı*

Müharibə başlayanda mən hərbi xidmətdə idim. Həmin gün üç dəfə həyəcan signalı verildi. Səhər saat 5 – 6 olardı, hərbi hissə komandiri “düzlən!” komandası verdi. Bütün hərbi maşınlar və maşınların arxasında maşın başçıları düzlənməyə başladılar. Ordumuzun “Matador” və “Marauder” markalı yeganə zirehli transportyorları bizim taborda idi. Erməni ordusunda bu maşınlardan heç zaman olmayıb. Elə 44 günlük Vətən Müharibəsində də onların gözünü ən çox qorxudan bu zirehli maşınlar oldu. Mən sanitariya maşınının sürücüsü idim. Artıq başa düşürdük ki, müharibə başlayır. Qürur hissi keçirirdim ki, 30 illik həsrətin sonuna gedirik... Sağ qayıtmaya da bilərdim, amma əsas o idi ki, mən də bu müharibədə iştirak edəcəkdim.

Yola çıxdıq. Saatlı–Sabirabad istiqamətində irəliləyirdik. İnsanlar maşına su, siqaret, ərzaq bağlamaları atırdılar.

Xalqımızın bu birliyini görəndə daha da ruhlanırdım. İçimdə “bu millət, bu xalq üçün mübarizə aparmağına dəyər” deyirdim...

Xəbər gəldi ki, ordumuz Füzuliyə daxil olub, onun bəzi kəndləri işğaldan azad olunub. Yanımda oturan maşın başçısı, leytenant Turqut Əsədzadə də Füzulidən idi. Ona “rəis” deyə müraciət edirdim. Sevincdən bizi ağlamaq tutdu, amma özümüzü saxladıq. Xəbərin sevinci ilə bir-birimizə qonaqlıqlar vəd etdik.

Füzulini keçdik, Horadizə daxil olduq. Horadizdən sonra Cəbrayılə tərəf yönəldik. Döyüslərə Cəbrayıl istiqamətində qoşulduq. Cəbrayılın mərkəzinə daxil olduqda, artıq 052 sayılı hərbi hissənin döyüşçüləri mərkəzi almışdılar, ermənilər də bir qədər geri çəkilməmişdilər. Hücüm əmrini gözləyirdik ki, Cəbrayılın Nar bağı deyilən ərazisinə çıxacaq. Birdən gördüm ki, sanitari maşınının sürücüsünü axtarırlar. Maşından düşdüm, dedim ki, mənəm. Dedilər ki, yaralı var, çıxarmaq lazımdır. Başqa hərbi hissəyə tabe olduğumuz üçün tabor komandirimizə məruzə etməli idik. Rəisimiz, tabor komandirimiz, mayor Rəhim Hüseynova (sonradan şəhidlik zirvəsinə ucaldı...) məruzə etdikdə, komandir çox qəzəblənmişdi: “Nə olsun ki, ayrı hərbi hissədir?! Niyə məruzə edib, vaxt itirirsiniz? Siz artıq orada olmalı idiniz,” – dedi.

Döyüş gədirdi. 052 sayılı hərbi hissənin döyüşçüləri təpəyə qalxırdılar, düşmənin snayperləri onları ayaqlarından və bronojiletin açıq yerlərindən vururdular. Döyüşçülərdən biri ayağından yaralanmışdı. Yaralını çıxarmaq üçün xəbəyi təzəcə açmışdıq ki, xəbər gəldi: digər tərəfdə də yaralı var

idi. Onu təxliyə etmək üçün özüm getdim. İlk dəfə idi ki, təkbaşına yaralı təxliyə edəcəkdim. 23 yaşım var, əvvəllər güllə yarası almış insan görməmişdim, amma özümü psixoloji cəhətdən bu səhnələrə hazırlamışdım. Hərbi qulluqçulardan birinin köməyi ilə yaralını xəbəyə yerləşdirdik. Təpəni aşıb, xəbəyi maşına doğru piyada aparmalı idik. Bir tərəfdən də açıq döyüş gədirdi. Torpaq gil kimi idi, ayağını qaldıranda topa ilə dabanına yapışırdı. Şükür ki, yaralını maşına çatdıra bildik. Qanaxmanı dayandırmaq üçün ayağını sarıdım. Rəis də digər yaralını təxliyə edib, iynəsini vurmuş, ayağını sarımışdı. Mənim gətirdiyim yaralını görcək təəccübləndi ki, nə baş verir? “Mən də səhərdən səni gözləyirəm, fikirləşirdim ki, hara yox oldun?”. Ona vəziyyəti izah etdim. Yolda gördüyümüz üçüncü yaralını da maşına yerləşdirdikdən sonra rəis qəfildən mənə: “Əkbərov, afərin, qorxmadın,” – dedi. Çox qərribə idi ki, həyəcanım qalmamışdı, özümü tamamilə tənzimləyə bilirdim. Yaralıları təcili yardım maşınına təhvil verdik. Bu zaman döyüş əmri gəldi. Qabaqda matadorlar, marauderlər gədirdi. Tabor komandirinin müavini, kapitan Fəxrəddin Ağayev (döyüslərdən sonra ona mayor rütbəsi verildi) zarafatla: “Əkbərov, qorxmursan?” – deyə soruşdu. “Xeyr, cənab kapitan, qorxmuram,” – deyə cavab verdim. “Onda matadorların arxasında sən gedəcəksən. İnanıram ki, tapşırığı uğurla yerinə yetirəcəksən”. Bu, əmr idi. Əlbəttə, əmri yerinə yetirmək lazım idi. Üç matador, üç marauder maşını, arxasınca da mənim sürdüyüm sanitari maşını Cəbrayılın Nar bağı deyilən ərazisi ilə gərdik. Sanitari maşını, əlbəttə, bu maşınlarla müqayisə olunmaz idi. Zirehli maşınlarla dəyən istənilən zərbənin

dalğası nəticəsində mənim sanitar maşınım aşa bilərdi. Biz irəlilədikcə, ermənilər sağ tərəfdən minomyotlarla atəş açırdılar. Maşını marauderin sol tərəfi ilə sürürdüm ki, heç nə olmasın. Bir daş belə atsaydılar, tərədən aşacaqdıq. Rəbitə vasitəsilə əmr gəldi ki, tərənin o biri tərəfinə keçin. “Orada döyüş gedir. Sanitar maşını marauderlərə mümkün qədər yaxın dayansın ki, yaralıları təxliyə edə bilək.” Səngərə uzandıq, gözləməyə başladıq. Maşını açıqlıqda, tərədə saxlamışdım. Bir də eşitdim ki, hamı sanitar maşınının sürücüsünü axtarır. Turqut rəisə dedim ki, bizi çağırırlar. Maşına oturmuşduq ki, arxadan bir əsgər qaçaraq gəlib, “Tez maşını qoyun, qaçın” – dedi. Cəld düşərək maşının yanında, yerə uzandıq. Bir az sonra maşının arxa hissəsini vurdular. Yaxşı ki, maşını bir qədər qabağa aparmışdım, yoxsa tamamilə vuracaqdılar. Aldığımız zərbəyə məhəl qoymadıq, çünki yaralılar var idi. Onları təxliyə etmək üçün yola düşdük. Rəbitə ilə xəbər gəldi ki, Nar bağında iki yaralımız var. Yaralıların olduğu ərazidə tanklardan birini elə vurmuşdular ki, yanırıdı. Marauderlərdən birinin də təkərinə qəlpə batıb qalmışdı, irəliləyə bilmirdi. O ərazidə açıq döyüş davam edirdi, təhlükəli idi. Nar bağı sağda, aşağıda yerləşirdi, bağı o biri tərəfi isə təpəlik idi. Döyüşçülərimiz tərəni qalxaraq döyüşürdülər. Hər tərəfdə snayperlər, minomyotlar atırdı. Birbaşa bağına girdik. Bağdakı çənin yanına çatanda maşını saxladım, çənin arxasına keçdik. Rəis, bizə köməyə gələn taborun siyasi hissə üzrə müavini, baş leytenant Famil Bayramov, taborumuzun sanitar təlimatçısı Saleh Abdunov və sanitar-rəbitəçimiz Səttar maşından düşdülər, mən isə düşə bilmədim – maşının qapısı

açılmırdı. Bir tərəfdən də düşmənin minomyot atəşi davam edirdi. Silahın qundağı ilə qapını döyəcləyib, birtəhər açdıq. Yadımdadır ki, sanitar-rəbitəçi Səttar ilk dəfə idi döyüşə çıxmışdı, 19 yaşı var idi. Onu sakitləşdirməyə çalışırdım. Ətrafda evlər var idi. Döyüşə hazır vəziyyət aldığımız ki, birdən bu evlərdən ermənilər çıxa bilərlər. Baş leytenant Famil məndən soruşdu ki, Əkbərov, nə fikirləşirsən? Cavab verdim ki, heç nə rəis, bir az sakitlik olsun, çıxacağıq. O dedi: “Daha sakitlik olmayacaq, nə sakitlik gözləyirsən bundan sonra? Sürücümüz sənsən, bizi də buradan sağ-salamat sən çıxaracaqsan”. Famil siyasi hissə üzrə müavinin fəaliyyətinə burada da davam edir, bizi ruhlandırır. Onun sözləri mənə təsir etdi. Düşündüm ki, məndən başqa dörd adam var, lakin heç biri maşın sürə bilmir. Yoldaşlarımı oradan çıxarmaq mənim vəzifəm idi. Maşına oturdum və sürməyə başladım. Yaralıları hələ də götürə bilməmişdik, onlar açıq döyüş zonasında idilər. Döyüş zonasına girən kimi bizi vuracaqdılar. Düşündük ki, gedib yaralıları piyada gətirməkdənsə, maşınla gedək. Yaralılarından biri sürünə-sürünə matadorlardan birinin yanına gəlib, bizimlə rəbitə vasitəsilə əlaqə saxlamışdı. Çatanda gördük ki, yaralı burada yoxdur. Rəis dedi ki, tərənin arxasına qayıdıb, tərədən rəbitə vasitəsilə əlaqə saxlamalıyıq ki, görək yaralı haradadır. Üzüyuxarı tərəni qalxarkən, bir də gördük ki, kimsə bizə əl eləyir. Yaralını tapdıq, poqonlarından tutub cəld götürdük. Şükür ki, onu uğurla təxliyə etmək mümkün oldu.

Sonrakı istiqamətimiz Qubadlıya idi. Qubadlıdakı döyüşlərimiz bir qədər ağır oldu. Cəbrayılın Havuçlu (Hovuslu) kəndini keçdikdən sonra körpünün yanında cəmləşməkdə

idik. Xəbərimiz yox idi ki, döyüş başlayıb. Sən demə, arxadan minomyot dəstəyi də yox imiş. İçi yaralılarla dolu 10 sanitar maşını yan-yanə düzölmüşdü. Biz də köməyə getdik. Qubadlıda 36 saat dayanmadan maşın sürdüm, o gün apardığım yaralıların hesabını itirmişdim. Sonra Qubadlıdan geri qayıtdıq, Əhmədbəyli kəndinin yaxınlığında yol gedirdik. Cəbrayılın girişinə, hələ ki, buraxmırdılar. Bir də gördük ki, yolda bir erməni maşını dayanıb. Kimsə maşından əl eləyirdi. Yaxınlaşdıq, gördük ki, bizim əsgərlərimizdir. Ermənilərin maşını gizirimiz ələ keçirmişdi. Maşında üç yaralımız da var idi. Onlara ilk tibbi yardım göstərdik. 4–5 yaralı da öz maşınımızda var idi. Bu üç yaralını da bizim maşına yerləşdirib, təcili yardım maşınlarına təhvil verdik. Yaralıların sayı çox olsa da, birtəhər maşına yerləşdirə bilirdik. Elə vaxtlar olurdu ki, yer olmadığı üçün yaralılar maşında yerdə otururdular. Tibb xidməti rəisi Ayxan Hacıyevın köməyi ilə Havuçlu kəndində tibbi çadır qurmuşduq. Bu çadırdə tibb xidməti leytenantları, həkimlər çalışırdı. Bəzən maşınlar çatdırmırdı, təcili tibbi yardım maşınları çox uzaqda yerləşirdi. Döyüş meydanından yaralıları buraya gətirirdik. Mühəribə şəraiti bu demək idi...

Hər yerə rəislə ikimiz gedirdik. Adətən mənim sanitar maşınıma iki-üç yaralı yerləşirdi, lakin bəzən ələ olurdu ki, səkkizə yaxın yaralı da daşıyırdımı. Ən ağır yaralılar qəlpə yarası alanlar idi. Həmin əsgərlərin ağrılarını sanki öz bədənimdə hiss edirdim. Yadımdə qalan bir hadisə danışım. Kürəyindən qəlpə yarası almış əsgər var idi. Üzü üstə uzatmışdıq, maşın bir az tərpənən kimi qəlpə dərinə batırdı, ağrıdan

qışqırırdı. Bir yaralı isə ayağından qəlpə yarası almışdı. Ayağının dizdən aşağı hissəsi yox idi, yalnız dərisi qalmışdı. Ağrıkəsici vurmuşduq, amma yarası ağır idi. Qışqırırdı: “Tez çataq, öldüm!”. Maşını sürətlə sürürdüm ki, tez çataq. İkisini də xəstəxanaya çatdırmağa çalışırdıq. Yolda çala-çuxurlara rast gələn kimi maşın silkələnirdi. Bu zaman da kürəyindən qəlpə yarası almış əsgər qışqırırdı: “Yavaş sür, yoldaş!” Bilmirdim ki, nə edim, hansına çarə qılım. Şükür Allaha ki, çətinliklə də olsa, hər ikisini tibbi yardım maşınlarına çatdırı bildik. Belə hadisələr başımıza çox gəlirdi...

Laçında Suarası kəndində bir gün qaldıq. O qədər dağlarla, dərə-təpələrlə yol getmişdik ki, Suarasının düzəngahı bizə kənd yolu kimi yox, şəhər yolları kimi görünürdü. Bizim taborumuz – ƏİK-2 taboru, 052 taboru səviyyəsində olduğu üçün nisbətən ağır tapşırıqları yerinə yetirirdi. Qubadlının sonuncu kəndi Muradxanlıya çatmamış, Balasoltanlı kəndi istiqamətində toplaşmışdıq. Orada bir təpənin arxasında tibbi heyətin çadırı qurulmuşdu. Bu çadırdə yüngül yaralıların yaralarını sarıyıb, döyüş zonasına qaytarırdılar. Biz oraya təminat gətirirdik. Həkəri çayının sahili ilə bir yol gedirdi. Həmin yolu ermənilər çarpaz minomyot atəsinə tutmuşdular. Adətən 50–60 minomyot atəşindən sonra 10–15 dəqiqə fasilə olur. Rəisin təlimatı ilə həmin fasiləni gözlədik ki, o arada yolumuza davam edək. Ölümü gözə almışdım, düşünürdüm ki, burada şəhid ola bilərəm. Rəislə bir-birimizə vəsiyyətlər etməyə başladıq. Nə qədər gözləsək də, düşmən fasilə vermədi. Dedim: “Rəis, nə olacaqsa, olsun. Bu qədər gözləmişik, bəsdir. Ümidimiz Allahdır. Bəlkə də, buranı keçdikdən sonra təpəni

aşib öləcəyik? Bilmək olmaz, getməliyik". Razılaşdı. Yola davam etdik. Maşının pəncərələrini adətən açıq qoyurdum ki, ətrafda baş verənlərin səslərini eşidə bilim. Eşitdim ki, nəşə yaxınlaşır. Rəisə baxdım, gözlərimlə ona minomyot mərmisinin yaxınlaşdığını demək istəyirdim. Muradxanlı yaxınlığında özümüzə bir yol açmışdıq. Həmin yolda dağıdılmış körpünün yanında bir mağaza binası var idi. O mağazanın damı betondan olduğu üçün oradan tez-tez sığınacaq kimi istifadə edirdik. Rəis dedi ki, maşını tez içəri sal, düşmən bizi gördü. Sonra "Bizi gördülər, tez maşını çıxart!" – deyər qışqırdı. Maşını cəld dərəcəyə sürdüm. Təxminən on saniyə sonra düşmən minomyotu mağazanı yerlə yeksan etdi. Sadəcə, bir an belə yubanmış olsaydım, indi həyatda olmayacaqdıq...Hər bir saniyə qızıl idi...

Muradxanlıda hər tərəfi ağaclarla örtülmüş bir ev var idi. Uzaqdan görünürdü deyər, orada cəmləmişdik. Gecəni orada qaldıq. Yüngül yaralılar burada qalırdılar, ağır yaralıları isə təxliyə edirdik. Gecə saat 2-yə qədər bizi minomyotla atəşə tutdular. Başımızı pəncərədən çıxara bilmirdik. O gecə, sən demə, sülh elan olunubmuş, bizim isə xəbərimiz yox idi. Bizdəki ratsiyalar ancaq öz aramızda əlaqə saxlamaq üçün yetərli idi. Səhəri gün belində dəhşətli ağrılar olan bir əsgər gəldi. Artıq dözə bilmirdi. Rəis dedi ki, mütləq aparmalıyıq. Minomyotların atəşi də dayanmışdı, yola çıxdıqda telefon rabitəsi də düzəldi. Birdən ikimizin də telefonuna dayanmadan bildirişlər, ismarıclar gəlməyə başladı. Əvvəlcə atamla danışdım. Səsi kövrək gəlirdi: "Müharibə qurtardı, bala! Şükür ki, salamatsan. Səninlə fəxr edirəm," – dedi, – "Buraya qədər yaxşı gəlmisən, sükanı belə saxla". Sonra anamla danışdım.

O da sevincindən ağlayırdı. Gözlərim doldu. Bu anda rəis zarafatla dedi: "Böyük oğlansan, bu boyda müharibəni keçib gəldin, heç vaxt heç nədən qorxmadın. İndi ağlayırsan?" Boynuma almadım, – qürurlanıram, – dedim. İnsan özü ilə qürur duyurdu. Sonra rəisə də anasından zəng gəldi. Həsrət bitmişdi, ailəsi onunla fəxr edirdi. Hiss etdim ki, onun da gözləri dolub.

Düzdür, itkilərimiz də oldu... "Kombat" dediyimiz tabor komandirimiz, mayor Rəhim Hüseynov sol qolundan yaralanmışdı. Adətən kombatlar döyüşü arxadan idarə edirlər, amma mayor Hüseynov daim əsgərlərlə çiyin-çiyinə döyüşürdü... Rabitəçisi mayora xəbər edib ki, "Komandir, gəlirlər". Mayor isə: "Gəlsinlər, dəf edəcəyik!" – deyər cavab verib tərəni qalxanda snayper onu sol qolundan vurmuşdu. Güllə onun ürəyinə nüfuz etmişdi. (Gör qismətə baxın ki, bir il sonra eyni gündə həyat yoldaşı da rəhmətə getdi). Bizimlə əlaqəyə çıxanda kombatın şəhid olduğunu gizlətməmişdilər, çünki kombat lider idi, taborun motivasiyası idi, əsgərlər onun varlığından cəsarət alır, ruhlanırdılar. Onun ölüm xəbəri çox əsgəri sarsıdacaqdı. Gətirdiyimiz yaralını arxaya ötürdük. Kombatı götürməyə gedəndə gördük ki, artıq canını tapşırıb... Susduq, heç kimə onun şəhid olduğunu demədik. Onu toplanış mərkəzinə gətirdik. Rəis hərbi hissə komandirinə taborun başsız qaldığını özü xəbər verdi. Hərbi hissə komandiri şəhidi birbaşa xəstəxanaya çatdırmağımız üçün bizə göstəriş verdi. Onu Füzulidəki Mərkəzi Diaqnostika hospitalına apardıq. Mayorun nəşini heç kimə göstərmədim.

Xəbər yayıldıqdan sonra insanların mənən necə çökdüklərinə gözlərimlə şahid oldum... 45 yaşlı çavuş kombatına görə körpə uşaq kimi ağlayırdı... Çox ağır idi... Həm dəyərlı bir insanı, həm də qüvvətli bir lideri itirmişdik. Müharibə boyunca maşında apardığım yeganə şəhid o oldu. Allah rəhmət eləsin...

Sülh xəbərini Muradxanlıda aldım. Sülh müqaviləsi bağlansa da, müdafiədə dayanmağa davam edirdik. Mənfur ermənilərdən nə desən, gözləmək olardı...

Xanlıqda "Qırx ev" deyilən bir yer var idi. Oraya qayıtdım. Dedilər ki, Ali Baş Komandan indi buradan keçəcək. Hamımız bir evin balkonunda dayanıb, onları müşahidə edirdik. Maşınlardan biri dönüb dayandı. Həmin maşından prezidentimiz cənab İlham Əliyev və onun xanımı – vitse-prezidentimiz Mehriban xanım Əliyeva düşdülər. Hamımız həyəcanlandıq. Mühafizə xidmətinin işçiləri dedilər ki, dağılışmayın, prezidentimiz sizi görməyə gəlib. Prezident bizimlə səmimi söhbət edərək, qələbə münasibəti ilə təbrik etdi və nitqini məşhur "Qarabağ Azərbaycandır!" sözləri ilə bitirdi.

Biz bu müharibədə, bilirsinizmi niyə qalib olduq? Çünki hər kəs üzərinə düşən öhdəliyi layiqincə yerinə yetirirdi. Müharibədə fərqi yox idi, kim kimdir. Məsələn, Məhəmməd İsmayılov ikinci taborun, mən isə birinci taborun sürücüsü idim. Döyüşçülərimizi bir-birindən ayırmırdım. Onun maşını sıradan çıxanda hər iki taborun döyüşçülərini mən daşıyırdım. Məhəmmədin də müharibədə böyük xidmətləri olmuşdu. Leytenant Turqut Əsədzadə (rəis), baş gizir Rüstəm Sərkərov, sanitar-təlimatçı Saleh Abdunovun da adlarını çəkmək istəyirəm. Heç biri məsuliyyətdən boyun qaçırmırdı.

Vəzifələrini, hətta vəzifələrinə daxil olmayanları da layiqincə yerinə yetirirdilər.

Bir hadisə yadımdadır. Bir cavan könüllü əsgəri xərkədə gətirdim, maşına yerləşdirdim. Sistem qoşdum. Əlimi bərk-bərk sıxırdı. Körpə balası olduğunu, onu atasız qoymaq istəmədiyini dedi. Bu sözlərdən sonra çiyinlərimdə daha çox məsuliyyət hiss etdim. Sanki onun həyatı mənim əlimdə idi... Ona ilkin tibbi müdaxilə etdim, sonra hospitala təhvil verdim. O anda çox sevinirdim ki, bir körpənin atası xilas olundu...

Müharibə bitdikdən sonra silah-sursatı anbara boşaltmaq üçün tabora doğru yola düşdüm. Gördüm ki, bir əsgər boylana-boylana kimisə axtarır. Məndən soruşdu ki, bu sanitar maşınının sürücüsü kimdir? Dedim ki, mənəm, buyurun, yoldaş çavuş. Məni bərk-bərk qucaqladı. İlk baxışdan xatırlamasam da, onu hospitala vaxtında çatdırdığım üçün mənə təşəkkür etdi. Bu, mənim üçün ən böyük mükafat idi...

\*\*\*

Mehdiyev Elmin İlham oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı,

“Ağdamın azad olunmasına görə” medalı



## ŞƏHİD BAXIŞLARI BAŞQA CÜR OLURMUŞ...

*Baş kəşfiyyatçı Kərbəlayi Elminin dastanı*

Tərtər–Ağdərə istiqamətində yerləşən briqadanın kəşfiyyat bölüyündə baş kəşfiyyatçı vəzifəsində yer aldım. O gün bizi bir məntəqədə yerləşdirdilər. Orada silahlandıq. Bronojilet, dəbilqə, kəşfiyyatçı bıçağı, əl qumbaraları götürərək, yüksək səviyyədə hazırlandıq. Qrupun biri döyüşdən çıxmalı, digər qrup isə onu əvəz etməli idi. Bir kəşfiyyat rəisimiz var idi, (şəhid oldu, Allah rəhmət eləsin...) ona yaxınlaşıb soruşdum ki, komandır, bizi döyüşə nə vaxt aparacaqsınız? Dedi ki, silahdan istifadə bacarıqlarınız yoxlanılmalıdır. Mən ona bildirdim ki, axı biz xüsusi təyinatlılarda xidmət etmişik. Amma yuxarıdan əmr belə gəlmişdi. Könüllü dəstələrin üzvlərinin silahdan istifadə bacarıqlarını yoxlamadan irəli aparmaq olmazdı.

Səhəri gün mişenləri qoyub, bizim atışımızı sınaqdan keçirdilər. Hər birimiz yüksək səviyyədə atışlar etdik, çünki biz kəşfiyyatda, xüsusi təyinatlı qüvvələrdə təlimlər keçmişdik.

Beləliklə, bizi qeydə alıb bildirdilər ki, ya digər qrupun yerinə keçəcəyik, ya da yaralananların yerinə bizim döyüşçülərdən əlavə olunacaq.

İki qrupa bölündük. Bir qrupumuz Tərtər, o biri qrupumuz isə Suqovuşan istiqamətində döyüşlərə qatıldı. Uşaqlarda qorxu hissi yox idi. Onu da deyim ki, mən həyatım boyu ölüm görməmişdim. Həmin anda keçirdiyim hisslər də qorxu hissi deyildi, sadəcə anlaşılmaz duyğular nəticəsində halım çox pis idi. Eşitdiyim fəryadlar məni elə yandırır ki...

Biz təpəni qalxanda gördük ki, iki əsgər yana-yana üzü bəri qaçır. Onlar düşmənin atdığı tostdan (yandırıcı mina) od tutub yanırdılar... Yanan əsgərlər qışqıraraq, yalvarırdılar ki, bizi güllə ilə vurub öldürün, əzab çəkməyə... Mən tutuldum. Nə edəcəyimi bilmirdim. Özümüzə silah, bıçaq, qumbara – xeyli yük olduğundan suyu çox götürə bilmirdik. Döyüş yoldaşlarımız onları tez yerə yıxaraq, alovu torpaqla söndürməyə çalışdılar. Onlardan biri şəhid oldu, amma o birisi hələ nəfəs alırdı. Onu tez sanitariya maşınına qoyub, tibbi məntəqəyə göndərdik.

Biz döyüşə girdik. Bir əsgər qardaşımız da şəhid oldu. Hətta müharibədən qayıtdıqdan sonra dəfələrlə onu yuxularımda görürdüm. O, ayaq üstə atəş aç-aça düşmənin üzərinə gedirdi. Onu çiyindən vurdular. Bir də, səhv etməməyə, sağ ayağının dizdən yuxarı nahiyəsindən vuruldu. Onda o, dizi üstə yerə dəydi və yıxıldı. Bəlkə də onun bədəninə PK silahı ilə atılan yüzə yaxın güllə dəydi. Allah şahiddir ki, o, tərpənmədi... Elə bir qüvvə ilə yerə yapışmışdı ki... elə bil ki, son dəfə Allaha səcdə edərək şəhadətə qovuşdu. Həqiqətən o qardaşımızın ölümü bizi çox kədərləndirdi...

Bizə əmr gəldi ki, oradan çıxıb Suqovuşan istiqamətinə, 530-cu yüksəkliyə qalxıb, düşməyə hücum edək. Döyüşə girməzdən əvvəl bir-birimizi qucaqlayıb deyirdik: “Səndən nə gözəl şəhid qoxusu gəlir”. Bu davranışları bizə yeni qoşulan digər döyüşçülərin təlaşa, qorxuya düşməmələrindən ötrü nümayiş etdirirdik...

Suqovuşan istiqamətində irəliləməyə başladığ. Saat 8–9 radələrində Talış kəndi ərazisində maşınlardan düşdük, çünki maşınla irəliləmək daha mümkün deyildi. Maşınlarımızı minomyotla vururdular. Onların pilotsuzları da bizi izləyirdi. İki qrup halında irəliləməyə başladığ. Zəncir şəklində açılıb, aramızda məsafə yaratdıq. Ağaclıqların arası ilə gizlənməyə yolumuza davam edirdik. Eyni zamanda, yuxarıdan pilotsuzların bizi çəkmələrinə də imkan vermirdik.

Biz həmin yüksəkliyin aşağı tərəfinə gəlib çatdıq. Balaca bir çay var idi. Orada əl-üzümüzü yuduq. Hava yağmurlu idi. Yükümüz ağır olduğundan, qalın paltar geyinə bilmirdik. Silah-sursat yükümüz də yüngül deyildi – 15-20 patron darağı, bıçaqlar, “adamboğan” deyilən trosklar (bunlardan əlbəyaxa döyüş zamanı istifadə edirdik), əl qumbaraları və s. götürmüşdük. Bronojilet ağır olduğundan onu soyunmuşduq.

Bizə rabitə ilə məlumat verdilər ki, 15–20 dəqiqə ərzində durduğunuz mövqeyə düşmənin tərəfindən ağır artilleriya atəşi açılacaq. Deməli, atəş başlamamış özümüzü yüksəkliyə çatdırmalı idik. Amma döyüşə-döyüşə, dağlar aş-aşa, dərələr keçə-keçə gəldiyimizdən çox yorğun idik. Düşmənin bizi görməsin deyə, işıq da yandıra bilmirdik. Artıq düşmənin arxasına keçməkdə idik. Ona görə də, səsimizi də çıxara

bilməzdik. Yalnız öndə gedənimizin ayaq səsi ilə uyğunlaşıb irəliləyirdik.

Baş kəşfiyyatçı vəzifəsini icra etdiyimə görə, tez-tez arxaya, sağa-sola baxmalı idim. Buna görə də arxada gəlirdim. Rəhim Quliyev adlı bir yerlim vardı, balaca boylu olmasına baxmayaraq, şir ürəkli döyüşçü idi. Rəhimin böyük qardaşı isə xüsusi təyinatlılarda mənimlə bir yerdə xidmət etmişdi. Döyüşə gedərkən, o, Rəhimi mənə əmanət edib demişdi ki, o mənim kiçik qardaşımdır, sən də onun böyük qardaşı ol! Dedim ki, baş üstə, narahat olma. Sənin qardaşın mənim də qardaşımdır. Nə kömək lazım olarsa, edərəm. Kiçik qardaş bir az dəlisov idi, qəzəbinə yenilib yanlışlıqlar edə bilirdi. Mən bu mənada ona köməklik etməli idim.

Dağın zirvəsinə, təxminən 100 – 150 metr məsafə qalırdı. Demək olar ki, yolun yarısında idik. Artıq bizi minomyotla vururdular. Balaca bir qaya vardı. Oğlan ona söykənib, dayanmışdı. Bizə dedi ki, siz qalxın, mənim yeriməyə təqətim qalmayıb. Mənim əlimdə sinklər vardı. Ona dedim ki, bunları tez yuxarı çatdırmalıyam. Mən yuxarı gedib qayıdana qədər sən heç olmazsa, 5–10 metr sürünə-sürünə gəl ki, vaxt itirməyək. Düşmənin minomyotla indi buranı vuracaq. O, “Yaxşı, narahat olma” – deyib məni arxayın etdi.

Mən ondan təxminən 20 metr aralanmışdım. Bir də gördüm ki, minomyot mərmisi gəlib düz Rəhimin dayandığı yerə düşdü. Atəş dalğası Rəhimi vurub kənara tullamışdı. Mən donub qaldım. Fikirləşdim ki, yəqin o, param-parça oldu... “Rəhim, Rəhim!” – deyib qışqıra-qışqıra ona tərəf yüyürdüm. Bu zaman bir minomyot mərmisi də mənim qarşıma düşdü. Partlayış dalğası məni arxaya atdı. Mən uçuşumla üzüm aşağı

gedirdim. Yadımda qalan bu oldu ki, ölçüsü təxminən əl boyda olan bir qəlpə, az qala üzümü sıyırır keçdi. Həmin vaxt partlayış dalğası məni kənara tullamasaydı, o qəlpə mənim başımı aparacaqdı. Yığıldım, sonra özümü toparlayıb ayağa durdum.

Qulaqlarım cingildəyirdi, sinəmdə ağrı hiss edirdim, taqətim yox idi. Silahı belimə bağladığımdan, o da belimi bir yandan zədələmişdi. Amma özümü birtəhər ələ alıb, Rəhimin arxasınca getdim. Şükür edirdim ki, mənə qəlpə dəyməyib, əl-ayağım yerindədir. Elə bu vaxt daha bir minomyot mərmisi gəlib sol tərəfimdə düşdü. Ağır bir zərbə aldım. Bir qaya parçasımı, daşımı – bilmədim, ayağıma dəyərək məni yerə yıxdı. Mən üzümə aşağı yumalanmağa başladım. Qulaqlarıma səs düşdüyündən, minomyotun səsini eşitməmişdim və zərbə mənə ayaq üstə olduğum zaman dəymişdi. Həmin zərbədən aylar-ayılmaz baxdım ki, sinəmin üstündə bir daş var. Elə bir vəziyyətdə idim ki, əlimi belə tərpedə bilmirdim. Daşı itələyib ayağa qalxmağa halım yox idi. Qulaqlarımdakı səs getdikcə artırdı. Yoldaşlarımdan hamısı artıq dağın başına qalxmışdı. Onları səslesəm də, minomyotların atəş səsləri arasından məni eşidən olmayacaqdı. Təxminən 15–20 dəqiqə gözlərim tor gətirdi. Sonra tor çəkilməyə başladı. Sol ayağımı hiss etmirdim. Birdən başımı çevirəndə yerdə bir ayaq gördüm. Onu öz ayağım hesab edib vahimələndim. Amma bu, hansısa bir şəhidimizin ayağı idi. Geydiyimiz formaların eyni olması, ayağın isə təzə kəsilmiş ayağa oxşaması məni çaşdırmışdı... Qorxurdum ki, burada qalsam, erməni məni bu vəziyyətdə əsir götürəcək. Bəs mən nə edim?! Qışqırır haray saldım ki, kömək edin! Döyüş yoldaşlarımda isə atəş səsindən səsimi eşitmirdilər.

Qoluma bir az qüvvət gəldi, sinəmin üstündəki daşı itələdim. Başımı qaldırır baxanda gördüm ki, çəkmələrimin ikisi də ayağımdadır... Buna çox sevindim, amma qərribə idi ki, ayağımın birini heç cür tərpedə bilmirdim. Bizə sarğı bintləri verirdilər ki, yaralanan vaxt istifadə edək. Tez o binti çıxarıb yaramın yuxarı hissəsini möhkəm sıxdım. Bunu ona görə etdim ki, həmin yaralı yerə qan getməsin, keyisin və beləliklə, ağrını hiss etməyim. Sürünə-sürünə də olsa, yuxarı qalxa bilim. Elə sürünə-sürünə, daşlardan tuta-tuta, yavaş-yavaş dağın zirvəsinə qalxdım. Burada köməyə gəlmiş başqa əsgərlər də vardı. Mən onlardan bizim qrupun harada olduğunu soruşdum. Lap qabaqda döyüşə girdiklərini dedilər. Dedim ki, mən də gedirəm. Dedilər ki, ay qardaş, sən axı ayaq üstə dura bilmirsən, hara gedirsən? Dedim ki, yox, mən də onlarla birlikdə döyüşdə oləcəyəm, geri çəkilməyəcəyəm. Bu vaxt bölük komandirimiz arxadan, rabbitə vasitəsi ilə bizim qruplarıma yolu göstərirdi. Kameralar isə yuxarıdan çəkirdi. Komandir hansı yola girməli olduğumuzu, düşməni harada əhatəyə alıb, mühasirəyə salacağımızı deyib göstəriş verirdi. Elə bu zaman durbinlə baxanda mənim irəli getdiyimi görüb. Qaçaraq gəlib özünü mənə çatdırdı, boynumdan tutub arxaya çəkdi. Səngər kimi balaca bir yer vardı. Məni oraya salıb dedi ki, oturub burada gözləyim. Mən isə qışqırır, “Yox, komandir, mən gedəcəyəm!” – dedim. Elə bunu demişdim ki, bir minomyot mərmisi gəlib komandirin məni bayaq çəkdiyi yerə düşdü. Elə bil komandiri oraya Allah göndərmiş. Yoxsa o minomyot mərmisi məni parça-parça edəcəkdə.

Bizim qrup elə bir yerə gedib çıxmışdı ki, həmin yer-də xeyli şəhidlərimiz olmuşdu. Düşmənin orada “sürpriz”

minaları olub. Oranı keçib getmək mümkün deyilmiş. Orada minaaxtaranla da işləmək mümkün olmayıb, çünki açıq ərazi idi. Üstəlik, şərfəsiz düşmən şəhidlərimizin, yaralılarımızın altına mina qoymaqdan belə çəkinməyiblər. Kəşfiyyatçılar bunu bilirlər. O minanı zərərsizləşdirib götürmək də uzun bir proses olduğundan xeyli vaxt aparırdı.

Qrupumuz elə bir mövqə tutmuşdu ki, onların çıxışı üçün ancaq gecə vaxtı əl verirdi. Ermənilər artıq onları, demək olar ki, mühasirəyə almışdılar və qrupumuz oradan gözə görünmədən çıxmalı idi. Bu zaman bir möcüzə baş verdi. 20–30 dəqiqəlik elə bir duman çökdü ki, göz-gözü görmədi. Döyüşçülərimiz özləri də deyirdilər ki, bu işə məəttəl qalmışdıq... Qərribə burası idi ki, hava gözəl idi, artıq yağış kəsmişdi və günəş çıxırdı. Birdən-birə, yarım saatlığa bu dumanın çökməsi qeyri-adi hal idi... Qrupumuz oradan çıxdığı zaman düşmən üzərinə növbəti dəfə hücum edildi. Kəşfiyyatda buna "gözlənilməz hücum" deyirlər.

Rasif adlı qardaşımızın (Tovuzdan idi) boğazına bir qəlpə dəymiş və səs tellərini zədələmişdi. Bir gözü də barıtdan kor olmuşdu. Rasif o vəziyyətdə olsa da, hospitala getmədi. Dedi ki, mən son damla qanıma qədər döyüşəcəyəm. Boğazında sarğı, bir gözü bağlı vəziyyətdə irəli getdi, erməni səngərinə çatana yaxın, 5–10 metrlik məsafədən erməni səngərinə F-1-i atdı. Sonra döyüşçülərimiz girib oranı məhv etdilər.

Bizim qrupa əmr gəldi ki, aşağı düşün. Yaralılarımız çox idi. Döyüş dostlarım Novruz və İslam məni oradan çıxartdılar. Bir gecə piyada yol getdik. Gəlib tibb məntəqəsinə çatdıq. Gecə ilə müayinə olundum. Dedilər ki, bizi hospitala

yerləşdirəcəklər. Məntəqə yaralı ilə dolu idi, onlara yardım göstərməyi belə çətdirə bilmirdilər. Dedilər ki, sizi bir məktəbə yerləşdirəcəyik. Orada mülki həkimlər vardı, sağ olsunlar, ilkin tibbi yardım göstərdilər. Bizə ağırkəsici vuruldu, kimin bədənində qəlpə vardısı, bacardıqları qədər çıxartdılar. Döyüşdə Əli Qasimov adlı bir dostum vardı, o, bütün kəşfiyyatın hörmətini qazanmışdı. Təxliyə olunanda məni qucaqlayıb dedi ki, yerli, sən də məni tək qoyursan? Dedim ki, məntəqəyə gedirəm, ilkin yardım göstərsinlər, sabah inşallah, qayıdacağam. Dedi ki, sən qayıdana kimi gec olacaq... Bu söz məni çox narahat etdi. Dedim ki, Əli, narahat olma, qayıdıb gələcəyəm. Onda o kövrəldi. Soruşdum ki, nə oldu, qardaşım? Mən uzağa getmirəm ki... O dedi ki, mən səndən ayrılmaq istəmirəm...

Mənə çatmırdı ki, o, şəhid olacağını hiss edibmiş... Məntəqədə olanda tez-tez əsgər qardaşlarıma zəng edirdim, soruşurdum ki, şəhid, yaralı olan yoxdur ki? Nədənsə, çox narahat idim və ertəsi gün Əlinin şəhid olması xəbərini eşitdim. Artıq məntəqədə qala bilmədim. Əlinin qisasını almaq üçün döyüşə qayıtdım.

Biz ad-soyadımızı yazıb, boş güllənin içinə qoyub boynumuzdan asırdıq. Bunu ona görə edirdik ki, şəhid olsaq, tanınmaz hala düşsək, bu yazı vasitəsi ilə bizi tanıya bilsinlər. Bir şəhid var idi, adını unutmuşam. Kağıza yazmışdı ki, "Əziz anam, narahat olma, hər iki halda mən sağ qayıdacağam"... O sözləri oxuyanda o qədər ağladığı ki... İndi də xatırlayanda, özümü saxlaya bilmirəm... Onların qəhrəmanlığından danışmaq yalnız mənim yox, hər birimizin borcudur. Biz

cismən yaşayırıq, şəhidlər isə bizdən qat-qat üstüdürlər və ölməyiblər...

Xatırlayıram, bir dəfə döyüş vaxtı başqa bir qrup gəlmişdi. Onlardan bir nəfərin üzü mənə çox tanış idi. Ona yaxınlaşıb soruşdum ki, sən Tovuzdansen? Filan kollecdə oxumusanmı? Dedi ki, bəli. Özümü ona təqdim etdim. Qucaqlaşdıb görüşdük. Adı Xətai, familiyası Həsənov idi. Xeyli söhbət etdik. Çətinliyinin, sıxıntısının olub-olmadığını soruşdum. Heç bir şeyə ehtiyacı olmadığını bildirdi. Soruşdum ki, evdəkilərlə danışa bilirsənmi? Dedi ki, hə, danışırım, şükür, hər şey yaxşıdır.

Bizə dedilər ki, əl qumbaraları, hərbi sursat gətirən maşın gəlir, aşağı düşün. Onunla qucaqlaşdıq. Əli mənə necə bərk qucaqlamışdısa, Xətai də eyni cür bağına basdı. Anı olaraq Əli gözümlə qabağına gəldi. Hətta elə bildim ki, mənə qucaqlayan Əlidir. O da mənə dedi ki, yerli, mənə tək qoyma. Bu sözü deyəndə, çox pis oldum, çünki Əli də mənə bu sözü demişdi... Bu, Əlini tanımır, Əli də bunu tanımırdı, amma ikisi də mənə eyni sözü dedi. Dedim ki, Xətai, səni and verirəm Allaha, özündən muğayat ol, mən qayıdana qədər özünü qoru.

Görüşüb maşına mindik. O, posta girən vaxt dönüb mənə elə baxdı ki... 2–3 saniyəlik o baxış, elə bil ki, ürəyimi parçaladı. Bu, onun son baxışı idi. Duydum ki, bu uşaq şəhid olacağını hiss edib... çünki Allah-təala şəhidləri özü seçir... Şəhidlərimizin hamısı nur üzlü, məsum baxışlı idilər...

Xətai ilə o cür ayrıldıq. Bütün gecəni onu fikirləşdim. O baxış, bilirsinizmi, mənə haradan tanış idi?... Mənim Rövşən adlı bir qardaşım var idi. 26 il onunla bir yerdə olmuşduq, bir

yerdə böyümüşdük. Uşaq vaxtı bir-birimizə o qədər oxşayırdıq ki, hətta mənə "Rövşən" deyirdilər.

Müharibə başlamazdan təxminən beş gün əvvəl Rövşən gəlib bizim qapını döydü. Təngnəfəs dedi ki, vaxtım azdır, tez qayıtmalıyam. Səninlə 5 dəqiqəlik söhbətim var. Soruşdum ki, nə olub, nə məsələdir, niyə belə həyəcanlısan? Cavab verdi ki, tələsirəm. Məni qucaqlayıb, dedi ki, qardaş, indi gəldim ki, səninlə görüşüm. Cibimdəki bu 5 manat mənim Şəmkirə qədər yol pulumdur. Bu 10 manatı götür, bir kasıb ailəyə verərsən...

O, baş çavuş idi. Hər ay maaş alanda mənə pul göndərərdi ki, bunu kasıb ailələrə verərsən. Dünyanın işidir, birdən ölürük, heç olmasa, günahlarımızın biri də bununla yuyulsun... Hər dəfə bu sözü deyərdi. İndi maaşını hələ almamışdı, cibində cəmi 15 manat pulu var idi. Onu da dedi ki, haqqını mənə halal elə... Dedim, Rövşən, bu nə sözdür, deyirsən? Dedi ki, dünyanın işidir... Bilmək olmaz, şəhid olaram, hər dəfə namaz qılanda da dua edirəm. Allah qismət eləsə, şəhid olacağam...

O məndən ayrılanda dönüb arxaya baxdı. Elə bir baxışla baxdı, gözlərində elə bir ifadə gördüm ki... Sözlə bunu təsvir etmək çətinidir... Şəhidin son baxışı necə olur?... Eynən həmin baxışla baxdı o mənə... Rövşən mənə bu cür baxanda daxili bir narahatlıq keçirdim. Son dəfə ayrılanda Əli də, Xətai də, Rövşən də mənə eyni cür baxmışdılar... Axı bu, nə baxış idi belə?..

Müharibə başlayanda mən də döyüşlərə getdim və bir neçə dəfə zəng edib xahiş edirdim ki, Rövşəni tapın, onunla danışmaq istəyirəm. Xeyli vaxt idi ki, onunla əlaqə saxlaya bilmirdim. Cavab alırdım ki, ona zəng çatmır...

...Şəmkindən döyüşə gedənlər maşına minəndə Rövşənin əli yaralı olsa da, gizlicə maşına hoppanıb. O, hospitalda olmalı imiş. Oktyabrın 2-də, Kəlbəcər istiqamətində şəhid olmuşdu... Rövşəni araşdırmaya verdilər. 80 gündən sonra tapıldı... O 80 gün mənim həyatımın ən ağır günləri idi.

Bax, Xətai də mənə həmin baxışla baxmışdı... Biz gedib yerləşəndən sonra ertəsi gün mənim telefonum xarab oldu, nədənsə, öz-özünə yandı. Bir sadə telefon gətizdirdim ki, əlaqə saxlaya bilim. Komandir bizi düzləndirəndə dedi ki, Ağdam istiqamətində bir şəhidimiz var. Mən sıradan soruşdum ki, komandir, kimdir o şəhid? Komandir elə zənn etdi ki, orada mənim ya qohumlarım, ya da qardaşım var. Əvvəlcə bir az duruxdu. Dedi ki, bala, şəhidlik ali zirvədir. Hər kim olsa, bizim balamızdır. Bunu ürək-dirək vermək üçün deyirdi. Birdən soruşdum ki, komandir, Həsənov Xətai deyil ki?.. Belə deyəndə komandir ağladı. Mən bir tənha yerə çəkildim. Xahiş etdim ki, yanıma heç kəs gəlməsin... Onların o məsum baxışları gözlərim önünə gələndə özümü saxlaya bilmirəm...

...Xətai döyüşə girməzdən qabaq çimib, qüsl alıb. Deyib ki, paltarımı da təzələyim. Təzə paltar geyinim, pak gedim mən... Hiss edibmiş şəhid olacağımı... Sonra köhnə paltarını da yuyub qurutmaq istəyib. Elə bu vaxt yanına minomyot mərmisi düşüb, bütün qəlpələri bədəninə dolmuşdu...

Həmin yerə gedib çıxdım. Gördüm ki, Xətəinin paltarları yerdədir, qanı tökülüb torpağa... Orada, Xətəinin qanı tökülən yerdə torpağa səcdə elədim... Sonra onun formasını götürdüm. Dedim, qardaş, sənə qismət olmadı bu formanı yumaq. Həmin bu formanı mən yuyacağam, aparıb sənə ailənə təhvil

verəcəyəm. Xətai ilə söhbət etdim, çünki bilirdim ki, şəhidlər ölmürlər... o, eşidir məni... Ağlaya-ağlaya onun formasını yudum. Komandirdən onun formasını ailəsinə göndərmək üçün icazə istədim. O, icazə verdi...

Neçə azad olunmuş rayona getmişəmsə, hər birindən torpaq götürüb evdə saxlayıram ki, namaz qılanda ona səcdə edim. Şəhid qanının töküldüyü torpaq – ən müqəddəs torpaqdır...

\*\*\*

Əzimzadə Emin Alxas oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Vətən uğrunda” medalı,

“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı



## KƏRBƏLA MÜSİBƏTİ

*Kəşfiyyatçı Eminin dastanı*

Oktyabrın 3-dən 4-nə keçən gecə Suqovuşan əməliyyatı baş tutdu. Kəşfiyyat böliüyü bir istiqamətdən, xüsusi təyinatlı bölük isə digər istiqamətdən irəliləyirdi. Ruslan Şıxıyev və mən xüsusi təyinatlıların böliyünə düşmüşdük. Biz oradan Suqovuşana gəldik. Bölük komandiri Fərid Əliyev öz böliyündən başqa heç kimə inanan insan deyildi. Biz yeni olduğumuzdan, bizi öz qrupundan ayırdı. Onlar 951-ci yüksəkliyə qalxdılar. 10 dəqiqə ərzində təxminən 40–45 erməni məhv etmişdilər. O yüksəklik elə bir yerdə idi ki, hər tərəf düşmən idi. Minomyot və toplardan atəş açaraq bizimkiləri vururdular. Kəşfiyyat böliyündən leytenant Hacıyev Şükürün dəstəsi var idi. Onun qrupundan və bizdən də Turan Məmmədov, gizir İxtiyar İlqaroglu, gizir Elnur Pirseyidov şəhid oldular...

Üç gün idi ki, yağış yağırdı. Hamı suyun içində idi, nəfəs almaq olmurdu. Çox yorulmuşduq. Silah, bronjilet o qədər

ağır idi ki, daşımaq olmurdu. Biz yaralıların və şəhidlərin də yerinə döyüşməli idik. Sonra hərbi hissə komandiri dedi ki, təxliyəyə getmək lazımdır. Uşaqları 951-dən götürməyə iki təxliyə qrupu çıxdı. Bir təxliyə qrupu meşənin bir başından, biz isə meşənin digər hissəsindən girdik. Dursun Manaflı, mən, Şahmurad Baxşəliyev, Qobustan qəsəbəsindən Emin də bizimlə idilər. Çox cəsur, ürəkli oğlanlar idilər. Dursunla məndə silah var idi. Qalanları silahları arxada qoymuşdular ki, yaralıları tez götürüb çıxsınlar. Ermənilər bizi minomyot atəşinə tutdular. Birtəhər yaralılarımızı oradan çıxarda bildik. Kəşfiyyatçı-sanitar Mehbalıyev Elşən yaralılara ilk tibbi yardım göstərdi. Bəlkə də Elşən olmasaydı, uşaqların çoxu şəhid olardı. Yaralılarımızı xəstəxanaya göndərdik.

Növbəti 530 əməliyyatına gedəndə bizə deyilmişdi ki, sizin qarşınızda adi piyada əsgərləri olacaq. Biz də şən əhvali-ruhiyyə ilə yuxarı qalxırıdık. Təbii ki, həyəcan, qorxu hissləri insanda olur. Əsas odur ki, qorxunu özündən uzaqlaşdırasan. Dağları keçdik. Axırınıcı mövqe idi, tənqəfəs olmuşduq. Səngərə girəndə atışma başladı. Quliyev Nəbi var idi, mən o insana “döyüş meydanının anası” deyirdim. Hər bir övlad, uşaq çətinə, dara düşəndə anasını çağırdığı kimi, hamı da nəse olanda Nəbini çağırırdı.

Astaradan Emin Verdiyev, Səfərağa, İsa, Əli Eynullayev Rəşad Əlyarov, bölük komandirimiz Qəzənfər – bunlar çox cəsur döyüşçülər idi. 44 günlük döyüş ərzində bir dəfə də onlardan eşitmədim ki, fikirləşələr – görəsən, bizə nəse olar?

Döyüşə girən kimi birinci şəhidimiz Qaradağ hərbi komissarlığından gəlmiş Ataməli Musa oğlu oldu. Atəş-dəstəyə

girəndə onu erməni snayperi vurdu. Şahmuradla bir yerdə Ataməlini döyüş meydanından çıxara bildik. Snayper onu götürməyə imkan vermirdi. Sanitarımız Mehbalıyev Elşən (Allah ona rəhmət eləsin!) ona ilk tibbi yardım göstərdi... çiyindən vurulmuşdu... Güllə arxadan, ürəyindən çıxmışdı. Üzüyünü çıxarıb "bunu ailəmə çatdırarsınız" və gülümsəyərək "Vətən sağ olsun!" dedi. Hamıda vətənə böyük sevgi vardı...

Sonra kamera olan vala girdik. Orada arama-tarama, yəni təmizlik işləri getdi. "Təmizlik işləri" deyəndə, əlbəttə, söhbət erməniləri "təmizləməkdən" gedir. Biz oradan çıxdıq. Yeni bir tapşırıq gəlmişdi. Kərimov Ülvi könüllü kəşfiyyat bölüyünün MAXE-si, Bağırzadə isə kəşfiyyat bölüyündən idi. Biz hərəkət edəndə bizi minomyotla vurdular. Şahbazla Nəbi yaralandı. Onları çıxarandan sonra biz yenidən əməliyyata girdik. Orada yaralı vəziyyətdə heç kimi saxlaya bilməzdik. İkinci əməliyyata girəndə eşitdik ki, 530 postunda bir kopanyer var, onu idarəolunan raketlə vurublar. Həmin vaxt Xıdırov Orxan, Şıxıyev Ruslan, Elnur (hazırda qazidir, Ələt qəsəbəsindədir) orada idilər.

Komandirə dedim ki, özümüzü çatdırıb, onları oradan çıxaraq. Onsuz da biz gedib əməliyyat yerinə çatmamışıq. Əmr gəldi ki, qayıdıb onları oradan götürək. Oraya iki istiqamətdən girdik. Verdiyev Emin uşaqlarla girib şəhidləri çıxartdı, Səfərağa ilə mən Elnuru çıxartdıq. Elnur, şükürlər olsun ki, sağdır. Onun bir gözünə qəlpə dəymişdi. Barmağı amputasiya olundu. Bir ayağı sınımışdı. Bədəni isə iri qəlpələrlə dolu idi.

Qardaş itirmək çox çətinidir. Bir peçenyeni, yarım litr suyu hamı ilə bölüşdüyün anlar olub... Onları itirmək və bu

itkilərə dözmək asan deyil. Gecəni yatmısınız, səhər durub əməliyyata getmisiniz və... həmin adam artıq yanında yoxdur... Gözünün önündə şəhid olur... bunlara dözmək çox çətinidir...

Mənim fikrimcə, müharibə özü çətinlik deməkdir. Günlərlə ac-susuz qaldığımız vaxtlar olub. Elə vaxtlar olub ki, biz əsl Kərbəla müsibəti yaşamışıq. Gözümüzün qabağında çay axır, amma gedib su götürə bilmirsən. O susuzluğu yaşadığca, biz həqiqi cihadın nə demək olduğunu öyrəndik. Biz həqiqətən cihad edirdik. Bu, torpaq uğrunda gedən döyüşdən əlavə, həm də bir qeyrət döyüşü idi. Xocalıda qadınlara, cavan gəlinlərə verilən əzabları bütün ölkə, bütün dünya bilirdi. Qeyrətimiz buna yol verməzdi. O şeyləri fikirləşəndə çətinliklər insana təsir etmirdi. Torpaq üstündə də, yağışın, palçıqın içində bir-birimizə sarılıb yatırdıq ki, soyuqlamayaq. Bir-birimizin nəfəsi ilə qızınırdıq, amma dözürdük, çünki imanın gücü, qeyrət insana imkan vermirdi ki, çətinliklər səni ruhdan salsın.

Quranda belə bir ayə var. Allah buyurur ki, bəzi insanların qəlbini möhürləmişəm. Elə bil ki, həqiqətən, Allah müharibə vaxtı bütün insanların qəlbindəki möhürləri açmışdı. Bu mənada arxa cəbhənin bizə dəstəyi hədsiz idi. Müharibədir, əlbəttə, çətinliklər olur. Elə yerlər vardı ki, oraya təminat çatdırmaq mümkünsüz idi. Maşınları vururdular, amma gec gəlsə də, bilirdik ki, gələcək. Sahil qəsəbəsində, demək olar ki, cavan uşaq qalmamışdı. Asif var idi, biz ona "Aska" deyirdik. "Qəmlə" ləqəbli biri var idi, bu uşaq hərbi xidmətə yararsız olsa da, gizli yollarla, avtobusun arxa oturacağında gizlənərək gəlmişdi. Ballı qayada mənə yaxınlaşdı ki, xahiş edirəm, şərait yarat, mən də qalım döyüşüm. Ona dedim ki, axı mən

komandır deyiləm. Dedi ki, heç olmasa, forma ver. Forma verdik, o getdi kəşfiyyatda döyüdü. Asif, Elnur kəşfiyyat bölüyündə döyüşürdülər. Suqovuşanın alınmasında onların əməyi olub.

Ümumiyyətlə, müharibədə hərbi formanı əyninə geyinən hər kəs qəhrəmandır. Döyüşməyə də, düşməyə güllə atmasa belə, lap elə döyüşənə avtomat darağını doldurub veribsə, o əsgər qəhrəmandır, onun hərəkəti qəhrəmanlıqdır, şücaətdir.

Müharibə mənə yaxşı dostlar qazandırdı. İki nəfər birlikdə hərəkət edirsə, bunlara “badi” deyirlər. Sən canını badiyə əmanət edirsən. Sənin canını əmanət elədiyən insan sənə qardaşdan da yaxındır. Müharibə insana səni axtaranları və axtarmayanları tanıdır...

854-cü yüksəklik deyilən bir yer var idi. Kəşfiyyat bölüyü, xüsusi təyinatlı bölük və digər başqa hərbi hissələrlə oraya gedəndə ermənilərin minomyot atəsinə məruz qalmışdıq. Orada dörd nəfər şəhidimiz oldu. Elşən Mehbalıyev hamının köməyinə çatırdı... amma həmin anda onun köməyinə heç kim çata bilmədi... Şəhidləri oradan çıxaranda çox əziyyətlərlə üz-üzə gəldik. Ora qayalıq bir yer idi.

Səfərağa var idi, həmin vaxt mənimlə badi idi. Təxminən 7 km arxaya qayıtdıq. Orada bir neçə əsgərimiz şəhid olub qalmışdı. Əsgərlər şəhidləri götürmək üçün gəlmişdilər. Biz də onlara kömək etdik. Səfərağa ayağından yaralanmışdı, mənim də ayağım zədələnmişdi. İkimiz də güclə yeriyirdik, amma yenə uşaqlara görə geri qayıtmışdıq. Onları mühafizə edirdik. Arxada və qabaqda kəşfiyyatçı-dozor gedirdi. Bu zaman arxamızca gələn ermənilərin səslərini eşitdik. Azmışdıq, yolu tanımırdıq. Gəldiyimiz yolu bilirdik, sadəcə,

yolun üstündə bir cığır var idi. Bu, bizi çaşdırırdı. Səfərağa ilə bir yer tapıb, şəhidləri oraya qoyduq. Özümüz bir gecə şəhidlərin mühafizəsində dayandıq. Orada insanın gözüne 5 dəqiqə, maksimum 10 dəqiqə yuxu gedə bilərdi. Gecəni meşədə qaldıq.

Səhər açıldı... saat təxminən 7-yə işləmiş olardı. İndiyə kimi yadımdadır, Səfərağa ilə tezdən yola çıxdıq. Qabağa gedəndə gördük ki, bizim arxamızca təminat gəlib. Bizi axtarırlar. Ondan sonra yolu tapıb çıxıb bildik. Orada dağ sıldırım qayalıqlardan ibarət, dik dağ idi. Cığırda mən, mənim arxamca Şamo, onun da arxasınca Səfərağa gəlirdi. Yol o qədər ensiz idi ki, ayaqları yanaşı qoymaq olmurdu, ayaqlarımızı yalnız bir-birinin ardınca, bir sırada, düz istiqamətdə yerə qoyub yeriyirdik. Bizim uşaqlarda qeyrət hissi o qədər güclü idi ki, həmin keçilməz yerdən bütün şəhidlərimizi çıxartdılar. Özümüz həmin dağa kanatla qalxa bilirdik. Hər 30–40 metr-dən bir ağaclara iplər atılıb, kanatlar bağlanmışdı. Təsəvvür edin ki, şəhidləri oradan hansı vəziyyətdə çıxartmışdıq. Mümkünsüzü mümkün etmişdik. Bütün tapşırıqlar zamanı bilirdik ki, gedib qayıtmaya bilərik. Amma anladığımız bir şey var idi – vətən üçün döyüşürük.

Ölkəmizə heç vaxt müharibə arzulamıram, amma onu da bilirəm ki, ölkəmizə əl uzadanın əlini, dil uzadanın dilini kəsərik!

\*\*\*

Muradov Bəhruz Daxil oğlu  
Təltif olunduğu orden və medallar:

“Vətənə xidmətə görə” ordeni,  
“Azərbaycan Bayrağı” ordeni,  
“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı,  
“Ağdamın azad olunmasına görə” medalı,  
“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı



## O GÜNLƏRİ TƏSVİR ETMƏK ÜÇÜN SÖZÜN GÜCÜ ÇATMIR.

*Kəşfiyyatçı-snyapper Bəhruzun dastanı*

Bizim ilkin hədəfimiz 3450 m yüksəklikdə yerləşən Murovdağ idi. Strateji yüksəklik olduğundan oranı götürməyimiz vacib idi. Biz qrup şəklində yığışdıq. Silah, sursat, lazım olan ərzaqları özümüzlə götürdük. Yolda uşaqlar hamısı bir-biri ilə halallaşdı. Üç erməni postunun arası ilə düz Murov dağının zirvəsinə qalxdıq. Tam zirvəyə çatmamış, dağın aşağı hissəsində bir az istirahət etdik. Ağır silah-sursatla uzun məsafəli bir yol gəlmişdik.

Döyüşə qədər nələrin baş verəcəyini bilmirsən, lakin hər şeyi döyüş anında yaşayırsan. 30–32 nəfərlə dağın ətəyinə çatıb, ermənilərin olduqları yerdən 7–8 metr aşağıda yerləşdik. Ermənilər bizi görməsinlər deyə, tam səssiz hərəkət etməli idik. Sırf kəşfiyyat üslubu ilə hərəkət edirdik. Ora qayalıq,

daşlıq idi və hər hansı səhv, yanlış bir hərəkət nəticəsində səs eşidilə bilərdi. Amma şükür ki, sakitlik oldu. Aşkara çıxsaydıq, hamımız ermənilər tərəfindən məhv edilə bilərdik, çünki onlar yuxarıda idilər, biz isə aşağıda hədəf idik. Düşmən heç vaxt gözləməzdi ki, biz oraya gedib çıxma bilərik...

Komandirin əmri ilə döyüşə başladırıq. Əvvəlcə onların postuna qumbara atıldı. Düşməni şoka saldıq, sonra içəri girdik. Atışma başladı, qırılan qırıldı, qaçan qaçdı. Dəqiq sayını bilməsəm də, qaçanlardan savayı, 7–8 nəfərin meyiti elə oradaca qaldı... Saat 3-də artıq Murovun zirvəsində idik. Dəmirdən düzəldilmiş erməni bayrağını sındıraraq aşağı saldıq. Oraya öz bayrağımızı asıb məruzə etdik ki, Murovu almışıq. Bu, inanılmaz idi, Murovda ilk dəfə idi ki, bayrağımız dalğalanırdı... Heç kim inanmırdı. Təsəvvür edin ki, üç erməni postunun arasında Azərbaycan bayrağı dalğalanır... Ermənilər şoka düşmüşdülər – bizim oraya necə gəlib girməyimizdən xəbərləri belə yox idi. Beləliklə, başladılar bizə minomyotla, avtomatla atəş açmağa. Natiq Verdiyev ilk şəhidimiz oldu. Qrup komandirinin müavini Anar Abdullayev yaralandı. Sifətini qəlpə dalğası tutmuşdu.

Biz dörd gün orada açlığa, susuzluğa, soyuğa dözüb, verilən tapşırıqları yerinə yetirdik. Uşaqlarla iki-iki, üç-üç, beş-beş bölünüb bir-birimizi qucaqlayaraq, gecəni səhərə kimi eləcə yatırırdıq.

Hüseyn Abbasov adlı döyüşçümüz var idi. Onunla daşın üstündə qucaqlaşaraq yatırırdıq... Murovun zirvəsində sulu qar yağırdı. Axşamın sazağı idi. Dörd gündən sonra aşağı düşdük. Rəhmətlik Natiq Verdiyev, İsrail Həbibov da mənimlə idilər.

Orada qalmaq mümkün deyildi, təsəvvür edin ki, nəfəs almaq belə olmurdu. Gecə saat 1-də, 2-də artıq gördüm ki, boğuluram, nəfəs ala bilmirəm. Üçümüz də sözləşib, Murovdan çaya düşdük. Oranı üzüaşağı düşmək bir zülm, qalxmaq isə daha artıq bir zülm idi. Gedib 32 nəfər üçün yarım litrlik butulkada su tapıb gətirdik. Dörd gündən sonra ilk dəfə idi ki, su içirdik...

Axşamlar şaxta düşürdü. Avtomatların maqazinlərini daşların üstünə qoyurduq, qırov yığılırdı və buz olurdu. Səhər ayılırdıq ki, buz var... Həmin buzları yığıb yalayırıdık, su kimi içirdik... Sanitardan sistem üçün məhlulları (dərmanları) alıb su əvəzinə içirdik, yəni bədənimizdə maye olsun deyə... Üstəlik soyuq, aclıq da bir tərəfdən. Artıq qüvvəmiz tükənirdi. İki yoldaşımızın susuzluqdan ürəyi getmişdi, dilləri qatlanmışdı. Çətindir, o məqamları görək yaşayasan... mən belə danışmaq-la nəyi başa sala bilərəm ki?.. O günləri təsvir etmək üçün sözün gücü çatmır. Başa düşmək üçün o hissləri, o vəziyyəti yaşamaq lazımdır...

Ehtiyat qüvvələrimiz gəldi və bu ərazini onlara təhvil verdik. Onlar orada post qurdular. Vəziyyəti onlara izah etdik. Buranın hara olmasını, sağında, solunda nələrin, kimlərin olduğunu başa saldıq. Bundan sonra postu təhvil verib aşağı düşdük. Bizi Suqovuşana (köhnə Madagiz) düşürdülər. Oraya əməliyyata getməli idik. Aşağıda bir gün istirahət etdik. Sonra növbəti əməliyyata getdik...

Suqovuşan strateji əhəmiyyəti olan bir yerdir. Düşmənin orada bir çox bölmələri var idi. Orada, təxminən, 4-5 hərbi hissə yerləşmişdi. Bizim qüvvələr hücum etsələr də, oranı ala bilmirdilər. Çoxlu şəhid verib çıxırdılar.

Biz gözlənilmədən, düşmən qarşından gözlədiyi halda, arxadan, çox əziyyətli olsa da, meşəlikdən fırlanaraq, sağ tərəfdən çıxdıq. Əliyev Fərid adlı bir bölük komandirimiz var idi, həmişə deyirdi ki, siz bir-birinizə o qədər yaxın olmalısınız ki, kimin kim olduğunu bir-birinizin tərəfinə qoxusundan hiss etməlisiniz. Biz Suqovuşana döyüş yoldaşı – “badi” kimi girdik. Bizə digər kəşfiyyat bölməmizi də qoşmuşdular. Suqovuşanı aldıq... Düzdür, itkilərimiz, şəhidlərimiz oldu, amma oranı da aldıq...

Növbəti tapşırığımız Toneşen idi. Orada onların 7-ci dağ atıcı alayı yerləşirdi. Bir gecəni meşədə qaldıq. Yağış yağdı. Bütün paltarlarımız – corablarımıza kimi suyun içində idi. Bütün silah-sursatımız da su içində idi. Gecə hərəkət etmək mümkün olmadığına görə, istirahət edib (təbii ki, patrul narıya quraraq, bir-birimizi qorumaq şərti ilə) növbəli şəkildə yatdıq.

Səhər tezdən yenə hərəkətə başladık. Meşənin içərisi ilə gedirdik. Meşə o qədər sıx idi ki, hərəkət etmək mümkün olmurdu. İki nəfər öndə gedərək, kolları qıra-qıra yol açır, biz də onların arxasınca gedirdik. Səs-küy ələmi başına götürmüşdü, amma başqa əlac yox idi. Ermənilər də yaxınlıqda idi, Suqovuşandan çıxıb dağlara çəkilmişdilər. Amma onların bizdən xəbərləri olmadı. Elə oldu ki, biz məcbur olub meşə ilə dağ yarığınə girdik. Orada hava məsafəsi ilə – 700-800 metrlikdən gördük ki, adamlar var. Biz onların ermənilər olduğunu bilmədik. Elə bildik ki, bizimkilərdir. Sonra baxdıq ki, bu adamlar iki-iki, üzü yuxarı, arxa tərəfə qaçırlar. Onlar bizi artıq görmüşdülər. Bizim yolumuz onların yolunun üstündən keçməli idi. Bölük komandirimiz ağıllı hərəkət etdi.

Çətin də olsa, sağ tərəflə getməyi məsləhət gördü. İstiqaməti dəyişdi ki, pusquya düşməyə. Pusqunun 95 faizi ölüm idi, cəmi 5 faiz əsgərin yaralı halda çıxmaq ehtimalı var idi. Beləliklə, biz onların arxasından gedib çıxdıq.

Bir də gördüm ki, bölük komandirimiz mənə işarə edərək, düşmən tərəfdə olan iki nəfəri göstərdi. Dağın 5 metr hündürlükdə bir yamacı vardı, biz hündürdə idik, onlarla bir-birimizi görə bilmirdik. Rəhmətlik İlqaroğlu sağ tərəfdə idi, biz zəncir şəklində açılmışdıq. Gördü ki, ermənilər burada əməlli-başlı çadır qurublar. Onlar təxminən 100-150 metr bizdən irəlində oturub müşahidə aparırdılar. Əgər onlar gəlişimizi görsəydilər, xəbər verəcəkdilər və ermənilər bizi pusquya salacaqdılar. Biz isə, əksinə, onların özünü pusquya saldıq.

Ermənilər hazır vəziyyətdə bizim öndən gələcəyimizi gözləyirmişlər. Biz isə onların arxasında idik. Kəşfiyyatçı-snayper olduğum üçün ilk atəşi mən açdım. Həmin yerdə oturmuş iki nəfərə atəş açdım, sonra yoldaşlarım atəş açmağa başladılar. Biri dirsəklənib söykənmişdi, qabağa baxırdı, bizi qabaq tərəfdən gözləyirdilər. Mən onu vurdum, böyrü üstə yıxıldı, yanındakı isə birdən yoxa çıxdı. Onlar harada olsalar, özlərinə yeraltı sığınacaq düzəldirdilər. Bizimlə düşmənin arasında cəmi 7 metr məsafə qalmışdı.

Açıq döyüş başladı. Bizimkilər canavar kimi döyüşürdülər. Biləsuvarlı Quliyev Nəbi və başqa əsgərlərimiz elə ürəklə döyüşürdülər ki, mən özüm də onlara baxıb ruhlanırdım. Həmin gün Məmmədov Turan, Pirseyidov Elnur, Abbasov Hüseyin, İlqaroğlu İxtiyar şəhid oldular. Onları itirmək çox ağır idi.

41 nəfər düşmən öldürdük. Mən həmin döyüşdə yaralandım. Biz bunları qırıb qurtarandan sonra, sən demə, bunların kameraları varmış, bizi görürmüşlər. Hamısını qırıb qurtarınca, heç nə atmadılar, gözlədilər. Sonra üstümüzə tankla gəldilər. Minomyot və başqa silahlarla bizi vurmağa başladılar. Bizdə kontrol atışı deyilən bir şey var. Ölü ya diri, fərqi yoxdur, vurulanlara kontrol atışı edirik. Mən sağımda və solumda olan meyitlərə – 3 ölüyə güllə vurdum. Geri dönəndə mənə güllə dəydi. Bizim sağ tərəfimizdə, 35–40 metr məsafədə meşəlik vardı. Səhv etmirəmsə, mənə vurulan güllə oradan gəldi... səssiz snayper gülləsi... Haradan atıldığı hiss olunmadı. Güllə dəyəndə əlimdəki snayper silahını (o bir az uzun olur) yerə dayaq verib, özümü saxladım ki, yıxılmayım. Mən yerə yıxılısaydım, o, snayper qaydalarına görə, mənə ikinci gülləni vuracaqdı. Arxaya dönüb qışqırdım ki, mənə vurdular. Çətdirici ziqzaq üsulu ilə qaçmağa başladım. Təxminən 7–8 metr qaçmışdım. Yol sağa meyillənirdi. Yuxarı çıxanda gücüm tükəndi və dizimi atdım yerə. Mehbalıyev Elşən (o da şəhid oldu...) gəldi yanıma. O, sanitar idi və mənə ilk tibbi yardım göstərdi. Güllə ürəyimdən iki santimetr yuxarı dəymişdi. Elşən dəbilqəmi, bronjileti əynimdən çıxartdı. Mən halsız vəziyyətdə uzanıb qalmışdım. Əl-ayağımı hiss etmirdim. Tamam keyimişdim. Yalnız onun danışdığını hiss edirdim. Gördüm ki, Elşənin rəngi bozardı. Söz də soruşa bilmirdim. Yaxamı açdı – qan gedirdi. Tənziflə yaramı təmizləyəndə gördüm ki, üzü güldü. Qayıdıb dedi ki, yetim, anan namaz üstə olub, güllə ürəyindən 2 sm yuxarı keçib. Əgər əynimdə bronjilet olmasaydı, dəyən güllə arxadan çıxacaqdı. Mənə ağır çaplı snayper silahı ilə vurmuşdular. Uzanmış vəziyyətdə

də hiss edirdim ki, başım fırlanır. Meşəlik yerdə idik... gördüm ki, səma, ağaclar başıma fırlanır... Bir azdan hiss etdim ki, özümdən asılı olmayaraq, gözlərim yumulur. Düşündüm ki, ölürəm. Kəlmeyi-şəhadətimi deyib özümdən getmişəmmiş...

Ermənilər bizə tankla atəş açanda mərminin səsinə ayıldım. O zaman ayıldım ki, yanımdakı yoldaşarımdan hərəsi bir tərəfə – biri sağa, biri sola qaçırdı. Göydən od ələnirdi. Biri əlini sinəsinə tutub, qaça-qaça gedirdi. Hələ indiyə kimi yadıma sala bilmirəm ki, o, hansı yoldaşım idi. Mən elə bilirdim ki, artıq şəhid olmuşam və bunları ruhum görür... Dörd nəfər gəlib məni çıxarmaq istəyəndə onlara dedim ki, ikiniz mənə, iki nəfər də başqa yaralıya kömək etsin.

Məni açıqlıqdan sürüyüb meşəyə saldılar. Hara addım atırdıqsa, oraya minomyot mərmisi düşürdü. Çox dəqiq, sərrast atırdılar. Qəlpələr sağ-solumuza səpələnirdi. Üçüncüsü düz ortamıza düşdü. Mən yerdə idim, dalğa məni çırpdı, 7–8 metr uçub, ağaca dəydim. Baxanda gördüm ki, məni sürüyənlərdən biri oturub... ayağı iki yerdən sınımışdı. Qışqırırdı ki, kömək edin. Elə həmin anda məni daşıyanlardan digər əsgərin cəsədi gəlib yanıma düşdü... Bədənin yarısı yox idi... Bir əsgərin sağ qolunun yarısı yox idi. O biri də qışqırırdı... Mən əlacsız qalmışdım... Allah heç kəsi o vəziyyətə salmasın... yoldaşın yanında qışqırıb kömək istəyir, sən yardım edə bilmirsən...

Ayağa qalxmaq istəyirdim ki, Şahbazov Şahbaz əl atıb boynumdan yapışdı və məni sürüdü. Beləcə, məni oradan sürüyüb çıxartdılar. Yaralımız çox idi, hara baxırdın yaralı idi... Sanitar Elşən Mehbalıyev bilmirdi ki, hansı yaralıya kömək etsin. Həmin gün 7 şəhid verdik, 14 yaralımız oldu. 10 nəfər 14 yaralını sürüyüb çıxarmışdı, çox əziyyət çəkdiilər

uşaqlar... Biz həyatımızı bir-birimizə borcluyuq.... Şəhid olan qəhrəman döyüşçü dostlarıım Həmidov Pərvin, Əmirov Emin, Məmmədov Araz, Mustafazadə Ceyhun, Abdullayev Balazadə, Teymurov Fərid, Şindiyeu Elməddin, Təhməzov Cavid, Ataməli Musa oğlu, Cəfərov Əli, Məmmədov Kənan, Hassan Xalid, Mehdiyev Səttar, Məmmədov Məcid, Mehbalıyev Elşən, Rəhimli Tural, Vəlizadə İbrahim, Qurbanov Emil, Abbasov Hüseyn, Kərimov Ülvi, Hacıyev Şükür, Abbasov Ramil kimi igidləri unutmamalıyıq.

\*\*\*

Rəhimov Ruslan Ətraf oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı



## **SİLAHI YERƏ QOYMAQ OLMAZ!**

*Elektrik Ruslanın dastanı*

Xarici ölkədə olduğum vaxt eşitdim ki, Azərbaycanda müharibə başlayır. Götür-qoy etmədən həməm bilet alıb, öz ölkəmə qayıtdım. Hərbi komissarlığa gəlib, adıma könüllülər siyahısına yazdırdım.

Əvvəlcə bizi Mingəçevirə apardılar. Təxminən 5–10 gün orada qaldıq. Sonra kəşfiyyatçılar gəlib bizi seçərək döyüşə apardılar. Beləliklə, Talışkənd və Suqovuşan istiqamətinə yola düşdük. Orada ürəkli, cəsur insanlarla tanış oldum. Bir müddətdən sonra döyüşə girdik.

Gecə vaxtı mövqə tutmuşduq ki, hücum keçək. Sonra bu, təxirə salındı. Biz yüksəkliyə qalxıb dayandıq. Hava çox soyuq idi. Üstümüzə 40–50 kq-lıq ağır yük var idi. Belə ağır bir yüklə yüksəkliyə qalxmaq çox çətin idi. Havanın soyuq olmasına baxmayaraq, adam nəfəs ala bilmir, tər töküdü.

Yüksəklikdə mövqə tutduq və bədənimiz soyumağa başladı. Toğrul adında bir döyüşçümüz var idi. Ona “Totu”

deyirdik. İsinmək üçün bir-birimizlə qucaqlaşdıq, balaca bir səngərə sığınmışdıq. Bir də gördük ki, dağın başı ilə kimsə gəlir. O, danışa bilmirdi, soyuqdan donmuşdu. Onu da yanımıza çağırırdıq. Səngər elə kiçik idi ki, üç nəfər oraya güclə yerləşmişdik. Əynimiz qalın olsa da, isinə bilmirdik.

Beləliklə, səhər açıldı və biz döyüşə girdik. Həmin döyüşdən qələbə ilə geri döndük. Biz əslində, yalnız döyüşməli yox, həm də mühasirəni yarımçıq qırmalı idik. İki-üç gün keçəndən sonra bizə yenə döyüş əmri verildi.

Döyüşə hazırlaşanda bir-birimizlə görüşüb halallaşdıq, çünki bu elə bir döyüş olacaqdı ki, oradan sağ qayıtmağa gümanımız yox idi. Hətta bizə dedilər ki, evdəkilərlə də halallaşın. Emin adlı bir qardaş vardı, ona dedim ki, Emin, deyəsən, bu, axırıncı döyüşümüz olacaq. Emin etiraz etdi: – Biz qayıdacağıq! – dedi

Beləliklə, Suqovuşana çatmamış bir məntəqədə yerləşdik. Artıq hücum keçməli idik. Bir dağın ətəyində toplaşdıq. 6 nəfər seçilərək kəşfiyyətə yollandıq. Biz gedib oranın ab-havasını yoxlamalı, sonra xəbər verməli idik ki, əsgərlər bizim arxamızca döyüşə girsinlər. Oraya yaxınlaşanda artıq qızğın döyüşün getdiyini gördük. Döyüşü uzaqdan, yaxına getmədən müşahidə etməyə başladım.

Cəsərət adlı komandirimiz dağı enən zaman birdən “Yat!” komandası verdi. Demə, o, mərmə atılan anda onu görürmüş. Açığını desəm, əvvəlcə nə baş verdiyini anlamadım. Elə bir onu bildim ki, bədənim iflic oldu. 3–4 dəqiqə keçəndən sonra özümə gəlməyə başladım, amma yenə də heç nə eşitmirdim. Birdən anladım ki, bizi vurdular. Açıqlığa

düşdüyümüzdən düşmən bizi görmüşdü. Manaflı Dursun adlı döyüşçü məndən qabaqda, Azər adlı digər döyüşçü isə arxa tərəfimdə idi. Mən onların arasında idim. Aramızda 10 metrlik bir məsafə var idi. Həmin məsafəni vurdular və Azər ayaqlarından yaralandı. Manaflı Dursun isə gözünü itirdi. Mənim də bütün bədənim qəlpə-dəmirlə doldu. Çox ağır kontuziya almışdım. Hər şeyi görürdüm, necə deyərlər, gözüm baxırdı, amma heç nəyi dərk edə bilmirdim. Hətta ağrı da hiss etmirdim. Bədənimdə heç bir hissiyyat olmadığından, yaralanıb–yaralanmadığımı da anlaya bilmirdim.

Salamat qalanlarla bir-birimizə kömək etməyə başladım. Təxminən yarım saat keçəndən sonra bədənimdəki ağrıları hiss etməyə başladım. Bayaقدan əl-ayağımı salamat görüb, elə bilirdim ki, mənə heç nə olmayıb. Azəri döyüş meydanından çıxarmağa kömək edəndə onu yerdən qaldırmaq üçün güc verdim. Birdən hiss etdim ki, üzümdən qan axır. Əlimi üzümə atanda üzümün deşildiyini bildim. Hələ də üzümdə qəlpə qalmaqdadır...

Yaralı olsam da, özümü idarə edə bilirdim. Cəsarət adlı komandirimiz məndən ağır yaralanmış uşaqlara kömək edə-edə ermənilərin istiqamətinə baxıb müşahidə aparırdı. O, ermənilərin bizi ikinci dəfə vurmaq istədiklərini görüb, birdən “Dağılışın!” komandasını verdi. Mənə dedi ki, Ruslan, kömək üçün qaç, həm də bacardığın qədər bərk qaç! Çünki səndən başqa heç kim yoxdur. Üç nəfər məndən də ağır yaralı vardı. Mənim, heç olmazsa, əlim-ayağım salamat idi. Hələ döyüşdən əvvəl, üzü yuxarı qalxdığımız vaxt uşaqlar dua edirdilər ki, Ruslan nə yaralansın, nə də şəhid olsun, çünki ağır çəkili idim. Məni döyüş meydanından çıxartmaq asan olmayacaqdı...

Bizdə bir qanun var idi ki, silahı yerdə qoymaq olmazdı. Birdən ağır yaralı olan yoldaşlarımla silahlarını yerdə gördüm. Mənə sanki Allah güc verdi. O silahların hamısını boynuma keçirib qaçmağa başladım.

Təxminən 2 km üzü yuxarı qaçdım. Dağın qurtaracağına, təxminən 50 metrlik məsafədə bizimkilər var idi. Mən onlara çatıb xəbər etməli idim ki, bizə kömək göndərsinlər, lakin oraya çatmağa az qalmış yorulub taqətdən düşdüm. Düşmən isə atəşi dayandırmırdı. Arxamca atılan güllələr ayaqlarımla altında torpağı sovururdu.

Yuxarı çatanda döyüşçü yoldaşlarımla harada olduğunu unutdum, koordinatları müəyyən edə bilmədim. Geri dönüb, üzü aşağı baxmağa çalışdım. Bir də onu gördüm ki, birinci dəfə bizi vurduqları yerdə qığılcım alışıb söndü. Onda bildim ki, yenə oranı vurdular. Bundan sonra heç nə yadıma gəlmir... Yəni mən ikinci dəfə vuruldummu, ya nə oldu? Qolumdan tutub məni üzü aşağı sürüyürdülər. Elə qışqırırdım ki, bədənim elə göynəyirdi ki... Mən elə bilirdim ki, ikinci dəfə vurulandan sonra əlim, ayağım artıq yoxdur, qopub, çünki ikinci dəfə məni çox yaxından vurmuşdular. Vəziyyətim pis idi...

Məni döyüş meydanından balakənli Anar çıxartdı. O, məni səngərə çəkəndən sonra olduğum yeri bir də vurdular. Orada iki saniyə də qalsaydım, allah bilir, nələr olacaqdı. Hələ də qışqırırdım. Onda Anar əllərimdən tutub dedi ki, sakitləş, özünə gəl, sən artıq buradasan, bizimləsən! Nə baş verdiyini dəqiqliyi ilə xatırlamıram. Yoldaşlarımla dediyinə görə, mən orada məruzə etmişəm. Yaralıların koordinatlarını bir-bir, dəqiqliklə demişəm və bundan sonra özümdən getmişəm.

Yadımdadır ki, yoldaşların hamısı başıma yığılmışdı. Mənə morfi vurublar ki, ağrıları bir az sakitləşsin. Bir qədər keçdikdən sonra kimin harada olduğunu dəqiqliklə xatırladım. Döyüşçülərimiz yaralanan yoldaşlarımızı təxliyə etməyə getdilər. 4–5 saat, bəlkə bundan da artıq bir müddət ərzində yaralıların çıxarılması üçün əməliyyat getdi. Yaralılar çox çətinliklə təxliyə olundular, çünki həmin yolda onları xilas etməyə gedənlərin özlərinin də vurulmaq qorxusu vardı. Ona görə də, onlar əks istiqamətlə hərəkət edərək bu işi icra etdilər. Şükür Allaha ki, oradan salamat çıxma bildik...

Müharibədə hamı mənə "Elektrik" deyə çağırırdı. Heç kim mənə adım ilə tanımırdı. Deyəndə ki, Ruslan Rəhimov yaralanıb, deyiblər ki, o kimdir? "Elektrik" deyəndə mənə tanıyıblar. Bunun da bir tarixi var idi, danışım sizə. Həmişə döyüşə girməzdən əvvəl bizə müxtəlif təlimlər keçirdilər. Çox yorğun idim, bir az ağrıyırdım. Həkimə yaxınlaşdım. Mənə müayinə edib, hərəkətimin olduğunu bildirdi. Həmin təlimə qatıla bilmədim. Həkim məsləhət gördü ki, bu gün çadırdan bayıra çıxmayım. Təxminən yarım saat içəridə uzanıb qaldım. Susuzladığımı hiss etdim. Fikirləşdim ki, bayıra çıxıb həm havamı dəyişim, həm də su içim. Bayıra çıxanda bir gurultu səsi eşitdim. Toz-dumanlı bir gurultu idi. Dağın zirvəsində, bizim çadırlardan 1–2 km aralıda təlimə qatılan əsgərlər qışqırıb mənə əl edirdilər, amma səsləri eşidilmirdi. Başa düşmürdüm ki, nə demək istəyirlər. Birdən başımı qaldırıb baxdım ki, başımın üstünə nəşə böyük bir şey gəlir. Mərmini gözümlə görməmişdim. Düşmən koordinatlarımızı vermişdi ki, bizi vursunlar, ancaq düzgün atmırdılar. İkinci mərm

düz bizim çadırın üstünə gəlirdi. Orada qazılmış balaca bir çuxur vardı. Hamı onun içinə tullandı. Adil həkim qışqırıb mənə dedi ki, gir bura. Orada 5–6 əsgər yemək bişirmək üçün qalmışdı. Mən də qaçıb çuxura tullanmaq istədim, amma çatdırmadım... Aramızda elə də çox məsafə yox idi, 5–6 metr olardı. Çadırla mənim aramda isə cəmi 20–30 metr məsafə vardı. Bu mənzərəni kənardan seyr edənlər məndən də çox qorxu keçirmişdilər. Bir də gördüm ki, həmin raket gəlib çadıra girdi. Onda birinci dəfə idi ki, mən qorxunu hiss etdim. Bir var ki, nəşə görüb qorxasan, bir də var ki, durduğun yerdə bilmirsən, nədən qorxasan. Qorxu hissini özünün də nə olduğunu izah etmək olmur.

Gözümü açanda gördüm ki, yerdə iri bir şey var, arxasında paraşüt görünür. Hərbi hissə komandiri yaxınlaşıb mənə kənara çəkdi. Gördülər ki, özümdə deyiləm, şokdayam. Dedilər ki, anan namaz üstündə olub ki, sağ qalmısan. Əgər bu partlasaydı, nəinki sən, burada heç kim salamat qalmayacaqdı. Hər şey – çadır da, biz də, nə varsa hamısı yerli-dibli yanib kül olacaqdı... 2 km radiusda olan nə varsa, hamısını məhv edir. Onda birinci dəfə idi ki, mən ölümlə üz-üzə gəlirdim. Mənə elə gəldi ki, müharibə elə indi başlayıb. O vaxta qədər elə bilirdim ki, bu, hələ təlimdir...

Çadırımız dağıldandan sonra başqa istiqamətə getdik. Orada köhnə, dağılıb tökülmüş zavodmu, anbarı deyim, nəşə vardı. Orada məskunlaşdıq. Yaralılarımız var idi. Həmin yerdə nə elektrik, nə də başqa bir şey vardı.

Mən usta oğluyam, atam sənətkardır. Uşaqlıqdan evdə belə şeyləri görüb-götürmüşdüm. Komandirə yaxınlaşıb

dedim ki, biz nə vaxta kimi bu qaranlıqda qalacağıq? İcazə verirsinizsə, mən bu elektrik işini boynuma götürürəm. Komandir dedi ki, bacarırsansa, get düzəlt.

Beləliklə, mən elektrik işi ilə məşğul olmağa başladım. Generatorları düzəltdim. Xarab mühərriklər vardı, onları təmir etdim. Sonra gələn maşınlardakı elektrik problemlərini həll edirdim. Beləliklə hamı məni, “elektrik”, “montyor” deyə çağırırdı. Elektriklə bağlı nəsə lazım olanda ora mən gedirdim.

\*\*\*

Rəcəbli Fərid Faiq oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı



## ŞƏHİD GİLİZLƏRİ

*Şanlı Fəridin dastanı*

Müşfiqabadda yerləşən hərbi hissəyə təlimə göndərilmişdik. Gecə Pirəkəşkül hərbi hissəsində həyəcan signalı verildi və dərhal yola düşüb Füzuliyə gəldik. Tabor komandirimiz bizi sıraya düzərək təlimatlandırdı. Onu da dedi ki, sizə iki giliz veriləcək. Kağıza adınızı, soyadınızı və əlaqə nömrənizi yazıb, gilizlərin içərisinə qoyacaqsınız. Onların birini sağ, digərini isə sol cibinizə yerləşdirin. Bu, ona görədir ki, hər hansı bir hadisə baş verərsə, sizi tapmaq, tanımaq mümkün olsun. Buna “şəhid gilizləri” deyirdilər. Adlarımızı kağıza yazıb, gilizlərin içərisinə qoyduq. Biz hara gəldiyimizi indi anladıq... Tabor komandiri polkovnik Elmar Əhmədov çox təcrübəli zabit idi. Dövlət sərhəd xidmətinin akademiyasının müəllimi idi. Müharibədə bizi çox tələlərdən xilas etmişdi. Müharibənin son günlərində polkovnik Əhmədov yaralanmışdı. Şükürlər olsun ki, hal-hazırda sağdır.

Döyüşlərin birində gilizin birini itirdim. Bir şansım qalmışdı. Şükürlər olsun ki, ona ehtiyac olmadı. Füzulidəki

poliqonda bizə təlimlər keçirilirdi. Sonra ümumi hərbi hissə şəklində Cəbrayıla yola düşdük. Orada yenicə alınmış erməni hərbi hissəsində məskunlaşdıq və gecə orada qaldıq. Ertəsi gün yük maşınlarına minib, Hadruta yola düşdük. Oraya gəlib çatanda artıq anladım ki, döyüşdəyəm, çünki minomyot, qrad mərmiləri artıq yanımıza düşürdü. Bronojilet, dəbilqə və başqa hərbi ləvazimatlarla təchiz olunduqdan sonra yüksəkliyə qalxmağa başladıq. Orada ilk şəhidimiz oldu. Güllə onun ayağına dəymiş və şah damarını zədələnməmişdi. Qaçıb sanitar çağırıdım. Yenidən həmin yolu qalxan zaman bir az ləngidiyim üçün mən də 120-lik minomyotun atəsinə tuş gəldim. Bəxtim onda gətirdi ki, qarşımda bir qaya var idi. Qayaya dəyib qopan qəlpələr kaskama və əşya çantama dəydi. Yerə uzananda bronojilet dartılır və boyunun arxası açıq qalır. Qəlpənin biri boynuma dəydi. Bronojiletin yaxalığını yuxarı qaldırmışdım deyə, qəlpə ilişib yaxalıqda qalmışdı. İkinci qəlpə onurğa sümüyümün üstünə dəydi. İlk ağrını elə orada hiss etdim, amma dayanmaq olmazdı. Yuxarı qaçmağa davam etdim. Ciyərimdə problem olduğu üçün tənənfəs oldum. Yorulub oturdum. Dağı aşmaq üçün bir təpə qalmışdı. Gördüm ki, artıq qalxa bilmirəm. On dördüncü taqım komandiri Teymur Abbasov mənə yaxınlaşıb dedi ki, burada oturmaq olmaz. Dur irəli qaç. Onunla mübahisə etdim. Söylədim ki, taqətim yoxdur qalxa bilmirəm. O, mənim qolumdan tutub qaldırdı. Əşya çantamla silahımı çiyinə atdı və mənə qalxmağa kömək etdi.

Təpəni aşmışdıq ki, onda gördüm düz mənim oturduğum yerə minomyot mərmisi düşdü. Üzümü komandirə tutub başımla minnətdarlığımı bildirdim. Bu gün mənim sağ qalmağımın səbəbkarı Teymur Abbasovdur. Təpəni aşandan

sonra Hadrutun gözlərim önündə açılan mənzərəsini gördüm. Əvvəldən də bu bölgə haqqında bildiklərim vardı, videolara da baxmışdım. Mənzərə elə mənim təsəvvür etdiyim kimi idi, amma fərq onda idi ki, şəhər indi yanırdı. Şəhərin küçələrində qızgın döyüşlər gedirdi.

Biz o dağlarla gedən zaman daha iki yaralımız oldu. Bir leytenantımız da yaralandı. Qərara aldığımız ki, burada bir gecə qalaq. Həmin gün kəşfiyyat komandirimiz Teymur Abbasov da orada şəhid oldu. Onu ermənilərin diversiya qrupu vurmuşdu...

Ertəsi gün artıq şəhərə girdik. Erməni qruplaşmaları evlərdə gizlənməmişdilər. Fərsət olduqca, evləri onlardan təmizləyirdik, lakin evlərdə çox qalmaq olmurdu, çünki şəhəri vururdular. Bundan sonra yuxarı, dağlara qalxmağa başladıq. Burada mövqə döyüşləri başladı. Mövqə döyüşləri şəhərdəki döyüşlərdən çətin idi, çünki dağa qalxmaq fiziki cəhətdən yorucu idi. Şəhərdə evdən-evə qaçıb gizlənmək olurdusa, dağlıq ərazidə bu, mümkün deyildi. Mövqə döyüşlərində xüsusi təyinatlılar bizə çox kömək etdilər. Biz də qarşılığında onlara atəş-dəstək verirdik, onlarla çiyin-çiyinə döyüşə girirdik.

Dağlarda iki dəfə pusquya düşdük. Bilmədən erməni postunun altına girmişdik. Rabitə qurğusunun daşı sönmüşdü deyə, məlumatı nə ala, nə də ötürə bilirdik. Ermənilər isə bizi "gəlin, gəlin" – deyə çağırırdılar. Yaralı taqım komandirimiz başa düşdü ki, qarşımızdakılar ermənilərdir, amma artıq gec idi... Atışma başladı, biz açıqlıqda yerə uzanmışdıq. Arxaya çəkilə-çəkilə atışmanı davam etdirirdik. Son anda xüsusi təyinatlılarımız köməyə gəlib, bizi oradan çıxartdılar.

Ertəsi gün oraya xüsusi təyinatlılarla birlikdə, növbəti dəfə döyüşə girdik. Bu dəfə güclü müqavimətə rast gəlmədik. İşin çətin tərəfi o idi ki, biz üzüyuxarı qalxırıdıq. Ermənilər isə bir dağdan o birinə keçərək, bizi hədəf kimi açıq-aydın görürdülər.

Ermənilər bacardıqca vaxt udmağa çalışırdılar. Bilirdilər ki, bizim qoşunların ucu-bucağı yoxdur. Ona görə də artilleriya zərbələri vurmaqla canlı qüvvəmizi mümkün qədər çox qırmağa çalışırdılar. Psixoloji durumumuza da mənfi təsir göstərməyə can atırdılar. Onlar süni tələrdən istifadə etməyə çox meyilli idilər. Bununla itkilərimizin çox olmasını istəyirdilər, lakin onların gözlədiklərinin tam əksi baş verirdi. Əsgərlərimiz bəzən özləri ilə götürdükləri suyu tez içib qurtarırdılar. Buna görə də dağı qalxan zaman daha çox susuzlayır, boğazımız quruyurdu. Bir məktəbin yanından çay axırdı, amma suyu lilli idi. Ona görə də əsgərlərin çoxu bu çaydan su götürmədi. Birdən gördük ki, şəffaf selofanlarda su kasetləri var. "Bonakva" kimi idi, amma üzərindəki yazılar erməni dilində idi. Bu sulardan götürə biləcəyimiz barədə xüsusi təyinatlılardan soruşduq. Dedilər ki, götürün, amma tez qalxın. Biz suyu götürüb qalxandan sonra arxadan gələn taborumuzun əsgərləri orada oturdular. Yorğun idilər, bir az istirahət etmək istəyirdilər. Ermənilər isə başımızın üstündəki təpədən bizə nəzarət edirmişlər.

Biz dağa qalxıb artıq mövqə tutmuşduq. Bir də gördük ki, aşağıda əsgərlərin oturduqları yeri vurdular. Eyni zamanda, üstümüzdə hücumə keçdilər. Mühasirə olunmuş kimi bir vəziyyətdə idik. Aşağıdakı yoldaşlarımızın yaralandıqlarını görəndə artıq dayana bilmədik, əks-hücumə keçdik. Orada ilk təmas

döyüşü, silahlı qarşıdurma oldu. Erməni xüsusi təyinatlıları üstümüzdə gəlirdilər, amma biz əks-hücumla, əlavə olaraq, daha iki dağı da götürdük. Beləliklə, Hadrut məsələsi həll olundu. Bütün yüksəklikləri alaraq Şuşa yoluna çıxdıq.

Artıq yaralarım özünü bildirməyə başlamışdı. Sol ayağım keyiməyə başladı. Komandir yatdığım zaman mənə oyadıb dedi ki, müalicəyə getməlisən. Mən vəziyyətimin hələ kritik olmadığını bildirsəm də, etiraz etdi və mənə arxaya göndərdi. Mən Füzulidə əməliyyat olundum. Həkim mənə dedi ki, bir az da gec gəlsəydin, qəlpə onurğanın üstündəki sinirə toxuna bilərdi. Sinirə çatmağa cəmi 2 mm qalmışdı. Yarım saatlıq əməliyyatdan sonra qəlpə çıxarıldı.

Mən hospitaldan yenidən hərbi hissəyə qayıdanda hərbi hissəmiz artıq yerini dəyişərək Şuşada, Qırmızı Bazar yaxınlığında mövqə tutmuşdu. Orada döyüşlər gedirdi. Mən də həmin mövqə döyüşlərində iştirak etdim. Həmin döyüşlərdə tabor komandirimiz və qərargah rəisimiz yaralandı, amma tabor mövqeyi qoyub geri çəkilmədi. Nə qədər hücumlar olsa da, mövqələrimizi qoruyub saxlamağı bacardıq. Qırmızı Bazar strateji mövqə olduğundan, ermənilər bizi iri çaplı silahlarla vurmağa başladılar. 120-lik minomyot mərmisi, qumbara atırdılar, amma cavab atəşi verilirdi və onların itkiləri daha çox olurdu.

Noyabrın 10-da, gecə vaxtı xəbər gəldi ki, müharibə qurtardı...

\*\*\*

Fərzəliyev İlkin Azad oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Laçının azad olunmasına görə” medalı,

“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı



### **TAPŞIRIQ MÜZAKİRƏ OLUNMUR!**

*XTQ-nin kəşfiyyatçı-istehkamçısı*

*İlkinin dastanı*

Düşmən üzərinə hücumu hər an gözləyirdik, çünki alınacaq qisaslar, gecikən intiqam var idi ... Nəhayət, hücum əmri verildi. Bizim komandirimiz var idi, Rəşidli Tamerlan Elçin oğlu... Onun komandasında idinsə, narahat olmaya bilərdin – 3 metrlik beton da olsa, yarıb keçəcəkdin...

Yerinə yetirilməsi üçün 21 saat vaxt qoyulan bir tapşırıq 20 dəqiqəyə həll edilmişdi. İki müdafiə xətti yarılmış, 12 şəhid verilmişdi. Qisas hissi gözümüzü örtmüşdü. Heç kim dayanmaq istəmirdi. Tamerlan snayper silahı ilə ayağından vurulmuşdu. Qanı axırdı, amma döyüş yoldaşlarını qoyub, onun arxasınca gələn təxliyə qrupuna qoşulmadı. Sona qədər bizim çatmalı olduğumuz yüksəkliyə doğru getdi. Tapşırıq icra olundu.

Səhər çağı idi... aşağıda tank vardı. Bizim uşaqlardan üç nəfər də orada idi. Komandir rabitəni aşağıya göndərməli idi.

Ona dedim ki, verin mən aparım, həm də uşaqların yanında olum. Orada, qarşdakı valın sonunda erməni blindajları (atəşdən qorunmaq və dincəlmək üçün yeraltı tikili) var idi. Bilirdik ki, orada erməni var, amma bu, yoxlanılmalı idi. Qisas hissi o qədər güclü idi ki, onlarla qarşılaşmağa can atırdıq. Nə qədər qırsan da, öldürsən də, ürəyin soyumurdu.

Mən rabitə qurğusunu götürüb getdim və tankın qarşısına çatdım. Biz dörd nəfər qarşdakı postu yoxlamalı idik. Özüm minatəmizləyən olduğum üçün diqqətim yolda idi. Gördüm ki, jilkadan düzəldilmiş nəsə bir maneə var. Uşaqlara “sürpriz” minanın olduğunu dedim və onu zərərsizləşdirdim. Gəlib çatdıq. Dörd nəfərdən ikisini tankın böyründə saxladıq. Bu, kənardan müdaxilə, basqın edib, tankı götürə bilməsinlər deyə lazım idi. Tarverdiyev Rəşadla ikimiz posta girdik. Girməzdən öncə F-1-ləri atdıq.

Rəşad girişdə qaldı, mən içəri keçdim ki, dotun içini yoxlayım. Orada xəritələr, sənədlər vardı. Onları çantaya yığdım. Döyüş vaxtı bunlar ən vacib şeylərdir. Güclü kəşfiyyatçı sənədlərin vasitəsilə düşmənin məxfi planlarını, fikirlərini oxuyub aşkarlayır. Məxfi sənədləri götürdüm. Geri dönüb çıxanda hiss etdim ki, səngərdə kimsə var. Rəşad dedi, heç kim yoxdur, bayaqdan buradayam. Baxdım ki, onların “Yarasa”sından bir nəfər baş leytenant və bir nəfər də yaralı gizir gizlənilər. Onları da zərərsizləşdirərək aradan götürdüm.

Həmin mövqeni alandan sonra oraya piyada qoşun hissələri gəldi və mövqeni onlara təhvil verdik. Şəhidlərimiz, ağır yaralılarımız oldu. Tərtərdən Qayıbov İnkilab adlı döyüşçümüzün bədəmindən 70-ə yaxın qəlpə çıxmışdı. F-1

yanına düşüb partlamışdı və qəlpələr bədəninə dolmuşdu. Bununla belə, İnkilab F1-i atanı öldürmüşdü, qəzabını sakitləşdirmək üçün gülləni düz onun alınına vurmuşdu. Amma yenə də, bu vəziyyətdə də təxliyə olunmaq istəmirdi.

Bizə artıq başqa tapşırıq verilmişdi. Həmin tapşırığı yerinə yetirməyə getdik. Strateji cəhətdən çox mühüm bir yer idi. Ora ağ rəngli qayaya bənzəyirdi. Hər tərəfi də meşəlik idi. Biz 15–16 nəfər idik.

Suqovuşana tərəf hərəkət edib, meşənin içinə girdik. Bu, çox çətin bir tapşırıq idi. Bilirdik ki, meşədə onların xüsusi təyinatlıları və əlavə qüvvələri var. Bununla belə, irəli gedirdik. Döyüş hazırlığı üzrə bölmə rəisi Soltan müəllim və digər komandirlər əməliyyatı xəritə üzrə idarə edirdilər. Minatəmizləyənlərdən mən, Rüstəm, Tarverdiyev Rəşad öndə gedirdik. Ehtiyatlı olmalı idik ki, minalanmış ərazilərdən başqa, onların qurduğu xoşagəlməz “sürprizlərlə” də qarşılaşmayaq.

Üç gün meşədə olduq. Təchizat var idi, təminat isə yox. Vəziyyət çox ağır idi. Yağış yağırdı. Paltarımız suyun içində idi. Kürək-kürəyə dayanırdıq və ya bir-birimizi qucaqlayırdıq ki, heç olmasa, 1–2 saat müddətində yaş paltarımız əynimizdəcə qurusun.

Biz Rüstəmov Elşənlə meşədə ətraf dairədə, 50 metr radiusda minalar düzürdük. Basqın və ya təxribat ola bilərdi. Ona görə piyada əleyhinə minalar qoyurduq ki, ermənilər gələrsə, minalara düşsünlər.

Suqovuşanın üstündəki bir təpədə mövqe tutduq. Meşədə, gölün kənarında ermənilərdən hələ də qalanlar var

idi. Tapşırığımız 022-nin, erməni hərbi hissəsinin içərisinə girib bayrağı asmaq idi. Komandirə dedim ki, mənim üstümdə bayraq var. Dedi ki, onda get, bayrağı as. Mənimlə bərabər üç nəfər də aşağı düşməli idi. Düzdür, bu tapşırığı döyüşçülərimizin hər biri yerinə yetirə bilərdi, lakin biz özümüzlə evli əsgərləri götürmədik. Fikirləşdik ki, qoy nə olacaqsə, bizə olsun. Ata-ana, bacı-qardaş bizdə də var. Lap elə sevdiyimiz insan da ola bilər, amma ailə, övlad bir az başqadır. İstəmirdik ki, övladlar atasız böyüsünlər...

Mən, bir də Tarverdiyev Rəşad, Məmmədli Fərid, Qəzənfərov Tərən getdik. Yolda belə danışib şərtləşdik ki, bayrağı asmamış geri dönməyəcəyik. Xüsusi təyinatlılarda bir qayda var – verilən tapşırıq o vaxt icra olunmur ki, qrupdakıların hamısı şəhid olur. Qrupdan bircə nəfər sağ qalıbsa, tapşırıq icra olunmalıdır. Bu, müzakirə oluna bilməz.

Təyin olunan yerə çatdıq. Tarverdiyevlə Qəzənfərov bizi dairəvi mühafizəyə götürdülər. Məmmədli Fərid isə çəkiliş etdi.

Biz ermənilərin bayraq adlandırdıqları əski parçasını tullayıb, öz bayrağımızı qaldırdıq. Bayrağımız dalğalandıqca, bizdə böyük bir qürur, fərəh hissi aşırı-daşırı. Həmin anları sözlə ifadə etmək çətinidir. O torpaqlar bizi 30 il idi ki, gözləyirdi. Biz öz torpağımızda idik... Şanlı üçrəngli bayrağımızı qaldırandan sonra geri qayıtdıq. Komandir çəkdiyimiz videoya baxdı.

Biz bilmirdik ki, bu məsələ Ali Baş Komandanımıza çatacaq. Bu uğurumuzu ancaq korpus komandirimizlə bölüşmüşdük. Böyük işlər görən korpus komandirimizlə... O insanla ki, bu ağır yükün altına girmişdi. Çox şeyi özü etdi.

Bir müddət orada qalandan sonra getməli idik, digər bir önəmli əməliyyatımız da var idi. 971-ci yüksəkliyi biz fəth etməli idik. “Narlıq” deyilən bir yer var idi. Orada bizim snayperin atması üçün mövqe tutmağa yer yox idi, avtomatla atanda tam hədəfə dəyib-dəymədiyi bilinmirdi. Ərazi meşəlik olduğundan, 5-45 gülləsi də “gəzən” güllə olduğu üçün hədəf dəqiq vurulmurdu. Taqım komandirimiz, baş leytenant Teyyub Ağayev mənə güvənərək ayaq üstə dayandı. Mən onun çiyini üzərindən SVD ilə iki atış etdim. Onların sol tərəfdə saxladıqları snayperlər minomyotlarla atırdılar. Buna görə də biz, əsasən, sol tərəfə çıxış etməli idik. Həmin iki nəfəri vurandan sonra biz yarıya düşdük. O yüksəkliklərdə artıq bizimkilər yerləşmişdi.

Sonra bir günlük humanitar atəşkəs oldu. Şəhid olan qardaşlarımızın cənazələrini götürdük. Şəhidlərimizi görəndə ürəyimiz partlayırdı. Baxırsan, amma heç nə edə bilmirsən, əlindən heç nə gəlmir... Hamısı nur üzlü idi. Yoxlayırsan ki, bəlkə sağdır, bəlkə ürəyi zəifləyib, çoxlu qan itirib? Nəyə isə ümid edirsən, bir şeylə təskinlik tapmağa çalışırsan. Əslində, həqiqəti bilirsən, amma özün-özünü aldadırsan. Düşməni bağışlaya bilmirsən... Biləsuvardan Elvin Kərimov adlı bir döyüşçümüz var idi. Qeyri-bərabər döyüşdə (4-5 nəfər biz idik, ermənilər isə 60-70 nəfər idilər) Elvin hamını, sözün əsl mənasında, qoruyub saxladı. Heç kim nə olduğunu anlamadı, çünki ermənilər də bizim formalarımızdan geyinib, bizim dildə danışırđılar. Elvin imkan vermədi ki, düşmən uşaqları aldatsın. Sonda şəhid oldu.

Əjdər Dadaşovla bir evdə qalırdıq, kurslara bir yerdə qatılmışdıq. O, şəhid olmuşdu, mən isə sağ qalmışdım...

Döyüşlərdə bəzən çaşırdım, elə bilirdim ki, o sağdır. Dönüb soruşurdum ki, Əjdər, haradasan, qağa?.. Qəbul edə bilmirdim onun ölümünü... Adamın gözü axtarır onları... İstəyirsən, yenə gəlsinlər, bir yerdə olaq, deyib-gülək, nəsə bir zarafat edək. Amma bu, mümkün deyil ki...

\*\*\*

Nurullayev Cavid İlqar oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Vətən müharibəsi iştirakçısı” medalı,

“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı,

“Ağdamın azad olunmasına görə” medalı



## OD İÇİNDƏ NAMAZ

*Könüllü Cavidin dastanı*

Müharibənin nə olduğunu hələ dərk etmirdim. Bizə forma verildilər. Ertəsi gün bölgülər başlandı. Ona qədər zabitlər bizə müəyyən kurslar keçdilər və bəzi şeyləri izah etdilər. Oktyabrın əvvəlində xüsusi təyinatlılardan gəlib 10 min nəfər könüllü əsgərin arasından 10 nəfər seçdilər. Mən həmin 10 nəfərdən biri idim. Gecənin qaranlığında yola düşdük və lazım olan hərbi hissəyə çatdıq. Oradakı əsgərlər döyüşdən yeni qayıtmışdılar. Onların əksəriyyəti gizirlər idi. Bir gün onlarla bir yerdə qaldıq, amma elə bil ki, uzun illər bir yerdə olmuşduq. Böyük komandiri Ağayev Qəzənfər, (müharibədən sonra ona Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı adı verildi), taqım komandirim Emin, baş gizir Anar Hacıyev bizimlə çox mehriban davranırdılar. Nəbi adlı oğlan var idi, ona “döyüşün anası” deyirdilər. Orada tanıdığım İsa, Orxan, Təbriz, Bəhrüz, Tanrıverdiyev kimi mərd döyüşçülərin adlarını hər zaman böyük fəxrlə çəkirəm.

Həmin gün hərə öz döyüşündən danışdı. Mənə hələ çatmırdı ki, müharibədəyəm və mənə nələr gözləyir. Hər şey bir az adi görünürdü. Elə bilirdim ki, müharibə də əsgərlik kimidir. Ertəsi gün bizə silah, sursat, qumbara, tapança, bıçaq kimi silahlar verildilər. Əmr gəldi ki, axşam tapşırığa getməlisiniz. Təcrübəli zabitlər bizi təlimatlandırdılar ki, yüksəkliyə qalxan zaman özümüzə çox seylər götürüb, yükümüzü ağırlaşdırmayaq. Onsuz da daşığımız yükün çəkisi təxminən 50 – 60 kq-a yaxın idi. Əl qumbaraları, daraqlar üstümüzdə olurdu, çünki güllə, silah ac-susuz insana ərzaq lazım olan qədər bizə lazım idi.

Axşama yaxın atəş səsləri eşidilməyə başladı. Komandirimiz gəlib dedi ki, ağır döyüşə gedirik, məsləhətdir ki, hamı öz ailəsi ilə danışsın. Evi yığıb anamla danışdım. Ona “mənə halallıq ver” sözünü deyə bilmədim. Sonda birtəhər dilimə gətirəndə anam dedi ki, mən sənə halallıq vermişəm, bala, ancaq səni gözləyirəm. Səsim titrədi, gözlərim doldu, anamla sağollaşdım... Sonra yenidən zəng etdim ki, həyat yoldaşım və qızım da danışım. Yoldaşım da danışanda halallıq istədim. O da mənə dedi ki, səni gözləyəcəyəm. Qızımın səsinə eşidənə qədər nə baş verdiyi hələ mənə çatmırdı. Qızım mənə “babi” deyirdi. Bu sözü eşidəndə çox kövrəldim. Onda mənə çatdı ki, mən müharibədəyəm... Artıq danışa bilmədim və gözlərim doldu. Ağladım... Sonra özümü toparladım. Biz vətən uğrunda döyüşə gedirik... Ağlamaq olmaz. Bu, bizim borcumuzdur...

Müharibədə hər kəsə – su daşıyana da, güllə doldurana da ehtiyac var. Heç kim döyüşəndə fikirləşmirdi ki, mən yaralanıb gələndə mənə nə isə etsinlər. Və ya mən gedib döyüşərkən şəhid olacağam və mənim ailəmə kömək edəcəklər.

Mən müharibəyə öz balamın gələcəyi üçün getmişdim. Yəni gələcəkdə mənim qohum-əqrəbamın, özümün övladları düşmənlə üz-üzə qalması, necə deyərlər, ayağımızı vətən torpağına rahat qoya bilək. Bütün Azərbaycan torpaqları bizim vətənimizdir! Hamı evlə danışib sağollaşandan sonra maşınlar bizi aparmağa gəldilər. Döyüşə pikaplarla gedirdik. Yol boyu maşınlar işıqlarını yandırmırdılar. Telefonlarımızı da söndürdük. Maşınları Suqovuşanda saxladılar. Oradan o yana maşınla getmək olmazdı, yolları vururdular. Biz badi formasında, yəni iki-iki yeriməyə başladım. Elə qaranlıq idi ki, qabaqda gedən badini görmək mümkün deyildi. Qorxu hissi də var idi. Yalnız o insan güclü sayılır ki, qorxuya üstün gəlsin. Üstün gəldinsə, deməli, kiməsə kömək edə biləcəksən, amma əksinə olarsa, özünü də, yoldaşını da məhv edə bilərsən. Müharibədə qorxu hissini cilovlamağı bacarmalısan. Lakin hamı insandır... mərmilərin səsi gələndə bədənimizi əsmə tuturdu...

Suqovuşanda "Moyka" deyilən bir yer vardı. Səhər saat 4-ə qədər orada qaldım. Tapşırıq 530 yüksəkliyinə qalmaq idi. Həmin yüksəklik Suqovuşanın əsas yeri sayılırdı. Düşməni bizi oradan rahatlıqla vururdu. Odur ki, yuxarı qalxmalı idik. Ərazi meşəlik və kolluq olduğu üçün hərəkət etmək o qədər də asan deyildi. Çalışmalı idik ki, düşməni səsimizi eşitməsin.

Xüsusi təyinatlılar, həqiqətən də, şir ürəkli oğullardır. Orada 1,58 – 1,60 sm boyu olan mərd oğlanlar da var idi ki, canavar kimi döyüşürdülər, çünki onlar xüsusi təlim görmüş döyüşçülər idi. Biz o dağlara dırmaşanda gözə bilmirdik, ayaqlarımız dözmürdü. O qədər yükü özümüzə daşımaqda

çətinlik çəkirdik. Hava soyuq olsa da, yoxuşu yüklə qalxdığımızdan, bizə isti idi.

Hərbi hissədə iki bölük vardı – biri xüsusi təyinatlılar, o birisi kəşfiyyat bölüyü idi. Mən xüsusi təyinatlılar bölüyünə düşmüşdüm. 10 nəfərdən 6-sı xüsusi təyinatlılar bölüyünə, 4 nəfər isə kəşfiyyat bölüyünə düşmüşdü. Emin, Şıxıyev Ruslan bizdən əvvəl gələnlər idi. Onlar orada artıq püxtələşmişdilər.

Lazım olan yerə gəlib çatdıq. Döyüş başladı. Hücuma keçib ermənilərin səngərlərinə girdik... Həmin döyüşdə bir yaralımız oldu, amma şəhidimiz olmadı. 2-ci və 4-cü qrup olaraq, biz atəş-dəstəyə uzandıq, 1-ci və 2-ci qrup isə dota girmək üçün arxadan hücuma keçəcəkdik. Elə də oldu, 1-ci və 2-ci qrup dota girdi, arxasınca da biz getdik. Dotda yerləşdik. Dotun hündürlüyü 1,40 – 1,50 metr olardı. Gecədən səhərə qədər orada qaldım.

Başımız üzərindən atılan mərmilərin qeyri-adi viyılıtları keçirdi. Səsdən beynimiz silkələnirdi, yanımızdakını eşidə bilmirdik. Oradan səhər tezdən çıxdım, yenə döyüş başladı. Birinci dəfə orada yaralanmışdım. Döyüşdən qabaq hamı bir-birinə xahiş edib deyirdi ki, ölsəm, meyitimi burada qoymayın, ailəmə çatdırın. Bizim bölmədə subaylar, demək olar ki, az idi. Hamı ailəli idi, hamının gözləyəni var idi... Orada şəhid verdik.

Səhəri gün, ya sonrakı gün idi, yadımda deyil, mərmilə dotun üstünə düşdü. Ruslan Şıxıyev orada idi... Eldar boğazından, çiyindən, ayağından qəlpə yarası aldı. Yaralananlar çox oldu. Ülvi də orada şəhid oldu.

Onu da deyim ki, bizim şəhidlərdən xoş bir qoxu gəlirdi, amma onların ölənləri mağazalardakı manekənlərə

bənzəyirdilər. Meyitlərinin rənginin ağappaq, plastmas kimi olduğunu görürdük. Elşən adlı həkim-sanitar var idi, çox gözəl insan idi. Nişanlı idi. 851-ci yüksəkliyə qalxanda yanına 120-lik mərmə düşdü və şəhid oldu...

Döyüşdən qayıdandan sonra istirahət edirdik. Elşən bizimlə birlikdə döyüşdə olmasına baxmayaraq, sanki yorulmurdu, hamımıza sistem qoyurdu ki, immunitetimiz möhkəmlənsin. Əlində silah gah döyüşür, gah da yaralanan olan kimi dərhal onun üstünə, yardıma qaçırdı. Bəlkə də bizim içimizdə ən çətini onun işi idi, çünki yaralının yanına kiminsə gedəcəyini düşmən bilirdi və bu, çox riskli olurdu. 530-cu yüksəklikdə şəhiddən çox yaralımız oldu. Demək olar ki, bölüyün yarısından çoxu orada yaralandı, amma həmin yüksəkliyi ələ keçirdik.

Mən ikinci dəfə mərmə partlayanda yaralanmışdım. Birinci mərmənin səsi məni tutdu, elə bildim ki, yaralanmışam. 2-ci qrupun komandiri, gizir Şəhriyar gəlib ayağıma baxdı. Dedi ki, heç nə yoxdur, yaxşısan. Yığılıb, büzüşüb otururduq ki, güllədən qorunaq. Şəhriyar mənə dedi ki, yerini dəyiş. İkinci mərmə düşəndə ayağımdan yaralandım. Onda Elşən mənə çox kömək etdi. Dağdan aşağı düşüb çayın qırağı ilə getdik. Yolu tanımasaq da, çayın axarının əksi istiqamətində getməli olduğumuzu bilirdik.

Sülh dövründə evdə olanda da, bir yerə gedəndə də tez-tez susayırdıq. Müharibədə isə nə yemək, nə su yada düşmürdü. Allah bizə kömək olurdu. İbadətlərimiz də gözəl gedirdi. Bölüyümüzdə dindar hərbcilər çox idi. Məsələn, Nəbi adlı döyüşçümüz çox savadlı dindar idi. Vaxt olanda Qurandan ayələr oxuyur, uşaqlara namaz qılmağı öyrədirdi. Bir dəfə

Ağdərə istiqamətində idik, döyüş qurtarmışdı. Namaz vaxtı idi. Elvin, Nurlan, Şahmurad, Emil, Namiq, Qaybalı və mən bir sıraya düzülərək namaz qılmağa başladıq. Digər uşaqlar bizi dairəyə alaraq qorumağa başladılar. Biz rahat idik, çünki Allahın dərgahında dayanmışdıq. Öləndə də vətən uğrunda şəhid olacaqdıq... Düşmən bizi görürdü, amma onlar bizdən çox qorxurdular, çünki gözlərinin odunu almışdıq. Uşaqların dediyinə görə, biz namaz qılanda durbinlə bizə baxırmışlar.

Müharibə dövründə, cəbhədə çox gözəl qardaşlar tanıdıq. Çətin günün, dar günün qardaşları... O günlərimiz çox acı günlər idi. Amma sonluğu qələbə ilə başa çatdı. Məncə, həqiqətən də bir tarix yazıldı. Orada əziyyət çəkən, vuruşan tək biz deyildik. Bizimlə bərabər xalqımız da vuruşurdu. Biz cəbhədə döyüşəndə bizim ailələrimiz də arxada döyüşürdü. Bütün xalq cəbhədən xoş xəbər – qələbə xəbəri gözləyirdi...

Çox şükür ki, bu qələbəni qazandıq.

\*\*\*

Cavadov Balaş Şahlar oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı



## QANLI BAYRAQ

*“Təminatın atası” Balaşın dastanı*

Suqovuşan istiqamətində döyüşə girdik. Axşam saat 8–9 radələrində bizi satqolara yığdılar. Gecə saat təxminən 12 olardı ki, döyüş meydanının arxa tərəfinə çatdıq. Suqovuşanın üç postu artıq bizimkilər tərəfindən alınmışdı. Mövqelərimizi orada möhkəmləndirdik. Ağdərə istiqamətinə, bir də Dastagerə yol vardı. Dumanlı hava idi, göz-gözü görmürdü, yağış yağırdı. Dedilər ki, tank səsi gəlir. Komandirimiz əlaqəyə çıxdı. Bizim spayklar isə yuxarıda artıq hazır vəziyyətdə dayanmışdılar. Bir də gördük ki, erməni tankı Ağdərə istiqamətindən çıxaraq atəş açmağa gəlir. O bizi görmürdü. Görsəydi, bizə atəş açsaydı, oradan sağ-salamat çıxanımız olmayacaqdı. Bizdə Fariz adlı, ürəkli, çox cəsur döyüşçü var idi. O, qumbaraatını götürüb, tankın üstünə qaçmaq istəyəndə, bizim yuxarıdakı spayklardan, adını bilmədiyim mayor BMP-ni vurdu, elə vurdu ki, oradaca qaldı. O bilirdi ki, ikincisi də gələcək. Ermənilərin niyyəti belə idi ki, tankların biri gəlib yolu kəssin, digəri isə

aşağı düşüb, şəxsi heyətimizi qırsın. Amma şəxsi heyətimiz artıq aşağıda yox, yuxarıda idi. İkinci tank da hərəkətə keçdi. Amma onların xəbəri yox idi ki, artıq birinci tank vurulub. Yandırıcı mərmii ilə o biri tank da vuruldu və partlamağa başladı. İçindən yeddi erməni düşüb qaçdı. Bizim hərbi hissə komandirimiz çox təcrübəli zabit idi. O, bizə xəbərdarlıq etdi ki, atəş açıb yerimizi bildirməyək. Onsuz da bizim həmlə taboru o biri mövqedə dayanmışdı. Sonra gördük ki, həmlə taboru onların hamısını məhv edib.

Səhəri gün başqa bir istiqamətə hərəkət əmri verildi. Saat 8-dən 11-ə qədər girəcəyimiz postu axtardıq. Bizim xüsusi təyinatlılar artıq oraya girib çıxmış, erməniləri qırmışdılar. Sadəcə, biz onları tapa bilmirdik. Bizə deyilmişdi ki, onların silah-sursatları qurtarıb, özünüzü tez oraya çatdırın. Biz gəlib orada bir yarğana girdik. Ermənilər bizim döyüşçülərimiz üçün qurşağa qədər dərinliyi olan val saxlamışdılar ki, Azərbaycan əsgəri gəlib düşsün onun içinə və onları vursunlar. Biz gəlib oraya çıxanda gördük ki, silah-sursatı tükənmiş xüsusi təyinatlılarımız yerə uzanıblar. Onlar bizə digər istiqaməti göstərdilər: Ora gedin! Göstərilən yerə getdik. Bir təcik kimi yer vardı, orada mövqe tutduq, lakin snayper bizə imkan vermirdi. Başımızın üstünü, torpağı vururdu. Yerə uzanmışdım, gördüm böyrümdə bir şey var, üzərinə buşlat atılıb. Bu nə idisə, çox yumşaq idi. Birdən nədənsə maraqlanıb, buşlatı qaldırdım. Gördüm ki, buşlatın altındakı erməni leşidir!

Süleyman və “Şoşu” ləqəbli gizirlərimiz var idi. Onlar erməni postuna yaxın getdilər. Erməni minomyotçuları imkan vermirdilər ki, biz posta girək. İki dot vardı, onun içindən bizə atəş açırdılar. Bizim uşaqlar və xüsusi təyinatlılarımız

arxadan keçib içəri F-1 ataraq, onları qırdılar. Onların snayperi də oradaca, yerdə ölüb qalmışdı. Biz onların cavan, təcrübəsiz əsgərləri ilə deyil, 022-nin xüsusi təyinatlıları ilə döyüşürdük. Boyları 2 metrədən çox olan xüsusi təyinatlılar idi.

Həmin posta girəndə gördüm ki, bir nəfər oturub, başı yuxarı halda, düz dayanıb. Baxanda gördüm ki, Süleymandır. Süleyman burnundan vurulmuşdu, snayper gülləsi onun boğazını deşib çıxmışdı. Şoşu ilə köməkləşib, onu çəkib çıxartdıq. Bir giziri isə əlindən vurmuşdular. Əlindəki daraq partlayaraq açılmış, əli yaralanmışdı. Dayanıb gözləyə bilməzdik, çünki dayanan kimi vururdular. Düşmənlər məftilli bombalar qoymuşdu, şamaxılı bir döyüşçümüz tez yıxıldı onun üstünə, bizi birtəhər keçirdi. Yaralını oradan çıxartdıq, sonra təzədən 530 istiqamətində geri qayıtdıq.

Oktyabrın 16–17-də bizə başqa bir istiqamətə getmək tapşırığı verildi. O vaxt mən yaralanmışdım. Minomyot mərmisi gəlib böyrümə düşmüşdü, belimdən yaralanmışdım. Zərbə dalğası məni qayadan götürüb yerə atmışdı. Mənə 5 gün istirahət vermişdilər. Bu ərəfədə kapitan gəldi ki, yaralılarımız, şəhidlərimiz var, getməyimiz vacibdir. Mən istirahətdə heç bir gün belə qalmadan dedim ki, gedirəm. Tacəddin adlı oğlan vardı. Mənim yaşadığım qəsəbədən idi. Onunla və başqa dörd-beş nəfərlə birlikdə pikaplara minib getdik. Onu da deyim ki, bizim bölmələrin uşaqları üçün deyirdilər ki, əstəğfürullah, allahsızlar gəlirlər. Yəni biz girdiyimiz yeri hökmən alıb çıxırı və başqa bölmələrə təhvil verirdik.

Bir dəfə elə yollarla getmişdik ki, azıb erməni kilsəsinə gəlib çıxmışdıq. Həmin kilsənin içini isə minalamışdılar. Biz

6–7 nəfər idik. Allah bizi istədi ki, minaya düşmədik. Murov dağlarında qayalıq, çətin bir yerlə irəliləyirdik. Təsəvvür edin ki, oraya adi vaxtlarda düşmək belə asan məsələ deyildi. Amma o yerlərdən şəhidləri, yaralıları çıxardırıq. Bizim uşaqlar şəhidlərimizi aşağı, çaya tərəf düşürmüşdülər. Ora elə bir yer idi ki, ağaclara iplər bağlanmışdı, özümüz düşmək və ya qalxmaq üçün bu iplərdən istifadə edirdik. Elə həmin üsulla da, həmin iplərlə yaralılarımızı düşürdük. İpdən bərk tuturduq. Kauçukdan hazırlanmış bir vasitə var idi. Yaralıları onun içinə qoyub iki nəfər – biri arxada, biri isə öndə ipdən tutub qalxa-qalxa onu da beləcə sürüyüb dartırırdıq. Seyfur adlı oğlan vardı. Yaralanmışdı. 057-nin kəşfiyyatında idi. Onu da götürüb çıxartdıq. Çox əziyyətlə olsa da, yaralılarımızın hamısını təxliyə edərək, xəstəxanaya çatdırırırdıq. Bizim bölük komandirimiz Lətifov mənə deyirdi ki, sən təminatın atasısan, çünki mən orada lazımlı olan heç bir şeyi qoymamağa çalışırdım. Yaralıların, şəhidlərin nə qədər silah-sursatı var idisə, atırdım çiynimə.

Bizə növbəti tapşırıq gəldi ki, yenidən Suqovuşan istiqamətinə getməliyik. Suqovuşana girdik. Hamımız ac-susuz... Təsəvvür edin ki, içməyə belə su tapılmırdı. Dilimiz-dodağımız susuzluqdan qurumuşdu. Aşağıda su vardı, amma oraya düşmək olmurdu, minomyotla vururdular. Oraya bir yol var idi... təsəvvür edin ki, bu yolu o qədər vurmuşdular ki, oradan keçmək mümkün deyildi. Düşdüm aşağı... tək deyildim. Anar, Toğrul, Tacəddin də yanımda idilər. Uzaqda bir dana gördüm. Dananın yanına çatdıq. Bura ermənilərin yaşadığı kənd idi. Onlar hər şeyi qoyub getmişdilər. Maşınlarını belə,

işlək vəziyyətdə qoyub qaçmışdılar. Evə girəndə siqaret tüstüsünün iyi hiss olunurdu, külqabıda siqaret təzəcə söndürülmüşdü.

Tacəddin mənə kömək elədi, dananı qaldırıb atdım belimə. Biz orada erməni hərbi hissəsində mövqe tutmuşduq. Dananı ora apardıq, kəsib bişirdik, hamımız doyunca yedik. 2–3 gün idi ki, ac-susuz idik,

Biz girdiyimiz düşmən postunu dağıdıb-töküb çıxırdıq. Hər kəs öz işini peşəkarcasına görürdü. Canavar döyüşçümüz Xıdırov Orxan Mübariz postuna girəndə PK-nın sümbəsi ilə təxminən 10 km məsafədə minalanmış ərazini açmışdı. Səmədov Elnur (indi qazidir) snayperin olduğu dotun içinə girmişdi. Ermənilər həmin dotu minomyotla vururdular, dot partlamırdı. Axırda onun içinə idarəolunmaz raket salmışdılar. Xıdırov Orxanla Elnur orada yaralanmışdılar. Onları oradan çıxarda bildik.

Ermənilər minomyotla çox sərrast atırdılar. Amma onların nə döyüş qabiliyyəti, nə də insani keyfiyyətləri yox idi. Bir dəfə də görmədik ki, ölən əsgərlərini və ya yaralılarını götürüb aparsınlar. Döyüş meydanından qaçaraq başqa bir yerdə mövqe tuturdular. Çox hiyləgər idilər. Onlar dotu qazırdılar, bombanın zapalını açıb ora qoyurdular ki, Azərbaycan əsgəri gəlib götürəndə partlasın. Amma bizi təlimatlandırmışdılar: heç nəyə əl vurmurduq. Ermənilərin postuna girəndə orada kisələrlə nəşə, başqa şeylər görürdük. Onların meyitlərinin rəngi ağappaq olurdu, bir qram qanları çıxmırdı. Biri yaralanan kimi, ümumiyyətlə, qan görəndə kimi qoyub qaçırdılar, pərən-pərən düşürdülər.

Bizə tapşırıq gəldi ki, 951 istiqamətində bir post var, oranı almalsınız. Pikaplara yığılıb getdik. Suqovuşan istiqamətində, arxada elə bir yer var idi ki, ermənilər oranı görmürdülər. Gedirdik, amma bilmirdik ki, hansı posta girəcəyik. Birdən döyüş yoldaşım Ataməli mənə dedi ki, dayan, Quran surəsi deyəcəyəm, hamı salavat çevirsin şəhidlərimizə. Demə, özü üçün edirmiş bunu... Nə biləydik ki, bir-iki saatdan sonra şəhid olacaq... Oxudu, salavat çevirdik, yola düşdük. Bir yarğanı keçdik. Ermənilərin hansı mövqedə olduqlarını bilmirdik, axtarırdıq. Cəsarət adlı oğlan var idi, o, bir tapanın üstünə çıxdı. Dərhal 20–30 avtomat birdən atəş açdı. Komandirin böyrünə güllə dəydi, qan axmağa başladı. Ona morfi vuruldu. Sanitar Şəhriyar komandirin yarasını sarıdı. Ona dedik ki, komandir, siz aşağı düşün, yaralısınız. O dedi: –Yox, mən sizinlə yola davam edəcəyəm.

Komandir yaralı halda bizimlə birlikdə döyüşə girdi.

Nəhayət ki, artıq hansı posta girəcəyimizi müəyyən etdik. 6–7 nəfər mövqe tutub, döyüşə hazır vəziyyət aldıq. Atəş açmağa başladığımız, lakin orada artıq erməni qalmamışdı. “Qarapaltarlı”ların gəldiyini görəndə ermənilərin hamısı silah-sursatlarını qoyub qaçmışdılar. Oranı alıb möhkəmləndik. Tapşırığı yerinə yetirəndən sonra komandir yaralı olduğu üçün gedəcəyini və bizim burada qalıb növbəti tapşırığı gözləməli olacağımızı bildirdi.

Çay axarı kimi bir yer vardı, ermənilər oranı minomyotla vururdular. Məqsədləri körpünü partlatmaq idi. 951 istiqamətindən bizi açıq-aydın görürdülər. Əsgərlərimizə söylədim ki, görüntü verməyin. Onlar nar yeyirdilər. Biz gəlib pikaplara çatanda əlaqəyə çıxıb dedilər ki, aşağıdakı uşaqları

vurdular. Yüz faiz əmin idim ki, vurulanlar həmin nar yeyən uşaqlar olublar. Gedib sanitarlarla gətirəndə gördük ki, elə həmin uşaqlardır. Parça-parça olmuşdular... Birinin qolu yox, birinin qıçı... Qəlpə sinəsindən girib kürəyindən çıxmışdı... Bu uşaqlar orada mövqe tutub dayanmalı idilər ki, ermənilər təzədən gəlib həmin postu almasınlar.

Biz Suqovuşana girəndə dağda müşahidə aparmaq üçün mövqe tutduq... Elə həmin gün yağış yağmağa başladı, bədənimiz su oldu. Elə vəziyyət idi ki, dəyişməyə paltarımız da yox idi. Heç post da yox idi, sadəcə, yüksəklik idi. Əlimizdə kürək də yox idi ki, səngər qazaq. Əlimizlə yeri qazıb içəri girirdik, bir də görürdük ki, yer sudur... Axşam düşürdü, soyuqdan titrəyirdik, nə edəcəyimizi bilmirdik. Bir-birimizi qucaqlayırdıq ki, isinək...

Səhər açıldı, yağış üç gün idi ki, kəsmək bilmirdi. Həmin günlərdə yağışın altında qalmalı olduq. Suyun içində idik. Tapşırıq gəlirdi: 951-ci yüksəkliyi almalısınız.. İki-üç dəfə hücum etsək də, alınmırdı ki, alınmırdı... Döyüş qurtarandan sonra bizə dedilər ki, orada betonlar var. Bizim artilleriya vuranda ermənilər onun içinə girmişlər. Artilleriya atəşi dayananda çıxarmışlar. Ona görə də o mövqelərə artilleriya atəşi təsir etmirdi.

Komandirimiz aşağıda dayanıb rabitə ilə döyüşü idarə edirdi. Bizim uşaqlar və xüsusi təyinatlılar həmin posta, 951-ə girmişdilər, oradan koordinatları ötürür, artilleriyamız isə vururdu. Uşaqlar gördülər ki, oradan 4 nəfər görüntü verir. Komandir düşündü ki, onlar bizim uşaqlardır. Sonra bizim əsgərlər əlaqəyə çıxıb öyrəndilər ki, yox, ermənilər imiş. Xıdırov Orxan və Manafli Dursun (onun bir gözü çıxmışdı)

hərəsi PK ilə onlardan birini vurdular. Sonra üçüncünü vurdular. Biri qaldı. O, əyilib qalxırdı. Komandir qışqırdı ki, vurmayın. Yerimizi bilib artilleriya ilə vuracaqlar. Bir əsgərimiz arxası onlar tərəfə, üzü bəri dayanmışdı. Həmin sağ qalan bir erməni snayper RPK 5-45-lə bizim əsgəri vurdu. O əsgər yaralı halda, suyun içində 4 gün bizim yanımızda qaldı. Onu aşağı düşürmək qeyri-mümkün idi. Ağrı-acı içində, morfi ilə yaşayırdı... Morfinin təsiri qurtaranda biri də vurulurdu ki, ağrılara dözə bilsin. Ona Şəhriyar adlı sanitarımız baxırdı.

Sonra atəşkəs oldu. Aşağı düşə bildik. Bizə dedilər ki, silah-sursatı qoyun, şəhidlərimizi çıxarın. 951-də şəhidlərimiz qalmışdı. Suqovuşanda "Moyka" deyilən yer var idi, şəhidlərimizi gətirib onun arxasına yığdıq. Pikaqlarla şəhidlərimizi götürüb qalxdıq. Şəhidləri qoyub gələndən sonra gəlib silahımı tapa bilmədim. Ora ermənilərin silah-sursat anbarlarının böyrü idi. Demə, şəhidləri apararkən elə vəziyyətdə olmuşam ki, silahı özümlə götürüb aparmağım yadıma düşməyib...

Abbasov Orxan adlı bir döyüşçümüz var idi, şəhid oldu. Onu pikaqla aparanda gördüm ki, sinəsində, paltarının altında bayrağın bir parçası görünür... Paltarının yaxasını açanda gördüm ki, bayraq qanın içindədir... Ona görə deyirlər ki, bayraqları bayraq edən onun üzərindəki şəhid qanıdır. Həmin bayrağı götürüb bölüyümüzün yerləşdiyi yerdə asdım...

\*\*\*

Zöhrablı Təbriz Atamoğlu oğlu

*Təltif orden və medallar:*

“Vətənə xidmətə görə” ordeni,

“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı,

“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı,

“Ağdamın azad olunmasına görə” medalı



## OTUZ DÖRD KƏŞFİYYATÇI İLƏ ƏMƏLİYYAT

*XTQ-nin kəşfiyyatçısı Təbrizin dastanı*

İlk döyüşüm Murovdağ silsiləsində oldu. Bizə verilən çətin tapşırığın öhdəsindən layiqincə gəlib, onu uğurla yerinə yetirdik. Murovdağ silsiləsini düşməndən azad etdik. Verdiyev Natiq həmin döyüşdə şəhid oldu, bir əsgərimiz isə yaralandı. Murovdağdan qayıdıb, bir gün dincəldik, ertəsi gün isə Suqovuşan və Talış istiqamətində tapşırığa yollandıq.

Suqovuşanda çox şiddətli döyüşlər oldu. Düşmən bizim Suqovuşan, Ağdərə istiqamətində əks-hücuma keçəcəyimizi ehtimal edirdi, bütün qüvvəsini də o istiqamətlərə toplamışdı. Biz onları çaşdırdıq, sonra ordumuzun digər qüvvələri aldadıcı manevr edib, Füzuli istiqamətindən hücumu keçdilər.

Suqovuşanın azad olunması planının məxfi olmayan hissəsi belə idi – biz Murovdağdan pikaplarla Naftalana gəldik, oradan geyim, yemək, silah-sursat götürüb irəlilədik. Gecə saat 3–4 radələrində onları ki, Talış tərəfdən Suqovuşana doğru irəlilədik. Meşələr, ətraf ərazi, demək olar ki, tamamilə

minalanmışdı. Döyüşlər gedirdi, amma qəsəbənin içərisinə heç kəs girməmişdi. Bizə uşaqlara, yaşlılara, ümumiyyətlə – mülki insanlara toxunmamaq tapşırığı verilmişdi. Biz oraya daxil olanda ermənilər artıq qaçmışdılar. Hər şey olduğu kimi qalmışdı, hərbi texnikalarını, silah-sursat anbarlarını, bazaları dolu halda qoyub, strateji yüksəkliklərə çəkilməmişdilər. Ermənilər həmin yüksəkliklərdən bizi hədəfə alaraq, qəsəbəyə girişimizi əngəlləyirdilər. Nə onlar irəli gələ bilirdi, nə də biz.

Biz əraziyə gecə vaxtı, meşələrin içi ilə, səssiz şəkildə, tam məxfi sızmışdıq. 34 kəşfiyyatçı ilə hərəkət edirdik. Səhərə yaxın kəndə girmək mümkün oldu. Ancaq Suqovuşana daxil olsaq da, yüksəkliklərə çəkilən ermənilər bizi atəşə tuturdular. Kəşfiyyat bölüyü olaraq qarşımıza daha bir tapşırıq qoyulmuşdu: yüksəkliklərdə mövqə tutan düşməni məhv etmək! Kəndə girən kimi axtarış apardıq və gördük ki, hər şeyi qoyub gediblər. Rabitəyə çıxdıq, komanda idarəetmə məntəqələrinə ərazinin boş olması ilə bağlı məlumat verdik. Bundan sonra bizə başqa istiqamətdə hərəkətə keçməyimiz tapşırıldı. Yüksəkliklər azad olunmalı, düşmən tam şəkildə çıxarılmalı idi ki, hərbi texnikamız, piyada qüvvələrimiz maneəsiz irəliləyə bilsin.

Bizim hərbi hissənin kəşfiyyat bölüyü ilə xüsusi təyinatlı bölük düşmənlə çox yaxın təmasda olurdu. Suqovuşanda 6–7 metr məsafədə ermənilərlə üz-üzə gəlirdik. 951-ci yüksəklik istiqamətində düşmən bizə pusqu qurmuşdu, biz isə onların gözlədiyi yerdən yox, arxadan hücumu keçdik. Bölük komandirimiz, Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı Fərid Əliyevin planı əsasında onları özlərinin qurduqları pusquya

saldıq. Suqovuşanın azad olunması çox çətin oldu. Ən çətin məqamımız yaralılarımızın, şəhidlərimizin olması idi. Yaralılar olanda onu yüksəklikdən geri düşürmək, təxliyə etmək, ilkin tibbi yardım göstərmək daha çətin idi. Yanımızdakı döyüşçü yoldaşlarımız, can dostlarımız şəhid olurdu, bu da bizə pis təsir edirdi...

Suqovuşanı tam şəkildə azad etmək üçün ermənilərin yerləşdiyi və onların hədəf seçdiyi yüksəkliklər istiqamətində hərəkətə keçdik. Hava əlverişsiz idi, şiddətli yağış yağdı. 2–3 saat gözlədik, sonra çıxdıq. Düşmən mövqeyinə çatdıq, amma bilmirdik ki, orada ermənilərin minomyot mövqeyi var. O zaman komandanlıqla əlaqəyə çıxdıq, vəziyyəti izah etdik. Düşmənlə 6 metr məsafədə idik, amma onlar bizi görmürdülər. Bizə əmr olundu ki, onları keçib, görünmədən getməlisiniz. Burada bir dərə var idi, həmin dərəyə düşdük və 951 istiqamətində irəliləməyə davam etdik. Amma hava əlverişsiz olduğu üçün yenə gözləməli olduq. Sonra, səhər saat 5–6 radələrində tapşırığı icra etmək əmri gəldi. 951-ci yüksəkliyə qalxdıq və yolu bağladıq. Orada düşmənin rabitə xətti var idi, həmçinin Kəlbəcərdən Ağdərəyə gedən yol da oradan keçirdi. Biz döyüş yoldaşlarımızla Suqovuşandan 951-ci yüksəklik istiqamətində gedəndə kənddə düşmənin bir BMP və bir tankını məhv etdik. Bundan sonra orada ermənilərin bir bölüyü ilə qarşılaşdıq. Aramızda cəmi bir neçə metr məsafə var idi, ancaq buna baxmayaraq, bizdən sayca üstün olan düşmənin canlı qüvvələrini məhv etdik. Onlar 40–50 nəfər idilər. Həmin döyüş zamanı üç nəfər döyüşçümüz yaralandı. Biz səhər saat 10–11 radələrində yüksəkliyi götürəndən sonra ermənilər əks-

hücuma keçdilər. Bu zaman 6 nəfər şəhid verdik, 3–4 nəfər də bizə köməyə gələn kəşfiyyat bölüyündən şəhidlər oldu. Döyüşçü yoldaşlarımızdan Məmmədov Turanla leytenant Vəlizadə İbrahimi vurdular. Hər ikisi şəhid oldu. Döyüş yoldaşım Muradov Bəhrüz isə yaralanmışdı. Orada bizim qrupdan Abbasov Hüseyn, İlqaroğlu İxtiyar, Pirseyidov Elnur, Teymurov Fərid şəhid oldular. Mən də həmin vaxt yaralandım və gecə saat 3-də Naftalana təxliyə olundum. Qolumdan və dirsəyimdən snayperlə vurmuşdular. Sol qolum indi də hərəkətsizdir, işləmir. Ayın 6-sı xəstəxanaya gətirildim, amma iki günə yaxın Suqovuşanda qalmışdım. Sonra bizim qrup başqa tapşırıqları yerinə yetirdi, 951, 530, 85-ci yüksəkliklər uğrunda və digər istiqamətlərdə hərəkətə keçdilər.

Həmin bölgədə Qlobus deyilən bir ərazi var, Ağdərə istiqamətindədir. Ermənilər yerin altından qatar relsləri ilə çıxıb top atır, o saat da bunkerə girirdilər. Üstəlik düşmən qüvvəsinin əsas hissəsi də həmin istiqamətdə cəmlənmişdi, orada ermənilərin 25 minlik qoşunu dayanmışdı. Biz düşmənin 7-ci dağ atıcı alayını tamamilə məhv etdik, amma iki alay müqavimət göstərməyə davam edirdi. Suqovuşan oktyabrın 3-də azad olunsada, yüksəkliklər uğrunda döyüşlər hələ də davam edirdi.

\*\*\*

Allahverdiyev Məhəmməd Qalib oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Qubadlının azad olunmasına görə” medalı



## SEÇİLMİŞLƏR

*Kəşfiyyatçı Məhəmmədin dastanı*

Evdəkilər çağırış olduğunu bilirdilər, amma onlara dedim ki, məni götürmədilər. İstəmirdim ki, müharibəyə getdiyimi bilsinlər. Döyüş bölgəsinə çatandan sonra zəng etdim ki, buradayam... N saylı hərbi hissədə bir həftə qaldıqdan sonra Cəbrayıl istiqamətində döyüslərə başladım. Artıq Füzulinin bəzi yerləri işğaldan azad olunmuşdu.

Döyüş başlayana qədər müharibənin nə olduğunu bilmirsən. Baş verənləri qədərincə anlamırsan. Hücuma başlayar-başlamaz bizim maşın karvanını minomyot atəşinə tutdular. Yaralılarımız, şəhidlərimiz çox oldu. Ağır vəziyyətdə olanlar da var idi. Hətta bir yaralı yalvarırdı ki, məni vurun, ölüm. Təbii ki, biz bunu edə bilməzdik. Jqutla ayağını sarıdım. Silahı çənəsinin altına qoyub, “Ana, məni bağışla”- deyib özünü vuranlar da oldu. Onları qınamırdım. Gənc bir insanın əlsiz, ayaqsız yaşamasını qəbul etməsi bir az çətin olur.

Yaralılarımızı, şəhidlərimizi döyüş meydanından çıxartdıq. Sonra Cəbrayıl istiqamətində döyüslərə girdik. Mən kəşfiyyat bölməsində idim və döyüşə də ilk dəfə onlarla birgə girmişdim. Sonra N saylı hərbi hissəyə göndərildim.

İlk tapşırığımız bir erməni postunu almaq idi. Həmin post yüksəklikdə yerləşirdi. Ermənilər bizim ordunun onlarla üzbəüz gələcəyini gözləyirdilər. Amma biz onların arxa tərəfinə keçmişdik. 50 – 100 metr gedəcəyimiz yolu təxminən 20 km fırlanmışdıq. Beləliklə, onları gözləmədikləri yerdən vurub, həmin postu aldıq və bayrağımızı sancdıq. Bundan sonra bizim piyada bölmələrimiz gəlib orada mövqe tutdular. Daha sonra başqa istiqamət üzrə yolumuza davam etdik.

Biz ön cəbhədə idik. Birbaşa döyüş əməliyyatlarını yerinə yetirirdik. Sonra aşağı düşdük. Təxminən 4–5 gün susuz qalmışdıq. Təminatın gətiriləcəyi yollar ermənilər tərəfindən vurulurdu. Bundan başqa, biz həmişə hücumda, yəni öndə olduğumuzdan, təminatın gəlib çatması günlər çəkirdi. İnsan döyüş meydanında elə hesab edir ki, bu, artıq sondur.

Üz-gözümüzü saqqal basmışdı. Qubadlı istiqamətində Bərgüşad çayı var. Yuyunmaq üçün oraya düşdük. Həmin vaxt bir minomyot mərmisi atıldı. Artıq o qədər öyrəşmişdik ki, mərmə bizdən təxminən 50 metrlik məsafəyə düşəndə, buna normal baxırdıq. Mərminin biri yaxınlığa düşdü. Sanki şahmat qaydasında atırdılar və get-gedə daha yaxına düşürdü. Uzanılı vəziyyətdə idik. Minomyot mərmisinin qəlpəsi düz istiqamətdə gəlmiş, bir az yuxarı qalxır. Ona görə də qəlpə heç birimizi tutmadı.

Oradan 5–5 bölünüb çıxmağa qərar verdik. Musa adlı çox dəyərləli və döyüşkən bir komandirimiz vardı. Minomyot

mərmisi düz onun qarşısına düşdü. Naqillər, kabel xətləri vardı, onları kəsdi və komandirin başının arxasına dəydi. Gördüm ki, bu adam yerində donub qalıb. Qışqırdıq ki, heç nə olmayıb, qaç! Biz dərəyə girdik. Sonra yuxarı, bölük komandirimizin yanına qalxdıq. Oradakılar artıq bizim öldüyümüzü hesab etmişdilər.

Həmin axşam biz hara gedirdikse, oranı vururdular. Adam bezirdi, hesab edirdik ki, bu dəfəki yerimizi heç cür tapa bilməzlər. Ancaq həmin yer dərhal vurulurdu. Düşündük ki, bu ya güclü bir kəşfiyyatçının işidir, ya da aramızda satqınlar var. İkincisi bir ehtimal idi və əlbəttə, bunu gözləmirdik. Sonra isə məlum oldu ki, bu, onların kəşfiyyatının işidir. Rabitə vasitəsi ilə bizim olduğumuz yerlərin koordinatlarını vermişlər.

Düşmənin kəşfiyyatçıları yaxşı işləyirdilər. Bir dəfə şəhid çıxartmağa getmişdik. Ərazini minalamışdılar deyə, mümkün olmamışdı. Qubadlı istiqamətində idik. Oradan qayıdanda erməni kəşfiyyatçısı olduğunu zənn etdiyimiz iri cüssəli bir adam gördük. Onların 022 adlı xüsusi təyinatlıları seçilirdi, çox ucaboş idilər. Biz gördüyümüz adamın boyu təxminən 1,85 sm olardı. Onu mühasirəyə alıb yaxınlaşdıq. 15–20 nəfər idik. Bir nəfər zabit yaxına gəldi ki, onunla rus dilində danışsın. Komandirimiz ona təklif etdi ki, təslim olsun və onu öldürməyə. Ona “Sizin tutduğunuz əsirlərlə dəyişə bilərik”, – təklifini etdi. O isə gözləmədiyimiz anda sinəsindən qumbaranı çıxartdı və əlində sıxıb saxladı. Komandirimizə dedi ki, ya mənimlə gedəcəksən, ya da ikimiz də burada partlayıb həlak olacağıq. Komandirimiz təcrübəli döyüşçü idi. Onun sinəsindən təpiklə vurdu. Erməni büdrədi, qaçmaq istəyəndə güllələdik.

Cəbrayıl istiqamətində hərəkət edən zaman qabaqda düşmənin olduğunu bilmirdik. Onlar pikapların üstündə idilər. Birdən atəş açıldı, hərə öz mövqeyini tutdu. O pikapın üstündən, səhv etməməyə, NSFP ilə atəş açırdılar. Bu isə iri çaplı silahdır və başqa silahlardan bir çox üstünlükləri var. Onu mütləq susdurmaq lazım idi. Demək olar ki, göz açmağa imkan vermirdi. Bizdə bir nəfər snayper var idi. Sağ tərəfdən hərəkət edərək onu susdura bildi. Bundan sonra biz hücumə keçməyə başladığımız. Beləliklə, onların təxminən 30 nəfərlik şəxsi heyətini məhv etdik. Sonra yenidən irəliləməyə başladığımız. Bilmirdik ki, onların qarşıda yenə postları var. O postu da alıb bayrağımızı oraya sancdıq. Daha sonra isə bizim digər bölmələrimiz gəlib orada mövqə tutdular və biz irəliləməkdə davam etdik.

Cəbrayıldan keçəndə, Qubadlıın girişində biz mühasirəyə düşdük. Ermənilər snayper silahlarından və minomyotlardan istifadə edirdilər, kəşfiyyat bölməsi və piyadalar da avtomatlardan atəş açırdılar. O anlarda oranı qalxmaq çox çətin idi. Biz, təxminən, 15 nəfər idik. Ermənilər yuxarıda idilər. Bizim mövqə tutduğumuz yer isə, bir növ, səngər kimi idi. Düşmənin atdığı snayper güllələri torpağa dəyirdi. Həmin istiqamətdə atışa-atışa fırlanıb, onların arxasına keçə bildik. Geri çəkilməyə yolumuz yox idi, bu barədə heç düşünmürdük də. Məndə belə bir hiss yaranmışdı ki, qəlpə yarasından ölməyəcəyəm. Qəlpəni isti vaxtı əlimə götürüb baxmışdım. Bilirdim ki, ülgüc kimi kəsib doğraya bilir.

Şəhid olmaq bir başqa şeydir, amma qəlpə yarasından heç ölmək istəməirdim. Biz fırlanıb düşmənin arxasına keçərək, mühasirəni yarıb çıxdıq. Onlar bizi sol tərəfdən gözlədikləri

halda, gözləmədikləri tərəfdən mühasirəni yarmışdıq. İrəli gedib, onların əks istiqamətindən fırlanıb çıxmışdıq.

Ermənilər çox şərəfsizdirlər. Biz onların piyadalarına ağır çaplı silahlardan atəş açmırdıq, onlar isə əksinə. Rəyal Məmmədov adlı döyüşçümüzü tank əleyhinə mərmə ilə vurmuşdular. Onun qopan qolu Təvəkkülün üstünə düşmüşdü. Rəyal şəhid oldu. Təvəkkül isə psixoloji sarsıntı keçirdi. O mərmini insanın üzərinə atmazlar axı...

İlk döyüş zamanı əsgərlərin üzündə saflıq, mərhəmət deyilən bir hisslər var idi. Döyüşə girib çıxandan sonra həmin insanları artıq tanımaq olmurdu, çünki yanlarında döyüş qardaşları şəhid olduqca, düşməyə olan nifrət artır və qisas hissi mərhəmət hissini üstələyir.

Üzbəüz döyüşlərdə çox olmuşuq. Qubadlı istiqamətində onların patrulları vardı və 2 nəfər sağda, 2 nəfər isə solda dayanırdı. Qalan şəxsi heyət isə səngərlərdə yatırdı. Biz döyüşə girdik. Çox hündür bir dağ vardı, onu qalxmaq asan deyildi. Bütün təchizatlarımız üzərimizdə idi. Silahdan başqa, ərzağımızı da özümüzə götürmüşdük. Silahdan başqa hər şeyi yolda tulladıq, çünki yüksəkliyi qalxmaq mümkün deyildi. Dik yoxuşla qalxırdıq. Onların, təxminən 50–60 metr yaxınlığında idik. Ermənilər öz aralarında söhbət edirdilər. Biz onlara yaxınlaşanda komandır məni bir döyüş yoldaşımın sağ tərəfə göndərdi. Hər ikimizin atışı çox sərrast idi. İki nəfəri mən, o biri ikisini isə döyüş yoldaşım vurdu. Şəxsi heyətimizin qalan üzvləri düşməyə əlini silaha atmağa belə macal vermədilər. Onları elə uzandıqları yerdəcə güllələyib, meyitlərini aşağı tulladıq. Əməliyyatımız uğurla

başla çatdırıldı. Oradakı ermənilərin sayı 30 nəfərə yaxın idi. Hamısını oradaca məhv edəndən sonra taqımın içində seçildik. Bundan sonra bizi ən çətin əməliyyatlara göndəridilər. Pusquya düşmüş qrupa kömək, şəhidləri çıxarmaq, hücumla birinci keçmək kimi tapşırıqlar yalnız bizə həvalə olunurdu.

Cəbrayıl şəhidləri çıxarmağa getmişdik. 15 nəfər idik. Bizim qrup, əsasən, 15 nəfərlik olurdu. Bəzən, lazım gəldikdə qrupa 1 və ya 2 nəfər də əlavə edilirdi. Orada qayalıq bir yer var idi. Qayalığın altında üzbəüz döyüş baş vermişdi. Ermənilər bizimkiləri yüksəklikdən minomyotla vurmuşdular. 20–30 nəfər şəhid çıxartdıq oradan. Özümüzə simlər götürmüşdük. Şəhidlərimizi xəbəyə qoyurduq və simlər vasitəsilə qaldırmaq istəyirdik.

Biz ermənilərin yuxarıdan görə bilmədikləri bir dərəyə sızdıq. Bronojileti də çıxarmışdıq ki, ağırlıq etməsin. Təxminən 1–2 saat ərzində şəhidlərimizi oradan çıxara bildik. Təqribən 8 km yol gəlmişdik. Müharibə vaxtı erməni leşini çox görmüşdük. İki gün keçirdi, onların leşinin üfunət iyi ələmi başına götürürdü. Bizim şəhidlərimizdən isə elə bil güləb qoxusu gəlirdi.

Hələ belə bir şey olmamışdı ki, biz üzbəüz döyüş zamanı onlara yaralı verək, ya da şəhidimizi orada qoyub geri çəkək. Yaralımız, şəhidimiz çiynimizdə irəli getmişik. Bunu ermənilərin özləri də deyirdi ki, Azərbaycan əsgəri yaralısını, şəhidini çiyində daşıyırdı. Düşmən şəhid çıxarmağa imkan vermirdi, məsələn, snayperin yaraladığı əsgərimizi öldürmürdülər. Bilirdilər ki, onun yanına gələn olacaq və gözləyirdilər ki, gələni də öldürüb həzz alsınlar, yəni

yaralılarımızın yanına gələn qardaşlarımızı oradaca şəhid edirdilər.

Əvvəlcə şəhidlərimizi qaldırıb altına-üstünə baxırdıq. Onlar bizim şəhidlərimizdən də qorxurdular. Yaxınlaşa bilmirdilər. Hətta bir şəhidimiz yaralı halda əlində qumbaranı sıxıb saxlayıbmiş. Əli açılmırdı ki, qumbaranı götürəsən... Əsir düşməməkdən ötrü özünü partlatmaq istəyirmiş, amma o, qan itirməkdən ölmüşdü. Ayağından yaralanmışdı.... Bir başqası avtomatı elə sıxmışdı ki, əlini açmaq olmurdu...

Noyabrın 8-də, döyüşün bitməsinə az qalmış Laçın istiqamətinə, Qurbantəpə tərəfə getməli idik. Bu vaxt ermənilər 300 nəfərlik qüvvə ilə hücumu keçirdi. Bizim bölmə taqımın kəşfiyyat bölməsi idi, cəmi 45 nəfər idik. Biz həmin 300 nəfərin üzərinə hücumu keçməli idik. Bir kəşfiyyatçımız 5 nəfər erməniyə məhv edə bilirdi və bu, döyüşlər zamanı artıq sübut olunmuşdu. Bizim hamımız kəşfiyyat bölməsinin təlimlərini keçmişdik. Xüsusi təyinatlılarda döyüşmüşdük. Bir sözlə – hamımız seçilmişlər idik. Həmin gün qumbaraatanlar, təzə PK-lar, sinklər (içində 800 ədəd güllə olan dəmir qutu), F-1, RQD-5-lərlə tam təchiz olunduq, amma xəbər gəldi ki, müharibə artıq sona çatıb. Hamı sevincindən göyə atəş açırdı. Əvvəlcə elə zənn etdik ki, bizim üzərimizə hansısa bir erməni qüvvəsi basqın edir, amma bizimkilərin qələbə sevinci yaşadıkları məlum oldu.

Ayın 11-də Şuşa istiqamətinə göndərildik. Dedilər ki, burada erməni ilə üzbəüz posta çıxmalısınız. Ora təhlükəli bir yer olduğundan, həmin posta könüllülər çıxmalı idi. Yenə bizim qrupun döyüşçüləri irəli çıxdılar. Topxana meşəsinin

qarşısında, Xankəndi ilə üzbəüz bir yerdə mövqe tutduq. Kəşfiyyatçı "oğurluq" etməyə, yəni nəşə götürüb çıxmağa, bir növ, vərdisi edir. Onların postunda generatorları var idi, öz telefonlarımızı cərəyana qoşmaq üçün Ağaməhəmməd, Kərim və mən həmin generatorları götürdük. Biz ermənilərin səslerini eşidirdik, onlar yatmamışdılar. Oraya müəyyən gizli yollarla girmişdik. Sonra qayıdıb öz postumuza gəldik. Biz elə döyüşlər zamanı da həmişə onların gözləmədikləri yerlərdən postlarına girirdik.

Ermənilər narkotik vasitələrdən çox istifadə edirdilər. Onların postlarından nəşə, narkotik dərmanlar, kapsullar, iynələr tapırdıq. Ümumiyyətlə, onlar narkotik vasitələrin, demək olar ki, hamısından istifadə edirdilər. Döyüşlərin də əksəriyyəti narkotikin təsiri altında döyüşürdü. Bizim əsgərlərimizin hamısında isə vətən eşqi, vətənpərvərlik ruhu var idi. Torpağımızın, şəhid olan yoldaşlarımızın qisasını almaq üçün döyüşürdük. Ermənilərin istənilən postunda konyak, araq, çaxırların olduğunu görürdük. Təchizatları yaxşı olsa da, düşmənin ordusu bir ordu deyildi.

\*\*\*

Xıdırov Orxan Bəhrüz oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“İgidliyə görə” medalı,

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı,

“Suqovuşanın azad olunmasına görə” medalı



### **ƏFSANƏVİ-057 KƏŞFİYYAT TABORU...**

*Baş kəşfiyyatçı-istehkamçı Orxanın dastanı*

Xüsusi təyinatlılar qrupunun tərkibində hərəkət edirdik. İki vacib post, demək olar ki, əsas strateji mövqelər düşmənin əlində idi. Düşmən Murov istiqamətində olan xeyli ərazimizə nəzarət edirdi. Biz düşmənin iki postunun arasından gizli mövqe vasitəsilə, kəşfiyyat xarakterli sızmalarla hərəkət edirdik. Ermənilərin gözləmədiyi yerdən və gözləmədiyi bir vaxtda 3444 yüksəkliyini ələ keçirdik. Bu zaman düşmən xeyli sayda itki verdi. Əksəriyyəti isə özünü qayadan aşağı atdı. Düşmən başa düşmüşdü ki, onların üzərinə gələn, həmlə edən xüsusi təyinatlılardır. Ermənilər, həmişə olduğu kimi, bu dəfə də qaçmağa üstünlük verdilər...

Həmin yüksəkliyi ələ keçirib, düşmənin bayrağını endirdik. Bütün bunlar video-görüntü olaraq, sosial şəbəkələrdə yayımlanmışdı. Hətta bir döyüşçü qardaşımız bu zaman azan da vermişdi. Həmin çəkilişi edən isə Xızı rayonundan olan şəhid qardaşımız Natiq idi...

Biz dörd günə qədər orada qaldıq. Təbii ki, bu zaman ərzaq, su ehtiyatımız bitmişdi. Təminat oraya çatdırıla bilmirdi. Ərazi, hələ ki, düşmən nəzarəti altında idi. Düşmənin “27” adlanan bir postu vardı. Bu posta “alınmaz qala” deyirdilər. Kəşfiyyat bölüyümüzlə gizli mövqedən sızaraq, oranı ələ keçirdik və bütün əsas strateji yüksəklikləri öz nəzarətimizə götürdük. Sonra həmin yüksəkliyi piyadalarımıza təhvil verərək, aşağı düşüb digər tapşırıqların həll olunmasına yollandıq.

Sonrakı tapşırıqlar bundan da riskli idi. Eyni zamanda, onların yerinə yetirilməsi piyada qoşunun funksiyası da deyildi. Orada yalnız xüsusi təyinatlılar, kəşfiyyat bölüyü fəaliyyət göstərməli idi.

Mübarizin şəhid olduğu posta girməli idik. O posta gedəndə sevinirdik, çünki bu, bizim milli qəhrəmanımızın şəhid olduğu post idi. Oraya əlimizlə toxunmaq belə, bizim üçün böyük şərəf idi. Biz Mübarizin davamçıları sayılırdıq. Həmin posta gedərkən döyüş ruhumuz, qisas hissimiz, tam səmimi deyirəm ki, sanki on qat artmışdı.

Mən xüsusi təyinatlı kəşfiyyat briqadasının baş kəşfiyyatçı-istehkamçısı idim. Bu işdə mənim köməkçim də olmalı və o, təxminən bir metrlik məsafədə arxamca gəlməli idi. Mən özümlə götürdüyüm ipi aç-aça, minaları zərərsizləşdirərək irəliləməli idim. Mən irəlilədikcə, arxa tərəfimdə ip açılmalı, qrup heyəti isə bu ipin üzəri ilə, yəni bu istiqamətdə hərəkət etməli idi. Amma əlimizdə nə ip, nə də cihaz yox idi. Yəni bu keçidi yalnız əllə açmalı idim. Minalar isə əsasən, sırf o istiqamətdə, düşmənin daha çox ehtiyat etdiyi yerlərdə basdırılmışdı. Bura düzənlik bir yer deyildi. Biz bu istiqamətdən,

düşmənin ehtimal etdiyi yerdən həmlə etməli idik və düşməni bunu bilirdi.

Kəlmeyi-şəhadətimizi dilə gətirdik. Sonra arxamca irəliləyən köməkçimi özümdən 10 metr aralaşdırdım. Məni uzaqdan müşayiət etməsini məsləhət gördüm, çünki minaya düşmək ehtimalım çox idi. Cihaz vasitəsilə mina axtardığım zaman təhlükəyə məruz qalmağım təxminən 5 faiz idisə, cihazsız işləyərkən bu təhlükənin artması 95 faiz idi. Dönüb qrup üzvlərinə baxdım. Onların baxışları da eyni zamanda mənə dikilmişdi. Nəşə bir şey fikirləşmək lazım idi...

Yanımızda RPK deyilən əl pulemyotu var idi. Onun sünbəsi var, istehkamçılar bunu bilir. Həmin sünbə ilə minanı axtararaq, aşkara çıxarmaq və müəyyən üsullarla onu zərərsizləşdirmək olar. O zaman da hər şey ola bilərdi.

Hava artıq qaralırdı. Bir yandan çiskinli yağış da dayanmaq bilmirdi. Bu da həyəcanımı daha da artırırdı, çünki işlədiyim sahəni normal görə bilmirdim. Beləliklə, 1400 m uzunluğunda olan minalı sahəni qət etdik. Bu zaman 16 ədəd piyada əleyhinə mina zərərsizləşdirdim. (Onu da deyim ki, ixtisas dərslərimizin çox mütəşəkkil qaydada, keyfiyyətli şəkildə təşkil olunmasının nəticəsi özünü döyüş meydanında göstərdi). Həmin ərazini qət edərək, düşmənin yerləşdiyi vala gəlib çıxdıq. Axırınıca kəşfiyyatçımız da vala düşəndən sonra yerə uzandım və döyüş yoldaşlarımdan xahiş etdim ki, beşcə dəqiqə mənimlə işiniz olmasın, özümə gəlim... Boynuma aldığı məsuliyyət çox böyük idi. Həmd olsun Allaha ki, bunun öhdəsindən gələ bildim.

Bir gün orada gecələyəndən sonra qəhrəman Mübarizin şəhid olduğu posta basqın etdik. Bizə verilən kəşfiyyat

məlumatlarına görə, orada, həmin postun mühafizəsində 40 nəfərə qədər erməni olmalı idi. Lakin 40 nəfər erməni məhv etdikdən sonra da bizə bütün istiqamətlərdən atəş açılırdı. Onda biz müşahidə dronlarını səmaya qaldırırdıq. Gördük ki, burada hələ bir tabora yaxın heyət var imiş... Bu isə 200 nəfərə qədər erməni demək idi. Səkkiz saatdan artıq bir müddətdə qeyri-bərabər döyüş getdi. Düşmənin əksər qüvvəsi arxa istiqamətə qaçdı. Onlar xüsusi tunellər qazmışdılar. Hücum olunan zaman, bizim hücumlarımızı dəf edə bilməyəcəkləri məqamda həmin tunellər vasitəsilə geri qaçırdılar.

Mübarizin şəhid olduğu postu ələ keçirərək, üçrəngli bayrağımızı oraya sancdıq. Bizim o postu götürməyimizlə bütün erməni taboru döyüşmədən oranı tərk etdilər, lakin ümumi cəbhə xətti boyunca geri çəkilmədilər. Ermənilər əsas güc və vasitələrini oraya yönəltmişdilər ki, biz həmin yüksəkliyi ala bilməyək.

Beləliklə, bir strateji mövqeni də aldıq, lakin mənfur düşməni ikinci variantına əl atıb geri çəkilməsə də, biz 1 nömrəli postdan başlayaraq, ermənilərin bütün postlarına basqın edib, onların canlı qüvvələrini məhv etdik. Bir gecə ərzində 22 postu ələ keçirdik. Axşam saat 8–9-dan başlayaraq, postları necə deyərlər, mikroblardan təmizlədik. Qırılan qırıldı, qaçan qaçdı.

22-ci postu alıb bayrağımızı oraya sancanda ermənilər artıq şoka düşmüşdülər. Onlar artıq bilirdilər ki, qalibiyyətdən uzaqdırlar. Bundan sonra öz bölmələrimizdən əlavə qüvvə çağıraraq, ara vermədən əməliyyatlarımızı davam etdirdik. Talış kəndinə basqın etdik. Burada da öz sözüümüzü layiqincə dedik. Sonra bir az dincəlib, döyüşə-döyüşə Suqovuşan

bölgəsinə daxil olduq. Ermənilər bizi öndən gözlədikləri halda, biz sağdan onlara elə bir zərbə endirdik ki, şoka düşdülər. Dərhal silahlarını ataraq, əllərini yuxarı qaldırırdılar. Onlar müəyyən mövqelərə snayperlər yerləşdirmişdilər. Mən bir şeyə fikir verib gördüm ki, hər snayperin yanında bir ağ bayraq vardı. Onlar hiyləgərdirlər, yəqin planlarının baş tutmadığı halda, həmin ağ bayrağı qaldıraraq bizə təslim olacaqdılar. Onu da bilirdilər ki, ordumuz onlara heç bir işgəncə vermədən, sivil qaydada əsir götürüb, aidiyyəti orqanlara təhvil verəcək. Amma indi bəzən peşmançılıq hissi də yaşayırdıq. Mən sosial şəbəkələrdə bəzi videolara baxıram. Onların bizim əsirlərlə necə amansız rəftar etdiklərini görürəm. Bizim ordumuz götürdükleri əsirlərlə hüquq çərçivəsində davranıb, ermənilər isə bizim əsirlərimizə olmazın işgəncələr veriblər. Onlara insan deməyə adamın dili də gəlmir...

Oktyabrın 4-də bizim qrupumuz növbəti döyüş tapşırığını aldı. Mən qrupun "ön dozoru" olduğuma görə, atəşlə dəstək oluna biləcək məsafədə (70-100 metr), öndə hərəkət edirdim. Maksimum ayıq-sayıq olmalıydım, çünki qarşıma çıxacaq düşmən qüvvəsini vaxtında aşkar etməliydim. Əgər biz aşkara çıxsaydıq, tapşırığımız uğursuz ola bilərdi. Tapşırığımız isə düşmənin arxasına sızıb, onlara köməyə gələn qüvvəni aşkar edərək pusquya salmaq və məhv etmək idi. O istiqamətdə hərəkət etdiyimiz zaman yenidən qazılmış "T" şəkilli səngər aşkar etdim. Bu səngərin kəşfiyyatını aparmaq vacib idi, çünki keçəcəyimiz istiqamət həmin səngərin "ölüm nöqtəsinə" düşəcəkdi. Həmin səngərdə düşmənin bir xüsusi təyinatlı qrupu (12 nəfərdən ibarət) cəmləşmişdi. Əmin idim ki, düşmən bizi aşkar edib və qrupun mərkəzini pusquya salmaq

istəyir. Snayper məni vura bilərdi. Bilirdilər ki, məni vursalar, qrupumuz qabaqlayıcı tədbirlər görəcək və mövqelənərək qeyri-bərabər döyüşə girəcək. Düşmənin niyyəti bizi pusquya salmaq idi, onların arzusu ürəklərində qaldı. Soyuqqanlılıq nümayiş etdirərək qrupumuzun komandirinə rabitə vasitəsi ilə məlumat verdim. Vəziyyətə uyğun hərəkət etməliydik. Düşmən pusqusunun özəyində olduğumu bilirdim. Bunu düşməne hiss etdirmədən hərəkət sürətini azca azaltdım. Ətrafa göz gəzdirərək daldalanacaq yer axtarırdım. Ani məqamda özümü ora atıb döyüşə girmək istəyirdim ki, qrupumuz məni dəstəkləyə bilsin. Bilirdim ki, geri çəkilməyə cəhd etsəm, vurulacaqdım. Gördüm ki, top mərmisinin düşdüyü yer yaxşıca çökəklik yaradıb. Dərhal fürsətdən istifadə edərək özümü ora atdım. Bunu görəndə düşmən xüsusi təyinatlıları aldandıqlarını hiss edib, bütün güc və vasitələrdən istifadə edərək üzərimə "şok atəşi" yağdırdılar. Başımı qaldırmaq belə mümkün olmadı, amma üzərimə hərəkət etmələrinə imkan verməməliydim, çünki məqsədləri məni əsir götürmək idi. Atışmanı görəndə qrupumuz düşündü ki, mən artıq şəhid olmuşam. Onlar hərəkəti dəyişərək tapşırığa davam etməli idilər. Mən isə tək qaldığımı qəbul etdim. Üzərimdə olan döyüş sursatlarımı önümə yığdım. Güllələri qənaətlə istifadə edərək düşmənlə döyüşə başladım. Düşündüm ki, düşmən həmləsini ləngidərək, heç olmasa hava qaralana qədər ölüm nöqtəsindən çıxma bilim. Bu vaxt qrupumuzun kəşfiyyatçı-rabitəçisi Şükür Kərəmov mənim sağ olduğumu və düşmənlə atışmağımı eşidir, ucadan qışqıraraq "Qrup, Xıdırov sağdır, döyüşür!" – dedi. Bu kəlmələr mənim bütün dünyadan qopmuş ümidlərimi bərpa etdi. Kəşfiyyatçı-pulemyotçu Dursun Manaflı düşməni soldan

qəfil atəşə tutaraq, “Xıdırov çıx! Sursat azdır!” – deyərək qışqırdı. Saniyə itirməyim əleyhimə işləyirdi. Dərhal sürətlə oradan çıxdım və “ölü zonaya” (düşmənin atəşi tutmayan yer) çatdım. Həmin düşmən qrupunu, manevr edərək, 2 saatlıq döyüşdən sonra məhv etdik.

Növbəti tapşırıgımız strateji əhəmiyyətə malik olan 951 yüksəkliyi idi. Ona görə də düşmənin 1 taborluq (250-300 nəfər) qüvvəsi orada cəmləşmişdi, lakin əsas nəzarəti düşmənin 022 nömrəli xüsusi təyinatlı hərbi hissəsinin bölməsi (40 nəfər) təşkil edirdi. Biz, bir xüsusi təyinatlı bölməmiz (36 nəfər), 2-ci kəşfiyyat bölməmiz (48 nəfər) həmin yüksəkliyə doğru hərəkətə başladığımız yerdən 951 yüksəkliyinə olan məsafə 3-4 km idi, lakin relyefinə görə məsafəmiz 8-9 km-ə qədər uzanırdı. Düşmən bizi ön tərəfdə açıq ərazidə gözləyirdi. Sol cinahdan oraya qalxmaq çox çətin və geriyyə dönüşü olmayan bir istiqamət idi. Bizim məqsədimiz nəyin bahasına olursa olsun, yalnız irəli getmək olduğundan geriyyə dönmək marşrutunu seçmədik. Gizlincə düşmənin sol cinahına sızaraq, 951 yüksəkliyinə hakim olan xüsusi təyinatlı bölməyə sarsıdıcı “şok atəşi” endirərək, 34 nəfər xüsusi təyinatlıyı məhv etdik və 6 nəfəri əsir götürdük. Sorğu-suala tutaraq lazımı məlumatları əldə etdikdən sonra onları da cəhənnəmə göndərdik. Hakim yüksəkliyi düşməndən azad etdik. Bölməmiz operativ şəkildə məhv edilmiş düşmənin silah-sursatlarını toplayaraq, zirvənin müdafiəsini təşkil etmək üçün mövqeləndi. Bilirdik ki, düşmən oraya cəmləşmiş taborla (250-300 nəfər) əks-hücum planlayır və vaxt itirmədən hücumu keçəcəkdir. Hamımız yorulub haldan düşmüşdük, amma bu döyüş şərafət, namus-qeyrət savaşı olduğundan yorğunluğu

heç kəs dilinə gətirmirdi. Düz 40 dəqiqədən sonra düşmən 3 istiqamətdən hücumu başladı. Hakim yüksəklik bizdə olduğundan hücumu müqavimət göstərərək onları məhv etdik. Doğrudur, şəhidlərimiz və yaralılarımız oldu. Amma buna baxmayaraq düşməni kütləvi itki verərək dərhal geri çəkilməyə məcbur etdik. Şəhidlərimizi döyüş meydanından bir qədər uzaqlaşdırdıq, emosiyalara qapılmaq olmazdı. Maksimum soyuqqanlı olmağa çalışırdıq. Gizir Elşən Mehbalıyev yaralılarıma ilkin tibbi yardım göstərirdi. Şübhəli bir vəziyyət yarandı. Ani sakitlik çökdü. Buna “müharibə sakitliyi” deyirlər. Bir neçə dəqiqədən sonra Tonaşen kəndi istiqamətindən iki tank 1000 metr məsafədən üzərimizə atəş açmağa başladı. Sonra düşmənin artilleriyası üzərimizə top mərmisi yağdırdı və bunun nəticəsində bölməmizin 80-90% heyəti döyüş qabiliyyətini itirdi. Artilleriya atəşi dayanan kimi düşmənin canlı qüvvəsi yenidən üzərimizə hücum etməyə başladı. 10-15 nəfər salamat qalmış heyət və silah tuta bilən yaralılarımız düşmənin hücumunun qarşısını almalı, nə olursa olsun, ələ keçməməli idik. Komandir “Son güllə özünüdür” kəlməsini deyəndə düşündük ki, bu, sonudur. Adətən buna oxşar hadisələri filmlərdə izləmişdik. İndi isə bu real həyatda baş verirdi. Kiminsə çıxıraraq dediyi: “Mən saxlamayacağam. Biriniz iki güllə saxlayın!” – sözləri həyatımızın ən pis anlarından biri kimi yaddaşımızda qalacaq. 10 dəqiqə ərzində qeyri-bərabər döyüş zamanı sursatımızın lap tükənən vaxtı artilleriya qüvvələrimiz düşmənin üzərinə mərmilə yağdırmağa başladı. 3 dəqiqə ərzində düşmənin bir taboru leş oldu. Sağ qalıb qaçmaq istəyənləri də snayperimiz vurdu. 951 yüksəkliyində şəhid olan igid kəşfiyyatçılar –

baş leytenant İbrahim Malik oğlu Vəlizadə, leytenant Şükür Bayram oğlu Hacıyev, gizir Turan Nadir oğlu Məmmədov, gizir İlqaroğlu İxtiyar, Hüseyn Əlizadə oğlu Abbasov, gizir Elnur Nasir oğlu Pirseyidov, çavuş Ramil Sabir oğlu Abbasov, əsgər Fərid Füzuli oğlu Teymurov, əsgər Elməddin Həmid oğlu Şindiye, əsgər Ceyhun Şükür oğlu Mustafazadə və əsgər Emil Rafayıl oğlu Qurbanov qəhrəmanlıq göstərərək əbədiyyətə qovuşdular.

Mən oktyabrın 16-da yaralandım. 530 nömrəli yüksəklikdə ermənilərin xüsusi təyinatlı qüvvələrinin 2–3 qrupu cəmləşmişdi. O yüksəklik çox əhəmiyyətli və strateji bir mövqe idi – artıq Ağdərəyə giriş idi. Yəni bu yüksəklik alındıqdan sonra Ağdərə bizim nəzarətimiz altına keçəcəkdi.

530-cu yüksəklik uğrunda 4 saatdan çox qeyri-bərabər döyüş getdi. Bizim ehtimalımıza görə, o postda düşmənin quru qoşunları yerləşməli idi. Biz bir qrup əsgərlə oraya daxil olduq, amma gördük ki, buradakı quru qoşun hissələri, yəni piyadalar deyilmiş. Burada düşmənin xüsusi təyinatlı qüvvələri yerləşdirilmişdi. Döyüş zamanı bizə dəstəyin gəlməsi gec olacaqdı, çünki biz erməni qüvvələrinin çox dərinliyinə daxil olmuşduq. Düşmənin lap arxasında idik. Bu zaman hamımız and içdik, bir-birimizlə halallaşdıq və badi–qruplar şəklində, düşmənin gözləmədiyi istiqamətdə postlarına basqın etdik. Bir neçə qrupumuz ermənilərin gözlədiyi mövqedən basqın edərək, onların diqqətini yayındırdı. Biz isə aypara şəklində, sağdan və soldan hücum etdik. Düşmənin bir nəfər canlı qüvvəsinin belə oradan sağ çıxmasına imkan vermədik.

Beləliklə, həmin postu ələ keçirdik. Düşmən bundan çox qəzəblənmişdi. Ermənilərin arxadakı artilleriya qüvvələri

əraziyə atəş açırdı. Onların artilleriyası düzənliyi vuracaqdı. Bizim 20–30 metrliyimizə düşən mərmə belə, bizə xəsarət yetirə bilərdi. Ona görə də sığınacaqlarda, səngərin içində daldalanmalı olduq. Döyüşümüzü oradan davam etdirməyə başladıq.

Ermənilərin dotları, yeraltı zirzəmiləri var idi. Növbəti əmri gözləyirdik ki, hərəkətə keçək. Hansı yüksəklik alınmalı idisə, ratsiya vasitəsilə bizə komanda verilirdi və biz hərəkətə keçirdik. Sonra orada mövqe tutub, növbəti əmri gözləyirdik, lakin mənfur ermənilər yerləşdiyimiz nöqtələrə atəş açırdılar.

Mən bir kənardə oturub müşahidə aparırdım. Ermənilər tərəfdən həmlə olardısı, dərhal qarşısını almaq və qrupa məlumat verməli idim. Elə həmin vaxt yanıma bir mərmə düşdü. Valın üstündə bermə deyilən bir şey var. Tökülən torpaq üçbucaq yaratmışdı. Xoşbəxtlikdən, mərmə həmin torpağın içinə düşdü. Partlayış dalğası məni 5–6 metr arxaya atdı. Hər iki ayağımdan çoxsaylı qəlpə yaraları aldım... Qulaqlarımdan qan gəlirdi...

Bir də gözlərimi açanda gördüm ki, döyüş yoldaşlarım məni artıq təhlükəsiz mövqeyə təxliyə ediblər. Həkimlərimiz ilk tibbi yardım göstərdilər. Onlardan biri Adil həkim, o biri isə İlkin həkim idi. Hər ikisi həkim kimi həkim, döyüşçü kimi döyüşçü idilər.

Məni yağış kimi mərmə yağan yerdən kəşfiyyatçı-qumbaraatan Məmmədov Qalib çıxartdı. Qalib məni daşı-yarkən bir anlıq özündən gedib. Partlayış nəticəsində o, başından travma almışdı. Sonra baş kəşfiyyatçı Abbasəli Nəsibli qaçaraq gəlib məni o yerdən götürdü. Sonradan Qalib

də özünü 530 nömrəli yüksəklikdə yerləşən sığınacağa çatdırdı. Bir kəşfiyyat qrupu üçün oranı tərk etmək yol - verilməz idi. Mənə ilkin tibbi yardım göstərdilər. Sonra bizi digər yüksəklikdən ikinci dəfə tank əleyhinə idarə olunan raketlə vurdular. Orada kəşfiyyatçı-snayper Ülvi Kərimov, Balaş Balazadə və Ataməli Musaoğlu şəhid oldular. Mən, Elnur Səmədov, Elşən Şirinli, Kənan Səfərov, Şöhrət Həmidli, Şahmurad Baxşəliyev, Ruslan Şıxıyev, Qalib Məmmədov, Elman Səfərov ağır yaralandıq.

O yüksəkliyi almaq üçün 30-dan çox erməni xüsusi təyinatlısını məhv etdik. Həmin vaxt 23 nəfərlik qrupumuzdan üç nəfər şəhidimiz, səkkiz nəfər yaralımız oldu. Silah-sursatımız tükənmişdi. Üç gün idi ki, susuz idik. Yüksəklik strateji əhəmiyyətli olduğundan, düşmən 8 dəfə bir bölmə ilə, 60-70 nəfərdən ibarət qrupla əks - hücumə keçdilər. Bizi zərərsizləşdirərək əsir götürmək istəyirdilər. Bütün bunlara baxmayaraq, bizə dəstək gələnə qədər həmin yüksəkliyi əldə saxlaya bildik.

057 nömrəli əfsanəvi Xüsusi Təyinatlı Kəşfiyyat taburunun sonuncu uğurlu döyüş tapşırığı Tonaşen və Dostagir istiqamətində oldu. Taborumuz 854 yüksəkliyində çoxlu sayda düşməni məhv edərək, onların komanda qərargahını darmadağın etdi. O yüksəklikdə 057-nin kəşfiyyatçılarından kiçik gizir Elşən Mehbalıyev, Araz Adil oğlu Məmmədov, Əli Bəyulla oğlu Cəfərov, Xalid Mahmud oğlu Hassan şəhid oldular. Bax, belə tabor idi bizim taborumuz...

\*\*\*

Kornev Aleksandr Konstantinoviç

Təltif olunduğu medal:

"Cəsur döyüşçü" medalı



## DAHA ƏVVƏLKİ DEYİLƏM...

*Kəndli Aleksandrın dastanı*

Şamaxıda anadan olmuşam, burada böyümüşəm. Uşaq-lığım kənddə keçib. Ana vətənim uğrunda vuruşmaq mənim borcum idi. Təhsil aldığı məktəb də bir şəhidin adını daşıyırdı. Bütün uşaqlar kimi, özümü bir neçə sahədə sınımışdım. İdmanla, musiqi ilə məşğul olmuşdum. Sonra qazanc dalınca Rusiyaya getdim. Bir müddət Moskvada yaşadım. Babamın dəfni üçün Azərbaycana gəlmişdim və müharibə başladı. Elə dəfndən üç gün sonra, könüllü olaraq döyüş bölgəsinə yollandım. Müharibəyə yola düşəndə heç kəsin xəbəri olmadı. Səhər evdən çıxanda heç kəslə sağollaşmadan getdim.. Dedim ki, qayıdacağam.

Tərtər istiqamətində döyüşlər gedirdi. Mən döyüşlərə Daşaltı istiqamətində başladım. Sonra Tapqaraqoyunlu, İncəçay, Talış kəndi, Mübarizin postuna kimi qaynar nöqtələrdən keçmişəm.

Kənddə keçirdiyin həyat tərzini insanın qarşısında bir çox imkanlar açır. Kənddə yaşayanda daim hərəkətdə idim, aktiv həyat tərzini keçirirdim. Meşənin dərinliklərində gəzmişəm, babamla tez-tez ova getmişəm, səhər tezdən göldə balıq tutmuşam. Bir sözlə, kənd həyatında bərkimişəm və bu da döyüş bölgəsində mənim çox dadıma yetirdi. Elə məqamlarla, elə çətinliklərlə qarşılaşdım ki, ancaq kənd həyatı yaşadığıma görə o çətinliklərin öhdəsindən gələ bilirdim.

Qaranlıq meşədə gecələməyimiz, ac-susuz, soyuqda qalmağımız mənim üçün gözlənilən, adi bir hal idi. Ac qalanda meşədən meyvə, tanıdığım yabanı bitkilərdən tapıb yeyirdik. Özümü zəhmət də bəşirirdik. Bir dəfə əlimizə keçən makaronla kompotu qarışdırıb xörək də hazırlamışdım. Uşaqlar hələ də kəmsirin, makaronlu yeməyi xatırlayırlar. Bu, bizim üçün ən dadlı yemək idi...

Təbii ki, müharibənin çətinlikləri çoxdur, hər şey, hər bir detal yaddaşımda iz buraxır, silinmir. Döyüşdə baş verənlər sanki bir kino lentinin fraqmentləri kimi, vaxtaşırı fırlanaraq gözlərimin qarşısında canlanırdı.

Mənimlə çiyin-çiyinə döyüşən əsgərlərlə çox yaxın dostluq münasibətlərimiz var idi. Mülki həyatda dostunun dediyinə etiraz edə və ya "məni 15 dəqiqə gözlə" deyə bilərsən, müharibədə isə yox... Orada hər dəqiqənin öz hökmü var. Nə gözləmək mümkündür, nə də gözlətmək... Bu barədə danışmaq, xatırladığın hər şey çox ağrılıdır.

Təsəvvür edin ki, bir dəqiqə bundan əvvəl bir yerdə oturub söhbət etdiyiniz döyüş yoldaşın bircə an içində artıq yoxdur. Bir dəqiqə bundan əvvəl anasına zəng etmək, ailəsi

ilə, oğlu ilə danışmaq istədiyini bildirirdi və birdən... itirirsən onu... Adam özündən çıxır, qeyzlənir, qəzəblənir, onun yoxluğu ilə barışmaq istəmirsən... Özünə yer tapa bilmirsən, amma nə edəsən, nə deyəsən ki... O yoxdur artıq... Onu axtarırsan da, tapa bilmirsən, az qala özünü də itirirsən... Özlüyündə sıxıntı keçirirsən, depressiyaya düşürsən, nə edəcəyini bilmirsən. Birdən-birə vəhşiləşirsən, qisas almaq istəyirsən... Komandir Xəlilli Namiqin şəhid olması xatirimdə ən unudulmaz hadisə kimi qalacaq. O, Naxçıvandan gəlmişdi, baş leytenant idi. Onun əziz xatirəsi bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaq. Bizim heç kəslə bölüşmədiyimiz məqamlar var ki, onlar özümü zəhmətə aiddir və özümüzlə də qalacaq...

İlk dəfə Suqovuşanda qolumdan güllə yarası aldım. Döyüş meydanında çox qaldım, məni hospitala çatdırmaq mümkün olmadı. Bir müddət keçəndən sonra vəziyyətim ağırlaşdı, ona görə də hospitala apardılar və orada müayinə olundum. Həkim müayinəsindən sonra bildim ki, sən demə, qəlpə yarası da almışam. Qəlpə böyrəyimdən keçib dalağında qalmışdı. İlk tibbi yardım göstərdilər, qolumu sarıdılar, amma hospitalda qalmaqdan imtina etdim. Döyüşçü dostlarımla yanına qayıtmaq istədiyimi bildirərək, cəbhəyə geri döndüm.

Suqovuşandan sonra Qubadlıya, oradan da Laçına getdik və döyüşçülərimizə dəstək olmaq məqsədi ilə ərazidə mövqe tutduq. Müharibənin sonuna qədər orada, bayrağımızın mühafizəsində dayanmışıq.

Döyüş bölgəsində olarkən evimizlə yalnız bir dəfə telefon əlaqəsi saxlaya bilmişdim. Ata-anam mənim şəhid olduğum xəbərini almışdılar. Mənim dəfn mərasimimi

keçirməkdən ötrü mağar qurmağa hazırlanmışlar. Sadəcə, məni başqa bir şəhirlə səhv salmışdılar. Evə zəng edib anamla danışanda səsimi eşidib şoka düşmüşdü. Mən hər şeyin yaxşı olduğunu, sağ-salamat olduğumu deyib onu sakitləşdirdim.

Müharibədən sonra çox dəyişmişəm. Əvvəlki Aleksandr'dan, demək olar ki, əsər-ələmət qalmayıb. Mülki həyatda olan adamlar indi mənə bir cür baxırlar. Adama elə gəlir ki, ya səni başa düşürlər, ya da sən onları anlamırsan. Mənim fikrimcə, onlar məni anlayırlar, mən onları başa düşürəm. Döyüşdə elə hadisələr yaşamışam ki, qalan hər şey mənim üçün adiləşib. Başımdan kontuziya aldığımdan hələ də başımda, yaddaşımda problemlər var, amma müharibədən elə kadrlar yaddaşımda qalıb ki, onları həyatından heç cür silə bilmirəm...

Mən heç kimə müharibə görməyi, döyüş anlarını yaşamağı arzulamıram. Qoy həmişə sülh olsun!!!

\*\*\*

Seyfəddinli Namiq Natiq oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Şücaətə görə” medalı,  
 “Döyüşdə fərqlənməyə görə” medalı,  
 “Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,  
 “Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,  
 “Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



## **HOSPİTALA APARMAĞA DÖYÜŞÇÜ TAPILMIRDI...**

*XTQ-nin baş leytenantı,  
həkim Namiqin dastanı*

Müharibə başlasa da, hesab edirdik ki, bizi müharibə zonasına aparmayacaqlar. Naxçıvan əlahiddə bir yer olduğundan düşünürdük ki, yaqin döyüşlərdə iştirak etməyəcəyik. Hər kəsin üzündə bir qəmginlik vardı. Düşünürdük – axı necə xüsusi təyinatlıyıq ki, döyüşlərdə iştirak etmirik?! Döyüşə getməyəcəyiksə, nə üçün təlimlər keçib bu qədər hazırlanmışdıq?! Yoldaşlarımız bütün gün deyir, narazılıq edirdilər. Mən özüm könüllü yazıldım ki, heç olmasa, məni göndərsinlər, gedib həkim kimi fəaliyyət göstərim. “Xəbər verəcəyik”, – deyə bildirirdilər.

Nəhayət, bir neçə gün keçəndən sonra bizə həyəcan siqnalı verildi. Toplandıq. Hesab edirdik ki, bu, Naxçıvan tərəfdən postları gücləndirmək məqsədi ilə görülən bir tədbir

olacaq, ya da Kərki (Kərki ermənilərdə qalan kəndimiz idi) istiqamətindən hücumla keçəcəyik. Ən azından bir işin, necə deyərlər, qulpundan yapışacaqdıq.

Tibbi ləvazimatları da götürüb, hazırlığımı gördüm. Maşına yığışanda dedilər ki, istiqamət aeroportadır. Biz çox sevindik. İstiqamətin aeroporta olması o demək idi ki, biz döyüşə gedirik. Tehran Mənsimovun başçılığı ilə həmin gecə Bakıya gəldik. Orada hərbi hissədə qaldıq və sübh tezdən birbaşa cəbhə xəttinə yollandıq. Mən ilk günlərdə Naxçıvanın xüsusi təyinatlı qüvvələri ilə birlikdə döyüşlərdə iştirak etdim, ancaq sonra "Yaşma"nın həkimi yaralandığı üçün mən "Yaşma"nın tabeliyinə götürüldüm. Mən onlarla birlikdə hərbi əməliyyatlarda iştirak etməyə başladım.

İlk əməliyyatlarımız Cəbrayıl və Xocavənd istiqamətlərində başladı. Xocavəndin bir kəndini işğaldan azad etmişdik. Bölgənin yuxarı hissəsində, təpəlikdə qəbiristanlıq var idi. Ermənilərin minomyot, top atəşləri həmin yeri vururdu. Təpənin arxası düşmən idi, biz də yuxarıda mövqe tutmuşduq. Ermənilər bizim təminat, sursat maşınlarımızı vurduqlarına görə, ərzaq təminatı baxımından bir az problemlərimiz yaranmışdı. Orada Dilsuzlu Orxan adlı bir həkim var idi. İkimiz də komandirin yanında idik. Komandirdən icazə aldıq ki, kəndə düşək, bir-iki şey götürək. Getdik. Kənddən hinduşka, toyuq tutub gətirdik. Biz yuxarı qalxan kimi, bayaq düşdüyümüz yeri topla vurdular. Onda komandir dedi ki, bir də mənim yanımdan aralanıb kəndə düşməyin.

Gətirdiyimiz azuqədən yemək hazırladıq. Yeməyi bişirməyə başlamışdıq ki, bir də gördük, Naxçıvan xüsusi təyinatlılarından iki nəfər bir erməniyə əsir tutub gətirirlər. Təxminən

50–60 yaşlı bir kişi idi. Komandirlər onu dindirməyə başladılar. Kənd boşaldılsa da, sən demə, kəndin içində hələ qalanlar var imiş. Biz onun çiyində avtomat qundağının izini gördük. Yaşlı olsa da, döyüşürmüş. Birinci Qarabağ müharibəsində də döyüşübmüş. Biz ondan soruşanda ki, kənddə kimsə varmı? Onun satqınlığına baxın ki, canının qorxusundan hansı evdə erməni döyüşçülərin gizləndiyini dərhal dedi. Hətta onu da dedi ki, istəyirsiniz, lap özüm onları öldürüm. Satqınlıq ola bilər, amma bu dərəcədə də yox... ermənilərin əsl siması bu idi.

Biz iki gecə həmin qəbiristanlıqda qaldıq. Düşmən mövqeyimizi öyrənə bilmişdi. Qəbiristanlığa atəş açmağa başladılar. Biz qəbir daşlarının arxasında gizlənirdik. Qəlpələrdən biri lap yaxınlığa düşdü. Qəbir daşı mərmilərin qabağını saxlayırdı, amma torpaq başımıza sovrulurdu. Qəbir daşlarının hesabına orada qəlpə yarası almadıq...

Sonra Çanaqqı kəndi istiqamətində irəliləməyə başladım. Rəhmətlik şəhid polkovnik-leytenant Anar Əliyev də öz dəstəsi ilə bizim yanımızda idi. Mən döyüşlərə onun komandanlığı altında gəlmişdim. Onlar Xocavəndin Tuğ kəndi istiqamətində döyüşlərə girmişdilər. Orada qızgın döyüşlər olmuşdu. Rəhmətlik həkim Adil Əfəndiyev komandirin yarasını sarıyan vaxt elə həmin yerdə şəhid olmuşdu...

Bir neçə gün idi ki, döyüşürdük. Komandirin şəhid olması xəbəri gələndən sonra döyüşçülər yaralı, yorğun olsalar belə, əzmlə, həm də qəzəblə döyüşürdülər. İntiqam hissi daha da alovlanmışdı. Mən, bir həkim kimi, ağır yaralıları bəzən arxaya təxliyə edir, sanitariya maşınları ilə hospitala göndərirdim, ancaq yaralılar getmək istəmirdilər. Vəziyyəti heç də yaxşı olmayan, bədəninə çoxlu qəlpə yaraları olan döyüşçü israr edib deyirdi

ki, həkim, mənə ağrıkəsici vur, ağrını hiss etməyim, döyüşə gedim. Təkid edirdim ki, gəl səni aparım, heç olmasa bu qəlpələri çıxaraq. Başa salmağa çalışırdım ki, sənin vəziyyətin ağrıkəsici ilə düzələn deyil, yəni mənim bacaracağım iş deyil bu, mütləq hospitala getməlisən. Etiraz edirdi. O vəziyyətdə döyüşə qayıdırıldı... Mən demək olar ki, hospitala aparmağa döyüşçü tapmırdım. Heç kim getmək istəmirdi.

Sonra həmin bölgədə balaca bir evin içində tibb məntəqəsi kimi yer açdıq. Salyandan olan ucaboşlu bir döyüşçü var idi. Kürəyindən üç böyük qəlpə yarası almışdı. Müayinə etdim və dedim ki, qardaşım, sən mütləq hospitala getməlisən, sənin işin buralıq deyil. İsrarla dedi ki, yox, getmək istəmirəm. Bu yara ilə döyüşmək mümkün deyildi. Nə qədər dedimsə, bir şey çıxmırdı. Üç körpə balası var idi. Birinin üzünü heç görməmişdi, uşaq təzəcə doğulmuşdu. Mən özüm yaralanıb qayıdıandan sonra sosial şəbəkələr vasitəsi ilə öyrəndim ki, həmin oğlan (təəssüf ki, onun adı yadımda qalmayıb) şəhid olub. Onun əzmi ilə həm qürur duyurdum, həm də çox pis oldum ki, körpələrinin yanına gedib çıxma bilmədi... Allah ona rəhmət eləsin...

“Yaşma”nın idarə heyəti ilə, rəhmətlik polkovnik-leytenant Ramiz müəllimlə bir yerdə idik. Burada hər cür mütəxəssis var idi. Mən komandirin tapşırığına əsasən, təxliyə işinə baxırdım. Bəzən döyüşlərə qatılırdım, döyüş dayanandan sonra təxliyə qrupları ilə birlikdə yaralıların çıxarılması ilə məşğul olurdum. Bəzən döyüş gedə-gedə yaralıları çıxarırdıq, ancaq çox zaman bu, mümkün olmurdu.

Bizim ən yadda qalan, ən qızğın döyüşlərimiz Şuşa uğrunda gedən döyüşlər olub. Çətinliyimiz, bilirsinizmi,

nə idi? Təxliyə yollarının olmaması. Biz oraya cığırlarla qalxmışdıq. Yol yalnız Qırmızı Bazar tərəfdən idi, orada isə hələ də döyüşlər gedirdi. Ermənilər o yolu vermək istəmirdilər. Yadımdadır, “Yaşma”nın idarə heyəti ilə Çanaqqı kəndində mövqe tutmuşduq. Gecəni orada qaldıq. Səhər tezdən bir loxma çörək yeyirdik, komandir gəlib dedi ki, 13 km düşmən arxasına irəliləməliyik. Hazırda olduğumuz ərazi düşmən nəzarətində idi. Biz gecə xəlvəti olaraq, Laçın-Şuşa yolunu tutmalı və o istiqamətdə irəliləməli idik. Əsas qüvvələr Daşaltı istiqamətindən daxil olacaqdı. Biz isə arxa tərəfdən qəflətən ermənilərə qarşı çaşdırıcı manevr etməli idik.

300 nəfərlik xüsusi təyinatlı dəstə ilə hərəkətə başladım. Burada heç sanitar da yox idi, həkim yalnız mən idim. Səhər saat 10-da hərəkətə başladım. Həmin gecəni dayanmadan yol getdik.

Mən əlimə keçən dərmanları və tibbi ləvazimatları çantama doldurmuşdum. Bintlər, sistemlər, ağrıkəsicilər götürmüşdüm. Tibbi ləvazimatlarla dolu çantam çox ağır idi. Üstəlik dəbilqənin, bronojiletin ağırlığı da bir tərəfdən... Dayanmadan 20 saat çətin yollarla irəliləmişdik. Çox susuzlanmışdıq. Paltarlarımız tərindən-suyun içində idi, bronojiletin altında onu dəyişmək mümkün olmurdu. İndi bunu xatırlayanda, adama qəribə gəlir. Bu qədər məsafəni piyada getmək olardımı? Onda sanki adama əlavə güc-qüvvət gəlirdi.

Səhərə yaxın lazımı yerə çatdıq. Dincəlməyə başladım. Düşmənin bundan xəbəri yox idi. Biz dərənin yuxarı hissəsi ilə gedirdik, dərənin aşağı hissəsindən isə ermənilərin səsi gəlirdi. Laçın-Şuşa yoluna çatanda, ermənilərin mülki maşınları

hələ də işləyirdi. Bizim artıq yola nəzarət etməyimizdən düşmən xəbərsiz idi.

Orada 5 gün qaldıq, hər gün Şuşaya daha da yaxınlaşırıdıq. Şuşaya doğru, əsasən, gecə vaxtı hərəkət edirdik. Bizə ərzaq təminatı gətirilməsində çətinlik var idi. Ərzaq atlarla gətirilirdi, çünki maşın yolu yox idi. Mövcud yollarla texnika hərəkət edə bilməzdi. Səhv etmərsə, noyabr ayının 4-ü günü idi. Artıq Şuşaya yaxınlaşmışdıq. Ermənilər bundan xəbər tutdular və bizim irəlində olan qüvvələrimizi minomyot atəşinə tutdular.

Şuşada hava dumanlı idi. Elə eynən həmin məşhur mahnıda deyildiyi kimi, “Şuşanın dağları başı dumanlı” idi. Dronlarımız, “Bayraqdar” orada işləyə bilmirdi. Yalnız uzaqdan artilneriya hissələrimiz fəaliyyət göstərirdi. Orada yalnız xüsusi təyinatlılarımız qalmışdılar. Ratsiya ilə əlaqəyə çıxıb deyirdilər ki, komandir, bizi vururlar. Həmin dəstə Laçın–Şuşa yolunu tutmuşdu. Komandir oraya əlavə qüvvələr göndərdi. Şəhidlərin, yaralıların olduğunu ratsiya ilə eşidirdik. Allaha yalvarırdım ki, tək gedib oraya çıxma bilim, bir həkim kimi onlara kömək edim. Onların köməyinə çata bilmədiyim üçün əsəbləşirdim. Birdən komandir dedi ki, qalxın, o istiqamətə doğru getməliyik. Artıq axşamüstü idi, biz həmin istiqamətdə irəliləməyə başladıq. Bu vaxt çox qatı duman çökdü. Bir qarış məsafədən o tərəfi görmək olmurdu. Arxadan, yan tərəflərdən ermənilərin səsi gəlirdi, avtomat səsləri eşidilirdi. Birdən qabaqdan bir nəfər, mayor Eminov gəlib dedi ki, həkim, həmin yaralılar buradadırlar, Laçın–Şuşa yolunun kənarında, şəhidlərlə bir yerdə. Gedəkmi? – deyə soruşdu. Həmmən getdik. O, məni dumanlı yolla aparıb oraya çıxara bildi. Çatanda

gördüm ki, şəhidləri bir kənara, yaralıları isə o biri kənara yerləşdiriblər.

Uğur adlı bir leytenant var idi, əslən naxçıvanlı idi. Minomyot mərmisi onu vurub tullamışdı. Ayağı tamam üzölmüşdü. Özümü onlara çatdıranda dedim ki, uşaqlar, mən həkiməm, artıq buradayam, narahat olmayın. “Həkim” sözünü eşidəndə yaralıların gözündə sevinc parıltısı gördüm. Elə bilirdilər ki, həkim buradadırsa, deməli, ölüm qorxusu yoxdur.

Mən yaralılara kömək edəndə əsasən, motivasiyadan istifadə edirdim, onların yanında deyib-gülməyə çalışırdım. “Nə olub, nə var burda, ayağın bir az cızılıb də” deyə zarafat edirdim. Yaralı: “Ay həkim, ayağım qopub eyy, yoxdur yerində!” – deyə qışqırırdı. Deyirdim ki, heç nə olmaz, qopub, tikərik yerinə. Bu üsulla yaralının başını qatırdım ki, vahimələnməsin. Gah da “haralısan?” – deyə soruşurdum. “Gəncəliyəm”, – deyəndə “mən də Gəncədə olmuşam” – deyə vəziyyətdən birtəhər çıxırdım.

Yaralı çox qan itirmişdi. Qaranlıqdaca qoluna bir sistem qoşdum. Ayağına jəqut qoydum, ağrıkəsici vurdum. Orada 5–6 yaralı vardı, onların hamısına yardım göstərdim. Birdən komandir çağırırdı ki, həkim, biz irəliləməyə davam etməliyik. Mən anlayırdım ki, komandirin döyüş tapşırığı var və biz getməliydik.

Bir təpəlik var idi, gecə vaxtı oraya qalxdıq. Laçın–Şuşa yolundan bütün maşınların hərəkətini kəsmişdik. Gecə orada mövqe tutduq, səhər bir az da yuxarı, meşəyə qalxdıq. Orada axşam döyüş olmuşdu. Bütün şəhid və yaralıları gətirib ora yığmışdılar. Gördüm ki, burada yaralı həddən artıq çoxdur. Bir az ümitsizliyə qapılmışdılar ki, buradan çıxma bilməyəcəklər.

Yol yox, maşın yox... Düşünürdülər ki, yəqin qan itirib, elə buradaca öləcəklər.

Ən ağır yaralıdan başlayaraq, onlara yardım göstərməyə başladım. Onları aldadırdım ki, təxliyə yoldadır, gəlir. Məni bura yollayıblar ki, onlar çatana qədər sizi müayinə edim. Narahat olmayın, sizi buradan aparacaqlar. Yaralılarda bir ümid hissi yaranmağa başlayırdı. Ağır yaralı çox olduğuna görə, demək olar ki, bütün sistemlər tükəndi. Onu da deyim ki, elə olurdu ki, gecə vaxtı qan itirmiş bir yaralının damarını tapmaq mümkün olmurdu, işıq sala bilmirdik, qaranlıqda damarı heç cür görə bilmirdim, amma hərdən necə olurdusa, rahatlıqla yaralının damarına düşürdüm. Sanki Allah özü yol açırdı...

Bir ağır yaralıya sistem köçürdüyüm zaman bir də gördüm ki, bir nəfər titrəyir. Xüsusi təyinatlılardan idi, daxili qoşunların formasını geyinmişdi. Onun kim olduğunu soruşdum. Dedilər ki, həkim, axşam onun üzünə qəlpə dəyib. Biz belə güman etdik ki, o, səhərə sağ çıxmaz, amma çıxıb... Yaralıya yaxınlaşdım. Gördüm ki, başına sarğı qoyublar, bir gözü açıq qalıb. Sarğı da bütünlüklə qanın içindədir. Ağzı, burnu qan laxtası ilə dolub. Demək olar ki, onun həyatının artıq son anları idi... Sistemim qurtarmışdı, yaralıya isə sistem köçürmək lazım idi... Nə edəcəyimi bilmirdim... Bir də gördüm ki, arxadan uşaqlar bir erməni çantası tapıb gətirdilər. Baxdıq ki, içində sistem var. Sistemi ağacdən asdıq. Xəstəni yerə uzatdıq. Pal-paltarını yığdıq üstünə ki, bədəni isinsin. Damarı çətinliklə tapdım. Sistemi qoşub ağrıkəsici vurdum. Sarğısını açdım. Güclə soruşdu ki, həkim, gözüm çıxıb? Açıb gördüm ki, gözün yanından qəlpə dəyib, amma gözü salamat qalıb. Dedim ki, yox, narahat olma, gözün çıxmayıb. Sifətindəki, burnunun

deşiklərindəki, ağızındakı qan laxtalarını təmizlədim. Yaralı rahat nəfəs almağa başladı. Sistem bədəninə yeridildikcə, göürdüm ki, yaralı özünə gəlir. Döyüşçülərin gecədən ölmüş bildikləri yaralı yavaş-yavaş dirçəlirdi... Onun sağ qalma ehtimalı çox az idi. O yara ilə adam sağ qala bilməzdi. Antibiotiklə yarasını təmizlədim, təmiz sarğı ilə bağladım. Çantamda yemək vardı, onu yedizdirdim. Uşaqlar haradansa su tapıb gətirdilər. Elə bil ki, hər şeyi Allah özü tənzimləyirdi. Heç birimizdə su yox idi, bir də gördüm ki, uşaqların əlində təxminən bir stəkan su var. Kimsə içmək istəyirdi... əlindən aldım ki, sən gözlə, onu yaralılara verək. Az-az, qurtum-qurtum yaralılara su içirdirdim. Meşənin içərisi elə bil hospital idi. Az qala hər ağacın dibində bir yaralı uzatmışdım...

Şəbəkə olan yerlərdə hərdən evimizlə, anamla telefonla danışırıdım. Mənim 26 yaşım var. Həkim, zabit olsam da, anamın gözündə hələ də uşaq kimi idim. Düşünürdüm ki, bu yaralıları bu vəziyyətdə anaları görsəydi... Mən onlara elə bil, bir ana, ata qayğısı ilə yanaşırdım. Orada yalnız həkim olursan ki... Tez-tez təxliyənin olacağını soruşurdular. Onları arxayın edib, deyirdim ki, narahat olmayın, gələcək... Artıq hava qaralırdı. Səhər açılandan gecəyə qədər onların yanında oldum. Səksənə yaxın yaralı var idi. Yarası yüngül olan da var idi, ağır olan da...

Ayın 5-dən 6-na keçən gecə Şuşaya giriş əməliyyatı planlaşdırılırdı. Kanatla yuxarı qalxmaq üçün uşaqlar artıq bütün təlimləri keçmişdilər. Biz 300 nəfərlik qrupla Laçın – Şuşa yoluna girəcəkdik, 600 nəfərlik heyət isə Daşaltı istiqamətində hücumu keçəcəkdik. Düşmən, əsasən, oranı hədəf almışdı. Bizim burada olduğumuzu güman etmişdilər.

Hava qaralmışdı, bir də gördüm ki, Naxçıvan heyətindən olan Həmid məni çağırırdı. Dedi ki, dərədə bir nəfər yaralı var. Başından vurulub, onu gətirə bilmirik. Ora gedə bilərsən?. Əlimdəki avtomatı yerə qoydum. Dərmanlar, sargı vasitələri götürüb dərəyə düşdüm. Dərəyə düşəndə gördüm ki, burada şəhidlər çoxdur. Üstlərini örtmüşdülər... Şəhidlərin arası ilə, ehmalca enməyə başladım. Nəhayət, yaralının yanına çatdıq.

Sifəti bütünlüklə qan içində idi. Qaranlıqda görə bilmirdim ki, qan haradan axır. Dedim ki, gəl bunu kolluğa çəkək, alışıqanın işığında baxım görüm ki, qanaxma haradandır, sonra yardım göstərə bilim. Kolluqda baxıb gördüm ki, güllə alma-cıq sümüyünə dəyib və halsız vəziyyətdədir. Yaralı təzəcə silib bağlamaq istəyirdim ki, düşmən bizim işıq saldığımızı görüb atəş açdı, iki minomyot mərmisi düşdü yanımıza. Qayalıq olduğuna görə onun qəlpələri bizə gəlib dəymədi, amma zərbə dalğası bizi qayaya çırpdı. Dərhal mövqeyimizi dəyişib, yaralını kənara çəkdik. Yanımıza yenə bir neçə minomyot mərmisi düşdü. Onun yarasını tez sarıyıb ağrıkəsici vurdum. Həmidə dedim ki, avtomatını ver mənə, sən yaralını götür, mən yolu açım. Biz onu yolun kənarına gətirib çıxartdıq. Artıq əvvəlki mövqeyimizə qalxmalı idik, çünki axşam hücum olacaqdı. Orada mövqe tutmalı idik. Qaranlıq olduğuna görə yuxarı qalxanda yolu azdıq. Rəhmətlik Cəfərov Ramizi çağırmağa başladım. “Ramiz müəllim, Ramiz müəllim”, – cavab verdi ki, gəl, buradayıq, qalxın yuxarı.

Həmin gecə Şuşaya həmlə olacaqdı. Xüsusi təyinatlılar döyüş planını axırıncı dəfə müzakirə edirdilər.

Səfərov Vüqar Məzahir oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Qubadlının azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



SKAN ET

## QONŞUYA QİSMƏT OLAN MƏZAR...

*Snayper Vüqarın dastanı*

Biz 12 nəfər idik. Sübh çağı idi. Tankın lyukundan başımı çıxarıb sağa-sola baxdım. Gördüm ki, hələ neytral zonadayıq. Asim Abbasova (şəhid olub...) tərəf əyilib qışqırdım ki, əmioğlu, biz neytral zonadayıq! O, “Çəkil, çəkil, baxım!” – dedi. Mən lyukdən düşdüm. Asim çıxıb baxdı. Kəlbəliyev Siyavuş, komandirimiz (o da şəhid olub...) dedi ki, Asim, sən düş aşağı, Səfərov çıxsın, ərazini müşahidə eləsin.

Mən snayper olduğuma görə deyirdi ki, düşmən görsəm, vurum. Əraziyə, postlara baxa-baxa gedirdim. Birinci eşelonu keçdik. Gəlib valın yanına çatdıq. Demək olar ki, minalanmış sahəni də keçmişdik. Gəlib oraya çatanda bir tank minaya düşdü. Biz qaldıq “interpenin” içində. Komandirə dedik ki, burada gözləmək mənasızdır. Getməyi təklif etdik. Razılaşdı. Allaha and olsun ki, heç kəsdə qorxu deyilən bir hissə yox idi. Torpağı azad etməkdən başqa heç nə düşünmürdük və bu döyüşə sevinclə gedirdik.

Val istiqamətində getməyə başladıq. Onun bir tərəfindən keçməli idik. Valın baş tərəfinə çatanda gördük ki, bizim tabor orada kürəklə, kimin əlinə nə keçdisə, onunla valı doldurmağa başlayıblar ki, texnikalar oradan keçə bilsin. Düşmənlər valın torpağını öz tərəflərinə çıxarmışdılar ki, biz valı doldurub, üstündən rahatlıqla keçə bilməyək.

Biz artıq Qaraxanbəyli istiqamətində idik. Oraya çatanda komandir Kəlbəliyev Siyavuş dedi ki, iki yarımqrupa bölünək. Tabor burada işini görəne kimi irəlindəki postları təmizləyək. Elə də oldu – iki qrupun biri sağ tərəfdə, biz isə sol istiqamətdə hərəkətə keçdik. Gəlib posta çatanda düşmənin saymazyana hərəkət etdiyini, köynəkdə, maykada oturan-duran vəziyyətdə gördük.

Postlara girdik, erməniləri qırdıq. Onlardan iki nəfəri isə dotun içinə qaçdı. (Dot – onların bizi müşahidə edə biləcəyi yerdir. Həmin yer möhkəmləndirilmiş olur. Dotlar – bir və ya üç nəfərlik müşahidə nöqtələridir.) Dotun digər girişi bağlı idi. Karıxdılar, həmin yerə girdilər. Asim Abbasov qabaqda, mən də onun arxasınca gedirdim. Dota çatmamış, sağ tərəfdə səngər vardı. Asimə dedim ki, səngərə keçsin. F-1-in halqasını çəkib dotun içinə atdım. Partladı, sonra tozduman çəkildi. Dedim ki, heç oraya girməyimizə ehtiyac yoxdur. Onsuz da dotun o biri girişi bağlı idi. Girib baxdıq. Ermənilər ölmüşdülər. Qayıdıb çıxdıq. Bu zaman bizə atəş açdılar, amma heç kimə heç nə olmadı. Komandirin müavini Ehtiram Məmmədov da yanımızda idi. Erməninin PK-nı götürmüşdüm. Ehtiram həmin PK-nı səngərin üstünə qoydu, qaçanlara atəş açdı. Artıq irəliləməyə başladım. Bir dənə də dot var idi, girib oranı da təmizlədik.

Sonra kameraların olduğu posta gəldik. Bura bölüyün dayaq məntəqəsi idi. Bir kamera həmin dayaq məntəqəsinin qabağında, biri də arxasında, postun özündə idi. Asim, İmaməddin Abdullazadə və mən yan-yanaya gedirdik. Əsgərlər də bizim arxamızca gəlirdilər. Ara məsafəsi saxlayırdıq ki, birimizə nə isə olanda, o biriləri salamat qalsın. Asimə dedim ki, dotun kənarına baxsın. Orada ermənilər çox idilər. Oturub müşahidə aparmağa başladıq. Geri çəkilib valın böyrü ilə fırlandıq. Bizə yaxın olan kameraya yaxınlaşdıq. Kameranın altına çatdıq. Təklif etdim ki, gedim, kameranın borusunun dibinə F-1-i qoyum, gəlib buradan kəndirlə çəkim ki, kamera partlasın. Gedib baxanda gördüm ki, kameranı elə betonlayıblar ki, burada heç nə etmək mümkün deyil. Qayıtdım, bir az oturub istirahət etdik. Bir az dincəlib su içəndən sonra müşahidə aparmağa başladım.

Mən kameranı görəndə o, üzü düşməyə tərəf idi. Birdən başımı qaldırıb gördüm ki, kamera indi biz tərəfə yönəlib. Dedim ki, gəlin mən kameranı snayper tüfəngi ilə vurum, sonra çıxıb gedək və buraya köməklə qayıdaq, çünki 7 nəfər əsgərlə bura girmək ağılsızlıqdır. Kameranı vurdum. Geri qayıdanda gördük ki, BTR-lərimiz gəlir. Yenidən həmin kameranın yanına gəldik. Gələnlərin hamısı yığılıb, zəncir şəklində düzüldülər. Bunlar Bakı hərbi hissəsinin əsgərləri idi. Torpağın üzərində döyüş planını cızdıq və bu plan üzrə hərəkət etdik. Yaylın atəşi ilə, BTR-lərlə və desantlarla eyni vaxtda, birlikdə hərəkət etməli idik. Hamı razılaşdı. Həmin 7 nəfərlə mənim vurduğum kameranın dibinə qalxdım. Rəhmətlik İmaməddin Abdullazadə qumbaraatını, mən isə “muxarı” götürdüm. İmaməddinə dedim ki, əvvəlcə sən

dotu vurmalsın. Bunun ardınca BMP-lər hərəkət etməli idi. Ara məsafəsi hava yolu ilə təxminən 200 metr olardı. Mən "muxa" ilə, o da qumbaraatanla vurmağa başladıq. Dot dağılan bir şeyə oxşamırdı. Elə möhkəm idi ki, BTR onu güclə dağıtdı. Biz avtomatlarla irəli keçdik. Arxamızca BTR-lər hərəkətə davam edirdi. Sağ tərəfə çox, sol tərəfə isə cəmi bir BTR düşürdü. Hamı hərəkətə keçdi, gördüm ki, soldakı BTR yerindən tərpənmədi. Görüləcək işlərin əksəriyyəti də onun üzərinə düşürdü. Bir var ki, düşmənlə üz-üzə gələsən, bir də var ki, düşmən səni çəpəki şəkildə, bütöv hədəf kimi görsün... Nədənsə, soldakı BTR ləngiyirdi. Bizimkilər də dayanmadan atəş açırdılar. Qışqıra-qışqıra getdim ləngiyən BTR-in yanına. Təbii ki, onun içindəkilər məni eşitmirdilər. Gəlib yaxınlaşaraq, əlimlə işarə etdim ki, tərpənsinlər. Özüm də onun yanı ilə gəldim. Onu yuxarı qaldırdım. Həmin dotu bir neçə atəşlə darmadağın etdik. Desantla birlikdə BTR-lərin yanı ilə hərəkət etməyə başladım.

Artıq ermənilərin səngərinə çatmışdıq. Dedilər ki, atəş açılmasın, kəşfiyyat girib baxsın. Burada əməlli-başlı yaşayış yeri var idi. Hamamlarına kimi tikmişdilər. Biz 7 nəfər, qruplara bölünərək, hərə bir istiqamətdən həmin yaşayış yerlərinə girdik. Həmin yerlərə baxmaq vacib idi. İmaməddin Abdullazadə ilə mən bir tərəfə, o biri döyüşçülər də digər tərəflərə getdilər. Arayıb, araşdırıb səngərə gəldik. Döyüşçülər dedilər ki, yaralımız, şəhidimiz var. Qruplar yığıldı, Asimi tapa bilmədik. Sonra onu tapıb gətirdilər. Asim şəhid olandan sonra bizim qisas hissimiz, düşməne olan nifrətimiz daha da artdı. Şəhidlərimizin biri də tankçı idi. Hər ikisini "Kamaz"a qoyub təxliyə etdik. Arxada bizim ehtiyat qrupumuz var idi,

mən həmin qrupla geri qayıtdım. Həmin vaxt İmaməddin Abdullazadə zəng edib dedi ki, şəhidlərimiz var, gəl kömək elə, çıxardaq. Qərargahın rəisi ilə bir az mübahisəmiz düşdü, çünki mənə başqa istiqamətə göndərmək istəyirdi. Mən ona dedim ki, şəhidləri çıxartmaq üçün yoldaşlarıma yanına getməliyəm. Ora çatanda rəhmətliklərin hamısını gördüm... Qardaşlarıma üzü gülürdü... Şəhadətlərinə qovuşmuşdular...

Şəhidləri evlərinə yola saldıq... Bir gün həmin postda qaldıq. Ac-susuz idik, təminat da yox idi. Odlu-alovlu döyüşlər gedirdi, özümüz onları gəlməyə qoymurduq... Bir inək vurduq, o da kanala düşdü. Bir başqasını vurduq, onu kəsdik, bişirib yedik.

Sonra bizi dediyim həmin istiqamətə göndərdilər. Qarşımızda hündür bir təpə vardı, orada yerləşməli idik. Qaraxanbəylidən Seyidəhmədli istiqamətində hərəkətə başladım. Seyidəhmədli ən çətin mövqedə yerləşən kəndlərdən biri idi. Qrup halında çıxdım. Yalnız irəli getmək lazım idi. Evlərin arası ilə gəldik, çatanda bizə 3–4 güllə atdılar. Hiss etdik ki, snayperdir. Hərə bir evin arxasında gizləndi. Bizim artilleriya atəş açmağa başladı. Bundan sonra yenə hərəkətə davam etdik. Orada ayağıma mismar girmişdi. Müharibə vaxtı mismar nədi ki? Qıçına güllə dəyəndə də yeri yirsən... Mismarı ayağımdan dartıb çıxartdım...

Axır ki, həmin yerə gəlib çatdıq və oranı götürdük. Dayaz bir səngər idi. Öz qrupumuzla orada yerləşdik. Məruzə etdik ki, buradayıq. Düşmənin düz qabağında idik. Valın qarşısında özləri üçün mövqelər qurmuşdular. Tərs kimi yağış da yağır. Möhkəm islandıq... Amma biz hər şeyə dözürdük.

Gözümüzün önündə ancaq qisas hissi alovlanırdı... Onların qisası tezliklə alınmalı idi...

Artilleriya atəşi yenidən başlamalı idi və biz oraya girməli idik. Özümüzlə alaçıq kimi bir yer düzəlttik. Dedilər ki, Xəyal Niftiyev vuruldu. Ona ilk tibbi yardım göstərdik. Yarasının qanaxmasını dayandırdıq. İslanmışdı, paltarı yaş idi deyə, üşüyürdü. Buşlatımı soyunub onun üstünə atdım. Dedim ki, gözlə, tələsmə, təxliyə gəlir, səni çıxardacağıq.

Onu təxliyə etdik. Təminatı da götürüb geri döndük. Burada bir gün qaldıq. Sonra hərbi hissə komandiri dedi ki, sağ tərəfə, tabor komandiri kapitan Səddamın yanına keçməlisiniz. Keçdik oraya, uşaqlar bizi görəndə gözlərinə işıq gəldi, daha da ürəkləndilər. Səddamla görüşdük, dedi ki, əmr gözləyirik, qarşıdakı narlığa girməliyik. Səddamgil oraya bir-iki dəfə gedibləmiş, amma kömək olmadığı üçün bir az atışib geri qayıtmışdılar.

Komanda gəldi ki, oranı artilleriya vurub, girin. Həmin istiqamətə doğru hərəkət etdik. Biz gəlib nar bağına çatanda ermənilər atəş açmağa başladılar. Taborun iki əsgəri səngərin bu biri tərəfinə keçməli idi. Biri keçdi, amma digəri yaralandı. O birisi də onun dalınca qayıtdı. Yaralını oradan çıxartmaq istəyirdik ki, o biri əsgər də yaralandı, amma bir-birinə kömək edib çıxdılar. Təsəvvür edin ki, nar bağı bizimlə üzbəüzdür, sağ tərəfində səngər yerləşir. Özü də dərin səngər idi. Səddam qabağa düşdü və yavaş-yavaş getməyə başladıq. Nar bağı artıq bizim sol tərəfimizdə qalmışdı. Arada başımızı qaldırıb baxırdıq. Bağda bir inni-cinni yox idi. 15–16 nəfər idik. Qarşımızda dirək vardı, tikanlı məftillərlə hörülmüşdü. Biz düşməni görürdük, onlar isə bizi görmürdülər. Düşmənlə bizim

aramızda təxminən 100–150 metr məsafə var idi. Ürəkləri istədikləri kimi hərəkət edirdilər. Valın üstündə yatan kim, dincələn kim... Bura onların yaşayış yerləri, həm də minomyot sektorları idi. Valın üzünü bizə tərəf olduğundan, biz orada 50 nəfər, bəlkə də bir az artıq adamın olduğunu görürdük. Səddam xəritə ilə koordinatları çıxartdı. Yeri müəyyənləşdirəndən sonra koordinatları ötürdü.

Patron daraqlarını çıxarıb səngərin döşünə yığdım. Hamı da mənim kimi hərəkət etdi. Bunları buradan qaçmağa qoymayacaqdıq. İmaməddin, gözünə döndüyüm, TBQ ilə dotu vurdu. Dot havaya uçdu. Ardınca mən ermənilərin yemək yedikləri, siqaret çəkdikləri yeri vurdum. Vuran kimi dərhal avtomatlarımızı götürdük. Ot biçən kimi biçdik onları... Hamısı yerə döşəndi. Baxırdıq, hərəkət vardısı, qaçmaq istəyəni vururduq. Sadıqov Mehbalı ayağından yaralandı. Əliyev Arzu onu götürüb çıxartdı. Yanına minomyot mərmisi düşdü, o biri ayağı da yaralandı. Dalınca Səddam qolundan yaralandı. Sol qolunun sümüyü sınımışdı. Güllə yarası idi. Mən Səddamla yanaşı idim. Tez yerimi dəyişdim. Xəyal Abdullayev Səddamın olduğu yerə gəldi. Dərhal yaralandı. Çiyindən tutub, səngərin dərin yerinə çəkdik. Güllə başından dəymişdi, ancaq çıxmamışdı, içəridə qalmışdı.

Beləliklə, buranı vurub dağıtdıq, o biri tərəfdə isə bizim BTR-lərimiz hücumə keçmişdi. Sən demə, düşmənin arxasında onların ehtiyat qüvvələri də varmış. Komandir müavini Ehtiram Məmmədov gördü ki, bizi güclü minomyot atəşinə tutublar. Gecəni orada qaldıq.

Bir gün sonra maşınla Çanaqçıya gəldik. Maşınları orada-burada yerləşdirdilər. Dedilər ki, uşaqlar Daşaltı

istiqlamətinə gediblər. Allahverdiyev Azadla ikimiz dağa qalxmağa başladıq. Bir PK, bir də öz silahımı boynuma asdım və meşəliklə qalxmağa başladıq. Dağı, dərəni, meşəliyi keçib gedəndə gördüm ki, dərənin dibində 3–4 nəfər var. Qışqırdım ki, siz kimsiniz? Allahu-əkbər! – deyə parolu söylədim. Bizim uşaqlar idi. Əsgərlərdən Şəhriyar Ağayevlə Tərhan Səlimov Əlizamin İsgəndərovu (ona “dayı” deyirdik, ağsaqqal adam idi) gətiribmişlər. Ayağından yaralanmışdı, onu təhvil verib qayıdırmışlar. Düşünülər ki, bir az oturub dincəlsinlər. Soruşdum ki, biz gələk oraya, ya siz buraya gəlirsiniz? Cavab verdilər ki, siz gəlin, buradan Daşaltıya getmək üçün kəsə yol var. Onların yanına getdik. Daşaltının girişinə çatanda eşitdik ki, İmaməddin artıq şəhid olub... Çox təəssüfləndik...

İmaməddini gətirib körpünün yanına çıxartdıq. Sənan adlı döyüşçü vardı, səfərbərliklə gəlmişdi. Sonra eşitdik ki, o da şəhid olub. Evin tək oğlu idi. Sürücü Qarazadə var idi, o da ürəkli oğul idi, haradansa gəlib ora çıxmışdı. Ona dedik ki, şəhidlərimizi və yaralılarımızı yığ, apar buradan. Arxayın olaq ki, yaralı və şəhidlərimiz torpağın üstündə qalmayıblar, onları evlərinə göndərsinlər. Hava artıq qaralır, gecə düşürdü.

Hərbi hissə komandiri ilə əlaqəyə çıxdıq. Komandir dedi ki, tapşırıq gəlib, biz Şuşaya girməliyik. Hazırlaşib çıxdıq. Tabor komandiri Noçuyev Surxay var idi, biz Daşaltıda döngəyə çıxıb, onun taboru ilə birləşməli idik. Surxay iti addımlarla gəlib bizdən qabağa keçdi. Tehran Mənsimov da bizimlə bir yerdə idi. Surxayın taboru qabağa keçdi. Bir döngəni, sonra ikincisini qalxdıq. Əyri döngəni dönəndə atışma başladı. Hərə bir daşın dibinə çəkildi. Artıq Daşaltıda, silsilədə idik. Allahverdiyev Azad güllə yağışı altında yaralı və şəhidlərimizi

çiyinə alıb oradan çıxardırdı. Sağdan-soldan, hər tərəfdən güllələr yağırıdı... Aldadıcı bir manevr etmək lazım idi. Belə ki, biz Daşaltıya girməli, xüsusi təyinatlılarımız isə manevr edib, Şuşaya girməli idilər. Xüsusi təyinatlılar Muxtarkənd və Şuşakəndi artıq götürmüşdülər. Daşaltıya girəndən sonra xüsusi təyinatlılar üçün xeyli yol açılırdı. Yəni əsas yolları tutmaqdan ötrü onlara şərait yaradırdıq. Sonra komandir gəlib bizə dedi ki, siz ora ilə getməyin. Siz geri qayıdın və dəhliz yoluna tərəf çıxın, yəni dağın üstünə çıxın və oradan hərəkət edin. Qayıdıb gəldik. Çox müsibətlə, çətinliklə gəlib deyilən yerə çıxdıq. Dedilər ki, dəhliz yolundan sağa çıxın, bizim xüsusi təyinatlılar oradadırlar, narahat olmayın, keçin. Gəlib asfalt yola çıxdıq. Dedilər ki, sağa dönün, birbaşa Şuşaya girin.

Arxamızca kəşfiyyat qrupu gəlirdi. Qabaqda Allahverdiyev Azadla mən gedirdik. Hərbi hissə komandiri də yanımızda idi, yanaşı irəliləyirdik. Birdən qulağıma səs gəldi. Komandirə dedim ki, erməni səsi gəlir. Haradasa, yaxınlıqda idilər. Komandir həmin parolu verdi: “Allahu-əkbər!”. Onlar da başladılar “Allahu-əkbər” deməyə. Atışma başladı... Bir dizimi yerə qoyub, o birini əlimə dayaq verib atəş açırdım. Səhərə yaxın idi, hava hələ tam işıqlanmamışdı. Güllələrin alovu istiqamətində atəş açırdıq. Burada da erməni polisleri... Bizim xüsusi təyinatlılar da onlarla rastlaşmışlar. Sol tərəf dağlıq idi. Dağda bizim xüsusi təyinatlılarımız var idi. Onlar bildilər ki, biz yolu səhv salmışıq. İsa bulağı yolu istiqamətində idik. Mən sol ayağımdan güllə yarası almışdım, amma ağrı hiss etmirdim. Atışa-atışa gedəndə hiss etdim ki, ayağım qızıdır. Güllə ata-ata özümü aşağı tulladım. Yıxıldım, o biri ayağım da daşa dəyib əzildi. Bizə komanda verildi ki, geri qayıdaq. Meşə

yolu ilə gedib, Xankəndi yolunu tutmalısınız. Fırlanıb arxa tərəfə gəldik. Ayağımdakı qanaxmanı özüm dayandırdım. Bizə bir bələdçi verildi. Dağ, dərə ilə, çay qırağı ilə getməyə başladıq. Gəlib həmin yola çatdıq. Uzun yol, meşə, dağ, dərə... Yaralı vəziyyətdə... Bələdçimiz də yaralı idi. Beləliklə, gəlib çıxdıq Xankəndi yoluna.

Erməni tankı gəldi və xüsusi təyinatlılar tankı vurdular. İçindəkilər düşüb bizə tərəf qaçdılar. Biz də yerdəkiləri vurduq. Bizə kömək də gəlmişdi. Təsəvvür edin ki, Xankəndinə bir çaxnaşma, vəlvələ düşmüşdü ki... Hər gecə həyəcan signalı verilirdi ki, çıxın, Azərbaycan ordusu gəlir. Noyabrın 9-da günorta vaxtı minomyot atəşindən sol ayağımdan və çiynimdən yaralandım.

Bir həftə idi ki, ailəmin məndən xəbəri yox idi. O dövəmdə Vüqar adlı bir nəfər şəhid olubmuş. Elə biliblər ki, həmin adam mənəm.

Ailəmə xəbər veriblər ki, Vüqar şəhid olub, gətirirlər diaqnostikaya, 1–2 saata gələr. Gəlib oradan götürün. Şuşada telefon şəbəkəsi yox idi, telefonla danışmaq xəbər vermək mümkün deyildi. Qələbə xəbərini eşidəndə atama zəng vurdum. İnanmadılar ki, mən sağam. Demə, qəbrimi də qazıblarmış. Sonra qəbrimi torpaqla doldurublar... Mən evə gedib çıxana kimi 12 qurban kəsmişdilər...

Əlizamin adlı döyüşçü var idi, bizim kənddən idi. Şəhid olmuşdu... mənim qəbrimin torpağını çıxarıb, onu orada dəfn etdilər...

\*\*\*

Aşurov Ağa Fərhad oğlu



## ŞƏHİDLƏRİN YEMƏK PAYI QAZANLARDA QALIRDI...

*Aşpazların dastanı*

Aşpazların Malakan bağında yığışdıqları bir yer var idi. Biz oraya yığışdıq. Müharibə üç gün idi ki, başlamışdı. Cəbhədə baş verənlərdən xəbərsiz idik.

Səfərbərlik elan olunanda mən də yazılmaq istədim, amma qeydiyyatda almadılar. Sonra aşpaz Namiq mənə bir nömrə verdi. Dedi ki, bu nömrəyə zəng et, cəbhəyə aşpazlar lazımdır. Özlüyümdə fikirləşirdim ki, döyüş gedən səngərdə aşpazın nə rolu ola bilər ki? Marağ üçün həmin nömrəyə zəng vurdum. Telefonu açdılar. Danışanın səsində gərginlik hiss olunurdu. Özümü təqdim etdim. Çox qısa danışdı: – Sizə ehtiyac var. Neçə nəfər gələ bilərsinizə, gəlin.

Sonra öyrəndim ki, o, polkovnik Eldəniz Yəhyayev–Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin arxa cəbhədə ərzaq xidmətinin rəisidir. Vəziyyətin ciddi olduğunu anladım. Operativ olaraq ağılıma gələn bütün aşpazlara zəng etdim. Onlar respublikada kifayət qədər tanınan və məşhur

restoranlarda çalışan aşpazlar idi. Aşpaz dostum Mamed Vəlixanova da zəng vurdum. Dedi ki, Ağa, yaşlıyam, mənim üçün çətin olar. Ona heç nə demədim, ancaq ürəyimdə incidim. Mən də iki ay idi ki, ailə qurmuşdum, amma vətənin bu dar günündə evdə otura bilməzdim. Gecə yarısı Mamedin yoldaşı Safura xanım mənə zəng vurdu. Dedi ki, Ağa, istəyirəm yoldaşım da müharibəyə getsin, lap şəhid olsun, amma gələcəkdə uşaqlarımın camaatın içinə çıxacaq üzü olsun! Dedi və ağladı...

Tez bir zamanda komandamı topladım. İlk əvvəl müharibəyə on nəfər aşpazla getdim. Füzulinin Şükürbəyli kəndinə gəldik. Rayonun girişində bizi polkovnik-leytenant Sənan Mehdiyev qarşıladı. O, bizi "Təbriz" şadlıq sarayına gətirdi. Orada bizə geyim verdilər və təlimatlandırdılar. İşə başladım. Gündüzlər işləyirdik, gecələr elə paltarla uzanıb yerdə yatırıdım. Əgər buna yatmaq demək olarsa... Ön cəbhədə döyüşlər gedirdi. Füzulidən üzü Cəbrayılə doğru döyüşən bütün əsgərlərimizin yeməyini hazırlayıb çatdırmaq üçün 10 nəfər aşpazla işimiz çox çətin olurdu. Odur ki, yenə də aşpaz soraqlayırdım. Oraya Kənan Əlizadə adlı bir aşpaz gəldi. Çox kasıb bir oğlan idi. Bir az da sağlamlığında problemləri var idi. Onun atası da 1-ci Qarabağ müharibəsi veteranı idi. Mənə dedi ki, cəmi 15 manat pulla buraya gəlmişəm, məni geriye qaytarma. Pulum yoxdu, xahiş edirəm, məni sona kimi burada saxla. Həmin Kənan Şuşaya kimi gedib çıxdı.

İş rejimimiz çox gərgin və ağır idi. Təminatla bağlı problemimiz yox idi. Sağ olsun dövlətimiz də, xalqımız da. Arxa cəbhədən də bizə böyük dəstək verirdilər.

Çatışmayan mətbəx əşyalarımız var idi. Kulinariya mərkəzinin direktoru Tahir Əmiraslanova müraciət etdik. O, bizi Şirinova İlhamə xanımla tanış etdi. O xanım bizə çox yardımlar etdi. Çatışmayan nə var idisə, arxa cəbhədən bizə göndərirdi. Xörəkləri iki təkər üstündə, salyarka ilə işləyən sobalarda bişirirdik. Onun qara tüstüsündən üstümüz-başımız qar-qara olurdu. Əsgərlərimiz irəlilədikcə biz də ruhanırdıq.

Getdikcə sayımız artıb, 60-a çatmışdı. Onların adlarını fəxrlə çəkmək istəyirəm: Qədirov Nəsir, Dadaşzadə Mərhəmət, Mustafayev Vüsal, Əlirzayev Xəlid, Mehdiyev Sənan, Əhmədov Elvin, Davudov Rəşad, Məmmədov Süleyman, Akşin Eldar, Əliyev Anar, Vəlixanov Məmməd, Rəcəbli Ziya, Ağayev Fəqan, Məmmədov Daşdəmir, Əlizadə Kənan Bayram oğlu, İsmayılov Xətai, Bayramlı Yadigar, Novruzov Kamran, Səmədov Elnur, Cəfərzadə Tahir, Məmmədov Azər, Qolovin Maksim, İbadullayev Elvin, Əhmədov Kənan, Cəfərquluzadə Namiq, Abdullayev Namiq, Mustafayev Taleh, Səlimov Zamiq, Nəzərli Ziya, Mirzəyev Ramiz, Cəfərov Xəlil, Abdullayev Kamran, Kazımov Kənan, Rzayev Rasim, Əliyev Elbəy, Albəndzadə Şəhriyar, Abduləliyev Anar, Feyruzov Orxan, Səmədov Elnur, Məmmədov Vüqar, Müslüm Səlimov, Hacıyev Sahil, Baxışov İlkin, Baxışov Röyal, Zeynalov Əli, Pənahov Cavanşir, Nadirov Namiq, Hüseynov Elmar, Səlimov Anar, Mustafayev Taleh, Gülməmmədov Etimad, Əsgərov Samir, Almazov Çingizxan, Daşdəmirov Alim, Məmmədov Cəməd, Ağayev Ramil, Mustafayev Vüsal, Kazımov Namiq, Ağayev Fəqan.

Bu insanlar, sözün əsl mənasında, gecələrini gündüzlərinə qatıb, əllərindən gələni əsirgəmərdilər. Döyüşçülər üçün

menyunu özüm tərtib edirdim. Çalışırdım ki, qarın doyuran, yüksək kalorili yeməklər olsun. Əsgər, ən azı, 6–7 saat acmasın. Əsgərlərimiz bişirdiyimiz yeməkləri yeyəndə deyirdilər ki, lap ev yeməyinə oxşayır. Əlavə istəyəndə də yemək verirdik. O gənclərin çoxu şəhid oldu... Elə vaxt olurdu ki, 200–300 əsgər döyüşə gedirdi, onların yarısından çoxu qayıtmırdı. Yemək payları qazanda qalırdı... Çox ağırdır bu barədə danışmaq. Allah rəhmət eləsin...

Elə döyüşlər olurdu ki, əsgərlərə günlərlə isti yemək çatdırma bilmirdik. Çörək arası döymə ət hazırlayıb müxtəlif yollarla çatdırmağa çalışırdıq. Elə döyüşlər də olurdu ki, orada düşməndən bizə qənimət kimi qalan mətbəxlərdə işimizi davam etdirirdik. Cəbrayıl rayonunun Daşkəsən kəndində hərbi bölmədə düşməndən qalan mətbəxi görəndə şok yaşadım. Ən son model, sensorla işləyən qazanlarda əsgərlərə xörək hazırlayıb, farfor qab-qacaqlarda yemək yeyirlərmiş. Görün necə hazırlıqlı idilər... Onlar düşünürdülər ki, bu torpaqlarda əbədi yaşayacaqlar. Arzuları gözlərində qaldı.

Torpaqlarımızı azad etdikcə biz aşpazlar da əsgərlərimizin arxasınca gedirdik. Komandamızdakı aşpazları Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı rayonları üzrə bölüşdürmüşdük. Bu rayonların alınması uğrunda gedən ağır döyüşlərdə minlərlə əsgəri yedizdirmək üçün yemək hazırlayırdıq. Elə vaxtlar olurdu ki, əsgərlər günlərlə səngərlərdə qalırdılar. Biz oraya gedib çıxma bilmirdik. Elə ki, döyüşlər ara verirdi, yeməkləri flyaqalara töküüb, müxtəlif yollarla əsgərlərimizə çatdırmağa çalışırdıq. Döyüşçülərimizə yeməyi çatdırmaq üçün Milli Kulinariya Mərkəzi tərəfindən bizə 3 ədəd Niva-Şevrolet maşını göndərilmişdi. Yollarda başımıza çox hadisələr gəlirdi.

Tuğ kəndində qanlı döyüşlər gedirdi. O kənddə çoxlu əsgərimiz şəhid oldu... Altı nəfər aşpazla təminatı çatdırmaq üçün Tuğa qalxdıq. Riskli idi. Birtəhər gedib çıxdıq. Təminatı verib qayıdanda qaranlığa düşdük. Yolu azdıq, çünki tanımadığımız yollar idi. Sən demə, biz döyüş zonasının tam ortasına gedib çıxmışıq. Mərmilər başımızın üstündən uçuşurdu. Tez maşından düşüb bir yer tapdıq və mövqe tutduq. Bir gün mühasirədə qaldıq, tərpənmədik. Aşpazlara silah vermirdilər və bu da bizə çətinlik törədirdi. Ona görə də xahiş etmişdik ki, təminatı aparıb-gətirən zaman bizi silahla təmin etsinlər. Doğrudur, bu qanunsuz sayılırdı, çünki silah sənədlə verilirdi, amma real vəziyyəti düşünərək bizi silahla təmin etmişdilər. Gecənin qaranlığı, soyuq hava, ac-susuz.... Düşünürdük ki, düşmən əlinə düşməmək üçün özümüzü güllələməliyik.

Səhər açıldı. İki nəfər əsgərimiz bizi tapdı. Onlar elə bildilər ki, Azərbaycan əsgəri forması geyinmiş ermənilər, çünki o zaman düşmən bu fənddən çox geniş istifadə edirdi. Sonra birtəhər özümüz haqqında bəzi məlumatlar verdikdən sonra inandılar. Arxada qalan aşpazlarımız elə bilmişdilər ki, biz şəhid olmuşuq. İş yerimizə qayıdanda Sənan Mehdiyev məni bərk tənbəh etdi. – Siz ora getməməli idiniz! – deyərək qışqırdı. Ümumiyyətlə, müharibə insanın psixologiyasını pozur. Bəzən elə hadisələrlə üzləşirdin ki, istəyirdin elə çömçə-qazanı tullayıb, döyüşə atılasan. Hətta aşpazlardan bir neçəsi üstümə gəlib:– Camaat silahla düşmən öldürür, biz də burada çömçə-qaşıqla döyüşürük. Bizə silah verin, döyüşə getmək istəyirik, “komutan”!– deyirdilər. (Uşaqlar mənə “komutan” deyirdilər).

Doğrudan da, onların arasında elə aşpazlar var idi ki, şəhid olmağa hazır idilər. Onları geri göndərirdim, çünki psixoloji vəziyyətləri yaxşı deyildi. Həmkarlarımıza anlatmağa çalışırdım ki, bizim gördüyümüz iş də çox vacibdir. Döyüşə gedən əsgərlərin qarnı tox olmalıdır ki, güc-qüvvələri olsun. Torpaqlar alındıqca aşpazları həmin hərbi bölmələrə göndərirdim. Qubadlı alınanda isə özüm də getdim. Ayağımı o torpağa basanda ağladım, çünki uşaq olanda anamın atası, babam Oqtay kişi o yerlərdən elə maraqlı hadisələr danışmışdı ki... Həkəri çayında çimməyindən, balıq tutmağından, oranın təbiətinin gözəlliyindən, insanların danışıqca xoş xatirələr mənim də yaddaşımda həkk olunmuşdu. Babamla birlikdə Qubadlıya getmək mənə qismət olmadı... Arzulayırdım ki, ora getsəm, mütləq Həkəri çayında çiməcəyəm... Hava soyuq olsa da, çayda çimdim və arzuma çatdım! Bir arzum da var idi – Şuşaya getmək, Şuşa məscidində azan vermək. Aşpazlarımı Füzuli, Zəngilan Qubadlı, Hadrut, Cəbrayıl rayonlarında yerləşdirdikdən sonra döyüşçülərə qoşulub Şuşaya getmək istədim. Orada aşpaz kimi mənim heç bir missiyam yox idi, sadəcə arzum idi. Tehran Mənsimovu tanıyırdım, qonşum olmuşdu, həm də cəbhədəki fəaliyyətimdən xəbəri var idi. Sağ olsun, məni qırmadı, hətta silah da verdilər ki, özümü qoruya bilim. Ordunun arxasınca ən axırını mən gəldim. “Yaşma” qrupları artıq Şuşada idi. Daşaltıdan Şuşaya xeyli yol var idi. Xüsusi təyinatlıların bir qrupu çətin yollarla Şuşaya doğru irəliləyirdi. Şərəfsiz düşmən göydən başımıza minomyot mərmilərini yağış kimi yağdırırdı. Artıq mənim üçün ölüm qorxulu deyildi. Xüsusi təyinatlı döyüşçülərin yanında isə heç nədən qorxmurdum. Yalnız Allaha yalvarırdım ki, bizə

qələbə nəşib etsin və şəhidlərimizin ruhu şad olsun... Şuşa alınanda birbaşa Şuşa məscidinin minbərinə qalxdım və azan verdim. O anı həyatım boyu unutmayacağam. Əsgərlər silah, sursat axtarırdılar, mən də ərzaq, mətbəx axtarırdım ki, bir işə yarayım. Çörək sexi tapdım. Unla dolu kisələri görəndə sevindim, amma burada mən tək bacarmayacaqdım. Odu ki, Tuğa qayıdıb, kömək üçün aşpazları bura gətirməli idim. Kaş qayıtmazdım, çünkü üç gün – üç gecə meşələrdə qaldıq, Şuşaya qayıda bilmədik. Meşələr də erməni diversantları ilə dolu idi. İnanın, bizi Allah qoruyurdu. Gizir Şatanov Kamalın bələdçiliyi ilə çətin, qorxulu və keçilməz yollarla Tuğa gəlib çıxdıq. Döyüşlərin birində o, qolundan yaralanmışdı. Qəlpə də qolunda qalmışdı. Onun köməyi ilə aşpazları da götürüb, o çətin yollarla Şuşaya qayıtdıq. Şuşada artıq havalar soyumuşdu, işıq da yox idi. Yenə də İlhamə xanıma müraciət etdim. O, bizə 100-ə yaxın generator göndərdi. Çörək sexini bərpa etdik. Birinci gün 50 kisə unun xəmirini yoğuraraq çörək bişirdik. Doğrudur, bəziləri istədiyimiz kimi alınmasa da, isti çörək hamıya ləzzət elədi. Sonra təminat maşınları yavaş-yavaş Şuşaya gəlməyə başladı. Dekabrın 24-nə qədər aşpazlarımla birlikdə Şuşada qaldım. Beləliklə, müharibə başa çatdı. Şuşada, Qubadlıda, Zəngilanda, Hadrutda, Füzulidə fəaliyyət göstərən 60 nəfərdən ibarət aşpaz komandamız tərxis olundu. İlk başladığımız yerə – “Təbriz” şadlıq sarayına qayıtdıq. Bizi orada təmənnəsiz məskunlaşdıran şadlıq sarayının sahibindən halallıq alıb geriye – Bakıya qayıtdıq...

Evə qayıdanda həyat yoldaşımın saçlarının ağardığını gördüm...

Yaqubov Vüsal Elşən oğlu

*Təltif olunduğu ad, medallar:*

"Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı" adı,  
"Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalı,  
"Füzulinin azad olunmasına görə" medalı,  
"Şuşanın azad olunmasına görə" medalı



### AMANSIZLAR...

*Qəhrəman Vüsalın dastanı*

Səhər saat 6 idi. Alatoranlıqda üzü Kəlbəcərə sarı yola düzəldik. Həmin gün erməni postlarına çox dəstək gəldiyi üçün istiqamətimizi dəyişdik. Təxminən 22,5 km içəri sızmışdıq. Posta çatmağımıza 800 metr qalmışdı. Dörd gün orada qaldıq və komanda gəldi ki, geri qayıdın. Beyləqan rayonuna gəldik. Orada bir gün qaldıqdan sonra Cəbrayılın alınması üçün tapşırıq aldığımız və Füzuli postlarından hərəkətə keçdik. Horadizdən başlayaraq, səngərlərlə keçəndə orada bizi rəhmətlik Şükür Həmidov qarşıladı. Çox seviniirdi ki, Azərbaycanın xüsusi təyinatlıları gəlir. Öz əsgərləri ilə də əlaqəyə çıxaraq dedi ki, bir az da dözüün, aslanlar gəlirlər.

Maşının içində rütbəlimiz – gizirlər vardı. Hamısı ilə münasibətimiz yaxşı idi. Bizə dedilər ki, ola bilsin ki, bu bizim qayıdışı olmayan axırncı döyüşümüz olsun. Dedik ki, qayıdış yoxdur, heç olmasın. Nə olacaqsın, olsun. Ancaq irəli!

Cəbrayıl istiqaməti üzrə hərəkət edəndə Füzulinin bir çox kəndlərindən keçirdik. Minalanmış sahələri, düşmən postlarını görürdük. Kəndlərin birində olan valı aşdıq. Oradan keçib meşəlik əraziyə girməli idik. Bizim arxamızca erməni "Ural"ı gəlirdi. Komandir dedi ki, tez keçin, "Ural" gəlib çatır. Həmin maşın axırncı əsgərimizi gördü və biz əşkar olunduq. Planlarımız alt-üst oldu. "Ural"ın sağ tərəfində oturan erməni əlaqəyə çıxdı. Rabitədəkilər "Koçaryan, Koçaryan!" – deyər qışqırırdılar. Biz atəş etməməli idik. Bir də gördüm ki, taqım komandiri atəş açdı və sağda oturub əlaqəyə çıxan erməni vurdu. Təxminən 100 metr irəli getdik. Gördük ki, həmin "Ural" meşənin içində dayanıb. Maşının üzünü bizə tərəf idi. Taqım komandirimiz qumbaraatanla maşını vurdu və "Ural" çevrildi. Onda hamı "Ural"ı atəşə tutdu. Sonra tez oradan çıxdıq.

Ac-susuz yolumuza davam etdik. Adsız yüksəklikdə yarımqıq bir səngər var idi. Bir az dincəlmək üçün orada oturduq. Birdən rəhmətlik gizir Mehbalıyev dedi ki, tank səsi gəlir. Qumbaraatanlar mövqeyə keçib hazırlaşdılar. Bir az keçdi. Gizir Mehbalıyev həyəcanla yaxınlaşıb "Kamaz" üstümüzlə gəlir, nəyi gözləyirsiniz? – deyər həyəcanla soruşdu. Tez qumbaraatanlarla "Kamaz"ı vurdular. Biz də atəş yağdırdıq. Sürücü düşüb maşının arxasından güllə atırdı, üzünü bizə tərəf idi. Sürücünü susdurduq. Gördük ki, yenə iki "Kamaz" gəlir, özlərinə silah-sursat aparırdılar. Onları da vurduq.

Sonra oturub arxayınlıqla silahlarımızı doldurmağa başladığımız hesab etdik ki, artıq bitdi. Məmmədov Vüsal adlı snayperimiz xəbər verdi ki, sol tərəfdən ermənilər yaxınlaşırlar.

Ara məsafəmiz təxminən 350 metr olardı. Onlar döngəni dönürdülər. Qabaqda isə komandirləri gəlirdi. Sağ tərəfdə ağlamaq səsi eşitdim. Çevrilib baxanda gördüm ki, bizim taqım komandirimiz Elvin Eyvazov rol oynayaraq onlarla erməni dilində danışır: “Azərbaycanlılar məni öldürür, gəlin, kömək edin!” Bununla da onların diqqətini bizə çəkdi. Düşməni ölü “zonaya” salmaq istəyirdi.

Erməni kapitanı özünü təqdim etdi ki, kapitan filankəsdir. Dedi ki, azərbaycanlıların nəyindən qorxursunuz? Onları qırmağa gəlmişik. Onda taqım komandiri uzaqdan onun başından vurdu. Erməni üzü üstə yıxıldı. Biz isə ermənilərin geri qaçmasına imkan vermədik. Minomyotçularımız silahlarını işə saldılar. Məsafələrlə elə atdılar ki, mərmə hamısının ortasına düşdü. Ermənilərin bir xeyli sayda döyüşçüsü var idi. Biz isə 38 nəfər idik, atışmanın axırına yaxın bizə də əlavə qüvvə gəldi. Erməniləri pusquya saldıq, düşməyə oradan çıxmağa imkan vermədik. Həmin əməliyyatdan sonra bizim taqım tanındı. Şuşaya kimi dəstənin qabağında irəlilədik.

Döyüşdən əvvəl taqım komandiri demişdi ki, mən sizə söz verirəm: döyüş olsa, bu taqım öz sözünü deyəcək. Həqiqətən də elə oldu. Bizimlə əlaqəyə çıxırdılar ki, filan yer alınmalıdır, alın və məruzə edin. O yer alınır, məruzə edib gözləyirdik. O biri qoşun hissələri gəlib mövqedə dururdu və biz çıxırdıq. Taqım 40 nəfərlə döyüşə girmişdi. Şuşaya gedib çıxanda cəmi 11 nəfər qalmışdıq...

Biz oradan qayıdıb Cəbrayıl istiqamətinə yola düşdük. İki gün palçıqlı sahələrlə yol getdik. Gedib Cəbrayılın girişində asfalt yola çıxdıq. Kənd bomboş idi. Kənddə ermənilərin

xüsusi təyinatlıları – 022-nin alayı yerləşirdi. Bura hərbi hissənin yaşayış yeri olan şəhərcik idi. Orada arama-tarama işlərini görürdük. Bizimkilərdən bir nəfər sevincindən atəş açdı ki, Cəbrayılı aldıq, bayrağımızı sancağıq. Bu vaxt bizim arxa tərəfimizdən “Kamaz” gəlirdi. Cəbrayılın girişində dairə var, orada atəş səsini eşidən kimi dönüb qayıtdı. Hamı qışqırdı ki, niyə atəş etdiniz? “Kamaz” buna görə qayıtdı. 5–10 dəqiqə keçməmiş, bir də gördük ki, 12 ədəd pikap gəlir. Bunlar ermənilərin xüsusi təyinatlıları idi. Bizim o biri bölməmizin uşaqları pikapları pusquya salıb maşınları götürdülər.

Bizi yolun sağ-soluna bölmüşdülər. Mən yolu mühafizə edirdim. Qarşı tərəfdə olan əsgər yoldaşım dedi ki, arxadan maşın gəlir. Çıxıb yolun ortasında durdum. Maşın az qala üstümə gəlirdi. Aramızda təxminən 60–70 metr məsafə var idi. Silahımı yuxarı qaldırıb tuşladım. Ermənirsə, vuracaqdım. Çataçatda silahı aşağı salıb baxdım ki, bizimkilərdir, onların maşınlarını götürüb gəlirlər. Bundan sonra düşmənin snayper silahları, minomyotları işə düşdü.

Cəbrayılın mühafizəsini bir gün saxladıq. Sonra Beyləqan rayonuna qayıtdıq. Orada gün yarım qalandan sonra istiqamətimiz Qubadlı-Zəngilan tərəfə idi. Amma sonra istiqamətimizi dəyişdilər. Yenə gedib Füzulidə düşdük, rayonun mərkəzinə doğru irəlilədik. Füzulini 14 günə aldıq... Bir gün ərzində 10 şəhid, 10 yaralı verdiyimiz yerlər olub. Məsələn, Azıx kəndində 5 şəhid, 6 yaralı vermişdik. Xocavəndin çıxışında 5 dəqiqənin içində 5 şəhid, 4 yaralımız oldu...

Azıx kəndinə tərəf gedəndə ermənilərin 2–3 sanitar maşını gəldi. Bizə demişdilər ki, mülki camaatı, silahsızları vurmayın. Amma maşından silahlılar çıxdılar və bizə atəş

açdılar. Biz də həmin maşınları vurduq. Onları vuranda maşını aşırıtdılar bizimkilərin üstünə. Bizimkilər də həmin vaxt dəre ilə qumbaraatan düşürüdürlər. Sanitar maşını qayaya dəyib çevrildi. Xızıdan İsayev soyadlı bir əsgər yoldaşımız vardı, sanitar maşını onun kürəyinin üstünə düşdü. Onun çiyininin aşağı hissəsi partlamışdı. Erməni sürücüsü sükanı bilərəkdən elə fırlatmışdı ki, maşın aşaraq o biri əsgər yoldaşlarımızın üstündən keçsin. Bir nəfər şəhid oldu, qalanları isə ağır yaralandılar. Onları çıxartmağa gedəndə bizi atəşə tutdular. Yenə də 5 şəhid, 4 yaralı verdik. Mənim taqımımızın əsgərləri orada vuruldular. O biri taqımdan da əsgərlər yaralandı. Bir yerdə xidmətə başladığım əsgərlər idi...

Günlərlə yatmırdıq, ac-susuz qalırdıq. Bir dəfə ermənilərin bir daxması vardı, oradan 40 litr qıpqırmızı paslı su gətirdilər. O su heç 40 saniyə qalmadı. Qıpqırmızı paslı suyu içdik...

Füzulinin mərkəzinə yaxınlaşdıq. Orada düşmənin təminatı, ümumi silah-sursat anbarı olan bir hərbi hissəsi var idi. Bir də gördük ki, ön tərəfdən, təxminən 150–200 metr məsafədən ermənilər qəflətən ayağa qalxdılar. Demə, onlar zəncir şəklində açılıb bizi gözləyirmişlər. Geri çəkildik. Gəlib təpənin başında oturduq. Ermənilər qadağan olunmuş kaset mərmisi ilə biz tərəfə atəş açdılar. Biz səngərimizi dərin qazmışdıq. Tez səngərin içinə girdik. Bir-birimizə sıxılıb oturduq. Mərmilər hər birimizin 5–10 metrlik qarşısına düşdü. O mərmilər düşdü-yü yeri şumlaya-şumlaya gəldi.

Səhər tezdən hərəkətə başladım. Təpəni üzünə aşağı düşürdük. Rayonun mərkəzinə girməli idik. Bir də gördüm ki,

rayonun içində işıq yandı. Bu, tank idi. Sonra səs gəldi, atəş açıldı. Sağa çevrilib baxanda gördüm ki, mərmilər fırlana-fırlana mənə tərəf gəlir. Hamı yerə yatdı. Mərmilər hamımızın üstündən keçib, sol tərəfimizdəki təpəyə dəydi. İkinci mərmilər də o cür gəlib təpəyə düşdü. Üçüncü mərmilər isə qurbansız ötürmədi – keçib təpəyə dəyəndə, vakuumu o biri dəstənin Samuxdan olan bir əsgərini vurdu və oğlanın ürəyi partlayıb şəhid oldu.

Biz Füzulinin içərisinə girdik. Orada ermənilər həddən artıq çox idilər. Düşmənin bütün hərbi qüvvəsi orada cəmlənmişdi. Hərbi hissədə atışma oldu. Xeyli erməni öldürdük. Biz isə bir şəhid verdik, iki nəfər də yaralımız oldu. Yaralıları təxliyə etdik, koordinatları verdik, gəlib apardılar. Sonra oradan çıxdıq. Bir yaralımızı yolun kənarına qoymuşduq ki, təxliyə olunsun. Üzündən yüngül yaralanmışdı. Biz gedəndən sonra asfalt yolla tank gəlib. Həmin yaralı özünü müdafiə məqsədilə silahını qaldıraraq, yaxın məsafədən tanka atəş açdı. O biri yaralılarımız da onun yanında idi. Tankın üstündəki pulemyotçu çevrilib onu vurmuş, boynunu sındırmışdı. Amma nə yaxşı ki, tankın içindəkilər yerə düşməmişdilər. Düşsəydilər, o biri yaralılarımızı da öldürəcəkdilər. Həmin yaralı, tanka atəş açmasaydı, o da sağ qalardı... O biri yaralılar hazırda sağdırlar.

Əsir düşə biləcəyimiz vəziyyətlər, yerlər olurdu. Mənimlə birlikdə 10 nəfər dumana düşüb azmışdıq. Əsgər yoldaşımız dedi ki, rəbitə var. Əlimiz qumbarada idi. Düşünürdük ki, düşmənin əlinə keçsək, özümüzü partladacağıq. Başqa əlacımız yox idi. Bilirdik ki, əsir düşmək nə deməkdir. Təlimlər zamanı o qədər əziyyətlər çəkmişdik ki, döyüşlərdə bütün çətinliklərin öhdəsindən asanlıqla gəlirdik.

Xatırlayıram, Xocavənd istiqamətinə doğru irəliləyirdik. Xocavəndin Böyük Tağlar kəndində, yolun solunda, asfaltın aşağı hissəsində çay axırdı. Yuxarıdan ermənilər gəlirdilər. Dörd nəfər idilər. Atəş əmri verildi ki, vurun! Amma biz bir az gözlədik. Sonra onlar 6 nəfər oldular. Snayperlərimiz işə başladı. Erməniləri vurub başqa mövqeyə çəkildilər. Mən qabaq tərəfə keçdim. Əsgər yoldaşım Aslanov Mübariz atəş açırdı. 70 metr aşağıda isə ermənilərin mövqeyi var idi. Oradan bir erməni bizə baxırdı. Əsgər yoldaşım ona atəş açdı. Dedi ki, Yaqubov, tez gəl yanıma, atəş daha çox buradan gəlir. Ora getdim, 2–3 dəfə atəş açdıq. Dördüncü dəfə atəş açmağa qalxanda bir erməni öz ölülərinin arxa tərəfindən qalxaraq güllələri üstümüzə səpələdi. Mənim qarşımda snayper silahı qoyub getmişdilər. Həmin silah olmasaydı, ikimiz də şəhid olacaqdıq. Bütün güllələr snayper silahına dəydi. Bizə güllənin qırıntıları çatdı.

Sonra həmin kənddən çıxaraq irəli getdik. Bizdən sonra o biri taqımın əsgərləri görüblər ki, iki nəfər erməni hərbcisi öz mülki camaatının evlərini soyurmuş. Bizimkilər onları vurublar. Biri qaçıb evin içinə girmişdi. Qumbaraatlarla vurub evi yandırdılar. O biri erməni də maşının içində öldürülmüşdü.

Xocavənddən çıxıb Sığnaq kəndinə getdik. Kəndə girəndə bir zabitlə bir əsgərimiz minaya düşdü. Ermənilər meşənin içərisi ilə gəldiyimizi görüb, kəndin girişini dərhal minalamışdılar. Üstünü də yarpaqlarla örtüb çıxmışdılar. Baş leytenant getməli olduğu cıgırla deyil, səhvən o biri cıgırla getmişdi. Qəflətən gurultu səsini və onun "Ayağım!" deyən qışqırtısını eşitdik. Mina ayağını qoparıb tullamışdı.

Onu gətirib yanımıza qoydular. Biz təşvişə düşməyək deyər dedilər ki, ayağına baxmayın. Bizim o biri taqım həmin cıgırla arxadan gələndə, daha bir əsgərimiz minaya düşmüşdü. Onun da eyni yerdən ayağını və barmağını mina aparmışdı.

Əsgər yoldaşımın mənə verdiyi peçenyeni yeyə-yeyə müşahidə aparırdım. Birdən Əhmədzadə Rəmiş dedi ki, Yaqubov, əsgər gəlir, bizim formadadır. Düşündüm ki, ola bilsin ki, bizə köməyə gəlir. Sonra fikirləşdim ki, axı bizə kömək gecə saat 1-də çatmalı idi. Ona dedim ki, yenə bax, gör kimdir. Əsgər yoldaşım gələn adama tərəf getdi. Mən çevrilib baxanda gördüm ki, palçıqlı, ağ rəngdə pikap dal-dala çıxır, arxasında isə NSFP pulemyotu var. Həmin adamın başındakı dəbilqə bizim milli ordunun dəbilqəsinə oxşayırdı. Düşündüm ki, vursam, vətən xaini çıxaram, vurmaram, erməni olar, bizi öldürər. Gəlib 40 metrlik məsafəyə çatanda mənə gördü və gözünü nişangaha yaxınlaşdırdı. NSFP pulemyotunun gülləsi 12,7-likdir. Bədənə girəndə adamın 7 kq ətini aparır. Mən də silahımı yuxarı qaldırdım. Tətiyi basdım, atəş açılmadı. Belə hallarda adam bir anlıq özünü itirir. Çəşib qoruyucunu açmamışdım, açan kimi tətiyi basdım. Güllə onun alından girib, başının arxasından çıxdı. Vuran kimi başını qoydu pulemyotun üstünə, əli də tətikdə qaldı.

Mən qarşıma dəmir qoymuşdum. Güllələr dəmirə dəyib, qəlpələri boynuma düşdü. Düşdüyü yeri yandırmağa başladı. Arxa tərəfimdə çala var idi, həmin çalaya düşdüm, amma atəşi dayandırmadım. Bir onu fikirləşirdim ki, aman Allah, onlar buraya çıxsalar, sağ qalan olmayacaq. Elə bunu demişdim ki, atəş kəsildi. Başımı yuxarı qaldıranda gördüm ki, maşını təxminən 30 metrlik bir məsafədə saxlayıb qapıları

açıblar, düşüb meşəyə giriblər. Mən də bundan istifadə edib çantamı, silahımı götürdüm, 10–15 metr sağa qaçdım. Mən qaçandan sonra heç 5–10 saniyə çəkmədi. Onlar mənim əvvəl durduğum yeri qumbaraatanla vurdular. Elə bir anlığa işığımı gördüm. Mərmilər düz mənim çıxdığım nöqtəyə dəydi.

Tağım komandiri nə baş verdiyini soruşdu. Dedim ki, ermənilər gəlirlər. Vurduğum pikapın qarşısında içində 12 nəfər şəxsi heyəti olan ikinci maşın da varmış. Onlar erməni xüsusi təyinatlıları imiş. Onu vurmağımla qabaqdakılar da qorxub dərəyə düşüblər. Orada da bizim o biri tağımla üzləşib atışıblar.

Dörd gün o kənddə qaldıq. Onların həmin kənddə böyük bir sursat anbarı var idi. Gecə əsgər yoldaşım məni oyadaraq zarafatla dedi ki, ordumuz qabağa gəlib. Durub baxdım ki, hər tərəf yanır. Ermənilər səhvən öz sursat anbarlarını vurmuşdular. Səhərə kimi orada partlayışlar davam etdi. Mərmilər partlayıb hara gəldi, səpələnirdi. Ehtiyat edirdik ki, qaldığımız yerə də gəlib düşə bilər.

Oradan çıxıb Daşaltı istiqamətinə yollandıq, amma Daşaltıya girmədik. Sol tərəflə gedəndə uzaqdan ermənilər bizi gördülər və minomyotdan atəş açmağa başladılar. Onların minomyotu snayper kimi dəqiq vururdu. Laçın dəhlizinə 2 km qalmışdı. Orada iki gün mühafizədə qaldıq. Durbinlə baxıb görürdük ki, mülki camaat kəndi boşaldır. Maşınlar dayanmadan işləyirdi. Mövqə üçün təkərlərlə dolu “Kamaz”lar isə Şuşanın içinə doğru irəliləyirdi...

Oradan Laçın dəhlizinə çıxdıq. Hamı sevinirdi ki, artıq Laçın dəhlizindəyik, Şuşaya az qalıb... Orada bir dolanbac yol gedirdi, sonra donürdü. Elə həmin dolanbac yolu dönəndə

aşkar olunduq. Minomyotla üstümüzdə döşəməyə başladılar... Bizdən əvvəl “Yaşma” qrupu oradan keçib, erməniləri qıra-qıra getmişdi. Hər tərəf meyit idi...

Artıq Daşaltının əks istiqamətindən girəndə Şuşanın girişindən qabaq iki təpə vardı. O təpələrin birini aldığımız. Təpələrdə onların xüsusi təyinatlıları yerləşmişdilər. Onlar bizim formada idilər. Düşmən əsgəri ilə üzbəüz çıxanda məəttəl qaldıq ki, bizim gizirlərin əynindəki formadan eynən onun da əynində var. O, bizi görəndə kimi silahını atıb qaçdı.

Şuşanın içərisi ilə qalxanda bir “UAZ” gördük. Sağ tərəfimiz asfalt yol idi, “UAZ” üzüyuxarı qalxırdı. Bizimkilər əlaqəyə çıxıb dedilər ki, maşının içində erməni polkovniki var, “UAZ”-ı vurun! Həmin maşını vurub yandırdıq. Şuşanın içindən bir sanitar maşını da çıxırdı. Sanitar maşını da o biri dəstəmiz pusquya saldı. Döyüş qanunlarına görə, əslində, sanitar maşını vurulmamalıdır, çünki o maşınla ancaq yaralılar daşınmalıdır, amma onlar sanitar maşınlarında sursat, hərbi qüvvə daşıyırdılar. Ona görə də vurulması vacib idi.

İki gün həmin təpədə qalıb əlaqəyə çıxdıq. O biri təpələrdə 4 nəfər erməni qalmışdı. Qumbaraatandan atəş açaraq başımızı qaldırmağa imkan vermirdilər. Elə bilirdik ki, təpə erməni ilə doludur. Daxili qoşunların snayperi onların üçün də vurdu. Yaralı halda oradan qaçıb getdilər. Onlar qaçandan sonra qərar verdik ki, toplu şəkildə o biri təpəyə gedək. Allahı çağıraraq təpəyə qalxdıq. Təpə meşəlik idi. Ermənilər aşağıdan yuxarıya qədər dairəvi səngər qazmışdılar.

2100 güllə ilə döyüşə girmişdim. Şuşanın girişində artıq 2 qutu gülləm qalmışdı. Səngərə düşəndə gördüm ki, burada

sink var. Sinki açdım, gördüm ki, hamısı güllədir. Hamı güllələri üstünə yığmağa başladı. Bu zaman səs eşitdim. Bir az aşağı düşüb asfalt yola çıxanda, artıq 100 metr məsafədə Xankəndindən gələn yolu görürsən. Oradan da Laçın dəhlinin yoludur. Yolun biri ayrılıb Şuşaya qalxır, o biri Xankəndi istiqamətinə burulur. O istiqamətdən tankın dönərək üzünü bizə tərəf gəldiyini gördüm. Aramızda 100 metr məsafə var idi. Səngərdə olan gizir Quliyevə dedim ki, bu dəqiqə bizi qıracaqlar. Soruşdu ki, nə olub axı? Dedim ki, tank gəlir, biz tərəfə çatmasına az qalıb.

Səngərdə 7–8 nəfər idik. Qalan döyüşçülərimiz o biri səngərdə idilər. Güllələri doldurduq. Səngərdə olmağın da bir mənası yox idi. Tankın bir mərmisi bizi səngər qarışıq torpağa basdıracaqdı...

Tank gəlib biz tərəfdə dayandı. Düşündüm ki, bu, artıq sonudur. Başımızı səngərdə gizlətdik. Mənim qarşımda sink vardı. Döyüş yoldaşım dedi ki, Yaqubov, biz başımızı qaldıra bilmirik, sən qarşında qutu var, boylan, bax gör neynirlər? Dönüb baxanda gördüm ki, düşmən tankın lüləsini bizə tərəf çevirir. Onda məni vahimə basdı. Bir də gördüm ki, tankdan dörd nəfər düşdü. Öz meyitlərinin leşlərini, yaralılarını axtarmağa başladılar. Oraya gəldiyimizi bildirdilər, amma həmin təpədən onlara baxdığımızdan xəbərsiz idilər.

Səsimizi çıxarmayıb gözlədik. Bir az axtarış etdikdən sonra yenidən tanka minib Xankəndi tərəfə istiqamət aldılar. Onlar Xankəndinə girəndə biz artıq Şuşanın içərisinə qalxmağa başladıq. Bizimkilər yol boyu erməniləri qıra-qıra getmişdilər, amma sağ qalanları da var idi. Bizim o biri dəstənin

bir manqası erməni ilə üz bəüz gəlmişdi. Erməni onlara deyib ki, gəlməyin, mina var! Bizim əsgərlər də duruxub soruşublar ki, mina haradadır? Demə, erməni azərbaycanca elə bircə “mina var” sözünü bilirmiş. Sonrakı danışıqdan əsgərlərimiz anlayıblar ki, qarşıdakı düşməndir.

Biz Şuşanın içərisi ilə gedib, Bülbülün evinə çatdıq. Onun qarşısında isə qala var idi. Qalanın içərisinə keçdik. Bizimkilər qalanın içində mövqə tutmaq istədilər. Ermənilər qalanı tankla vurdular. Qalanın daşları uçub töküldü. Əsgər yoldaşlarım daşların altında qaldılar. Onları çıxartdıq, şükür ki, heç nə olmamışdı.

Biz üzünü Şuşakəndə getməli idik ki, oradan Xankəndinə girək. Gecəni orada qaldıq. Əsgər yoldaşlarımla gedib təminat gətirməli idim. Saat 10-da oraya çatdıq və dərhal da oradan çıxdıq. Şuşakənd Şuşadan sonrakı kənddir. Bizə deyirdilər ki, bacardığınız qədər irəli gedin. Bir qədər gedəndən sonra gizirimiz gecəgörmə cihazı ilə baxıb (onların bu cihazı çox keyfiyyətli idi. Divarın arxasında istiliyi belə göstərirdi.) görüb ki, üç tərəfimiz ermənidir. Bizimkilər arxa tərəfdən hələ gəlib çatmamışdılar. Gördük ki, düşmən boyaboy durub, hamısı zəncir kimi açılıb bizi gözləyirlər.

Biz bütün dəstələri birləşdirib irəliləyirdik. Birdən gizir əmr verdi ki, dayanın! Hamı yerə çökdü. Baxdıq ki, 2 nəfər bir tərəfdən, 10 nəfər isə digər tərəfdən işıqla irəliləyirlər. Onlar atəş açmırdılar, çünki atəşkəs olduğunu bildirdilər. Bizim isə bundan xəbərimiz yox idi deyə, təşvişlə tez geri çəkildik. Taqım komandiri gəldi. Soruşduq ki, kəndə girməyəcəyik? Dedi ki, atəşkəs elan olunub, olmaz. Mən təəccüblə soruşdum

ki, girməyə kəndə? Cavab verdi ki, yox! O qədər əzablardan, itkilərdən sonra birdən-birə atəşkəs olduğuna inanmırdıq.

Atəşkəsin ertəsi günü tezdən yuxudan oyandıq. Daşdan özümüzə səngər düzəltmişdik. Birdən atəş səsi gəldi. Tez qaçıb səngərə girdim. Dedim ki, yoldaş gizir, atırlar axı! Dedi ki, narahat olmayın. Əsgər yoldaşımı oyatdım. O da durub yerindən kənara çəkilər-çəkilməz ikimizin arasından snayper gülləsi keçdi. Dedik ki, onlar yenə atırlar axı. Dedilər ki, narahat olmayın, içib atırlar. Onlar daim içkili vəziyyətdə olurdular. Növbəti güllə səngərdə ayağımızın altına dəydi. Yenə də bizi arxayın etdilər ki, narahat olmayaq, heç bir problem yoxdur.

Bundan sonra milli ordumuzun əsgərləri gəldilər. Postu onlara təhvil verib oradan çıxdıq. Təxminən beş həftə Şuşanın mühafizəsində qaldıq. Cənab prezidentin əmrinə əsasən, Şuşanı xüsusi təyinatlılar mühafizə etməli idilər. Artıq Şuşa təmiz boşaldılmışdı. Azərbaycan ordusu orada yerləşmişdi.

Müharibə vaxtı arama-tarama işləri görəndə evlərin zirzəmilərindən kisələrlə narkotik maddələr çıxırdı. Erməni əsgərləri narkotik və içkidən istifadə edərək döyüşürdülər. Bunu özləri də bilirdilər ki, çünki onların döyüşməyə ürəkləri yoxdur.

Dəmirov Siyahim adlı bir gizirimiz var idi, Beyləqandan idi. Erməni ilə üzbəüz çıxdı. Erməni pulemyotunu onun üstünə boşaltdı. Adam yıxılmadı. Hər kəs onu tanıyırdı. Elə öz soyadı kimi – dəmir kimi idi. O qədər güllədən aşmayıb birdən yıxıldı. Yıxılan kimi başını qaldırıb əsgərlərinə baxdı. Sonra başını yerə qoyub keçindi...

O hadisələri, müharibədə baş verənləri heç vaxt unuda bilməyəcəyəm ...

Talıbov Anar Sabir oğlu



## ELƏ BİLİRDİM Kİ, MƏN ÖLMƏRƏM....

*Feldşer Anarın dastanı*

İxtisasca feldşerəm. Təcili yardımda işləyirdim. Müharibə başlayanda bir tibb işçisi kimi döyüşə yollanmaq üçün könüllü olaraq müraciət etdim. Sonra kömək etmək məqsədilə Füzuli rayon Diaqnostika Mərkəzinə üz tutdum. Elə oldu ki, Cəbrayılın Daşkəsən kəndində hospitalımız açıldı və orada işə başladım. Əvvəlcə təxliyə ilə məşğul olurdum. Sonra Qubadlı istiqamətində hərəkətə başladım. Qubadlıdan yaralıları Daşkəsən kəndinə gətirirdik. Onları döyüş meydanından birbaşa özümüz çıxarırdıq, ya da elə olurdu ki, yaralıları bizə gətirib təhvil verirdilər.

Bir gün İsmayıl həkimlə birlikdə belə bir fikrə gəldik ki, Füzuli rayon Diaqnostika Mərkəzinə müraciət edək və bizi tibbi təchizatla təmin etsinlər, çünki döyüş meydanından hospitala qədər olan məsafə çox uzaq idi. Yaralıları əziyyət çəkirdilər. Qanaxmaların dayandırılması, ağır yaralıların şoka düşməməsi üçün Tuğ kəndində kiçik bir məntəqə açdıq.

Orada Füzuli istiqamətində gedən döyüşlərdə, Ərgünəş ətrafında yaralanan Ozal, Asiman, Səttar adlı əsgərlərimiz vardı. Komandirləri onları döyüşə buraxmırdı. Mənə dedilər ki, əgər döyüşə getmiriksə, sənə könüllü kömək etmək istəyirik. Etiraz etmədim, ehtiyacımız da var idi. Bizim ordu sürətlə irəliləyirdi. Tibbi xidməti çatdırma bilmirdik. Topxana meşəsi tərəfdə yaralı əsgərlərimizə kömək etmək üçün bir məntəqə də açdıq. Topxana meşəsinə gedib-gəlmək, ümumiyyətlə, çox çətin idi. Orada yol palçıqlı, narahat idi deyə, gedən maşınlar aşırıdı.

Bəzən elə olurdu ki, 30–40 yaralı birdən gətirirdilər. İsmayıl həkim də, mən də yardım göstərərək çatdırma bilmirdik. Xəstələri seçib vəziyyətlərini dəyərləndirir, sonra hospitala göndərirdik. Mənə 11 təcili tibbi yardım maşını təhkim olunmuşdu, ancaq yenə də kifayət etmirdi. Yaralılar o qədər gəlirdi ki, hər maşına 3–4 yaralı qoyub göndərirdik. Biri uzanmış vəziyyətdə, qalanları isə oturaq halda yola salınırdı. “Ural”la da yaralı gətirilən vaxtlar olurdu, onları elə birbaşa hospitala göndərirdik, saxlamırdıq. Bəzən yaralıya baxırıdık, ağır vəziyyətdə olanda, elə oradaca yardım göstərərək göndərirdik.

Yaralılar arasında elə qəribə hadisələr olurdu ki... Bir yaralı var idi, tibbi yardım göstərmək üçün ona yaxınlaşdım. Dedi ki, mənə kömək etməyin, mən şəhid olmaq istəyirəm. Dedim ki, bu şəhidlik deyil axı, intihardır. Biz ki, sənə kömək edə bilərik! Döyüşçü tanıyırdım ki, dörd gün idi, sağ çiyindən qəlpə yarası alıb, ayaq sümüyü də sınımışdı, amma bunu bürüzə verməmişdi. Baxdım ki, yara artıq çirkəliyə. Soruşuram ki, bu nədir, qardaş? Deyir ki, mənə təxliyə edəcəklərindən qorxduğum üçün gizlətmişəm. Bilsəydik, heç

olmazsa, bir antibiotik, ya da ağrıkəsici vurardıq. Elə əsgər görmüşəm ki, bədəninin yarısı yoxdur, amma bizə yalvarırdı ki, mənə buraxın, qardaşlarım orada qalıb, mən döyüşə getməliyəm...

Bir mayor gəlmişdi, qolundan yaralanmışdı. (Yaralılar o qədər çox olurdu ki, adları yadımda qalmayıb). Məndən soruşdu ki, doktor, qolum qalacaq, yoxsa gedəcək? Dedim ki, inşallah, qalar. Amma onun qolu amputasiya olunmalıydı. Deyirdi ki, vətən sağ olsun! Kəs bunu, mən gedirəm. Şuşanın fəth olunmasında iştirak etməliyəm. Ona dedim ki, ay kişi, sən hospitala getməlisən. Birtəhər onu aldadıb hospitala yola saldıq ki, get, sənə yardım etsinlər, yenidən qayıdıb gələrsən.

Elşən adlı bir kapitan ayağından yaralanmışdı. Mənə yalvarırdı ki, nə edirsən et, ayağım keyisin, ağrı olmasın, mən Şuşaya gedim. Uşaqlar oradadır. Yaxşı ki, gedə bilmədi... Həmin gün onun döyüş yoldaşlarının hamısı – 12 nəfər şəhid olmuşdu...

Ədalət, Ramin və təcili tibbi yardımın digər həkimləri orada çox böyük qəhrəmanlıq göstərdilər. İstər həkim, istərsə də sürücü olsun – hər kəs canla-başla xidmət edirdi. Hətta onlar birbaşa döyüşə də girirdilər. Mənimlə bərabər döyüş meydanından yaralı çıxarıb təxliyə edirdilər.

Yaralıları öz doğmalarımdan seçməmişəm. Zabitindən tutmuş əsgərinədək – heç birini fərqləndirməmişəm. Onların hamısı mənim qardaşlarım idi... Tibb məntəqəsindən bir metr belə o yana aralanmırdım. Elə bilirdim ki, buradan bir dəqiqə aralansam, gələn yaralıya dərhal yardım göstərə bilmərəm, dünyanın ən günahkar insanı olaram.

Ağır yaralıları Hadruta təxliyə edirdik. Orada bacarıqlı həkimlərin təhkim olunduğu hospitalımız var idi. Birbaşa əməliyyat edib, sonra təxliyə edirdilər.

Gündə 30–40 dəfə kəlmeyi-şəhadəti deyib, döyüş meydanına girirdik. Yanımıza tez-tez minomyot mərmisi düşürdü. Elə vaxt olub ki, minomyot mərmisinin zərbə dalğası bizi götürüb tullayıb. Belə vaxtlarda adam özünü itirir. Bu cür hadisələr mənim başıma da gəlib. Bir neçə saniyəliyə özümü itirirdim, amma sonra tez də özümü ələ ala bilirdim. Açığını deyim ki, məndə ölüm qorxusu yox idi. Elə fikirləşirdim ki, mən ölə bilmərəm. Amma hər ehtimala qarşı hər an kəlmeyi-şəhadətimi deyirdim. Yəni olmadı belə, oldu elə... Yaralıları çıxarmağa daha çox gecə vaxtı gedirdik, çünki gecənin qaranlığında görünmürdük. Bəzən yaralıya elə oradaca yardım göstərib, sonra döyüş zonasından çıxarırdıq. Qaranlıq meşədən yaralı götürmək olduqca qorxulu idi. Orada vurula, ya əsir düşə bilərdik... Amma biz bu riskə gedirdik, çünki yaralılar bizi gözləyirdilər...Onların gözünü yolda qoya bilməzdik.

\*\*\*

Əliyev Asim Mehman oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

2 ədəd "İgidliyə görə" medalı,

"Vətəne xidmətə görə" ordeni,

"Hərbi xidmətdə fərqlənməyə görə" medalı,

"Füzulinin azad olunmasına görə" medalı,

"Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalı,

"Qubadlının azad olunmasına görə" medalı,

"Xocavəndin azad olunmasına görə" medalı



## **ÖLDÜ VAR, DÖNDÜ YOXdUR!**

*Lələtəpənin bayraqdarı Asimin dastanı*

Düşmən üç səddən ibarət müdafiə xətti qurmuşdu. Ön xətt kənd Horadiz istiqamətində yerləşirdi. Cəbrayıl doğru irəliləməyimizə bu xətt əsas maneə idi. Ön xətdən sonra onların ikinci müdafiə xətti, Quyaq kəndi istiqamətində isə düşmənin ən böyük üçüncü müdafiə zolağı var idi. Onu da yarandan sonra rahat şəkildə Cəbrayıl şəhərinə irəliləyə bilərdik.

Yastı təpə istiqamətində hücum keçdik. Kənd Horadizi aldıq. Kənd Horadizdə düşmənin bir piyada hissəsini və 3 erməni xüsusi təyinatlı qrupunu darmadağın etdik. Sonra oradan Nüzgar kəndinə, sola doğru irəlilədik. Bizimlə birlikdə Cəbrayıl doğru hərəkət edən qruplar Nüzgar kəndi istiqamətində mühasirəyə düşdülər. Orada 17 şəhidimiz oldu... Mühasirədə olduğumuz zaman artilleriya qüvvələrini çağırdıq. Artilleriya hissələri vaxtaşırı yerdəyişmə edir, ehtiyat

mövqeyə keçirdilər. Biz də elə artilleriyanın yerdəyişmə etdiyi bir zamanda mühasirəyə düşmüşdük. Hər tərəfdən mərmilər üstümüə yağış kimi yağdı. Artilleriyanı çağıranda hərbi hava qüvvələrinin pilotu, kapitan Səfərov 2-ci qrupun komandiri ilə əlaqəyə çıxdı və ona bildirdik ki, iki istiqamətdən kömək lazımdır. Dedilər ki, ancaq bir istiqamətdən kömək edə bilərik. Nüzgar kəndi istiqamətində atışlar oldu. Düşmənin qüvvələri həmin yerdə məhv edildilər və biz mühasirəni yarıb Quycaq kəndinə çıxdıq. Quycaq kəndində düşmənin üçüncü müdafiə zolağında bizə müqavimət göstərirdilər. Əsas çətinliyimiz ac və susuz qalmağımız idi, çünki 6 gün dayanmadan hərəkətdə olmuşduq. Həm də Nüzgar kəndində mühasirədə olarkən döyüşdə yaşadığımız həyəcanlı anlar bizi çox yormuşdu. Buna görə də düşmənin bizə qarşı olan yüngül müqaviməti belə ağır görünürdü.

Daha sonra isə Şeybey kəndi... bu istiqamətdə də Cəbrayıl şəhərinə doğru irəlilədik. Çaxırlı, Quycaq, Şeybey kəndləri Cəbrayılın ilk azad olunan kəndləri idi. Cəbrayıl şəhərinə yaxınlaşdıqca düşmənin qorxub qaçdı. Əsasən gecə vaxtı hərəkət edib mövqə tuturduq. Bizim qoşunların düşmənlə təmas vaxtını bilirdik. Piyada qoşunlarımız hücum edəndə eyni vaxtda biz də arxadan manevr edib, düşməni məhv edirdik. Ondan sonra ordumuzun yolu açılırdı və onlar irəliyə gedə bilirdilər.

Xüsusi təyinatlı qüvvələrimiz Cəbrayıl şəhərinə sol tərəfdən hücum etdi. Biz – xüsusi təyinatlı kəşfiyyatçılar şəhərə Gənclər bulağı tərəfdən yaxınlaşdıq. Düşmənin artıq hər şeyi atıb qaçmışdı. Şəhərdə hərbi hissənin içərisində bir növbətçi və bir qadın qalmışdı. Cəbrayılın mərkəzi dairəsindən sol tərəfdə

onların yerləşdiyi kiçik hərbi şəhərcik var idi. Ermənilər oranı da tərk edib qaçmışdılar. Masanın üstündə qoyub qaçdıqları yeməkləri hələ də isti idi. Avtomobillərini belə atıb getmişdilər.

Ermənilər Əlipaşa yüksəkliyinə çəkilmişdilər və oradan bizə artilleriya ilə ara-sıra atəş açırdılar. O qədər də güclü müqavimət yox idi. Müharibənin ilk həftəsində bir rayonun tez bir zamanda belə azad edilməsi hər ordunun işi deyildi. Bunu Azərbaycan ordusu etdi...

Cəbrayıl Füzuli istiqamətindən, arxadan girmişdik. Cəbrayıl girəndə Kənd Horadizdə bir briqada qoşun saxlamışdılar ki, bizim arxa tərəfimizi bağlasınlar. Amma həmin qoşunların hamısını bizim hərbi hava qüvvələrinin iki helikopteri və tank əleyhinə raket bölmələri məhv etdi. Cəbrayıldan Quycaq və Şeybey kəndləri istiqamətindən gələn erməni xüsusi təyinatlıları ilə dolu olan 12–13 maşın “bayraqdar”lar tərəfindən darmadağın edildi. Artıq onların əliyalın qaçmaqdan başqa yolu qalmamışdı. Şəhər azad olunandan sonra bizim qruplardan biri Əlipaşa yüksəkliyini də ələ keçirməyə çalışırdı...

Cəbrayıl şəhərini azad edəndən sonra bizə Hadrut və Qubadlı istiqamətində hərəkət etmək tapşırığı verildi. Beləliklə, biz həmin rayonların alınmasında da iştirak etdik. Müharibənin ilk günündə sol budumdan, Cəbrayıl isə sol dizimdən yaralanmışdım. Qubadlıda da sol diz oynağımdan, sol dirsəyimdən və qarın nahiyəmdən qəlpə yarası almışdım. Ancaq döyüş meydanından çıxmadım, yaralı halda döyüşə davam edirdim. Tapşırığı sona çatdırmadan “Öldü var, döndü yoxdur”, – demişdim. Əlipaşa yüksəkliyini götürəndən sonra yolun istiqamətini müəyyənləşdirdim ki, istehkamçılar oraya yol açsınlar.

Döyüşdə 2-ci korpusun komandiri, general-mayor Mayıs Bərxudarovla görüşdüm. İki il onun yanında xidmət etmişdim. Axsadığımı görəndə nə baş verdiyini soruşdu. Kəşfiyyat rəisi dedi ki, yaralanıb. Məni qucaqladı, kövrələrək dedi ki, niyə müalicə almırsan. Dedim ki, qayıda bilmərəm. Soruşdu ki, niyə? Cavab verdim ki, siz də yaralanmışsınız, amma qayıtmırsınız. Dedi: – Mən Laçında müəllimim Əliyər Əliyevə söz vermişəm, sona qədər gedəcəyəm. Dedim ki, mən də söz vermişəm. Soruşdu ki, kimə? Dedim ki, sizə. İlk dəfə Lələtəpəyə bayrağımızı sancanda, dediniz ki, gün o gün olsun ki, bayrağımızı Laçında, Şuşada dalğalandırasan. İndi istiqamətimiz Laçındadır. Yarama baxdı. Gördü ki, yaram çirk edib, yenə israrla dedi ki, qayıt. Mən qayıtmadım...

Sonra Qubadlı uğrunda gedən döyüşlərdə iştirak etdim. Dözülməz ağrıların var idi. Hər iki saatdan bir ağrıkəsici iynə vururdum. Məcburən məni hospitala göndərdilər. Cəmi bir həftə orada qaldım, sonra yenidən geri döndüm. Şuşa istiqamətinə doğru getdim. Hava kəşfiyyat dəstəsinin uçuş etdikləri mərkəzi mühafizə etməyə başladım. Üç gündən sonra işə müharibə bitdi və məni yenidən hospitala təxliyə etdilər.

\*\*\*

Əliyev Xəzər Ərşad oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

- “Cəsur döyüşçü” medalı,
- “Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,
- “Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,
- “Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,
- “Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



### ŞUŞAYA “ALLAHU-ƏKBƏR” DEYƏRƏK QALXIRDIQ...

*Qara paltarlı Xəzərin dastanı*

Ermənilərlə bizim təmasda olduğumuz xətlər vardı. Həmin təmas xətti düşmən tərəfindən minalarla doldurulmuşdu. Düşünmüşdülər ki, biz o tərəfə keçə bilməyəcəyik. Düzdür, postları artilleriyamız vururdu. Amma minalanmış sahəni keçmək yalnız bizim üzərimizə düşürdü. Onu dəf etmək üçün vasitələrimiz vardı. Bizi “qarapaltarlılar” kimi tanıyırdılar. Aldığımız təlimlərə uyğun olaraq, həmin minalı sahələri öz üsullarımızla keçirdik. Tapşırıqları icra edərkən şəhidlərimiz də olurdu... Əlbəttə, bu, müharibədir, şəhidsiz, yaralısız müharibə aparmaq, qalib gəlmək mümkün deyil...

Füzuli, Hadrut və Şuşa istiqamətində gedən döyüşlər ən çətin döyüşlərimiz olub. Cəbrayılda 41-ci alay deyilən bir yer vardı. Bütün heyətlərdən döyüşçülər toplanaraq, hamımız oraya getdik. Orada düşmənin xeyli qüvvəsi var idi. Hücuma keçdik və düşməni məhv edərək, tapşırığı uğurla yerinə

yetirdik. Həmin döyüşdə ən öndə gedən düşmənlə birinci qarşı-qarşıya gələn də biz idik. Onlar bizi görəndə, silahlarını qoyub, postlarını tərk edirdilər. "Allahu-əkbər!" – deyirdik, onlar bu kəlamdan, bizdən qorxurdular və hər şeyi atıb qaçırdılar.

Ermənilərin 41-ci alayında hətta döyüş bayraqlarını qoyub getmişdilər. Mən təpiklə vurub hərbi hissənin qapısını açdım. İçəri keçəndə gördüm ki, şüşənin içində bayraqları var. Heç bir əsgər bayrağını qoyub getməməlidir, amma ermənilər bayraqlarını qoyub qaçmışdılar.

Biz Cəbrayılın yüksəklik hissəsində idik. Bizə xəbər verdilər ki, düşmənin bombardmançı Su-25 təyyarəsi biz tərəfə keçib, kim vursa, ona Milli Qəhrəman adı veriləcək. Verilən tapşırığın öhdəsindən gələrək, təyyarəni vurdum. Beləliklə, 500 nəfərin həyatını xilas etdim. Təyyarə vurulandan sonra gedib erməni tərəfində partladı. Sonra mənə çağırılıb dedilər ki, təbrik edirik: sən qəhrəmansan!

Növbəti tapşırığımız Hadrut istiqamətində oldu. Hər kəs bilir ki, Hadrut döyüşü çox çətin döyüş olub. Orada yaşayan ermənilər çoxluq təşkil edirdi. Oranı almaq çətin idi. Hadrut üzərinə meşə istiqamətindən getdik. Ermənilərlə qarşılaşanda bizi görüb şoka düşdülər. Biz düşməni məhv edərək, Hadrutu ələ keçirdik. Əlbəttə, döyüşdə şəhidlərimiz, yaralılarımız oldu...

Xocavənd uğrunda vuruşanda düşməne yaxın olan sən-gərə girmişdik. Ermənilərin xəbəri yox idi ki, biz gəlib onların yaxınlığındakı sən-gərdə oturmuşuq. Mən başımı qaldırılıb baxanda düşmənlə lap yaxından üz-üzə gəldim. Elə bildilər ki,

mən də onlardanam. Əvvəlcə oraya F-1 atdıq. Atandan sonra sən-gərə girdik. Orada 12–13 əsgər və bir nəfər də mayor var idi. Hamısını məhv etdik.

Düşmənin sığınacağına girəndə orada narkotik vasitələrin olduğunu aşkarladıq. Onlar narkotikdən istifadə edərək bizimlə döyüşürdülər. Bizim əsgərlərimiz yaralanırdı, amma durub yenə irəli, düşmənin üstünə şığıyırdılar ki, onu vuran erməni öldürsünlər...

Döyüş vaxtı düşməne əsir düşməmək üçün üstümüz-də silahdan əlavə, bıçaq və ya boğucu kəndirlər götürürdük. Təlimlərdə öyrətmişdilər ki, düşməni yaxınlaşsın, özünü ölü-lüyə vurub onu məhv etməyi planlaşdırmalısan. Artıq biləndə ki, əsir düşməyin labüddür, o zaman əlində tutduğun F-1-in zapalını çıxarıb açmalısan ki, özünə bir yerdə düşməni də məhv edə biləsən.

Bizim ən çətin döyüşlərimiz Şuşa uğrunda olub. Şuşaya hər hansı bir texnika aparmaq mümkün deyildi. Döyüş qardaşlarımızın üzərində silah-sursat az idi, süngü-bıçaqla hücumla keçirdik. Yollarımızı ermənilər nəzarətə götürmüşdülər, yolları vururdular. Biz oraya kilometrərlə yolu piyada getmişdik. Yorğun idik, amma içimizdəki vətən sevgisi, qarşımızdakı məqsəd çətinliklərə baxmırdı. Biz Şuşanın azad olunmasını hər şeydən vacib bilirdik. Kurslarda yaxşı təlim keçməyimiz də nəticəsiz olmadı. Düzdür, Şuşanın qayalıqlarını qalxmaq asan məsələ deyildi, amma Şuşaya qalxmaq – şərəfli iş idi! Ermənilər, demək olar ki, bütün qüvvələrini Şuşaya cəlb etmişdilər.

Düşmənin heç ağına da gəlməzdi ki, biz qaya ilə qalxıb şəhərə girə bilərik, çünki onlar bizi haradansa, yoldan

gözləyirdilər. Amma biz onların nəzarətə götürmədikləri sıldırım qayalıqlardan, kollardan, ağaclardan tuta-tuta qalxmışdıq...

Mən noyabrın 1-dən 4-nə qədər orada döyüsdüm. Şuşa 1200 m yüksəklikdə yerləşirdi, orada üçrəngli bayrağımızı sancanda düşmən snayperi məni vurdu. Mən düşmən səngərində qalmalı oldum. Noyabrın 5-də məni Şuşadan çıxaranda düşmən sanitariya maşınımızı da vurdu. Yanımdakı Hikmət, Ülvi (3-cü əsgərin adını unutmuşam) qardaşlarım şəhid oldular. Allah hamısına rəhmət eləsin... Sanitariya maşınımız vurulanda tək mən oradan sağ çıxdım... Bir xeyli süründüm. Əlimdə zınqırov vardı. Zınqırovu səsləndirirdim ki, bəlkə kimsə mənim harayıma çatar...

...Səhər çağı idi. Birdən səslər eşidilməyə başladı. Mənim olduğum yerdən bizimkilərin keçdiyini anladım, çünki eşitdiyim sözlər Azərbaycan dilində idi... Elə bil ki, Allahdan mənə bir qüvvə gəldi. Özümü toparlayıb "Allah-əkber!" – deyib qışqırdım. Bu, bizim parolumuz idi. Mənə "Dur, kimsən?" – dedilər. Cavab verdim ki, gizir Əliyevdir. Dedilər ki, o şəhid olub. Onlar inana bilmirdilər ki, vurulan sanitariya maşınının içində mən sağ qalaram...

\*\*\*

Şıxıyev Ruslan Vaqif oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

"Cəsur döyüşçü" medalı,

"Suqovuşanın azad olunmasına görə" medalı



## DAR YOLU GEN EDƏN ALLAH...

*Əxi Ruslanın dastanı*

Məni müharibəyə göndərmək istəmirdilər, çünki üç övlad atası idim, 35 yaşım var idi. Deyirdilər ki, bu, mümkün deyil, amma döyüşlərə qatıldım... Evdə otura bilməzdim.

Bizi hərbi forma ilə təchiz etdilər. Formanı geyinsək də, qarşıda bizi nələr gözlədiyini bilmirdik. İki gün Bərdədə qaldıq. Sonra mən Sahil qəsəbəsindən olan Emin Əzimzadə ilə birlikdə xüsusi təyinatlılar bölüyünə qəbul olunduq. Eminlə dərhləşəndə deyirdi ki, qardaş, bu döyüş bizim üçün asan olmayacaq. Doğrudan da, müharibə olduqca qorxulu bir şeydir, amma bilirdik ki, bu döyüş gələcəyimiz üçün bir nailiyyət, qarşıdakı maneələri dəf etmək, içindəki qorxunu yox etmək deməkdir. Döyüşdə, həqiqətən də, çiyin-çiyinə söykəne biləcəyiniz, hər bir şəraitdə arxalana biləcəyiniz qardaşlar tapırsanız.

Oktyabrın 4-də ilk döyüşümüz oldu. Bizim tapşırığımız N saylı yüksəkliyin alınması idi. Əvvəlcə bizi lazımı silah-sursatlarla tam təchiz edib pikaplara mindirdilər. Mən elə

düşünürdüm ki, bu maşınlarla şəhərin içinə gedəcəyik. Dağın ətəyinə gəlib çatanda bizə dedilər ki, o dağın zirvəsinə qalxacaqsınız. O dağa çıxmaq üçün isə qarşıda daha iki dağ vardı. Ora qalxmazdan əvvəl Siyəzəndən Xıdırov Orxan bizə bəzi tapşırıqlar verdi. Dedi ki, döyüş vaxtı çox diqqətli və ehtiyatlı olmalısınız ki, minalara düşməyəsınız. Döyüş vaxtı “Mən qorxmamışam” və ya “Məndə qorxu hissi olmayıb” – deyən adam yalan danışır. O qorxunu hər kəs hiss edir, amma haqq döyüşündə Allah o qorxunu dəf etməkdə sənə yardımçı olur... Dağı qalxan zaman döyüş yoldaşım Eminə dedim ki, ayaqlarım getmir. Təsəvvür edin ki, mülki insan üçün yüksəkliyə qalxmaq nə qədər çətin bir işdir. Xüsusi təyinatlı əsgərlər isə bu sahədə canını qoyub, illərini sərf ediblər. Ona görə də xüsusi təyinatlılar çox asanlıqla zirvəyə çıxmağa bilirdilər.

İki qrupa bölündük. Biz müdafiədə durduq. Hücüm qrupumuz isə xüsusi təyinatlılar idi. Sonra isə onların arxasınca biz hücumla keçməli idik. Döyüş başladı. Hücüm qrupu həmin yüksəkliyi ələ keçirdi, biz isə dotun içərisində oturub oranı mühafizə etdik. Düşmənlər orada xüsusi təyinatlıların olduğunu bildiyindən oraya mərmilə yağdırmağa başladı. Yarım saat ərzində həmin nöqtəyə 45–50-yə yaxın minomyot mərmisi atdılar. Valın içərisi belə deşik-deşik olmuşdu. Yaxşı ki, biz oranı müdafiə edib saxlaya bildik. Mən PK-dan atəş açanda Elnur arxadan mənə dayaq durub ayaqlarımı tuturdu, çünki bu silahdan atəş açan zaman güclü silkələnirsən. Komandir komanda verdi ki, təcili yerdəyişmə etmək lazımdır. Elnur gözünü elə o vaxt itirdi, Allah ona şəfa versin...

Dotun içərisini idarəolunan raketlə vurmağa başladılar. Döyüşdə elə məqamlar olur ki, öz hisslərini cilovlamalısan.

Gözünün qarşısında döyüş yoldaşın şəhid olur və sən özünü ələ ala bilmirsən. Mən PK-nı götürüb, valın üstünə çıxmışdım. O anda snayper üçün canlı mişənsən... Əlini, gözünü itirən Elnur qardaşım həmin məqamda yanımda dayanıb mənə dəstək verirdi. Bu döyüşdə Ülvi Kərimov, Ələtdən Abdullayev Balazadə şəhid oldular. Ülvinin dediyi son sözləri unuda bilmirəm. Ağır yaralanmışdı, qan itirirdi. Dodaqları solmuşdu. Artıq gözlərini yumurdu. Qışqırdım ki, Ülvi, gözlərini aç, yumma, sənə heç nə olmayıb, aç gözlərini... O isə gözlərini səməyə dikərək gülümsəyirdi. “Mən gördüyümü sən görmürsən” deyib, gözlərini əbədi yumdu...

Mən düşünürəm ki, şəhadətə gülə-gülə gedən döyüş yoldaşlarımız üçün ölüm, sanki bir su tapançasının səpdiyi suya bənzəyir... Şəhadət anında ölüm hiss olunmur. Görünür, Allah o hissi səndən götürür. Bütün şəhidlərin simasından nur tökülür, gülümsəyirdilər. Gəncədən olan Araz qardaşım şəhid olacağını öncədən bilirdi və deyirdi ki, bu döyüşdə birinci mən şəhid olacağam. Həqiqətən elə də oldu... Bəlkə də, Allah bizi ona görə salamat saxladı ki, şəhidlərimiz haqqında, onların döyüşdə göstərdikləri şücaətlər haqqında xalqımıza danışaq.

Döyüş vaxtı elə məqamlar olur ki, yemək bir yana, bir içim suya möhtac olurduq, şüşələrin dibində qalan suyu 40 nəfər arasında bölüşürdük. Müharibə itkisiz olmur, amma ən təsirlisi, bilirsinizmi, nədir? Bir də görürsən ki, sənənlə bir tikəni, bir içim suyu bölən qardaşın gözünün qabağında şəhid olur... Di gəl, bundan sonra döyüşü davam etdir... amma bütün bunlara baxmayaraq, sən irəli getməlisən, vuruşmalısən, özünü toparlamalısan... bu, olduqca çətinidir. Bütün bunlar

artıq sənin həyatının bir hissəsidir, lakin eyni zamanda, adi insan qəlbinin çəkəcəyi yük də deyil...

Sonra biz Kəlbəcər istiqamətinə doğru irəlilədik. Tapşırıq gəldi ki, Dastagerə getməliyik. Silah-sursatımızı üstümüzə yığıb, iki gün dayanıb-durmada yol getdik... Dastager dağın ətəyində, bizdən aşağıda idi. Oraya minomyot mərmilərini yağış kimi yağdırırdılar. Minomyotdan elə atəş açırdılar ki, onun qarşısından yayınmaq mümkünsüz olurdu. Allah bizi orada özü qoruyurdu. Bu, möcüzə idi.

Bu döyüşlərdə komandirlərimizin ağına, savadına heyran qalırdıq. Belə zabitlərlə birlikdə döyüş yolu keçmək şərəf idi. Zabitin öndə getməsi önəmli deyil, əsas məsələ onun döyüşü düzgün idarə etməsidir.

Mən 530-cu yüksəklikdə, dotun içində yaralandım. Raket düşəndə hətta səsinə də eşitdim. O anda həyatımda görmədiyim rəngləri gördüm. Söhbət mövcud rənglərdən getmir. O rəngləri təsəvvür edə bilmirəm. Orada çox dəhşətli hisslər yaşadım.

Elə yerlər var idi ki, yaralıları oradan çıxartmaq mümkün deyildi, amma Allah bizə güc verirdi və biz yaralılarımızı orada qoymurduq. Çox ensiz bir cığır var idi, ayaqlarını o cığırda yanaşı qoya bilməzdin. Xərəklə keçilməsi heç cür mümkün olmayan, dar bir cığır idi. Buna cığır demək olardısı... Dağın tən ortasında idi. Ağır yaralılarımızı, şəhidlərimizi həmin cığırda çıxarmalı olduq. O yolu gələndə addım atmağın çətinliyini görmüşdük. Biz oranı qayalardan yapışaraq keçmişdik. İndi şəhidlərimizi çıxaranda həmin yolu güllə kimi keçirdik. Allah o dar yolu elə bil genişləndirmişdi. Bunu təsəvvür etmək belə çətinidir.

Nəbi, Emin, Orxan, Şöhrət, "tank Əli", Bəhrüz, Səbuhi, Anar, İsa kimi döyüşçülərlə vətən fəxr etməlidir. Elə bir tapşırıq yox idi ki, onlar yerinə yetirməmiş qayıtsınlar.

Bu müharibədə yalnız əsgərlər, zabitlər döyüşmədi ki... bütün xalq həmrəy, əlbir olmuşdu. Ağır yaralılarımızı həyata qaytaran həkimlərimiz, döyüşən əsgərlərimizə isti yeməklər hazırlayıb, odun-alovun içindən keçərək səngərlərə çatdıran əspazlarımız, həyatını riskə ataraq yaralıları daşıyan tibb işçilərimiz, sürücülərimiz də əsl qəhrəmanlıq göstərirdilər...

Döyüşdə ayrı-seçkilik yox idi. Müxtəlif bölgələrdən olan az saylı xalqların nümayəndələri də vətənimiz uğrunda birlikdə, çiyin-çiyinə vuruşaraq bütöv Azərbaycan olmuşdu. Allah qələbəni qələbəyə layiq olanlara nəsis etdi...

\*\*\*

Novruz İli Elman oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı



## MÜƏMMALI “PİR”

*Rabitəçi Əlinin dastanı*

Mən rabitə-manqa komandiri, həm də tabor komandirinin rabitəçisi idim. Digər bölmələrimizlə əlaqə saxlamaq üçün kanalları tez-tez dəyişmək lazım idi ki, düşmən bizi dinləyə bilməsin. Mənim qurduğum kodla isə ermənilərin danışıqlarını tutmaq mümkün idi. Hiyləgər ermənilər rabitəyə əlavə səsler buraxırdılar ki, xışıltı səmindən bir-birimizi eşidə, başa düşə bilməyə. Taborların ara məsafəsi bəzən 500 metr və ya 1 km olurdu. Ona görə də taborlara, bölüklərə, harada rabitə varsa, onlara ayrıca kanal qururdum. Tez-tez kanalları dəyişirdim ki, düşmən bizim kanala düşə bilməsin. Hər briqadanın taqımın, taborun öz kodları var idi. Dayanmadan ora-bura qaçır, rabitəni bərpa edib, qaydaya salmağa çalışırdım. Elə hallar olurdu ki, 2–3 saat bütün taborun rabitəsini qurmaqla məşğul olurdu.

Rabitəçi olduğuma görə, ətrafda baş verənlərin hamısından xəbərdar idim. Briqadanın tezliyinə qulaq asanda

yalnız öz taborumuz deyil, digər taborların, hərbi hissələrin də danışıqlarını eşidirdim. Hər kəsdən, hər şeydən xəbərim olurdu. Yüküm ağır idi. Silah-sursat, bronjilet, dəbilqə, səhra çantası və rabitə aparatları... Təbii ki, bunlar mənim çəkime görə ağır yüklər idi...

Briqadamız ilkin olaraq, Goranboyda oldu. Əvvəlcə Talış kəndi istiqamətində cəbhəyə girməli idik. Sonra Füzuliyə istiqamət aldıq. Bir gün Füzulidə döyüşdük. Daha sonra isə Cəbrayıl istiqamətinə getdik.

Cəbrayılada bir dairə var idi, Füzulidən oraya getməli idik. Dediym dairədə 3-cü taborumuz var idi, onların yanına çatmalı idik, çünki onlar mühasirəyə düşmüşdülər. Ermənilər isə həmin yolu tutmuşdular. Kolonun birinci və axırını maşınını vurub, yolumuzu bağlamışdılar. Düşmən dağın arxasında gizlənmişdi, biz onları görmürdük, onlar isə, açıqlıqda olduğumuz üçün bizi görürdülər. Məsafə baxımından bizə avtomat gülləsi çatmazdı. Ona görə də bizi minomyot atəsinə tuturdular. Maşınlardan düşdük. Hərə bir yerdə özünə mövqe seçib gizləndi. Mən də iri bir çalada mövqələndim. Oraya raket düşüb, iri bir oyuq eləmişdi. Ön tərəfimiz minalanmış ərazi idi. Döyüş getdiyi vaxt mühəndis-istehkamçılar minaları təmizləyərək, yan tərəflərə lent vurur və bizə yol açırdılar.

Yeganə şansımız koordinatları düzgün verərək, onların mövqələrini artilleriya ilə, haroqlarla vurmaq idi. Xüsusi təyinatlılarımız da bizimlə idi. Mövqe tutduğum çaladan çıxanda baxıb gördüm ki, əsgərlərim yoxdur. Ondən soruşdum ki, əsgərlər hardadır? Yan istiqaməti göstərüb dedi ki, bu tərəfə getdilər.

Raketlər ara vermirdi. Mövqe tutduğum yer təhlükəli olsa da, əsgərlərimi axtarmaq üçün çıxdım. Çaladan 10 metr aralanmışdım ki, durduğum yerə 120-lik minomyot mərmisi düşdü. Şəhidlərimiz, yaralılarımız oldu.

Çaladan çıxmağım məni ölümdən xilas etdi. Əsgərlərimizi tapdım, onlar kiçik bir təpənin arxasında mövqe tutmuşdular. İki gecə orada qaldıq.

Haroplarımız düşmənin texnikalarını vurub sıradan çıxartdılar. İki gündən sonra həmin ərazini keçə bildik. Düşmənləri orada məhv etdik. Təəssüf ki, şəhidlərimiz və yaralılarımız oldu.

Xocavəndin Zoğalbulaq kəndində meşəyə girdik. Orada qərribə hallarla rastlaşdıq. Xoruz başlarını, ayaqlarını kəsib, ağaca asmışdılar. Ağaclara kağız düyünləyib bağlamışdılar. Xaçlar da vardı. Elə bil cadu eləmişdilər, nə idi... bilmədik. Əvvəlcə elə bildik ki, xoruz başlarını nəyisə işarə etmək üçün asıblar.

Zoğalbulaqda, dağın təpəsində ermənilərin mövqeyi vardı, oradan bizə atəş açırdılar. Taborumuz hücum edib erməniləri oradan çıxardı. Biz oraya qalxdıq. Gündüz vaxtı idi. Orada da ağac budaqlarından xoruz baş-ayaqlarının asıldığı şahidi olduq. Üzərində xaç işarəsi olan bir qəbir də var idi. Bir növ, pirə oxşayırdı. Maraqlı idi, görəsən, onlar bununla nə demək istəyirmişlər? Bu, hələ də bizim üçün bir müəmma olaraq qalır.

Ermənilərin koordinatlarını topçularımıza verdik. Elə bu vaxt ermənilər minomyotla bizi vurmağa başladılar, çünki təpədə bizi görmüşdülər. Bəlkə də onların o məqamda snayperləri yox idi, yoxsa bizi vurardılar.

Birdən hiss etdim ki, qarın boşluğuma çox ağır zərbə dəydi. Əvvəl elə bildim ki, qəlpədir, amma baxdım ki, qan yoxdur. Gözlərim qaralmağa başladı. Nəfəs almağım çətinləşdi. Bronojilet əynimdə, rəbitə aparatı da qarnımın üstündə idi. Sən demə, iki gün ərzində məndə daxili qanaxma olubmuş. Mənim isə bundan heç xəbərim də yox idi. Ağrı olurdu, amma elə zənn edirdim ki, sadəcə, əzilmişəm.

Sonra o təpədən aşağı düşüb meşəliyə girdik. Özümlə balaca rəbitəni götürmüşdüm, amma komandir dedi ki, qayıt, böyük aparatı, 930-u götür. Döyüş yoldaşım dedi ki, o təpədə ermənilərin rəbitəsini görmüşəm. Düşündüm ki, elə gedib onu götürərəm. Kanalını dəyişib öz kanalımıza qoşaram, onların kanallarını da ermənilərin danışıqlarını dinləmək üçün saxlayaram. 4–5 nəfərlə dağı üzünü yuxarı qalxmağa başladım. Qalxanda artıq hiss etdim ki, taqətsizəm, yeriyyə bilmirəm. Rəbitə aparatını qucağımda saxlayıb yerə oturdum. Nəfəsimi dərmək istəyirdim. Gedəcəyimiz yerə təxminən 5–6 metr məsafə qalmışdı, çox olmazdı. Düşmən bizi minomyot atəşinə tutdu. Onlar bizi sağdan da, soldan da görürdülər. Biz isə orta istiqamətlə dağa qalxırıdım. Minbat komandiri dedi ki, ermənilərin qazdıqları səngərə girin, atəşin kəsilməsini gözləyin.

Qarşı tərəfə bir mərmə düşdü. Partlayanda huşumu itirmişdim. Onun çox pis, əcaib səsi var idi. Zərbə dalğasından dağa dəyib əzilmiş və yenidən fırlanıb aşağı düşmüşdüm. Qəlpələr əynimdəki bronojiletə və rəbitə qurğusuna dəymişdi. Onun zərbəsindən ağır travma almışdım. Yoldaşım itmişdi, heç nə xatırlamırdım, ağır kontuziya olmuşdum. Hara

aparılmağımdan, hospitala necə düşməyimdən də xəbərsiz idim. Hospitalda olanda döyüş dostum Şıxamirov Elvin zəng edib mənə dedi ki, müştuluğumu ver, müharibə qurtardı. Biz qalib gəldik! Düzü inanmadım. Bircə onu dedim ki, səninlə Şuşada döyüşməli idik axı...

Müharibədə ölüm qorxusu olmur, çünki elə ən yaxşısı ölümdür. Müharibənin əziyyəti çoxdur. Bütün gün ərzində dayanmadan qaçırsan, əynindəki tərli paltarla yatıb-durursan. Başqa vaxt nədənsə iyrendiyin halda, müharibədə belə şeylər yada düşür. Müharibədə hər şeyə öyrəşirsən, adət edirsən: çöl şəraitinə, soyuğa, istiyə... Bəzən elə isti olurdu ki, dözə bilmirdik. Başımızda dəbilqə, əynimizdə bronojilet var idi... bu, çətin şəraitdə bir az da çətinlik törədirdi. Elə hallar olurdu ki, istiyə dözmədiyimdən dəbilqəni başımdan çıxarıb, deyirdim ki, cəhənnəmə ki, nə olur olsun, qoy lap güllə dəysin! Tozuntorpağın içində qaldığımızdan, əl-üzümüzü yumadığımızdan iybilmə qabiliyyətimizi də itirmişdik. Müharibə insana dözümlülük öyrədir. Çox arzulayırdım Şuşaya gedim, Şuşada da döyüşüm, amma qismət olmadı...

\*\*\*

Mədəni Polad Əmir oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



SKAN ET

## **BİZ HİYLƏGƏR DÜŞMƏNLƏ VURUŞURDUQ...**

*Cəsur döyüşçü Poladın dastanı*

Goranboy rayonunun Ağcakənd istiqamətindən Kəlbəcəyə doğru irəliləyirdik. Üç dəfə pusquya düşdük. Bilmədən ermənilərin olduğu yerə gedib çıxmışdıq. Düşmən isə hazırlıqlı halda bizi gözləyirmiş. Ancaq xüsusi təyinatlılarımızın yüksək səviyyəli hazırlığı nəticəsində həmin pusqudan qurtara bildik. Buna baxmayaraq şəhidimiz, yaralımız da oldu.

Sonrakı döyüşlərdə qruplarımız Cəbrayıl bölgəsində ermənilərin yolunu kəsib, onları pusquya saldılar. Amma rayonun girişində çox güclü atışmaya məruz qaldıq. Üzbəüz döyüş gədirdi. Orada da şəhid verdik, lakin qəhrəman döyüşçülərimiz geri çəkilmədilər. Düşmənin gözü qarşısında tankın üzərinə avtomatla gədirdik. Ermənilərə kömək gəlsə də, əsgərlərimiz onları da məhv etdilər. Beləliklə, Cəbrayıl rayonu işğaldan azad edildi. Üzbəüz döyüşlərimiz bir çox yerlərdə, hətta düşmən səngərlərində də olurdu, ancaq hər zaman erməninin qaçmasının və geri çəkilməsinin şahidi olurduq.

Onlar xüsusi təyinatlılarımızla üz-üzə gəlməkdən qorxurdular deyə, uzaq məsafədən döyüşürdülər. Daha çox artilleriyadan, iri çaplı minomyotlardan istifadə edirdilər.

Füzuli istiqamətində irəliləyərkən bir düşmən diviziyası ilə üz-üzə gəldik. Topları, silahları, 70 nəfərə yaxın isə şəxsi heyəti vardı. Onlar bizim yolumuzun üstündə idilər, amma bizdən xəbərləri yox idi. Dəstə komandirimiz polkovnik-leytenant Füzuli İmrəliyevin əmrinə əsasən, onları müəyyən bir istiqamətdə mühasirəyə aldıq. Hücuma keçib, onları məhv etdik. Ermənilər qaçmağa cəhd göstərsələr də, nəticəsiz oldu, çünki onların şəxsi heyəti ilə yanaşı, texnikalarını da, üstəlik, köməyə gələn erməni hərbiçilərini də məhv etmişdik. O döyüşdən yaralı, itki vermədən çıxdıq. Bu, çox yadda qalan bir döyüş oldu.

Bizim hücumu keçdiyimizi görüb özünü itirən ermənilər daha çox meşəlik, qəbiristanlıq ərazilərə üz tuturdular. Onlar belə yerlərdə tələlər, pusqular qururdular. Cəsur istehkamçılarımız öndə irəliləyir və ermənilərin basdırdıqları minaları təmizləyirdilər. İstehkamçılardan başqa, xüsusi təyinatlıların özləri də bu işdə fəal iştirak edirdilər. Biz təhlükəli yerlərdən necə çıxmaq lazım gəldiyini vaxtilə keçdiyimiz təlimlərdə öyrənmişdik. Bu cür döyüş əməliyyatlarından daha az itkilərlə çıxma bilirdik. Bəlkə də həmin təlimlər olmasaydı, itkilərimiz, yaralılarımız daha çox olardı. Hiyləgər ermənilər boş qoyub getdikləri sənəzlərə "sürpriz" minalar qoyurdular. Bundan başqa, atıb qaçdıqları döyüş sursatlarının, hətta qidalarının içinə də minalar yerləşdirirdilər.

Dörd gün davam edən döyüşlərdən sonra, növbəti əmrə əsasən, biz yenidən Cəbrayıl rayonuna tərəf üz tutduq. Orada

da bir neçə gün keçən döyüşdən sonra Qubadlı, Hadrut, daha sonra Füzuli istiqamətinə doğru hərəkət etdik. Füzuli istiqamətində çox ağır döyüşlər getdi. Həmin döyüşlər zamanı ağır artilleriya atəsinə məruz qaldıq. Sağ ayağımın bud hissəsini minomyot zərbəsindən itirdim. Beş saat atəş altında qaldım. Həkimlərimiz sağ olsunlar, mənə ilkin tibbi yardım göstərdilər. Dəstə komandirimiz mənə döyüş meydanından çıxartmaq üçün arxamca hərbi qulluqçulardan Ceyhun Abbasovla Elçin Nadirovu göndərmişdi. Hər ikisi tank mərmisinə tuş gəldilər. Ceyhun Abbasov qolundan və ayağından yaralandı. Nadirov Elçin Nadir oğlu isə oradaca şəhid oldu. Allah rəhmət eləsin. Sonra başqa döyüşçülər də köməyə gəldilər. Sağ olsunlar, mənə çətin vəziyyətdən çıxartdılar. Vətən torpaqlarını öz canı bahasına işğaldan azad edənlərin sırasında baş leytenant Kamran Kazımov, baş çavuşlar Vüqar Cəfərov və Əsgər Əhmədovun adlarını fəxrlə çəkə bilərəm. Bu igid qardaşlarım mənim gözümdə önündə şəhid oldular. Çox sarsılmışdım, amma onların qanları yerdə qalmadı və bununla da təskinlik tapıram.

Ayağımın birini itirmişəm, amma təəssüflənmişəm. Ən çox təəssüf etdiyim məqam bu idi ki, kaş düşmənlə üzbəüz döyüş zamanı yaralanaydım, nəinki qorxaq, hiyləgər düşmənin uzaqdan atdığı minalardan.

\*\*\*

Məhərrəmov Əkbər Səyyaf oğlu

*Təltif olunduğu orden və medallar:*

“Qarabağ” ordeni,

“Şücaətə görə” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,

“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



SKAN ET

## BAYRAQ SANCANLAR DƏSTƏSİ...

*Düşmən tanklarının qənimti Əkbərin dastanı*

Müharibədə olmasan, onu təsəvvür etmək çox çətindir. Döyüşün içərisində olmaq, o hadisələri, anları yaşamaq isə başqa bir məqamdır. Mən bunu heç kəsə arzulamazdım...

Murovdağ istiqamətindən torpaqlarımıza daxil olduğumuz zaman düşmənin minalanmış sahələrindən keçməli olduq. Mən spayk – tank əleyhinə idarə olunan raketçi idim. Biz 7 km irəliləyəndən sonra birdən arxaya qayıtmaq əmri aldıq və geri qayıtdıq. Yenidən Beyləqan istiqamətinə gələrək toparlandıq. Silah-sursatla təchiz olunub, yenidən Füzuli istiqamətində hərəkət etməyə başladıq. Biz düşmən postlarını darmadağın edə-edə irəliləyirdik.

Yaşar Əhmədov adlı döyüşçümüz (Vətən Müharibəsi Qəhrəmanıdır) erməni snayperlərinin qənimti idi. Onları bir-bir vururdu. Yaşar elə mövqə tuturdu ki, düşmən onu heç çür görə bilmirdi. Maskirovka olunmaq üçün hər şeydən istifadə

edirdi. Erməni snayperlərinin əksəriyyəti qızlar idi. Yaşarın gülləsi onların başlarını parçalayırdı.

Qrup komandirlərimizdən biri (adını çəkmişəm, çünki hal-hazırda xidmətdədir) Füzulidə öz qrupu ilə bir erməni postunu alıb mövqə tutmuşdu. Yeri bir az hündür idi. Oradan baxanda görüb ki, iki erməni “Kamaz”ı gəlir. Onların yaxınlıqda hərbi şəhərcikləri var idi, oradan gəlirdilər. Komandir erməni dilini yaxşı bilirdi. 2–3 erməni zabiti maşından düşüb yaxınlaşanda bizim zabit “ağlayaraq” onları çağırmağa başlayır: “Tez gəlin də, tez gəlin. Azərilər bizi qırırlar.” Ermənilər isə “Nə ağlayırsan arvad kimi? Gəlirik də!” – demişdilər. (Bunu komandir bizə sonradan tərcümə etmişdi). Komandirdən soruşduq ki, vuraqmı? Dedi ki, hələ gözləyin, qoy hamısı yaxınlaşsın. Ara məsafəmiz təxminən 90–100 metr olardı. Onların hamısı maşından tökülüb, posta tərəf gəlməyə başladılar. Hamımız həyəcanlı idik ... Biz təxminən 28–30 nəfərlik iki qrup idik. 60–lıq minomyotumuz var idi, əsgərlərimiz onu kürəklərində daşıyırdılar. Biz zəncirvari şəkildə mövqə tutub əmr gözləyirdik. Komandir söylədi ki, mənəm birinci atəşimlə hamı atəşə başlasın, amma indi bir az səbr edin. Onsuz da onların qaçmaq şansları yox idi. Onları bir az da yaxına buraxdıq.

Komandir atəş açan kimi hamımız atəşə başladıq. Onlardan biri də sağ qalmadı, hamısı torpağa sərildi. Sonra səngərə girdik. Silahlarımızı doldurub yenə irəlilədik. Həmin yerə də bayrağımızı sancdıq. Hər birimiz üzərimizdə bayraq daşıyırdıq. Bizə “bayraqsancanlar” deyirdilər...

Sonra Füzulidən keçib Cəbrayıla getdik. İstirahət etməyə vaxtımız yox idi. Ancaq irəli getməli idik. Bəzən erməni

postunu almadan keçib gedirdik. Əgər o postu almaq bizim tapşırığımız deyildisə, həmin posta girmirdik. Bizə belə tapşırıq verilmişdi.

Cəbrayılın yolları çox palçıqlı, bərbad vəziyyətdə idi. Əzablı yollarla piyada hərəkət edirdik. Mənim yüküm 45 kq-lyq spayk idi. Cəbrayılın özünə daxil olduq. Girişdə bir qədər gözlədik. Ehtiyat edirdik ki, düşmənlə qarşılaşırıq. Müşahidə apardıq. Burada da erməni bayrağını aşırıdaraq, öz bayrağımızı sancdıq.

Şəhərdə təminat "Kamaz"ları və s. şeylər vardı. Özümüzə lazım olanları götürdük. Əlaqəyə çıxıb bildirdik ki, biz şəhərin özündəyik. Bu zaman iki erməni "Kamaz"ının gəldiyini gördük. Maşınlarla bizim aramızda təxminən 400–500 metr məsafə var idi. Mən komandirdən soruşdum ki, vurum? Komandir dedi ki, hə, vur! "Vur!" deyəndə, bir də gördük ki, kamazdakılar ağ bayraq qaldırıb yellədə-yellədə sürüb aradan çıxdılar. Girişdə asdıığımız bayrağımızı görmüşdülər deyə, qorxub geri qaçmışdılar. Onlar 1–2 km aralıda mövqe tutdular. Biz könüllüləri gözləməyə başladıq. Onlar aldığımız postlarda mövqe tutandan sonra, biz artıq toparlanmağa qayıtdıq.

Bu döyüşlərdə yaralılarımız, şəhidərimiz çox oldu... Cavid Hüseynov, Ceyhun Hüseynov, İbrahim Sadıqlı... heyf onlardan. Qarabağda Qırmızı Bazar qəsəbəsi var. Ermənilər düz oraya qədər səngər qazmışdılar. Çox güclü, möhkəm mövqe tutmuşdular. Buna görə də çox şəhid verdik... 44 günlük müharibədə bizim torpaqlarımız şəhidlərimizin canı, qazilərimizin qanı bahasına alınmış...

Füzuli istiqamətinə, şəhərin özünə tərəf irəliləyərkən, qarşıda hündür bir dağın zirvəsinə çıxdıq. Oradan Füzulinin

özünü durbinlə müşahidə edirdik. Komandir heyəti ilə qrup komandirləri məsləhət üçün bir yerə toplaşmışdılar. Tapşırıq verildi ki, Füzuli şəhərinə girmək və ora bayraq sancmaq lazımdır.

Hər iki qrup hərəkətə keçdi. Ermənilər, nə qədər silah-sursatları var idi, yeri gəldi-gəlmədi, atırdılar. Məsələn, tank əleyhinə silahla əsgəri vurmazlar, amma o qədər quduzlaşmışdılar, mərmii o qədər çox idi ki, bir əsgərə bir mərmii atırdılar. İmişlidən Əmrəl Xəmmədov adlı igid bir döyüşçümüz vardı. Onu həmin tankın üstündəki NSFP silahı ilə vurmuşdular. Müşahidəçiyə dedim ki, o tankı tap, mən onu məhv edəcəyəm. Hər ikimiz müşahidə aparıb tankı tapdıq, nişangaha gətirib atəş açdım. Tankı vurdu... lüləsi havaya uçdu, özü də yandı. Yanındakı əsgərlər də yoxa çıxdılar. Əmrəlin qisasını aldığım üçün çox sevinirdim.

Döyüşdən qayıdanda bizim bir dəstəmiz pusquya düşdü. Vuruşa-vuruşa dağın zirvəsinə qalxdıq. Ermənilər yaşıl formada idilər. Hamısı mülki adamlar idilər, üzgözlərini saqqal basmışdı. 45–50 yaşda olanlar gəlib döyüşürdülər. Haradan gəldikləri də bilinmirdi. Əlbəttə, mülki əhali olsaydı, biz onları vurmazdıq. Amma onlar hərbi formada, əllərində silah bizə qarşı vuruşurdular.

Qarğabazar istiqamətində dağa qalxırdıq. Komandir məni çağıraraq dedi ki, bayaqdan erməniləri müşahidə edirik. Onlar "Satqo"ya doluşub qaçmağa çalışırlar. Onu nişan al, vur! Bu maşın təxminən 27 nəfər adam tutur. İstiqaməti soruşdum, göstərdi. Yanımdakı Qasımov Coşquna (indi qazidir) dedim ki, tez raketini gətir. Raketini quraşdırdıq.

Təxminən 3500–4000 metrlik məsafədə idik. Nişan alıb həmin məsafədən “Allahu-əkbər!” deyib vurdum. Hamısı yanıb kül oldu... Raket 5000 dərəcə istilik verir. Bir növ “bayraqdar” kimi vurur. Bir dəfə hədəfə girəndə və bir dəfə də daxildə partlayış edir. 70 sm qalınlığında dəmiri əridib içəri keçir.

Gördük ki, iki “Kamaz” sürətlə irəliləyir, adam daşıyan maşına bənzəmirdi. Yəqin ki, ya köməyə gedir, ya da əsgərləri götürüb qaçmaq istəyirdilər. Komandir dedi ki, bu maşınların ikisini də nişan al. Sonra soruşdu ki, hansını vuracaqsan? Dedim, komandir, birincini vuracağam. Arxadakını vursam, birinci qaçacaq. Qabaqdakını vursam, arxadakının yolu bağlanacaq. Nişan alıb qabaqdakı “Kamaz”ı vurdum. 2000–2200 metr məsafə olardı. “Kamaz” sürətlə gedirdi. Təxminən 50 km/saat sürəti vardı. Birdən güclü partlayış oldu. Bu, mənim raketimin partlayışına oxşamırdı, çox güclü bir partlayış səsi idi. Deməli, “Kamaz” silah-sursatla dolu imiş. Arxadakı “Kamaz” da idarəetməni itirdi və dərə ilə üzüşəyi yuvarlanmağa başladı.

Artıq Füzuli istiqamətində idik. Orada bir kənd var idi. Tapşırıgımız o kəndə girmək yox, o kəndin yanından keçib getmək idi. Amma şərait buna əl vermirdi. O kənddə erməni hərbiçilərinin olduğu görünürdü. Minomyotlardan atırdılar. Düşmənin mülki maşınları keçirdi, amma içindəkilər hərbiçilər idi. Komandirə bildirdik ki, biz buranı bu qayda ilə keçə bilməyəcəyik. Dəstənin ucu-bucağı yox idi. Komandirdən soruşduq ki, nə edək? Dedi ki, mənim komandamla vurmağa başlayın. Yoldan keçən maşınları bir-bir vurun. Hətta

ambulansın da içindəkilər hərbiçilər idi. Onlar atəş aç-aça gəlirdilər. Ambulansı vurmağa başladıq. Sürücü idarəetməni itirdi və ambulans fırlanıb aşanda arxa qapıları açıldı. Maşının içindən 2–3 hərbiçi töküldü. Qışqırışırdılar.

Ermənilər bizim humanistliyimizdən istifadə edirdilər. Bilirdilər ki, biz ambulanslara atəş açmırıq. Ona görə də, hərbiçiləri ambulanslarla daşıyırdılar. Orada şəhidlərimiz oldu. Onları həmin ambulansla gələn ermənilər vurdular...

Şəhidləri yuxarı qaldırıdım. Hərbiçi yoldaşımız Quliyev komandirə dedi ki, orada iki BTR görmüşəm, onları vurmaq lazımdır. O, BTR-ləri mənə göstərdi. Biri işlək vəziyyətdə idi, o biri isə yox. Gördüm ki, qolu sarıqlı bir erməni BTR-ə yaxınlaşır. Məsafə çox az idi, amma mən risk edib vurdum. Hətta məsafə güclə 170–180 metr olardı. Ağacların arasından atəş açdım. Şükür Allaha ki, bu cəhdim uğurlu alındı və BTR-lə birlikdə həmin erməni hərbiçi də məhv oldu.

Sonra biz Laçın dəhlizinə girdik. Kapitan Məmmədov Elvin Laçın dəhlizində yaralandı. Şükür ki, indi sağdır, qazidir. Allah şəfa versin... Təxliyə olunmağa razılaşmayıb, döyüşə davam elədi. Dəstə-dəstə irəliləyirdik.

Dağa qalxıb oradan düşməni müşahidə edirdik. Mən də Laçın dəhlizində yaralandım. 82 mm-lik minomyot mərmisi gəlib dağa çəpəki düşdü. Mərməni çanağımdan dəyib oturacağımı zədələdi. Məni oradan iki nəfər çıxartdı.

Doğrudan da, şəhid ölərkən can vermir. Mən yaralanmışdım, amma ağrı hiss etmirdim. Bir də gördüm ki, yerə qan axdı. Əvvəl bilmədim ki, nə qandır. Sonra ayağım qatlanıb o biri ayağımın altına girdi və mən yığıldım... 5 gün orada yaralı qaldım.

Döyüş zamanı belə bir hal olurdu. Yağış yağmağa başlayırdı, əsgərlər əllərini qaldıraraq Allaha dua edirdilər ki, Allahım, yağış yağdırma. Yağış dərhal kəsilirdi... Allah bizə sanki hərtərəfli kömək edirdi. Xəstələnmirdik də. Bizi qələbəyə olan ümid yaşatdı.

\*\*\*

Həsənov Cavid Sahib oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



### ƏMR DƏMİRİ KƏSƏR...

*Daxili qoşunların xüsusi təyinatlısı,  
baş çavuş Cavidin dastanı*

İlk əməliyyatımıza Füzuli rayonundan başladım. Yüksəkliklərin əksəriyyəti ermənilərin əlində olduğundan onların istehkamlarını yarmaq, keçmək asan deyildi. Qarabağın ərazisi relyefinə görə çox mürəkkəb olduğu üçün hər hansı bir tapşırığı icra etməyin öz çətinlikləri var idi, amma bizim üçün bundan şərəfli bir tapşırıq ola bilməzdi.

Füzulidən sonra növbəti istiqamət Hadruta (indiki Ağoğlan qəsəbəsi) doğru oldu. Orada elə yüksəkliklər var idi ki, Tuğ tərəfdən görünürdü. Gələnlər maşınlarımızı vururdular. Ona görə də piyada hərəkət etməyə başladım. Ağoğlan qəsəbəsində bir çox çətin tapşırıqlarımız oldu. Ermənilər yerləşdikləri əraziyə yaxşı bələd idilər, biz isə oraları görməmişdik, amma təlimlər zamanı aldığımız məlumatlar karımıza gəlirdi. Bizim xüsusi irəliləmə taktikamız var idi.

Xüsusi təyinatlılara xas olan xüsusi fəndlərlə Ağoğlana erməniləri tərksilah etdik. Əsir götürdüklerimiz də oldu. Sonra tapşırığımız Tuğ kəndi istiqamətinə getmək oldu. Yüksəkliklərin mənfur düşmənin əlində olması işimizi xeyli ağırlaşdırırdı. Elə dağlar var idi ki, onların zirvəsini fəth etmək ağılaşmış iş deyildi. Amma komandirlərimizin yüksək bacarığı, biliyi, güclü döyüş taktikası nəticəsində həmin mövqeləri düşməndən hissə-hissə geri alaraq əldə edə bildik. Mənəvi cəhətdən o qədər güclü idik ki, hər bir çətinliyə tab gətirə bilirdik. Əslində elə çətin təlimlər görmüşdük ki, bu döyüş keçdiyimiz təlimlərdən qat-qat asan görünürdü. İnsanın öz torpağı uğrunda döyüşə atılması o qədər qürurverici idi ki, o yerlərdə düşmənin olmasını qəbul etmirdik. Ermənilər torpağımıza sadəcə bir oğru kimi soxulmuş və orada elə oğru kimi də oturmuşdu. Nə qədər strateji əhəmiyyətə malik olan yüksəkliklər ermənilərin əlində olsa belə, vətən, torpaq təəssübü qorxmadan bizi irəli aparırdı. Elə igidlərimiz var idi ki, onların hətta sadəcə səsinə, adını eşidən düşmən öz postunu atıb qaçır. Azərbaycan ordusunun hər hansı cəsarətli bir zabitanı, əsgərini, xüsusi təyinatlısını görəndə erməni geri çəkilirdi. Bilirdilər ki, torpağın əsl sahibi gəlir. Elə igidlərimiz var idi ki, yaralanmalarına baxmayaraq, silahını əlindən yerə qoymurdu, tək qolla da döyüşünü davam etdirirdi. Şəhidlərimizi, ağır yaralılarımızı heç vaxt döyüş meydanında qoymur, çiyinlərimizdə daşıyırdıq.

Bizdə tapşırıqlar qrup şəklində həyata keçirilirdi. Yaralansan da, şəhid olsan da, arxanca gələn təxliyə qrupları səni oradan çıxarırdı. Biz heç vaxt düşmənin canlı qüvvəsinin

sayından və ya güclü texnikasından qorxmurduq. Xalqımızın bu qələbəyə böyük ehtiyacı var idi.

Ramiz Cəfərov adlı rəhmətlik polkovnik-leytenantımız çox güclü taktikaya malik bir komandir idi və biz belə bacarıqlı, yüksək döyüş qabiliyyətli komandirlərin rəhbərliyi altında hərəkət edirdik. Tuğ kəndində bir düşmən mövqeyi var idi, onu ələ keçirməli idik. Laçın-Şuşa yoluna gedən şəxsi heyətimiz həmin yolla təhlükəsiz şəkildə irəliləməli idi. Altı nəfər – Rauf Qənbərov, Coşqun Orucov, mən və bir neçə nəfər hərbi qulluqçu bu tapşırığı icra etməli idik. Komandirlər tapşırıq verdilər ki, yolu bağlayaraq, düşmən arxasına sızmalısınız. Şəxsi heyətimiz deyilən yüksəkliyə qalxmaqdan ötrü kiçik bir tərənə aşmalı idi. Oraya “Kiçik Qafqaz sıra dağları” deyirdilər, ancaq mən Şuşanın, Laçının dağlarına heç də “kiçik” deməzdim. Xeyli təlimlərdə, kurslarda olmuşam, amma bu cür sıldırım qayalıqlar, hündür dağlar görməmişdim. O qayaların başı daim dumanlı idi. Bəlkə də 30 il idi ki, düşmən o yerlərə ayaq basmamışdı.

Tuğdan Laçın-Şuşa istiqamətinə gedən bir yol var idi. Bu yol Qırmızı Bazar deyilən yerin yuxarı hissəsindədir. Gecə ilə, saat 3–4 radələrində o istiqamətə doğru irəlilədik. Şuşadan gələn yol oradan keçirdi. Yol köhnə yol idi. Ermənilər artıq o yolu bilirdilər və həmin yüksəklikdən bizim qüvvələri minomyotla vururdular. Tapşırığa əsasən, həmin yolu tutduq.

Altı nəfərlik qrupla gecə saat 1-dən 3-ə kimi irəliləyib, bəzi yüksəkliklərdə mövqe tutduq. Snayperimizi isə komandir aşağı tərəfdə yerləşdirmişdi. Məşəl ərazidə snayper üçün görüntü çətin olur. O, Laçın dəhlizinin çay istiqamətindəki aşağı yolu görməli idi. Tapşırığımız belə idi ki, düşmən ancaq

bizim mövqe tutduğumuz yerə yaxınlaşacağı halda onu məhv etməli idik.

Dayanacağımız yerə təxminən 200 metr qalmış erməni sanitariya maşınlarının gəldiyini gördük. Üç maşında 35 nəfər erməni şəxsi heyəti var idi. Maşınları saxladılar. Dayanıb Qırmızı Bazar istiqamətindəki yolu bir az izlədilər. Ermənilər onların arxasına sızma hərəkətimizdən xəbərsiz idilər və bunu gözləmədilər. Rauf Qəmbərov əli ilə işarə etdi: “Bəlkə yaxınlaşaq?” Düşündük ki, sayımızın az olmasına baxmayaraq, F-1-i atıb onları məhv edə bilərik. Köməkçim isə “Bəlkə gözləyək?” – dedi, çünki tapşırığı tam icra etməli və şəxsi heyətimizi bu yoldan təhlükəsiz keçirməli idik. Şübhəsiz, ermənilər yaxınlaşsaydılar, onların hər birini məhv edə-cəkdik, amma yaxınlaşmadılar.

Səhər saat 7 radələrində artilleriyamız Daşaltı istiqamətində atəş açdı. Düşmən qüvvələri yüksəklikdən geri çəkildilər. Onlar maşınlarına minərək, Şuşa istiqamətində geri qayıtdılar. Tapşırığı tam icra etdikdən sonra, şəxsi heyət tam təhlükəsiz olan o yoldan keçdi. Sonradan biz də qrupa çatdıq. Qrupumuz Laçın dəhlizinə doğru irəliləməli idik. Orada elə yüksəkliklər var idi ki, dağlar kəsmə qayalardan ibarət idi. Ayağın sürüşsəydi, bir tikən də tapılmazdı. Düşmənin dronları bizi izlədiyindən, gündüzlər meşələrdə gizlənir, axşamlar isə hava qaralandan sonra hərəkətə başlayırdı. Bu, həm dronlardan gizlənmək, həm də uzaqdan görüntü verməməkdən ötrü hərbi taktika idi.

Bir gecə o qədər duman çökmüşdü ki, bir addımlığında olan adamı belə görmək mümkün deyildi. Laçın və Şuşa dağları hündür, sıldırım qayalıqlı, meşələri isə çox sıx yer olduğundan

hərəkət etməyimiz çətin idi Komandir tapşırıq verdi ki, qruplar müxtəlif istiqamətlərdən irəliləsin. Bu, mümkün qədər az itki verməkdən ötrü idi... Birdən Rauf Qəmbərov əyilərək əlinə bir ovuc torpaq götürdü. Baxdı ki, torpaq şum torpağı kimidir və dedi: “Uşaqlar yuxarıdan gediblər. Gəlin, biz də bu istiqamətə gedək.” Beləliklə, gedib şəxsi heyətə çatdıq. Səssizliyə riayət edirdik. Düşmən arxasına sızmaq asan iş deyildi. Hər bir hərəkətimizə elə diqqət yetirirdik ki, düşmən duyub düşməsin. Böyütkən kolluqlarının, ağacların arxasında gizləndik. Axşam düşəndən sonra Daşaltı deyilən tərəfdə bir dağda, qəsəbənin üst tərəfində yerləşdik. Dağlara bələd olmadığımızdan kiçik qruplarla hərəkət edirdik. Daşaltı tərəfdə bir dağ vardı, görünüşündən yəhərə oxşayırdı. Ona “Yəhər dağ” deyirdilər. Orada kiçik qruplarla hərəkət etməyin üstünlüyü ondan ibarət idi ki, həm itki az olur, həm düşmənin cavabını verərək onları mühasirəyə salmaq olurdu.

Hava çox soyuq idi. Atəş açmağımıza mane olmasın deyərək, əlcəklərimizi əlimizdən çıxarırdıq, çünki döyüşdə idik. Hər an düşmənlə üzbəüz gələ və basqın ola bilər. Əlcəklə narahat olurduq. Ermənilər də o dağlarda saysız-hesabsız itki verdiklərindən, toplum halında hərəkət etmirdilər. Orada-burada, dağlarda 10–15 nəfərlik qruplar halında dolaşırdılar.

Mən pulemyot atıcısı olduğuma görə, silah-sursatlarım daha ağır idi. 50–60, bəzən 80 km yol qət edən zaman geyindiyin bronojilet, dəbilqə, ağır silah-sursat keçilməz meşələrdə, hündür dağlarda hərəkət edərkən çətinlik törədirdi. Pulemyotun kəməri sol çiyinimi çox incidirdi, qolum keyimişdi. Bizə beş dəqiqəlik istirahət verirdilər. Ermənilər səmaya dron qaldıran zaman gizləndik.

Çiynim keyimişdi deyə, köməkçimə dedim ki, kəməri bir az dartsın. O mənə cavab vermədi. Bir də bu sözü deyəndə, əlini ağzıma yaxınlaşdırıb, susmağı işarə elədi. Pıçıltı ilə dedi: – “Yuxarıda iki nəfər erməni gedir”. Baxdım ki, başları söhbətə elə qarışıb ki, bizim aşağıda olduğumuzu görmürlər. Dedim: “Bəlkə bunları vuraq?” Köməkçim isə “Gözləyək. Aşağı düşsələr, yaxın məsafədən vurarıq”– dedi. Qarşımızda kolluq var idi. Heç əməlli-başlı gizlənməmişdik də. Onlar düz bizim qarşımızdan, az qala 3–4 metrlik bir məsafədən keçib getdilər, görmədilər. Ermənilər yolu dönüb getdikləri vaxt digər qrupumuz onları səssizcə aradan götürmüşdü.

Biz Daşaltı meşəsinə doğru irəliləməkdə davam edirdik. Keçilməz yollarla irəlilədiyimiz istiqamətin sağ, solu və ön hissəsi ermənilərlə dolu idi. Daşaltının üstündəki meşədə yerləşəndən sonra özümüzə səngər qazdıq. Düşmənlər bizimkileri Daşaltı yolu və Qırmızı Bazar istiqamətindən gözləyirdilər. Onların ağına da gəlməzdi ki, biz maskirovka olunub orada mövqe tutmuşuq.

Səhər saat 5-də düşmənin Laçın tərəfdən 30-a yaxın kolonu gəlməyə başladı. “Qoca” ləqəbli döyüşçümüz gecəgörmə cihazı ilə müşahidə edirdi. Dedi ki, ermənilər, deyəsən, Laçından Şuşaya kömək aparırlar. Biz təxminən 100 metrlik bir məsafədə, hündürdə idik. Şuşa qalasını, Daşaltını görürdük. “Qoca” düşmənin 30 kolonu barədə komandirə məlumat verdi.

Axşam düşəndən sonra bizə tapşırıq gəldi ki, Laçın dəhlizinə doğru irəliləməliyik. Laçından Şuşaya gələn yolun Şuşaya baxan hissəsinin sol tərəfi dağ, aşağı hissəsi sıldırım qayalıqlar idi. Orada hündür bir dağı aşaraq, həmin yola çıxmalı idik. Bizim başqa bir qrupumuz isə Laçın dəhlizini

tam götürməli idi ki, şəxsi heyət o dağlara qalxa bilsin. Şuşa elə bir relyefə malik idi ki, oranı düşməndən topsuz, tanksız azad etmək ağılaşmaz idi. Bunu Azərbaycan Ordusu etdi və bu əməliyyat hər b tarixinə qızıl hərflərlə yazıldı.

Səhərə yaxın Laçından Şuşaya tərəf gələn yolun üstündə, çayın yuxarı hissəsində yerləşdik. Artıq Şuşaya hücum olunacağını bilirdik. Komandirlərimiz hücum planını hazırladılar, kimin nə iş görəcəyi barədə tapşırıqlar verildi. Həmin axşam çayın kənarında gecələdik. Artıq axşam düşüb şər qarışan vaxt mən çayın bir tərəfi ilə keçib gedəndə qarşıma bir hovuz çıxdı. Hələ indiyə qədər meşənin içində bu gözəllikdə hovuz görməmişdim. Yanında balaca bir ev də tikmişdilər. Yəqin ki, buranı ermənilər özləri üçün istirahət mərkəzi kimi düzəltmişdilər. Mənzərəli bir yerdə, möcüzəli bir görünüşü olan bu hovuz mənə elə cəlb etdi ki, yaxınlaşmaq istədim. Coşqunla Rauf çiynimdən vuraraq, “İrəli! Hovuz vaxtı deyil”– deyib güldülər. Biz yüksəkliyə qalxıb, tapşırığa əsasən, Laçın yolunun aşağı hissəsində gözləməyə başladım. Bir gün yarım orada qalmalı olduq. Susuzluqdan dodaqlarım çatlamışdı. Coşqun bronojiletin cibindən mehtərəsini (su flyaqası) çıxarıb, mənə uzatdı. Demə, çayı keçəndə oradan su götürübmüş. Suyu içdim, bulanıq idi. Coşquna dedim ki, bu nə palçıqlı sudur mənə içirdirsən? Gülüb dedi ki, Vətənin palçıqlı suyu da vitamindir.

Səhər açıldı. Laçın yolunu artıq götürmüşdük. Bir yol var idi, hansı ki, o yol nə Laçından, nə də Şuşadan görünürdü. Gündüz o yolda, Şuşaya gedən dağlarda yerləşməli idik. Bizim qalxdığımız istiqamətin sol tərəfində həm Xankəndi, həm də Kosalar kəndi yerləşirdi. Biz düşməne bir neçə istiqamətdən

hücum etməli idik ki, düşmən çəş-baş qalsın. Daşaltıda və Laçın yolunda olan qruplar isə öz tapşırıqlarını icra etməli idilər. Səhərə yaxın, ermənilər şirin yuxuda olduqları vaxt hücum keçdik. Artıq “Şuşa” sözü yazılan yerin üst tərəfində idik. Hücumdan sonra təmas başladı, atışmalar getdi.

Xankəndi yolu tərəfdən top atəşi açıldı, biz onu eşitmədik. Bu topun elə mərmisi var ki, onun səsi gəlmirdi. Mərmə düz bizim qarşımıza düşdü. Onun ancaq alovunu görə bildim. Bundan sonra nə olduğundan xəbərim olmadı, yadımda deyil. Qrup komandirimiz baş gizir Hüseynov Amilin tapşırığına əsasən, Qənbərov Rauf, Quliyev Ruslan, Ağacanov Ağabəy, gizir Mikayılov Nuranla birlikdə, yaralı olan şəxsi heyətlə məni sürüyərək döyüş meydanından çıxartdılar. Orada bizim bir həkimimiz var idi. Özü yaralı olduğu halda, döyüşçülərimizə tibbi yardım göstərirdi. Qəlpə onun qolunun sol tərəfindən bir hissəsini aparmışdı. Çox mərd oğul idi. Komandirimiz (adını çəkmirəm) tapşırıq verdi ki, yaralılar və şəhidlər dağın aşağı hissəsinə aparılsın.

Döyüş vaxtı təxliyə qruplarımızın işi, həqiqətən də, çox ağır idi. Onlar arxa cəbhədən yemək, təminat gətirir, yaralıları və şəhidləri arxaya daşıyırdılar. Təhlükəli yerlərlə – dağlarla həttə hərəkət etməyin özü belə çətin olduğu halda, yaralı və ya şəhidləri daşımaq, inanın ki, döyüşdən də ağır və riskli idi. Bir çox yerləri artıq ermənilərdən azad etməyimizə baxmayaraq, orada minalanmış sahələr var idi. Bizim təcrübəmiz, təxliyə qruplarının bu sahədəki bilikləri əsasında məhz hansı ərazilərin minalı olmasını təxmini təyin edə bilirdik. Biz çayın kənarına düşdük. Yaralılarımız su içmək istəyirdilər, amma həkim icazə vermədi, çünki ağır yaralıya

su içmək olmazdı. Kəllə-beyin travması almışdım deyə, qulaqlarım yaxşı eşitmirdi. Yaralı həkim də yanımda idi. Onun kürəyindən dayanmadan qan axırdı. Qulağıma qışqıraraq dedi ki, köynəyimi kəs. Təxliyə qrupundakı yoldaşlarla kömək-ləşib, onun köynəyini bıçaqla kəsdik. Yarasına baxa bilmədim. Ürəkli həkim idi. Dedi ki, yaramı telefonla çəkin, baxım. Ona dedim ki, bəlkə baxmayasınız, yaranızı sarıyaq? Dedi ki, mən həkiməm, nə etdiyimi bilirəm, yaraya baxmalıyam. Yarasına baxandan sonra yanındakı binti çıxarıb dedi ki, yaranın üstünə basın. Bir qolum işləmirdi deyə, kömək edə bilmirdim. Onun yarasını sarımağa başladılar. O, çox güclü insan idi. Rəngi sapsarı saralmışdı, qorxurdum ki, ona nəşə olar. Cibimdə bir ədəd snikers – şokolad var idi, çıxarıb ona verdim ki, yesin, bir az qüvvətlənsin. Biz yeriə bilmirdik, gücdən düşmüş-dük, oturmaq istəyirdik. Həkim oturmağa qoymadı, dedi ki, getmək lazımdır, burada qalmaq ölümə bərabərdir. Dedim ki, mən gedə bilməyəcəyəm. Siz gedin, arxanızca gələm. Mən ayağımın birini heç cür irəli ata bilmirdim. Onda həkim dedi ki, mən qan itirmişəm. İstəmirsinizsə şoka düşüm, onda getməliyik. Müharibədə yoldaş yoldaşa canını da verərdi. İstər komandirin olsun, istərsə də döyüş yoldaşın, fərqi yox idi. Yaralı döyüşçülərimizdən biri mənim belimdən yapışib, yeriməyimə kömək etdi. O da ayağından yaralanmışdı, amma mənə dayaq olmağa çalışırdı. Dedi ki, ölsək də, bir yerdə öləcəyik.

Biz bir xeyli yol getdik. Bilirdim ki, çox hündür olan bu dağın o biri tərəfində sanitariya məşinləri bizi gözləyir. Dizimin bağı qırılmışdı deyə, ayağımı yerə basa bilmirdim, yeriyəndə

dizim atır və yerişimə əngəl törədirdi. Dönüb bir dağa, bir də ayağıma baxdım. Bu, mənim yeriyə biləcəyim yol deyildi. Həm də yağış yağmışdı deyə, yer yaş idi. Üzüyuxarı qalxmağa üç dəfə cəhd etsəm də, qalxa bilmədim, sürüşüb düşürdüm. Yuxarıda bizi gözləyən qruplar var idi. Oradan iki nəfər köməyə gəldi. Silahın kəməmindən tutacaq düzəldilər. Mən kəmərdən tutub, onların dalınca, demək olar ki, sürünürdüm. Nəhayət, sanitar maşınlarına çatdıq. İlk tibbi yardım edildi, qan itirənlərə sistem qoşuldu və bizi təxliyə etdilər. Biz yaralanan vaxt döyüşlər artıq Şuşanın tam mərkəzində gedirdi. Azərbaycan bayrağının Şuşa qalasına sancılması xəbərini eşidəndə biz çox sevindik.

Xüsusi təyinatlılarda belə bir deyim var: “Əmr dəmiri kəsər”. Hər hansı tapşırıq bizim canımız, qanımız bahasına da olsa, yerinə yetirilməlidir. Ordumuzun hər bir əsgəri, zabiti üçün tapşırığı icra etmək – şəhid olmağı gözə almaq deməkdir, çünki Vətən, xalq taleyini bizə əmanət edib. Əmanətə isə xəyanət olmaz. Xəyanətkar düşmənimizi torpaqlarımızdan iti qovan kimi qovduq. O torpaqları qanımız, canımız bahasına düşməndən azad etdik. Qanla yoğrulmuş torpağımız – Vətəndir!

Şəhid olan igid qardaşlarımızın ruhu qarşısında baş əyirəm! Onları heç zaman unutmam. Vüqar Cəfərov düşməne çoxsaylı zərbələr vuran döyüşçü idi. Nə qədər yüksək rütbəli erməni zabitlərini, əsgərlərini məhv etmişdi. Gözəl qaməti var idi. Düşmənin qarşısında dik dayanıb döyüşürdü. Ləqəbi “Dik” idi. Həmişə deyirdik ki, Vüqar, əyil, düşmən səni vurur. Əyilməzdi... belə ürəkli oğlan idi. Döyüş komandirimiz var idi – baş leytenant Kamran Kazımov... elə bil, ürəyinə dammışdı

ki, şəhid olacaq. Deyirdi ki, elə bir yerə ucalacağam, heç kim məni unutmayacaq. Elvin Məmmədov, Tərlan Eyniyev, Ceyhun Rzayev, Əsgər Əhmədov, Hilal, komandirimiz polkovnik-leytenant Ramiz Cəfərov, pulemyotçu Mikayıl Mikayılzadə və Quba rayonundan Orxan Ömərov – belə şəhid qardaşlarımızın adları zəfər tarixinə qızıl hərflərlə yazılmalıdır.

\*\*\*

İbadov Şamo İsrafil oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Hərbi xidmətdə fərqlənməyə görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı,

“Laçının azad olunmasına görə” medalı



## KÜLƏ DÖNƏN TOPXANA MEŞƏSİ

*“İbad” ləqəbli Şamonun dastanı*

(Mən öz “İbad” ləqəbimi 1992-ci il döyüşlərində ermənilərə qarşı qəhrəmancasına vuruşan kəşfiyyatçı İbad Hüseynovun adından götürmüşəm).

Artıq Hadrut və Şuşanın bir-iki kəndi alınmışdı. Növbəti döyüşlərimiz elə o istiqamətdə idi. Bir gün əvvəl meşədə gecələdik. Ertəsi gün yola çıxdıq. İki gün yol getdik. Şuşanın kəndlərinə çatanda artıq bizim maşın karvanını vurmağa başladılar. Qəlpələr maşını tutmadı, amma yuxarıda oturan əsgərlərdən birinin dizini yaraladı. Sürücülərimiz dayanmadılar. Onlar “Ural”ları BMV kimi sürürdülər.

Topxana meşəsi yaxınlığında, meşəyə girməmiş 500 metrlik dərinliyi olan yarganla düz aşağı düşdük. Bu vaxt xüsusi təyinatlıların bir qrupu da yuxarıdan aşağı düşürdü. Artıq onlar mövqeləri dəyişib təhvil verirdilər. Şəhid və yaralılar var idi, onları aşağı endirirdilər, taqətdən düşmüşdülər. Onlara kömək edib şəhid və yaralıları təxliyə etdik.

Elə bir yerə girmişdik ki, sağ və sol tərəfimiz düşmən idi. Hələ ordu Şuşaya, Daşaltıya girməmişdi. 2–3 saata yuxarı qalxdıq. Təxminən futbol stadionu boyda bir yerə gəlib çatdıq. Meşədəki ağaclar o qədər sıx idi ki, kökləri az qala bir-birinə dolaşmışdı. Ona görə də torpağı qazmaq olmurdu. Hər ağacın dibində bir az yer açıb mövqə tutduq. Saat 11 radələrində döyüş başladı.

Düşmən bizim orada olduğumuzu bilirdi. Bizim ağır silahlarımız, tank əleyhinə qumbaraatanlarımız, F–1-lərimiz var idi. Minomyot mərmilərindən ölmək istəmirdik. Üzbəüz döyüşdə isə bizi öldürmək asan deyildi. Onların buna heç cəsə-rəti də çatmırdı. Minomyot mərmisinin isə hara düşəcəyini bilmirsən. Hər an gəlib yanına, üstünə düşə bilərdi. Bir də görürdün ki, döyüş yoldaşın artıq şəhiddir. Minomyot mərmisi Azad adlı bir döyüşçümüzün yanına düşüb bronojiletini parçalamışdı. Bronojilet zərbədən açılmışdı. Təxminən 3–4 dəqiqə sonra şəhid oldu. Su istəyirdi, titrəyirdi... O, daim öz xeyallarından, öz gələcəyindən söhbət açardı. Yoldaşı rəhmətə gedmişdi, bir qızı vardı, həmişə ondan danışırdı. Müəyyən müddət bir yerdə olduğun insanı tanıyırsan, ən azı ona öyrəşirsən, itirmək istəmirsən... Bir az əvvəl su aldığıın, yemək bölüşdüyn bir insan... bir də baxırsan ki, yanında yoxdur... O hissi yaşamaq, bununla barışmaq istəmirsən. Adam belə bir vəziyyəti özünə sığışdırma bilmir. Döyüş meydanında ölümü düşünmürsən, ölümdən qorxmursan...

Ermənilər qorxularından bizə yaxınlaşmırdılar. Bizdən təxminən bir kilometr uzaqda dayanıb atəş açırdılar. Bu yerlərin qeyri-adi təbiəti var idi. Axşam düşəndə ətrafı sıx duman bürüyürdü, göz-gözü görmürdü. Müşahidə apara

bilmirdin. O qədər sakitçilik idi ki, addım atanda yarpaqların xışıltısı eşidilirdi. Ağaclar bir-birinə o qədər yaxın bitmişdi ki, uzanmağa yer yox idi. Ağacların arasına girirdik. Mən qaya ilə ağacın arasına girib, silahımı düz cığır istiqamətinə yönəlmişdim. Birdən-birə minomyot mərmisi yanımdakı ağaca dəydi. Ağac parçalanıb üstümə yığıldı və zərbə dalğası məni aşağı sıxdı. Yarım saata yaxın heç nə eşitmədim. Tərpənmək istəməirdim, fikirləşirdim ki, artıq hərəkət edə bilməyəcəyəm, ağır yaralanmışam. Yavaş-yavaş əllərimi, ayaqlarımı tərpətdim və hiss etdim ki, salamatam. Ağacı üstümdən atdım, ayağım çöldə qalmışdı. Fikirləşdim ki, ayağımı içəri salım ki, qəlpə ayağımı götürməsin. Təxminən 2–3 saniyə çəkdi, ayağımı içəri salan kimi, iri bir qəlpə gəlib düz ayağımın yanında torpağa girdi.

Bizim döyüş sursatımız azalmışdı, qənaətlə işlədirdik. F–1-ləri açıb hazır saxlamışdıq ki, yaxınlaşanda üstlərinə tullayıb onları birdəfəlik yox edək. Düşmən qorxub yaxın döyüşə girməkdən çəkinirdi. Tapşırığımız bu idi ki, son damla qanımıza qədər Topxana meşəsinin bu yüksəkliyini əlimizdə saxlayaq. Tarixdən də bilirdik ki, 1992-ci ildə, Topxana meşəsində qızgın döyüşlərimiz olub. Orada çox şəhidlər vermişik. Onların qisasını almalı idik... İndi Topxana meşəsində salamat ağac yox idi... Torpaq da külə dönmüşdü...

Xüsusi təyinatlılarımız Daşaltıdan girib qayalıqla qalxaraq, düşmən tərəfə keçməli idilər. Bunun üçün biz düşmənin diqqətini yayındırmalı idik. Susuzlamışdıq. Aşağıda bulaq var idi, təxminən 150 metrlik məsafədə idi. Mən heç kimə demədən bulaqdan su gətirmək istəyirdim. Oraya getmək üçün sıldırım qayalıqdan aşağı düşməli idin. Orada

başqa bölmənin əsgərləri var idi. Bulağa düşəndə əsgərlərdən biri işıq yandırdı. Qışqırdım ki, işığı söndür! Mənim səsım bəlkə də ona çatmamışdı, işığı görənlər ermənilər həmin yerə dərhal minomyotdan atəş açmağa başladılar. Yerə uzandım, sonra ayağa qalxıb əsgəri səslədim. O da salamat idi. Mən geriyə susuz qayıtmalı oldum. Mən gələndə uşaqlar mənə elə baxırdılar ki... Hamı su gözləyirmiş...

Yüksəkliyi qalxdıq. Ermənilər bizim arxadan gələcəyimizi gözləməyirdilər. Bundan xəbərsiz idilər. Biz isə artıq cığırla onların arxasına sızmışdıq. Onların bütün mövqeləri üzə dəyəyə tərəf qazılmışdı və özləri də həmin istiqamətdə durmuşdular. Dərəyə tərəf mühafizə qoymuşdular. Xüsusi təyinatlılardan üç qrup ayrılıb aşağı düşdük. Ermənilərə, təxminən 15 metrlik məsafədə yaxınlaşdıq. Onlar hələ də bizi görmürdülər. Danışırtdılar, səslərini eşidirdik, kofe, su içirdilər. Bir tərəfdə kolonka qoyub, mahnıya qulaq asırdılar. Ümumiyyətlə, çox rahat, arxayın idilər. Ağıllarına da gəlmirdi ki, bir azdan məhv olacaqlar.

Bizə hücum əmri gəldi. Rabitə əlaqələri dayandırıldı. Təxminən 30–40 nəfərlə 200 nəfər erməninin üstünə "Allahu-əkbər!" deyib hücumə keçdik. (Qalanlarımız isə ehtiyatda qalmışdı). Onlar elə bu sözü eşidəndə dəli olurdular, özlərini itirirdilər. Böyük ruh yüksəkliyi ilə irəliləyirdik. O anda ölümü fikirləşməirdik. Güllə gəlib yanından keçir, çəkinmərsən, düşmənin üstünə yeriyərsən. Təxminən 3–4 km irəliləyib, erməniləri qovduq, xeyli qabağa getdik. Yaralılarımız olsa da, şəhidimiz olmadı. Onların bir sanitər maşını ələ keçirdik, hərbi qənimət kimi bizdə qaldı. Bir əsgərimiz, az qala, on əsgərin yerinə döyüşdü. Biz buradan ermənilərin üstünə

qışqıraraq rus dilində deyirdik ki, qaçmayın, gözləyin. Onlar isə dayanmayıb qaçırdılar.

Axşam düşmüşdü və biz artıq ikinci basqına hazırlaşırıdıq. Döyüş qabağı dincəlirdik. Haradasa saat 4–5 radələrində ratsiya ilə xəbər gəldi ki, Paşinyan təslim olub.

Heç vaxt unuda bilməyəcəyim məqamlar var... Daşaltıya düşəndə yolun kənarında şəhidimizi gördüm. Üzünü örtmüşdilər, açıq idi... Elə bil üzündən nur yağırdı. Döyüş vaxtı, elə indi də həmişə onun üzünün nuru gözlərim önünə gəlir... Bütün şəhidlərimizin üzü belə nurlu idi...

\*\*\*

General-mayor İbrahimov Elçin Zaur oğlu



SKAN ET

## SƏNDƏN ÖTRÜ CAN VERMƏYƏ CÜMLƏ HAZIRIZ...

*Sərhədçilərin dastanı*

Bizim üçün vətən elə sərhəddən başlayır. Bu gün fəxrlə deyə bilərik ki, Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədlərini vətəni canı qədər sevən igid oğullarımız qoruyur. Lakin Ermənistanın sərhədlərini Rusiya Federal Təhlükəsizlik Xidmətinin Sərhəd Qoşunları mühafizə edir. Bax, bizim düşmənlə fərqli cəhətimiz də budur – Vətəni yad əllərə etibar edə bilmərik.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin dəfələrlə törətdikləri təxribatlara tərəfimizdən daim layiqli cavab verilmişdir. Belə təxribatlardan biri də 2020-ci il, sentyabr ayının 27-də baş verdi. Artıq düşməne, sözün əsl mənasında, layiq olduğu cavabın verilməsi vaxtı çoxdan gəlib çatmışdı. Bu müharibə Azərbaycan xalqı üçün ölüm-dirim məsələsi idi. Düşmənin növbəti təxribatına elə bir cavab, elə bir dərs verilməli idi ki, bir daha müqəddəs vətən torpaqlarımıza nəinki təcavüz etmək, bu fikri ağılından belə keçirmək onu qorxuya salmış olsun.

Vətən uğrunda başlayan 44 günlük müharibədə Dövlət Sərhəd Xidmətinin sırası əsgərindən generalına kimi – bütün şəxsi heyəti ulu əcdadlarımızdan bizə əmanət olan torpaqlarımızın sərhədlərini bərpa etmək üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyevin vətən torpaqlarının 30 illik düşmən işğalından, əsarətindən xilas olunması haqqında verdiyi əmri böyük sevinc və şadlıqla qarşıladı. Bütün vətən övladları kimi, Azərbaycan sərhədçiləri də bu əmri yerinə yetirmək üçün böyük iftixar və qürur hissi ilə döyüşlərə qatıldılar.

Böyük Çin mütəfəkkiri Sun-Tszunun “Hərb sənəti” adlı bir əsəri var. Əsərdə belə bir ifadə var: “Sən düşməni zəif yox, güclü bilməlisən ki, özünü daha güclü sayıb, güclü düşmənlə vuruşmağa hazır olasan”. Dövlət Sərhəd Xidmətində döyüş qabiliyyətinin yüksəldilməsi, tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün zəruri imkanların yaradılması prosesinə təqribən 10 il bundan əvvəl başlanılmışdı. Təbii ki, bu sahədə olan layihələr tamamilə məxfi saxlanılırdı.

Dövlət Sərhəd Xidmətinin tərkibində Çevik Hərəkət Qüvvələrinin formalaşdırılması prosesi, hərbi qulluqçuların peşəkar hazırlıq səviyyələrinin yüksəldilməsi, onların real döyüş şəraitində döyüşə girmək, döyüş aparmaq bacarıqlarının formalaşdırılması, mütəmadi olaraq hərbi təlimlərin keçirilməsi müharibədə üstünlük qazanmağımızda böyük rol oynadı. Hərbi qulluqçuların maddi-texniki təminatı, əşyaları, hərbi formasına qədər hər bir məsələ düşünülmüşdü.

Məşhur rus generalı Suvorovun sözləri ilə desək, “Təlimdə ağır olan döyüşdə asan olar.” (Тяжело в учении,

легко в бою). Məhz o təlimlərin sayəsində sərhədçilərimiz özləri ilə təxminən 30–40 kiloqramlıq yük götürərək dağları, sıldırım qayaları asanlıqla çıxıb, lazım gəldikdə daşın üstündə, soyuqda yata, günlərlə ac-susuz, yuxusuz qala bilirdilər.

44 günlük Vətən Müharibəsində An-2 təyyarələrinin tətbiqi düşmənin havadan müdafiə sisteminin aşkarlanmasına və məhv edilməsinə yönəlmiş taktiki döyüş fəndi idi. Amma Dövlət Sərhəd Xidməti tərəfindən An-2 təyyarələrinin alınması qərarı o vaxt çoxlarına təəccüblü gəlmişdi. Hətta bu fikri “səhv addım” adlandıranlar da az deyildi: “Metalloma niyə bu qədər pul xərclənir?”, “Onun modernləşdirilməsi kimə və nəyə lazımdır?”, “Sərhəd Xidməti hara, An-2 təyyarəsi hara?” – bütün bu suallar o vaxtlar cavabsız qalırdı, çünki An-2 təyyarələrinin döyüşlərdə tətbiq olunması haqqında söylənilən bir kəlmə belə niyyət və planlarımızı aşkara çıxara bilirdi. Bu, An-2 təyyarələrinin sirrinin açılmasına və gələcəkdə döyüşlər zamanı onlardan istifadənin effektivliyinə zərər verə bilirdi. Bütün sualların cavablarını isə 44 günlük döyüşlərdə verdik. Bu fənd düşmən üçün çox gözlənilməz və sarsıdıcı oldu. Açıq səma əməliyyatlarında An-2 təyyarələrinin tətbiqi zamanı düşmən atəş açır və bununla da, onların hava hücumundan müdafiə sistemləri aşkar olunaraq, bizim tərəfimizdən məhv edilirdi. Mübaligəsiz deyə bilərəm ki, An-2 təyyarələrinin döyüşlərdə tətbiqi XXI əsr müharibələrinin ən yeni hərbi fəndlərindən hesab edilir. Təsadüfi deyil ki, hazırda Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Vətən Müharibəsində istifadə etdiyi hərbi, taktiki hücum və müdafiə fəndləri dünyanın tanınmış hərbi təhsil müəssisələrinin dərslərinə salınmışdır. Bu

dərslərlərin əsas mövzularından biri də An-2 təyyarələrinin döyüşlərdə tətbiqidir.

Dövlət Sərhəd Xidmətində pilotsuz uçuş aviasiyasının yaradılması da önəmli addımlardan idi. 44 günlük müharibə dövründə düşmənin hərbi qulluqçularını vahiməyə salan, onların kabusuna çevrilən haropların istifadəsi də düzgün düşünülmüş strategiya idi. Haropların səsini belə eşidəndə düşmən əsgərləri vahiməyə düşərək, silahlarını atıb qaçırdılar. Bu isə düşmənin psixoloji məğlubiyyətinə zəmin yaradırdı. Bu müharibə dövründə haropların idarə olunması məhz Dövlət Sərhəd Xidmətinin peşəkar hərbi qulluqçuları tərəfindən həyata keçirilirdi. Kompüter arxasında oturaraq, pultla dronu idarə edən gənc hərbiçilərimiz qələbənin qazanılmasına ciddi töhfə verdilər. Bizim qəhrəmanların fəaliyyətini, faktiki olaraq, bütün dünya izləyirdi. “Bunu Azərbaycan özü etmir”, “Azərbaycana dəstək verənlər var”, “İsraildən gələn xüsusi heyət idarə edir”, “Türklər “bayraqdarları” idarə edirlər” və s. fikirləri yayanlar yaxşı bilirdilər ki, ordumuz müzəffər Ali Baş Komandanın döyüş əmrini yerinə yetirmək üçün yüksək hazırlıq səviyyəsində idi. Məhz Silahlı Qüvvələrimizin tərkib hissəsi olan Dövlət Sərhəd Xidmətinin yüksək döyüş hazırlığının nəticəsi idi ki, 24 saat ərzində düşmənlə döyüş-döyüşə 105 km məsafəni (Xudafərin körpüsünün yaxınlığından Zəngilana qədər) piyada qət edərək, ildırım sürəti ilə sərhədlərimiz boyunca irəliləmişdilər.

Füzuli istiqamətindən döyüşlərə başlayaraq, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Hadrut və Şuşanın azad edilməsi uğrunda gedən qanlı döyüşlərdə iştirak edən Azərbaycan sərhədçiləri

Azərbaycanla Ermənistanın dövlət sərhədinədək olan böyük bir ərazini düşməndən azad etdilər. Bu, Azərbaycan sərhədçisi üçün, ümumiyyətlə, bir Azərbaycan kişisi üçün şərəf və qürur məsələsi idi. Azərbaycan əsgəri, zabiti torpaqlarımızı azad etmək bacarığını və onun uğrunda ölməyə hazır olduğunu göstərdi. Azərbaycan Himnindəki “Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız! Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadirik!” – sözləri 44 günlük müharibədə öz isbatını tapdı.

Dövlət Sərhəd Xidmətinin quruda gedən əməliyyatlarına general-leytenant İlham Mehdiyev, pilotsuz uçuş aparatlarının düşməne qarşı tətbiqi əməliyyatlarına isə general-leytenant Əfqan Nağıyev rəhbərlik edirdi. Ümumi rəhbərliyi Dövlət Sərhəd Xidmətinin rəisi, general-polkovnik Elçin Quliyev həyata keçirirdi. Həmin günlər bizim üçün gecə ilə gündüzün heç bir fərqi yox idi. O günlərdə arxa cəbhədə xidmət edən DSX-nin bütün şəxsi heyəti öz xidməti vəzifələrini yerinə yetirməklə yanaşı, döyüşlərə göndərmələri haqqında əmrin nə zaman veriləcəyini səbrsizliklə gözləyirdilər. Azərbaycan sərhədçilərinin döyüş əməliyyatlarına göndərilməsi haqqında raport və müraciətləri minlərlə idi, çünki bu dəfə döyüş əməliyyatları əvvəlkilərə bənzəmirdi. Çox qızgın, amansız döyüşlər gedirdi və hər bir sərhədçi öz şərəf dastanını yazmaq arzusu ilə döyüşə can atırdı. Müzəffər Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə rəşadətli silahlı qüvvələrimiz hər gün neçə-neçə kəndlərimizi, qəsəbələrimizi və şəhərlərimizi düşmən işğalından azad edir, hər gün tarixə yeni bir qəhrəmanlıq dastanı yazırdılar. Ermənistan silahlı qüvvələrinin Füzuli rayonunun Kənd Horadiz istiqamətində əks-hücum əməliyyatı başlayanda elə bir vəziyyət yaranmışdı ki, düşmənin bu

əməliyyatı uğurla nəticələnsə idi, bizim böyük bir qrupumuz əsas qüvvələrimizdən ayrılaraq mühasirəyə düşəcəkdə. O günləri xatırlayanda o həyəcanlı, təhlükəli anları sanki yenidən yaşayıram. Həmin döyüşdə düşmənin 14 tankı 2 saat ərzində Dövlət Sərhəd Xidmətinin pilotsuz uçuş aparatları tərəfindən məhv edildi. O tankların gizli hərəkəti də bizim hərbi qulluqçularımız tərəfindən aşkarlanmışdı. Xüsusi qeyd etməliyəm ki, düşmən həmin tankları əvvəlcədən "maskirovka" edə bilmişdi. Tanklar yalnız hərəkət edən zaman sərhədçilər tərəfindən aşkar edilmişdi.

Birinci Dünya Müharibəsindən sonra formalaşmış belə bir ifadə var ki, generallar həmişə keçmiş döyüşə hazırlaşır, yəni döyüş başa çatır, amma həmin döyüşdə qazanılmış təcrübə əsasında generallar öz gələcək planlarını qururlar ki, növbəti döyüşdə o təcrübədən yararlansınlar. Ermənistan generalitetinin də ağılları ötən əsrin sonlarına getmişdi. Düşündükləri döyüş taktikaları 90-cı illərin taktikası idi. Hərçənd ki, ermənilər minomyotların və faqotların (tank əleyhinə raket kompleksi) dəqiq atışları ilə qürrələndirdilər, amma bunun da bir səbəbi var idi: ermənilər işğal etdikləri ərazini illərlə qarış-qarış gəzərək, onun müdafiəsini təşkil etmiş və istehkamlar qurmuşdular. Bizim hərbi bölmələrimizin hücum üçün əlverişli olan bütün nöqtələrini dəqiq müəyyən etmişdilər. Odur ki, minomyotların və faqotların hədəfi dəqiq vurması heç də onların yüksək səviyyəli hərbi texnika-malika olmasa demək deyildi. Lakin Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin müasir döyüş taktikası artıq XXI əsrin müharibə strategiyasına uyğun idi. Pilotsuz uçuş aparatlarının döyüşdə tətbiqinə geniş yer verilməsi düşməni çaş-baş salmışdı və bu

taktikanın qarşısını almaq üçün düşmənin yetərinə nə silahı, nə texnikası, nə də peşəkarlığı var idi. Onların malik olduqları hava hücümündən müdafiə sistemlərinin imkanları döyüş təyyarələrinin, raket sistemlərinin zərərsizləşdirilməsinə istiqamətlənmişdi. Ermənistan silahlı qüvvələrinin arsenalında olan silahlar artıq XXI əsr müharibələrində işə yaramırdı. Onların məşhur "Ohanyan səddi" adlı yeraltı bunkerləri var idi, onu da Azərbaycan Silahlı Qüvvələri çox tez bir zamanda darmadağın etdi və bundan sonra böyük taktiki üstünlük əldə edərək, geniş ərazilərdə sürətli hücum əməliyyatlarının həyata keçirilməsinə imkan yaratdı. Əlbəyaxa döyüşlərdə, üzbəüz atışma şəraitində Azərbaycan əsgərinin istər psixoloji, istər taktiki döyüş hazırlığı düşməndən qat-qat yüksək idi. Fəxrlə deyə bilərik ki, Dövlət Sərhəd Xidmətinin snayperlərinin göstərdikləri nəticə hər b tarixinə yazıla bilər. Əgər dünyada snayperlərin 1000 metrədən bir az çox məsafədə vurmağı böyük nailiyyət hesab edilirdisə, bu, bizim snayperlər üçün çoxdan adılşmışdı. Azərbaycan əsgərinin yaralananda belə düşmənin üzərinə getməsi, öz yaralı yoldaşını döyüş meydanından çıxararaq çiyinlərində, qayaların üzərinə dırmaşaraq daşması faktı da düşməni sarsıtmışdı.

Mükəmməlliyyənin sərhədi yoxdur. Hər şeyə hazır olmaq heç də hər zaman mümkün olmur. Komandirlərin ən böyük bacarığı ondan ibarət olmalıdır ki, konkret vaxt və məkan çərçivəsində tabeliyində olan imkanlardan düzgün yararlansınlar, ən optimal formatda qarşıya qoyulan döyüş tapşırığını yerinə yetirsinlər. Bu da artıq komandirin biliyindən, bacarığından, təcrübəsindən, hətta kreativliyindən asılı olan xüsusiyyətlərdir. Fəxrlə deyə bilərəm ki, Bartaz yüksəkliyinin

alınması bizim sərhədçilərimizin peşəkarlığı, ani qərar vermək bacarığı və qəhrəmanlığı nəticəsində mümkün oldu.

1993-cü ilin oktyabrında, Zəngilan işğal olunanda Bartaz yüksəkliyi düşmənin əlinə keçmişdi. Bartaz, Şükürataz, bir də Sığırt Zəngilanda elə nöqtələr idi ki, oradan 70 km-dək perimetri görmək olurdu. Bartazdan baxanda, nəinki Ermənistan, hətta Ordubad da görünürdü. Bartaz dağlıq ərazi idi. Ermənilər həmin yüksəkliyə yaxınlaşan bütün qüvvələri atəş altında saxlayırdılar. Azərbaycanın ikinci yatağı olan Vejnəli qızıl yatağı ermənilər tərəfindən xüsusi nəzarətə götürülmüşdü. Onların xaricdən cəlb etdikləri işbazlar burada böyük qızıl zavodu tikmişdilər. Burada Azərbaycana məxsus qızıl çıxarılarq, xarici ölkələrə daşınırdı. Tək qızılı yox, bizə aid olan bütün faydalı qazıntıları, mineralları oğurlayıb aparırdılar. 2269 metr yüksəklikdə olan Bartaz zirvəsini düşməndən azad etmək üçün bizim tərəfimizdən çox mürəkkəb bir döyüş əməliyyat planı hazırlanmışdı. Həmin planın həyata keçirilməsinə həmlə qrupunun başçısı, mayor Mahmud Şükürov rəhbərlik edirdi. Hazırladığımız əməliyyat planı uğurla nəticələndi. Düşmən qüvvələrinin bir hissəsi məhv edildi, digər hissəsi isə silah-sursatlarını ataraq qaçdılar. Bu ağır əməliyyatı şəxsi heyətimiz itkisiz başa vurdu.

Düşmənin döyüş mövqelərinin ələ keçirilməsi və yaşayış məntəqələrinin azad edilməsini nümayiş etdirən ən son məqam – bayrağın sancılmasıdır. Bayrağın sancılması o deməkdir ki, həmin ərazilər artıq qalibə məxsusdur. Hər dəfə yeni yaşayış məntəqəsinin alınması, orada bayrağımızın dalğalandırılması xəbəri cənab prezidentimiz, müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev tərəfindən Twitter səhifəsində

elan ediləndə xalq tərəfindən böyük coşqu və qürurla qarşılanırdı. Bakının bütün küçələri əllərində bayraq tutan insan seli ilə dolurdu. Biz bir idik və bu qələbə bizə çox lazım idi. Azərbaycan xalqı beşikdə yatan körpəsindən tutmuş, ağsaqqalına, ağbirçəyinə qədər cənab Ali Baş Komandanın ətrafında dəmir yumruq kimi birləşmişdi. Müharibə dövründə kasıb bir kişinin – Hikmət babanın gəlib öz təqaüdünü Müdafiə Fonduna köçürməsi xalqın birliyinin simvolu idi. Nə qədər vətəndaşlar, sahibkarlar, imkanlı şəxslər, hətta imkansızlar belə hərbi qulluqçulara yemək, paltar, isinmək üçün vasitələr, bir sözlə – hər şey göndərirdilər. Nişanlı qızlar, təzə gəlinlər öz cehizlik yorğan-döşəklərini döyüşən igid nişanlılarına, ərlərinə, qardaşlarına göndərirdilər ki, istirahət etmək üçün azacıq bir zaman, imkan tapdıqda bu qırmızı zərxara, ipək yorğan-döşək üstündə rahatlansınlar. Bu müharibədə Azərbaycan xalqı bir daha öz birliyini, mübarizliyini, vətənpərvərliyini nümayiş etdirdi.

Doğrudur, deyirlər ki, kişilər ağlamaz, amma bu səhnələri gördükdə göz yaşlarını saxlamaq çox çətindir. Bu, çox qürurverici anlar idi. Təbii ki, müharibə itkisiz olmadı... Dövlət Sərhəd Xidmətinin şəxsi heyətindən 47 şəhidimiz, 200-ə yaxın yaralımız oldu. Allah şəhidlərimizə rəhmət ələsin, qazilərimizə də can sağlığı versin. Biz bütün bunlara görə çox üzülürük.

Qarabağda döyüşən ermənilər yaxşı bilirdilər ki, bu torpaqla onların heç bir bağlılığı yoxdur. Doğrudur, döyüşən hərbiçilərimizin böyük əksəriyyəti Qarabağı görməmişdilər, amma bilirdilər ki, bu torpaq onların əcdadlarının, atababalarının yurdu, yadigarı və onlardan qalan müqəddəs bir

mirasdır. Məmməd Arazın gözəl bir deyimi var: “Torpaq, uğrunda ölən varsa, Vətəndir”. Biz əmin idik ki, qələbə bizim olacaq... Məğlub ola bilməzdik, çünki bu məğlubiyyət Azərbaycanın əbədi məğlubiyyəti demək idi...

Müharibədən sonra Dövlət Sərhəd Xidmətinin hərbi birləşmələri tərəfindən keçirilən döyüş əməliyyatları təhlil edildi. Əməliyyatların keçirilməsi, silah-sursatlardan, texnikadan istifadə qaydaları, taktiki fəndlər və s. məsələlər müzakirə olundu. Gələcəkdə döyüş texnikasının effektivliyini artırmaq məqsədi ilə yeni silahların alınması, hərbiçilərimizin döyüş taktikalarının daha da təkmilləşdirilməsi sahəsində lazımı işlərin görülməsi nəzərdə tutulurdu. Müharibədən sonra Dövlət Sərhəd Xidməti Azərbaycanın Ermənistanla dövlət sərhədinin mühafizəyə götürülməsi kimi çətin, məsuliyyətli və şərəfli bir vəzifənin icrasına başladı. O ərazilərdə heç bir sərhəd-mühafizə infrastrukturunu – sərhəd zastavaları, sərhəd-döyüş məntəqələri, heç bir müdafiə mövqeləri yox idi. Azərbaycan – İran sərhədinin keçmiş SSRİ dövründən qalan və düşmən tərəfindən dağıdılmış, məhv edilmiş sərhəd zastavalarını oktyabr ayından başlayaraq bir-birinin ardınca, müharibə şəraitində bərpa edərək, orada Azərbaycan bayrağını dalğalandırdıq.

İnsan üçün həyatda mümkün olmayan heç nə yoxdur. Sadəcə hər işə ürək qoymalısan ki, o iş alınsın. Yeni çəkilmiş Zəfər Yolundan bizim sərhədçilərimiz də fəxrlə keçirlər. Bu, bizim üçün böyük şərəfdir, çünki biz övladlarımıza, gələcək nəsillərə haqqında qürurla danışa biləcəyimiz tarixi bir dastan yazdıq.

Məmmədov Anar İbrahim oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı” adı,

“Vətən müharibəsi iştirakçısı” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Zəngilanın azad olunmasına görə” medalı



## “ÜÇ NÖQTƏ” YÜKSƏKLIYINI ALMAQ SON TAPŞIRIĞIMIZ OLDU...

*Qəhrəman sərhədçi Şahinin dastanı*

Gecə idi. Cəbrayılın Hacılı kəndində yerləşdik. Ermənilər bizi pulemyotdan, topdan atəşə tutdular. İlk dəfə orada real döyüş səhnələrini yaşadım. Hacılı kəndinin müdafiəsini təmin etdik. Arxasınca Hüseyinlər, Mirək və Kavdar kəndləri də Dövlət Sərhəd Xidmətinin sərhədçiləri tərəfindən işğaldan azad edildi. Sonra istiqamətimizi Arazqırağına çevirdik, Sarıcallı kəndi istiqamətinə getdik. O kənddə biz faciələr yaşadım. Gözümüzün qarşısında komandirimiz Vüsal Sultanov düşmən pulemyotçusu tərəfindən vuruldu. Güllə ağız nahiyəsindən girib, göz nahiyəsinin almasıq sümüyündə dayanmışdı. Təsəvvür edin ki, fərqi sarğı paketini (ona “И П П” deyirik) yarasına nə qədər qoyurduqsa, qan dayanmırdı, sakitləşmirdi. Onun iniltisi hələ də qulaqlarımdan getmir. Komandirimizi təxliyə etdik (hazırda sağdır).

Sarıcallı kəndində ilk şəhidimiz oldu. Orada bir müddət dayandıq. Müdafiə sistemi qurduq. Əmirvarlı səddində düşmənin 3-cü ešelonu yerləşirdi. Bu sədd Arazqırağından başlayıb, Cəbrayıl rayonuna qədər, silsilə şəklində uzanırdı.

Üç qrup idik. Gecə saat 12-də bazadan çıxdıq. Səhər saat 5-in yarısı olardı. Artıq biz o səddin üzərinə çıxdıq. Düşmən bizi başqa bir yoldan gözləyirdi. Həmin o səddə bir yol gedirdi, qalanı val idi. Ona "tank valı" deyirlər. Tank valı tankın, zirehli texnikanın hərəkət edə bilməməsi üçün maneədir. O yolda bir cığır buraxmışdılar ki, biz oradan keçəndə pusquya düşək və bizi çarpaz atəşə tutsunlar, ancaq biz də hiylə işlətdik. Onları aldatdıq. Orada təxminən 1 km məsafədə qamışlıq var idi. Girdik ora. Tikanlar əllərimizi al-qan etmişdi. Üç mobil qrupla başqa bir istiqamətdə, dolanbac yolla keçdik. Bir qrupumuz atəş-dəstəkdə dayanmışdı, o biri qrupumuz mühafizəni təmin edirdi, digər qrupumuz isə postun ələ keçirilməsi, səddin yarılması əməliyyatını icra etməli idi. Həmin qrupun komandiri mən idim. Komandirin müavini, polkovnik Nəsim Mirzəyev bizimlə telefonla müntəzəm əlaqə saxlayırdı. Deyirdi ki, ehtiyatlı olun ki, itkimiz olmasın, amma səddi götürməliyik. Bu, komandanlığın tapşırığıdır. Danışdıqca, həmin anlar gözümün qabağına gəlir. Qamışlıqdan çıxdıq. Təbii ki, qorxu hissi hamıda olur. İnsan ətdən, sümükdəndirsə, onda müəyyən hisslər var, ancaq düşmənin ilk səngərinə ayaq qoyduqdan sonra o qorxu hissləri öldü, yoxa çıxdı. Ermənilərin səngərində müxtəlif oyuqlar və yuvacıqlar var idi. Siçan kimi, dovşan kimi o yuvalarda gizlənidilər. 30 ildə ancaq qazıntı işləri ilə məşğul olublar. Bütün dəşikləri, yuvaları, yuvacıqları, qazıntıları axtara-axtara səngərə girdik. Düşmənin səngərində

bir nəfər gözətçi, mühafizəçi qalmışdı. Qalanları qaçmışdı. İlk səngəri götürən kimi məruzə etdik. Sevinirdik ki, düşmənin ilk mövqeyini götürdük. Polkovnik Ələddin Tağıyev, ümumi bölmə rəhbəri kimi, üç qrupa nəzarət edirdi. Biz irəli getmək istəyirdik. O, polkovnik Nəsim Mirzəyevə dedi ki, artıq dayana bilmirik, qabağa getməliyik, ilk səngəri götürmüşük. Polkovnik Nəsim Mirzəyev də söylədi ki, tələsməyin, gözləyin, artilleriya atəşi olacaq. Biz gözləyə bilməzdik. Onda komandirin müavini Nəsim Mirzəyev dedi ki, yolunuz açıq olsun, amma ehtiyatlı olun. Yolumuza davam etdik.

Birinci post götürüldü, ikinci posta doğru hərəkət edəndə haradasa 800 m-ə yaxın məsafə açıqlıq idi. Düşmən iri çaplı pulemyotlardan, atıcılardan, qumbaraatanlardan bizə o qədər atəş açırdı ki... Allah saxlayanda saxlayır. Bu açıqlıq sahəni keçərkən birimizin də burnu qanamadı. İkinci postun girişində dayandıq. Rəbitə ilə polkovnik Mirzəyevə dəqiq koordinatları verdik. Bizimkilər o nöqtələri vurdular. Artıq bir neçə dəqiqədən sonra düşmən pərən-pərən olmuşdu. Hərəsi bir istiqamətə qaçırdılar. Artilleriya atəşi dayanan kimi biz mobil qruplar şəklində, iki-iki badilərlə həmin postun ərazisinə sızdıq. Oradakı düşmənləri də məhv etdik. İkinci postu götürəndən sonra hərə bir istiqamətdə müşahidə sistemini qurdu. Ermənilər yaralılarını sürüyə-sürüyə aparırdılar, elə bil it leşi daşıyırdılar. Elə sürüyürdülər ki, çətin o yaralı sağ qalardı. Təsəvvür edin ki, ermənilər silah-sursatlarını da səngərdə qoyub qaçmışdılar. Biz sonrakı döyüşlərdə onların sursatlarından istifadə etdik.

Artıq ikinci postu da götürmüşdük. Axşam saatlarına yaxın idi. Hava qaranlığa doğru gedirdi. Komandirə məlumat

verdik ki, irəli gedirik. Üçüncü posta girdik, oranı da götürdük və məruzə etdik. Komandir dedi ki, həmin istiqamətdə gözləyin. Üç postu 1 saat 40 dəqiqə müddətində götürmüşdük. Həmin gecə özümüza mövqelər qazdıq və səhərə qədər orada qaldıq. Düşmən səngərində qala bilməzdik, çünki onun koordinatları məlum idi. Üç nəfərdən ibarət müşahidə sistemi qurduq. Digərləri isə dincəlməli idi. Çox yorulmuşduq. Yeməyimiz, suyumuz da yox idi.

Həmin səngərdə dörd gün ac-susuz qaldıq. Düşmən səngərində də heç nə qalmamışdı. Bizə təminat göndərirdilər, amma təminat yollarını ermənilər vururdular. Adətən, gecə vaxtı minomyot işləmirdi, ancaq bu yerlər strateji əhəmiyyətə malik olduğu üçün gecələr də vururdular. Bu səngərdə neçə şəhidimiz oldu. Susuzluqdan dilimiz ağzımızda qurumuşdu. Bölmə rəisi polkovnik Ələddin Tağıyev soruşdu ki, kim könüllü olaraq su gətirməyə gedər? Tofiq Əmirli (Allah rəhmət eləsin...) düşmən silahlarından güllənin yağış kimi yağmasına baxmayaraq, suyu gətirməyi öz boynuna götürdü. Keçdiyimiz o qamışlıq zonasında qamışların arası ilə su axırdı. Çirkli sular idi, ancaq əlacımız yox idi. Tofiq bizə 10 litrə qədər su gətirdi. O suyu bulaq suyu kimi, bəh-bəhlə içib, özümüza gəldik. Heç yarım saat keçməmişdi ki, qrupumdan olan Vüqar Zamanovu snayperlə vurdular. Güllə onun silahına dəymişdi. Silahına dəyən güllə onun barmaqlarını apardı, üç barmağı sıradan çıxdı. Digər qolunun bir hissəsi də pis vəziyyətdə idi. Təsəvvür edin ki, qan dayanmırdı. Onu Azər Yusifli (Allah rəhmət etsin...) təxliyə etdi. O, qəhrəman oğul idi. Ermənilərin qumbaraatanlarından özlərinə qarşı istifadə edərək, onlara dayanmadan zərbələr endirərək məhv etmişdi. Azər Yusifli

Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı oldu. Sonra rəbitəçi Elvin Abuzərov da snayper gülləsinə tuş gəldi. Erməni snayperi onun yerini rəbitə antenasından tutmuşdu. Rəbitənin antenası qırıldı. Onu kürəyindən vurmuşdular, amma zirehli gödəkçə onu qoruyub saxlamışdı. İki saata yaxın o, səngərin içərisində uzanılı vəziyyətdə qaldı. Elə bilirdik ki, öləcək, Allah onu saxladı və döyüşü davam etdirdi.

Günortaya yaxın idi. Biz ən yüksək zirvədə olan dördüncü nöqtəni tutmalı idik. Həmin nöqtənin hər tərəfi pasinkalarla bağlanmışdı, qabağına isə ermənilər pulemyotları düzmüşdülər. Texnikamızın və canlı qüvvəmizin ora girməsi üçün o sədd götürülməli idi. Polkovnik Ələddin Tağıyev və mən oranın koordinatlarını verdik. Həmin nöqtə vurulduqdan sonra ermənilər pis günə qaldılar, ancaq səddi tərk etmirdilər. Anlayırdılar ki, sədd əldən getsə, onların müqaviməti 80% qırılmış hesab olunacaqdı. Biz onlara atdıqca, onlar da minomyotlardan, toplardan bizə əks-zərbə endirirdilər. Bir top mərmisi bizim qrupun içinə düşdü. Artıq yerimiz bəlli olmuşdu. Mən sol qolumdan yaralandım, Buğday Göyüşov isə ayağından. Bizdən başqa üç nəfər də yaralandı. Bizi sığınacağın içinə çəkib salaraq, ilkin tibbi yardım göstərdilər. Bir sutkaya qədər yaralı vəziyyətdə orada qaldıq. Polkovnik Nəsim Mirzəyev dedi ki, yaralıları da götür, çıx oradan. Bölmə raisimiz polkovnik Ələddin Tağıyev də israrla getməyimizi istəyirdi. Dedik ki, yox, hələ ölməmişik ki, sizinlə birlikdə qabağa gedəcəyik. Məqsədimiz bir idi – nə olursa olsun, tapşırığı yerinə yetirməli idik. Artıq 5-ci gün idi. Polkovnik Nəsim Mirzəyev dördüncü nöqtəyə əlavə heyət göndərəndə, bir daha mənə göstəriş verdi ki, yaralıları çıxart. Yeddi yaralımız,

iki şəhidimiz var idi. Yaralılarımızın vəziyyəti yaxşı deyildi. Ayaqlarından vurulmuşdular. On iki nəfər də onları daşımalı idi. Bütün bu şiddətli döyüşlər Cəbrayılın Əmirvalı səddində baş verirdi. Bizi təxliyə edərkən erməni pilotsuzları hərəkət istiqamətimizi çəkmişdilər. Bizi pulemyotlarla vurmağa başladılar. Orada üzümlük sahəsi var idi. Təsəvvür edin ki, acından ölürdük, amma o üzümdən dərib yeməyə belə macalımız olmadı. Minomyot mərmiləri üstümüzə yağış kimi yağdı. Bir təpə var idi, o təpəni aşan kimi gördük ki, burada bulaq var. Bulağın üstünü ot, qamış basmışdı. Hamımız girdik o qamışlığa. Minomyot artıq bizi vura bilmirdi. Qamışlıq bir az qurumuşdu, amma nəmlik var idi. Səhər saat 8-dən gecə saat 1-ə qədər biz o qamışlıqda qaldıq. Allaha yalvarırdıq ki, heç olmasa meh əsdirsin, bir az taqətimiz olsun. Qamışların zoğlarını qırıb, acı suyunu içirdik. Qamışlıqdakı palçığı əlimizlə aralayıb, onun nəmini iyləyirdik. Gecə oradan çıxandan sonra arxa yollarla, cığırqlarla hərəkət edərək, torpaq yola gəlib çıxdıq. Bizimkilər bizi oradan götürüb Horadizə apardılar. Hospitalda əməliyyat olundum. Yenə könüllü olaraq cəbhəyə qayıtmaq istədim, ancaq icazə vermədilər ki, müalicə olunmalısan. Yaralı vəziyyətdə döyüşə getmək məqsədəuyğun deyildi.

Məni Bakıya gətirdilər. Bir həftəyə yaxın Dövlət Sərhəd Xidmətinin hospitalında müalicə olundum. Tikişlər sökülən günün səhəri qazilərdən ibarət yeni qrup yaratdım. Hamısı mərd və döyüşkən igidlər idi.

Artıq Cəbrayıl alınmışdı. Dördüncü nöqtə götürüldükdən sonra bizim bölmələrimiz irəliyə doğru hərəkət etmişdilər. Mən əməliyyatda olanda bizim heyət Xudafərinin

də götürmüşdü. Xudafərinin alınmasını Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı, polkovnik Babək Ələkbərov məruzə etmişdi. Xudafərin – bizim mənəvi dəyərimizdir. Xudafərinin götürüldükdən sonra bizimkilər artıq Zəngilana doğru hərəkət edirdilər. Oktyabrın 19-u, gecə bizim heyətimiz mobil qruplarla Zəngilana daxil oldu. 2–3 gün sonra bizim dəstəmiz oradakı qoşun hissələrinin tərkibinə qoşuldu. Oktyabrın 20-də Zəngilan şəhərinin alınması rəsmi şəkildə məruzə olundu. Oktyabrın 21-də isə ermənilər Zəngilana iki avtobus, bir UAZ markalı avtomobillə əks - həmlə etdilər. Haradasa 80 nəfərə yaxın idilər. Sonra məlumat aldıq ki, həmin mövqələrdə bizimkilərə qarşı əks-hücuma keçmək üçün buraya 1500-ə yaxın düşmən qüvvəsi cəlb olunub. Əks-həmlə edən iki avtobus düşmənin, demək olar ki, 60 – 70%-ni məhv etdik. Yerdə qalan 10–15 nəfər canlarını qurtara bilmişdilər. Bir müddət Zəngilanda təmizləmə, arama-tarama işləri apardıqdan sonra bizə tapşırıq gəldi. Azərbaycan, Ermənistan və İran İslam Respublikasının – üç dövlətin birləşdiyi nöqtə var – “Üç nöqtə” yüksəkliyi. Həmin yüksəkliyin götürülməsi barədə bizə tapşırıq verildi. Ora Meğri rayonunun ərazisini nəzarətdə saxlayan bir yerdir. Biz oraya yollandıq. Noyabrın 6-dan 7-nə kimi oranı müşahidədə saxladığımız. Kəşfiyyat işi apardıq: nə qədər qüvvələri var, hansı istiqamətdə yerləşiblər, əsas qüvvələrini hara cəmləyiblər, silahları haradadır... Bunları müəyyənləşdirəndən sonra yuxarı komandanlığa məruzə etdik ki, artıq hazırıq, gedə bilərik. Əvvəl artilleriya atəşi başladı, beş dəqiqəyə yaxın həmin yüksəkliyi vurdular. Yüksəkliyə gedən yollar minalanmışdı, amma oraya getməli idik. İstehkamçıları, dozoru qabağa saldıq. Təsəvvür edin ki,

yüksəklikdir və ortadan bir yol keçir. Bu yol Zəngilan, Mincivan, Ağbənd, Meğri və Naxçıvana gedən yoldur. (inşallah, gələcəkdə o dəhliz açılacaq). Belə bir taktika tətbiq etdik.

BTR-ləri və piyada qüvvələri Arazqırağına yönəldik. Tapşırıq verildi ki, atəş açaraq düşməni aldatsınlar ki, ermənilər qüvvələrini oraya cəmləsinlər. Düşünsünlər ki, biz Arazqırağından gələcəyik. Arazqırağının relyefi yüngül idi, rahat getmək olardı. Bizə məlum idi ki, orada xoşagəlməz “sürprizlər” olacaq. Özümüzü qayalığa vurduq. BTR-lər, piyadalar sol tərəfdən atəş açmağa başladılar. Biz də birinci yüksəklikdən dərəcə düşməli və yol ilə ikinci yüksəkliyə qalxmalı idik. Həmin yüksəklik də düşmən atəşi altında idi. Hər an vurulacağımızı gözləyirdik. Təsəvvür edin ki, qarşımıza tank əleyhinə minalar çıxırdı. Hər on metrədən bir yolun ortasına 6–7 minanı şahmat qaydasında düzmüşdülər. Tələsdikləri üçün üstünü örtməmişdilər. Döyüş vaxtı asfaltı qazmaq çox çətin olur. Həmin minaları zərərsizləşdirmədən yanından keçdik, çünki bizim vaxt məhdudiyətimiz var idi. Qaranlıq düşməmiş yüksəkliyi götürməli idik. Tanımadığımız relyef idi. Qaranlıqda atılan hər hansı bir səhv addım ölüm demək idi. Ermənilər çox hiyləgərdirlər. Bizə müxtəlif xoşagəlməz “sürprizlər” hazırlamışdılar. Həmin minalanmış ərazini keçdikdən sonra qarşımıza müqəvvalar çıxdı. Onlar hərbi qulluqçuların maketlərini düzəldib, ağacların altına qoymuşdular. Sanki bizi gözləyirdilər. Dörd nəfəri bir tərəfə, beş nəfəri isə digər tərəfə qoymuşdular. Elə düşünürdülər ki, biz onları görəndə kimi atəş açacağıq, onlar da yerimizi aşkarlayıb, bizi məhv edəcəklər. Qabağa iki nəfər dozor göndərdik, onlardan biri baş gizir Nahid Məmmədov idi. Çox döyüşkən,

mərd oğlan idi. Qorxmadan qabağa getdi və əsgərlərin maket olduğunu o aşkarladı. Heyətimiz üç qrupa bölünüb, həmin yüksəkliyə doğru hərəkət etməyə başladı. Yüksəkliyin ələyinə çatanda gördük ki, yolun qırağında ağac budaqları toplayıblar. Yaxınlaşdıq. Ağac budaqlarının altında 16 ədəd tank əleyhinə TM–62 minası var idi. Ortalarına PPM – plastik partlayıcı maddələr yerləşdirmişdilər. Bu, idarə olunan bir sistem idi. Sıqnal verən kimi partladacaqdılar. Təsəvvür edin ki, 16 ədəd tank əleyhinə minanın partlaması yanımızdakı dağın bizim üstümüzdə aşması demək idi. Buna baxmayaraq, Allah-taala sanki bizim yolumuzu hər yerdən açırdı. İstənilən maneəni tələfat vermədən keçirdik. Bu minaları da zərərsizləşdirmədən keçib getdik, çünki naqilli minalara hər hansı müdaxilə olunanda çox zaman qısa qapanma nəticəsində partlayış baş verə bilərdi.

Biz keçəndən sonra polkovnik Nəsim Mirzəyev partlayıcının naqilini kəsmişdi. Artıq ərazini keçmişdik deyər, partlayış olsaydı belə, bizə zərər verməyəcəkdi. Həmin yüksəkliyə bir cığır qalxırdı. Onun sağ tərəfi uçurum, sol tərəfi qayalıq idi. Heyətə tapşırıq verildi ki, o cığırda hərəkət etməsinlər, çünki orada “sürpriz” mina ola bilərdi.

Heyəti üç qrupa ayırdıq. Bir qrup Meğri tərəfdən getdi. Bir hissəni qayalığa saldıq. Sol tərəfdə gedən qrupun işi bir az çətin idi, çünki sırf qayalığa dırmaşmalı idilər. Meğri istiqaməti ilə gedənlər təhlükədə idi, ancaq düşmənin ağına gəlməzdi ki, yüksəkliyə onların içindən fırlanıb qalxacağıq. Mayor Mahmud Şükürovlə ikimiz birlikdə cığırda getdik. Dedik ki, nə olar, olar. Həmin yüksəkliyi 45 dəqiqəyə götürdük. Hər

20–25 metrədən bir atıcı silahlardan, qumbaraatanlardan şok atəş edirdik. Ermənilər təşvişə düşdülər. Mobil qruplarla içəri sızdıq. Yenidən, bir dəfə də şok atəş açdıq. Ermənilər düşüncüydülər ki, biz onların üzərinə böyük ordu ilə gəlirik. Artıq tərənin atəyində idik. Sol tərəfdən atəş açan BTR-lərə məlumat verdik ki, atəşi dayandırınlar, çünki onlar bizi də vura bilərdilər. Polkovnik Babək Ələkbərov tez-tez bizimlə əlaqəyə çıxıb, vəziyyəti soruşurdu. Əlindən yaralansa da, polkovnik Nəsim Mirzəyevlə birlikdə atəş-dəstəkdə, snayperin arxasında, ikinci nöqtədə bizi gözləyirdi. Bizimlə bərabər döyüş əməliyyatında idilər. Nəsim Mirzəyev elə oradaca iki erməni əsgərini snayper silahı ilə vurmuşdu. Məlumat verdim ki, artıq on dəqiqəyə oranı götürə bilərik.

Polkovnik Babək Ələkbərov dedi ki, vaxt məhdudiyəti yoxdur, tələsməyin, məqsəd yüksəkliyi götürməkdir. Bu, bizim son tapşırığımızdır. Artıq yüksəkliyin 5–7 metrliyində idik. Qabaq-qabağa atışmağa başladıq. Ərazi qayalıq olduğundan gizlənmə bilirdik, amma o qədər bir-birimizə yaxın idik ki, əl qumbarasını onlar atanda bizə, biz atanda onların içərisinə düşürdü. Məni vurdular. Güllə dəbilqədən içəri girdi, fırlanaraq boyun nahiyəmdə qaldı. Bir anlıq gözlərim qaraldı. Mayor İlkin Şükürov ilk tibbi yardım göstərdi. Elə bildim ki, öldüm, heç nə hiss eləməirdim. O da zərbə dalğasından imiş. İndi başımda bir problem yoxdur. Güllə boyun nahiyəmə girib, onurğa sütununun üstündə dayanmışdı. Bir millimetr qalmışdı ki, onurğama dəysin. Dəbilqə güllənin sürətini azaltmışdı.

Polkovnik Ələkbərov gülləni bədənimdən darta-darta özü çıxarıb, sarğı qoymuşdu. Yarım saata yaxın xəndəyin

içində qaldım. Həmişə döyüş dostlarım mənə zarafatla deyirdilər ki, sən maqnitdən, gülləni özünə çəkirsən.

Biz o strateji yüksəkliyi götürdük. Həmin yüksəklikdə necə oğullar itirdik?! Leytenant Habil, RUFət Əliyev, Ceyhun Nəhmətov o yüksəklik uğrunda şəhid oldular. İndi o yüksəklik leytenant Habilin adını daşıyır. Altı nəfər şəhid verdik, 10-a yaxın da yaralımız oldu... Yaralılarımızı təxliyə edən zaman Meğri yolunda Bağirov Şülanın maşını minaya düşdü və o, ayaqlarını itirdi. İndi Türkiyədə müalicə alır. İnşallah ki, yaxşı olar. O yüksəklikdən düşmənin kifayət qədər silah-sursatlarını – iri çaplı pulemyotlarını, AQS silahlarını, qumbaraatanlarını qənimət götürdük.

Noyabrın 9-na keçən gecə idi. Hava çox soyuq idi. Yataq kisələrimiz var idi, girmişdik içinə. Sakitçilik idi. Atəş səsləri də eşidilmirdi. Məqsədimizə çatmışdıq, tapşırığı yerinə yetirərək, “Üç nöqtə” yüksəkliyini almışdıq. Ağır döyüşlərdən sonra dincəldik və birdən bizə rabitə ilə xəbər verdilər ki, cənab Ali Baş Komandan xalqımızı təbrik edir. Ermənilər təslim olublar!!!. Bu sözü eşidən kimi əsgərlərimiz atəşfəşanlıq etməyə başladılar. Sevincimizin həddi-hüdudu yox idi. Atəşkəsdən sonra bir həftəyə yaxın orada qaldıq, müəyyən istehkam işləri gördük. Səddin qarşısını qum kisələri ilə bağladım. Az qala Çin səddi yaratmışdıq...

\*\*\*

Allahverdiyev İsmayıl Mikayıl oğlu



## HƏRBÇİLƏRİN YADDAŞI MƏZARDA SİLİNƏR...

*Bələdçi İsmayılın dastanı*

Birinci Qarabağ Müharibəsi veteranıyam. Müharibədən əvvəl polisdə işləyirdim. Həmin müharibədə Zəngilan rayonunda 3 ilə yaxın hərbi komandır olmuşam. Zəngilan və Füzuli uğrunda döyüslərdə iştirak etmişəm.

İkinci Qarabağ Müharibəsi başlayanda hərbi komissarlığa gedib, müharibəyə getmək üçün könüllü yazılmaq istədim. Dedilər ki, ağsaqqal, lazım gəlsə, sizi çağıracağıq. Bu söhbətdən 25 gün keçdi. Oktyabrın 13-də, günorta saat 12 radələrində əmim oğlu Mərdan Təhməzov mənə zəng vurub dedi: "Pristav, necəsən? (Mənə həmişə "pristav" deyə müraciət edir.) Hazırlaş, biz getməliyik". Soruşdum ki, hara? Dedi ki, telefon söhbəti deyil. Dəqiq yadımdadır, axşam saat 7-nin yarısı idi. Kiçik qardaşım Ələddindən də zəng gəldi (o da Birinci Qarabağ Müharibəsi veteranıdır): "İsmayıl, əmioğluyla danışdınmı?" – deyə soruşdu. Dedim

ki, bəli, danışdım. "Onda təcili Sərhəd Qoşunlarına gəl" – dedi. Evdən çıxanda oğlumun əsgər formasını geyinib, yardım aparmaq üçün getdiyimi dedim. Mərdan, Ələddin, bir də həmkəndlimiz Zakir Allahverdiyevlə birlikdə bizi Sərhəd Qoşunlarının hərbi komandanlığında qəbul etdilər. Orada bildik ki, Dövlət Sərhəd Xidmətinin Çevik Hərəkət Qüvvələrinin hərbi hissələri erməniləri Araz istiqamətində darmadağın edərək, keçmiş sərhəd zastavalarımızı bərpa ediblər. Məlum oldu ki, Zəngilanın Bartaz, Şükürataz və Oyuq kimi ən ucqar yüksəkliklərini aşmaq və Vejnəlidəki qızıl zavodunu ermənilərdən azad etmək üçün bələdçilər lazımdır. Vejnəli deyəndə ürəyim atlandı, axı bu kənd mənim doğma elim-obamdır?! Bartaz, Şükürataz və Oyuq zirvələri dəniz səviyyəsindən 2500 metr yüksəklikdə yerləşirdi. Bir an belə düşünmədən qərar verdik ki, elə bu dəqiqə gedirik. Əmrin verilməsi üçün bir gün qalmalı idik, amma hər anın bir hökmü var idi, gözləyə bilməzdik. Bizim üçün maşın hazırlandı. Dördümüz bir yerdə yola düşdük. Gecə saat 5-ə işləmiş Horadizin N sayılı hərbi hissəsində bizi qarşıladılar. Orada zəruri ləvazimatlarla təmin olunduqdan sonra bir az dincəldik. Səhər saat 6-da artıq Zəngilan istiqamətinə yola düşdük. Yol boyunca şücaətli ordumuzun düşmənin hərbi texnikası və maşınlarını necə məhv etdiyini, hər yerdə səpələnmiş erməni meyitlərini görürdük.

Zəngilanın girişinə çatdıq. 20 dəqiqə sonra zabitlər bizi doğma kəndimiz Vejnəlidən haradasa 7 km aralıda, Araz kənarında əraziyə apardılar. Orada yerləşən Çevik Hərəkət Qüvvələrinin əsgər və zabit heyəti ilə tanış olduq. Bu "dəmiryeyən",

gənc və güclü igidlərin qarşısında 4 qoca kişi dayanmışdı... Bəlkə də onlara gülməli görünürdü ki, bu yaşlı qocalar onlara necə kömək edə biləcəklər? Amma o kəndə 10 000 nəfərlik qoşun yeritsən belə, o zirvələri bələdçisiz almaq qeyri-mümkün idi. Biz isə kəndin hər bir cığırına bələd idik. Düzdür, 30 il keçmişdi. Mən kənddən 30 yaşında çıxmışdım. Dördümüz də hərbi idik. Qardaşım və mən zabit olmuşuq. Zakirlə Mərdan isə gizir kimi xidmət ediblər. "Hərbinin yaddaşı məzara gedəndə silinər" deyiblər. Yaddaşını itirən hərbi ölümə məhkumdur. Orada cəmi bir gün qalsaq da, döyüşçülərlə çox doğmalaşdıq. Artıq onlar bilirdilər ki, biz buraya nə üçün gəlmişik.

Döyüşdən əvvəl zabitlər hərbi əməliyyat planını müzakirə etmək üçün toplaşdılar. Bizi çağırırlar da, hərbi kodeksi bildiyimiz üçün, məxfiliyi saxlamaq məqsədi ilə içəri girmədik. Müzakirələr bitdikdən sonra yüksək rütbəli zabitlərdən biri mənə yaxınlaşıb dedi: "Ağsaqqal, göstəriş verilib. Nəyin bahasına olursa olsun, Şükürataz, Bartaz, Oyuq və Qızılqaya, qızıl mədənləri ermənilərdən azad olunmalıdır. Bu işdə sizin boynunuza böyük məsuliyyət düşür. Qoşunları ən əlverişli yollarla aparmalısınız. Mühəribə itkisiz olmur, amma çalışmalıyıq ki, itkimiz çox az olsun. Əsgərlərimizin üstündən kölgənizi əskik etməyin. Elə edin ki, bu əməliyyatdan üzüağ çıxacaq". Bu sözlər mənə çox təsir etdi. Böyük məsuliyyət hiss edirdim. Yadımdadır, göstəriş verildi ki, evin tək oğlanları, analar oğulsuz qalmasın deyə, ön cəbhədən çıxarılsın. Əmrə itaət etmək istəməyənlər çox oldu. Ağdamlı bir əsgər var idi, dedi ki, mən tək deyiləm, mənə evdə bir bacım var – və sıradan çıxmadı.

Axşam saat 8–9 radələrində hərbi əməliyyat başladı. 2–3 hissəyə bölündük. Ayrılmazdan əvvəl dördümüz də bir araya gəlib danışdıq, bir-birimizə tövsiyələr verdik. Allaha dua etdik. Ermənilər çox xain millət idi, bu 30 il ərzində torpaqlarımızın hər qarışını minaladıqlarından əmin idim. Şükürtaz, Bartaz yüksəkliklərinin azad olunması uğrunda hərbi əməliyyatda Zakirlə Mərdan, mən isə qardaşım ilə ayrı-ayrılıqda əsgərlərimizə mədənlər istiqamətində bələdçilik etməli idik. Zakirlə Mərdan qoşunu müəyyən yerə qədər bəlli yollarla apardılar. Ucqar zirvə olduğu üçün binokllardan istifadə edirdik. Müəyyən nöqtəyə çatdıqdan sonra 700–800 metr irəlində yerləşən Şükürataz yüksəkliyini hərbi dəstəyə göstərdik. Əsgərlərimiz oraya hücum keçdilər və həmin mövqeni tutdular. Rabitə ilə xəbər gəldi ki, Şükürataz yüksəkliyi düşməndən azad edildi. Sən demə, düşmənin arxada da canlı qüvvələri var imiş. Bundan bir neçə saat sonra ermənilər həmin mövqeyə, oradakı postlarımıza əks-hücum keçdilər. Güclü atışma oldu. Düşmənin minomyotlardan, ağır artilleriyadan istifadə etsə də, ordumuz bu zərbələrin qarşısını qəhrəmancasına alırdı. Səhəri gün ermənilər Su-25 təyyarəsi ilə həmin posta hücum etdilər. Bizim qoşunların atəşi nəticəsində təyyarə manevr etmək istəyəndə Süleyman Daşı adlı böyük qayaya çırpılaraq parçalandı. Artıq əsgərlərimiz həmin postlardakı mövqələrini möhkəmləndirməyə başladılar. Hərbi hissəmiz orada yerləşdikdən sonra Zakirlə Mərdan yanımıza qayıtdılar. Bir-birimizi bərk-bərk qucaqlayaraq, onların salamat qayıtmalarına çox sevindik. Artıq istiqamət sol tərəfə – qızıl mədənlərinə doğru idi. Movlu Daşı deyilən bir zirvə var (dörd bələdçi öz aramızda danışanda məsləhətləşmişdik

ki, döyüş vaxtı ratsiya ilə danışanda dədə-babalarımızın bu yerlərə keçmişdə qoyduqları adlardan istifadə edək). Movlu Daşı ardıc ağacları ilə sıx örtülmüşdü. Hava çox təmiz idi. O yerləri öz gözlərinlə görmək lazımdır: zirvədən baxanda bir tərəfdən qədim Zəngəzurun Meğri rayonu, digər tərəfdən isə Qafan rayonu sanki ovcumuzun içində idi.

Ermənilər, nəyin bahasına olursa olsun, qızıl yataqlarını əldən buraxmaq istəmirdilər. Qızıl mədəninin yaxınlığına çatdıq. Binokllarla müşahidə aparır, onların müdafiə sistemini anlamağa çalışırıq. Dronlarla axtarsaq da, erməni əsgərlərinin harada yerləşdiklərini tapa bilmirdik. Birdən gördük ki, ardıc ağacının dibindəki oyuqdan bir əsgər çıxdı. Binokllarla izləyə-izləyə, axır ki, onların gizləndikləri yerləri müəyyənləşdirdik. (Müharibədən söz düşəndə bir nəfər mənə: "Əşşi, siz bələdçi olmusunuz, döyüşməmisiniz ki..." demişdi. Bu söz mənə çox toxunmuşdu. Əslində bələdçi kəşfiyyatçıdır, çünki yaxşı kəşfiyyatçı bir ordunun gördüyü işi görə bilər, pis kəşfiyyatçı isə bir ordunu bada verə bilər). Gecə ilə əsgərlərimiz bizim bələdçiliyimizlə sıldırım qayalardan keçərək, erməniləri mühasirəyə almağa müvəffəq oldular. O əməliyyat zamanı bizim getdiyimiz yollarda heç bir minaya rast gəlmədik. Doğrudur, ermənilər çox yerləri minalamışdılar, amma biz ordunu ağılagəlməz yollarla apararaq, təyinat yerinə çatdırdıq. Dağlarda ağır hərbi texnika ilə, silahlarla hərəkət etmək çox çətin idi. Orada, əsasən, canlı qüvvə daha çox lazım idi. Baxanda düşünürsən ki, ilahi, görəsən, bu qayıqları necə keçmək olar? Bu zirvələr indi igidlərimizin hesabına artıq bizim əlimizdədir. Azərbaycan əsgəri belə möhtəşəm yüksəklikləri fəth etməyə müvəffəq olmuşdu. Bu yüksəkliklərin alınması

Azərbaycanın hərbi tarixinə qızıl hərflərlə həkk olunmalıdır. Ayın 8-nə qədər orada qalmalı olduq. Qaldığımız günlər boyunca oradakı qayda-qanuna şahid oldum. Şəhidlərimiz, yaralılarımız təxliyə olunur, əsgərlərimizə hərbi sursat, təminat çatdırılırdı.

Bartaz yüksəkliyinin sağ tərəfində Azərbaycanın ən qədim kəndlərindən olan Bartaz və Sobu kəndləri var. Sobu kəndində Sobu qalası var. Biz o istiqamətləri çox da yaxşı tanımırıq. Ora getmək üçün də bələdçi lazım idi. Taleh Gülməmmədovun (Birinci Qarabağ Müharibəsi iştirakçısı, keçmiş komandir) və Zülfü Həsənəliyevin (Birinci Qarabağ Müharibəsi əlili) bu əməliyyata cəlb olunmasını məsləhət gördük. Hər ikisi həmin ərazilərdə gedən hərbi əməliyyatlarda döyüşçülərimizə bələdçilik etdilər. Onlar Birinci Qarabağ Müharibəsində basdırılan minaların yerlərini belə xatırlayırdılar. O yerlərin minalardan təmizlənməsi və alınmasında Talehlə Zülfünün çox böyük əməyi oldu.

Deyə bilmərəm ki, düşmən könüllü şəkildə silahını atıb qaçırdı... bu, yalan olar. Düşməni qaçmağa məcbur edən bizim ordumuz idi. Onlar inana bilmirdilər ki, 30 ildən sonra Azərbaycan Silahlı Qüvvələri ildırım sürəti ilə bu yüksəklikləri işğaldan azad edə bilər. Sevinirəm – nə yaxşı ki, bu yüksəkliklərin alınmasında, doğma kəndim Vejnəlinin işğaldan azad edilməsində, az da olsa, mənim də əməyim oldu.

Vejnəlidə qərribə bir hiss keçirdim. Elə bildim ki, kəndimiz məndən küsüb, üz döndərib. Yadımdadır, Vejnəlidə cəmi 26 ev var idi. O illərdə bütün kənd əhalisi qızıl mədəninə işləyərək ruzilərini qazanırdı. Xoş gün-güzəranımız var idi. İndi Vejnəli tamam dəyişmişdi. O 26 evdən biri də salamat

qalmamışdı. Yerində bizim qızılın hesabına öz havalarına, öz ruhlarına uyğun qəsəbə tikmişdilər. Çox təəssüf ki, atamın məzarının üstünə gedə bilmədim. Qardaşım gizlicə qəbiristanlığa getmişdi. Eşidəndə çox hirsləndim, çünki düşmən bilirdi ki, azərbaycanlıların and yeri – valideynlərinin, əzizlərinin məzarlarıdır. Ərazini minalaya bilərdilər. Qardaşım dedi ki, atamızın, babamızın mərmərdən hazırlanmış baş daşlarını, sinə daşlarını oğurlayıb aparıblar.

Bizə Vejnəlidə torpağımız lazım idi... Elə o torpağın üstündə bu gün çadır qurub, ömrümün sonuna qədər yaşayardım...

\*\*\*

Təhməzli Əliş Ataş oğlu



### MƏNİM MÜHARİBƏM HƏLƏ BİTMƏYİB...

*Əliş həkimin dastanı*

Uşaqlıq dövrünün ən gözəl vaxtlarını Vejnəlidə keçirmişəm. Vejnəli çox kiçik bir kənd idi. İlahi babam geoloq idi, kənddə böyük bir geoloji ekspedisiyaya rəhbərlik edirdi. İllər əvvəl olsa da, çox gözəl xatırlayıram—o vaxt Vejnəlidə qızıl mədəni vardı, babam da tez-tez bizi ora aparırdı. 1992-ci ildən sonra bizi o kəndə bir daha buraxmadılar. Doqquz yaşımdan sonra daha o kəndə gedə bilmədim.

Müharibənin nə olduğunu uşaqlıq illərindən anladım. 20 Yanvar, Birinci Qarabağ Müharibəsi acı xatirələri ilə yaddaşımda iz qoyub. Qohumlarımızın çoxu müharibə iştirakçısı olub. Kəndimiz işğal altında olduğu üçün qaçqınlığın əziyyətini qohumlarımızla bərabər bizim ailəmiz də çəkmişdi. Bütün bunları gördükcə məndə həkim olmaq arzusu, insanlara yardım etmək istəyi yarandı və mən həkim oldum. Sonra təhsilimi Türkiyənin Ege Universitetində davam etdirdim. Hamı kimi mən də torpaqlarımızın itkisi ilə barışa bilmirdim. Artıq müharibə labüd idi.

Mən ailəliyəm, müharibə başlayanda dördüncü övladım hələ dünyaya gəlməmişdi. Bir gün atam mənə zəng vurub dedi: “Oğlum, yəqin bilirsən, müharibə başlayıb. Özün də cərrahsan. Əsgərlərimizin sənə böyük ehtiyacı var. Getmək lazımdır”. Gülərək atama dedim: “Mən artıq düşünmüşəm, ata. Mən də cəbhəyə gedirəm, amma bəzi tibbi ləvazimatları Türkiyədən sifariş vermişəm, onları gözləyirəm, çünki bunlara çox ehtiyac olacaq”. Müharibəyə getmək qərarımı ailəmlə müzakirə etmədim. Sadəcə bildirdim ki, mən müharibəyə gedirəm. Yoldaşım əslən türkdür, çanaqqalalıdır. Çanaqqala savaşı, bir türk kimi, tarixdən ona da çox yaxşı məlum idi və mənə başa düşürdü. Bilirdi ki, mənə saxlaya bilməz, çünki müharibəni kəndimizi itirdiyimiz ilk gündən bəri arzulamışdım. Hər şeyi düşünmüşdüm. İxtisasım ortopediya-travmatologiya olduğu üçün bilirdim ki, əsgərlərimizin mənə ehtiyacı olacaq. Türkiyədə işlədiyim vaxtlarda elə ağır əməliyyatlara girmişdim, elə yaralılar görmüşdüm ki, müharibədə görəcəklərim mənə qorxutmurdu. Öz həyatım üçün də qorxmurdum, çünki həkim soyuqqanlı olmalıdır.

Regionlarda yerləşən hərbi hospitallarımızda vəziyyətə daim maraqlanırdım. Axtarırdım ki, hara getməliyəm, harada mənə daha çox ehtiyac var? Ezam olunmuş həkim yoldaşlarımdan daim xəbər alırdım. Tək həkim yox, harada və hansı tibbi avadanlığa, alətlərə ehtiyac olduğunu bilmək istəyirdim ki, yaralılarımıza öz dəstəyimi göstərə bilim. Təsadüfən elə alındı ki, həm Türkiyədə, həm də Azərbaycanda birgə çalışdığımız həkim dostlarımızın əksəriyyəti Ağcabədiyə topladılar.

İyirmi iki illik həkim yoldaşım, dostum, uzman doktor Vüsal İsmayılov mənə zəng edərək xəbər verdi ki, onu Ağcabədi xəstəxanasına rəhbər təyin ediblər. Yaralılarımız çoxdur, ona kömək lazımdır. Nə implant çatdıra bilirlər, nə də həkim. Dörd əməliyyatxananın dördü də dayanmadan işləyir. Bilmirik ki, müharibə nə qədər davam edəcək, nə qədər dayana biləcəyik... Cavabında bildirdim ki, köməyə gəlməyə hazırım. Öyrəndim ki, hospitalda çatışmayan tibbi ləvazimatlar var. Onları təmin etmək üçün həm Türkiyədəki, həm də Azərbaycandakı yoldaşlarıma müraciət etməyə başladım. Ordumuza böyük miqdarda ərzaq, geyim yardımları edən bir çox yaxınlarıma, tanışlarıma izah etdim ki, hazırda tibbi ehtiyaclarımız daha önəmlidir. Qısa müddətdə ordumuzun tibbi ehtiyaclarını qarşılamaq üçün xaricdə kiçik bir yardım fondu təsis edərək, bir neçə saat ərzində on altı min dollar həcmində maliyyə vəsaiti toplamağa nail oldum. Uşaqlıq dostum, burunboğaz həkimi Rauf Qəribov mənə xəbər etdi ki, Naxçıvana getməlidir. Sərhəd bağlı olduğu üçün məcburən Türkiyədən keçməli idi. Türkiyədən əməliyyatlar üçün lazımı implantları almağı ona tapşırıdım. Məşhur infeksiyist-həkim Nəzrin xanım Mustafayeva o vaxt İzmirdə konfransda idi. İzmirdəki əslən azərbaycanlı olan dostum sırf mənim xahişlərimi yerinə yetirmək üçün işindən ezamiyyət götürdü. Fabrikləri bir-bir dolaşdı, dediyim implantları alaraq, Nəzrin xanımla Rauf bəyə vaxtında çatdıra bildi. Xoşbəxtlikdən Nəzrin xanım və Rauf bəy təsadüfən eyni gündə Bakıya uçmalı idilər. Onların gətirdikləri tibbi ləvazimatları məqsədəuyğun şəkildə bölüşdürməyə başladıq. Yola düşməzdən öncə Papanindəki

hərbi hospitala getdim. Orada da bəzi tibbi ləvazimatlara ehtiyac var idi. Onlara da əlimdəki ləvazimatlardan verdim.

Yola düşməzdən öncə Türkiyənin Biruni Universitet Xəstəxanasının tələbəsi Mirhəməzə Cavid oğlu Abdullazadə mənə zəng vurub dedi: “Sizinlə getmək istəyirəm. Tətildəyəm. Orada sizə köməkçi olaram”. Soruşdum: “Validənlərinin xəbəri varmı?”. Dedi ki, “mən də bu vətənin oğluyam, borcumu ödəməliyəm. (Müharibə qurtarana qədər Mirhəməzə hospitalda gecə-gündüz yorulmadan işlədi. Ən ağır əməliyyatlarda yanımda oldu). Sentyabrın 30-u, günorta saatlarında Ağcabədiyə çatdıq. Ağcabədi xəstəxanasına çatan kimi Vüsal doktor bu 22 ildə ilk dəfə idi ki, mənə belə bərk-bərk qucaqlayırdı. Dedi: “Bir xəstə götürmüşük. İmplant yetərsizliyindən əməliyyatı bitirə bilmirik”. Çox narahat idi, bilmirdi ki, mən hər şeyi özümlə götürüb gəlmişəm. Ona dedim: “Narahat olma, hər şeyi hazırlayıb gəlmişik. Hamısı, tam steril halda hazırdır”. Tələsik əməliyyatxanaya girdim. Yaralının adı yadımda deyil, bəzi sümüyündən güllə yarası almışdı. Əməliyyat uğurla keçdi.

Hər gündə 9–10 əməliyyatımız olurdu, artıq bizim üçün bu, normal hal idi. Sonralar “Təbib”in köməkliyi ilə Ağcabədi xəstəxanası özəl bir xəstəxana qədər tam mütəşəkkil vəziyyətə gətirildi. Damar cərrahımız da var idi. Mən, həm də ayaq, qol, ətrafların qopmuş travmalarının mikrocərrahiyyəsi üzrə İsveçrənin Sürix şəhərində və İzmirin “əlin mikrocərrahiyyəsi” klinikasında ixtisaslaşmışdım.

İmkan vermirdik ki, hər hansı bir əsgərimizin qolu, və ya ayağı amputasiya olunsun. İlk 4 gün ərzində günə ən

azı 80–100 xəstəimiz olurdu. Yadımdadır, o günlərdə təcili tibbi yardım maşınının sürücüsü ilə münəqqişəmiz oldu. Əsəbləşmişdim ki, niyə bir maşında beş əsgəri, az qala, üst-üstə daşıyırsınız? Cavab verdi: “Doktor, getdiyimiz yerdə nə ilə qarşılaşacağımızı bilmirik. Girdiyimiz yerə 5 dəqiqə sonra erməni əsgərləri də gələ bilər. Bacardığımız qədər tez çıxarmağa çalışırıq ki, hamını xilas edə bilək”. Bu sözlərdən sonra onunla razılıb, üzr istəmişdim. Xahiş etdim ki, bacardığımı elə, yetər ki, bütün yaralıları vaxtında çatdırasan.

Hamımız dua edirdik ki, nə olursa olsun, yaralının birçə nəfəsi gəlsin, biz onu dünyaya qaytarmaq üçün hər şeyi edərək. Yaralıların sayını, ordumuzun düşməne qarşı mübarizəsini yaxından gördükcə daha da hiddətlənirdik. Yadımdadır, bizimlə Ağcabədi xəstəxanasında çalışan tibb bacısının həyat yoldaşı elə öz həyətlərində düşmənin raket mərmisindən şəhid olmuşdu. Mənim bibim oğlu Şuşakənddəki döyüşlərdə yaralanmışdı. Bütün bu hadisələrin yaratdığı hisslər insanı müharibə dövründə daha çox çalışmağa səsləyir. Ağcabədiyə gəlişimdən sonra ilk dəfə idi ki, bir günlüyə Bakıya qayıtmışdım. Səhv etmirəmsə, oktyabrın 9-u idi. Nahar etmək istəyirdim, amma boğazımdan keçmədi. Nədənsə, yaman narahat idim. Şəhər xəstəxanaları da yaralılarla dolu idi. Belə bir vaxtda bir həkim kimi mənə dincəlmək olmazdı. “Təbib”in idarəsinə getdim, yeni klinikada mənə ehtiyac olduğunu dedilər. Yolda telefonuma zəng gəldi. Bu, Dövlət Sərhəd Xidmətinin generalı idi. O dedi: “Bizim komandır Vüsal Cəbrayıl da vurublar. Helikopter onu təxliyə etməyə gedib. Onu əməliyyat etmək lazımdır”. Güllə Vüsalın burnundan girib, əng sümüyündə qalmışdı, bir az da irəli getsə idi, həyatı

əhəmiyyətli mərkəzlərə çatmış olacaqdı. Vüsal Sultanov polkovnik idi. Üz-çənə cərrahı Davudov Məhəmməd adlı doktor var idi, Gəncədən təzəcə gəlmişdi. Polkovnik Vüsalı Bakıya gətirdilər, onu Məhəmməd doktorla bir yerdə, Dövlət Sərhəd Xidmətinin hospitalında uğurlu əməliyyat etdik.

Ümumiyyətlə, ünsiyyətdə olduğumuz qazilərimizlə, hərbi yoldaşlarımızla artıq dost kimi idik. Oktyabrın 20-də Zəngilan rayonunun azad olduğunu eşidəndə bir-birimizi təbrik etdik, sevincimizi bölüştük. Ertəsi gün yenə Dövlət Sərhəd Xidmətinin həmin generalından zəng gəldi. Dedi ki, Zəngilan uğrunda gedən döyüşlərdə polkovnik Vüsalın müavini Babək Ələkbərov əlindən yaralanıb. Bilirsiniz ki, Vüsal hələ qayıtmayıb. Heyətin başında Babək durur, Bakıya gələ bilməz. Buraya gəlib, onu əməliyyat edə bilərsənmi? (Müharibədən sonra Ələkbərov Babək, komandir kimi, polkovnik rütbəsi qazandı və Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı adına layiq görüldü). Cəld cavab verdim ki, əlbəttə, gələ bilərəm. Lazımı implantları, dərmanları, alətlərimi götürdüm və səhər tezdən yola çıxdıq. Babəki Horadizə gətirmişdilər. Orada onu müayinə etdim. Yaralı olduğunu heç bürüzə vermirdi. Generalın təlimatı olmasa idi, müalicədən imtina edib, dəstəsinin başına qayıdacaqdı. Çox dözümlü idi. Həkim olduğum üçün insan psixologiyasından yaxşı xəbərim var idi. Onu başa düşürdüm, neçə hərbi dostunun ölümündən sarsılmışdı. Qısa müddətə də olsa, ona müharibəni unutmamağa çalışdım. Söhbət əsnasında axır ki, Babək yarasına ilkin cərrahi müdaxilə etməyimə icazə verdi. Güllə sağ əlinin üçüncü barmağının daraq sümüyünü tamam parçalamışdı, sağ əlini istifadə edə bilmirdi. Bütün silahlarını nisbətən az

yaralı olan sol əlinə keçirmişdi. Müdaxilə olunmasa idi, şikəst qalacaqdı. Həmin hərbi hissədə bir gün qaldım. Başqa yaralı hərbiçiləri də müayinə etdim. O gün xəbər tutdum ki, Vejnəlidə hərbi əməliyyat planlaşdırılır. Yüksək rütbəliyərdən mənə bələdçi kimi aparmalarını xahiş etdim, çünki o yerləri yaxşı tanıyırdım. Dedilər: "Yox, yox, olmaz. Biz səni təhlükəyə ata bilmərik. Sən bizə həkim kimi burada lazımsan". Elə həmin gün döyüşçülərimiz doğma kəndim Vejnəlini azad etmək üçün oraya hücum etdilər. Vejnəlinin Şükürataz yüksəkliyində bir nəfər minaya düşüb ayağını itirmişdi. İkinci ayağını da itirmək təhlükəsi var idi. Onu xilas etmək üçün çox çalışdıq. Bu hücumda hərbi qüvvələrimiz şəhid verdi, yaralılarımız oldu. Təbii ki, hamısını müayinə etdim və Bakıya qayıtdım. İki gündən sonra xoş bir xəbər aldım ki, Şükürataz yüksəkliyi düşməndən azad olunub.

Babək ilkin cərrahi müdaxilədən sonra döyüşlərə qatılmışdı, amma tamam sağalmaq üçün əməliyyat olunmalı idi. Narahat idim. Görəsən, Vejnəlidə nələr baş verir, Babək necədir? Ona görə generala zəng edib bildirdim ki, oraya getmək istəyirəm. Kəndimiz alınmışdı, amma oradakı əsgərlərimizin, qazilərimizin, eləcə də Babəkin vəziyyəti mənə narahat edirdi. Razılaşdı. Dedi ki, səni oraya aparacağam. Səhəri gün hərbiçilər, həkim komandası və generalla birlikdə hərbi hissəyə yola düşdük. Vejnəlinin sol tərəfində yerləşən yüksəkliklər düşməndən azad olunsada, sağdakı yüksəkliklər hələ də ermənilərin əlində idi. Döyüşlər davam edirdi. Kəndə, hələ ki, girmək olmurdu, minomyotla vururdular. Əvvəlcə Zəngilandakı yaralılara, Babəkə baş çəkdik. Bəlkə də, general

məni qəsdən ora gec apardı, çünki biz oraya çatanda hava artıq qaralmışdı. Kənddə işıq yox idi. Fənər yandırsa, snayperlər o dəqiqə vuracaqdılar. Oraya yalnız günün işıqlı vaxtında girə bilərdik. Qızıl fabrikinin yaxınlığında, Ağbənd zastavasında idik. Kəndimin girəcəyindən 400–500 metr məsafədə dayanmışdım, amma heç nə görünmürdü. Kəndə fosforlu bomba atmışdılar deyə, Şükürataz yüksəkliyi alov-alov yanırdı. Vejnəlini almışdıq, amma dağlıq ərazi belədir ki, yüksəklikləri təmizləmədən o ərazi tam alınmış sayılmaz. Şükürataz tamam alınmamışdı. Əsgərlərimiz, bələdçilərimizlə görüşdüm. Dağın arxasında yarıuçuq bir vaqon qoymuşdular ki, yuxarıdakı əsgərlərdə yerləşən əsgərlərimizə təminat çatdırıla bilsinlər. 4–5 saat orada qaldıqdan sonra gecə ilə qayıtdıq. Kəndi görə bilmədiyimə görə çox heyfsləndim. Səhəri gün Babəki Bakıya gətirib, Sərhəd Qoşunlarının hospitalında uğurla əməliyyat etdik.

Həkim olduğum üçün özümü daim hər çətinliyə səfərbər etmişəm, lakin yalan deyil, çox duyğusal anlar da yaşamışam. Bir dəfə Ağcabədiyə 3 təcili yardım maşınında 11 yaralı gətirdilər. İlkin müdaxilələri etdik. Xatırlayıram ki, bir yaralımız çox ağır söyüşlər söyürdü. Bizim də kollektivimizdə, az sayda olsa da, qadınlar var idi. Müharibə psixologiyası ağırdır, başa düşürəm, amma söyüş söymək Azərbaycan əsgərinə yaraşan hərəkət deyildi. Düzdür, o, erməniləri söyürdü, törətdikləri vəhşiliklərə görə onları təhqir edirdi, elə bil ki, qəzəbini o şəkildə sakitləşdirirdi. Ondan söyüş söyməməsini rica etdim. Mənə dedi ki, doktor, iki qardaşımı şəhid vermişəm. Özüm yaralıyam. Bu gördüyün yaralı əsgərlərin də komandiriyəm.

Bizdən qalanlar ancaq bunlardır. İndi mənə necə deyə bilərsən ki, söymə? Eşitdiklərimin qarşısında çox məyus oldum. “İşində ol” deyərək, komandiri bir daha narahat etmədim.

Həyat mübarizədir. Az torpaq itirməmişik. Yoldaşıma tez-tez deyirəm ki, bir vaxt gələcək, övladlarımı kəndimizə aparacağam, onları doğma yurdumuzda böyüdüb boya-başa çatdıracağam. Gün gələcək, kəndimizdə xəstəxana, məktəb – hamısı olacaq. Mənim müharibəm hələ də davam edir. Babamın yurdu, Oxçular kəndi (indiki adı Şabadın) tam azad olunmayana qədər bu müharibə mənim üçün bitməyəcək...

\*\*\*

Nurməmmədov İlqar Əlfəddin oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Vətən uğrunda” medalı,

“Döyüşdə fərqlənməyə görə” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Qubadlının azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı



## “DƏNİZ PİŞİKLƏRİ” QARABAĞDA...

*Qara paltarlı İlqarın dastanı*

Döyüş yolumuz Talışkənddən başladı... Bir neçə gün orada müşahidə apardıq. Döyüş hazırlıqlarına başladıq, lakin yeni bir əmr gəldi və biz başqa istiqamətə yola düşdük. Verilən tapşırığa əsasən, Horadiz istiqamətində, Lələtəpə yüksəkliyi ilə üzbəüz yerləşən erməni postuna hücum etməli idik. 29 ildən çox müdafiədə oturan düşmən orada çoxlu sayda istehkamlar qurmuşdu. Təbii ki, yüksək döyüş qabiliyyətinə malik olan Hərbi Dəniz Qüvvələrinin xüsusi təyinatlılarının qarşısını almaq üçün bu, kifayət deyil idi. Biz ermənilərin ilk müdafiə zolağını yararaq irəliləməyə başladığımız zaman komanda gəldi ki, düşmən tərəfindən artilleriya atəşi açılacaq, təcili mövqə tutun. Orada bir xəndək var idi. Mövqə tutmağa hazırlaşanda ermənilər tərəfindən çəkilmiş bir naqıl gözümə dəydi. Biz bu işdə professional olduğumuz üçün vəziyyəti təhlil

etdik və gördüm ki, bu naqillər istehkamın dörd istiqamətinə gedir. Naqillərin sonuna baxdıqda gördüm ki, onların uclarına partlayışın şiddətini artırmaq məqsədi ilə əl qumbaraları, yanlarına qumbaraatanların və RPQ-7-nin atımlarını birləşdiriblər. Onları təhlükəsizlik qaydalarına riayət edərək zərərsizləşdirdik və orada mövqə tutduq. Ermənilərin artilleriya atəşini dəf etdikdən sonra Araz çayı boyunca kəndləri azad edərək, Aşağı və Yuxarı Maralyan kəndləri istiqamətinə doğru getdik. Bu kəndləri də azad etdikdən sonra Mahmudlu və Şükürbəyli kəndləri istiqamətində irəliləməyə başladığımız zaman ermənilər mövqələrimizi şiddətli minomyot və artilleriya atəşinə tuturdular, amma biz relyefi düzgün qiymətləndirərək, bu atəşlərdən yayınaraq irəliləməyə davam edirdik.

Azad etdiyimiz növbəti kəndlər Şıxalıağalı və Sarıcalı oldu. Dəniz xüsusi təyinatlıları Sarıcalı kəndinə qədər düşmənin iki müdafiə xəttini yarmışdılar. Növbəti hədəfimiz Əmirvarlı kəndi idi. Ermənilərin 3-cü müdafiə xətti və briqadası orada yerləşirdi. Bu müdafiə zolağında böyük vallar, istehkamlar, dəmir-beton konstruksiyalardan ibarət atəş mövqələri və ermənilərin yeraltı bunkerləri var idi. Həmin mövqələrə hücum etdik. İsmayilli rayonunun Qalıncaq kəndindən olan miçman Fuad Taleh oğlu Nəcəfov qəhrəmancasına şəhid oldu. (O, ölümündən sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyev tərəfindən “Qarabağ” ordeni, “Vətən uğrunda” və “Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalları ilə təltif edildi). Fuad gözəl dost, həm də bacarıqlı bir döyüşçü idi... Fuadın atası Taleh kişi də 1-ci

Qarabağ müharibəsində qəhrəmanlıq göstərərək, şəxsən ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən "Azərbaycan Bayrağı" ordeni ilə təltif edilmişdi. Belə qəhrəman atanın da belə qəhrəman oğlu olmalı idi...

Şəhidlik zirvəsinə ucalan digər döyüşçümüz Füzuli rayonunun Musabəyli kəndindən olan qəhrəman miçman Vüsal Qüdrət oğlu Məmmədov idi (Ölümündən sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyev tərəfindən "Qarabağ" ordeni, "Vətən uğrunda" və "Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalları ilə təltif edildi). Bir neçə il onun qrup komandiri olmuşdum. Fiziki hazırlığına və bədən quruluşuna görə biz Vüsala "Rembo" deyirdik. O, bizim pulemyotçumuz idi və onlarla erməni əsgərini məhv etmişdi...

Qeyd etdiyim kimi, Əmirvarlı kəndində ermənilər çox sıx yerləşmişdilər və güclü qüvvəyə malik idilər. Biz hər zaman onlardan həm ağıllı, həm güclü olmuşuq. Tapşırığa əsasən, Əmirvarlıda erməni briqadasının yerləşdiyi hərbi hissənin arxasına sızaraq, yüksəkliyi ələ keçirməli idik. Biz bu tapşırığı bir qrupla icra etdik. Hər tərəfimiz düşmənlərlə əhatə olunmuşdu. Şəxsi heyəti mövqelərə böldüm və hər kəs artilleriya atəşindən qorunmaq üçün səngər qazmağa başladı, çünki ermənilər bizim yüksəkliyi əldə etməyimizlə barışmayacaqdılar. Elə də oldu... Onlar bizi artilleriya atəşinə tutmağa başladılar, sonra isə AQS-30-dan atəşə tutdular... Yüzlərlə mərmə yağış kimi üstümüzdə yağmağa başladı. Artilleriya atəşi dayandıqdan sonra döyüşçülərimizdən biri xəbər verdi ki, üzərimizə 16 nəfərdən ibarət düşmən qrupu gəlir. Şiddətli döyüş başladı. Döyüş zamanı ermənilərlə

aramızdakı məsafə 40–50 metr olardı. Bundan başqa, yüksəkliyin ərazisi də böyük idi və biz sayca az olduğumuz görə, bütün ərazini tam şəkildə nəzarət altında saxlaya bilmirdik. Döyüş zamanı erməni gülləsi məndən sağ tərəfdə olan döyüşçü yoldaşımın sol qolundan dəyərək, kürək nahiyəsindən çıxdı. Ermənilərlə aramızdakı məsafə çox yaxın olduğundan ona dərhal tibbi yardım göstərə bilmədim. Ona dedim: "Möhkəm dur, sənə yaxınlaşacağam". Qarşımda iki erməni var idi. Mövqedən çıxmağımla birini başından vurdum. İkincisi mənə atəş açsa da, dəymədi. İkinci atəşimlə onu da yerə sərdim. Tez yaralanan döyüşçü yoldaşıma yaxınlaşıb, ona sarğı qoydum, ağrıkəsici iynə vurdum. Sonra yenidən döyüşü davam etdirdim. Üzərimizə gələn düşmən qüvvəsini məhv etdikdən sonra yaralı yoldaşımın yanına getdim. Ona rahat şəkildə tibbi yardım göstərdim, qanaxmanın qarşısını aldım. Ermənilər yenidən bizə AQS-30-dan atəş yağdırmağa başladılar. Həmin anda yanımda olan miçman yoldaşım üz nahiyəsindən qəlpə yarası aldı. Tez ona yaxınlaşdım və ilk tibbi yardım göstərdim, yarasına sarğı qoydum. Döyüşdə ən önəmli məsələlərdən biri də yaralıya vaxtında və düzgün şəkildə ilk tibbi yardımın göstərilməsi, qanaxmanın qarşısının alınmasıdır. Bu məqsədlə dəniz xüsusi təyinatlılarında xidmət edən hər bir döyüşçü müxtəlif tibb kurslarını bitirmişlər və tibbi bacarıqlara malikdirlər. Ona görə də bizim yaralılar hospitala gedəndə həkimlər elə bilirdilər ki, yaralıya ilk tibbi yardımı hansısa ixtisaslı həkim göstərib. Şükürlər olsun ki, bizlərdən heç kəs yaralanan zaman qanaxmadan dünyasını dəyişmədi. Necə deyərlər, "təlimdə tər, döyüşdə zəfər".

Bizə hücum edən 16 nəfər erməninin 15-nin leşini yerə sərmışdik. Yalnız bir nəfər aradan çıxıb qaça bilmışdi. Məhv edilən 15 düşmənin 12-si başından vurularaq öldürülmüşdü. Bu, bizim döyüşçülərimizin atəş bacarıqlarının və döyüş qabiliyyətinin necə yüksək olduğunun bariz nümunəsi idi. Döyüş bitdikdən sonra yaralanan şəxsi heyəti təxliyə etdik. Bizim üzərimizə hücum edənlər də düşmənin xüsusi təyinatlıları idi. Onların geyim formaları, istifadə etdikləri silahlar belə adi erməni əsgərlərinin silahlarından fərqlənirdi. Erməni əsgərləri, əsasən, 7.62 mm-lik AKM silahından, onların xüsusi təyinatlıları isə 5.45 mm-lik AK-74 avtomat silahlarından istifadə edirdilər. Onların içərisində PKK-lı terrorçular və Livandan gəlmiş erməni əsilli muzdlular da var idi. Bu muzdlular hərbi formada deyil, onların özlərinə məxsus geyim formaları var idi. Yaşları da təxminən 40–50 arası olardı.

Düşməni darmadağın etdikdən sonra Soltanlı kəndinə tərəf istiqamət götürdük. Bu kənddə də şiddətli döyüşlərə girdik. Ermənilərin bir hissəsini məhv etdikdən sonra onları geri çəkilməyə məcbur etdik.

Kəndi azad etdikdən sonra kənar bir yerdə mövqe tutduq. Soltanlı kəndindən sonra növbəti tapşırığı yerinə yetirmək üçün kənddə, təyin olunmuş bir yerdə bölməmizlə görüşüb, növbəti döyüşlərin olacağı ərazilərin xəritələrini aldım. Görüş nöqtəsindən bir kilometr aralanmışdıq ki, düşmənin iki SU-25 bombardmançı təyyarələri gələrək kəndi bombaladı. Atılan bombaların gücü o qədər böyük idi ki, həmin məsafədən belə (1 km) zərbə dalğası bizi yerə çırpdı. Təsəvvür edin ki, biz həmin mövqeni 5 dəqiqə gec tərk etsəydik, nə baş verərdi? Bu

bombardmançı təyyarələrdən biri bizim hərbi qüvvələrimiz tərəfindən vurularaq məhv edildi. Düşmən artilleriyasının və aviasiyasının aktiv işləməsinə baxmayaraq, bu, bizim üçün heç bir maneə törətmirdi və biz öz tapşırıqlarımızın icrasına davam edirdik.

Soltanlı kəndini azad etdikdən sonra Araz çayı boyu irəliləməyə başladıq və bir neçə erməni sərhəd zastavasını ələ keçirdik.

Növbəti istiqamətimiz Xudafərin körpüsü idi... Düşmən oraya çoxlu sayda tank əleyhinə mina basdırmışdı. Biz komandanlığa məlumat verdik ki, bu barədə məlumatı arxamızca gələn Dövlət Sərhəd Xidmətinin qoşun hissələrinə ötürsünlər. Xudafərin körpüsünü azad etdikdən sonra istiqamətimiz Qubadlı rayonuna doğru oldu.

Qubadlı rayonunun Balasoltanlı kəndi istiqamətində bizim quru qoşunları ilə ermənilər arasında şiddətli döyüşlər davam edirdi, lakin Qubadlı rayonunu almaq mümkün olmurdu. Biz sızma əməliyyatı həyata keçirərək, düşmənin arxasına keçməyi qərara aldıq. Ərazinin relyefini, düşmən qüvvələrini və əldə etdiyimiz kəşfiyyat məlumatlarını incələyərək, xüsusi bir marşrut cızaraq əməliyyat planlaşdırdıq. Təbii ki, xüsusi təyinatlıların üzərinə düşən yük də ağır idi. Hər bir döyüşçünün üzərində 40 kq-a yaxın döyüş sursatı var idi – maqazinlər, qoruyucu jilet, dəbilqə, qumbaralar, gecəgörmə cihazları, digər cihazlar, az miqdarda da olsa su, yemək və ilk tibbi yardım çantası – bütün bunlar yükümüzün ağır olmasına gətirib çıxarırdı. Yuxusuzluq, ərazinin dərə-təpəli, torpağın şumlanmış olması Qubadlı istiqamətində döyüşlərdə bizə bir az çətinlik yaratdı. Qubadlıya çatmaq üçün iki gün yol getdik.

Rayona çatana yaxın erməni postu ilə qarşılaşdıq. Öndə gedən dozorlarımız anı olaraq səngərin üzərinə çıxan dörd nəfər ermənini gördülər. Dozor normal qaydada hərəkətinə davam etdi. Bu, erməniləri çaşırdı. Ermənilər bunların üzərinə sakit şəkildə gələnlərin özlərininki olduğunu zənn etdilər. Düşündülər ki, azərbaycanlılar olsaydı, bunları gördükdə hər hansı bir reaksiya olardı və tez yerə uzanaraq atəş açardılar. Haradan biləydilər ki, onların üzərinə gələnlər Azərbaycan Hərbi Dəniz Qüvvələrinin "canavarlarıdır". Ermənilər "hayes!" deyərək qışqırdılar. Bizim dozorların biri onlara elə "hayes!" deyərək cavab verdi və hərəkətə davam etdi. Düşmənin doğru gedərkən döyüşçülərimiz öz aralarında kimin hansı ermənini məhv edəcəyini planlaşdırırdılar. Anı komanda ilə diz üstə çökərək düşmənin atəş açıb, onları məhv etdilər və biz postu aldıq. Bu post çox strateji əhəmiyyətə malik bir mövqedə idi. Oradan böyük bir ərazi müşahidə olunurdu, ona görə də düşmən bu ərazini nəzarət altında saxlayırdı. Biz psixoloji cəhətdən o qədər yüksək səviyyədə hazırlıqlı idik ki, düşmənin üzərinə heç nə olmamış kimi, addımlayaraq gedirdik. Dəniz xüsusi təyinatlılarının ağına belə gəlmirdi ki, birdən onlar ölə və ya yaralana bilərlər. Məqsəd yalnız düşməni məhv etmək və qisas almaq idi.

Postu aldıqdan sonra əsgərlərimiz iki qrupa ayrıldılar. Bir qrup həmin yüksəklikdə qaldı, digər qrup isə yüksəklikdən aşağı düşdü və Qubadlının yanından axıb gedən Bazar çayın yatağına doğru irəlilədi. İstiqamətimiz Qubadlı şəhərinə idi. Qubadlıya çatdıqda rayonun girişində ermənilərin böyük bir hərbi hissəsini aşkar etdik. Gizlicə mövqe tutduq və hərbi hissənin mövqeləri üzərində müşahidə apardıq. Hərbi hissənin

koordinatlarını təyin etdim və komandanlıqla rabitəyə çıxaraq, artilleriyanın dəstəyini istədim. Dəqiq çıxarılmış koordinatlar və artilleriyaçılarımızın peşəkarcasına, dəqiq açdığı atəşlər nəticəsində erməni hərbi hissəsi yerlə yeksan olundu. Bizim radio kəşfiyyatı bölmələri ermənilərin radio danışıqlarını tutmuşdular. Onlar bir-birinə deyirdilər: "Burada azərbaycanlıların xüsusi təyinatlıları var, onlar dəqiq artilleriya atəşi ilə bizi qırırlar!! Kömək edin!". Bundan sonra peşəkar snayperlərimiz qaçan erməniləri öz gizli mövqelərindən bir-bir məhv etməyə başladılar. Artilleriyadan sonra snayperlərimizin belə dəqiq işləməsi və onları məhv etməsi erməniləri daha da təşvişə saldı. Bizim bu şəkildə irəliləməyimiz erməniləri çaşbaş saldı. Onlarda elə təsəvvür yarandı ki, biz böyük bir ordu ilə hücumə keçmişik. Halbuki, Qubadlı şəhərinin alınması əməliyyatında Hərbi Dəniz Qüvvələri xüsusi təyinatlılarının cəmi 24 nəfərlik bir heyəti ilə iştirak edirdik.

25 oktyabr, 2020-ci il, saat 19 radələrində Qubadlı şəhərini Hərbi Dəniz Qüvvələrinin xüsusi təyinatlıları azad etdilər və şanlı üç rəngli bayrağımızı Qubadlı rayonunda dalğalandırdılar. Bu barədə komandanlığa məruzə etdik.

2020-ci il, oktyabrın 26-da Qubadlını 2-ci ordu korpusuna təhvil verdik və Füzuli rayonunun şimal kəndləri istiqamətinə doğru hərəkət etdik. Tapşırıq Qobu Dilağarda, Aşağı Veysəlli və Yuxarı Veysəlli kəndlərinin azad edilməsi idi. Bu istiqamətlərdə də düşmən sıx məskunlaşmışdı. Bir gün əvvəl əməliyyat planı hazırlandı və döyüşə başladıq. Bu üç kəndin azad edilməsi uğrunda çox şiddətli döyüşlər getdi. Allahın hidayəti və döyüşçülərimizin peşəkarlığı nəticəsində bu kəndlər də işğaldan azad olundu.

Növbəti gün yeni tapşırıq aldıq – düşmən nəzarətində olan Qızılqaya yüksəkliyi azad edilməlidir! Qızılqaya yüksəkliyi ermənilər tərəfindən çox güclü şəkildə müdafiə olunurdu. Orada onların dəmir-beton konstruksiyalardan ibarət olan postları, atəş mövqeləri və 200 nəfərə yaxın canlı qüvvəsi var idi. Yüksəkliyin arxasında ermənilərin artilleriya və minaatan bölmələri, yüksəklikdə, torpağın altında düşmənin yataqxanaları var idi. Qızıl qaya yüksəkliyində həm də ermənilərin 2-ci alayının taktiki komanda idarəetmə mərkəzi yerləşirdi. Bu yüksəklikdən böyük bir ərazini nəzarət altında saxlamaq mümkün idi. Hətta qondarma “Dağlıq Qarabağ Respublikası”nın “müdafiə naziri” Levon Mnasakanyan deyirdi ki, Azərbaycan Ordusu, ola bilsin ki, hər hansı kəndi, şəhəri ala bilər, amma Qızılqayanı heç vaxt ələ keçirə bilməz. Məhz belə yüksək səviyyədə qorunan mövqenin alınması Dəniz Xüsusi Təyinatlılarının döyüşçülərinə tapşırılmışdı. İki qrupla döyüş əməliyyatına başladığımız Qızılqaya yüksəkliyinə tərəf istiqamət götürdük. Ermənilərin arxasına sızaraq, həmin Qızılqaya yüksəkliyi ilə üz bəzən olan başqa bir yüksəkliyə çatdıq. Oranın çox çətin bir relyefi var idi. Biz olduğumuz yüksəklikdən Qızılqayaya hücum etmək üçün dərəyə, çay yatağına enməli idik. Həmin dərədə həmişə su axdığı üçün orada çoxlu qamış bitmişdi və bu qamışlığı yarıb keçmək lazım idi. Snayperlərimiz mövqe tutaraq maskirovka olundular və bizi öz atəşləri ilə dəstəkləməyə başladılar. Biz çay yatağına doğru hərəkət etməyə başladığımız. O vəziyyətdə ancaq cəld sıçramalarla qaçaraq, dərəyə düşüb qamışlığı yarmalı, Qızılqayanın aşağısındakı qayalıqlarda mövqe tutmalı idik. Bu müddət ərzində biz tam olaraq açıqlıqda, müdafiəsiz

qalırdıq və dayanıb düşmən atəşinə atəşlə cavab verməyimiz mümkün deyildi. Çıxış yolu yalnız snayperlərimizin dəstəyi ilə düşmənin üzərinə qaçmaqda idi. Atəş açma bilmirdik, çünki biz aşağıda idik, düşmən isə yüksəklikdə yerləşmişdi. Ermənilər dəmir-beton konstruksiyanın içindən silahların lülələrini çıxarıb, bizə pulemyotla atəş açırdılar. Şükürlər olsun ki, qurduğumuz bu taktiki fənd işlədi və biz yüksəkliyin altındakı qayalıqlara yerləşdik. Bütün bunlar güc və yüksək fiziki hazırlıq tələb edirdi. Qayalığa çatdıqdan sonra qarşıda bizi ermənilərlə və dəmir-beton konstruksiyalarla dolu olan bir yüksəklik gözləyirdi. Biz döyüşə-döyüşə, aşağıdan yuxarı o yüksəkliyə doğru qalxmalı idik. Döyüş taktikasında belə bir məqam var: üçə bir prinsipi. Əgər siz hücum edən tərəfsinizsə, bir bölüyə qarşı üç bölüyünüz olmalıdır. Bu yüksəklikdə 200-ə yaxın erməni var idisə, biz 600 nəfərə yaxın bir qüvvə ilə hücum etməli idik... Lakin biz cəmi 24 nəfərlik döyüşçü heyəti ilə üz yuxarı, yüksəkliyə doğru, şiddətlə döyüşə-döyüşə irəliləməyə başladığımız. Qabaqda düşmənin pulemyot postu qarşımıza çıxdı. Ermənilər dəmir-beton konstruksiyalardan silahların lülələrini bayıra çıxarıb, üstümüzə güllə yağdırır, dayanmadan atəş açırdılar. Onları uzaqdan susdurmaq bir az çətin idi. Bu zaman döyüşçü yoldaşlarımızdan biri yaralandı. Ona tibbi yardım göstərə-göstərə döyüşü davam etdirdik. Erməni postundakı pulemyot bizə irəliləməyə imkan vermirdi. Bu zaman baş leytenant Elnur Zeynalov sağ tərəfdən manevr edərək, gizli şəkildə sızıb, düşmən mövqeyinə yaxınlaşdı. Elnur döyüşçü yoldaşlarımızın irəliləməsi üçün sinəsindəki iki ədəd qumbaranı çıxarıb, onları düşmən mövqeyinə tulladı, özü

isə şəhid oldu... Belə bir qəhrəmanlığı biz ancaq filmlərdə görmüşdük, lakin bizim qəhrəman Elnurumuz bunu bizə real döyüşdə göstərdi... Baş leytenant Elnur Elsevər oğlu Zeynalov ölümündən sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyev tərəfindən “Qarabağ” ordeni, “Vətən uğrunda”, “Cəbrayılın azad olunmasına görə”, “Füzulinin azad olunmasına görə”, “Xocavəndin azad olunmasına görə” və “Qubadlının azad olunmasına görə” medalları ilə təltif olundu.

Elnurun qəhrəmanlığı sayəsində həmin postdakı erməniləri məhv etdikdən sonra biz irəliləməyə başladığımız. Sağ tərəfimizdə bizimlə eyni hündürlük səviyyəsində olan bir yük səkkiz var idi. Döyüş gedə-gedə miçman yoldaşlarımızdan biri məlumat verdi ki, həmin yüksəkliyə doğru 25–30 nəfər erməni irəliləyərək mövqe tutmağa başlayır. Bu məlumatı aldıqdan sonra sağdan bizi qorumaq üçün bir snayperimizi və miçman Zaur Ələsgərlini ayırdıq. Həmin mövqelərdən bizə atəş açmağa başladılar. Biz artıq iki istiqamətdə döyüş aparmağa başladığımız. Məlumat gəldi ki, ermənilərə məxsus hərbi maşından 30 nəfərə yaxın döyüşçü düşdü və sol tərəfdən üzərimizə irəliləyirlər. Biz artıq üç istiqamətdə döyüş aparmaq məcburiyyətində qaldığımız. Demək olar ki, mühasirədə idik. Elə bu vaxt zabit yoldaşlarımızdan biri qarın nahiyəsindən yaralandı. Tibbi yardım göstərmək üçün ona yaxınlaşdım. Başımıza o qədər güllə yağdırırdılar ki, yaralıya sarğı qoymaq üçün üç dəfə yerimizi dəyişməli oldum.

Məndən sağ tərəfdə miçman Ruslan Rəcəbov döyüşürdü. Ruslandan sağda olan döyüşçümüz ona dedi: “Mənə atəşlə dəstək ver, mövqeyimi dəyişim”. Ruslan “oldu” cavabını

verərək, onu atəşlə dəstəkləməyə başladı və bununla da həmin döyüşçü yoldaşımız yeni mövqeyə doğru hərəkət etdi. Elə bu anda Ruslanın 4–5 metrliyinə qumbara atıldı. Ruslan bunu gördü və sağ tərəfə yerini dəyişə bilirdi, amma bunu etmədi, çünki döyüşçü yoldaşı ona güvənib, mövqeyini tərk etməmişdi. Ruslan yoldaşının canını öz canından üstün tutaraq, atəş açmağa davam edirdi. Əsl döyüşçü kimi sözünü tutdu, döyüş yoldaşının təhlükəsiz yerə çatmasını təmin etdi. Qumbara partladı və Ruslan yerə yıxıldı. Yerə yıxıldıqdan sonra Ruslan tez qalxaraq, kürəyi daşa tərəf oturdu. Atəşin şiddətindən Ruslana köməyə gedə bilmirdim. Qışqıraraq Ruslanı səslədim. Dedi ki, yaxşıyam. Özü-özünə tibbi yardım göstərdi, iynə vurdu. Yenidən qəhrəmancasına döyüşməyə davam etdi. Həmin döyüşdə Ruslan yenidən güllə yarası aldı və təxliyə zamanı şəhid oldu... (Ölümündən sonra Ruslan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyev tərəfindən “Qarabağ” ordeni, “Vətən uğrunda”, “Cəbrayılın azad olunmasına görə”, “Füzulinin azad olunmasına görə”, “Xocavəndin azad olunmasına görə” və “Qubadlının azad olunmasına görə” medalları ilə təltif olundu).

Sağ tərəfdəki yüksəklikdə olan erməniləri məhv etmək uğrunda döyüş davam edirdi. Təcrübəli snayperimizin və Zaurun RPK-sı ilə açılan dəqiq atəşlər nəticəsində düşmən tamamilə məhv edildi və Zaur bu döyüşdə qəhrəmancasına şəhid oldu... (Ölümündən sonra Zaur Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyev tərəfindən “Qarabağ” ordeni, “Vətən

uğrunda”, “Cəbrayılın azad olunmasına görə”, “Füzulinin azad olunmasına görə”, “Xocavəndin azad olunmasına görə” və “Qubadlının azad olunmasına görə” medalları ilə təltif olundu).

Döyüş hələ də davam edirdi. Bu zaman kəşfiyyatdan məlumat gəldi ki, üzərimizə 80 nəfər erməni gəlir. Düşmənlə bizim aramızda olan məsafə 20–30 metrə qədər azalmışdı. Şəhidlərimizin və yaralılarımızın olmasına baxmayaraq, döyüş yenə də davam edirdi. Hücüm edən 80 nəfərlik qrupun da çox hissəsini məhv etdik. Bu zaman eşitdik ki, Fərrux atəş mövqeyini dəyişən zaman vuruldu. Kapitan-leytenant Fərrux Həşimov bizim qəhrəman zabitimiz, qrup komandirimiz idi. Xəbəri eşidən kimi Fərruxun mövqeyinə yaxınlaşdım, onu səsledim. Fərrux yerdə uzanmışdı. Hərəkətsiz bir şəkildə, xırıltılı səslə mənə cavab verdi. Ona dedim: “Möhkəm ol, indi yanına gələcəyəm”. Fərruxun yanına ancaq sürünərək gedə bilərdim. Fərrux bizim mövqedən 30–40 metr irəlində yaralanmışdı. Birtəhər onun yanına çatdım. Soruşdum ki, hərəkət edə bilərsənmi? Söylədi ki, bədənimi hiss etmirəm. Həmin anda bir neçə güllə yanımda torpağı sovurdu və anladım ki, yüksəklikdəki erməni snayperi məni nişan alıb, vurmaq istəyir. Fərruxu kürəyimə alıb sürünməyə başladım. Hər an düşmənin qarşıma çıxma biləcəyindən ehtiyat edib, silahımı da yanımda aparırdım ki, belə bir hal baş verərsə, tez atəş açaraq düşməni məhv edə bilim. Fərrux hərəkətsiz olduğundan və relyef qayalıq, daşlıq olduğundan onu sürünərək çıxarmaq çox çətin idi. Ani olaraq qarşıda düşmən göründü, mən həmin anda Fərruxu özümə tərəf dartdım və mən atəş açana qədər düşmən məni vurdu. Mənə altı güllə dəydi.

Onlardan ikisi silahıma, üç güllə qoruyucu jiletimə dəydi, bir güllə isə sol qolumun əzələsini dəlib keçdi. Buna baxmayaraq, ermənini açdığım dəqiq atəşlə məhv etdim. Mövqelərimizə çox az bir məsafə qalırdı, Fərruxa dedim ki, bir əllə səni dartıb çıxara bilmirəm, mənə bir az kömək elə. İkimiz də snayperin hədəfində idik. Fərruxa dedim: “Səni darta bilmirəm, indi səni çıxarmağa adam göndərəcəyəm”. Tez çatmaq üçün yumalandım, həmin vaxt kürəyimdə olan cihaza da güllə dəydi. Bir təhər mövqeyimizə çatdım. Fərruxu çıxarmaq üçün adam göndərdim. Qoluma sarğı qoydum, zabit yoldaşlarımdan biri mənə ağırkəsici vurmaq istədi, qoymadım, çünki bu iynə susuzluq, yorğunluq, yuxusuzluq, qan itirmədən sonra mənə halsızlıq gətirəcəkdi. Onsuz da yaralılarımız və şəhidlərimiz var idi, istəmədim ki, mən də yoldaşlarıma yük olum. Bir döyüşçü zabit kimi ağırlara dözərək, bu şəkildə döyüşə davam etdim.

Fərruxu döyüş meydanından çıxartdılar, lakin o, şəhid oldu. Onun arzusu doğulduğu Qubadlı şəhərini düşməndən azad etmək idi və o, arzusuna çatdı, özü də həmin əməliyyat da şəxsən iştirak etdi. Kapitan-leytenant Fərrux Mirzəmməd oğlu Həşimov ölümündən sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyev tərəfindən “Qarabağ” ordeni, “Vətən uğrunda”, “Cəbrayılın azad olunmasına görə”, “Füzulinin azad olunmasına görə”, “Xocavəndin azad olunmasına görə”, “Qubadlının azad olunmasına görə” medalları ilə təltif edildi.

Qızılqaya yüksəkliyi uğrunda döyüş davam edirdi. Bu döyüşlərdə şəhid olan miçman yoldaşımız Elvin Səfərov haqqında danışmaq istəyirəm. Elvin Vətən Müharibəsində 70-

dən çox düşməni məhv etmişdi. O, xaricdə keçirilən snayper yarışmalarının çoxunda birinci yeri tutmuşdu. Qızılqaya uğrunda gedən döyüşdə Elvin qəhrəmancasına şəhid oldu. Miçman Elvin Ramiz oğlu Səfərov ölümündən sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyev tərəfindən "Qarabağ" ordeni, "Vətən uğrunda", "Cəbrayılın azad olunmasına görə", "Füzulinin azad olunmasına görə", "Xocavəndin azad olunmasına görə" və "Qubadlının azad olunmasına görə" medalları ilə təltif olundu.

Qızılqaya yüksəkliyi şəhidlərimizin, yaralılarımızın qanı bahasına alındı və bu barədə komandanlığa məlumat verildi. Sonra yaralılarımızın və şəhidlərimizin təxliyəsinə başladılar. Məsafə çox uzaq olduğundan ilk hərbi sanitar maşınına qədər təxminən 40 dəqiqəlik yol qət etdik. Hərbi sanitar maşınları ilə 50 dəqiqə getdikdən sonra bizi asfalt yola çıxartdılar və oradan da təcili tibbi yardım maşınlarına mindirərək, Əhmədbəylidə yerləşən hərbi hospitala gətirdilər. İki gündən sonra məni Göyçay rayon Mərkəzi Xəstəxanasına apardılar.

Növbəti tapşırığa əsasən, döyüşçülərimiz Xocavənd rayonu istiqamətində irəliləyirdilər. Məni təsirləndirən məqamlardan biri də bu oldu ki, noyabrın 10-da, ermənilərin kapitulyasiya aktını imzalamasından iki saat əvvəl döyüşçü yoldaşımız Fəqan Zalov şəhid oldu... O, əslən Füzuli rayonundan idi. Fəqan sıralarımıza bir neçə il əvvəl qatılmışdı, bacarıqlı və cəsur bir döyüşçü idi...

Bu döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərərək şəhid olan döyüşçü yoldaşlarımızdan biri də baş miçman Mərdan Əhməd oğlu

Mehdizadə idi. (Ölümündən sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, cənab İlham Əliyev tərəfindən "Qarabağ" ordeni, "Vətən uğrunda" və "Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalları ilə təltif edilmişdi). Biz Mərdanla 11 il bir yerdə xidmət etmişdik. Mərdan şəhid olduğu gün hamımız çox pis olmuşduq. Qəhrəman döyüşçü idi. Həmin günün səhəri döyüşçü yoldaşlarımızdan biri dedi ki, Mərdanı yuxuda görmüşəm. Soruşduq ki, necə görmüsən? Dedi ki, Mərdan ağ paltarda idi və mənə söylədi: "Döyüşçü yoldaşlarım elə bilirlər ki, mən ölmüşəm, amma mən sağam. Bilmirəm, bura haradır, amma gözəl yerdəyəm. Məndən nigaran qalmayın"...

Biz əminik ki, şəhidlər ölmürlər və haqq savaşında ölümsüzlük zirvəsinə ucalırlar...

\*\*\*

Şahbazov Vüsal İlqar oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

- “Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,
- “Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,
- “Şuşanın azad olunmasına görə” medalı,
- “Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı



## “YAŞMA” XOFU

*İdmançı Vüsalın dastanı*

Kəlbəcərin Murovdağ yüksəkliyində şiddətli döyüşlər gedirdi. Ordumuz sol istiqamətdə bir az irəlilədi. Dumanda düşmənin içərisinə girmişdik. Komandir əmr verdi ki, sağ tərəflə hərəkət edərək, ordumuza kömək etməliyik.

Səhər saat 6-da hərəkətə keçəndə bizi minomyotla vurdular. Mərminin səsi gələndə tez qayanın arxasında mövqə tutduq. Minomyot mərmilərindən biri düz bizim yanımıza düşdü və mən yaralandım. Sağ dizimə qəlpə girdi, gözümə torpaq doldu. Yaralandığımı görəndə sanitər maşını gəldi. İlk tibbi yardım göstərdilər. Dizimə sarğı qoydular, gözümə dərman tökərək təmizlədilər. Məni bir qədər arxaya apardılar. Hospitala aparmaq istədilər, lakin getmədim. Döyüşmək istəyirdim, əsgər yoldaşlarımdan ayrılmaq istəmirdim, onlara çox öyrəşmişdim. Komandir də çox təkid elədi ki, gedib müalicə olunum. Yenə etirazımı bildirdim. Yaralı halda döyüşə

davam etməyə başladım. Buna görə komandir mənə öz təşəkkürünü bildirdi.

Hava artıq işıqlanmağa başlayırdı. Saat 6-da duman çökdü. Biz dumanlı havada hərəkət etsək də, düşmənin güclü müqavimətinə rast gəldik. İrəli getmək heç cür mümkün olmadı. Biz geri qayıdaraq, xəritə üzrə hərəkət etməyi qərara aldığımız 20 km-lik bir məsafədə fırlanıb düşmənin arxasına keçməyə cəhd edirdik. Dumanda hərəkət etdiyimiz üçün düşmən bizi görə bilmirdi. Postu alıb orada gözlədik. Piyada qoşunlarımız gəldi. Onları aldığımız mövqeyə yerləşdirəndən sonra hərəkətimizi başqa istiqamətdə davam etdirdik.

Orada alınması çətin olan üç post vardı. Həmin postlara çatmaq üçün 14 saat yol qət etməli olduq. Gecə-gündüz yol gedəndən sonra, nəhayət, postlara gəlib çata bildik. Sübhün dumanlı havasında həmin postları almaqdan ötrü əməliyyata başladığımız. Posta ilk girən mən oldum. Məndə qazla atəş açan avtomat silah var idi. Bu, düşməni canlı tutmaqdan ötrü idi. Posta girib gözyaşardıçı qaz atırdım. Bu, tənəffüsü çətinləşdirirdi. Qazı atıb arxaya çəkildim, sonra döyüşçülərlə bir yerdə posta girirdik.

Üç postu aldığımız və ordu hissələrimizi gözlədik. Piyada qoşun hissəsini orada yerləşdirəndən sonra yenə irəliləməyə başladığımız. Kəlbəcərdən sonra Füzulinin alınması üçün əməliyyata başlamaq əmrini aldığımız. Yenidən geri qayıtdığımız. Bizim olduğumuz yerdə maşın yolu yox idi və yalnız piyada hərəkət edirdik. Yenidən silah-sursatla təmin olunduqdan sonra rayonun kəndlərini düşməndən təmizləməyə başladığımız. Düşmən bizimlə əvvəlcə bir az atışır, sonra postu atıb qaçırdı. Ermənilər xüsusi təyinatlıları görəndə qorxuya düşürdülər.

İmkan daxilində, onların hərbcilərinə əl-qol açmağa yol vermirdik. Çalışırıdıq ki, bir neçəsini canlı tutub məlumat alaıq, amma yenə qaça bilən qaçırdı.

Ermənilər rayon ərazisindəki torpaqlarda taxıl, üzüm və s. əkmışdilər. Biz həmin taxıl zəmilərindən çıxaraq yolla irəliləyirdik. Qabaqda gedən 7-ci adam mən idim. Biz sağa-sola baxa-baxa irəliləyirdik. Bir də gördüm ki, sol tərəfdəki yüksəklikdən üç nəfər erməni bizi müşahidə edir. Mən komandirə bu barədə məlumat ötürdüm. Komandir də, snayper də baxıb, müşahidəçilərin erməni olduqları qənaətinə gəldilər.

Aşağıda, sağ tərəfdə dəyə var idi, taborumuz orada yerləşdi. Komandir 5-ci qrupdan beş nəfər ayırdı ki, müşahidəyə getsinlər. Onlar həmin üç nəfərin erməni olduğunu dəqiqləşdirdilər. Erməni müşahidəçilər qaçıb tərənin arxasında gizləndilər. 5-ci qrupun kəşfiyyatçıları ratsiya ilə əlaqəyə çıxıb məlumat verdilər ki, burada düşmənin böyük zastavası var və bizi köməyə çağırırlar. Biz 3-cü qrupdan 8 nəfər ayırıb, 5-ci qrupa kömək etmək üçün hərəkətə başladıq. Üzü yuxarı qalxırıdıq ki, atışma başladı. Biz çatana qədər 5-ci qrup atışmaya qarşılıq verdi. Artıq qızgın döyüş gərdirdi. Zastavaya çatanda gördük ki, burada 70 nəfərə yaxın düşmən əsgəri var. 5-ci qrupdan 5 nəfər və 3-cü qrupdan biz – 8 nəfər düşmənlə döyüşə girdik. Bizim taborun qalan hissəsi isə həmin yüksəkliyi mühasirəyə almışdı. Müşahidə edirdilər ki, arxadan, sağdan və soldan düşmən gəlməsin.

Yuxarıda ermənilərlə xeyli atışandan sonra iki qrupa ayrıldıq. Bir qrupumuz sağdan, o biri qrupumuz soldan düşmənin üstünə getdik. Daha bir qrupumuz isə yuxarıdan onların diqqətini yayındırırdı. Onlar ancaq yuxarı atırdılar. Hava

qaralmağa başlayırdı. Artıq həmin postda ermənilərin yarısını qırılmışdıq. Sol tərəfdən hərəkət edib, düşmənin arxasına keçdik, onlar bizi görmürdülər. Artıq erməniləri arxadan qırmağa başladıq. 70–80 nəfərlik düşmən zastavasını cəmi iki qrupla məhv etdik. Düşmənin postunu götürdük. Həmin döyüşdə bir şəhidimiz və bir yaralımız oldu.

Düşməni məhv edəndən sonra toplarını, minomyotlarını, tank və maşınlarını qənimət kimi götürdük. Bu barədə komandirə məlumat ötürdük. Aldığımız postda gözlədik, komandirlərimiz də gəlib aşağı düşdülər. Şəhid və yaralılarımızı təxliyə etdik. Bir gün qalıb oranı mühafizə etdik. Sonra piyada qoşun hissələrimiz gəldi və onları orada yerləşdirib yolumuza davam etdik...

Füzuli şəhərinə daxil olmalı idik. Əməliyyat üçün 2 qrupa ayrıldıq. Bir yüksəklik var idi. Həmin yüksəklikdə düşmənin strateji əhəmiyyətli əsas postu yerləşirdi. Ermənilər orada səsle işləyən kamera quraşdırmışdılar. 2–3 km aralıdan gələn olduqda, kamera lazımi yerə məlumat ötürürdü.

Bizim ordunun yarısı şəhərin içində döyüşə girmişdi. Biz soldan hərəkət edib, həmin yüksəkliyi ələ keçirmək istəyirdik. Həm də istəyirdik əsgərlərimizi qoruyaq ki, düşmən onları vura bilməsin. Ermənilər Füzuliyə həmin yüksəklik vasitəsi ilə nəzarət edirdilər. Düşmən postlarına təminat da həmin yolla çatdırılırdı. Biz elə həmin yolda pusqu qurmalı idik.

Həmin yola çatanda bir ağ "Niva"nın gəldiyini gördük. Başa düşdük ki, bu, onların komandirinin maşınıdır. Bizi təxminən 300 metrlik bir məsafədən görəndə maşını saxladılar. Maşından dörd nəfər hərbcı düşdü. Onlar bizi görəndə şoka düşdülər. Bizim gəlişimizdən onların postlarının da xəbəri

yox idi. İçimizdə erməni dilini yaxşı bilən döyüşçülər var idi, onlarla erməni dilində danışmağa başladılar. Sonradan başa düşdülər ki, biz xüsusi təyinatlılarıq. Erməni əsgərləri komandirlərini atıb, özləri də maşına minərək qaçdılar. Bunlar bax, belə qorxaqdırlar! Doğrudur, biz onların qaçmasına imkan vermədik. Komandir taxıl zəmisinin içi ilə qaçmağa başladı, hətta silahını da tulladı ki, bərk qaça bilsin. Özü öz postunu atıb qaçırdı. Biz maşını da, komandiri də vurduq. Bir qrupumuz isə həmin yolda pusqu qurub gözlədi ki, gəlib-gedən təminat maşınlarını saxlasın.

Həmin yüksəkliyi qalxmağa davam edirdik. Artıq yarıya qədər qalxmışdıq. Yüksəkliyə çatmağa təxminən 50 metr qalmış kameranın işlədiyini gördük. Onlar aparatı günəş şüası vasitəsilə quraşdırmışdılar. Günəş şüaları elektrik enerjisi ötürürdü. Aramızda həmişə öndə gedən, igid döyüşçümüz Sehran Bıçaqov gedib həmin naqili kəsdi. Kamera verilişi dayanandan sonra biz yüksəkliyə qalxdıq.

Yüksəklikdə qədim bir abidə, kilsəyə oxşar tikili vardı. Yüksəkliyi qoruyub saxlamağa başladıq. O halda şəhəri azad etmək asan olacaqdı. Beş gün orada qalmalı olduq. Orada özümüzlə səngər qazmışdıq.

Bir gün, günorta vaxtı səngərin içində idik. Görüntü verməmək üçün bayıra çıxmırdıq. Şahin Camallı adlı baş leytenant bizim komandirimiz idi. Sağ olsun, mənə kurslarda yaxşı təlim keçmişdi. Mənə dedi: "Şahbazov, get, kilsənin arxa tərəfini müşahidəyə götür. Ermənilərin kəşfiyyat-diversiya qrupu gələ bilər". Dəbilqəmi, bronojileti geyinib, silahımı götürdüm, getdim. Oraya çatanda kilsəni minomyotla vurdular. Minomyot mərmisi düz yanıma düşdü, amma divar

qarşısını kəsdi və Allaha şükür ki, mənə zərbə dalğası tutmadı. Səsi isə qulaqlarımı batırdı. Mən yıxıldım. Əlinlə ağzını və burnunu tutub möhkəm qışqıranda qulaqlar açılır. Bu cür də qışqırdım və qulaqlarım açıldı. Ayağa qalxdım ki, üst-başımı təmizləyib müşahidə aparım. Onda içərisindən çıxdığım səngəri vurdular. Səngər partladı, səhra çantam da onun içində idi. Sonra əsgərlərimizin səngərlərini vurmağa başladılar. Mən artıq kilsənin yanında idim. Minomyot mərmisinin zərbə dalğası səngərin içindəki əsgərlərimizi vurdu. Gördüm ki, əsgərlər toz-torpaq içində, bir-bir səngərdən çıxırlar. Birinin gözü çıxmışdı, birinin ağzından qan gəlirdi, o birinin qulağı partlamışdı... Qışqırıb mənə dedilər ki, Şahbazov, qalan uşaqlara kömək et, içimizdə salamat qalan bir sən sən. Yaralıları daşıyıb kilsənin içinə yıxdım. Gördüm ki, əsgərlərdən biri səngərin içində qalıb və üstünə torpaq tökülüb. Ancaq üzünü görünürdü və ağzından qan gəlirdi. Tez onu çıxartdım, çiynimə atıb kilsənin içinə qaçdım.

Oraya iki qrupla çıxmışdıq. Bizim qrupun yerini vurmuşdular. 2-ci qrup yüksəklikdə səngər qazıb yerləşmişdi. O qrupa hələ heç nə olmamışdı. Kilsənin içinə yıxdığım yaralılara tibbi yardım etdim. Komandirimiz Camallı Şahin pəncərənin ağzında oturmuşdu və pəncərəyə açıq idi. Top atdılar və mərmə pəncərədən içəri düşdü. Toz-duman hər yanı bürüdü, partlayış dalğası komandiri bayıra atmışdı. Hamımız kilsənin sol tərəfinə çıxdıq. Bizim qrupda iki komandir var idi. Komandir Camallı Şahini soruşdu. Dedim ki, top mərmisi onun yanına düşdü. Dedi ki, get onu gətir. Kilsənin içinə girdim. Baxdım ki, nə komandir var, nə də tikə-parçası.

Gəlib məruzə etdim ki, komandir yoxdur... O biri qrupumuzun onu aparmasından xəbərsiz idik. 2-ci qrupun əsgərləri onu götürüb səngərin içinə aparmışdılar. Komandiri zərbə dalğası vurmuşdu, şok vəziyyətində olduğundan, danışa bilmirdi. Yüksəkliyin bəri başında ermənilərin köhnə səngəri vardı. Səngərin içində bir az yer düzəldib, qrupu oraya yerləşdirdik. Qrupumuzdan olan Şəhriyar (Qasimov) dayı tibbi yardım işini bacarırdı. Onunla birlikdə elə oradaca yaralı olanlara tibbi yardım göstərərək yaralarını təmizləyib sarıyırdıq.

Həmin yüksəklikdə yarım saat ərzində 7 əsgərimiz yaralandı, amma bununla belə, biz o yüksəkliyi əldən vermirdik. 120–130 erməni isə aşağıdan bizə hücum edirdi. Onlara qarşılıq verirdik və geri çəkildilər. Biz canımız bahasına olsa belə, o yüksəkliyi əldə saxlamalı idik.

İki saatdan sonra hava qaralacaqdı. Komandir dedi ki, Camallı Şahini buraya gətirmək lazımdır. Mən onun arxasınca o biri səngərə getdim. Gördüm ki, vəziyyəti yaxşıdır. 4-cü qrupun komandiri Dövlətbəyov ona ilk tibbi yardım göstərmişdi və yaralı özünə gəlmişdi. Onu yanımıza gətirdim. Gördük ki, qrupda 7 nəfər yaralı var. Həmin gecə, saat 2-də təxliyə gəldi. Yaralıları yüksəklikdən düşürüb təxliyəyə gələnlərə təhvil verdik. 3-cü taqımın komandiri olan mayor da gəlib yanımıza çıxmışdı. Onlar aşağıdan görmüşdülər ki, yüksəklikdə ermənilər bizi dayanmadan minomyotla vururlar. Gözlərinə inanmamışdılar ki, buradan salamat çıxa bilərik.

Bizim qrupda dörd nəfər qalmışdıq: mən, iki komandir və bir nəfər də PK atıcısı. 2-ci qrupdan isə on iki nəfər qalmışdı.

İki gün biz oranı mühafizə etdik. Sonra piyada qoşunları gəldi. Onları öz səngərlərimizə yerləşdirdik, əlavə səngərlər də qazdırdıq və təlimat keçdik ki, gündüz görüntü verməsinlər, çünki düşmən yüksəkliyi görür və minomyotla vururdu.

Biz geri qayıtdıq. Növbəti əmr gəldi: Şuşa əməliyyatına getməlisiniz... Şuşanın kəndlərini alaraq Şuşaya qədər gedib çıxmışdıq. Orada mən ağır yaralandım...

\*\*\*

Hudulov Ramazan İzzət oğlu

*Təltif olunduğu ad, medallar:*

Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı adı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Qubadlının azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



### LAÇIN YOLU TUTULMALIDIR...

*Tabor komandiri Ramazanın dastanı*

Xocavənd istiqamətində gedən döyüşlərdə böyük komandiri idim. Orada bir neçə gün döyüşdük. Dörd qəlpə yarası aldım. Həkimlər ilkin tibbi yardım göstərdilər, amma hospitala getməkdən imtina etdim. Getsəydim, bölməm başsız qalacaqdı. Döyüşlərdə göstərdiyim nəticələrə görə tabor komandirinin müavini olmuşdum. Tabor komandirinin müavini həm bölməyə rəhbərlik edir, həm də bölmə ilə birlikdə döyüşlərdə iştirak edir.

Qarşımıza qoyulan bütün tapşırıqları müvəffəqiyyətlə yerinə yetirirdik. Artıq yolumuz Şuşa istiqamətinə idi. Texnika və maşınlarla təxminən iki gün yol getdik. Yollar çox bərbad halda idi. Daşaltıya, meşəliyə qədər texnikalarla, maşınlarla gedəndən sonra piyada hərəkət etməyə başladıq. Hələ qət olunacaq 20 kilometr yolumuz qalmışdı. Sonra hücum əməliyyatlarına başlamalı idik.

Tabor komandirimiz hücumdan qabaq Daşaltı kəndində minomyot atəşi nəticəsində qolundan yaralanmışdı. Sümüyü çatlamışdı. Onu təxliyə edərək xəstəxanaya yola saldıq. Mən də tabor komandirini əvəz etməyə başladım. Artıq Daşaltıya girməli idik.

Daşaltı əvvəllər də çətin bir ərazi olub. 1992-ci ildə o yerlərdə ağır döyüşlər olub. Biz də hər şeyi göz önünə almışdıq, hər şeyə hazır idik. O ərazidə döyüş şəraitinin çətin olduğundan da xəbərdar idik və bu qərarın məsuliyyətini anlayırdıq. Bizimlə bərabər bir neçə bölməmiz də fəaliyyət göstərirdi. Sol tərəfdən biz, sağ tərəfdən isə kəşfiyyat qruplarımız irəliləyirdi. Sağ və sol tərəflərdən hücumu keçərək, dövrələmə üsulu ilə qarşıdakı təpələri götürdük və irəliləməyə başladıq. Bizim texnikalar hərəkət edə bilmirdi. Ən ağır silahımız qumbaraatan idi. Artilleriyadan da dəstək alırdıq.

Yüksəkliyi ələ keçirəndən sonra qarşımıza erməni tankı çıxdı. Hücumumuz bir az ləngidi. Koordinatları artilleriyaya verdik. Həmin ərazini vurdular və biz irəliləməyə davam etdik. Artilleriya atəşindən sonra hücumu keçdik. Həmin istiqamətdə düşmənin təxminən 100–150 nəfər canlı qüvvəsi var idi.

Daşaltı ətrafında olan yüksəklikləri ələ keçirəndən sonra düşmən artıq qaçmağa məcbur oldu. Gecə ilə kəndi qismən boşaltdılar. Tapşırıq gəldi ki, gecə Daşaltı kəndinə girmək lazımdır. Hava o qədər qatı dumanlı idi ki, göz-gözü görmürdü. Ona görə məcbur qalıb, cığırla irəliləməyə başladıq. Kəndə doğru 27 nəfərlik qrupla irəliləyirdik. Bir qədər keçdikdən sonra arxada partlayış səsi eşidildi. Yollar minalanmışdı. Biz minalanmış sahəyə düşdük, 5 şəhidimiz, 13 nəfər yaralımız

oldu. Çox pis vəziyyətə düşmüşdük. “Dur!” əmrini verdim. Hadisə barədə komandirə məruzə etdim. Hücüm əməliyyatı müəyyən qədər ləngidi. İki saat hərəkətsiz qaldıqdan sonra eni 50 sm, uzunluğu haradasa 50-60 metrlik cıgır açıb, şəhid və yaralılarımızı bir neçə yüksəklik qət edərək, səhərə qədər yuxarı daşdıq. Yaralı yoldaşlarımızı vaxtında təxliyə etməyə nail olduq.

Səhər artıq özümüzü toparlayıb, yerdə qalan qruplarla birlikdə fəaliyyətimizi davam etdirdik. Ermənilər kənddən çıxaraq, yuxarıda mövqe tutmuşdular. Kəndi alandan sonra Şuşa istiqamətində hərəkətə başladım. Bütün qüvvələr kəndin içindən keçirdi. Oranın strateji cəhətdən əlverişli mövqe olmasından xəbərdar idim. Bilirdim ki, ermənilər kəndin içinə girən bütün qüvvələrimizi Şuşa ətrafındakı qayalıqlardan atəşə tutacaqlar. Onlar bizi kəndin içi ilə gedən yolda gözləyirdilər. Həmin istiqamətdə mövqe tutub, aypara şəklində müdafiə sistemi qurmuşdular. Ona görə də, qalan qrupu götürüb, sol tərəflə, qayalıqlarla hərəkət etməyə başladım.

Şuşa istiqamətində yola çıxanda sıldırım qayalıqlarla üzüyuxarı qalxmalı idik. Həmin döyüşlərdə yaralılarımız çox oldu, çünki düşmən bizi yuxarıdan atəşə tuturdu. Şəhidlərimiz də oldu. Yaralılarımızın sayı isə təxminən 40–50 nəfərə yaxın idi.

Biz qayalıqlarla hərəkət edən zaman bir qrup aşağıda gözləyirdi, digər qrup isə ermənilərin arxasına keçərək onları məhv etdi. Bundan sonra artıq digər bölmələr də yuxarı qalxıb bizə çatdılar.

Biz hücum edən zaman xüsusi təyinatlı qüvvələr artıq fəaliyyətə başlamışdılar. Düşmənin arxasına keçərək, onları

mühasirəyə almışdılar. Ermənilər bütün silahlardan istifadə edərək atırdılar. PK, tank, minaatan, avtomat, snayper silahları – əllərinə nə keçirdi, fərqi yox idi. Biz isə atəş dayananda irəliləyir, mövqe tuturduq. Bir qrupumuz atışan zaman o biri qruplarımız hərəkət edirdi. Düşmən bilmirdi ki, hara atəş açsın və ya neyləsin. Çəş-baş qalmışdılar, artıq qaçırdılar. Onlar heç vaxt inanmazdılar ki, biz Daşaltını belə sürətlə ələ keçirə bilərik. Hətta isti yeməkləri belə stolun üstündə qalmışdı, əmin idilər ki, ora alınmazdır. Amma Azərbaycan ordusu buna nail oldu!

Şuşadan Laçın dəhlizinə tərəf gedən bir yol var idi. Onlar həmin yerdə yaxşı müdafiə sistemi qurmuşdular. Bizə komanda gəldi ki, Laçına gedən yol bağlanmalıdır, çünki düşmənin təminatı o yoldan keçirdi. Şuşanı tez bir zamanda düşməndən azad etmək üçün ermənilərin təminat yolları kəsilməli idi. Bizimlə bərabər digər bölmələrimiz də səfərbər olundu.

Laçın yolu istiqamətində hərəkət etməyə başladım. Bizə deyildi ki, həmin yolu kim tez tutarsa, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülməkdir. O anda bizim üçün ad önəmli deyildi. Tapşırıq verilmişdi və biz onu yerinə yetirməliydik.

Döyüş planlarımızı cızdıq. Hansı yolla, necə hərəkət edəcəyimizi müəyyənləşdirdik. Səhər saat 8-də əməliyyata başladım. Axşam saat 5–6 olardı ki, tapşırıq yerinə yetirildi. Yuxarı komandanlığa məruzə etdim ki, artıq yolu bağlamışıq... Onu da deyim ki, mən nə qədər güclü komandir olsam belə, təkbaşına heç nə edə bilməzdim. İgid əsgərlərimizin, qazilərimizin sayəsində, şəhidlərimizin canı bahasına bu əməliyyatı uğurla yerinə yetirməyə nail olduq.

Laçın yolunu tutduqdan bir gün sonra Şuşa istiqamətinə doğru hərəkət etdik. Artıq xüsusi təyinatlı qüvvələrimiz Şuşa ətrafındakı bütün yüksəklikləri tutaraq, Şuşanın düz arxasına keçmişdilər...

\*\*\*

Məmmədov Seymur Kamal oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Şücaətə görə” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



SKAN ET

## DÜŞMƏN İSTƏYİNƏ NAIL OLA BİLMƏDİ...

*XTQ-nin giziri Seymurun dastanı*

Oktyabrın 19-da Minkəndə girdik. Kənddə ermənilər çox idi. Səhər saat 11-dən axşam saat 5-ə kimi atışdıq. Maşınlarımızı pusquya saldıq. Çoxlu sayda itkiləri, yaralıları oldu. Biz də şəhid verdik. Şərur rayonundan Lətif Əliyev var idi. O, qəhrəmancasına döyüşdü. Hər iki ayağından yaralandı. İlk tibbi yardım göstərsək də, şəhid oldu. Onu döyüş meydanından çıxara bildik. Başqa yaralılarımız da oldu, amma kəndi götürə bildik.

Bir qrup idik, Xocavəndin girişində, Daşaltıya yaxın bir yerdə erməni postunun altından keçirdik. Onlar bizə atəş açırdılar, amma yerimizi bildirməmək üçün onların atəsinə heç bir qarşılıq verməyib irəliləyirdik. Gecə ilə yol gedib pusquda durduq. Səhər açıldı və döyüş başladı. Həmin yerdə ermənilər bizi öldürmək üçün öz silah anbarlarını partlatdılar.

Səhərə qədər yandı. Orada da şəhid verdik. Şərur rayonundan müddətdən artıq xidmət edən igid hərbi qulluqçumuz Murad Xəlilli döyüşdə şəhidlik zirvəsinə ucaldı.. Onun elə bir sözü var idi: "Döyüşə gedək!". Ağstafalı 20 yaşlı Bahaləddin İsmayılov adlı bir gənc var idi. O da müddətdən artıq xidmət edənlərdən idi. Şəhid oldu... Xüsusi təyinatlıların giziri, bakılı Eşqini heç vaxt unutmaram. Çiyindən vurulmuşdu. 7 saat yaralı qaldı. Bizdən su istəyirdi. Yaralıya isə su vermək olmazdı. Axırda bizə dedi ki, mənə su verməyəcəksiniz? Susuz şəhid olmağımı istəyirsiniz? Su verdik ona... Suyu içəndən sonra şəhid oldu. Onun nəşi ağacların arasında qalmışdı. Çətinliklə də olsa, onu çıxarda bildik. Biz şəhidlərimizi döyüş meydanında qoymurduq, çıxardırdıq. Şəhidi oradan çıxarmayınca, geri dönmürdük. Ermənilər isə meyitlərini, silahlarını qoyub qaçırdılar.

Laçın dəhlizi Şuşa yoluna baxır. 7 nəfərlik qrupumuzla Şuşa yolunu bağladığımız. Ən yüksək yerdə idik, bizdən irəlində heç kəs yox idi. Hal-hazırda hamısı sağ-salamatdır. Ayın 8-də 7 nəfərlə dörd erməni "Kamaz"ın qarşısını kəsib, irəliləməsinə imkan vermədik. Axşama yaxın idi. Bir də gördük ki, 40-50 metr məsafədən ermənilər danışa-danışa gəlirlər. Atəş açmağa başladılar. Öz şeylərimizi orada qoyub, kənara çəkildik... qoy elə bilsinlər ki, qaçmışıq. Onları pusquya salmaq fikrimiz vardı, ancaq gəlmədilər. Biz arxaya koordinatları verdik. Artilleriya həmin yeri vurdu. Ora vurulandan sonra ermənilər Şuşaya gedən böyük qaz kəmərinə partlatdılar. Geri çəkilməyə məcbur oldular. Açıq döyüşə girdik və onlar xeyli itki verdilər... cəmi 7 nəfərlə onların nə qədər canlı qüvvəsini məhv etdik. Özümüzün isə həmin döyüşdə yaralımız və şəhidimiz

olmadı. Onlar bizim qarşımızı kəsib, həmin yüksəkliyi tutmaq istəyirdilər, amma imkan vermədik.

Gecə bizi minomyotla vurdular, ancaq istədiklərinə nail ola bilmədilər. Səhər saat 9-a işləmiş yenə atışma başladı. Artıq yerimizi bilmişdilər. Çoxlu sayda yaralımız oldu, sağ-solumuza minomyot mərmisi düşürdü. Artilleriyadan, minomyot mərmilərindən qorunmaq üçün hara gedirdikse, dərhal səngər qazırıdık.

Ermənilər ayın 9-da, səhər tezdən yenə bizi minomyot atəşinə tutdular. Yanımızdakı uşaqlar aşağı tərəfə düşdülər. Saathdan gizir Müdirxan vardı. Minomyot mərmisi onun yaxınlığına düşdü, amma bir möcüzə oldu ki, o, sağ çıxdı... Qəlpə onun iki qolundan dəyib keçmişdi, biri də ayağını yaralamışdı. Mən onu döyüş mövqeyindən çıxarıb səngərə gətirdim, iynə vurdum. Ayağını jütla bağladım ki, qan itirməsin. Elə bu zaman sol tərəfimizə minomyot mərmisi düşdü. Başıma və belimə qəlpə dəydi. Özümü itirmədim. Başıma girən 7-8 sm-lik mərmə qəlpəsini dartıb çıxartdım... Kürəyimdəki qəlpə isə hələ də qalır. Çoxlu qan itirmişdim. Ağır çaplı PK silahım minomyot mərmisindən iki yerə bölünmüşdü. Səkkiz nəfər yaralı idik. Bizi oradan təxliyə elədilər.

Füzulinin aldığıımız hissəsini keçəndə artıq hava qaralırdı, düşmən maşının işığını görmüşdü. Bizi minomyotla vurmağa başladılar. Minomyot mərmisi maşının qabağına düşdü. Xoşbəxtlikdən, yaralımız olmadı. Maşından yerə düşdük. Hamımız bir kolonda açıldıq. Bir-birimizdən aralandıq ki, itki çox olmasın. İki saat orada qaldıq. Gecə saat 1-də bizi təxliyə etdilər. İlk tibbi yardım məntəqəsi var idi. Orada

sarğılarımızı dəyişdilər. Yaralarım ağır olduğundan, mənə orada saxlamayıb, Füzuliyə göndərdilər. Orada əməliyyat olunacaqdım. Füzuliyə çatanda dedilər ki, müharibə qurtardı. Xəstəxanada olanda eşitdim ki, Şuşa alınan günü bizim xüsusi təyinatlı bölük komandirimiz, kapitan Samir Mikayılov da şəhid olub. Təssüf edirəm ki, o, qələbəmizi görmədi. Allah rəhmət eləsin.

Torpaqlarımız uğrunda döyüşmək mənə üçün qürurverici bir hiss idi. Bu, hər kəsin borcudur. Mən öz borcumu yerinə yetirdim. İnşallah, yenidən xüsusi təyinatlı qüvvələrdə xidmətimə geri dönəcəyəm və gənc əsgərlərə döyüş sirlərini öyrədəcəyəm...

\*\*\*

Quliyev Cəfər Sahib oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,  
“Qubadlının azad olunmasına görə” medalı,  
“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



### **BİZİ BAĞIŞLAYIN...**

*Gizir Cəfərin dastanı*

Füzuliyə BMP-lərlə hücum keçdik. BMP-nin içərisi qapalı bir yerdir, heç nə görmürsən. BMP-də minaya düşənlər də oldu. Allaha yalvarırdım ki, burada şəhid olmayım, heç olmasa, düşmən öldürüm, sonra ölüm. Düşünün ki, müharibəyə gələsən, bir güllə atmadan şəhid olasan. Bunu özümə bağışlamazdım.

Biz birinci postu götürdük. Burada təpə var idi, ona val deyirdik. Tank valın üstünə qalxıb keçə bilmirdi. Hücum keçməli olduğumuzdan vaxtımız o qədər də çox deyildi. Valı əlimizlə, avtomatın arxası ilə qazmağa başladıq. Bizə kömək də gəldi. Təxminən 5–6 saat olardı ki, həmin ərazini keçib, ermənilərin 5 postunu götürdük, amma mühasirəyə düşdük. Ermənilər bizi güllə atmadan mühasirəyə salmışdılar... Sonra isə sağdan-soldan atəş açmağa başladılar. Mühasirədən çox çətinliklə çıxıb bildik.

Bunker deyilən yerdə dayandıq. Oranı keçmək üçün beş nəfər 10 gün orada qalaraq döyülməli olduq. Oradan çıxandan sonra daha çətin bir nöqtəyə gəldik. Bu, keçilməsi mümkün olmayan bir post idi. Əmr gəldi ki, səhərə yaxın hücumla keçməlisiniz. Qruplara bölündük. Sol istiqamətdən biz, sağ istiqamətdən isə başqa bir qrup hücumla keçməli idi. Lakin bizim girəcəyimiz istiqamətdə vəziyyət dəyişdi. O biri qrupla yerimizi dəyişməli olduq. Qrup üzvləri təxminən 15 metr irəli getmişdilər ki, ortalarına minomyot mərmisi düşdü. altı nəfərin beşi şəhid oldu, bir nəfər yaralandı... İnsan o anda qəribə hisslər keçirir... Hər şey bir anın içində baş verirdi. Beş dəqiqə bundan əvvəl yanında olan, söhbət etdiyən, birlikdə çörək yediyən adam və birdən... hücumla keçən anda baxırsan ki, artıq yanında yoxdur... İtirmisən onu... Döyüş yoldaşların yanında şəhid olur, amma sən o anda onları çıxara bilmirsən. Axşamı gözləməlisən, çünki döyüş gedir, sənənin missiyan burada tamam başqadır. Bura tamam başqadır, çünki sənənin hərəkətin risklidir, güllə yağışının altında şəhidin, yaralının yanına qaça bilməzsən. Baxırsan ki, şəhid olanların birinin əli yoxdur, birinin qolu, birinin başı... Əksəriyyəti də 19–20 yaşlarında cavanlar idi... Yaşadığımız o xatirələr, o acılar bir ömür boyu yaddaşımızdan silinməyəcək. O anlarda bəlkə biz də ölmüşük... Hamımız şəhid olmaq istəyərdik, amma Allah şəhidliyi bizə qismət etmədi...

Beyləqandan Abbaslı Novruz adlı döyüşçü yoldaşımız var idi. Həmişə deyirdi ki, mən şəhid olmağıma razıyam, tək qələbə qazanaq. Döyüşlərin birində o, şəhid oldu. Bir ayağı yox idi, üzülmüşdü, dəridən asılı qalmışdı. Onu oradan o cür

çıxartdıq... Başqa iki nəfər də var idi yanımda, dost idilər. Onlar da şəhid oldular. Allah rəhmət eləsin...

İlk döyüşdə insan hər şeyi lazımı qədər dərk etmir. Fikrində ailən, onların qayğıları olur. Amma şəhidləri gördükcə, sonrakı döyüşlərdə artıq heç nə haqqında düşünmürsən. Evə zəng etmək, ailənin narahatlıq yükünü azaltmaq kimi hərəkətlər barədə düşünə bilmirsən, çünki sən irəli getməlisən, qələbə çalmalısan, düşməndən şəhid olanların intiqamını almalısan. Bir sözlə – tamam başqa bir adam olursan. Qələbəni o qədər arzulayırsan ki, hər bir çətinliyi dəf etməyə hazır olursan. İnsan valı əlləri ilə necə qaza bilər?! Bu, möcüzəyə bərabər bir işdir. Buna inanmaq çətin olurdu, amma qazırdıq. Getdikcə o vəziyyətə alışırsan. Artıq bura sənə rahatdır, elə bilirsən ki, səngərdə doğulmuşsan. Üstəlik, 30 ildir ki, həsrətdə olduğun doğma torpağın üstündəsən. Çox qəribə bir hissdır ki, ayağın dəyməyən torpaqlara ayaq basırsan... Bu, böyük şərəfdir, insana bundan başqa nə lazımdır ki?..

Müharibənin 15-ci günü Füzulidə başımdan qəlpə yarası aldım. Qulağım eşitmirdi, amma ayaq üstə dura bilirdim. Mənə ilkin tibbi yardım göstərdilər, başımı sarıdılar. Təxliyə olunmağıma isə etiraz edib getmədim, çünki o vaxt bir əsgərin öz yerində olmaması çox şey demək idi. Sən orada yoxsansa, demək, bir əsgər əskikdir. Bu da sənənin qrupunun, sənənin yoldaşlarının çətinliyidir. Bəzən elə olur ki, bir nəfər bir bölüyün qabağını saxlayır. Döyüşü görəndə adam bilir ki, bir əsgərin yerində olmaması hətta bir taqımın məhv olmasına belə səbəb ola bilər. Orduda elə ürəkli oğullar var idi ki, atışanda dik dayanıb atəş açırdılar, əyilmirdilər. Gözlərində ölüm qorxusu yox idi.

Daşaltıdan keçib meşəyə girdik. Laçın dəhlizinə getməli idik. Xüsusi təyinatlılarımız artıq Şuşaya girirdilər. Laçın dəhlizini saxlamasaydıq, onlar mühasirədə qala bilərdilər. Laçın dəhlizini tutmalı idik. Hava artıq qaralırdı. Saatın neçə olması dəqiq yadımda deyil. Hər qrupda 12 nəfər olmaqla kiçik qruplara ayrıldıq. Meşənin içində əmr gözləyirdik. Birdən hücum əmri gəldi. Bu halımızı kənardan seyr edən olsaydı, filmə bənzərdi. Hamının eyni vaxtda ayağa qalxıb “Allahu-əkbər!” deyərək, qaranlıqda hücum keçməsi əzəmətli idi. O coşqunu görən erməni orada qala bilməzdi. Onların 3–4 postunu götürdük. Sonra iki qrupa bölünüb, sağ və sol istiqamətlərdə hərəkətə başladılar. Bir qrup irəliləməli, digəri isə onun ardınca getməli idi. Birdən 27 nəfərdən ibarət irəliləyən qrupumuz minaya düşdü. 5 şəhid, 10 yaralı verdik. Onların ardınca biz gedəcəkdik. Həmin anda yoldaşlarımızın köməyinə gedə bilmirdik. Əmrə tabe idik, getsəydik, biz də şəhid olacaqdıq. Onların qışqırtı səsləri hələ də mənim qulaqlarımdadır. İnsanın bir barmağı və ya dişi ağrıtanda ağrıdan yata bilmir. Bəs insana güllə dəyibsə, qol-qıçını minomyot mərmisi aparıbsa, onun halı necə olur, təsəvvür edirsinizmi? Onların səsləri dayanmaq bilmirdi... Komandirə dedim ki, dözə bilmirəm, icazə verin onları çıxaraq. Dedi ki, indi mümkün deyil. Dedim ki, başqa variantımız yoxdur axı! Birtəhər razılaşdıq. Dedi, özünlə əsgər götür, gedin, amma ehtiyatlı olun.

O biri bölmədən 5–6 nəfər əsgər götürüb qaranlıqda, yaralıların səsi gələn istiqamətdə hərəkət etdik. Onları tapdıq və köməkləşib çıxartmağa başladılar. Orada bir əsgər vardı, adını unutmuşam. Onun bir sözü ömürlük mənim yaddaşımda

qalacaq. Hər iki ayağı yox idi. Onu çiynimə alanda o qədər ağrı-acının içində onun ilk sözü bu oldu: “Bağışlayın, ağır deyiləm ki?.. sizə əziyyət vermərəm ki?”... Bu insanın ayaqları yox idi ki, yerisin...

Yaralıların hamısını oradan çıxartdıq, artıq səhər açıldı... Hava işıqlaşanda Daşaltı istiqamətinə hücum keçdik. Həmin istiqamətdə şəhid vermədik. Oranı keçərək Laçın dəhlizini götürməli idik. Xüsusi təyinatlılarımız artıq Daşaltıya girmişdilər. Xüsusi təyinatlılardan ayrıca danışmaq lazımdır. Belə insanlar yalnız filmlərdə olur. Onları “Rembo” kimi kinolarda görmüşük... Tamam fərqli insanlar idilər. Bir post var idi, oranı götürmək üçün onlarla bir yerdə döyüşə girdik. O qədər yüksək hazırlığa malik idilər ki, planlı şəkildə düşməni mühasirəyə saldılar və hamısını məhv etdilər. Sonra biz meşə istiqaməti ilə gedib, dağa qalxaraq irəlilədik. Xəbər gəldi ki, digər qrupumuz mühasirəyə düşdü. Biz qrup şəklində geri qayıtdıq. Atışa-atışa döyüşə girərək onları mühasirədən çıxartdıq. Orada bir şəhidimiz, on nəfərə yaxın yaralımız oldu.

Düşmən bizi minomyotla vururdu. Böyük komandirimiz – Abdullayev Seymur barmağından yaralandı.

Yenidən Şuşa istiqamətinə gəldik. Axundov Tapdıq adlı bir dostum vardı. Müharibənin ilk günündən bir yerdə olmuşduq. Şuşa qalasına çatanda qucaqlaşaraq bir-birimizlə halallaşdıq. Düşünürdük ki, öləcəyik, bu sondur, çünki geriye yol yox idi...

Kamil adlı bir döyüşçümüz qrupdan ayrılaraq, tək-tənha döyüşürdü. Elə deyirdi ki, şəhid olmaq istəyirəm. Onu snayperlə ayağından vurdular. Mühasirəyə düşməsin,

ermənilərin əlinə keçməsin deyə, özünü dağdan atdı... Bizim belə oğlanlarımız olub. Onları tanıdaraq yaşatmaq lazımdır.

Şuşa uğrunda gedən döyüşlər ağır oldu. Axşama yaxın güllə səsləri kəsildi. Dedilər ki, atəşkəsdir, müharibə artıq bitdi. Mən dizlərim üstə çöküb ağlamağa başladım. Şəhidlərimizin, qazilərimizin hamısı kino lenti kimi gözlərimin önündən gəlib keçdi. Bu qələbəni hər kəs görmək istəyirdi... Biz bilirdik ki, qələbə olacaq, amma onu görmək bizə nəsib olacaqdımı? Allaha yalvarırdım ki, bayrağımızın Şuşa qalasına sancılmasını gözümlə görüm.

Şəhid ailələri bizi bağışlasınlar... çünki biz qayıtdıq, onların balaları isə qayıtmadılar... Onların qarşısında baş əyirik...

Əmin olsunlar ki, biz şəhidlərimizin intiqamını almışıq...

\*\*\*

Mustafayev Sərvaz Məqsəd oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

"Füzulinin azad olunmasına görə" medalı,  
"Qubadlının azad olunmasına görə" medalı,  
"Cəsur döyüşçü" medalı



## ŞUŞAYA ÜÇ KİLOMETR QALMIŞDI...

*Minaatan komandiri Sərvazın dastanı*

Düzənlikdə düşmən özü üçün betonladığı yerdə mövqe tutmuşdu. Biz onların üstünə getməli idik. Atəş aç-aça, özümüzə mövqe seçərək irəliləyirdik. Ermənilər özləri üçün vallar, dördqat müdafiə xətləri yaratmışdılar. Bu, onların qorxaqlığını bir daha sübut edirdi. Ermənilər bizim torpaqlarda elə möhkəmlənmişdilər ki, onları yarıb keçənə qədər çox əziyyətlər çəkirdik. Füzuli istiqamətindəki betonlanmış postlarına 13 gün ərzində top, minomyot, tank əleyhinə silahlardan atəş açsaq da, o postu dağıtmaq mümkün olmurdu. Mən idarəetmə təqim komandiri ilə yanaşı, həm də minaatan komandiri idim. Uşaqlara kömək məqsədi ilə minaatanlara da əl uzadırdım.

Şükürlər olsun ki, biz sonda həmin tuneli ala bildik. Tunel, nə tunel... Şərəfsizlər orada nələr yaratmamışdılar! Onlar post alınandan sonra arxa posta çəkilmişdilər.

Onların minomyotları çox dəqiq vururdu, çünki neçə illər möhkəmləndikləri yerlərin bütün koordinatlarını gözəl bilirdilər. Bizim sığınacaq yerlərimiz yalnız onlardan aldığımız beton postlar olurdu.

Əsgərlərimizi həmin betonlanmış yerə salmışdıq, amma düşmən birbaşa səngərin içini vururdu deyə, məcbur olub əsgərlərimizi başqa bir daldanacaq yerə apardıq. Minaatan komandirləri – baş leytenant Mahmudov və taqım komandiri Hüseynov, qərargah rəisi Səddam Musayev böyük qəhrəmanlıqlar göstərdilər. Şahnur Hüseynov valın açıldığını görən kimi elə sevinmişdi ki, zirehli maşına əyləşərkən sürücüyə “Sür, irəli!” əmrini vermişdi. Amma çox heyf... ermənilər onu tankla vurdular, elə yerindəcə şəhid oldu...

Əsgərlərimizi qorumaq məqsədilə içinə yığıldığımız, möhkəm bildiyimiz beton postları düşmən 2–3 dəfə 120-lik minaatan mərmisi ilə vurdu. Oranın qapısı, demək olar ki, torpaqla bağlandı. Üstündə böyük bir yarğan açıldı. İçəridə təxminən 12–13 əsgərimiz var idi. Əsgərlərimiz qoçaqlıq göstərərək, silahlarının ucu ilə torpağı eşib çıxdılar. Orada üç nəfər qalmışdı. Minomyot mərmisi düşəndə beton plitəni qırılmışdı, torpaq onların üstünə çökmüşdü. İki torpağın altında qalıb şəhid oldu. Oradan salamat çıxan əsgərlərimizi gətirib, başqa bir sığınacağa yerləşdirdik.

Həsənov Kənan yarıya qədər torpağın içində qalmışdı. Təsəvvür edirsinizmi, əsgər orada çıxırır, gedib onu götürmək istəyirsən, amma snayper imkan vermirdi. O yer bir az hündürdə idi deyə, 200–250 metrlik məsafədə yerləşən snayper oranı vururdu. Ürəyimiz partlayırdı. Snayperin atəşi altında sürünməyə başladım. Minomyot mərmisinin deşdiyi

yerdən özümü içəri saldım. Əsgər qurşağa qədər torpağın içində qalıb bağırırdı. Onu çıxartmaq lazım idi...

Səngərin giriş-çığışı bağlanmışdı, giriş ancaq minomyot mərmisinin açdığı dəlikdən idi. Hüseynov Nurik adlı bir manqa komandirimiz var idi, sağ olsun, əsgəri çıxartmağa köməyə gəldi. İçəridə, dar bir yerdə hərəkət etmək çox çətin idi. Kürəklə torpağı, əsgərin ayaqlarının arxa tərəfini birtəhər qazdıq. Torpağın altında qalan çəkmələrinin bağını açdım və əsgəri sürüyüb güclə torpağın içindən çıxartdıq. Onu təxliyə etdik. Amma iki şəhid qardaşımızı beton plitənin altından çox çətinliklə çıxara bildik. Snayperin hədəfində idik. Əvvəlcə sağ qalan əsgərimizi çıxartdıq ki, orada qalıb məhv olmasın. Şəhidlərimizin çıxarılmasında isə çox əziyyət çəkdik. O plitələr dəmiryol quruculuğunda işlədilər beton plitələrdən idi, ortasında isə relslər var idi. Həmin plitələr əsgərlərin üstünə düşmüşdü. Minomyot atəşi nəticəsində betonlar qırılmışdı. Torpaq isə onların üstünə çökmüşdü. Snayper bizi görməsin deyə, hava qaralmağa başlayanda torpağı qazıb şəhidlərimizi çıxara bildik.

Qarşıda postu almaq çətin olduğu üçün, bizi başqa bir istiqamətə göndərdilər. Hadrut istiqamətində hərəkət edərək postun arxasına keçdik. Şükürlər olsun ki, döyüşü uğurla başa çatdırıb, o postu da darmadağın etdik. Sonra bizim hücumlarımız başladı. Füzulinin Qırmızı Bazar, Aybasanlı kəndində döyüşlər getdi. Hadrut və Qubadlı uğrunda döyüşlərdə iştirak etdik.

Sonuncu döyüşümüz isə Şuşa istiqamətində oldu. Noyabrın 3-də biz ermənilərin gözləmədiyi tamamilə başqa bir yerdən, meşəliyin içindən dağları, dərələri keçərək, gəlib bir

yerdə dayandıq. 5–10 dəqiqə istirahət etdikdən sonra yenə yolumuza davam etdik. Gəlib meşənin lap kənarına çatdıq. Orada şər qarışana qədər gözlədik. Komandirimiz bizi qruplara böldü. Qrup rəhbərinin biri mən, o biri isə rəhmətlik baş leytenant Vüsal oldu. Yollar elə vəziyyətdə idi ki, özümüzlə silah-sursat daşımaq elə də asan deyildi. Axşam saat 10-a işləmiş hərəkətə keçdik. Ermənilər bizə yaxın mövqedə idilər, ancaq biz fırlanıb onların arxasına keçdik. Hələ Şuşaya girməmişdik. Daşaltıya yaxın bir ərazidə yerləşdik. 052-nin bələdçisi bizi bəlli yollarla apardı. Gecə ilə təxminən 12–13 km yol getdik. Artıq düşmənin arxasında idik. Səhər saat 4:00-da rabitə vasitəsilə bizə hücum əmri verildi.

Tabor hərəkətə keçdi, biz də onların arxasınca xeyli yol getdik. Daşaltı kəndinə çatacaqda atışma başladı. Tabor atəş açdı, onun arxasınca tabora dəstək üçün biz hücumə keçdik.

Daşaltıya gedən yoldan, Daşaltının üstündən, Cıdır düzü deyilən yerdən bizi minomyotla vururdular. Onda qrupu aşağı, çayın qırağına saldım. Yolun altı dərə idi. Mənim qrupum həmin dərəyə, Vüsalın qrupu isə meşənin ətəyinə düşdü, yəni yoldan çıxdıq. Düşmənin həmin yolu ovuc içi kimi görür və vururdu.

Yaralılarımız var idi. Qrupun bir hissəsini – 6 nəfərini arxada saxladım ki, həmin yaralıları çıxarıb təxliyə etsinlər. Qorxurdum ki, birdən hücum olar, heç olmasa, onlar ələ keçməsinlər. Yaralı olduqları üçün hərəkət edə bilmirdilər. Mən, İdrisov Ceyhun, bir də taborun (adını unutmuşam) MAXE-si ilə irəli getdik. Çayın lap qurtaracağında, Daşaltının görünəcəyi lap yaxın bir ərazidə özümüzlə mövqə seçdik. Gördük ki, evin pəncərəsinin küncündən iki erməni bizi

atəşə tutur. Onlarla atışmağa başladıq. Birdən gördük ki, üç erməni evin arxasından qaçaraq, əli silahlı bizə tərəf gəlirlər. Ceyhuna dedim ki, nə olur-olsun, onları geri qaytarmalıyıq. Atışdıq və onlar geri qaçdılar. Meşə tərəfdən sağ-solumuza güllələr yağdı. Sən demə, meşənin içərisində də ermənilər varmış, yəni biz düşmənin cəbhəsini yarıb irəli keçmişdik. Onlar bizim sağımızdan-solumuzdan atırdılar. Bəlkə də, 1000–1200 güllə sağ-solumuza düşür, suya tökülürdü, ancaq biri də bizə dəymirdi...

Arxada bir əsgərimiz var idi, ayağından qəlpə yarası almışdı, onu qan aparırdı. Ceyhuna dedim ki, siz burada qalın, üç nəfər əsgərlə yaralını buradan çıxaraq. Mənim qoruyucu jiletimin üstündə qumbara var idi. Buna görə də arxayın idim ki, əsir düşməyəcəyik, çünki ölmək şərəfli bir işdir, nəinki əsir düşmək...

Taborun 2-ci qrupu yolun üst tərəfindən, meşənin ətəyi ilə gəlirdi. Onlar bizə dəstək verdilər. Onların dəstəyindən sonra düşmənin sakitləşdi. Yaralını yataq kisəsinin içinə qoyduq. Onu götürüb gətirdiyimiz yerdə qəlpə ayağımdan dəydi və mən yıxılıb özümdən getdim.

Uşaqlar çaydan su götürüb üzümə vurublar. Ayılında tez ayağımdan yapışdım. Elə bilirdim, ayağım qopub... Gördüm ki, yox, qəlpə çəkmənin yanından girərək oyuq açıb. Uşaqlar sağ olsunlar, kömək edib mənə də yaralılarla birlikdə oradan çıxartdılar.

Çayın kənarı ilə bir ayağımın üstündə gah hoppana-hoppana, gah da sürünə-sürünə hərəkət edirdim. Şuşaya çatmağıma cəmi üç kilometr qalmışdı. Daşaltının üstü Şuşa idi. Yanımda bayraq da vardı. Arzum idi ki, bu bayrağı Şuşada

asım... Amma çox heyflər olsun ki, Şuşaya kimi gedib çıxa bilmədim. 44 günlük müharibənin 39 gününü döyüşlərdə iştirak etmişəm. Şuşanı alan qardaşlara eşq olsun! Çox şükürlər olsun ki, tarix yazdıq... Üzümü körpə balalarımıza tutub deyirəm ki, biz torpaqlarımızı düşməndən azad etdik, siz də çalışın, onu qoruyun...

\*\*\*

Nəsibli Xəzər İntiqam oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Döyüşdə fərqlənməyə görə” medalı,  
 “Vətən müharibəsi iştirakçısı” medalı,  
 “Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,  
 “Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



## QANLI SİQARET...

*Leytenant Xəzərin dastanı*

Noyabrın 5-də komanda gəldi. Topxana meşəsinə qədər bir gün yol getdik. Gecə vaxtı hərəkət edirdik ki, düşmənin pilotsuzları tərəfindən aşkar olunmayaq. Ayın 6-da Topxana meşəsinə gəlib çatdıq. Həmin yerlər artıq alınmış düşməndən təmizləndiyinə görə, biz bir az da irəli getməli idik. “Kamaz”lardan düşəndən sonra atılan mərmilərin səsi daha yaxından eşidilirdi. Bəlli idi ki, düşmən yaxınlıqdadır.

Daşaltı kəndinə yaxınlaşanda bizə əmr olundu ki, bütün yüklərinizi yerə qoyun. Biz o kəndə girməli idik. Doğrudur, artilleriya oranı vurmuşdu və kənd boşaldılmışdı, amma ermənilər yuxarıya, təpəliklərə qalxıb müdafiə olunurdular. Əsgərləri 5–6 metrədən bir irəli ötürə-ötürə, bir kolonda Daşaltı kəndinə doğru irəliləməyə başladılar. Düşmən oranı iri çaplı artilleriya ilə vururdu. Eşidilən güllə, mərmilərin səsləri adamı vahiməyə salırdı... oranın ab-havası tam fərqli idi...

Əməliyyat zamanı 2–3 yaralımız oldu. Onları dərhal arxaya təxliyə edirdik. Ayın 7-də kəndi alandan sonra dağlarla gəlib Şuşa-Xankəndi istiqamətində magistral yola çıxdıq. Tabor pərakəndə şəkildə gəlirdi, çünki düşmən dağlarda, meşələrdə, gizli yerlərdə tələlər qurur, minalar basdırırdı. Diqqətli şəkildə, bir kolonda irəliləmək vacib idi. Mümkün qədər çalışırıdık ki, şəhid verməyək.

Günortaya yaxın idi. Başqa bir bölüyün əsgəri dəstənin qabağında gedirdi. Təpəni qalxan zaman əsgərin sinəsi səviyyəsində sim göründü. Əsgər simə ilişib dayandı və mənə dedi ki, komandir, dayanın! Simi göstərdi. Baxıb gördüm ki, meşənin içində ağacdən yerə sim çəkiblər. Ermənilər torpağı qazıb, oraya təxminən iki fincan böyüklükdə mina basdırmışdılar. Simi minanın zapalına keçirmişdilər. Sim çəkilən zaman zapal (fital) dartılsa idi, mina aktiv vəziyyətə düşəcəkdı. Mina partlasa, yaxınlıqda, 20–30 metrlik bir məsafədə olan bütün canlıları məhv edəcəkdı. Kolonu saxladıq. Simi kəsib, minanı zərərsizləşdirdik və yolumuza davam etdik. Bu cür tələlərlə tez-tez qarşılaşırdıq. Ona görə də hərəkətimizdə bir qədər ləngimələr olurdu.

Kifayət qədər döyüş təcrübəsi olan tabor komandiri, polkovnik-leytenant Cəfərov mənə dedi ki, əsgərləri düz və say görə, neçə nəfərdirlər? Saydım, tabor komandiri ilə birlikdə 52 nəfər olduq. Qalanları isə hələ yol gəlirdilər. Komandirə təklif etdim ki, qalan əsgərlərimizin də gəlməsini gözləyək. O dedi ki, dayanmaq çox təhlükəlidir. Arxadan gələnləri gözləsək, qabaqda olanları itirə bilərik. O, düzgün qərar vermişdi, çünki düşmən minomyotla vururdu, günorta vaxtı olduğundan, pilotsuzlar da çəkirdi. Ona görə də irəliləməli

idik. Komandirin əmrinə əsasən, 5 əsgər götürərək dozor (kəşfiyyatçı) kimi ərazini yoxladıq. Bu 5 nəfərlik qrup arxadakıların təhlükəsizliyi üçün məlumat əldə etməli idi.

Əsgərlərlə gəldiyimiz həmin magistral yol 2 hissəyə ayrılırdı. Onun biri üzə aşağı, digəri isə üzə yuxarı gedirdi. Yuxarı yol Şuşa qalasına aparırdı, üzə aşağı gedən yol isə Xankəndi istiqamətinə gedirdi. Şuşa meşəliyindən baxanda Xankəndi görünürdü. Oraya elektrik xətləri Şuşadan çəkilmişdi.

Biz erməni dilində “Şuşı” (əslində – Şuşakənd) yazılan yerə gəlib çatdıq. Əsgər mənə dedi ki, komandir, olarmı buraya bayraq asağ? Razılaşdım. Əsgər bayrağı asan zaman dirəyin üstündə 4 ədəd kameranın olduğunu gördü. Kameralar lap “Şuşı” yazısının yanındakı dirəyin üstündə idi. Təqribən 18 saata yaxın vaxt olardı ki, bizim 052 adlanan xüsusi təyinatlılarımız o yolu təmizləmişdilər. Biz oraya gəlib çatana qədər aparılan əməliyyatın üstündən heç bir gün keçməmişdi.

Tabor komandirinə ermənilərin burada kamera yerləşdirdiklərini xəbər verdim. Dedi ki, kameraları vurub, zərərsizləşdirin. Kameralar hündürdə deyildi, həmin yazının yanındakı dirəyə bərkidilmişdi. Əsgərə dedim ki, qoruyucunu aç və kameraları vur. Sən demə, ermənilərin təxminən 40–50 nəfərlik diversiya qrupu həmin yolla hücum etməyə hazırlaşmışlar. Bizim isə bundan xəbərimiz yox idi. Əsgər kameranı vuran zaman ermənilər atəş səsinə eşitdilər, elə zənn etdilər ki, biz onları görürük. Onlar yolun kənarındakı dərənin dibində gizlənməmişlər.

Mən əsgərlərlə döngənin birini döndüm. Taborumuz artıq təxminən 300–400 metr arxada qaldı. İkinci döngəni dönan

kimi ermənilərlə üzbəüz gəldik. Təxminən 20 metrliyimizdə dayanmışdılar. Onlar bizə, biz də onlara baxırdıq. Silahın qoruyucusu açıq vəziyyətdə idi. Duruxub qalmışdıq. Geri qayıtsaydıq, bizi vuracaqdılar, gizlənməyə də bir yer yox idi. Bizim 5, onların isə 40–50 nəfərə yaxın döyüşçüsü var idi. Qeyri-bərabər qüvvə ilə qarşı-qarşıya dayanmışdıq. Hər an bizi əsir də götürə bilərdilər. Biz onların hələ də kim olduqlarını tam dəqiqləşdirə bilməmişdik. Hava qaralmağa başladığından, əyinlərindəki formaları da yaxşı görə bilmirdik. Dəbilqələrinin rəngi də bizim ordunun dəbilqəsinin rəngində idi. Düşündüm ki, atəş açsam, pis vəziyyət yarana bilər. Onların da bizə atəş açmamaları bizdə şübhə yaratmışdı.

Birdən yadıma düşdü ki, parolu soruşum, çünki bizə demişdilər ki, kimlə qarşılaşsanız, parolu səsəndirin. Bir dəfə “Parol!” qışqırdım, cavab gəlmədi. İkinci dəfə də qışqırdım, yenə cavab almadım. Onlar əllərini qaldırıb işarə edir, nəse deyirdilər. İlk əvvəl hansı dildə danışdıqlarını anlamırdım. Bir də gördüm ki, qabaqdakılardan biri rəbitəni əlində tutub, fırlada-fırlada “Axber, axber, hay, hay!” – deyib danışır. Artıq dəqiq bildik ki, qarşımızdakılar ermənilərdir... Atəş açmağa başladım, onlar da bizə atəş açdılar. Üç əsgərimiz yaralandı. Biri yolun ortasındaca qaldı, ayağından PK ilə vurmuşdular. Ayaq sümüyü qırılmışdı. Yaralı vəziyyətdə yerə uzanıb qalmışdı, səsini çıxarmırdı. Mən elə bildim ki, güllə onun başından dəyib. Elə düşündüm ki, o, artıq şəhid olub. Qalan ikisi isə biri qolundan, o biri ayağından yaralanmışdı. Özlərini dərənin bu biri tərəfinə tullamışdılar. Yolda bir əsgər, bir də mən qalmışdıq. Biz qayalığa dirənib, atışmağa davam etdik.

Atəş səsələrini eşidən tabor komandirimiz təxminən 20 nəfər əsgərlə gəldi. Yaralı əsgər özünü yola atdı. O qədər mərmə atırdılar ki, yaralı çıxara bilmirdim. Bu zaman tabor komandiri özünü yolun ortasına atdı. Əsgərin arxasına keçib, onlara atəş açmağa başladı. O anda yaralı əsgərin qoluna da ikinci güllə dəydi. Üçüncü güllə komandirimizin çiyindən dəydi və o da yaralandı.

Erməninin üstündən sanitar binti götürmüşdüm. Onu əsgərin üstünə tullayıb dedim ki, komandirin də, özünün də yaralarını sarı. Yara pis yerdə idi, tənəzif sürüşürdü. Güllə isə dəydiyi yeri dağıdaraq arxadan çıxmışdı. Əsgər dedi ki, komandir, qan dayanmır, yaranı sarıya bilmirəm. Onda dedim ki, komandiri də götür, arxaya çək. Biz müqavimət göstərirdik, çalışırdıq ki, komandirimiz şəhid olmasın, çünki tabor başsız qalardı.

Əsgərlərimiz irəli çıxıb atışdırdılar. Erməniləri irəliləməyə qoymurdular. Düşmən sayımızı az görüb, üstümüzdə gəlməyə cəhd edirdi, amma atəş basqısı vardı deyə, çox da irəliləyə bilmirdilər.

Əsgər komandirin qoluna girib arxaya çəkdi. Tabor komandiri dedi ki, onları irəli gəlməyə qoymayın. Arxadan gələnləri sizə köməyə göndərəcəyəm. Komandirimiz gedəndən sonra mən gördüm ki, bu atışmanın qarşısı avtomatla alınan bir şey deyil. Onları yalnız qumbaraatan mərmisi ilə məhv etmək olar. Məsafə isə lap az idi, yəni mərmə bizim özümüzü də tuta bilərdi. Əsgərlərin üçünə arxaya göndərdim ki, gedib mərmə gətirsinlər. Bizə mərmiləri hələ də gətirib çıxara bilməmişdilər, çünki Şuşa dağlıq ərazi olduğundan,

texnika gələ bilmirdi, bizdə ancaq avtomat silahların güllələri qalmışdı.

Əsgərlər 5–6 dəqiqədən sonra haradansa üç mərmii tapıb gətirdilər. Sevindim, yanımda yalnız bıçağım vardı, sol tərəfimə keçirmişdim. Onu Gəncədən almışdım. Bıçağı əsgərə verdim ki, aç, mərmii qoş, ver mənə. Mərminin ikisi piyada əleyhinə, biri isə zirehdələn idi. Ucu dəmir idi, yəni piyada üçün deyildi. Hava qaranlıq olduğundan, düşmənin atdığı mərmilər görünürdü, bunlar iz buraxan mərmilər idi. İşığından yerini təxmini tutdum. Birinci mərmii atdım, amma qaranlıqda düzgün nişan ala bilmədim. Ermənilərin arxa tərəfində sanitar maşını var idi, düşmən yaralılarını daşımaq üçün orada saxlamışdılar. Mərmii ona dəyib partladı. Yanmağa başladı. Yangının işığında düşmənin irəli gəldiyini göürdüm.

Düşmən mənə ikinci mərmii atmağa imkan vermirdi. Saleh adlı bir əsgərimiz var idi. Özünü yolun ortasına atdı və atəş açmağa başladı. Həmin anda onu vurdular. Mən də onları nişan almışdım. Artıq ikinci mərmii hara atacağımı dəqiqləşdirmişdim. Saleh artıq 4-cü yaralımız idi və dərənin bu biri tərəfində qalmışdı.

Atdığım ikinci mərmii ermənilərin düz ortasına düşdü. Ölənlər öldü, qalan qaldı. Sadəcə, səsləri kəsildi. Yaxında olan ermənilər, ən azından, kontuziya almışdılar. Təxminən 5 dəqiqəliyə atəş dayandı. Fikirləşdim ki, yəqin hamısı qırılıb, sağ qalanları yoxdur. Artıq bizim yaralılarımızı dərənənin o üzündən çıxartmaq lazım idi. Orada olan yaralılar qışqırır dılar ki, komandır, aşağıdan da gəlirlər. Xankəndindən atışma səslərini eşidib, diversantları köməyə göndərmişdilər. Yuxarı qalxa bilməsələr də, aşağıda vəziyyəti çətinləşdirirdilər,

yaralılarımızı vurmaq istəyirdilər. Zabitlərdən qalan tək mən idim, başımı itirmişdim. Fikirləşdim ki, 3-cü mərmii də qoşub atım, amma bu mərmii zirehdələn olduğundan atsam da, bir təsiri olmadı. Torpağa batıb qaldı. Beş dəqiqəlik fasilədən sonra yenə atmağa başladılar. Deməli, içlərində sağ qalanlar var idi.

Yolun qırağına dəmir maneə (baryer) çəkmişdilər. O dəmir maneə mənim vəziyyətimi daha da çətinləşdirirdi. Qaçıb özümü o biri tərəfə tullaya bilmirdim ki, oradakı yaralıları çıxarım. Yaralılar tərəfə silah tullayırdım ki, götürüb özlərini müdafiə etsinlər. Silah isə həmin dəmir maneəyə dəyib, ünvana çatmırdı. Elə oldu ki, əsgərlərin biri gətirib mənə F-1 əl qumbarası verdi. Dedi ki, erməninin üstündən tapmışam. Bilirdim ki, bu F-1 müdafiə qumbarasıdır, radiusu isə 200 metrdir. Atsam, özümüz də qəlpələrə tuş gələcəkdik. Qumbaranı atmaq üçün onların üstünə getməli idim. Düşmənlə məsafəmiz 30 metr olmazdı, amma durduğumuz ərazi düngə idi deyə, qumbaranı atıb, geri qayıdaraq gizlənmə bilərdim.

Zapalı çəkib sıxaraq, əlimdə saxlamışdım. Əsgərlər qışqırır dılar ki, komandır, qabağa getmə, vuracaqlar. Əlimdəki qumbaranı atmağımın mümkünsüzlüyünü anladım. Döngəni dönüb düşmənin üstünə getmək yeganə çıxış yolu idi. Silahımı kürəyimə atdım, qumbaranı əlimdə hazır vəziyyətdə tutub irəli getdim. Sürət yığaraq qaçıb döngəni döndüm. Ermənilər heç düşünmür dülər ki, mən oraya kimi gedib qumbara ataram. İrəli atıldım, ani olaraq gördüm ki, yerdə nə qədər meyit var... Hansının sağ, hansının ölü olduğunu seçə bilmədim. Üst-üstə yığılan, zəncirlənmiş mərmii qutularını gördüm. Qumbaranı atıb sıçradım. Əsgərlərimiz bunu görüb yerə yatdılar. Silah və mərmii dolu qutular alışıb partlamağa başladı. Yalan olmasın,

minə qədər güllə ətrafa səpələndi. Atəşfəşanlıq düşdü, ətrafi toz-duman bürüdü. Bu tozanaq bizimkilərin yanına qədər gəlib çıxdı. Orada bir erməninin belə sağ qalması mümkün deyildi. Sağ qalanlar olsaydı belə, zərbə dalğasından kontuziya alıb, o səsdən dəli olacaqdılar. Şükür Allaha, şəhidimiz olmadı, amma beş nəfər yaralımız var idi. Artıq yaralılarımızı çıxarmağın vaxtı idi. Onları təxliyə etdik. Tabor irəli gedə bilmədi, çünki axşam güclü yağış yağmağa başlamışdı. Döyüş zamanı yaxşı hərəkət edə bilək deyə, əynimizdəki ağır paltarları, buşlatları soyunmuşduq. Hava çox soyuq idi. Yol yorğunluğu, aclıq da bir tərəfdən bizi üzüb əldən salmışdı. Meşədə itburnu və moruqla qidalanırdıq. Su tapmaq isə çətin məsələ idi. İtburnu adamı susuzladır, ona görə də, 3 gün ancaq moruqla qidalandıq... Ermənilər o qədər sürətlə qaçırdılar ki, biz onları təqib etdiyimiz vaxt bizə təminat gəlib çatmırdı. Biz öldürdüyümüz ermənilərin üstündən tapdığımız konservləşdirilmiş, quru ərzaqları tapıb yeməyə məcbur olurduq. Dağların arasında qalmışdıq.

Noyabrın 8-də batalyon komandirimiz mənə yanına çağıraraq dedi ki, dünən atışma olan yerdə silah qalıb, onu götürmək lazımdır. Tabor yenə hərəkətə başladı. Bir kolonda irəliləyirdik. Həmin istiqamətdə birinci döngəni döndük. İkinci döngəni dönəndə gördük ki, burada xeyli erməni meyiti var. Demək olar ki, o gecə hamısını qırmışdıq. Meyitlər dərənin qırağında qalmışdı. Telefonu əsgərə verdim ki, bunları videoya çəksin, şərfəsizlər baxıb meyllərini görsünlər. Həmin videonu saxlamışam... Meyitləri saydıq, oradan sanitariya məqsətinə qədər olan məsafədə 43 erməni meyiti var idi. Onların hamısı qumbaraatan mərmisinin partlayışı nəticəsində məhv olanlar idi...

Xankəndiyə hücumu keçirdik. Xankəndiyə çatmamış iki təpə var idi. Ermənilər bu təpələrdə müdafiədə dayanmışdılar. Onlar yolu rahat görüb, gələni vururdular. Biz həmin o iki təpəni almalı idik ki, Xankəndiyə hücumu keçək.

Yolda bir erməni meyitinə üstündən Azərbaycan bayrağı tapdım. İndiyə qədər anlaya bilmirəm ki, bu, nə məsələdir... Amma bayrağımız pis vəziyyətdə idi, cırmışdılar, axşamkı yağışdan sonra da palçıq bulaşmışdı... Bayrağımızı götürüb bronjiletimə keçirdim və irəlilədik. Birinci təpədə 5 erməni vardı, 3-ü PK atıcısı, 2-si isə snayper idi. Onlardan üçünü öldürdük, qalanları isə yoldaşlarını qoyub qaçdılar. Beləliklə, birinci təpəni aldığımız. Ermənilər ikinci təpəyə qaçdılar. İkinci təpədə dayaqları betondan olan elektrik xətti vardı. Şuşadan Xankəndiyə elektrik xətti gedirdi. Betonun arxasında müdafiəyə keçmişdilər. Biz də aldığımız birinci təpədən ikinci təpəni vururduq. Onların minomyotları bizə olan tərəfi dəqiq vururdu. Arxadan xəbər çatmışdı ki, yaralı əsgərlər var... O qədər minomyot mərmisi atırdılar ki, başımızı yuxarı qaldıra bilmirdik. Atılan minomyot mərmiləri bizə deyil, elektrik xəttinə dəyib cingildəyirdi. Düşünürdüm ki, bu dəqiqə şəhid olacağım. Şükür Allaha, minomyot mərmisinin qəlpələri bizi tutmadı. Onların ikisini də öldürəndən sonra biz ikinci təpəyə qalxdıq. Yuxarı qalxanda, bronjiletimdəki bayrağı çıxarıb elektrik xəttinə bağladım.

On dəqiqə keçmədi ki, Xankəndində həyəcan signalı verdilər. Səs aləmi başına götürdü. O səs Şuşadan da eşidilirdi. Tankları, topları çıxarıb bizi orada əməlli-başlı pusquya saldılar. Məcbur olub geri çəkilməli olduq. Geri çəkilən

zaman birdən yadıma düşdü ki, bayraq orada qalıb. Yenidən qayıdıb həmin tərəyə qalxdım. Bayrağı götürüb bronojiletimə keçirdim. İkinci tərəni düşəndən sonra baxdım ki, yolla gedən hər kəs minomyot qəlpəsinə tuş gəlib yaralanır. Qışqırdım ki, yolla getməyin, meşəliyə düşün. O yolda əsgərlərimizin çoxu şəhid oldu...

Orada villalar var idi. Həmin villaların ətrafına hasar çəkilməmişdi. Əsgərlərin çoxu həmin hasarın yanında daldalanmışdılar ki, minomyot atəşi səngisin, sonra yolla getsinlər, həm də əsgərlər azmaqdan ehtiyat edirdilər ki, ermənilərin əlinə düşə bilərlər. Yol da təhlükəli idi. Minomyotçular snayper kimi, dəqiq vururdular. Minbat komandiri yaralanmışdı. Qarın nahiyəsindən qəlpə dəymişdi. Yaxınlaşdım, əlimi sinəsinə qoydum. Dedim ki, cənab mayor, narahat olmayın, sizi buradan çıxaracağam. Bronojiletindən tutub sürüyə-sürüyə onu dirəyin yanına qədər gətirdim. Başını 2-3 dəfə qaldıraraq qoydu, şəhid oldu. Onu çıxara bilmədim...

Akademiyanı mənimlə bir yerdə oxumuş zabit yoldaşım, leytenant Qasımlı Elvin var idi. Divarın kənarında dirənib qalmışdı. Qulaqlarını tutmuşdu. Minomyotun zərbə dalğasına düşmüşdü, qulaqları eşitmirdi. Qışqırdım ki, Qasımlı, sənə nə olub? Heç nə demirdi. Sağ qulağından qan axırdı. Qışqırdım ki, salamatsan, özünə gəl, dur, buradan çıx! Şükür Allaha, özünə gəlib oradan çıxma bildi. Hazırda sağdır.

Bir də baxdım ki, zabit yoldaşımın biri də qışqıraraq köməyə çağırır. Əhmədzadə Mobilə Ali Hərbi Akademiyada bir yerdə oxumuşduq. Mobilin ayaqlarını minomyot mərmisinin qəlpələri tutmuşdu. Hər iki ayağı sallanırdı. Özünə heç nə

demədik. Qanaxmanı dayandırmaqdan ötrü onu uzadıb yarasını jütla bağladım. Yoldan çıxıb meşəliyə düşməyə çalışdım. Mobil dedi ki, Xəzər, yeriyə bilmirəm, xahiş edirəm, məni uzanlı vəziyyətdə aparın. Bir erməni çadırı tapdıq. Yaralını onun üstünə uzandırdıq. Cəfərov Şükür, Orucov İlkin, mən və rəhmətlik Allahverdiyev Namaz – dördümüz birlikdə onu oradan çıxarmağa çalışdım. Qabaqda Allahverdiyev Namaz gedirdi. Meşəliyə düşdüyümüz vaxt başımızın üstündəki villadan erməni PK-çısı bizi vururdu, çöldən isə snayper çıxıb atır, içəri keçirdi. Onu iki dəfə nişan aldım, atəş açdım, vura bilmədim, evə girdi. Namaz dedi ki, Xəzər, silahım atmır, silahını mənə ver. Silahımı ona verib Mobilə götürmək üçün köməyə getdim. Mobil elə hey yalvarırdı: mənə çox silkələməyin, ayaqlarım bir yana qalsın, başım çox pis ağrıyır. Elə bunu deyən anda Namazı gözümlə qabağında başından vurdular. Atəş məsafəsi çox yaxın olduğundan, güllə dəbilqəni deşib başına dəymişdi. Gözümlə qarşısında şəhid oldu... Sonra onun dalınca mənə də, İlkinə də vurdular. Mən qolumdan yaralandım. Güllə çiynimin aşağı nahiyəsindən dəymişdi. Mənə vuran snayper idi. Qolumun bazu sümüyü qırılmışdı. Sağ qolum idi, silah tutan əlim...

Bronojiletimdə pover-bank cihazı var idi. Onu ürəyim üstündə bronojiletimə keçirmişdim. Güllə əvvəlcə ona dəyib alışırdı. Əməlli-başlı yanmağa başladı. Əsgərlər dönüb baxırdılar ki, görəsən, komandirin üstündə partlayan nədir, onu nə ilə vurdular? Pover-bankı bronojiletimdən çıxarıb yerə tulladım. Elə o anda ikinci güllə qolumdan dəydi. Mən dərədən yığılıb, moruqluğun içinə düşdüm. Ermənidən bir

qumbara götürmüşdüm, amma nə qumbarası olduğunu dəqiq bilmirdim. Sadəcə, düşünürdüm ki, çıxılmaz vəziyyətdə qalsam, özümü bununla partladaram. Gördüm ki, elə həqiqətdən də, çıxılmaz vəziyyət alınıb. Moruq kollarının arasında ilişib qalmışam. Qolum işləmirdi və mən tək əlimlə oradan çıxma bilməyəcəkdim... Əsgərlərdən biri özünü dəryəyə, aşağı atdı ki, komandır, mən səni çıxaracağam. O, zərbə dalğasına düşüb, qulaqları eşitməyən həmin əsgər idi. Biz əlacsızlıqdan Əhmədzadə Mobilə orada qoymalı olduq (Mobil beş gün meşədə qalmışdı. Ermənilər onu əsir götürmüşdülər, sonra dövlətimiz ona geri aldı. Ayağı amputasiya olunmuşdu). Özümüz də yaralı vəziyyətdə idik və onu oradan çıxara bilmirdik. Həmin əsgərlə meşənin içərisi ilə yol getdik. Əsgər jqutla qolumu sıxmağa çalışsa da, jqut qırılırdı, bağlanmırdı. Qan dayanmadan axırdı... Əynimdəki forma qanın içində idi... Yaralı halda təxminən 12 saat meşədə qaldıq. Qan axdıqca gözlərim qaralırdı. Ac-susuz idik. Əsgər mənə ancaq moruq verirdi. Bir erməni meyitinə üstündən diş pastası tapıb götürmüşdüm. Əsgər onu mənə verdi ki, nəfəsim tutulmasın, çünki dağ qalxmalı idik. Bunun, əslində, elə bir köməyi yox idi, sadəcə, nəli olduğundan nəfəsi təravətləndirirdi. Bir də erməninə üstündən kamera götürmüşdük. Balaca bir kamera idi. Onu əsgərə vermişdim ki, birdən içində maraqlı nəşə bir məlumat ola bilər...

Şükür ki, əsgər mənə oradan səhərə yaxın çıxara bildi. Artıq Şuşa alınmışdı. Mənə Şuşaya, otelə qaldırdılar. Orada ilkin tibbi yardım göstərdilər. Jqutla sıxıb qanaxmanı saxladılar. Mənə pikapla Füzuliyə, oradan da Hadruta təxliyə etdilər. Hansı yolla gətirildiyimi bilmədim. Yaralı olduğumdan,

o qədər də yaxşı vəziyyətdə deyildim. Mənə Əhmədbəyli hospitalına çatdırdılar.

...Atamla sonuncu dəfə Füzulidə olarkən danışmışdım. Ona söz verib demişdim ki, gələndə sənə bir qutu erməni siqareti gətirəcəyəm. Atama döyüşə getdiyimi deməmişdim. Söz verdiyim siqareti isə götürə bilməmişdim, amma üstünə qanım axmışdı. Döyüşdən gələn qanlı siqaret...

\*\*\*

General-mayor Seyidov Kənan Əlihüseyn oğlu

*Təltif olunduğu ad, orden və medalları:*

- “Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı” adı,
- 3-cü dərəcəli “Vətəne xidmətə görə” ordeni,
- “Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,
- “Füzulinin azad olunmasına görə”, medalı,
- “Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



## ŞUŞANIN ALINMASI PLANI

*Şuşa fatehi Kənanın dastanı*

Bu müharibə XXI əsrin müharibəsi idi. Bizi qarşıda müasir silahlarla təchiz edilmiş, torpağımızda illərlə güclü istehkamlar qurmuş düşmən gözləyirdi. Bu müharibə çox dəhşətli bir müharibə idi. Düşmən silahlarının təsir gücü və qırğın törətmək imkanları çox böyük idi, amma namusumuzun, qeyrətimizin tapdalanması, torpaqlarımızın tapdaq altında qalması ondan da dəhşətli idi. Bütün bunlara baxmayaraq, müharibənin ilk günündən anladım ki, biz qalib gələcəyik, çünki döyüşlərdə yanan, külə dönən, parça-parça olan şəhidlərimizi görən döyüşçülərimiz qisas almaq üçün əzmlə, qorxmadan daha da irəli atılırdılar. Bu 30 il ərzində ermənilərə yaranan nifrət o qədər güclü idi ki, bu əzmi heç bir müasir silah sındıra bilməzdi. Geriyə dönmək söhbəti yox idi, ancaq irəli. Hər şəhəri, hər kəndi aldıqca, ayağımızı vətən torpağına

basdıqca daha da güclənirdik. Mən, bir zabit olaraq, bir daha uduzmuş ordunun əsgəri olmaq istəməirdim. Ya olum, ya ölüm!

Döyüşə Murovdağ silsiləsindəki Camışdağ zirvəsindən başladım. Komandanlığın bütün tapşırıqları tam dəqiqliklə icra edilirdi. Daha sonra Cəbrayılın ətraf kəndləri, Cəbrayıl şəhəri, Hadrut qəsəbəsi, Füzuli şəhəri, Füzuli, Xocalı, Xocavəndin kəndləri istiqamətində döyüşdük və zəfər yolumuzun son nöqtəsi, tacı Şuşa şəhəri oldu. Qeyd etməliyəm ki, idarəetmənin döyüşlərdə, müharibə zamanı rolu, əhəmiyyəti danılmazdır. İdarəetmə mərkəzləşmiş qaydada həyata keçirilirdi üçün qoşunlarımız əlaqəli şəkildə irəliləyirdi. Belə ki, dağlıq, meşəlik ərazilərdə rabitə vasitələri ilə bağlı yarana biləcək problemləri qabaqlayaraq, öncədən bütün zəruri tədbirləri görmüşdük. Əlaqə saxlamaq üçün xüsusi rabitə qurğuları saz vəziyyətdə idi, ehtiyat hissələri də nəzərə alınmışdı. Nəticə etibarilə idarəetmədə heç bir problem yaşamadıq.

Cəbrayıl uğrunda döyüşə hazırlaşırıdım. Orada bəzi yüksəkliklər var idi ki, onları hökmən götürməli idik. O yüksəklikləri ələ keçirmək Cəbrayılı nəzarətə götürmək demək idi. Qızgın döyüşlərdən sonra məqsədimizə çatdıq və bu barədə rəhbərliyə məruzə etdim. O qədər sevinmişdik ki, tez bir zamanda Cəbrayıl şəhərini də almaq istəyirdik...

Zirehli maşınlarla Cəbrayılın girişinə daxil olduq. Sən demə, şəhərin girişində düşmənin 80-ə yaxın silahlı qüvvəsi var imiş və onlar bizi pusquya saldılar. Zirehli maşının şüşələri güllə keçirməz olsa da, ermənilər bizi hər cür silahdan atəşə tutdular. Biz maşınlardan tökülürək mövqe tutduq və döyüşə başladım. Yaralananlarımız oldu, ancaq düşmənin yarısından çoxunu məhv etdik, qalanları isə qaçıb getdilər.

Bu döyüş yaxşı sonluqla nəticələndi. Cəbrayılı azad etdikdən sonra düşmənin xeyli silah-sursatını qənimət götürdük.

Füzuli şəhəri uğrunda döyüşlərimiz çox ağır oldu. Biz bilirdik ki, Şuşaya gedən yol məhz Füzulidən və Xocavəndin kəndlərindən keçir. Ona görə də Şuşaya gedən yolun üzərindəki Füzuli şəhəri mütləq şəkildə düşməndən tezliklə azad edilməli, oradakı düşmən qüvvələri geri çəkilməyə imkan tapmadan məhv edilməli idi. Təbii ki, bu qanlı döyüşlər zamanı itkilərin olması labüd idi. Ermənilərin Füzulidə bir neçə hərbi hissəsi yerləşdirilmişdi. Güclü istehkamlar qurulmuşdu. Bu istehkamları heç nə ilə dağıtmaq mümkün olmurdu. Füzuliyə Hadrutdan keçməyə cəhd göstərdik. Doğrudur, Hadrut bizdə idi, amma müəyyən yüksəkliklər var idi ki, ermənilər öz texnikaları ilə orada gizləniib, bizi nəzarətə götürmüşdülər. Hər an hədəfdə idik. Buna görə də döyüş taktikamızı dəyişməli olduq. Traktorlarla başqa istiqamətlərdən yollar açaraq irəli getdik. Elə təhlükəli yollarla gedirdik ki, oraya təminat da gəlib çıxa bilmirdi. Təminat təkcə su, çörək, tibbi ləvazimatdan ibarət deyildi. Biz döyüşə-döyüşə irəlilədiyimiz üçün silah-sursatımız da tükənirdi, yaralılarımız da olurdu. Onları təxliyə etmək üçün çətinliklərlə üzləşirdik. İlk tibbi yardım göstərsək də, ağır yaralıların həkim müdaxiləsinə ehtiyacı var idi. Şəhidlərimizi təxliyə edə bilməyəndə döyüşçülərimizin əhvali-ruhiyyəsinə çox pis təsir göstərirdi. Ərazilərin çoxu minalanmışdı. Bir də görürdün ki, əsgərlər səhvən minalanmış əraziyə və ya düşmənin olduğu posta girirdilər. Sanki hər an ölümlə üz-üzə dayanırdıq. Hətta belə bir hadisə də olmuşdu. Sanitar maşınımız təxliyə zamanı düşmənin hərbi hissəsinə gedib çıxmışdı. Müharibə zamanı maşınları maskirovka

etmək üçün fərqləndirici nişanların üzəri palçıqlanırdı. Erməni əsgəri bizim sanitar maşınını görüb, ona istiqamət verərək sağa-sola yönəldirmiş. Bu zamam mayor Əvəzağa əsgərin danışığından hiss edir ki, qarşısındakı ermənidir. Hər iki tərəf çaşqınlıq içərsində qalmış və bizimkilər maşını sürətlə arxaya verərək, aradan çıxıb bilməmişdilər.

Hər şəhəri, hər kəndi düşməndən azad etdikcə xəritədə qeyd edirdim. Bundan qürur hissi keçirərək, daha da ruhlanırdıq.

Növbəti hədəfimiz Şuşa idi... Şuşaya hücum əmrini Xüsusi Təyinatlı Qüvvələr komandanı, Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı, general-leytenant Hikmət Mirzəyevdən Çanaqçı yaşayış məntəqəsinin ətrafında olarkən aldım. Tam təfərrüatı ilə tapşırığı aldıqdan sonra, əmrin icrası üçün fəaliyyətə başladım. Əsas idarəetmə Topxana meşəsində, N yüksəkliyindəki mövqeyimizdən təşkil edilirdi və plana uyğun olaraq, Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin Şuşaya hərəkəti, hücumun başlanması, davam etdirilməsi və Şuşa şəhərinin işğaldan azad olunması birbaşa oradan idarə olunurdu.

Şuşada ilk dəfə 1986-cı ildə olmuşdum. O vaxt 13–14 yaşım olardı. Pioner düşərgəsinə getmişdim. Şuşanın dağları, bəzi yolları yadımda qalmışdı. Hətta Vaqifin məqbərəsinin qarşısında şəklim də var idi. Heç yatsam, yuxuma da gəlməzdi ki, Şuşa 30 il düşmən əsarətində qalacaq və onu azad etmək üçün döyüş tapşırığını mənə həvalə edəcəklər.

Gənc zabit olduğum illərdə həmişə düşünürdüm ki, Şuşanı hansı yollarla almaq mümkündür. Oranın coğrafi mövqeyi, relyefi ilə tanış olduğum üçün fikirləşirdim ki, yaqın

bizi təyyarələrlə ora aparacaqlar və paraşütlə şəhərə düşərək döyüşəcəyik.

Rəhbərlik Şuşanın alınma planını qarşımıza qoyanda anladıq ki, bu döyüş bizim üçün sonuncu döyüş olacaq... Bu planla Şuşanın azad edilməsi ağlagəlməz idi. Tam fərqli gediş idi. Şuşaya gedən yol çox çətin bir yol idi. Qırmızı Bazar ermənilərin nəzarətində olduğundan təminatın olmayacağını da nəzərə almalı idik. Geriyə yol yox idi. Şuşa bizim qələbəmizin yekun nöqtəsi olmalı idi. Şuşasız qələbə olmazdı. Bütün xüsusi təyinatlıların döyüşçülərini artıq nə ailə, nə uşaq – heç bir şey düşündürmürdü. Ömr verilmişdi: Şuşa alınmalıdır!

Mən birinci Qarabaq müharibəsi veteranıyam. O zaman orduda namaz qılanlara çox az rast gəlirdim. Bu dəfə isə aramızda nə qədər namaz qılan döyüşçülərimizlə rastlaşdım. Hamımız Allahın dərgahında bir sırada dayanıb, döyüş qabağı namazımızı qılıb dualarımızı etdik: Allahım, sən bizə zəfər nəsis et!

Şuşaya qədər torpaqlarımızı addım-addım, qarış-qarış ala-ala gəlmişdik. Şəxsi heyət çox yorulmuşdu. Çətin yollar, şəhidlərin itkisi sanki bizi gücdən salmışdı. Şuşaya insan ayağı dəyməyən yerlərlə getməli idik. Yaralılarımız, şəhidlərimiz çox olurdu. Elə yerlərdən gedirdik ki, yaralı əsgərlərimizi təxliyə edə bilmirdik çünki o yerlərə maşın, texnika girə bilmirdi. Heç yadımdan çıxmır, 14 ağır yaralıımız var idi. Onları bir yerə toplayıb, yarası nisbətən yüngül olan döyüşçüyə ratsiya verdik ki, təxliyə zamanı yerini müəyyənləşdirə bilsin. İlk tibbi yardım göstərsək də, təxliyə etməyə zamanımız yox idi. Tez-tez ratsiya ilə əlaqə saxlayıb, onların vəziyyətləri ilə maraqlanırdıq. Xüsusi kodlarla

danışırdıq. Hər dəfə “Şəhidlərimiz var” sözünü eşidəndə qəzəblənirdik ki, döyüşçülərimizi xilas edə bilmədik... Biz onlarla qala bilmirdik, çünki vətənimiz naminə çox əhəmiyyətli döyüş tapşırığını yerinə yetirməli idik...

Şuşa qələbəsi döyüşçülərimizin şah əsəri olmalı idi. Şuşaya ağla gəlməyən üç istiqamətdən, üç briqada ilə hücum keçdik. Döyüşün idarə olunması mənə tapşırılmışdı. Birinci istiqamət Xankəndi tərəfdən – düşmənin gözləmədiyi yerdən, yüksək qayalıqlardan idi. İkinci istiqamət isə Şuşa həbsxanası tərəfdən idi. Ora bizim marağımızda idi, çünki o həbsxanada bizim əsirlərimiz var idi. Sonradan bildik ki, iki gün əvvəl onları Xankəndinə aparıblarmış. Ən ağır yol üçüncü istiqamət idi – Laçın koridorundan Şuşaya giriş... Orada düşmənin çox güclü istehkamları qurulmuşdu. Təminatlar Şuşaya o yoldan gətirildiyi üçün oraya o qədər silah-sursat yığışdılar ki, az qala hər əsgərə bir minomyot düşürdü.

Döyüş başladı. Şuşada döyüşçülərimizi əhvali-ruhiyyəsi tamam başqa oldu. Elə bir şirə, pələngə dönmüşdülər. Ermənilər “Yaşma” adını eşidəndə qaçırdılar. Artıq qələbə bizim bir addımlığımızda idi. Şəhərin girişində küçə döyüşləri gedirdi. Ən çətin döyüş də elə bu küçə döyüşləri idi. Hər bir bina, hər ev düşmənin istehkamına çevrilmişdi, lakin ermənilərin müqavimətini qıraraq, gözlərinin odunu ala bilməmişdik. Silah-sursatımız tükənmişdi. Artıq bıçaqla, əlbəyaxa döyüşlər aparırdıq. Düşmənin əlindən silahı alıb, özünə qarşı vuruşurduq. Üstümüzdə tanklar gəlirdi, amma tank əleyhinə silah-sursatımız olmadığından şüşə qablara benzin töküüb, ağzına parça dolayaraq yandırıb tankın üstünə atırdıq. Tank alovlananda düşmən çəşqinliq içərisində qaçırdı. Əgər düşmən

Şuşadan qaçırdısa, deməli, biz qalib idik. Sanki tanrı da bizə yol açmışdı. Həmişə bu vaxtlar Şuşaya qar yağardı. İndi isə hava əlverişli idi. Elə bil dağlar, daşlar, divarlar da gəlişimizə sevinirdi.

Ermənilər üç dəfə əks-hücuma cəhd göstərsələr də, onların qarşısı alındı. İki gecə güclü artillerya silahları ilə Şuşanı atəşə tutdular. Hətta düşmənlər şəhərə qadağan olunmuş operativ taktiki raket kompleksi – “İsgəndər (M)” də atırdılar. Biz sovetdən qalma beşmərtəbəli binaların zirzəmilərində bombalardan qoruna bilirdik, çünki o zirzəmilər qalın beton divarlarla əhatə olunmuşdu. Təbii ki, müşahidələrimizi də apara bilirdik. Bombardman sakitləşən kimi öz işimizi görürdük. Ağır itkilər versək də, Şuşanı düşmənin caynağından qopara bildik. Azərbaycan bayrağını Şuşa şəhər İcra hakimiyyətinin binasının damından asmağı əslən şuşalı olan polkovnik-leytenant Abdullayev Səbuhiyə tapşırıdım. Şuşanın alınmasını cənab Ali Baş Komandana məruzə etdik. Şuşa azad olunanda biz bir-birimizə sarılıb ağlayırdıq. Bu, sevinc göz yaşları idi. Bu, bizim tarixi qələbəmiz idi və bu qələbədə xüsusi təyinatlıların əməyi danılmazdır. Şuşa məscidində döyüşçülərimizlə birlikdə, Allahın dərgahında sıra ilə düzülərək namaz qıldıq. Dualarımızı eşitdiyi üçün Allahımıza şükranlıq etdik. Şuşa böyük şəhər olduğundan orada hələ də qaça bilməyən erməni silahlıları var idi. Onları təmizləmək üçün bir neçə gün vaxtımız getdi. Belə bir maraqlı hadisə olmuşdu. Müdafiə Nazirliyinin çəkiliş qrupunun üzvü Şuşanın maraqlı yerlərini telefona çəkərkən qəfil qarşısına üç silahlı erməni çıxır. Çəşdiğindən əlindəki telefonu düşməyə tuşlayaraq, “brosay arujie, brosay arujie”

deyə qışqırır. Ermənilər də onların üstünə əl qumbarası atırlar. Xoşbəxtlikdən yaralanan olsa da, ölən olmur.

Əzəli-əbədi düşmənimiz olan erməniləri məhv etdik. Baxmayaraq ki, Şuşanın alınmasında çox ağrılarımız-acılarımız olmuşdu, amma sanki o günlər üçün darıxırıq. Bilirsiniz, niyə? Çünki o döyüşlər namusumuzu, qeyrətimizi qaytaran, alnımıza vurulan ləkəni yuyan, qürurverici döyüşlər idi... Deməli, illərlə çəkdiyimiz zəhmət hədəf getməmişdi...

\*\*\*

Baxşəliyev Samir Baxış oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“Döyüşdə fərqlənməyə görə” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



## ŞUŞANIN YOLLARI DAŞLI-KƏSƏKLİ...

*Xüsusi təyinatlı Samirin dastanı*

Hər hansı əməliyyata, döyüşə gedəndə ürəklə gedirdik, çünki sevinirdik ki, qisas alacağıq, torpaqlarımızı qaytaraçağıq. Bu dəfə yolumuz Şuşaya idi... Elə yollardan keçirdik ki... Adama elə gəlirdi ki, bu dəqiqə maşın aşacaq. Maşınla müəyyən bir yerə qədər gəlib çıxdıq və dayandıq, çünki buradan o tərəfə maşın yolu yox idi, piyada getməli idik... Silah-sursat, bronojilet, dəbilqə və s. götürüb, yavaş-yavaş irəliləməyə başladıq.

Gedib Daşaltıya çıxdıq. Artıq oradan o yana gedə bilmədik. Ermənilərin dronları çəkirdi. Sonra qayıdıb meşələrlə hərəkət etməli olduq. Laçının, Xankəndinin meşələri ilə fırlana-fırlana beş gün, beş gecə dayanmadan yol getdik. Dincəlmək, yemək yemək üçün vaxt yox idi. Suyu da meşədən, bulaqlardan tapıb içirdik... Deyilən yerə vaxtında gedib çatmaq lazım idi.

Ermənilərin ağına belə gəlməzdi ki, biz o yollarla gedə bilərik. Bəlkə də o yerlərə hələ insan ayağı dəyməmişdi. Düşmənin inanmazdı ki, biz onların içindən keçib arxa tərəfə sızırıq. Ermənilərin səslərini eşidirdik. Öz dillərində danışır, deyib-gülürdülər. Onların bizdən xəbərləri yox idi. Daha bilmirdilər ki, ömürlərinin sonuna az qalıb.

Əllərimizlə, dırnaqlarımızla kol-kosdan yapışib, tuta-tuta sıldırım yollarla Şuşaya qalxırdıq. Sonra asfalt yola çıxdıq. O qədər dağ-daşla, sıldırım qayalıqlarla yerimişdik ki, asfalt yolda hərəkət edə bilmirdik.

Düşmənin hələ də heç nədən xəbəri yox idi. İnanmazdılar ki, azərbaycanlılar buraya qədər gələ bilirlər... çünki yollar keçilməz yollar idi.

Asfalt yolla 50 metr irəli gedib dayandıq, gözlədik. 5–10 dəqiqə keçəndən sonra bir də gördük ki, erməni BMP-si bizə atəş açmağa gəlir. Yəqin gəlişimizi bilmişdilər, ya da qorxularından atırdılar. Yolun kənarında sıldırım qayalıq vardı, oraya düşdük. BMP-nin atəşi dayanmırdı. Yerimizi bildirməmək üçün cavab atəşi açmırdıq. Dörd tərəfimiz erməni idi. Aşağıdakı ermənilər də PK ilə güllə səpələməyə başladılar. Güllələr düz gəlib ayaqlarımızın altına düşürdü, amma yenə atəş açmadıq. Sonra BMP dönüb geri qayıtdı. Bir müddət sakitlik oldu.

Səhər açıldı. Yağış yağdı, üst-başımız su olmuşdu... Şuşaya doğru hərəkətə davam etməyə başladıq. Yolda benzin-doldurma məntəqəsi var idi. Həmin məntəqəyə çatanda 20 metrlik məsafədə avtomatla qızgın döyüş başladı. Kapitan Babayev döyüşə rəhbərlik edirdi. Güllələr qulaqlarımızın dibində uçur, ayaqlarımızın altına düşürdü... Bu zaman

erməni tankları üstümüzdə gəlməyə başladı. Ermənilər döyüş zamanı koordinatları çəkib ötürmək üçün havaya dron qaldırdılar. Dronu avtomat atəşi ilə vurub aşağı saldıq. Erməni tankları üstümüzdə gəlirdi, minomyotlar atəş açırdı, ancaq biz vuruşa-vuruşa irəli hərəkət edirdik. "Allahu-əkbər!" deyə-deyə irəliləyirdik. Onlar bu sözdən çox vahimələnirdilər. Tanklar gah arxadan, gah da qarşı tərəfdən bizə atəş açırdı. Əsgərlərimizdən bəziləri yaralandılar. Sıçrayışlarla hərəkət edib, yaralıları oradan çıxartdıq. Tank əleyhinə silahımız yox idi. Kapitan Babayev dedi ki, bir az arxaya çəkilərək gözləyək. Bizim tanklar gəlməlidir.

Geri çəkildik. Bir erməni səngəri vardı, girdim ora. Səngərin üstünü şam ağacları ilə örtmüşdülər. Gördüm ki, burada ermənilərin 7,62-lik güllələri var. Kürəyimdə idman çantası var idi, tapdığım güllələri onun içinə yığdım. Bu güllələri elə düşmənin özünə qarşı istifadə etdik.

Döyüş yoldaşım Həsənov Pərviz yanıma gəldi. Dəbilqəsini çıxartdı. Onun arxasınca döyüşçü Əlizadə Nicat gəldi. Onlara dedim ki, hamımızın burada bir yerə yığılması yaxşı hal deyil, görüb vuracaqlar. Düşmənlə məsafəmiz cəmi 20–30 metr idi. İki dəqiqə keçməmiş tank mərmisi gəlib üstümüzdə düşdü. Mən qıçlarımın üstündə, çömbəlib oturmuşdum. Tank vurduğu zaman elə bildim ki, ayağım qopdu, amma çəkmənin içində ayağımı hiss etdim, ayaq barmaqlarımı tərpedə bildim. Deyəsən, hər iki ayağım yaralanmışdı. Pərvizin isə sifəti-ni tank mərmisi aparmışdı. Yanımda xırıldaya-xırıldaya qalmışdı. Şəhid oldu...

Əlizadə Nicatın da isə 3 barmağı qopub düşmüşdü, qışqırırdı. Ona dedim ki, qışqırmasın, yoxsa eşidib yenə

vuracaqlar. Nicata dedim ki, get bizimkilərə de ki, yaralanmışam, mənə buradan çıxarsınlar. Bir az keçdi. Gördüm ki, heç kim gəlmir, düşündüm ki, artıq mənimki bura qədərmiş. Çıxış yolum yoxdur. Özümü itirmədim. Bronojiletimin cibində jcut vardı, onu çıxardım. Ayağımı bağlayıb sıxdım ki, qanaxma olmasın. Silahımı başıma dirədim. Kəlmeyi-şəhadətimi dedim.

Birdən bizim əsgərlərin səsini eşitdim. Gördüm ki, kapitan Babayev, Oruc Rüstəmov, Nail Həsənov, Sərvət Abdullayev gəldilər. Mənə xəbəyə qoyub oradan çıxartdılar. Amma düşmən yenə atəş açmaqda davam edirdi. Sağ-solumuza güllələr yağdı. Ağır idim. Hiss edirdim ki, mənə apara bilmirlər. Onlara dedim ki, mənə atıb gedin. Hamımız bir yerdə ölməkdənsə, qoyun mən ölüm. Amma uşaqlar mənə qulaq asmadılar. Mənə götürüb Qala tərəfə apardılar. Qalanın yaxınlığında, 50–100 metr aralıda üçmərtəbəli bir villa var idi. Mənə orada qoydular və döyüşə qayıtdılar. Qalanın yanında qızgın döyüşlər gedirdi. Sonra eşitdim ki, qonşu otağa kapitan Babayevi gətiriblər. Kürəyindən ağır yaralanıb. Üç gündən sonra şəhid oldu.

Hələ Şuşanı tam ələ keçirməmişdik. Şuşa noyabrın 8-də alındı. Həmin gecə yaralılarla və şəhid kapitan Babayevlə birlikdə mənə təxliyə etdilər.

\*\*\*

Əfəndiyev Şəhriyar Elşən oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

"Füzulinin azad olunmasına görə" medalı,

"Şuşanın azad olunmasına görə" medalı

"Vətən müharibəsi iştirakçısı" medalı



## "BƏBİR" BÖLMƏSİNİN DÖYÜŞÇÜLƏRİ ...

*"Qaxlı" Şəhriyarın dastanı*

Mən "Bəbir" xüsusi təyinatlılar bölməsinin tərkibində Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan, Xocavəndin Hadrut qəsəbəsi, Xocalının bir çox kəndlərində (Sığnaq və s.), Laçın koridoru, nəhayət Şuşa uğrunda döyüşlərdə iştirak etmişəm.

Biz gəlib Şuşaya çatanda Topxana meşəsində ermənilər mövqə tutub bizi gözləyirdilər. Atışma gedirdi. Hava şəraiti əlverişli deyildi, meşəyə çox qatı duman çökmüşdü. Döyüşə girdik. Yollar keçilməz olduğu üçün iri çaplı silahlarımızı, tankları, BTR-ləri, "səhra pişiklərini" (zirehli pikapları), kamaz, ural maşınlarını Topxana meşəsində qoyub, hərəkətə piyada davam etdik.

Topxana meşəsindən Daşaltı kəndinə doğru hərəkət edirdik. Bizi daha çox ləngidən düşmənin istifadə etdiyi qadağan olunmuş kaset bombaları idi. Baş leytenant Məmmədov Mirkazım, polkovnik-leytenant Elvar Cəfərov, mayor Zaur (familiyasını kontuziyadan sonra xatırlamıram),

mayor Əliyev Elnur (Topxanada şəhid oldu... allah rəhmət eləsin...), gizir Faiq Qasımov (o da şəhid oldu... allah rəhmət eləsin...) bu döyüşdə bizimlə çiyin-çiyinə vuruşurdular.

Döyüşə-döyüşə Daşaltı kəndinə gəlib çatdıq. (Birinci Qarabağ müharibəsində bu kənddə keçirilən Daşaltı əməliyyatında atamın dayısı oğlu, Qax rayonunun ilk şəhidi, "moryak" ləqəbli Zöhrab Vəliyev həlak olmuşdu. O, döyüş yoldaşları ilə son güllələrinə qədər vuruşmuş, ermənilərin əlinə keçməmək üçün özlərini qumbara ilə partlatmışdılar...) Burada elə bir vəziyyət yarandı ki, biz bir gün yarım – iki gün bu kənddən çıxma bilmədik. Ermənilər qradlar, kaset bombaları kimi qadağan olunmuş silahlardan, iri çaplı minomyotlardan atəş açırdılar. Bu atəşlərdən yayına-yayına, Daşaltı kəndinin yuxarı hissəsindəki sıldırımçı qayalıqlardan keçərək, bir yola gəlib çıxdıq. Bu yol Laçınla Şuşanı birləşdirir və "Laçın dəhlizi" adlanırdı.

Axşam vaxtı idi... dumandan bir metr də olsun, irəli məsafəni görmək olmurdu. Belə hava şəraitində irəliləyərək Şuşaya yaxınlaşırdıq... Biz açılmış zəncir formasında irəliləyirdik. Bunu görə ermənilər bölmələrimizin ön sıralarını mühasirəyə sala bildilər. Bir neçə saat sürən atışmadan sonra ermənilərin bir hissəsi təslim oldu. Bir müddət sonra isə atışma təzədən başladı.

Düşmənləri məhv etdikdən sonra bir az istirahət etmək istədik. Qruplara bölündük. Bizim hücum, atəş-dəstək və təxliyə qruplarımız var idi. Bizim qrup hücum qrupu idi. Bizə deyilmişdi ki, sizin üçün gətirilən ərzaq 200 m irəlidedir. Təqribən 100–150 m irəlilədikdən sonra qarşıdan gələn

səsləri eşidib dayandıq. Bu, bizimkilərin səslərinə oxşamırdı. Səslərdən, danışılardan müəyyən elədik ki, qarşımızdakılar ermənilərdir. Onların durduqları yer qayanın döngəsində idi. Ermənilər bizi görən kimi atəş açmağa başladılar. Səhərə yaxın atışma dayandı. 7 nəfər şəhid verdik, 25 nəfərə yaxın yaralımız oldu. Ermənilərdən isə 130 nəfər məhv etmişdik. İçi sursatla dolu iki ədəd ural, bir ədəd kamaz maşınları, onların yüksək vəzifəli komandirlərinin sürdükləri bir ədəd villis, bir ədəd uaz maşınları, xarici jurnalistlərin sürdüyü "Pajero" markalı maşını ələ keçirdik. Yaralılarından biri özünü erməni jurnalisti kimi qələmə verdi. Döyüş sona çatdıqdan sonra Şuşa şəhərinin içərilərinə doğru irəliləməyə başladığıq.

Əlimizdə erməni tanklarını məhv edə bilən heç bir ağır silah olmadığına görə canlı mişənə çevrilmişdik. Ermənilərin, təxminən 6–7 tankı Şuşanın içərisində bizi axtarırdı. Kontuziyadan sonra adını unuduğum bir gizir özünü saxlaya bilmədi, əlində F–1 qumbarası ilə erməni tankının üzərinə qalxaraq, qumbaranı tankın içinə atdı. Qüvvətli bir partlayış oldu. Həmin gizir sonrakı döyüşlərin birində şəhid oldu. (Allah rəhmət eləsin...)

Şuşada gedən şəhər döyüşləri açıq ərazilərdə olan döyüşlərdən daha çətin idi, çünki ermənilərin gizləndikləri yerlər dəqiq məlum deyildi. Ən ağır, güclü döyüşlər noyabr ayının 8-i, 9-da Şuşa qalasında baş verdi. Ayın 8-də biz şəhərin içindən çıxandan sonra Şuşa–Xankəndi asfalt yolu ilə irəliləməyə başladığıq. Yolun sol tərəfi dağlıq, sağ tərəfi isə dərə idi. Yolun hər iki tərəfinə ermənilərin nəzarət etdiyindən xəbərimiz yox idi. Təxminən 8–10 km irəlilədikdən sonra

ermənilərlə üz-üzə gəldik. Demə, ermənilər bizi mühasirəyə salmaq üçün özlərini göstərmir, atəş açmırmışlar. Onlar bizi həm sağdan, həm soldan, həm də ön tərəfdən atəşə tutdular. Biz mövqe tutmağa cəhd göstərdik. İri çaplı silahlarımızın mərmisi olmadığı üçün ermənilərin tanklarına, zirehli maşınlarına atəş açmağa bilmirdik. Mənim üzərimdə 40 mm-lik tank əleyhinə qumbaraatan, 7,62 mm-lik kalaşnikov tipli AK–103 və 12,7 mm-lik USV–96 markalı snayper silahı var idi. Qumbaraatanın mərmisi qurtarmışdı, USV–96-nın 5 gülləsi qalmışdı. Onları qənimət götürmüşdüm. Snayper silahının nişangahı daha güclü olduğu üçün ondan istifadə etmək istədim. Nişan aldım, onun 5 gülləsi ilə 3 erməni vura bildim. Snayper güllələri qurtarandan sonra oradan çıxmaq istədim, lakin yaxınlığıma minomyot mərmisi düşərək, qəlpələri ilə məni kürəyimdən, belimdən və ayağımdan yaraladı. Qulaqlarımdan qan gəlməyə başladı, üzümün bir tərəfini hiss eləmədim. Düşməndən xilas olmaq ümidim daha yox idi... məqsədim yola çıxaraq vuruşmaq idi... Fikirləşdim ki, onsuz da öləcəyəm, qoy bu alçaqlarla vuruşa-vuruşa ölüm...

Yola çıxanda tək idim... Yolda tanıdığım baş leytenant Məmmədov Mirkazımla daha bir əskər də var idi... onun adını indi xatırlamıram... Silah-sursatımızı götürüb, yolun sol tərəfində olan ağaclığa düşdük. İstəyirdik ki, geri qayıdıb sursat götürək. Bu zaman yaxınlığımızdakı ağacın altında hərbi sursat yeşiyi gördük. Silahlarımızı, avtomat silahların daraqlarını güllə ilə doldurduqdan sonra yenə vuruşmağa davam etdik. Geri qayıdanda yanımızdakı, adını bilmədiyim həmin əsgər yaxınlığıımıza düşüb partlayan mərmidən ağır

yaralanaraq şəhid oldu. Biz həmin şəhidi də götürərək, arxaya çəkilmək istəyirdik. Bölməmizdən olan şəxsi heyətin, demək olar ki, hamısı şəhid olmuşdu. Biz Mirkazımla geri qayıdarkən üstümüzdə gələn tank snaryadından özümüzü qorumaq üçün aralandıq və bir-birimizdən ayrı düşdük (sonra yenə bir-birimizi tapdıq).

Yolda bir ağır yaralı əsgərə rast gəldim. O, anasının xəstə olduğunu və əgər ona bir şey olarsa, anasının dözə bilməyəcəyini dedi. Yaralını çiynimə aldım. Əllərini çiynimdən irəli ataraq, bintlə bağladım ki, onu daşıya bilim... çünki özüm də yaralı idim. Kürəyimdə yaralını daşıya-daşıya sağ və sol tərəfdən bizə atəş açan ermənilərin atəşlərinə də atəşlə cavab verirdim. Təxminən bir kilometrə yaxın irəlilədikdən sonra yanımıza düşən tank mərmisinin partlayış dalğası hər ikimizi yerə sərdi...

...Özümə gələndə qulaqlarımdan, gözlərimdən, burnumdan və ağızımdan qan gəlirdi... Özümü toparlayıb, həmin yaralını yenidən çiynimə alaraq, yoluma davam etməyə başladım... Fikrim onu təxliyə qruplarına çatdırmaq idi. Neçə gün idi, ac və susuz, həm də yaralı olduğum üçün qüvvəm tükənirdi. Şükür ki, yaralını təxliyə qrupuna çatdırıa bildim. Ondan sonra üstümdə olan sarğı binti ilə üz-gözümün qanını silərək, başımı bintlə sarıyıb, yolun kənarında olan tərələrin birinin ətəyində uzandım.

Ermənilərin arxamızca gəldiyini görərək, yolun sol tərəfində olan dərəyə düşdüm. Axşamın düşməyini, havanın qaralmağını gözləyirdim ki, öz bölmələrimizin yanına qayıdım. Dərədəki kollardan birinin içinə girib, bədənimdəki qəlpələri

bıçağın ucu ilə çıxarmağa çalışdım. (O qəlpələrin üçü hələ də bədənimdədir...).

Yavaş-yavaş axşam düşür, hava qaralırdı. Ermənilər bilirdilər ki, bizim sağ qalanlarımız buralara səpələniblər. Ona görə də qruplara bölünüb bizi axtarırdılar. Bəxtim onda gətirdi ki, duman düşdü... Ermənilərə əsir düşməmək üçün avtomatın lüləsini çənəmin altına dirəyib, kolluğun içində gözləməyə başladım... Onlar məndən, təxminən 3–4 metr aralı keçdilər... Həmin gün orada 6–7 saat gözlədikdən sonra gizləndiyim yerdən çıxdım və dərənin içi ilə, Şuşa qalası istiqamətində, bizim mövqelərə doğru irəliləməyə başladım... Həmin gün gecə, ermənilərin arxa tərəfindən fırlanaraq Şuşa qalasına gəlib çatdım...

Şuşanın qala divarlarından içəri daxil olduqda baş leytenant Ağayev Asəflə qarşılaşdım. (O, Zəfər yürüşündən sonra şəhid oldu... allah rəhmət eləsin...). Ondan mənə su ver-məsini xahiş edib yerə çökdüm... Hər tərəfə baxaraq özüm də su axtarırdım. Kolluqların arasından içində bir az su olan butulka tapdım. Şüşəni götürüb döyüşçülərə tərəf gəldim. Suyu onlara təklif etdim. Hamının suya ehtiyacı var idi, amma heç biri içmədi... çünki su yaralılara daha çox lazım idi. Pambığı su ilə isladıb, onların dodaqlarına çəkirdik. Yaralılarımız çox idi. Düşmən qaladan çıxan yolu nəzarət altında saxlayır və dayanmadan bombardman edirdi ki, yaralıları çıxara bilməyə. Özümü çox pis hiss edirdim, qulaqlarımdan axan qan dayanmırdı, amma yanımızdakılara nisbətən mənim əlim silah tuturdu. Bir sözlə – döyüşmək lazım idi... Düşmənin tankları, piyadaların döyüş maşınları,

minomyotlar bizi fasiləsiz atəşə tutur, sayımız get-gedə azalırdı. Əlimizdə olan kiçik çaplı silahlarla düşmənin sadəcə canlı qüvvəsinin qarşısını ala bilirdik.

Mənə rabitə vasitəsilə düşmənin koordinatlarını bizim arxadakı artilleriya batareyalarına ötürmək həvalə edildi. Üstümüzə düşmənin, təxminən 100-dən artıq hərbi texnikası və canlı qüvvəsi gəlirdi. Maşınların və texnikaların işıqlarından onların sayını müəyyən etmək olurdu. Verilən koordinatlara artilleriyamız 3 mərmilik artilleriya atəşi açdı. Təəssüf ki, mərmilər aralı düşdü... Rabitə qurğusunda olan xışiltıdan və mərmilərin partlayış səsindən heç nə eşitmək olmurdu. Adını bilmədiyim polkovnik rabitə qurğusunu məndən istədi. Rabitəni ona verib, öz mövqeyimə qayıtdım. Polkovnikin yaxınlığına düşən mərmimin qəlpələri rabitə qurğusunu param-parça etdi. Arxada olan bölmələrimizlə əlaqəmiz kəsildi. Əlimizdə olan bütün silah-sursatı topladıq. Fikrimiz düşmənin üzərinə hücumu keçərək, yaxın məsafədə döyüşə girmək idi. Elə də etdik. Qruplara bölünərək qaladan çıxdıq. Düşmənin bizi görməyəcəyi şəkildə onların üzərinə yeridik və bizə yaxın mövqedə olan zirehli maşını və onun şəxsi heyətini məhv etdik. Geri qayıtmaq məqsədilə ayağa qalxdıq, çünki sursatımız tükənmişdi...

Qalaya qayıtdıqda içimdən bir səs "hər şey bitdi" – dedi... Makarov tipli tapançamın maqazinində özüm üçün bir güllə saxlamışdım. Birdən qabaqda bir əsgərin bizə tərəf qaçdığını gördük. Əsgər uca səslə qışqıra-qışqıra bizə dəstəyin gəldiyini xəbər verirdi. Ürəyimə, elə bil ki, sərin su səpildi... Bizimkilərin atdığı mərmilərin partlayışı Şuşanı

lərzəyə gətirirdi. Başımızın üzərindən uçub keçən artilleriya mərmiləri ermənilərin başına tökülürdü...

Noyabrın 9-dan 10-na keçən gecə idi. Müharibənin qurtarması xəbərini bizə bir əsgər xəbər verdi. Çox sevindirirdi, amma içimizdə bu qələbəni görməyən şəhidlərimiz üçün acı bir ağrı hissi var idi... Üç nəfər döyüşçü Şuşa şəhərinə bizim üçün ərzaq və su gətirməyə getdi. Bir az aclığımızı dəf etdikdən sonra bütün şəhidlərimizi topladıq... Onları maşınlara qoyub yola saldıq... Hər tərəf erməni meyitləri ilə dolu idi...

Şuşa döyüşlərindən sonra bizə gələn əmrə görə, Şuşa şəhərini tərk edib Laçın dəhlizi ilə 10 km irəlilədik... Laçın dağlarını orada gizlənən erməni qalıqlarından təmizləmək lazım idi. Sonra Cəbrayıl gəldik... vəziyyətim ağırlaşdığı üçün bir gün sonra mənə Bakıya, Papanin adına hospitala göndərdilər...

Hacızadə Ağa Məmməd Zaur oğlu

*Təltif olunduğu medallar:*

“İgidliyə görə” medalı,

“Cəsur döyüşçü” medalı,

“Şücaətə görə” medalı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı,

“Kəlbəcərin azad olunmasına görə” medalı



## ŞUŞADA SƏKKİZ ERMƏNİ TANKINI MƏHV EDƏN QRUP...

*Xüsusi təyinatlı Ağa Məmmədin dastanı*

Şuşaya qədər döyüş yolum Kəlbəcər, Cəbrayıl, Füzuli, Xocavənddən keçmişdi. Ağır vaxtlar idi, lakin bir hərbi kimi deyə bilərəm ki, şərəfli yol idi... Bu yola çıxmaq üçün uzun, böyük hazırlıq keçmişdik...

Mən sizə Şuşa döyüşündən danışacağam... Şuşa şəhəri-nə gedən yolun üstündə bir dağ vardı. Meşənin qurtaraca-ğında, dağın arasından bir yol keçirdi. Yolun bir tərəfi sıx meşəlik, bir tərəfi qayalıq idi. Bu yol bizi Şuşaya aparırdı... Həmin yola gəlib çatdıq və müşahidə aparmağa başladıq. Məlum oldu ki, qarşıda düşmənin iki “Kamazı”, bir pikapı və bir çadırı var. Çadırdə 20-yə yaxın erməni var idi. Yolumuzu davam etdirmək üçün bu maneəni dəf etməli idik. Döyüşü

planlaşdırdıq. Plana əsasən, taqım komandirimiz, baş leyte-nant Elmir İdris oğlu Dadaşov və müddətdən artıq hərbi qulluqçu Elmin Babayev, əsgər Qasıməli Ağabalayev və mən irəli getməli, atəş açmalı idik. Bir az irəliləmişdik ki, yanımıza, düz ortaya iki əl qumbarası düşdü. Onun partlaması 900-dən çox qəlpənin ətrafa səpələnməsi demək idi. Qumbara yanımı-za düşəndə fikirləşdik ki, artıq sonumuzdur. 3 – 4 saniyədən sonra əl qumbarası partlamalı idi, amma partlamadı. Sən demə, ermənilər qumbaranın halqasını çəkmədən atmışdılar.

Təpəni almaq üçün döyüşə başladıq. Atışa-atışa irəlilə-yirdik. Məndə 710 markalı rabitə qurğusu var idi. Onun qay-tanlarını çiynimə keçirib arxama atmışdım. Əlaqəyə çıxıb, əsgərlərimizə məlumat ötürürdüm. Birdən ayağım büdrədi, yerə yığıldım. Düşündüm ki, yəqin ayağım daşa dəyib. Əhəmiyyət vermədim, ayağa qalxaraq irəlilədim. Daxili Qoşunların müddətdən artıq hərbi qulluqçusu Məhəmməd Qəmbərovun otuz yaşı olardı. Qarşıdakı erməni pikapının içində nə olduğundan məlumatımız yox idi. Qəmbərov 30 metr məsafədən qumbaranı pikapa atdı. Maşın bir anda alışıb yandı. Məlum oldu ki, pikapın içində silah-sursat var imiş. Orada 20-yə yaxın düşməni məhv etdik. Təpəni aldıq və məruzə etdik. Müdafiə xətti üçün səngər qazmağa başladıq. Bir az dincəlmək istəyirdik. Rabitə qurğusunu çiyimdən çıxarıb qarşıma qoydum. Gördüm ki, qurğuya iki avtomat gülləsi dəyib. Anladım ki, bayaq yıxılmağımın səbəbi bu güllələr imiş. Yaxşı ki, çiyimdəki rabitə bloku partlamamışdı, yoxsa yana bilərdim.

Şuşa şəhərinin Daşaltı kəndinə hücum edib, oranı götürməli idik. Təpənin üstündən şəhəri müşahidə edirdik.

Komanda verildi ki, sağ və sol qruplar açıqlaraq irəliləsin. Bu vaxt ermənilər üstümüzdə tüstü qumbaraları atmağa başladılar. Göz-gözü görmürdü. Qrup komandiri ilə əlaqə yaratdıq. O, bizdən bir qədər irəliddə idi. Səsi qırıq-qırıq gəlməyə başladı. Soruşdum ki, komandir, haradasan? Birtəhər izah etdi ki, filan istiqamətdə dayanmışam. Atılan tüstü qumbaraları yolu görünməz etdiyinə görə, komandir birbaşa erməni postunun altına gedib çıxıbmiş. Rəbitə qurğusundan eşidirdik ki, taqım komandirinin yanında şiddətli atışma gedir. Birdən komandir qışqırdı: “Vuruldum!” və səs kəsildi. Düşündük ki, taqım komandirimiz ya həlak oldu, ya da əsir götürüldü. Mən, manqa komandiri Adəm Abışov, minaatanımız Samir Mustafazadə, hərbi sanitar Amil Seyfəddin oğlu Nəsirli (müharibədən sonra “Cəsur döyüşçü” və “Vətən uğrunda” medalları ilə təltif edildi) taqım komandirinin olduğu istiqamətə doğru getdik. Şəxsi heyətin qalan hissəsi isə döyüşə davam edirdi. Ərazi açıqlıq olduğuna görə ancaq sürünərək irəliləyirdik. Güllə yağışından başımızı qaldıra bilmirdik. Göz-gözü görmürdü. Birtəhər gəlib həmin yerə çıxdıq. Gördük ki, iki nəfər erməni əsgəri yerə sərilib. Düşündük ki, yəqin taqım komandiri buradan keçəndə onları vurub. Birdən taqım komandirinin səsini eşitdik. “Buradayam, buradayam! Buraya gəlin!” – deyərək bizi səsəldi. Yaxınlaşıb gördük ki, komandirimiz sol ayağından yaralanıb. Həmin iki erməni əsgərini də elə komandirimiz vurmuşdu. Onu götürüb çıxmaq istəyirdik ki, atışma lap gücləndi. Nə sağa, nə də sola addım ata bildik. Anladığımız ki, mühasirəyə düşmüşük. Rətsiya ilə əlaqəyə çıxdım, bizimkilərə məlumat verdim ki, mühasirəyə düşmüşük. Rəbitəni başqa kənala keçirdim ki, bəlkə bizə yaxın olan başqa qruplarımızdan

köməyə gələ bilərlər. Əlaqə yarandı. Bu, “Yaşma” taborundan olan xüsusi təyinatlılarımız idi. Koordinatları verdik. Heç on dəqiqə keçməmişdi... bir də gördük ki, 80 nəfərə yaxın xüsusi təyinatlımız atışa-atışa sol tərəfdən bizə yaxınlaşır. Cəngavərlərimiz elə etdilər ki, bu dəfə ermənilər özləri mühasirəyə düşdülər. Fərsətdən istifadə edərək hərəməz taqım komandirini bir tərəfdən qaldıraraq, oradan çıxartmaq istədik. O da, ma-şa-allah, çox cüssəli döyüşçü idi. Üç nəfər birləşib, onu güclə qaldırdıq, birtəhər döyüş zonasından çıxartdıq, lakin o, heç getmək istəmirdi. Deyirdi ki, ayağımı sarıyın, mən Şuşaya getməliyəm.

Təxminən ayın 4-ü olardı. Artıq Şuşaya qalxırıdığımız. Gecə ilə hərəkət edirdik. Qabaqda üç nəfər müşahidəçi gedirdi. Onlarla bizim aramızda on metr məsafə olardı. Birdən müşahidəçilər dayandılar. Biz də dayandıq. Rəbitə ilə məlumat ötürdülər ki, qarşıda 200-dən çox erməni döyüşçüsü var. Məlumatı dəqiqləşdirmək üçün pilotsuz uçuş aparatlarımızı göyə qaldırdıq. Gördük ki, bəli, doğrudan da 200-ə yaxın əsgər dağın ətəyində yatıblar, amma dəqiq bilmirdik ki, bunlar bizimkilərdir, ya düşməndir? Yavaş-yavaş onlara doğru irəlilədik. Gördük ki, ermənilərdir. Elə bərk yatmışdılar ki, dünyadan xəbərləri yox idi. Biz cəmi 80 nəfər idik, onların isə sayı 200-ə yaxın idi. Planımız düşmənin içərisinə sızmaq, onları qəflətən məhv etmək idi. Bir güllə belə atmadan, onların hamısını bir-bir, boğaraq öldürdük. Sonra Şuşaya qala tərəfdən, kəndlilər vasitəsilə qalxdıq. Dumanlı havada göz-gözü görmürdü. Bizə komanda verildi: “Bu gecə səssiz oturun, əmri gözləyin. Sabah odlu silah tətbiq etmədən, süngü-bıçaqla şəhərin içində əlbəyaxa döyüşə girəcəksiniz”.

Silahlarımızı çiyimizə atdıq. Bıçaqlarımızı çıxardıq. İki-iki, üç-üç qruplara bölündük. Yavaş-yavaş şəhərin içərisinə sızmağa başladıq. Bir-birimizə məlumatlar ötürürdük. Bir qrup deyirdi ki, burada iki nəfər var. O biri qrup deyirdi ki, burada üç nəfər var. Bizim isə qarşımıza hələ heç kim çıxmamışdı, İrəliləyirdik. Birdən fənər yandı, biz dayandıq. Müşahidə edib gördük ki, qarşıda 8 nəfər erməni var. Öz aramızda hədəfləri bölüşdürdük, düşündük ki, necə edək bunları səssiz aradan götürək? Mənzərə komandirimiz Adəm Abışov dedi: “Gəlin onlara yaxınlaşaq. Qaranlıqdır, yəqin ki, ağıllarına gəlməz ki, biz buradayıq. Fərsət düşən kimi onları öldürək”. Adəmin planı ilə razılaşdıq. Adəm ehtiyatla onların içinə sızdı. Bir də gördük ki, fənər tutan əsgər yerə yıxıldı. Adəm tez fənəri söndürdü. Postda əlbəyaxa döyüş başladı. Hamısını səssizcə, bıçaqlardan istifadə edərək məhv etdik.

Səhər açıldı. Artıq noyabrın 5-i idi. Şuşanın düz girəcəyində dayanmışdıq. Komanda gəldi: “Bir azdan artilleriya atəşi başlayacaq. Atəş başlayan kimi Şuşaya girin”. Tapşırığa əsasən, təzəcə hücum keçmişdik ki, qarşımıza bir tank çıxdı. Bizim tank əleyhinə 7 ədəd silahımız var idi. Tağıyev tankı nişan aldı və vurdu. İrəli getmək istəyirdik ki, qarşımıza ikinci tank çıxdı. Onu da vurduq. Sonra üçüncü tank göründü. Tağıyev dəqiq nişan alaraq onu da vurdu. On dəqiqə keçmişdi ki, sağ tərəfdən dördüncü tank gəldi. Tağıyev onu da vurdu. Sevinirdik ki, düşmənin tanklarını beləcə məhv edirdik. Elə bu zaman beşinci tankın üstümüzə gəldiyini gördük. Qəhrəman döyüşçümüz Tağıyev onu da vurdu. Əlimizdə cəmi 2 ədəd tank əleyhinə mərmə qalmışdı. Düşündük ki, daha qarşımıza tank çıxmaz. Şəhərin içinə 500 – 600 metr girmişdik. Bir də

gördük ki, üstümüzə bir tank da gəlir. Bu, sayca altıncı tank idi. Tağıyev onu da vurdu və arxadan gələn yeddinci tankı da əlindəki sonuncu mərmə ilə məhv etdi. Belə hadisələrə inanmaq bəlkə də çətindir, amma bu, real döyüşdə baş vermiş hadisə idi (Döyüş yoldaşımız Tağıyev bu şücaətinə görə “Azərbaycan Bayrağı” ordeni ilə təltif olundu). Səkkizinci tank üstümüzə gələndə artıq həyəcanlanmağa başladıq, çünki daha əlimizdə mərmə yox idi. Bu tank başımızı yerdən qaldırmağa belə imkan vermirdi. Düz 3–4 saat bir addım belə irəliləyə bilmədik. Cəsur döyüşçümüz, baş gizir Məmmədov dedi: “Belə olmaz, nəşə etməliyik”. Əlimizdəki avtomatla zirehli tanka nə edə bilərdik ki? Gizir sözünə davam etdi: “Məndə F-1 əl qumbarası var. Tankın lyukundan içəri atacağam”. Ona bunun çox təhlükəli olduğunu desək də, o, başqa çıxış yolumuzun olmadığını dedi. Baş gizir ani bir hərəkətlə düz tankın üstünə tullandı. Biz ermənilərin fikrini yayındırmaq üçün avtomatlardan atəş açmağa başladıq. Baş gizir əlindəki F-1 qumbarasını cəld tankın lyukundan içəri ataraq qaçdı. Tankın içindən partlayış, qışqırıq səsləri gəldi və o, yanmağa başladı. İçəridən yana-yana çıxan erməni əsgərlərini məhv etdik. Tankı F-1-lə partlatmaq əla fikir oldu. Belə kadrları ancaq filmlərdə görmək olardı. Beləliklə, Şuşada cəmi yeddi tank əleyhinə mərmə ilə səkkiz erməni tankını məhv etdik.

Qəhrəman döyüşçülərimizin igidliyi, qanı bahasına iyirmi səkkiz ildən sonra Şuşanı işğaldan azad etdik. Sevinirəm və qürur hissi keçirirəm ki, şanlı zəfər tariximizə atılan silinməz imzalar arasında bizim də imzamız var...

Şirinov Elnur Ramiz oğlu

*Təltif olunduğu ad və medallar:*

Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı adı,

“Füzulinin azad olunmasına görə” medalı,

“Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,

“Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



## BİZİ PƏNAHƏLİ XANIN QALASI XİLAS ETDİ..

*Qəhrəman mayor Elnurun dastanı*

Müharibə 15 gün idi ki, başlamışdı. Naxçıvan coğrafi yerləşməsinə görə müharibədə çox böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Bu səbəbdən Naxçıvan Əlahiddə Ümumqoşun Ordusunun xüsusi təyinatlılarını ehtiyatda saxlamışdılar. Həmin dövrdə hərbi hissə komandirinin müavini idim. Nəhayət, oktyabrın 11-də komandir məni otağına çağırırdı. Dedi: “Tapşırıq var. Bir qrup hazırla”. Onu da dedi ki, qrup komandiri yetərlidir, sənin getməyinə, hələ ki, ehtiyac yoxdur. İstiqaməti demədi.

Komanda verdim, həyəcan signalı çalındı. Cəld bir qrup yığdım. Tərtibləndik. Qaydalara əsasən, qrupu gedəcəyi nöqtəyə qədər maşınla mən müşayiət etməli, sonra geri qayıtmalı idim. Komandir aşağı mərtəbəyə düşən kimi ondan xəbərsiz cəld kaskamı, silah-sursatlarımı toplayıb sürücüyə verdim.

Culfadan Naxçıvana yola düşdük. Sən demə, yolumuz Bakıya imiş. Yolda mənə komandirdən zəng gəldi. Dedi: “Elnur, vəziyyət dəyişdi. Sən də gedəsi oldun. Silah-sursatlarını götürmək lazımdır”. Komandirə söylədim ki, ehtiyac yoxdur. Mən tam hazırlıqla gəlmişəm. Komandir: “Halal olsun” – dedi.

Hər şey o qədər ani baş verdi ki, ailəmə xəbər vermək fürsətim olmadı. Yoldaşıma nahara gələcəyəm deyə söz vermişdim, indi isə müharibəyə gedirdim. Evə gəlməməyimdən nigaran qalan yoldaşım mənə zəng edib soruşdu ki, nə baş verib? Çəşqin qalaraq onu təlaşlandırmamaq üçün səfərbərlik təlimlərinə getdiyimi dedim. Telefonda titrək səslə “Müharibədir?” – deyə soruşdu. Mənim “Bilmirəm...” cavabımı o böyük təlaş və narahatlıqla qarşıladı.

Oktyabrın 12-də Bakıya, oradan da Füzuliyə getdik. Rayona gəldikdə artıq ordumuz Füzulini işğaldan azad etmək üçün bir neçə dəfə hücumla keçmişdi. Füzulidə Məngələnata adlı bir yüksəklik var idi. Zirvəsində Qafqaz Albaniyası dövründə inşa edilmiş xristian kilsəsi yerləşdiyinə görə mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Məngələnatanın ətrafı düzənlik idi. Bu səbəbdən bu dağı fəth etmək bütün ərazini nəzarətə almağa bərabər idi. Döyüşlərimiz 5-6 gün çəkdi. Füzuli uğrunda döyüşlərdə aparıcı qüvvə xüsusi təyinatlılar idi. Biz də Naxçıvan xüsusi təyinatlıları olaraq onlara dəstək olduq və beləliklə, Məngələnata yüksəkliyi düşmən tapdağından azad edildi.

Oktyabrın 29-dək Xocavənddə, Tuğda, Qırmızı Bazarda, Böyük Tağlarda, Çanaqcıda gedən döyüşlərdə iştirak etmişəm. Çanaqcıda olanda Şuşanın alınması əmrini aldıq. Oktyabrın 31-dən noyabrın 2-dək Şuşanın alınması

planını müzakirə etdik. Xəritədə hərəkət edəcəyimiz bütün istiqamətləri təyin etdik.

Şuşa tapşırığından öncə tabeliyimdə cəmi 20 əsgər var idi. Yaralıları yerbəyer etdikdən sonra Şuşa tapşırığını həll etmək üçün onların yerinə tabeliyimə 115 əsgər verildi. Qarabağın incisi Şuşanı işğaldan azad etmək müharibənin ən ümdə məqamı idi.

Çanaqçıdan çıxıb yola düşdük. Əlahiddə Ümumqoşun Ordusu və Xüsusi Təyinatlı Qüvvələr birləşərək hərəkətə keçdi. Naxçıvandan gələn 300-dən çox əsgər plana uyğun, fərqli tapşırıqlar üzrə bölüşdürüldü. Artıq biz də Xüsusi Təyinatlıların tərkib hissəsi olaraq, onlara döyüşdə dəstək olmalı idik.

Şuşaya doğru Laçın dəhlizinin qarşısından, Daşaltı kəndinin ətrafı ilə hərəkət edirdik. Sıx meşəliklərdən keçirdik. Əvvəlcədən kəşfiyyat nəticəsində buralarda düşmənin olmadığını bilirdik. Ermənilərin yerləşdiyi yüksəklikləri gecə, onların olmadığı əraziləri isə gündüzlər keçirdik.

Noyabrın 4-dək gecə-gündüz dayanmadan addımladıq. Getdiyimiz yerlərə, bəlkə də, 30 il düşmən ayağı dəyməmişdi. Meşələrdəki kollar bir-birinə elə sıx girmişdi ki, çətinliklə də olsa yol açaraq, bəzən çəpəki irəliləyirdik. Məsafə qısa idi, amma yolumuzu uzadan ərazinin sərt relyefi, qalın meşələr idi. Sıldırım qayalar, dizə qədər çürümüş yarpaqlar, ağac hündürlüyündə olan kollar və palçıq – hamısı bir-birinə qarışmışdı. Bu yerlərdə mina axtarmağa belə imkan yox idi. Başımızın üstündən pilotsuzlarımız uçurdu, bizə rabitə vasitəsilə təlimatlar verilirdi. Onlar bizim gözümüz-qulağımız olmuşdu.

Məxfiliyi saxlamaq məqsədilə məlumatları bəzən birbaşa komandirə özümüz ötürürdük.

Yeməyimiz, suyumuz artıq bitmişdi, amma gözümüzü qələbə arzusu ilə bürümüşdü ki, artıq o barədə düşünmürdük. Elə günlərimiz olub ki, bir əsgərin çantasında unudulan parça qəndləri sayıb, heyət arasında bölüşdürərək 3 günü belə yola vermişik. Sonra təminatımız gəlib çıxmışdı.

Daşaltı kəndinin üstünə çıxdıq. Ərazi təhlükəli idi, çünki burada düşmənin hərbi hissəsi yerləşirdi. Bilirdik ki, qarşımıza tanklar, BMP maşınları və düşmənin canlı qüvvəsi çıxacaq, çünki artıq onların içində idik. Aramızdakı məsafə bir neçə yüz metr idi, lakin düşmən gəlişimizdən xəbərsiz idi. Çox ehtiyatla irəliləyirdik. Addımlarımızın sədası bütün meşəyə yayılırdı deyə, 50 metrlik yolu 2 saata getdik.

Əslində tapşırığımız Daşaltını azad etmək deyildi. Bu istiqamətdə irəliləyib Daşaltıya sızmaq, oradan İsa bulağına enərək, düşməne aldadıcı manevr etmək, Şuşaya soldan, Xankəndi istiqamətindən daxil olmaq idi. Hər bölmə bir tərəfdən hücumə keçməli idi. Tapşırığı düzgün icra etdik. Biz Şuşaya yaxınlaşdıqca, digər bölməmiz Şuşadakı düşmən qüvvələrini bura cəlb edərək, onların diqqətini yayındırdı və beləliklə, Daşaltı da erməni işğalından azad edildi.

Xain düşmən Şuşanın ətrafında səngərlər qazaraq gizlənməmişdi. Şuşanın relyefi bunun üçün çox əlverişli idi. Zirvədən baxanda hər yeri asanlıqla görmək olurdu. Dərənin dibi ilə Laçın dəhlizinə qalxanda pusquya düşdük. Hərb təcrübəsində adətən pusquya düşən tərəf məğlub olur, lakin bu dəfə elə olmadı. Pusquya düşən kimi bir yer tapıb gizləndik, bizə doğru açılan atəş, istiqamətində hərəkət etdik. Düşmən bizi pusquya

salıb məhv etmək əvəzinə, biz düşməni mühasirəyə alaraq onları məğlub etdik. Bu barədə komandanlığa məruzə etdik. Spayklar vasitəsilə ermənilərin BMP maşınları vuruldu. Həmin döyüşdən qalib çıxsaq da, şəhidlərimiz, yaralılarımız oldu. Zabit yoldaşım, baş leytenant Sahib Şirəliyev şəhid oldu. Allah rəhmət eləsin.

İrəliləməyə davam etdik. Yolumuz getdikcə çətinləşirdi. Xüsusi təyinatlı olsaq da, Şuşa dağlarını zülmət qaranlıqda, əlimizdə silahımız, belimizdə yükümüz, sursatımızla, ac-susuz qalxmaq çətin bir sınaq idi. Addım-addım dağlara dırmaşıb, Laçın dəhlizində asfalt döşənmiş bir yola çıxdıq. Uşaqlıqdan bəri xəyalımda canlandırıdığım, adını illərlə eşitdiyim bu yerlərə ayaq basırdım. Əyilib torpağı öpdüm.

İtki verməyə hazır idik, tək Şuşaya çataq. Kapitan Rəhimov var idi. O, Şuşaya gəlmədən öncə avtomatın tətiyini basan barmağına qəlpə dəymişdi, sarıqlı idi. Silahını sol əlində tuturdu. Ona dedim: “Rəhimov, onsuz da yaralısan, hara gedirsən? Atış qabiliyyətin də yoxdur, gedib şəhid olacaqsan”. Onun cavabını heç zaman unutmayacağam. Dedi: “Buraya qədər gəlib Şuşanı görmədimsə, deməli, bu qədər yolu boşuna gəlmişəm”. Ona “Əhsən” dedim. Rəhimov Şuşada ağır yaralandı, amma sağ qaldı.

Laçın dəhlizindən keçən asfalt yol Şuşaya aparırdı. Digər yol isə sıldırım qayalıqlar idi. Sözsüz ki, asfalt yolu düşmən bağlamışdı. Ona görə də qayalıqlarla çıxmalı idik. İp-lərimizi hazırlamışdıq. İstiqamətimiz bəlli idi, tam tərtiblənmışdik. Səhər saat 5 idi. Laçın dəhlizində səhər çağı idi. Günəş parıldamaq istəyirdi. Asfalt yolun üzərində 400 əsgər toplaşmışdıq. Hara gizlənmək? Düz asfaltda ağır artilleriya

mərmiləri bizi parça-parça edəcəkdi. Sıldırım qayalıqlara çıxmağa başladıq. Günəşin çıxmasına 15 dəqiqə qalmışdı. Gizlənmək üçün vaxtımız yalnız hava işıqlanana qədər idi. Qalxmağa başladıq. Hamı sürüşürdü, çıxmaq olmurdu. Digər komandirlər də öz əsgərlərini başqa cığırlarla aparmağa çalışırdılar. Havanın açılmasına çox az qalırdı. Qayalığa 2 metr hündürlüyündə qalxdım. Orada bir yer var idi, gördüm ki, buradan çıxmaq daha asan olur. Qışqıraraq əsgərlərimi səslədim: “Buradan gəlin”. Elə bu an, günəşin ilk şəfəqləri ilə bərabər artilleriya atəşi başladı. Lakin bizə heç nə olmadı, çünki biz artıq dağın döşünə çatmışdıq. Ağır artilleriya yalnız dağın ətəyinə və zirvəsinə sərrast zərbələr endirə bilirdi. Düşmən dağdakı mövqeyimizi təyin edə bilmirdi. Qalxanda əlimizi incə otlara, tikanlı kollara atırdıq. Elə bir vəziyyət idi ki, yaralıları təxliyə etmək çox çətin idi. Bir-birimizdən tutaraq çiyimizdə yaralılar, əlimizdə silahla yüksəkliyi qalxmağa çalışırdıq. Böyük əziyyətlə də olsa, o zirvəyə qalxdıq. O anları kadrlar kimi izləsəm, özüm də gözlərimə inanmaram. Filmlərdə montaj olunan səhnələr kimi idi. Bəlkə də yenidən oraya getsəm, indi o dağı qalxa bilmərəm. Həmin anlarda psixologiyamız tamam başqa idi. Bəlkə də bu, bir möcüzə idi.

Qayalığın üstündə yerləşmiş bir meşəliyə çatdıq. Bu meşəlik Xankəndi və Şuşaya qədər uzanırdı. Məhz burada xeyli sayda şəhid və yaralımız oldu. Artıq düşmənin içinə sızmışdıq. Aramızda nə qədər məsafə olduğunu bilmirdik. Hər qayanın dibinə mərmə atırdılar. Yanımıza düşən kasetli bombadan döyüşçü yoldaşımız şəhid oldu. Kaskanı başından bir anlıq çıxarmışdı. Əgər kaska başında olsa idi, bəlkə də

sağ qalardı. Qəlpə yarası alan kimi qışqırdı: “Vuruldu!” Saniyələr içində başını əyib, şəhidlik zirvəsinə ucaldı.

Bir gecəni qayalıqlarda gizlənərək keçirdik. Sonra İsa bulağınının üstünə çatdıq. Artıq “ölü zonada” idik. Mərmilər bizə tuş gəlmirdi.

Gecə saat 4 idi. Növbəti tapşırığı gözləyirdik. Olduğumuz mövqenin yaxınlığındakı yolda irəli-geri gedən düşmən zirehli texnikasının səslərini eşidirdik. Onlar bilirdilər ki, biz meşədəyik. Qabağımızı almaq üçün meşədəki ağacları elə amansızcasına biçirdilər ki, qol-budaqları başımıza düşsün. Kəsilmiş ağaclar başımıza düşsə də, hər yerimiz qana boyansa da, yolumuza davam edirdik. O anlarda düşündük ki, düşmən qorxudan necə də acizləşib.

Həmin gecə, saat 4-5 radələrində yenidən hərəkət etməyə başladıq. Laçın dəhlizindən qayalıqlarla qalxdığımız yerdən “Üç yol” deyilən yerə olan məsafə 3 km olardı. Ancaq biz bir kolona düzülüb, həmin yolu 1 günə qət etdik. Dağın döşü ilə irəliləyirdik. Yuxarıda mövqelənmiş, hərbi texnika ilə təchiz edilmiş düşmənin canlı qüvvələri dərənin dibindəki silahdaşları ilə “Ara, ara” deyərək danışırdılar, lakin onlar bizi görmənilər. Xankəndi istiqamətinə gəlib çatdıq. Cəsur döyüşçü Gündüz Səfərli (müharibədən sonra ona Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı adı verildi). 4 nəfərlik heyəti ilə yuxarıda, asfalt yolda düşmənin BMP maşınlarını və zenit-raket komplekslərini (“Şilka”) vuraraq məhv etdi. Düşmən o qədər aciz idi ki, bir əsgərə bir tank mərmisi atırdı. Qəhrəman Gündüzün uğurlu fəaliyyəti nəticəsində həmin yol düşməndən alındı və biz də hərəkətə keçdik. Getdiyimiz

istiqamətdə yolları ot basmışdı, keçilməz idi. Bir yüksəkliyi qalxanda döyüşçü yoldaşımın ayağının altında çıxan daş mənim böyrümə dəydi. Bir anlıq elə güclü ağrı hiss etdim ki, düşündüm, yaqın qabırğam sındı. Zarafatla ona qışqırdım ki: “Ayə, imkan ver Şuşaya gedib çıxım. Güc-bəla ilə buraya qədər gəlmişəm”. Bir daşa görə bu qədər yolu geri qayıtmaq istəmirdim. Birtəhər ağrını unudub, yoluma davam etdim.

Noyabr 6-na keçən gecə idi. Asfalt yolu tamam keçərək, Şuşa qalasına gəlib çatdıq. Qala elə bir yerdə tikilmişdi ki, ətrafı yalnız sıldırım qayalıqlar idi. Şuşa qalasının üzvü Xankəndi istiqamətinə baxırdı. Qalanın dibinə çatsaq da, düşmən hələ də bizi görməmişdi. Bu ərazidə sıx şəkildə xeyli şam ağacları bitdiyi üçün əraziyə “Şamlıq” deyilirdi. Aldığımız əmrə əsasən, Şamlıqda mövqeləndik.

Artıq bir-birimizi təbrik edirdik. Sevincdən hamımız bir-birimizi qucaqlayıb-öpürdük. Sabah nə olacağı naməlum idi, amma Şuşaya artıq qədəm qoymuşduq. Qələbəyə inamımız o qədər güclü və sarsılmaz idi ki, sabah şəhəri azad edəcəyimizə tam əmin idik.

Mövqə tutduq. Növbə ilə istirahət edərək postun mühafizəsində durduq. Xankəndi istiqamətindən tank səsləri eşidilirdi. Bizə demişdilər ki, ola bilsin tanklar sizə hücum etsin, panikaya düşməyin. Ona görə də bu hücumu gözləyirdik. Artıq tanklar bizə doğru mərmə atmağa başladı. Bundan sonra baş verənlər sanki Xocalı faciəsinin təkrarı idi. Gözlərimin qabağında döyüşçümün birini tank ortadan ikiyə böldü. Qalaya dəyən tank mərmilərinin qəlpələri bütün ətrafa yayılırdı. Hətta tankın lüləsi birbaşa əsgərlərə zərbə yetirirdi. Tankın başında snayper oturmuşdu. Mövcud vəziyyətdə nə

yerə uzanmaq, nə də başımızı qaldırmaq mümkün idi. İlk dəfə idi ki, tank mərmisinin qəlpələrinin ağacları ülgüc kimi kəsdiyini görürdüm. Başqa bir bölmənin əsgəri də mərminin ortadan böldüyü ağacın altında qalaraq şəhid oldu.

Birtəhər atəş açmağa davam edərək, mövqeyimizi dəyişməyə nail olduq. Qalanın arxasına keçdik. Şəhidləri gətirə bilmədik, çünki yeni mövqeyimizdəki ilk işimiz çoxsaylı yaralılarıma ilkin tibbi yardım göstərmək idi. Yaralılardan birinin qolu, birinin ayağı qopmuşdu. Bəzilərinin sümükləri üzə çıxmış, piyləri axırdı, lakin aldıkları ağır yaralara baxmayaraq sağ idilər. Sonradan şəhidlərimizi də qalanın arxasına gətirə bildik.

Heç yadımdan çıxmır, Asəf Qarayev adlı bir döyüşçü var idi. Heç bir yara almadığı üçün aktiv şəkildə yaralıları daşımağa kömək edirdi. Asəf bir ayağını itirmiş əsgərin qoluna girib onu gətirirdi. Əsgərə ürək-dirək verməyə çalışdım. O isə susuz olduğunu söyləyirdi. Rəngi ağappaq olmuşdu. Qanaxması olmasın deyə ona su vermirdik. Yanımdan ötüb keçəndə gördüm ki, əsgərin çəkməsi arxasınca sürünür. Düşündüm ki, çəkmənin bağları açılıb. Asəfə dedim: "Onun çəkməsini geyindir". Asəf mənə əli ilə işarə edərək "Sus, ayağı içindədir" – dedi. Sən demə, aldığı zərbədən ayağı çəkmənin içində qalıbmış, çəkməni sürüyən də sallanan dərisi imiş. Əsgər bunları bilmədən irəliləməyə davam edirdi. Həmin əsgərin ayağı sonradan amputasiya olunsada, həyatını xilas edə bilmədilər. Şəhid oldu. Feldşer həkimlərimiz əllərindən gələni etsələr də, cərrah olmadığı üçün vəziyyət acınacaqlı idi. Təxliyə maşınlarımızı da bura çatmadan vururdular.

Şamlıqdakı döyüşdə qrupumdan 5 şəhid, 4 yaralı oldu. Ümumilikdə isə 25 şəhid, 60-a yaxın yaralı ilə döyüşü başa vurduq. Bu insanların hər biri qəhrəmandır.

Dəhşətli döyüşün səhəri idi. Şəhidlərimizə, yaralılarıma baxdıqca içimizdəki qəzəb, intiqam hissləri daha da artırdı. Düşmənin törətdiyi vəhşiliklərə görə qisas almaq istəyirdik. Hər tərəfdə yaralılar, şəhidlər var idi. Bunlar bəs deyilmiş kimi üstümüzdə leysan yağış yağmağa başladı. Sonradan bizi vuran o tankları və snayperi məhv etdik, amma yoldaşlarımız üçün ürəyimiz ağrıyırdı.

Hisslərimizi bir kənara qoyub, tapşırıqımıza davam etdik. Şuşa qalasının arxasında mövqe tutduq. Qalanın qalın divarları içində otaqlar var idi. Səhər saat 5-6 radələri idi. Müşahidə etdiyimiz zaman öyrəndik ki, Xankəndi istiqamətindən üzərimizə düşmənin 3 tankı, 1 BMP maşını və 3 "Kamaz" dolu canlı qüvvəsi hücumə gəlir. Bu həngəmədə yenidən döyüşə girmək üçün güc lazım idi. Tanklarla ara məsafəmiz 600-700 metr olardı. "Üç yol" dediyimiz yerdə kamazlardan sayı 100-dən çox olan döyüşçü heyəti düşdü. Motoatıcılar və tanklar bir-birini dəstəyə hazır vəziyyətdə düzülüşdü. Bizim isə əlimizdə yalnız avtomatlarımız var idi. Elə o avtomatlarla da "Allahu-əkbər" deyərək döyüşə başladıq. Allahın adını tez-tez ucadan zikr edirdik. Bu, bizə həm motivasiya verir, həm də düşməni qorxudurdu. Mən "Allahu-əkbər!" deyə qışqırdıqca, əsgərlər də mənə dəstək verirdilər. Qışqırmaqdan boğazım şişmişdi.

Sanki bizim üçün müharibə elə bu an başlamışdı. Üz-üzə, əlbəyaxa döyüşməyə başladıq. Tankların mərmiləri qalaya

dəyir, qalanı silkələyirdi. Qalaya qalxıb bir daha "Allahu-əkbər!" deyər qışqıraraq əlimizdəki qumbaraları atır, avtomatla atəş açırdıq. Qalanın ətrafı sıldırım qayalıqlar olduğu üçün tanklar hərəkət edə bilmirdi. Eyni nöqtədən atəşə davam edirdilər. Allahın möcüzəsi idi ki, oradakı dağlar-daşlar hərbi texnika üçün keçilməz idi. Düşmən itkiyə uğrayaraq geri çəkildi. Elə bil ki, Qarabağ xanı Pənahəli xan məhz bu döyüş üçün bu qalanı tikdirmişdi. Bizi bu qala xilas etdi. Bu qırğında bir əsgərimiz belə yaralanmadı. Düşmən motoatıcılarının hamısını məhv etdik, qaça bilən olmadı. Motoatıcılar olmadan tanklar bir işə yaramırdı. Düşmən əsgərlərinin yalnız bir hissəsi hərbi texnikasını götürüb döyüş meydanından qaçdı. Sonradan üç tank da dönüb getdi. Bir erməni jurnalisti mətbuatda çıxış edərək, bu döyüşü belə təsvir etmişdi – "Hətta tanklar belə əli avtomatlı Azərbaycan əsgərinin qarşısını ala bilmədi."

Düşmən anlamışdı ki, bizim qumbaraatanlarımız yoxdur, çünki tankları partlada bilməmişdik və ehtiyat edirdik ki, onlar yenidən geri dönə bilərlər. Ona görə də döyüşçülərimizi məhv etdiyimiz düşmənin olduğu yerə, RPQ-7 – tank əleyhinə qumbaraatanları qənimət götürmək üçün "Üç yol"a göndərdim. Qayıdanda dedilər: "Məhv etdiyimiz düşmənin 101 leşini saydıq". Deməli, şəhidlərimizin qisasını almışdıq.

Dəfələrlə əks-hücum məruz qalsaq da, düşmən bir nəticə əldə edə bilmədi. Növbəti günlərdə qala divarlarında mövqelənib, Şuşa şəhərinin müdafiəsini təşkil etdik. Hələ də döyüş gedirdi. Biz Şuşanı qala divarları tərəfdən qoruyurduq, digər qruplar isə Şuşanın içində döyüşürdülər. Gündüz Səfərlə də öz heyəti ilə Şuşa şəhərini düşməndən təmizləyirdi.

Ayağımızın altındakı torpaq mərmilərdən silkələnirdi. Sanki zəlzələ idi. Məğlub olmuş düşmən əlindəki bütün smerçləri, qradları üstümüzə yağış kimi yağdırırdı. Bu ağır döyüşdə çoxsaylı şəhidlərimiz oldu. Lakin Şuşaya düşmən qüvvələrinin daxil olmasının qarşısını aldığımızı. Artıq noyabrın 8-də Ali Baş Komandan Şuşanın işğaldan azad olduğunu elan etdi. Sevincimizin həddi-hüdudu yox idi.

Müharibənin tamamilə bitdiyini, düşmənin təslim olduğu xəbərini eşidəndə komandirin təlimatı üzrə Xankəndi istiqamətində, 3-4 mərtəbəli dağılmış bir binanın aşağı mərtəbəsində növbəti tapşırığımızı gözləyirdik. Bütün Azərbaycan qələbə xəbərini almışdı, biz isə yeni tapşırığı gözləyirdik. Rəhbər ilə xəbər gəldi: "Tapşırıq ləğv olundu. Düşmən təslim olub. Siz bizim qəhrəmanlarımızsınız". Komandirə dedim ki, bu xəbəri bir daha təkrarlasın. Uşaqlara əlimlə işarə edib, başıma topladım. Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin hərbi hissə komandiri xoş xəbəri təkrarlayanda ratsiya əlimdən düşdü. Bir də baxdım ki, göydəyəm. Sevinən əsgərlərimiz məni atıb-tuturdular.

Şuşa İcra Hakimiyyətinin yanında mobil telefon rabitəsi tutan balaca bir yer tapdım. Günlərlə ailəmlə əlaqə qura bilməmişdim. Anam və həyat yoldaşım kövrək insanlar olduğu üçün onları təlaşlandırmamaq məqsədilə birinci atama zəng vurdum. Ancaq gözlənilməz bir şey oldu. Atam səsimi eşidən kimi hönkür-hönkür ağladı. Atamın indiyə kimi kövrəldiyini belə görməmişdim. "Ata, niyə ağlayırsan? Hər şey bitdi, mən salamatam" – dedim. Anam atamın ağlamağını eşidəndə şəhid olduğumu düşünüb. Telefonda onun harayını eşitdim. Telefonu əlinə alan anama bildirdim ki, mən sağam.

Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı adını alanda maraqlı bir hadisə baş verdi. Sınıf yoldaşlarım məktəbdə yazdığımız xatirə dəftərindən mənə bir foto yolladılar. Orada yoldaşlarım mənə belə bir arzu yazmışdılar: “İnşaallah, işğalda olan torpaqlarımızı azad etmək sənə qismət olsun”. Bu yazı 2005-ci ildə yazılmışdı. Həmin arzu 15 il sonra gerçəkləşdi...

\*\*\*

Hüseynquliyev Şahin Yusif oğlu

*Təltif olunduğu ad, medallar:*

“Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı” adı,  
 “Şücaətə görə” medalı,  
 “Vətən uğrunda” medalı,  
 “Xocavəndin azad olunmasına görə” medalı,  
 “Şuşanın azad olunmasına görə” medalı



SKAN ET

## **RABİTƏNİ SÖNDÜRÜN, ŞUŞANI ALIN VƏ MƏRUZƏ EDİN!**

*Qəhrəman sərhədçi Şahinin dastanı*

Mən hərbi ailəsindənəm. Atam Yusif, qardaşlarım Şahmar və Şəmkir də hərbiçidirlər. Torpaqlarımızın düşmən tapdağından azad olunması üçün bu müharibəni çox gözləmişdik. Düşmənin başına “dəmir yumruq” dəyməli idi. Və deydi də.

Döyüş başlayanda əvvəlki tapşırığımız Daşkəsən istiqamətində hərəkət edərək, Kəlbəcər ərazisinə daxil olub, oranı azad etmək idi. Sonradan əmr dəyişildi və sərhədçilər qrupu Daşkəsəndən Füzuliyə cəlb olundu. Füzulidə döyüş əməliyyatlarına başladıq. Sonra Hadrutun azad olunması uğrunda gedən döyüslərdə Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin tərkibinə sərhədçilərdən ibarət qrup qatıldı. Mən qrup komandiri idim. Hadrutu azad etdikdən sonra qarşımıza yeni tapşırıq qoyuldu: Şuşa istiqamətində döyüş əməliyyatlarına başlamalı idik.

Döyüş o qədər də asan bir şey deyil. İkinci Dünya müharibəsi ilə Qarabağ müharibəsinin tamamilə fərqli cəhətləri var idi. İstər taktika, istər yeni nəsil silahların tətbiqi, diversant qrupların hərəkəti, xüsusilə də Qarabağ zonasının relyefi – bütün bunlarla qarşılaşmaq və mübarizə aparmaq çox çətin idi... lakin biz, xüsusi təyinatlılar olaraq, hər şəraitdə döyüşmək üçün uzunmüddətli təlimlər keçmişdik və öhdəsindən də gəlirdik. Döyüşçünün, ilk növbədə, silahı, ekipirovkası, zirehli gödəkçəsi, dəbilqəsi və döyüş ləvazimatları olmalı idi. Biz hər şeylə yüksək səviyyədə təmin olunmuşduq. Bu isə döyüşçülərdə əminlik yaradırdı. Döyüşçü təminatından söz düşmüşkən, sizə bir əhvalat danışım. Döyüşçü düymüz yerlər dağlıq, daşlıq, meşəlik ərazilər olduğu üçün çəkmələrimiz ayağımızda dözmürdü. Hadrutdan Şuşaya qədər 3 dəfə çəkmə dəyişmişdim. Onun ikisi düşmən çəkməsi idi. Elə yerlərdən keçirdik ki, ora təminat maşınları gələ bilmirdi. Hadrut döyüşlərindən sonra ayaqyalın qalmışdım. Daş-kəsək, tikan ayaqlarımı yaralayır. Əlacsız qalıb ölmüş erməninin çəkməsini ayağından çıxarıb geyindim. Onların çəkmələrinin dabanları bir az hündür, burunları isə aşağı idi. Bir sözlə – kişi ayaqqabısına oxşamırdı. Ayaqqabılarını geyinsəm də, rahat ola bilmirdim. Çəkmələr ayağımı çox incidirdi. Şuşaya az qalmış o çəkmə də yırtıldı. Yenə də erməni əsgərinin çəkməsini geyinmək məcburiyyətində qaldım. Elə yenicə oturub çəkmələrimi dəyişirdim ki, bir anda hər tərəf ağappaq oldu. Elə bildim ki, vuruldum, ölmüşəm. Məndən iki metr sağda düşmən raketini torpağa girdi, amma partlamadı. Partlasaydı, tikələrim də ələ düşməzdi. Çəkmələri də əlimə alıb, o yerdən

uzaqlaşdım. Ancaq Şuşaya çatanda ayaqlarım dincəldi. Artıq öz çəkmələrimizdə gəzirdim.

Şuşa uğrunda döyüş ayrıca bir dastandır. Uşaq vaxtı atam Şuşa haqqında bizə çox danışmışdı. Şuşanı yalnız xəyallarımda yaşatmışdım, görməmişdim. Bilirdim ki, Şuşa yüksəklikdə yerləşir.

Təlimlərdə yetəri qədər tərxaxıtılmışdıq deyə, məhz bu təlimlər sayəsində o yüksəkliklərə qalxa bilirdik. Düşməne ağır itki vermək, pusqular hazırlayaraq onları məhv etmək. tapşırığın əsas şərtlərindən biri idi. Biz irəlilədikcə xain ermənilər də bizə pusqular hazırlayı, mümkün qədər böyük ziyan vermək istəyirdilər. 30 il müddətində hazırladıqları dayanıqlı müdafiə mövqeləri vasitəsi ilə hücumlarımızın qarşısını almağa çalışırdılar. Bizim döyüş taktikamız hücum idi. Sanaqçın, Taqavar, Böyük Tağlar kəndlərini işğaldan azad edərək irəliləyirdik. Şəxsi həyatımızın döyüş ruhu çox yüksək idi. Hər birimizdə əsl döyüşçü əzmi var idi. Hərəkət zamanı döyüş taktikalarından düzgün istifadə etməklə düşməne ağır zərbələr vururduq. Elə bir hal olmadı ki, geriyyə addım ataq. Ancaq qabağa gedirdik. O qədər irəliləmişdik ki, təminat maşınları bizə gəlib çata bilmirdi. Günlərlə ac-susuz qalırdıq. Meşələrdən itburnu dərib yeyir, soyuqdəymənin qarşısını alırdıq. Su məsələsi bizə çox problem yaradırdı. Hava dəyişəndə yarpaqlara şəh düşürdü. Düşən şəhi dilimizə, dodağımıza vuraraq susuzluğumuzu yatırmağa çalışırdıq.

Ən çətin döyüşümüz Laçın dəhlizinə çıxandan sonra, Şuşaya giriş zamanı oldu. Bilirdik ki, Hadrutu, Xocavəndi almışıq və Şuşaya doğru getməliyik. Bizə göstəriş verilmişdi: “Rabitəni söndürün, Şuşanı alın və məruzə edin”. Düşməni

artıq rabitə vasitələrinə də müdaxilə etməyə başlamışdı deyə, rabitə vasitələrimizi söndürdük. Tamamilə ətraf aləmdən təcrid olunmuşduq.

Hava şəraitinin kəskin dəyişməsi, yağış, soyuq – bu kimi məsələlər döyüşün nəticələrinə öz təsirini göstərirdi. Laçın dəhlizi istiqamətində güclü artilleriya atəsinə məruz qaldıq. Sərhədçilərdən ibarət olan dəstəmiz düşməndən qənimət kimi əldə etdiyimiz üç pulemyotu da onların özlərinə qarşı istifadə edərək, şəxsi heyəti Laçın dəhlizindən çıxara bildi. Mən orada yaralandım. Başımdan snayper silahı ilə vuruldum və qrad mərmisinin təsirindən qulaqlarım ciddi zədə aldı. (Qulaqlarımda indi də müəyyən qədər problemlər var). Amma inanın ki, bu da bizi qorxutmurdu, çünki artıq zəfərin qoxusunu duyurduq. Heç bir halda geri dönmədim. Elə bir şey ola da bilməzdi. Şuşa qalasını görəndən sonra əsgərlərimizin döyüş ruhu o qədər yüksəlmişdi ki, dayanmadan irəliləyirdik. Noyabrın 5-i, axşam müəyyən qrupların sızması nəticəsində Laçın dəhlizindən, Daşaltı istiqamətindən Şuşaya girişlər baş tutdu. Orada düşmənin xeyli əsgəri var idi. Buna baxmayaraq, hücum zamanı biz onları məhv etməyə nail olduq. Əldə daşınan raket tipli silahlardan düzgün istifadə, döyüşçülərin düzgün qaydada silahlandırılması vacib şərtlərdən idi.

Ermənilərin Şuşada yetəri qədər texnikası var idi, tankları, BTR-ləri, topları, minomyotları həddindən artıq çox idi. Onların hamısını qənimət kimi ələ keçirərək, elə özlərinə qarşı istifadə edirdik. Erməniləri məhv etdikcə 31 Mart Soyqırımı, 20 Yanvar, Xocalı faciələri gözümüzün önünə gəlirdi. Yaralılarımızı döyüş meydanında qoymurduq, çiyinimizə alıb

Şuşaya qaldırırdıq. Onları aparmaq üçün silahlarımızdan, ağaclardan xərəklər düzəldirdik.

Xatırlayıram, qızğın döyüşlər gedərkən gördük ki, bir BTR, 5 tank üstümüzdə gəlir. Əlimizdə tank əleyhinə vasitələr var idi. Bilirsiniz ki, Şuşadan bir yol çıxır və bu yol Xankəndinə istiqamətlənir. Əvvəlcə BTR-i vurduq. BTR-in vurulması və tankların məcburi olaraq dayanması yolun bağlanmasına səbəb oldu. Onlar çalışırdılar ki, tankın arxasına yük maşınını qoşub onu çıxarsınlar, amma çatdıra bilmədilər. Onu da vurduq. Əlacsız qalan düşmən qaçmağa başladı.

Artıq ermənilər bilirdilər ki, çıxış yolu yoxdur. 60 nəfərdən çox düşməni də qaçarkən məhv etdik. Qorxu hissi hər bir insanda olur, amma peşəkar döyüşçü qürurlu, etibarlı və hər bir şəraitdə ani qərar verməyi bacaran bir əsgər olmalıdır. İnanın ki, döyüşdə ailə yada düşmürdü. Bütün hallarda diqqətini cəmləşdirərək lazımi obyektə yönəltməlisən, çünki sənə qarşına qoyulmuş tapşırıq var. Fikrin yayınmamağıdır. Başından vurulan zaman, nədənsə, o anda uşaqlarımın iməkləyən vaxtları gözümün qabağına gəlmişdi. Bir onu xatırlayıram. Həmişə tapşırığı və onu necə icra edəcəyimizi düşünmüşəm, çünki bir komandır, məsuliyyətli şəxs olaraq, arxamca apardığım insanları sağ-salamat qaytarmaq məsələsi həmişə beynimdə olub. Düşmənlə üzbəüz döyüşürdük. Səngər döyüşləri, demək olar ki, 8–10 metr məsafədə gedirdi. Orada sərhədçi qrupumuzdan şəhidlərimiz oldu.

Öz döyüşçülərimə həmişə deyirdim: “Allah mənə sizin çiyinlərinizdə getməyi qismət eləsin. Sizin heç birinizə heç nə olmasın”. On bir nəfərlik heyətimdən yaralananlar oldu, amma şəhid vermədik. Onların sarğılarını da özüm etmişəm,

İynəsini də özüm vurmuşam. Bu, mənim üçün qürurverici bir hal idi.

Yadımdadır, Bibiheybət məscidindən bizə sovqat göndərmişdilər. Bağlamada qoz, fındıq, kişmiş və uşaqlardan gələn məktublar var idi. Vaxt olduqca məktubları açıb oxuyurdum. Uşaqlar yazırdılar: “Əmi, qayıt, səni gözləyirik, səni həm də anan gözləyir”. Döyüş zamanı bu sözlər bizi daha da ruhlandırır. Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin mənsubu erməni bayrağını tullayaraq, Şuşa İcra Hakimiyyətinin binası üzərində öz bayrağımızı dalğalandırdı və Şuşanın alınmasını məruzə etdilər. Mən də sinəmdə daşdığım bayrağımızı Şuşa məscidinin qapısından asdım.

Şuşa döyüşlərində sərhədçilərimizdən iki nəfər Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı – baş gizir Allahyarov Şahin Hüseynbala oğlu və kiçik gizir İbrahimov Nahid qəhrəmancasına şəhid oldular. Sərhədçi şəhidlər sərhədçi şərəfini hər şeydən üstün tutdular. Kişi kimi döyüşərək şücaətlər göstərdilər.

Şuşanı aldıqdan sonra biz sərhədçilərin qarşısına daha bir tapşırıq qoyuldu – artıq istiqamət Xankəndinə idi. Xankəndi istiqamətində 2 km-ə yaxın irəliləmişdik. Şuşadan baxanda Xankəndi ovucunun içindəki kimi görünürdü.

Səkkiz nəfərlik sərhədçi heyəti ilə erməniləri qovaraq, Xankəndinin 5 strateji yüksəkliyini ələ keçirmişdik. Yadımdadır, dolu yağmışdı, hamımız islanmışdıq. Ocaq qaladıq ki, bir az isinək. Hətta bir dana da tapıb, kəsib yedik. Neçə gün idi ki, ac-susuz idik. Xankəndinə gedərkən sursatımızın və tank əleyhinə vasitələrin azlığı bizi çox narahat edirdi. Sanki ətraf ələmdən təcrid olunmuşduq. Bizim ancaq bir tapşırıqımız var idi — döyüşmək!

Səmada uçan haroplarımızı görəndə artıq rahatlandıq. Sonra xəbər gəldi ki, müharibə qurtarıb. Şuşada, Aşağı Gövhər ağa məscidində oxunan azanın səsi dağlarda əks-səda verirdi. Bu səsi eşidəndə torpağa diz çökdük... sevincimizdən ağlayırdıq.

Allahım, sənə şükürlər olsun biz qələbəni qazandıq!

\*\*\*

## MÜNDƏRİCAT

<i>Müqəddimə</i> .....	3
<i>Danışır və yazır cənab Ali Baş Komandan</i> .....	9
<i>Qələbə xəbərləri Ali Baş Komandanın twitter səhifəsində</i> .....	16
<i>Zəfər günü</i> .....	25
Banipaşa Əvəz Böyükağa oğlu <i>Gizli dua</i> .....	35
Quliyev Asim Əfrasim oğlu <i>Boş qalan məzar...</i> .....	49
Məmmədov Mahir Natiq oğlu <i>Həm ov idik, həm ovçu...</i> .....	56
Məmmədzadə Orxan Təbriz oğlu <i>Dostlarımla qonşusu olmaq istəyirəm</i> .....	61
Qiyaslı Cəmşid Hikmət oğlu <i>Sağ qaldığım üçün xəcalət çəkirəm...</i> .....	69
Soltanov Orxan Sərdar oğlu <i>Cəsarətsiz düşmən</i> .....	77
Məmmədov Elxan İlham oğlu <i>Film kimi müharibə</i> .....	80

Namazova Kəmalə Novruz qızı	
<i>Sağ çadıra şəhidlər...Sol çadıra yaralılar...</i>	90
Məmmədov Nurlan Yusif oğlu	
<i>Acı xatirələr</i>	96
Abdullazadə Azər Rizvan oğlu	
<i>Nənəm bir söz vermişdim...</i>	101
Zeynalov Elçin Əsədəğa oğlu	
<i>Əshabi-kəhfdə bir arzu tutdum...</i>	105
İsayev Hamid Tərən oğlu	
<i>Kəşfiyyət havası</i>	114
Cəbrayılı Cəbrayıl Vaqif oğlu	
<i>Düşmənin çörəyini də yemək olmaz...</i>	125
Həsənov Sənan Kamil oğlu	
<i>Qan torpağa qarışanda nə qərīb rəngi olurmuş...</i>	133
Həsənov İbrahim Məzahir oğlu	
<i>Ölümünü gözləyənlər</i>	143
Əliyev İlham İbrahim oğlu	
<i>Bayraq sancılmalıdır!</i>	150
Əkbərov Murad Nuhbala oğlu	
<i>Yaralı əsgərlərin ağrılarını canımda hiss edirdim...</i>	155
Mehdiyev Elmin İlham oğlu	
<i>Şəhid baxışları başqa cür olurmuş...</i>	166
Əzimzadə Emin Alxas oğlu	
<i>Kərbala müsibəti</i>	178
Muradov Bəhruz Daxil oğlu	
<i>O günləri təsvir etmək üçün sözün gücü çatmır...</i>	184
Rəhimov Ruslan Ətraf oğlu	
<i>Silahu yerə qoymaq olmaz!</i>	192

Rəcəbli Fərid Faiq oğlu	
<i>Şəhid gilizləri</i>	199
Fərzəliyev İlkin Azad oğlu	
<i>Tapşırıq müzakirə olunmur!</i>	204
Nurullayev Cavid İlqar oğlu	
<i>Od içində namaz...</i>	210
Cavadov Balas Şahlar oğlu	
<i>Qanlı bayraq</i>	216
Zöhrəbli Təbriz Atamoğlan oğlu	
<i>Otuz dörd kəşfiyyətçi ilə əməliyyat</i>	224
Allahverdiyev Məhəmməd Qalib oğlu	
<i>Seçilmişlər</i>	228
Xıdırov Orxan Bəhruz oğlu	
<i>Əfsanəvi 057 kəşfiyyət taboru</i>	236
Kornev Aleksandr Konstantinoviç	
<i>Daha əvvəlki deyiləm...</i>	247
Seyfəddinli Namiq Natiq oğlu	
<i>Hospitala aparmağa döyüşçü tapılmırdı...</i>	251
Səfərov Vüqar Məzahir oğlu	
<i>Qonşuya qismət olan məzar...</i>	261
Aşurov Ağa Fərhad oğlu	
<i>Şəhidlərin yemək payı qazanlarda qalırdı...</i>	271
Yaqubov Vüsal Elşən oğlu	
<i>Amansızlar</i>	278
Talıbov Anar Sabir oğlu	
<i>Elə bilirdim ki, mən ölmərəm...</i>	291
Əliyev Asim Mehman oğlu	
<i>Öldü var, döndü yoxdur!</i>	295

Əliyev Xəzər Ərşad oğlu	
<i>Şuşaya "Allahu-əkbər" deyərək qalxırdıq...</i>	299
Şıxıyev Ruslan Vaqif oğlu	
<i>Dar yolu gen edən Allah...</i>	303
Novruzli Əli Elman oğlu	
<i>Müəmmal "Pir" .....</i>	308
Mədəni Polad Əmir oğlu	
<i>Biz hiyləgər düşmənlə vuruşurduq...</i>	313
Məhərrəmov Əkbər Səyyaf oğlu	
<i>Bayraq sancanlar dəstəsi .....</i>	316
Həsənov Cavid Sahib oğlu	
<i>Əmr dəmiri kəsər...</i>	323
İbadov Şamo İsrafil oğlu	
<i>Külə dönən Topxana meşəsi .....</i>	334
General-mayor İbrahimov Elçin Zaur oğlu	
<i>Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız...</i>	339
Məmmədov Anar İbrahim oğlu	
<i>"Üç nöqtə" yüksəkliyini almaq son tapşırığımız oldu...</i>	349
Allahverdiyev İsmayıl Mikayıl oğlu	
<i>Hərbçilərin yaddaşı məzarda silinər...</i>	360
Təhməzli Əliş Ataş oğlu	
<i>Mənim müharibəm hələ bitməyib .....</i>	367
Nurməmmədov İlqar Əlfəddin oğlu	
<i>"Dəniz pişikləri" Qarabağda .....</i>	376
Şahbazov Vüsal İlqar oğlu	
<i>"Yaşma" xofu .....</i>	392
Hudulov Ramazan İzzət oğlu	
<i>Laçın yolu tutulmalıdır! .....</i>	400

Məmmədov Seymur Kamal oğlu	
<i>Düşməni istəyinə nail ola bilmədi...</i>	405
Quliyev Cəfər Sahib oğlu	
<i>Bizi bağışlayın...</i>	409
Mustafayev Sərvaz Məqsəd oğlu	
<i>Şuşaya üç kilometr qalmışdı...</i>	415
Nəsibli Xəzər İntiqam oğlu	
<i>Qanlı siqaret...</i>	421
General-mayor Seyidov Kənan Əlihüseyn oğlu	
<i>Şuşanın alınması planı .....</i>	434
Baxşəliyev Samir Baxış oğlu	
<i>Şuşanın yolları daşlı kəsəkli...</i>	442
Əfəndiyev Şəhriyar Elşən oğlu	
<i>"Bəbir" bölməsinin döyüşçüləri .....</i>	446
Hacızadə Ağa Məmməd Zaur oğlu	
<i>Şuşada səkkiz erməni tankını məhv edən qrup .....</i>	454
Şirinov Elnur Ramiz oğlu	
<i>Bizi Pənahəli xanın qalası xilas etdi...</i>	460
Hüseynquliyev Şahin Yusif oğlu	
<i>Rabitəni söndürün, Şuşanı alın və məruzə edin! .....</i>	473

### **Hörmətli oxucu!**

Kitabda təqdim olunan hər bir dastanın adının qarşısında yerləşdirilən QR-kodu telefonunuza skan edərək, həmin qəhrəman haqqında hazırlanan video - materiala Youtube platforması üzərindən baxa bilərsiniz.



*Qəhrəmanlar haqqında video - materialları hazırlayan televiziya və internet üzərindən yayımlanan bir sıra Youtube kanallarına: "İctimai Tv", "Xəzər xəbər", "Baku Tv", "Apa Tv" "News press", "PrimeTime.Az", "Şamaxı tv", "Mediapost.az", eləcə də Nail Kəmərlı, Mircavidan Niftullayev, Şəmistan Fikrətli, Günel Feyzullayeva, Tural Yusifli, Mais Hüseyn, İbrahim Cəfərzadə, Vasif Cəbrayilli və Gülnar Tərtərliyə təşəkkürümüzü bildiririk.*

RƏHİLƏ SOLTANQIZI

## ZƏFƏR DASTANI

44 GÜNLÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİ HAQQINDA

**Naşir:** Hikmət Hüseynov

**Hərbi məsləhətçi:** General-mayor Kənan Seyidov

**Hərbi sahə üzrə redaktorlar:** Cavid Həsənov,  
Azər Abdullazadə

**Redaktorlar:** Kəklik Məmmədova,  
Zeynəb Əliqızı

**Mətbəənin direktoru:** Zöhrab Vəlibəyli

**Dizayn:** Ruslan Mahmudov

**Korrektor:** Bahar Zeynalova

**Kompüter operatorları:** Nigar Feyzullayeva,  
Nərmin Məmmədova

**Texniki redaktor:** Ruslan İlqaroğlu

ISBN: 978995284255

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri  
və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək,  
surətini çıxarmaq, elektron informasiya  
vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

---

Formatı: 60x84  $\frac{1}{16}$ . Ofset kağızı.

Ofset çapı. F.ç.v. 30. 488 səh.

Tirajı: 500. Bakı-2022

---

**Çaşıoğlu Eİ MMC**

Bakı ş., M.Müşfiq küç., 2A

ISBN 978-9952-84-255-5



9 789952 842555